

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI**

**SOĞUK SAVAŞ SONRASI NATO’NUN DÖNÜŞÜMÜ: TEHDİT
ALGISI, KRİZ YÖNETİMİ VE NATO ASKERİ OPERASYONLARI**

ZİKRİYE SEVDA SEKMEN

DOKTORA TEZİ

Danışman: Prof. Dr. Emin GÜRSES

OCAK - 2022

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**SOĞUK SAVAŞ SONRASI NATO’NUN DÖNÜŞÜMÜ:
TEHDİT ALGISI, KRİZ YÖNETİMİ VE NATO ASKERİ
OPERASYONLARI**

DOKTORA TEZİ

Zikriye Sevda SEKMEN

Enstitü Anabilim Dalı : Uluslararası İlişkiler

“Bu tez 31/01/2022 tarihinde online olarak savunulmuş olup aşağıdaki isimleri bulunan jüri üyeleri tarafından Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ
Prof. Dr. Emin Gürses	Başarılı
Prof. Dr. Poyraz Gürson	Başarılı
Prof. Dr. İrfan Haşlak	Başarılı
Dr. Öğretim Üyesi Nesrin Kenar	Başarılı
Dr. Öğretim Üyesi Fatma Anıl Öztop	Başarısız

ETİK BEYAN FORMU

Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve Etik Kurul Onayı gerektiği takdirde onay belgesini aldığımı beyan ederim.

Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?

Evet ☐

Hayır ☒

(Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.)

Zikriye Sevdâ SEKMEN

31/01/2022

ÖNSÖZ

Bu tez çalışmasının planlanmasından yazılması aşamasına kadar bütün aşamalarında yol gösteren ve yardımları ile zamanını esirgemeyen Prof. Dr. Emin Gürses hocama sonsuz sükranlarımı sunarım. Çalışmanın eksikliklerinin giderilmesinde büyük katkıları olan Prof. Dr. İrfan Haşlak ve Dr. Öğretim Üyesi Nesrin Kenar hocalarıma en içten saygılarımı sunarım. Doktora ve tez yazım sürecinde beni destekleyen ve cesaretlerindiren aileme de teşekkürü borç bilerek minnet ve saygılarımı sunarım.

Zikriye Sevdâ SEKMEN

31/01/2022

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	iv
ÖZET.....	x
ABSTRACT.....	xi

GİRİŞ.....	1

BÖLÜM 1: TEORİ VE PRATİKTE ASKERİ HİZALANMALARIN EVRİMİ:

İTTİFAKLARDAN KOLEKTİF GÜVENLİK ÖRGÜTLERİNE DÖNÜŞÜM.....7

1.1. İttifak Kavramı, Benzer Kavramların Sınıflandırılması ve İttifakların Özellikleri....	7

1.2. Devletlerin Askeri İttifak Kurma Nedenleri.....	14

1.2.1. Güç Kazanmak.....	14

1.2.2. Güvenliğini/Ulusal Güvenliğini Sağlamak.....	18

1.2.3. Çıkar ve Ulusal Çıkarları Korumak.....	20

1.2.4. Caydırıcılığı Arttırmak.....	22

1.2.5. Ortak Düşman ve Tehdit Algısının Örtüşmesi.....	24

1.3. Askeri İttifak Türleri ve İttifak Başarısızlığı Çeşitleri.....	27

1.4. Teorik Çerçeve.....	35

1.4.1. İttifaklar ve Kolektif Güvenlik Örgütleri Bağlamında Realist Teoriler.....	36

1.4.2. Kolektif Güvenlik Örgütleri Bağlamında Neo-Liberalizm ve Neo-Liberal Kurumsalcılık.....	43

1.4.3. Kolektif Güvenlik Örgütleri Bağlamında Eleştirel Teori ve Sosyal İnşacılık (Konsrüktivizm).....	48

1.5. Askeri İttifaklar ve Özellikleri.....	55

1.6. Askeri İttifak Örnekleri ve İttifak Kurma Nedenleri.....	57

1.7. Kolektif Güvenlik Örgütleri ve Özellikleri	66

1.8. NATO Dönemeci ve Bağlı İttifaklar Zinciri	72

BÖLÜM 2: KURULUŞUNDAN GÜNÜMÜZE NATO'NUN KİMLİĞİ,

KURUMSAL YAPISI VE COĞRAFİ ALANININ DÖNÜŞÜMÜ.....78

2.1. NATO'nun Kurulmasını Sağlayan Tarihsel Arka Plan.....	79

2.2. NATO'nun Kurulmasını Kolaylaştıran Soğuk Savaş Dönemi ve Özellikleri.....	83

2.3. NATO'nun Kuruluşu: Tehdit Algısı ve İşlevleri.....	92

2.4. NATO'nun Siyasi Yapısı ve Dönüşümü	95

2.4.1. Kuzey Atlantik Konseyi ve Komiteler Ağının Dönüşümü.....	96
2.4.2. Genel Sekreterlik ve Dönüşümü.....	104
2.5. Askeri Yapılanma ve Askeri Yeteneklerin Dönüşümü.....	108
2.5.1. Askeri Komite ve Bölümleri.....	109
2.5.2. Soğuk Savaş ve Sonrasında NATO Komuta Yapısı ve Geçirdiği Dönüşüm.....	111
2.6. NATO'nun Kimlik Dönüşümü: Stratejik Konseptlerinde, Görevlerinde ve Amaçlarında Dönüşüm.....	117
2.6.1. Soğuk Savaş Dönemi Stratejik Konseptleri (1949-1991).....	119
2.6.2. Soğuk Savaş Sonrası Stratejik Konseptler (1991-1999).....	129
2.6.3. 11 Eylül Sonrası Değişen Küresel Güvenlik Çevresi: Yeni Tehditler ve Tehdit Algısının Dönüşümü.....	133
2.6.4. 2010 Stratejik Konsepti: Uygulanması ve 3.0. Hedefinin Başarı düzeyi.....	142
2.6.5. NATO İçerik Kriz, Türkiye'nin Krizdeki Rolü, Yeni Stratejik Konsept İhtiyacı ve 2030 Raporu.....	149
2.7. NATO Coğrafi Alanının Dönüşümü: Genişleme Süreci ve Sınırları.....	157
2.7.1. NATO'nun Soğuk Savaş Döneminde Genişleme Süreci ve Nedenleri.....	159
2.7.2. NATO'nun Soğuk Savaş Sonrası Genişleme Süreci: Farklı Bakış Açılıarı, Nedenleri ve Kurumsal Çerçevesi.....	162
2.7.3. RF'nin Genişleme Sürecine Tepkileri ve NATO Genişleme Sürecinin Coğrafi Sınırları.....	169
BÖLÜM 3: NATO'DA KRİZ YÖNETİMİ VE EVRİMİ: KRİZ YÖNETİM ARAÇLARI VE NATO ASKERİ OPERASYONLARI.....	180
3.1. Kriz Kavramı, Özellikleri ve Kriz Yönetimi.....	180
3.2. NATO'nun Kriz Yönetimi: Kriz Yönetim Sistemi ve Süreci.....	189
3.3. Kriz Yönetimi Teşkilatı: Planlama, Karar Verme ve Destekleyici Organlar	191
3.4. Kriz Yönetim Aracı ve Evrimi: NATO Müdahale Gücü ve Bileşenleri.....	194
3.5. NATO Askeri Operasyonlarının Hukuki Zemini ve Sınıflandırılması	198
3.6. Kolektif Savunma (5. Madde) Kapsamında Kartal Yardımı ve Aktif Çaba Operasyonları.....	201
3.7. Alan Dışı Kriz Yönetim Operasyonları ve Sınıflandırılması.....	202
3.7.1. Bosna Hersek'te NATO Kriz Yönetimi.....	205

3.7.2. Kosova’da NATO Kriz Yönetimi.....	213
3.7.3. Kuzey Makedonya’da NATO Kriz Yönetimi.....	220
3.7.4. Afganistan’da NATO Kriz Yönetimi.....	225
3.7.5. Libya’da NATO Kriz Yönetimi.....	235
3.7.6. Irak’ta NATO Kriz Yönetimi.....	242
3.7.7. Afrika Birliğini’nin Kurumsal Yapısının ve Kriz Yönetim Harekatlarının Desteklenmesi Operasyonları.....	247
3.7.8. NATO’nun Korsanlıkla Mücadele Operasyonları.....	250
3.7.9. Daimi Kriz Yönetimi: NATO Hava Polisliği Operasyonları.....	254
3.7.10. Doğal Afetlere Yönelik Kriz Yönetim Operasyonları.....	257
3.7.11. Covid 19 Salgınıyla Mücadele Operasyonları.....	259
3.7.12. Açık Etkinliklerin Korunması Operasyonları.....	262
3.7.13. Akdenizde Güvenliği Sağlama: Deniz Muhafızı Operasyonu.....	263
SONUÇ.....	267
KAYNAKÇA.....	278
ÖZGEÇMİŞ.....	372

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AIRCOM	: Allied Air Command (Ramstein Müttefik Hava Komutanlığı)
ACLANT	: Allied Command Atlantic (Atlantik Müttefik Komutanlığı)
ACE	: Allied Command Europe (Avrupa Müttefik Komutanlığı)
ACCHAN	: Allied Command Channel (Müttefik Kanal Komutanlığı)
ACO	: Allied Command Operation (Müttefik Harekât Komutanlığı)
ACT	: Allied Command Transformation (Müttefik Dönüşüm Komutanlığı)
AMF	: Allied Command Europe Mobile Force (Avrupa Müttefik Komutanlığı Mobil Kuvveti)
AWACS	: NATO Hava Erken Uyarı ve Kontrol Sistemi
ASAT	: Anti Satellite Weapon (Uydu İmha eden Silah)
ALTBMD	: The Active Layered Theater Ballistic Missile Defense (Aktif Katmanlı Harekat Alanı Balistik Füze Savunması)
AEGIS	: ABD Ulusal Füze Savunma Sistemi
AGSP	: Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AEO	: Active Endeavour Operation (Aktif Çaba Operasyonu)
AFO	: Allied Force Operation (Müttefik Kuvvet Operasyonu)
AU	: Africa Union (Afrika Birliği)
AB	: Avrupa Birliği
AMISOM	: African Union Mission to Somalia (Afrika Birliği Somali Misyonu) Barış İçin Ortaklık
BİO	: Baltic Air Surveillance Network (Baltık Hava Gözetim Ağı)
BALTNET	: Birleşmiş Milletler
BM	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
BMGK	: Batı Avrupa Birliği
BAB	: Central Treaty Organization (Merkezi Antlaşma Örgütü)
CENTO	: Council for Mutual Economic Assistance (Karşılıklı Ekonomik
COMECON	: Yardımlaşma Konseyi)

CONOPS	: Concept Operations (SACEUR'un hazırladığı Operasyon Konsepti) Deliberate Force Operation (Kasıtlı Güç Operasyonu)
DFO	: ed-Devlet'ül İslamiyye fi'l Irak ve's Şam
DAEŞ	: Euro-Atlantic Disaster Response Coordination Centre
EADRCC	: (Avrupa-Atlantik Afet Müdahale Koordinasyon Merkezi)
EFP	: The Enhanced Forward Presence (Gelişmiş İleri Varlık)
FAC	: Federal Almanya Cumhuriyeti
FYROM	: Former Yugoslavia Republic of Macedonia (Eski Yugoslavya Makedonya Cumhuriyeti)
FOFA	: Follow-On Forces Attack (Saldırı Güçleri Takibi)
HQSACT	: Supreme Allied Commander Transformation Headquarters (Yüksek Müttefik Komutanlığı Dönüşüm Merkezi)
IFOR	: Implementation Force (Uygulama Gücü)
IMF	: International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
IRF	: The Immediate Response Forces (Acil Müdahale Kuvvetleri)
IFFG	: The Initial Follow-On Forces Group (İlk Takip Kuvvetleri Grubu)
IPTF	: International Police Task Force (BM Uluslararası Polis Görev Gücü)
ISAF	: International Security Assistance Force (Uluslararası Güvenlik Yardım Gücü)
İİG	: İstanbul İşbirliği Girişimi
JFC	: Joint Force Command (Napoli'de Müşterek Kuvvetler Komutanlığı)
JWC	: Joint Warfare Centre (Müşterek Harp Merkezi)
JFTC	: Joint Force Training Centre (Müşterek Kuvvet Eğitim Merkezi)
JALLC	: Joint Analysis and Lessons Learned Centre (Ortak Analiz ve Öğrenilen Dersler Merkezi)
KAİK	: Kuzey Atlantik İş birliği Konseyi
KAK	: Kuzey Atlantik Konseyi
KFOR	: Kosovo Force (Kosova Gücü)
KKO	: Kosova Kurtuluş Ordusu

KGG	: Kosova Güvenlik Gücü
KBRN	: Kimyasal, Biyolojik, Radyolojik ve Nükleer
LANDCOM	: Allied Land Command (Müttefik Kara Komutanlığı)
MARCOM	: Allied Maritime Command (Müttefik Deniz Komutanlığı)
MO	: Matrix Operation (NATO'nun Kosova İstihbarat Operasyonu)
MÖ	: Milattan Önce
MSU	: Multinational Specialized Unit (Çok Uluslu Silahlı Polis Kolordusu)
NATO	: North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)
NCRS	: NATO Crisis Response System (NATO Kriz Müdahale Sistemi)
NCMP	: NATO Crisis Management Process (NATO Kriz Yönetim Süreci)
NIWS	: NATO Intelligence And Early Warning System (NATO İstihbarat ve Erken Uyarı Sistemi)
NPG	: Nükleer Planlama Grubu
NRF	: NATO Response Force (NATO Müdahale Gücü)
NIFC	: NATO Intelligence Fusion Center (NATO İstihbarat Füzyon Merkezi)
NFIU	: NATO Force Integration Units (NATO Kuvvet Entegrasyon Birimleri)
NLA	: National Liberation Army (Kuzey Makedonya'da faaliyet gösteren Arnavut Ulusal Kurtuluş Ordusu)
NMI	: NATO Mission Iraq (NATO Misyonu Irak)
NTM-I	: NATO Training Mission-Iraq (NATO Irak Eğitim Misyonu)
NSPA	: NATO Support and Procurement Agency (NATO Destek ve Tedarik Ajansı)
OPS	: Operational Planning System (NATO Operasyon Planlama Sistemi)
OPLAN	: Operation Plan (SACEUR'un hazırladığı Operasyon Planı)
OAN	: NATO Çağrı İşareti
OMM	: Operation Maritime Monitor (Deniz İzleme Operasyonu)
OSM	: Operation Sky Monitor (Gökyüzü İzleme Operasyonu)

ODF	: Operation Deny Flight (İnkar Uçuşu Operasyonu)
OUP	: Operation Unified Protector (Birleşik Koruyucu Operasyonu)
OAP	: Operation Allied Provider (Müttefik Sağlayıcı Operasyonu)
OOS	: Operation Ocean Shield (Okyanus Kalkanı Operasyonu)
ODD	: Operation Display Deterrence (Caydırma Gösterisi Operasyonu)
OJE	: Operation Joint Endeavour (Ortak Çaba Operasyonu)
OJG	: Operation Joint Guardian (Ortak Muhafız Operasyonu)
ODG	: Operation Distinguished Games (Seçkin Oyunlar Operasyonu)
PMR	: Periodic Mission Reviews (Periyodik Görev Gözden Geçirme)
PPO	: Provide Promise Operation (Söz Verme Operasyonu)
PKK	: Partîya Karkerên Kurdistanê (Kürdistan İşçi Partisi)
PYD	: Partiya Yekîtiya Demokrat (Demokrat Birlik Partisi)
RF	: Rusya Federasyonu
RAP	: Readiness Action Plan (Hazırlık Eylem Planı)
RDC	: Rapid Deployable Corps (Hızlı Konuşlandırılabilir Kolordular)
RSM	: Resolute Support Mission (Afganistan için Kararlı Destek Misyonu)
RAM	: NATO's Rapid Air Mobility (Hızlı Hava Hareketliliği)
RFP	: Response Forces Pool (Müdahale Kuvvetleri Havuzu)
SAC	: The Strategic Airlift Capability (Stratejik Hava İkmal Yeteneği)
SITCEN	: Situation Centre (Durum Merkezi)
SPK	: Savunma Planlama Komitesi
SFOR	: Stabilization Force (İstikrar Gücü)
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STK	: Sivil Toplum Kuruluşları
SGO	: Sea Guardian Operation (Deniz Muhafızı Operasyonu)
SNMG1	: Standing NATO Maritime Group 1 (Daimi NATO Denizcilik Grubu 1)
SNMG2	: Standing NATO Maritime Group (Daimi NATO Denizcilik Grubu 2)
SOF	: Special Operations Forces (Özel Harekat Kuvvetleri)
SALIS	: The Strategic Airlift International Solution (Stratejik Hava İkmal Uluslararası Çözüm)

SACT	: Supreme Allied Commander Transformation (Müttefik Yüksek Dönüşüm Komutanı)
SACLANT	: Supreme Allied Commander Atlantic (Atlantik Müttefik Yüksek Komutanı)
SHAPE	: Supreme Head Quarters Allied Powers Europe (Avrupa Müttefik Kuvvetler Yüksek Karargâhı)
SACEUR	: Supreme Allied Commander Europe (Avrupa Müttefik Yüksek Komutanı)
SEATO	: Southeast Asia Treaty Organization (Güneydoğu Asya Antlaşması Örgütü)
UNPREDEP	: United Nations Preventive Deployment Force (BM Önleyici Konuşlanma Gücü)
UNPROFOR	: United Nations Protection Force (BM Koruma Gücü)
UNAMA	: United Nations Assistance Mission in Afghanistan (BM Afganistan Yardım Misyonu)
UPCMB	: Ushtria Çlirimtare per Preshevë, Medvegjë dhe Bujanoc (Presevo, Medvedja ve Bujanovac Kurtuluş Ordusu)
UNMIK	: United Nations Interim Administration Mission in Kosovo (BM Kosova Geçici Yönetim Misyonu)
UAP	: Uluslararası Askeri Personel
VJTF	: Very High Readiness Joint Task Force (Çok Yüksek Hazırlıklı Ortak Görev Gücü)
WTO	: Warsaw Treaty Organization (Varşova Anlaşması Örgütü)

ÖZET	
Başlık: Soğuk Savaş Sonrası NATO’nun Dönüşümü: Tehdit Algısı, Kriz Yönetimi ve NATO Askeri Operasyonları	
Yazar: Zikriye Sevda SEKMEN	
Danışman: Prof. Dr. Emin Gürses	
Kabul Tarihi: 31/01/2022	Sayfa Sayısı: i (ön kısım)+372 (tez)
Askeri ittifakların geçirdiği evrimin son boyutunu temsil eden Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO), 1991’de SSCB’den kaynaklı tehdit algısının ortadan kalkmasına rağmen entropi (örgütsel ölüm) yaşamamıştır. Çalışmanın amacı Soğuk Savaş sonrası dönemde NATO’nun hayatta kalmak için nasıl bir dönüşüm geçirdiğini belirlemektir. Örgütün adaptasyon için gerçekleştirdiği dönüşüm siyasi-askeri kurumsal yapısı, kimliği ve coğrafi alanı olarak üç konu üzerinden analiz edilmiştir. Bunun yanında NATO’nun kriz yönetim konsepti, misyonu, araçları ve operasyonlarındaki dönüşüm de bu tezin kapsamına dahil edilmiştir. Kurumsal yapı ve kriz yönetimi hakkında örgütün geçirdiği evrime odaklanan bir çalışmanın yokluğunun yanında kimlik ve coğrafi alanının dönüşüme ilişkin güncel bir çalışma olmaması bu çalışmayı önemli kılmaktadır. NATO Bosna Hersek, Kosova Kuzey Makedonya, Libya, Afganistan, Irak’ta barışa zorlama, barış inşası ve devlet inşasına yönelik çatışma yönetimi niteliğinde askeri operasyonlar düzenlemiştir. Bunun yanında doğal afetler, Covid 19 gibi salgın hastalıklar, açık etkinliklerin korunması, Akdeniz’in korunması, Afrika Birliği’ni destekleme, hava polisliği, korsanlıkla mücadele gibi farklı konu ve alanlarda kriz yönetim operasyonları gerçekleştirmiştir. Çalışmanın ana hipotezi NATO’da askeri müdahaleye yönelik kriz yönetimi kararındaki farklılıkların nedeni örgütün kurumsal dizaynından kaynaklanmaktadır. NATO’nun genişlemenin sınırlarına ulaşması nedeniyle coğrafi dönüşümünü tamamlamıştır. Ancak kimlik, siyasi-askeri kurumsal yapı ve kriz yönetimi konularında dönüşüm sürecini tamamlamadığı ve örgütün varlığını sürdürdükçe dönüşümü de devam edeceği sonucuna varılmıştır. Çalışmada tamamlanmış nitel tümevarımcı araştırma yöntemi ve betimleyici analiz tekniği kullanılmıştır. Ayrıca çalışmanın ikinci bölümde karşılaştırmalı vaka içi analizi uygulanmıştır. Çalışmanın üçüncü bölümünde NATO’nun gerçekleştirdiği kriz yönetim operasyonlarının tamamı ele alınmış ve yalnızca altı ülkeyle sınırlı vaka analizi yöntemi kullanılarak En Farklı Sistemler Tasarımı uygulanmıştır.	
Anahtar Kelimeler: Askeri İttifaklar, NATO’nun Dönüşümü, Kriz Yönetimi, NATO Askeri Operasyonları, Tehdit Algısı	

ABSTRACT	
Title of Thesis: The Transformation of NATO after the Cold War: Threat Perception, Crisis Management and NATO Military Operations	
Author of Thesis: Zikriye Sevda SEKMEN	
Supervisor: Prof. Dr. Emin Gürses	
Accepted Date: 31/01/2022	Number of Pages: i (pre text) + 372 (main body)
The North Atlantic Treaty Organization (NATO), which represents the last dimension of the evolution of military alliances, has not experienced entropy (organizational death) despite the disappearance of the perception of threat from the USSR in 1991. The aim of the study is to determine how NATO is undergoing a transformation in order to survive in the post-Cold War period. The transformation of the organization for adaptation has been analyzed on three topics as its political-military institutional structure, identity and geographical area. In addition, the transformation of NATO's crisis management concept, mission, tools and operations is also included in the scope of this thesis. In addition to the absence of a study focusing on the evolution of the organization's institutional structure and crisis management, the lack of a current study on the transformation of its identity and geographical area makes this study important. NATO has organized military operations in Bosnia and Herzegovina, Kosovo, North Macedonia, Libya, Afghanistan, Iraq in the form of coercion for peace, peacebuilding and conflict management for state building. In addition, it has carried out crisis management operations on various issues and areas such as natural disasters, epidemics such as Covid 19, protection of outdoor activities, protection of the Mediterranean Sea, supporting the African Union, air policing, and combating piracy. The main hypothesis of the study is that the reason for the differences in the decision on crisis management for military intervention in NATO is due to the organizational design of the organization. Due to the fact that NATO has reached the limits of expansion, it has completed its geographical transformation. However, it has been concluded that it has not completed the transformation process in terms of identity, political-military institutional structure and crisis management and that the transformation will continue as the organization continues to exist. Qualitative inductive research method and descriptive analysis technique were used in the study. In addition, comparative in-case analysis of the study was applied in the second part of the study. In the third part of the study, all of the crisis management operations carried out by NATO were discussed and the Most Different Systems Design were applied using the case analysis method limited to only six countries.	
Keywords: Military Alliances, The Transformation of NATO, Crisis Management, NATO Military Operations, Threat Perception	

GİRİŞ

Çalışmanın Konusu

Bu tezin konusunu 1949'da kurulan ve kuruluş amacı Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) 1991'de ortadan kalkmasına rağmen örgütsel ölüm (entropi) yaşamayan Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (North Atlantic Treaty Organization- NATO) ve onun dönüşümü oluşturmaktadır. Çalışmanın kapsamı örgütün kuruluş nedenleri, işlevleri, siyasi-askeri kurumsal yapısı, kimliği, coğrafi alanı, kriz yönetim misyonu ile araçlarının dönüşümü ve kriz yönetim operasyonlarıyla sınırlandırılmıştır. Bu çalışmanın üç amacı bulunmaktadır. Bunlardan ilki literatürde sınırları belirlenemeyen kolektif güvenlik örgütü konsepti ile ittifak konsepti arasındaki ayrımı belirginleştirmektir. İkincisi Soğuk Savaş sonrası dönemde NATO'nun kimliği, siyasi-askeri kurumsal yapısı, coğrafi alanı, tehdit algısı, kriz yönetim misyonu ve kriz yönetim aracının nasıl dönüşüm geçirdiğinin karşılaştırmalı analiz edilmesidir. Üçüncü olarak tezin bir diğer konusu NATO kriz yönetim operasyonları üzerinden NATO'nun kriz yönetimi misyonlarının nasıl dönüşüm geçirdiği incelenerek farklı alan ve konulara yönelik KAK'ın aynı kriz yönetim operasyonu kararını nasıl aldığını analiz etmektir. Bu kapsamda çalışmada analize kolektif savunma bağlamında 5. Madde, alan dışı ve yeni nesil tehditlere yönelik gerçekleştirilen kriz yönetim operasyonlarının tamamı dahil edilmiştir.

Çalışmanın Önemi

Çalışma dört konuda literatüre yenilik getirmekte ve katkı sağlaması bağlamında önem taşımaktadır. Literatüre getirdiği yeniliklerden ilki birbirinin yerine kullanılan iki kavram olan ittifak konsepti ile kolektif güvenlik örgütü konsepti arasındaki sınırları netleştirmektir. Bunlardan ikincisi NATO konusunda literatür kapsamlı ve geniş olmasına rağmen Soğuk Savaş sonrası dönemde askeri ve sivil kurumsal yapısının dönüşümüne yönelik bir çalışma olmaması bakımından sağladığı yeniliktir. Üçüncüsü literatürde NATO kriz yönetim süreci ve sistemi konusunda yer alan açıktır. Ayrıca Soğuk Savaş sonrası dönemde NATO'nun kriz yönetimi misyonu ve kriz yönetim aracının dönüşümüne odaklanan çalışma bulunmamaktadır. Dördüncü katkı ise 2019-2021 aralığında gizlenemeyen ve aslında 2001-2022 arası dönemde yaşanan örgüt içi kriz ve iç

krizin nedenleri konusunda literatürdeki eksikliği gidermesi bakımından önem taşımaktadır. İç kriz konusu Soğuk Savaş sonrası dönemde NATO'nun karşı karşıya kaldığı sorunlar ve onu zayıflatan faktörlerin tespit edilmesi bakımından önemlidir.

Çalışmanın Yöntemi

Çalışmanın tamamında nitel tümevarımcı araştırma yöntemi ve betimleyici analiz tekniği kullanılmıştır. Betimleyici analiz tekniğiyle özel olarak ilgilenilen NATO vakasında tüm değişkenlerin ve bu değişkenlerin birbirleriyle ilişkilerinin anlaşılması amaçlanmakta değişkenleri kontrol etme, teori üretme veya teori test ederek kesin ve nihai şekilde herhangi bir teorinin geçerliliğini kanıtlama amacı güdülmemektedir. Bunun nedeni NATO ile ilişkili teorilerin hepsinin yalnızca belli başlı bazı konularda analiz yeteneğine sahip olmasının yanında bazı konuları açıklama yeteneğinden yoksun olması bakımından eleştiriye oldukça açık kapı bırakmasıdır. Bu durum sabit tek bir teoriyle kesin ve nihai şekilde NATO vakasının bütüncül bir teorik çerçeveye oturtulamamasına neden olmaktadır. Söz konusu eleştirel yaklaşım NATO vakasında bu teorilerin açıklama gücü olduğu konular ile zaaf ve eksikliklerinin açıklanmasıyla sunulmuştur. Bununla birlikte Nitel veri analiz türlerinden betimleyici analiz tekniğini NATO hakkında analiz çerçevesi yaratması, verilerin işlenmesi, elde edilen bulguların tanımlanması ve yorumlanmasında sağladığı kolaylık bakımından alan çalışması yaratması nedeniyle tercih edilmiştir. Betimleyici analiz tekniğinde tümevarım yöntemi kullanılarak sistematik veriler elde edilip açıklanarak parçadan bütüne ulaşılması hedeflenmiştir. Bu kapsamda kimlik, siyasi-kurumsal yapı, coğrafi alan, kriz yönetimi ve araçları parçalarındaki dönüşüm üzerinden çalışmanın bütününe temsil eden örgütün geçirdiği dönüşümün tespitinde kullanılmıştır.

Çalışmanın ikinci ve üçüncü bölümünde kullanılan vaka analizleri vakalar arası karşılaştırma yoluyla nedensel etki analizi sunmaktadır. Çalışmanın ikinci bölümünde hem aynı zaman diliminde (Soğuk Savaş sonrası dönem) hem de farklı zaman diliminde (Soğuk Savaş ve sonrası dönemde) dönüşümün farklı boyutlarını temsil eden üç kesit kullanılmış kesitsel (cross-sectional) vaka içi analizi (within case) yapılmıştır. Bu kapsamda NATO vakasında kimlik, kurumsal yapı ve coğrafi alan kesitleri üzerinden karşılaştırmalı vaka içi analizi ile uygulanarak neden-sonuç ilişkisi kurarak nedensel süreç belirlenmiştir. Üç farklı bağımlı değişken kimlik, kurumsal yapı ve coğrafi alanın

hepsinde dönüşüm gerçekleşmiş ancak üç kesitte de dönüşümün seviyeleri ve sonuçları farklı olmuştur. Bu kapsamda NATO kimlik ve kurumsal yapının dönüşümünü tamamlamış ancak coğrafi dönüşümü tamamlanmıştır. Üçüncü bölümde ise farklı zaman dilimlerinde farklı bölgelere ve konulara yönelik gerçekleştirilen NATO askeri operasyonlarının olay bazında incelenmesini kolaylaştırmak amacıyla boylamsal (longitudinal) vaka analizi yöntemi ve En Farklı Sistemler Tasarımı kullanılmıştır. En Farklı Sistemler Tasarımında bağımsız değişkenlerin farklılık (farklı müdahale gerekçeleri) bağımlı değişkenin (hepsinde KAK'ta kriz yönetimi kararı alınması) ise benzerlik gösterdiği vakalar incelenir. Aynı zamanda söz konusu farklı vakalarda belli bir sonucun (hepsinde kriz yönetim operasyonu gerçekleşmesi) aynı olması gerekmektedir. Böyle bir karşılaştırmanın hedefi bağımlı değişkenin nedenini anlamak için o bağımlı değişkenin gerçekleştiği birbirinden farklı vakaların analiz edilmesidir. Farklı bölgelere ve konulara yönelik sekiz kriz yönetim vakası oldukça farklı bağımsız değişkenler olmasına rağmen hepsinde kriz yönetim operasyonu yapılması yani sonucun aynı olması (bağımlı değişken) nedeniyle bu yöntem tercih edilmiştir. Bosna Hersek, Kosova, Kuzey Makedonya, Libya, Afganistan ve Irak'tan oluşan altı vakada ise farklı bağımsız değişkenler ile aktörler rol oynamış ve farklı nitelikte kriz yönetim operasyonları gerçekleştirilmiştir. Ancak hepsinde KAK'ta kriz yönetimi kararı alınmış (bağımlı değişken) ve kriz yönetim operasyonu (sonuç aynı) gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamında alan dışı kriz yönetim operasyonlarına yönelik En Farklı Sistem Tasarımı uygulaması altı devletle sınırlandırılmıştır.

Çalışmanın Amacı

Çalışmanın amacı bir bütün olarak NATO'nun dönüşümünün analiz edilmesidir. Bu çerçevede çalışmada NATO ile ilgili aşağıda yer alan üç ana araştırma sorusu ve bu sorulara ilişkin alt araştırma sorularının cevabı aranmıştır. Bu sorular kapsamında üç ana hipotez ve alt hipotezler öne sürülmüştür. Ana araştırma sorulardan ilki kolektif güvenlik örgütleri ittifak konseptinden kesin şekilde nasıl ayrılabilir? İlk ana hipotez kolektif güvenlik örgütleri kurumsallaşma ve tüzel kişilik üzerinden ittifak konseptinden kesin şekilde ayrılmaktadır. İkinci ana soru Soğuk Savaş'ın bitmesine SSCB ve Varşova Paketi'nin dağılmasına rağmen NATO neden örgütsel ölüm yaşamamıştır? Soruya ilişkin kurulan ana hipotez şu şekildedir. Hayatta kalmak için kriz yönetimiyle yeni misyon

üstlenmesi ve yeni üyeler alarak genişlemesi örgütün entropi yaşamamasına nedenidir. Üçüncü ana soru Soğuk Savaş sonrası NATO'nun kimliği, siyasi ve askeri kurumsal yapısı ve coğrafi alanı nasıl dönüşüm geçirmiştir? Bu soruya ilişkin farklı alt hipotezler test edilmiştir. NATO'nun kimlik dönüşümü dönem boyunca evrim geçiren ve dönüşümü sona ermeyen kriz yönetimi misyonu ve yeni nesil tehditlerle mücadele rolleri üstlenerek küresel ölçekte güvenlik garantörü olmasıyla sağlanmıştır. Kurumsal yapıdaki dönüşüm hem kurumların içinde hem de siyasi-askeri kurumlar arasında üye devletlerin güç ve yetkilerini kaybetmeme isteği nedeniyle dengesiz seviyede ve orantısız güç dağılımı içerecek şekilde gerçekleşmiştir. Soğuk Savaş sonrası NATO üyelerinin karar mekanizmasında yetki ve kontrollerini kaybetmeme ve daha fazla güç kazanma isteği Kuzey Atlantik Konseyi'nin (KAK) daha fazla güç ve yetki kazanmasını sağlarken Genel Sekreterlik'in yetki ve gücünü artırılmasına engellemelerine neden olmuştur. NATO üyelerinin güç ve yetki kaybetmeme isteği Askeri Komite'de köklü bir dönüşüme gitmeyi reddetmelerine neden olmuştur. Buna karşılık KAK onayı olmadan harekete geçilememesi üye ülkelerin kuvvet komutanlıklarının ve NATO Mücadele Gücü'nün dönüşümüne direnç göstermemesinde belirleyici olmuştur. NATO'nun destek tabanını arttırarak entropiyi engellemesi Soğuk Savaş sonrası NATO'nun yeni üyeler almasının asli nedenidir. Soğuk Savaş sonrası NATO'nun genişlemesi Rusya Federasyonu'nun (RF) eninde sonunda Batı karşıtı pozisyona geçeceği öngörüsüyle ve RF'nin çevrenin gerekçesiyle gerçekleşti. Soğuk Savaş sonrası NATO'nun coğrafi dönüşümün temel nedeni RF çevrenin üzerine kurgulanmış ancak yine RF'nin askeri müdahaleleri nedeniyle ulaşabileceği nihai sınırlarına ulaşmıştır.

Çalışmanın alt soruları ve sorulara ilişkin yardımcı hipotezler aşağıda sıralanmıştır. Bunlardan ilki NATO Soğuk Savaş sonrası ilan ettiği yeni konseptleri ve üstlendiği rolleri pratikte ne kadar ve hangi düzeyde gerçekleştirebilmektedir? Örgütün üstlenmesi gereken rol ve görev alanına ilişkin NATO üyeleri arasında üç farklı düşünce olması yani görüş birliği olmaması küresel düzeyde kriz yönetim misyonunu gerçekleştirmesini engellemektedir. NATO içi krizin sebepleri nelerdir? Soruya ilişkin öne sürülen hipotez ise üye ülkelerin dış politika çıkarları ve eylemlerinin artan seviyede çatışması NATO içi krizin asli sebebidir. İkinci olarak kriz yönetimine ilişkin şu soruların cevapları aranmıştır. NATO'nun Soğuk Savaş sonrası dönemde kriz yönetim kimliği nasıl bir dönüşüm geçirmiştir? Soruya ilişkin hipotez 1991 Stratejik Konseptiyle ilk kez yalnızca

Avrupa-Atlantik alanı için kriz yönetimi görev skalasına dahil edilerek örgütsel ölüm engellenirken 1999 Stratejik Konseptiyle herhangi bir konu ve bölgeye yönelik hale getirilerek alan dışı sorunu çözülmüş, 2010 Stratejik Konseptiyle de konu, zaman, aktör ve yeteneklerle kapsamlı kriz yönetimine dönüşmüştür. Çalışmada ayrıca şu soruların cevabı da aranmıştır. NATO'nun kriz müdahale sistemi ve süreci nasıl işlemektedir? NATO kriz müdahale teşkilatında hangi kurumlar yer almaktadır? NATO askeri operasyonları nasıl dönüşüm geçirmiştir? Üçüncü olarak Soğuk Savaş sonrası dönemde NATO Müdahale Gücü nasıl dönüşüm geçirmiştir ve dönüşümün nedenleri nelerdir? NATO Müdahale Gücü'nün RF'nin 2014 sonrası revizyonist müdahaleleri, ekonomik gerekçeler ve sahip olduğu zaafıların kapatılması dönüşümünün temel nedenleridir. NATO Müdahale Gücü tek bir yapıdan farklı bileşenlerden oluşan şemsiye yapılanmaya dönüşmüştür. Dördüncü araştırma sorusu Dünya'nın çoğu bölgesinde iç savaş, çatışma ve ağır insan hakları ihlalleri yaşanmasına rağmen NATO yalnızca bazı ülkelere askeri müdahalede bulunmuştur. NATO askeri müdahale kararını vermede hangi kurumlar ve neden(ler) belirleyici olmaktadır? NATO'da kriz yönetimi kararı alınabilmesinde tek yetkili organ KAK'tır. Müdahale nedenleri ise vaka bazında değişkenlik göstermektedir. Bu kapsamda devlet içi istikrar ve güvenliği sağlamak, İnsan hakları, koruma sorumluluğu, örgüt imajının korunması, kaynak zengini bölgeler, NATO içinde Fransa ve ABD gibi aktörlerin örgütü çıkarları için kullanması gibi bağımsız değişkenler test edilmiştir. İttifakın kimliği kolektif güvenlik misyonundan küresel güvenlik misyonuna dönüştüyse NATO neden Suriye gibi iç savaşlara veya bütün çatışmalara müdahale etmemektedir? Soruya ilişkin temel hipotez NATO'da askeri müdahale kararındaki farklılıkların nedeni örgütün kurumsal dizaynından kaynaklanmaktadır.

Bu sorular ve hipotezler ışığında çalışmanın birinci bölümünde askeri ittifak kavramı ve özellikleri, benzer kavramların sınıflandırılması ve siyasi tarihteki örnekleri üzerinden devletlerin ittifak kurma nedenleri, ittifak ve ittifak başarısızlığı türleri ele alınmıştır. İttifak kavramı ile kolektif güvenlik örgütleri konsepti arasında ayırım yapılarak farklı özellikleri de tespit edilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde ise NATO'nun kurulmasını sağlayan tarihsel bağlam, Soğuk Savaş dönemi iki kutuplu sistemi, örgütün kurulmasını sağlayan tehdit algıları ve hangi fonksiyonlarla dizayn edildiği ele alınmıştır. NATO'nun dönüşümü Soğuk Savaş ve Sonrası dönemin karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesiyle örgütün yaşadığı dönüşüm üç temel konu üzerinden incelenmiştir. Bunlar siyasi ve askeri

kurumsal yapıdaki dönüşüm, stratejik konseptlerin incelenmesiyle tehdit algısının, örgütün amaçları, rolleri ve üstlendiği görevlerin değişimine bağlı kimlik dönüşümü ve örgütün genişleme süreci üzerinden coğrafi alanının dönüşümüdür.

Çalışmanın üçüncü bölümünde kriz ve kriz yönetimi kavramları, bu kavramların özellikleri, NATO'nun kriz yönetim sistemi ve süreci, kriz yönetiminde rol oynayan asli ve destekleyici kurumlar, kriz yönetim aracının geçirdiği evrim ile NATO Müdahale Gücü ve unsurları incelenmiştir. Bu bölümde NATO askeri operasyonları ve üstlendiği diğer kriz yönetim operasyonları da ele alınmıştır. Bosna Hersek, Kosova, Kuzey Makedonya, Afganistan, Irak, Libya'ya yönelik askeri müdahalelerin yanında Somali kıyılarında korsanlıkla mücadele, Akdeniz'de güvenliğin sağlanması, Afrika Birliği'nin kurumsal yapısının dizaynı ve kriz yönetm operasyonlarının destekleme, hava polisliği, doğal afetlere yardım, Covid 19 salgınıyla mücadele ve herkese açık etkinliklerin korunması gibi farklı misyonlar da ayrı başlıklar altında incelenmiştir.

BÖLÜM 1: TEORİ VE PRATİKTE ASKERİ HİZALANMALARIN EVRİMİ: İTTİFAKLARDAN KOLEKTİF GÜVENLİK ÖRGÜTLERİNE DÖNÜŞÜM

Bu bölümde tarih boyunca süreklilik arz eden siyasi birimler arasındaki askeri hizalanmaların evrim geçirdiği iddia edilmektedir. Bu kapsamda antik çağlardan 1949'da NATO'nun kurulması arası dönemde siyasi birimler arasındaki askeri hizalanmalar askeri ittifaklarla sağlanmış 2. Dünya Savaşı sonrası dünyada ise askeri işbirlikleri kolektif güvenlik örgütleri niteliğinde dizayn edilmiştir. Bu kapsamda kolektif güvenlik örgütlerinin askeri ittifak konsepti arasındaki farklılıklar farklı değişkenler üzerinden test edilmiştir. Neo-Liberal Kurumsalcılığın görüşlerine paralel şekilde ittifak konsepti ile kolektif güvenlik örgütü konsepti arasındaki temel farkın askeri ve sivil kurumsallaşmayla kazanılan tüzel kişilik olduğu hipotezi kurularak doğrulanmıştır.

1.1. İttifak Kavramı, Benzer Kavramların Sınıflandırılması ve İttifakların Özellikleri

Uluslararası İlişkiler literatürü incelendiğinde ittifak kavramının çok sayıda ve farklı perspektiften tanımlarının yapıldığı gözlemlenebilir. Sabit tanımının olmaması nedeniyle bilim dalındaki pek çok kavram gibi ittifak kavramının da ne olduğu konusunda uzlaşma bulunmamaktadır.¹ Bununla birlikte kavramın neyi ihtiva ettiğini tanımlamak konunun anlaşılmasını sağlayacaktır. İttifak çalışmalarının öncülerinden Kalevi J. Holsti askeri ittifakları ayırıcı dört özelliği üzerinden tanımlamıştır. Bunlar casus foederis, antlaşmayla üstlenilen taahhütlerin şekli, ittifak ortaklarının askeri entegrasyonunun derecesi ve antlaşmanın coğrafi kapsamıdır. Ona göre askeri ittifak askeri boyutta müttefik eyleme geçirecek casus foederis içeren bir antlaşmayla müttefiklerin belirli bir coğrafi alanı savunmayı taahhüt etmesidir. Bir askeri ittifakın olmazsa olmazı ittifak taraflarının benzer veya örtüşen dış politika tercihlerine sahip olmasına rağmen her zaman bir antlaşmayla casus foederis tanımlamasıdır.² Hans Morgenthau'ya göre ittifak, ittifak ortaklarından birine saldırı olması durumunda askeri yardıma katkıda bulunmak için

¹ Stefan Bergsman, "The Concept Of Military Alliance," İçinde *Small States and Alliances*, ed. Erich Reiter ve Heinz Gartner, (New York: Springer-Verlag Berlin Heidelberg, 2001), 25.

² K. J. Holsti, *International Politics: A Framework For Analysis*, Fourth Edition (Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall Inc., 1983), 108 ve 109.

resmi ve karşılıklı bir taahhüt olarak tanımlanır. Resmi anlaşma metni yönüne vurgu yapan Morgenthau, ittifak metnini diplomatik formaliteden ibaret olmadığını vurgulamaktadır.³ İttifakları uluslararası sistemin istikrarını sağlaması ve çok kutuplu sistemde hiçbir devletin diğer üyelere karşı üstün gelmemesi bağlamında tanımlayan (güç dengesini sağlayan)⁴ Singer ve Deutsch'e göre askeri ittifaklar devletlerin hayatta kalmasını sağlayan işlevsel mekanizmalardır.⁵ Fedder'e göre ise Uluslararası İlişkiler literatüründe ittifak kavramı belirsiz ve şekilsiz olmasına rağmen askeri güvenlik sağlama işlevi belirgindir.⁶ Bu çerçevede Fedder ittifak'ı "*üyelerinin askeri güvenliğinin karşılıklı olarak artırılması konusunda x zamanında uyum içinde hareket eden sınırlı bir devlet kümesi*" olarak tanımlamıştır.⁷ Benzer şekilde Jack Snyder da ittifakları askeri güvenliği sağlamak amacıyla devletlerin kullandığı önemli mekanizmalardan biri olarak tanımlamıştır.⁸

Caydırıcılık yönüne vurgu yapan Benson, Bentley ve Ray'e göre ittifaklar, üyelerine yönelik tehditleri caydırmak için tasarlanan ve üyelerini yalnızca bir ittifak üyesine karşı saldırganlık başlatırsa birbirlerine askeri yardım sağlamaya zorlayan hükümler de içeren işbirlikleri olarak tanımlamıştır.⁹ İttifak içi düzenleme yönüne vurgu yapan Osgood ve Ikenberry ise ittifakları aslında dış tehdide karşı koruma şemsiyesi olmaktan çok müttefikler üzerinde etki kurma mekanizmaları olarak tanımlamıştır. Bu tanımlamaya göre ittifaklar bir devlete ittifak içindeki ortakları üzerinde sınırlandırma veya baskı kurmaya yaramaktadır.¹⁰ Farklı yönlerini öne çıkaran farklı tanımlamalar yapılmasına rağmen söz konusu tanımlar güvenlik boyutunu temsil eden askeri yönü noktasında konsensüse sahiptir. Bu yönüyle askeri ittifaklar farklı boyut ve işlevlerin

³ Hans Morgenthau, "Alliances in Theory and Practice," İçinde *Alliance Policy in the Cold War*, ed. Arnold Wolfers, (Baltimore: Johns Hopkins Üniversitesi Yayınları, 1959), 188. Alıntılan. Dan Reiter, "Learning, Realism, and Alliances: The Weight of the Shadow of the Past," *World Politics* 46, no.4 (1994): 495, Erişim Tarihi: Mayıs 11, 2021, doi:10.2307/2950716.

⁴ Karl W. Deutsch ve J. David Singer, "Multipolar Power Systems and International Stability," *World Politics* 16, no. 3 (1964): 390, Erişim Tarihi: Mayıs 11, 2021, doi:10.2307/2009578.

⁵ Deutsch ve Singer, "Multipolar Power Systems," 403.

⁶ Edwin H. Fedder, "The Concept of Alliance," *International Studies Quarterly* 12, no.1 (1968): 70, Erişim Tarihi: Mayıs 11, 2021, doi:10.2307/3013558.

⁷ Fedder, "The Concept of Alliance," 68.

⁸ Michael Sheehan, "Askeri Güvenlik," İçinde *Çağdaş Güvenlik Çalışmaları*, der. Alan Collins, çev. Nasuh Uslu, 3. Baskıdan Çeviri (Röle Akademik Yayıncılık, Eylül 2017), 154.

⁹ Brett V. Benson, Patrick R. Bentley ve James Lee Ray, "Ally Provocateur: Why Allies Do Not Always Behave," *Journal of Peace Research* 50, no. 1 (2013): 47, Erişim Tarihi: Mayıs 11, 2021, <http://www.jstor.org/stable/23441156>.

¹⁰ Michael Sheehan, "Askeri Güvenlik," 153.

harmanlanmasıyla rahatlıkla tanımlanabilir. Bu bağlamda ittifaklar beklenen ortak bir tehdide yönelik¹¹ iki veya daha fazla devlet arasındaki güvenlik iş birliği için resmi veya gayri resmi bir garanti içeren her üyenin gücünü, güvenliğini ve/veya nüfuzunu arttırmayı amaçlayan karşılıklı destek taahhüdü olarak tanımlanabilir.¹² Beril Dedeoğlu'na göre ittifaklar ortak çıkarları kesişen ve ortak düşman algısında buluşan devletlerin dış tehdidin hegemonyasını önlemek amacıyla bir araya geldiği ve güç dengesini sağladığı yapılardır.¹³ Haglund'a göre askeri ittifak kavramı savaş halinde iki veya daha fazla devlet arasında gayri resmi veya resmi anlaşmayla taraflara başka bir devlet veya koalisyon tarafından saldırıya uğraması halinde yardım taahhüt eden güvenlik yapılanmasıdır. Bu manada müttefiklerinden birinin başka bir devlet veya koalisyon tarafından saldırıya uğraması halinde müttefiklerin güçlerini birleştirmelerini zorunlu kılmaktadır.¹⁴

İttifakların kurulmaları için taraflar arasında hukuki bağlayıcılığı olan yazılı antlaşma yapılması şart değildir.¹⁵ Buna rağmen her ittifak devletler arasında yapılan anlaşmaların hangi koşullarda işlerlik kazanacağına (casus foederis) dair bir anlaşmayla resmileşir. Casus Foederis bir ittifak antlaşmasını harekete geçiren ve antlaşmada imzası bulunan taraflardan birinin müttefikini yardıma çağırmasını gerektirecek bir eylemi veya koşulu tanımlamaktadır.¹⁶ Konvansiyonel iş birliği antlaşmasının varlığını vurgulayan Dedeoğlu'na göre ittifaklar ortak çıkarları birleştirerek yetenekleri dengeleme, müttefikler arasında iç müdahale yoluyla anlaşmazlıkların giderilmesi ve dış müdahale yoluyla caydırıcılığın sağlanması gibi özelliklere sahiptir.¹⁷ Askeri ittifaklarda sorumluluk tek taraflı veya karşılıklı olabilmektedir.¹⁸ Bir ittifak tek bir amaçla kurulabileceği gibi birden fazla amaçla da kurulabilmektedir. Bu manada ittifaklar sınırlı ve genel amaçlı olarak sınıflandırılabilir.¹⁹

¹¹ Stephen M. Walt, "Alliances in a Unipolar World," *World Politics* 61, no.1 (2009): 89, Erişim Tarihi: Mayıs 11, 2021, <http://www.jstor.org/stable/40060222>.

¹² Walt, "Alliances in a Unipolar World," 86.

¹³ Beril Dedeoğlu, *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*, (İstanbul: YeniYüzyıl Yayınları, Mayıs 2008), 222 ve 223.

¹⁴ David G. Haglund, *Encyclopaedia Britannica*, s.v. "Alliance," Erişim Tarihi: Haziran 2, 2020, <https://www.britannica.com/topic/alliance-politics>.

¹⁵ Mehmet Gönlübol, *Uluslararası Politika İlkeler, Kavramlar Kurumlar*, 6. Baskı (Ankara: Siyasal Kitabevi, 2014), 81.

¹⁶ Ülke Arıboğan, Gülden Ayman ve Beril Dedeoğlu, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, der. Faruk Sönmezoğlu, 4. Baskı (İstanbul: Der Yayınları, 2010), 184.

¹⁷ Beril Dedeoğlu, *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*, 224.

¹⁸ Mehmet Gönlübol, *Uluslararası Politika İlkeler, Kavramlar Kurumlar*, 77.

¹⁹ Gönlübol, *Uluslararası Politika İlkeler*, 84 ve 85.

Uluslararası İlişkiler literatüründe ittifak (alliance) kavramıyla eş anlamlı olarak kullanılan ancak ittifak kavramından anlamsal, kapsamı ve konusu bakımından farklılıkları olan kavramlar da bulunmaktadır. Bu kavramlara bakıldığında hizalanma/gruplaşma (alignments) kavramı yaygın şekilde kullanılması bakımından çatı kavram olarak göze çarpmaktadır. İttifak kavramını da içine alan hizalanma kavramı iki veya daha fazla devlet arasında, diğer devletlerle olan anlaşmazlıklarda veya savaşlarda birbirlerinin desteğine sahip olacakları bir dizi karşılıklı beklentiye ifade etmektedir. Bu tür beklentiler esas olarak algılanan ortak çıkarlardan kaynaklanmakta ve resmi sözleşmede değil, destekledikleri veya yarattıkları beklentilerde yatmaktadır.²⁰ Her ne kadar ittifak kavramıyla hizalanma hatalı olarak birbiri yerine kullanılsa da hizalanma daha kapsamlı, çok boyutlu ve çok yönlü bir ilişkiyi niteleyen bir kavramdır.²¹ İttifak kavramıyla bağlantılı diğer bir kavram “koalisyon” (coalition) kavramıdır. Barış zamanı kurulan hizalanmalara ittifak savaş zamanı hizalanmaları ise koalisyon olarak adlandırılmaktadır. Koalisyonlar, barış zamanı ittifaklarını karakterize eden saldırının caydırılması, müttefikin engellenmesi ve kısıtlanması gibi birçok siyasi işlevden yoksundur. İttifaklar ayrıca saldırgan veya savunma amaçlı, geçici veya kalıcı, ikili veya çok taraflı, tek taraflı garantileri veya karşılıklı taahhütleri içermesi bağlamında sınıflandırılabilir.²² Anthony Rice’in kalıcı olarak nitelediği ve gelecekteki bir tehdidin açıkça tanımlandığı ittifakların aksine, koalisyonlar geçici, kısa vadeli ve belirli bir amaç için kurulmaktadır.²³ İttifaklar nispeten resmi anlaşmalara dayanan, geniş tabanlı ve kalıcı kurumlardan oluşurken koalisyonlar daha gayri resmi, dar tabanlı ve kısa ömürlüdür. Bu anlamda koalisyonlar, ani savaş tehdidi veya savaş anında kurulan acil hizalanmalardır. Koalisyonlar, özel bir tehdit öngörülmediğinde ve devletler beklenmedik bir tehditle karşılaştığında oluşmaktadır.²⁴

²⁰ Glenn H. Snyder, “Alliance Theory: A Neorealist First Cut,” *Journal of International Affairs* 44, no.1 (1990): 105, Erişim Tarihi: Mayıs 11, 2021, <http://www.jstor.org/stable/24357226>.

²¹ Thomas S Wilkins, “‘Alignment’, Not ‘Alliance’ The Shifting Paradigm Of International Security Cooperation: Toward A Conceptual Taxonomy Of Alignment,” *Review of International Studies* 38, no. 1 (2012): 56, Erişim Tarihi: Mayıs 11, 2021, <http://www.jstor.org/stable/41485490>.

²² Glenn H. Snyder, “Alliance Theory,” 105 ve 106.

²³ Anthony J. Rice, “Command And Control: The Essence Of Coalition Warfare,” *Parameters: Journal of the US Army War College* 27, no.1 (1997): 152, Erişim Tarihi: Mayıs 11, 2021, <https://press.armywarcollege.edu/parameters/vol27/iss1/9>.

²⁴ Thomas S Wilkins, “‘Alignment’, Not ‘Alliance,’” 64.

İttifak kavramıyla ilişkili diğer kavramlar ise farklı hizalanma şekilleri olan antant/misak (entente) ve pakt (pact) kavramlarıdır. Robert Kann'a göre antant kesin taahhütler gerektirmeyen devletler arasında daha gevşek ve daha esnek bir ilişki türünü tanımlamaktadır. Taraflara yasal yükümlülük yüklediği için caydırıcı etkisi ittifaklara kıyasla daha zayıftır. Kann, antantı bir 'danışma paktı' veya 'esnek anlaşma' olarak nitelmiştir.²⁵ Agresif devlet davranışlarını saklama ihtiyacı duyulmadan yapılan antantta ideolojik faktör önemli olmasa da gizlilik resmi ittifaklara kıyasla daha büyük ve birincil rol oynamaktadır.²⁶ Aslında antant kavramı iki veya daha fazla ülke arasında, uluslararası meselelerle ilgili belirli bir politikayı takip etmeyi kabul eden bir anlaşmayı tanımlamaktadır.²⁷ "Dış Antant" (Foreign Ententes) ve "İç Antant" (Family Ententes) ayrımını yaparak kavramı daha anlaşılır hale getiren Berridge'e göre antantlar yazılı olarak destek vaadi içermediği için rakip veya düşmanı ittifaklar kadar kışkırtmaz ve rahatsız etmez. Ona göre antant ortak akrabalık/geleneğe sahip olanlar ve olmayanlar olarak ikiye ayrılabilir. 1920-1950 arası dönemde İngiltere ile eski sömürgeleri (İrlanda hariç) arasındaki Commonwealth ilişkisini iç antanta, SSCB-Angola arasında 1976 Dostluk ve İş birliği Antlaşması dış/yabancı antanta örnek vermiştir.²⁸ Bununla birlikte farklı nitelikte ve içerikte antant örnekleri sıralanabilir. Bu kapsamda antantın siyasi yönü ağır basabileceği gibi salt askeri içerikte askeri ittifak niteliğinde de kurgulanabilir. 1904'te Fransa ile İngiltere'nin imzaladığı İçten Misak (Entente Cordiale) anlaşması karşılıklı olarak toprak hakimiyetlerinin tanındığı siyasi nitelikli bir antanttır. Bu antlaşmayla Fransa Fas'ın statüsünü değiştirmeme karşılığında İngiltere'nin Mısır'ı işgalini tanımıştır.²⁹ Buna karşılık 1921'de Fransa, Romanya, Yugoslavya Krallığı ve Çekoslovakya arasında imzalanan Küçük Antant salt askeri ittifak niteliğindedir. Macaristan'ın saldırısına karşılık yardım taahhüdü içermenin yanında Fransa'ya bu ülkeler üzerinde nüfuz kurmasına da yaramıştır.³⁰ Küçük Antanta benzer şekilde 1. Dünya

²⁵ Robert A. Kann, "Alliances Versus Ententes," *World Politics* 28, no. 4 (1976): 611-613, Erişim Tarihi: Mayıs 11, 2021, doi:10.2307/2010069.

²⁶ Kann, "Alliances Versus Ententes," 615 ve 616.

²⁷ "entente," Erişim Tarihi: Şubat 3, 2019, <https://www.dictionary.com/browse/entente>.

²⁸ G. R. Berridge, "Ententes and Alliances," *Review of International Studies* 15, no. 3 (1989): 252 ve 253, Mayıs 11, 2021, <http://www.jstor.org/stable/20097185>.

²⁹ Arıboğan, Ayman ve Dedeoğlu, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, 572.

³⁰ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi: 1914-1995*, 17. Baskı (İstanbul: Alkım Yayınevi, Ocak 2010), 236-239.

Savaşı'nda Fransa, İngiltere, Rusya'nın kurduğu ve savaş zamanı karşılıklı yardımı içeren Üçlü Antant başka bir askeri ittifak örneğidir.³¹

Askeri ittifakla yakından ilişkili bir diğer kavram pakttır ve paktların sabit bir şekli olmayıp farklı biçimleri mevcuttur. Taraflara yüklediği sorumluluk bakımından Savunma Paktı, Tarafsızlık Paktı ve Dostluk Paktlarına kıyasla hiyerarşik olarak daha bağlayıcıdır.³² “Savunma Paktı” tarafların birinin saldırıya uğraması durumunda ittifak ortağına yardım amacıyla savaşa dahil olmasını kapsamaktadır. “Tarafsızlık Paktı” ise taahhüt ortağın saldırıya uğraması durumunda sadece askeri olarak tarafsız kalmayı içerir. Antantta, tek yükümlülük böyle bir askeri ihtimalde danışmak veya iş birliği yapmaktır. Dostluk Paktlarında ise yalnızca daha genel bir karşılıklı işbirliği vaadini içermesine rağmen müttefikin eyleme geçmesinin garantisi yoktur.³³ Taraflardan birinin saldırıya uğraması halinde diğerlerinin yardım etmesini öngören Savunma Paktına 1952’de ABD, Avustralya ve Yeni Zelanda arasında kurulan Anzus Paktı örnek verilebilir.³⁴

İttifak kavramı kapsamına girmeyen hizalanma türleri de bulunmaktadır. İlki tek taraflı savunma taahhüdü içeren tek taraflı garanti antlaşmalarıdır. Garanti antlaşmalarında taraflardan biri diğerini savunmayı taahhüt etmesi nedeniyle asimetriktir. 2. Dünya Savaşı öncesinde Polonya’ya yönelik Fransa-İngiltere garanti antlaşması buna örnek verilebilir.³⁵ Çok zayıf devlet koruma veya garanti haklarını belirli bir iç statüyü veya dış uyumu korumak amacıyla koruma/garanti eden büyük güce devredebilir. ABD’nin Mikronezya Federal devleti ve Marshall Adaları Cumhuriyetlerine verdiği askeri koruma garantisi bu duruma örnek verilebilir. Bir başka durum çok zayıf bir devletin ekonomik ve finansal kontrolünü içeren antlaşmadır. ABD’nin 1904-1941 Dominik Cumhuriyeti ve Ekvatorla ilişkisi bu duruma örnek verilebilir.³⁶ İspanyol-Amerikan Antlaşması gibi yalnızca, mali yardım ve eğitim programlarını içeren “karşılıklı güvenlik” düzenlemeleri başka bir örnektir. Kolektif güvenlik düzenlemesi içeren ve güvenlik dışı

³¹ *Encyclopedia Britannica*, s.v., “Triple Entente European Alliance,” Erişim Tarihi: Şubat 3, 2019, <https://www.britannica.com/topic/Triple-Entente>.

³² Melvin Small ve J. David Singer, “Formal Alliances, 1816-1965: An Extension of the Basic Data,” *Journal of Peace Research* 6, no. 3 (1969): 263, Erişim Tarihi: Mayıs 11, 2021, <http://www.jstor.org/stable/422694>.

³³ Small ve Singer, “Formal Alliances, 1816-1965,” 261.

³⁴ Aribog an, Ayman ve Dedeoğlu, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, 40.

³⁵ Aribog an, Ayman ve Dedeoğlu, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, 295 ve 296.

³⁶ David A. Lake, *Hierarchy in International Relations*, Cornell Studies in Political Economy, (Ithaca, N.Y.: Cornell University Press, 2009), 50, Erişim Tarihi: Mayıs 12, 2021, <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e000xtr&AN=673670&lang=tr&site=ehost-live>.

fonksiyonlarının da bulunduğu Birleşmiş Milletler (BM) veya uzman kuruluşları gibi küresel veya yarı küresel uluslararası kuruluşların tüzüklerini içeren Şart ve Liglerde askeri ittifak kavramı kapsamı dışındadır.³⁷

İttifak kavramı askeri işlevi vurgulamayan örgütlerden ayırmanın yanında kolektif güvenlik örgütlerinden de ayırmak gereklidir. Bu ayırım daha zordur ve daha fazla gerekçe gerektirmesi bağlamında önemli görülmektedir.³⁸ Bu ayırmda belirleyici olan temel kıstas kurumsallaşma yani askeri güçlerin ve kapasitenin birleştirilmesi derecesinin tespit edilmesidir. Askeri ittifaklarda her devlet askeri gücün yönetimini kendi elinde tutarak siyasi birim üzerinde tam egemenlik kurmaktadır. İttifaklarda kolektif güvenlik örgütlerinde görülen orduların birleştirilmesi veya tek kumandanlıkta toplanması özellikleri görülmemektedir. İttifaklardan farkı olarak kolektif güvenlik örgütlerinde ordular yüksek kumandanlıklar altında birleşmekte, askeri teçhizatın standart hale getirilmekte, fiziki merkezi, teknik ve siyasi organlar kurularak kurumsallaşma sağlanmaktadır. Ayrıca kolektif güvenlik örgütleri sürekli olası tehlikelere karşı bir blok politikasıyla caydırıcılık sağlamak amacıyla kurulmaktadır. Buna karşılık askeri ittifaklar savaş anında veya yakın savaş riski durumunda tarafları bir araya getirmekte ve savaşın sonunda dağılmaktadır.³⁹ Uluslararası İlişkiler disiplinde ittifak alanında çalışanların anlatılan söz konusu görüşlerinde bütün askeri hizalanma türlerinin askeri ittifak kavramı ve konsepti üzerinden tanımlanması çabaları disiplinde ittifak ile kolektif güvenlik örgütü konseptleri arasında kesin sınırların çizilememesine neden olmuştur. Ancak askeri hizalanma çeşitlerinin fazlalığı ve disiplinde bu hizalanma türlerinin tanımları konusunda konsensüs olmamasına rağmen aslında askeri ittifak ile kolektif güvenlik örgütü konseptinin temel özelliklerindeki belirgin farklılıkların iki hizalanma türünü farklı kulvarlara ayırmaktadır. Standardizasyon, kurumsallaşma, tüzel kişilik, belli seviyede askeri entegrasyon öngören NATO gibi kolektif güvenlik örgütleri için askeri ittifak kavramının kullanılamayacağı rahatlıkla söylenebilir. Ayrıca güvenlik dışı roller ve alanlarda baskın faaliyetleri ve üyelerine yönelik belirgin tehdidin yokluğu gibi nedenlerden dolayı kolektif güvenlik mekanizması içermesine rağmen BM gibi uluslararası örgütleri de kolektif güvenlik örgütü konseptine dahil edilemez.

³⁷Small ve Singer, "Formal Alliances," 261 ve 262.

³⁸ Edwin H. Fedder, "The Concept of Alliance," 69.

³⁹ Mehmet Gönlübol, *Uluslararası Politika*, 78.

1.2. Devletlerin Askeri İttifak Kurma Nedenleri

Uluslararası İlişkiler literatüründe yaygın şekilde kullanılan güç, çıkar-ulusal çıkar, güvenlik-ulusal güvenlik, caydırıcılık ve ortak düşman-tehdit algısı kavramları ittifaklarla yakından ilişkilidir. Söz konusu kavramlardan yalnızca biri veya bir kaç devletler dahil siyasi birimlerin askeri hizalanma kurma veya var olanlara katılma davranışlarını yönlendirebilmektedir. Bu kavramlar ve özellikleri incelendiğinde ittifaklar dahil askeri hizalanmaların kurulma nedenleri daha iyi anlaşılacaktır.

1.2.1. Güç Kazanmak

Devletlerin askeri ittifak kurma nedenlerinden ilki güç kazanma arzusudur. Bu kapsamda ön plana çıkan ‘güç’ kavramının genel geçer ve mutlak bir tanımı olmamakla birlikte Uluslararası İlişkiler açısından bir x devletinin y devletine onun normalde yapmayacağı bir eylemi x’in isteği yönünde yaptırma yeteneği olarak formüle edilebilir.⁴⁰ Holsti’ye göre eğer x, y’yi bir şey yapmaya zorlayabilirse, ancak y, x’i benzer bir şey yapmaya zorlayamazsa, x’in bu eyleme karşı y’den daha fazla güce sahip olduğu ifade edilebilir. Bu nedenle miktar ifade eden güç sadece diğer aktörlerin gücüne kıyasla tanımlanmakta ve anlamlı görülmektedir. Göreceli bir kavram olan güç araç, kapasite, ilişki, süreç veya miktar bakımından farklı açılardan yorumlanabilmektedir.⁴¹ Güç kavramı bir devletin bir şeyi yapma veya diğer devlete yaptırma kapasitesini içermesinin yanında bir devletin başka bir devletin bir şeyi yapmasını engelleme kapasitesi ve bir devletin bir şeyi yapmayı reddetme kapasitesini de kapsamaktadır.⁴² Morgenthau ise gücü bir devletin başka bir devletin eylemleri üzerindeki kontrolü ve psikolojik bir ilişki olarak yorumlamaktadır.⁴³ Bu çerçevede güç bir devletin diğerine istediğini yaptırabilme yeteneklerinin tamamının

⁴⁰ Mitat Çelikpala, “h-GÜÇ,” İçinde *Uluslararası İlişkiler: Giriş, Kavram ve Teoriler*, ed. Haydar Çakmak, (İstanbul: Doğu Kitabevi, Ocak 2014), 60, Erişim Tarihi: Mayıs 12, 2021, <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e011xww&AN=1061966&lang=tr&site=ehost-live>.

⁴¹ K. J. Holsti, “The Concept of Power in the Study of International Relations,” *Background* 7, no. 4 (1964): 181 ve 182, Erişim Tarihi: Mayıs 11, 2021. doi:10.2307/3013644.

⁴² Serge Sur, *International Law, Power, Security And Justice: Essays On International Law And Relations*, French Studies in International Law, (Oxford: Hart Publishing, 2010), 5 ve 6, Erişim Tarihi: Mayıs 12, 2021, <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e000xtr&AN=365117&lang=tr&site=ehost-live>.

⁴³ Salih Doğan ve Şeref Kavak, “Uluslararası İlişkilerde Güç Kavramı,” İçinde *Uluslararası İlişkilerin Temel Kavramları*, ed. Arif Behiç Özcan ve Yusuf Çınar, 2. Baskı (İstanbul: Hükümdar Yayınları, Kasım 2015), 257, Erişim Tarihi: Mayıs 12, 2021, <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e011xww&AN=2472478&lang=tr&site=ehost-live>.

bir araya gelmesi olarak tanımlanabilir.⁴⁴ Gücü yapma, üretme veya yok etme kapasitesi olarak niteleyen Raymon Arond’a göre uluslararası ilişkilerde güç bir devletin iradesini başkalarına empoze etme kapasitesidir.⁴⁵ Gücü bir devletin tahrip etme, zorlama, öldürme ve yok etme kapasitesine katkıda bulunan herhangi bir unsur yani askeri güç olarak tanımlayan ve mutlak olarak eşit dağılmadığını savunan Claude, güç dengesini düşman ittifaklara karşı savunmada devletler arasında bir ittifak sistemi yarattığını savunmaktadır.⁴⁶ Morgenthau ise coğrafya, doğal kaynaklar, ekonomik, askeri kapasite, nüfus, ulusal karakter, ulusal ahlak, diplomasi ve hükümetin niteliğinin bir araya gelerek bir devletin ulusal gücünü oluşturduğunu ifade etmektedir.⁴⁷

Gücün farklı tanımları ve boyutları bulunmakla birlikte askeri ittifaklar çerçevesinde devreye askeri güç girmektedir. Askeri güç kavramı bir devletin hayatta kalmasını sağlayarak güvenlik taleplerini yansıtmayı nedeniyle ittifakın en önemli niteliğini oluşturmaktadır.⁴⁸ Sert güç bir devletin amacına ulaşmak için diğer devletlere yönelik zorlama, gözdağı verme, kuvvete başvurma gibi metotları kullanmasıdır. Temel kıstas hedef ülkenin rızası dışında gücü uygulayan devletin istediğini yapmasıdır. Bu durumda sert güç uygulanana yöneltilecek her türlü gözdağı, uygulanacak her çeşit caydırma ve zor kullanma tedbiri sert güç sınıflandırması içinde yer almaktadır. Ancak günümüzde salt askerî gücün kullanılmasının zorluğu ve askeri harcamalar için mali kaynak ihtiyacı nedeniyle sert güç ekonomik güçle desteklenmek zorundadır.⁴⁹ Edward H. Carr’a göre ise askeri gücün önemi, onun son çare olmasından kaynaklanmaktadır. Çünkü diğer güç çeşitleriyle kurgulanmış caydırıcılık başarısız olduğunda nihai çözüm bir devletin kendi başına veya bir ittifakla birlikte askeri güç kullanımı olacaktır.⁵⁰ Benzer şekilde Bruce Russett ve Harvey Starr’ın yaygın şekilde kullandığı Kapasite Toplama (Capability Aggregation) modeline göre de tarih boyunca devletlerin ittifaklara girmesinin ana nedeni

⁴⁴ Michael G. Roskin ve Nicholas O. Berry, *Uluslararası İlişkiler UI’nin Yeni Dünyası*, çev. Özlem Şimşek, (Adres Yayınları, Şubat 2014), 29.

⁴⁵ Barbara Kunz, “Hans J. Morgenthau’s Political Realism, Max Weber, and the Concept of Power,” *Max Weber Studies* 10, no. 2 (2010): 193, Erişim Tarihi: Mayıs 11, 2021, <http://www.jstor.org/stable/24579568>.

⁴⁶ Mazen Faris Rasheed, “The Concept of Power in International Relations,” *Pakistan Horizon* 48, no.1 (1995): 95 ve 96, Erişim Tarihi: Mayıs 11, 2021, <http://www.jstor.org/stable/41371577>.

⁴⁷ Mitat Çelikpala, *Uluslararası İlişkiler*, 62.

⁴⁸ Robert O. Keohane ve Joseph S. Nye, “Power and Interdependence Revisited,” *International Organization* 41, no. 4 (1987): 729, Erişim Tarihi: Mayıs 11, 2021. <http://www.jstor.org/stable/2706764>.

⁴⁹ Mehmet Can Işık, “2003-2011 Yılları Arasında Türkiye’nin Ortadoğu’da Yumuşak Güç Uygulaması ve Sonuçları,” *Gaziantep Üniversitesi İİBF Dergisi* 1, no. 2 (2019): 77.

⁵⁰ Haluk Özdemir, “Uluslararası İlişkilerde Güç Çok Boyutlu Bir Değerlendirme,” *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 63, no. 3 (2008): 128.

güç toplamaktır. Bu modelde müttefikler kendilerinden daha büyük bir gücün yarattığı tehdide karşı askeri ittifak kurmaktadır.⁵¹

Joseph Nye ise sert gücü askeri güç ve ekonomik gücün bileşimi olarak görmektedir. Sert güç askeri güç kullanımı (sopa) tehdit şeklinde olabileceği gibi ekonomik güç (hava) ikna şeklinde de olabilmektedir.⁵² Yumuşak güç kavramını önemseyen Joseph Nye'a göre geleneksel olarak bir devletin büyük bir güce sahip olup olmadığını anlamak için o devletin savaş kapasitesine yani askeri gücüne bakılmaktaydı. Her ne kadar günümüzde gücün temelini oluşturan unsurlar çeşitlense de askeri güç hala dünya siyasetinde belirleyici ve büyük rol oynayan asli unsur olarak kabul edilmektedir.⁵³ Askeri güçte bir devletin kullandığı araçlar tehdit ve kuvvet kullanımıyken devlet davranışı zorlama, caydırma ve koruma şeklindedir. Devlet politikası ise zorlayıcı diplomasi, savaş veya ittifak kurma.⁵⁴ Uluslararası alanda devletlerin askeri ittifaklara yönelmesinin nedeni salt güç arttırmaya dayalı revizyonist veya saldırgan davranışlar olabilir. Diğer yandan bir devlet sahip olduğu gücün yetersizliğinden dolayı kendisine kıyasla güçlü olduğunu düşündüğü devletle ittifak ilişkisine de girebilir. Caplow ve Gamson'un koalisyon teorisine göre bir devletin ittifak seçiminde belirleyici unsurlar kendi gücünün durumu, sistemdeki güç dağılımı ve koalisyona dahil olunarak elde edilecek tahmini faydadan oluşmaktadır.⁵⁵

İlişkisel Güç Modelini savunan David Baldwin ise gücü monolitik ve tek boyutlu olarak değil çok boyutlu olarak görmektedir. Bu model farklı seviyede askeri yardım öngören veya farklı sektörlerin (ekonomik, siyasi, teknik v.b.) birleşimiyle kurulan ittifakları açıklamada oldukça başarılıdır. Baldwin'e göre bir devletin gücü bir boyutta artabileceği ve aynı anda diğerinde azalabileceği olasılığını içermektedir. Bu kapsamda ittifaka dahil olmuş bir devletin askeri gücü diğer güç unsurlarına kıyasla az ise güçlü ittifak ortakları onu korumak için daha fazla güç kaynaklarını harcayarak kendi güçlerini azaltacaktır.

⁵¹ David A. Lake, "Anarchy, Hierarchy, and the Variety of International Relations," *International Organization Dergisi* 50, no. 1 (1996): 4, Erişim Tarihi: Mayıs 11, 2021, <http://www.jstor.org/stable/2706997>.

⁵² Joseph S. Nye Jr., *Amerikan Gücünün Paradoksu*, çev. Gürol Koca, (Literatür Yayınları, Temmuz 2003), 10.

⁵³ Nye Jr., *Amerikan Gücünün Paradoksu*, 6-8.

⁵⁴ Bekir Aydoğan ve Hakan Aydın, *Güç Kavramı, Kamu Diplomasisi ve Güvenlik*, Rapor no. 11-02 (İstanbul: Ekopolitik Uluslararası İlişkiler Masası, Haziran 2011), 18, Erişim Tarihi: Mayıs 12, 2021, file:///C:/Users/user/Downloads/Guc_kavrami_kamu_diplomasisi_ve_guvenlik.pdf.

⁵⁵ Edward J. Lawler ve George A. Youngs, Jr., "Coalition Formation: An Integrative Model," *Sociometry Dergisi* 38, no.1 (Mart 1975): 3 ve 4, Erişim Tarihi: Nisan 15, 2021, doi:10.2307/2786230.

Bunun yanında ittifak sayesinde ittifak ortaklarından birinin herhangi bir sektörde sahip olduğu güç bileşeni aynı bileşende zayıf olan diğer ortağını dengeleyecektir. Ona göre bir devletin gücü hakkında üç olasılık bulunmaktadır. Dünyanın bir bölgesinde güç unsurlarından biriyle büyük bir etkiye sahip olabilir, dünyanın başka bölgelerinde aynı güç unsurunun etkisi zayıf olabilir veya hiç etkisi olmayabilir.⁵⁶ Bu nedenle eğer bir devlet etkisinin zayıf olduğu veya hiç etkisinin bulunmadığı bir bölgede askeri gücünü arttırmak isterse askeri ittifaklar kurmayı veya var olana dahil olmayı tercih edecektir.⁵⁷ Baldwin'ın yaklaşımına uyumlu şekilde literatürde gücün bileşenleri sert güç, yumuşak güç ve akıllı güç olarak farklı şekillerde sınıflandırılmıştır.⁵⁸ Ayrımına göre yumuşak güç ekonomik, diplomatik, kültürel unsurları, sert güç ise askeri güç kapasitesini kapsamaktadır.⁵⁹ Nye tarafından 2003'te geliştirilen sert güç ile yumuşak gücü birlikte kullanmasını içeren stratejik bir konsept olan akıllı güç konsepti⁶⁰ ise devletlere geçici koalisyonları, ittifakları ve çok taraflı örgütlerin kullanmasını önermektedir.⁶¹ İttifakların askeri gücün yetersizliğini gidermede akıllı güç stratejisi olarak kullanılmasına ek olarak sert güç askeri kurumlarda (ortaklıklar, müşterek eğitim/tatbikatlar vb. vasıtasıyla) yumuşak güç etkisi de yaratabilmektedir.⁶² Barnett ve Duvall'a göre bir devletin başka bir devletin eylemlerini doğrudan sert ve/veya yumuşak güç unsurlarıyla şekillendirmesini "zorlayıcı güç" olarak nitelemektedir.⁶³ Zorlayıcı güç önlemleri ekonomik yaptırımlar, siber veya

⁵⁶ David A. Baldwin, *Power and International Relations: A Conceptual Approach*, (Princeton; Oxford: Princeton University Press, 2016), 50 ve 51, Erişim Tarihi: Mayıs 11, 2021, <http://www.jstor.org/stable/j.ctt1q1xsp6>.

⁵⁷ Baldwin, *Power and International Relations*, 53.

⁵⁸ Ernest J. Wilson, "Hard Power, Soft Power, Smart Power," *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 616 (2008): 114, Erişim Tarihi: Mayıs 23, 2021, <http://www.jstor.org/stable/25097997>.

⁵⁹ Hidayet Tuncay, *A Dictionary Of Terms In International Relations And Political Science: Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Bilimi Terimleri Sözlüğü*, (İstanbul: Yalın Yayıncılık, 2010), 89, Erişim Tarihi: Mayıs 12, 2021, <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e011xww&AN=1162320&lang=tr&site=ehost-live>.

⁶⁰ Joseph S. Nye, Jr., "Get Smart: Combining Hard and Soft Power," *Foreign Affairs* 88, no. 4 (2009): 160, Erişim Tarihi: Mayıs 23, 2021, <http://www.jstor.org/stable/20699631>.

⁶¹ Richard L. Armitage ve Joseph S. Nye JR., *CSIS Commission On Smart Power: A Smarter, More Secure America*, (Washington D. C.: Center For Strategic And International Studies CSIS, 2007), 27 ve 28, Erişim Tarihi: Nisan 12, 2020, <https://carnegieendowment.org/files/csissmartpowerreport.pdf>.

⁶² Arda Görkem Yatağan, "Sert Güç Unsurlarının Yumuşak Güç Aracı Olarak Etkileri," *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi* 28, no. 2 (Aralık 2018): 79 ve 86.

⁶³ Michael Barnett and Raymond Duvall, "Power in International Politics," *International Organization* 59, no. 1 (2005): 48-50, Erişim Tarihi: Mayıs 11, 2021, <http://www.jstor.org/stable/3877878>.

gizli istihbarat operasyonlarını, siyasi muhalefet için askeri yardımı, propaganda, ticaretin daralması veya manipölasyon, mal ve insan tecritini kapsamaktadır.⁶⁴

1.2.2. Güvenliğini/Ulusal Güvenliğini Sağlamak

İttifak kurma nedenlerinden ikincisi devletin güvenliğini sağlama ihtiyacıdır. Güvenlik kavramının kökeni Latince olmaksızın anlamına gelen “se” ile endişe ve kaygı anlamına gelen “cura” birleşmesiyle ortaya çıkan “securitas” kelimesine dayanmaktadır. Roma İmparatorluğunda kavram güvenlik ve emniyet olarak kullanılmıştır.⁶⁵ Güvenlik kavramı tehdit, risk ve tehlike yokluğu, emin ve rahat olma durumu olarak tanımlanabilir. Herkes tarafından kabul edilen ortak bir tanımı olmasa da tarih boyunca kavram bir devletin iç ve dış tehlikelere karşı güvende olması veya güvende hissetmesi anlamında kullanılmıştır.⁶⁶ Dar veya geniş şekilde ele alınabilen güvenlik kavramı devlet açısından istikrarlı, barışçıl, düzenli ve öngörülebilir bir ortam algısı içermektedir.⁶⁷ Nesnel güvenlik (fiziksel tehdit) ile öznel güvenlik (tehdit algısı) ayrımı yapan Arnold Wolfers’a göre bir devletin güvende olması nesnel anlamda devletin varlığına ve değerlerine yönelik fiziksel saldırı olmaması iken öznel boyutu ise bu değerlerin saldırıya uğrayacağı korkusunun yokluğu anlamına gelmektedir.⁶⁸ Bazı yazarlara göre ise güvenlik kavramı sadece devletlerin vatandaşlarını kontrol mantığının bir ürünüdür.⁶⁹

Sınıflandırma, tanımlama girişimlerine rağmen güvenlik kavramının içeriği ve kapsamı ele alındığı teorik perspektife, zamana, aktöre, mekâna ve dönemin koşullarına göre farklılık göstermektedir.⁷⁰ Buna karşılık askeri ittifaklar çerçevesinde kavramın geleneksel yorumu ön plana çıkmaktadır. Sanılanın aksine literatürde Soğuk Savaşın

⁶⁴David C. Gompert ve Hans Binnendijk, *The Power to Coerce: Countering Adversaries Without Going to War*, (Santa Monica, CA: RAND Corporation, 2016), 5, Erişim Tarihi: Mayıs 12, 2021, https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR1000.html.

⁶⁵ J. Frederik M. Arends, “Homeros’dan Hobbes ve Ötesine: “Güvenlik” Kavramının Avrupa Geleneğindeki Boyutları,” *Uluslararası İlişkiler Dergisi* 6, no. 22 (Yaz 2009): 5.

⁶⁶ Hidayet Tuncay, *A Dictionary Of Terms*, 104.

⁶⁷ Serge Sur, *Power As A Regulator*, 214 ve 215.

⁶⁸Arnold Wolfers, *Discord and Collaboration: Essays on International Politics*, (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1962), 150 ve 151; Arnold Wolfers, ““National Security” as an Ambiguous Symbol,” *Political Science Quarterly* 67, no. 4 (1952):484-485, Erişim Tarihi: Mayıs 23, 2021, doi:10.2307/2145138.

⁶⁹ Emilian Kavalski, “Acting Politically In Global Life: Security And Logic Of Resilience,” *İçinde An Anthology of Contending Views on International Security: Defence, Security And Strategies*, ed. David Walton ve Michael Frazier, (New York: Nova Science Publishers, 2012), 92, Erişim Tarihi: Mayıs 12, 2021, <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e000xtr&AN=541992&lang=tr&site=ehost-live>.

⁷⁰ Selahaddin Bakan ve Sonay Şahin, “Uluslararası Güvenlik Yaklaşımlarının Tarihsel Dönüşümü ve Yeni Tehditler,” *The Journal of International Lingual, Social and Educational Sciences* 4, no. 2 (2008): 136.

sonuna kadar kavram bir devletin güvenliği yani askeri güvenlik anlamında kullanılmıştır.⁷¹ Bu dönemece kadar güvenlik bir ülke silahlı kuvvetlerinin karşı devlette yarattığı tehdit ve buna karşı alınan önlemler olarak değerlendirilmiştir.⁷² Devlet merkezli ve askeri perspektifle kurgulanan güvenlik ulusal güvenlikle eşdeğer görülmüştür. Ulusal güvenliği korumak amacıyla devletler kendilerine yönelik tehditlerle mücadele etmek için askeri imkân ve kabiliyetlerini geliştirmiştir.⁷³ Robert Art'a göre uluslararası ilişkilerin anarşik yapısı devletin bekası ile ilgili kaygıları tetiklemekte bu kaygılar ise ulusal güvenlik ihtiyacını doğurmaktadır. Bir devletin kendini güvende hissetmesi diğer devletlerin kendisine saldırmaktan caydırabilmesi veya kendine saldırılması durumunda kendini savunabilmesine bağlı kabul etmesi söz konusu devleti askeri gücünü arttırmaya yönelmektedir.⁷⁴

Devletler bakımından ulusal güvenlik kaygıları kadim olmakla birlikte “ulusal güvenlik” kavramı ilk kez 1947’de “ABD Ulusal Güvenlik Yasası” ile kullanıma girmiş politik bir kavram olarak ortaya çıkmıştır.⁷⁵ Ulusal güvenlik anlayışının temelini ülkeye ait toprak sınırlarını ve devletin egemenliğini korumayı amaçlayan devlet merkezli ülkesel güvenlik anlayışı oluşturmaktadır.⁷⁶ Ulus devletlerin güvenliklerinin sağlamaya yönelik bir kavram olarak türetilen ulusal güvenlik politikası ise güvenlik ihtiyacı doğuracak bir tehdidin varlığını, bu tehdidi yok edecek fiili güvenliği sağlayacak gücü, bu gücü açığa çıkaracak askeri eylemden oluşmaktadır.⁷⁷ Ulusal güvenlik anlayışına göre anarşik uluslararası sistemde bir devletin askeri ittifak kurması ise iki nedenden kaynaklanmaktadır. İlki düşman devletle karşılaştığında kendi askeri yeteneklerinde ki yetersizliği ikincisi ise güvenlik ihtiyacıdır. Uluslararası ilişkilerin ana aktörü olan devletlerin fayda-maliyet analizine dayalı rasyonel davranışları ve anarşik uluslararası

⁷¹ Michael Sheean, “Askeri Güvenlik,” 148.

⁷² Ahmet Küçükşahin ve Tamer Akkan, “Değişen Güvenlik Algılamaları Işığında Tehdit ve Asimetrik Tehdit,” *Güvenlik Stratejileri Dergisi* 3, no. 5 (Haziran 2007): 43.

⁷³ John Baylis, “Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı,” *Uluslararası İlişkiler Dergisi* 5, no. 18 (Yaz 2008): 73.

⁷⁴ Hans Günter Brauch, “Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü,” *Uluslararası İlişkiler Dergisi* 5, no.18 (2008): 5.

⁷⁵ Fikret Birdişli, “Ulusal Güvenlik Kavramının Tarihsel ve Düşünsel Temelleri,” *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1, no. 31 (2011): 151.

⁷⁶ Fikret Birdişli ve Aynur Başur, “Güvenlik Politikalarının Konstrüktivist Bir Unsuru Olarak Güvenlik Kültürü ve Türkiye Örneği,” *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 4, no. 4 (2017): 61.

⁷⁷ Abdülkadir Bahar Çiçek ve C. Emek İnan, “Dış Politikanın Belirlenmesinde Güvenlik Algısının Rolü,” *Akademik Yaklaşımlar Dergisi* 4, no.1 (İlkbahar 2013): 108.

yapının yarattığı güvenliksiz durumu ittifak seçiminde belirleyicidir. Bu bağlamda bir devlet diğer devletlerin gücünü, saldırgan niyetlerini ve yeteneklerini sürekli olarak analiz ederek askeri gücü de içerebilen güç parametreleriyle karşılık verme döngüsüne sahiptir.⁷⁸ Devletler ortak tehdide karşı askeri imkanlarını kendi çabasıyla arttırabilir. Eğer askeri gücünü arttıramıyorsa veya mevcut gücü yetersizse güvenliğini sağlamak amacıyla askeri ittifak kurmayı veya var olan ittifaka katılmayı tercih edecektir.⁷⁹ Dolayısıyla bir devletin güvenliğini sağlamada iç silah alımlarını arttırma ve askeri ittifaklar kurma şeklinde iki seçeneği bulunmaktadır. Artan silahlanma güvenliği arttırır da maddi külfet yaratmaktadır. Buna karşılık ittifaka katılmak bir devletin sahip olduğu müttefik sayısını arttırdığı için güvenlik üzerinde net bir etki yapmaktadır.⁸⁰

1.2.3. Çıkar ve Ulusal Çıkarları Korumak

İttifak kurma nedenlerinden üçüncüsü devletlerin çıkarları ve ulusal çıkarını koruma veya gerçekleştirmesi arzusudur. Devletler açısından çıkar kavramı temel olarak bir devletin topraklarını, egemenliğinin korunması ve devlete güç kazandıracak politikaların gerçekleştirilmesini tanımlamaktadır. Ulusal çıkar kavramı⁸¹ ise bir devletin varlığını koruması, güçlenmesi ve gerekli olduğunda genişlemesini kapsamaktadır.⁸² Uluslararası politikayı güç mücadelesi olarak gören Hans Morgenthau tarafından ortaya atılan ‘ulusal çıkar’ (milli menfaatler) kavramıyla devletlerin kolay şekilde değişmeyen rasyonel ulusal çıkarları bulunmakta bu çıkarlarda ancak güç arttırıcı politikalarla korunmaktadır.⁸³ Ancak günümüzde neyin ulusal çıkar kapsamına gireceği konusu kavramı oldukça tartışmalı hale getirmektedir. Bununla birlikte ulusal çıkarın nesnel-öznel yönü zamana ve mekâna göre değişmeyen bir yapısı da bulunmaktadır. İttifaklar açısından bir devletin bulunduğu coğrafyaya yönelik çıkarları ulusal çıkarı objektif hale getirmektedir. Bir

⁷⁸ Gil Merom, “Realist Hypotheses on Regional Peace,” *The Journal Of Strategic Studies* 26, no. 1 (2003): 110, Erişim Tarihi: Mayıs 11, 2021, doi: 10.1080/01402390308559310.

⁷⁹ Merom, “Realist Hypotheses on Regional Peace,” 111, 121 ve 122.

⁸⁰ Dan Reiter, “Realism, Balance of Threat, and Alliances,” 41-42.

⁸¹ Hidayet Tuncay, *A Dictionary Of Terms*, 73.

⁸² Erman Akıllı, “Ulusal Güç,” İçinde *Uluslararası İlişkilerin Temel Kavramları*, ed. Arif Behiç Özcan ve Yusuf Çınar, 2. Baskı (Hükümdar Yayınları, Kasım 2015), 146, Erişim Tarihi: Mayıs 12, 2021, <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e011xww&AN=2472478&lang=tr&site=ehost-live>.

⁸³ Birgül Demirtaş Coşkun, “g-ÇIKAR,” İçinde *Uluslararası İlişkiler: Giriş, Kavram ve Teoriler*, ed. Haydar Çakmak, (İstanbul: Doğu Kitabevi, Ocak 2014), 57-58, Erişim Tarihi: Mayıs 12, 2021, <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e011xww&AN=1061966&lang=tr&site=ehost-live>.

devletin egemenliğini koruması, parçalanmaması, işgal edilmemesi kısacası hayatta kalması onun asli ve nesnel ulusal çıkarıdır.⁸⁴ Ulusal çıkarlar açısından ittifakları sınıflandıran Hans Morgenthau, ittifakları asli çıkarlara hizmet eden ittifaklar, tamamlayıcı çıkarlara hizmet eden ittifaklar ve ideolojik çıkarlara hizmet eden ittifaklar olarak üç gruba ayırmıştır.⁸⁵ K. J. Holsti ise bir devletin ulusal çıkarlarına göre üstlendiği roller onun ittifak taahhütlerini ve dahil olduğu ittifakları etkilediğini savunmaktadır.⁸⁶ Bunun yanında söz konusu devletlerin yerel ihtiyaçları ve müttefikinin iç istikrarının korunması, ortak ekonomik-siyasi çıkarlar veya ideolojik benzerlikler de ulusal çıkarlara dahil edilebilir.⁸⁷ Rasyonel Seçim Teorisine göre bir devletin ittifak tercihini belirleyen etmen de kendi ulusal çıkarlarını hangi devletler grubuyla maksimum fayda ve minimum zararla gerçekleştireceğidir. Bu kapsamda devletler müttefik adayları arasında kendisine en fazla fayda sağlayan devletle ittifak kurarak kendi çıkarlarını gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Teoriye göre devletler kar-zarar hesabı yapan rasyonel karar vericiler olarak görülmekte seçenekler skalasında kendisine en fazla fayda sağlayan aktörle ittifak kurmaktadır.⁸⁸

Günümüzde sınırları oldukça belirsiz olan ulusal çıkarlar çoğunlukla devletler tarafından ulusal güvenlikle eşanlamlı olarak kullanılmaktadır. Ulusal çıkar ve ulusal güvenliğe vurgu yapan devlet adamları aslında ülkelerinin karşı karşıya olduğu dış tehlikeleri vurgulamaktadır. Güvenlik kazanılmış değerlerin korunması anlamına geldiği için ulusal çıkar-ulusal güvenlik sembolü askeri güçle korunmayı içermektedir. Walter Lippmann'a göre bir devlet ulusal güvenliğinin yok olması tehlikesi yaşamadığı durumda savaştan kaçınmakta eğer ulusal güvenliği tehdit edilirse savaşıyor onu korumaktadır. Her iki durumda da ittifaklar devreye girerek bir saldırıyı caydırmak ve engellemek amacıyla kullanılmaktadır.⁸⁹

⁸⁴ Michael G. Roskin ve Nicholas O. Berry, *Uluslararası İlişkiler*, 72.

⁸⁵ Soyalp Tamçelik, "Kıbrıs'ta Kurulan Askeri İttifaklar ve Özellikleri," *Folklor/Edebiyat Dergisi* 18, no. 70 (2012): 200.

⁸⁶ K.J. Holsti, *International Politics: A Framework For Analysis*, 116-120.

⁸⁷ Holsti, *International Politics: A Framework For Analysis*, 106 ve 107.

⁸⁸ Ertan Efegil, *Dış Politika Analizi Ders Notları*, (İstanbul: Gündoğan Yayınları, Kasım 2018), 75-76.

⁸⁹ Arnold Wolfers, "'National Security' as an Ambiguous Symbol," *Political Science Quarterly* 67, no. 4 (1952): 483 ve 484, Erişim Tarihi: Mayıs 11, 2021, doi:10.2307/2145138.

1.2.4. Caydırıcılığı Arttırmak

Devletlerin askeri ittifak kurma veya var olana dahil olma nedenlerinden bir diğeri de caydırıcılıktır. En genel ve basit tanımıyla caydırıcılık bir devletin başka bir devletin herhangi bir eylemi yapmasını engellemeye çalışması söz konusu eylemi gerçekleştirmesi durumunda cezalandırıcı karşı hamlede bulunacak bir durumla tehdit yaratması anlamına gelmektedir. Kavram devletler arası rekabet ilişkisi, çatışma ve tehdit etmeyle ilişkilidir.⁹⁰ Saldırgan devletin bir meydan okumada beklediği net fayda hedef devleti yenmede beklenen maliyeti aştığında saldırgan devlet olası eyleminden vazgeçerek caydırılmış olmaktadır. Caydırıcılık sayesinde savunan devlet mücadele maliyetini karşı tarafın kabul edemeyeceği seviyede tutarak statükoyu korumuş olmaktadır.⁹¹ Bir ülkenin kendi askeri gücünü sergilemesinin ana sebebi rakip devlete olası bir saldırısında maliyetlerinin faydalardan daha ağır basacağına ikna etmektir. Düşman, ordusunu kullanarak istenen sonuçları elde edemeyeceğine veya maliyetlerin çok yüksek olacağına inanarak saldırıdan vazgeçmektedir. Savaşı engellemede işlevsel olan caydırıcılık rakibi psikolojik düzeyde yıpratarak veya bir saldırı durumunda korkutucu bir askeri misillemeyle (cezalandırma) çalışabilir.⁹² Bu bağlamda güvenliği sağlamak amacıyla tercih edilen ittifaklar aynı zamanda genel caydırıcılığı güçlendirmek için de kurulmaktadır. Bir saldırıyı önlemek için misilleme tehditlerinin kullanılması olan caydırıcılık potansiyel saldırganın aktif olarak askeri güç kullanımını düşünmesini veya savaşa girmesini engellemektedir.⁹³

Michael Howard ve Paul Huth'a göre caydırıcılık askeri misilleme tehdidiyle, siyasi çatışmayı çözmek için askeri güç kullanmanın maliyetlerinin faydalardan daha ağır basacağına ikna etmeyi amaçlayan bir politikadır.⁹⁴ Literatürde saldırıları caydırmak için

⁹⁰Patrick M. Morgan, *Deterrence: A Conceptual Analysis*, (Beverly Hills, California: Sage Publications, 1977), 18 ve 19, Erişim Tarihi: Mayıs 23, 2021, <https://archive.org/details/deterrenceconcept0000morg/page/42/mode/2up>.

⁹¹ Paul C. Stern, et.al., "Deterrence In The Nuclear Age: The Search For Evidence," İçinde *Perspectives on Deterrence*, ed. Paul C. Stern et. al., (New York : Oxford University Press, 1989), 6, Erişim Tarihi: Mayıs 23, 2021, https://archive.org/details/perspectivesonde0000unse_k3z8/page/n5/mode/2up.

⁹²Claudia Major ve Christian Mölling, "Rethinking Deterrence: Adapting An Old Concept To New Challenges," German Marshall Fund of the United States (GMF), June, 30, 2016, Erişim Tarihi: Ağustos 17, 2020, <https://www.gmfus.org/download/article/19310>.

⁹³ Gerald L. Sorokin, "Alliance Formation and General Deterrence: A Game-Theoretic Model And The Case Of Israel," *The Journal of Conflict Resolution* 38, no. 2 (1994): 298 ve 299, Erişim Tarihi: Mayıs 11, 2021, <http://www.jstor.org/stable/174297>.

⁹⁴ Paul K. Huth, "Conceptualizing Deterrence," İçinde *Extended Deterrence and the Prevention of War*, (New Haven, London: Yale University Press, 1988), 15 ve 16, Erişim Tarihi: Mayıs 11, 2021, <http://www.jstor.org/stable/23024618>.

bir devletin potansiyel saldırganları ikna etmesi gerektiğini savunan caydırıcılık teorisi genellikle rasyonel caydırıcılık teorisi olarak adlandırılmaktadır. Caydırıcılık etkili bir askeri kabiliyetin bir saldırganı kabul edilemez maliyetler getirebileceğini düşündürerek olası saldırısında cezalandırma tehdidinin uygulanmasına dayanmaktadır.⁹⁵ Yapısal caydırıcılık teorisine göre eğer iki devletin veya iki ittifakın güçleri yaklaşık olarak eşitse, güç dengesi sayesinde ikisi de bir avantaj elde edemeyeceği için istikrar ve barış sağlanacaktır. Eğer iki devletin veya iki ittifakın gücü yaklaşık olarak eşit değilse caydırıcılığı sağlamak için yine devreye askeri ittifaklar girecektir. Ancak bu durumda güç dengesinin ve barışın sağlanamaması olasılığı da bulunmaktadır.⁹⁶

Caydırıcılık hem askeri ittifakların kurulmasında ve sürdürülmesinde hem de caydırıcılık taahhütlerin uzatılması ve genişletilmesinde büyük rol oynamaktadır. Caydırıcılık sağlayan bir taahhüdün tasarlanma şekli düşmanın ve müttefiklerin olası savaşta yardım vaatlerine nasıl tepki vereceklerini etkileyen bir dizi faktörlere doğrudan bağlıdır. Müttefiklerin olası savaşın değeri hakkında konsensüse sahip olması, bir ittifak üyesi ile düşmanı arasında tartışmalı bir sorunun barışçıl çözümü, müttefiklerin savaşla mücadele yeteneklerindeki eşitsizlikler, düşman ve aralarında savaşa yol açan eylemlerin gözlemlenebilirliği gibi faktörler caydırıcılığın kapsamında belirleyicidir.⁹⁷ İttifak anlaşmalarında gözlemlenen güvenlik taahhüdü bir ülkenin belirli bir duruma bağlı olarak başka bir ülkeye askeri destek sağlama vaadiyle korunan caydırıcılıkla sağlanmaktadır. Bununla birlikte söz konusu askeri ittifakta caydırıcılık seviyesi farklı düzeylerde ayarlanabilir. Müttefik devlet ittifak ortağına tam askeri destek vaat edebileceği gibi belirli bir askeri destek seviyesini, yalnızca askeri destek olasılığını veya sadece tarafsız kalacağını da beyan edebilir.⁹⁸

Literatürde caydırıcılık dört farklı kategoriye ayrılmıştır. Bunlar bir devletin ulusal güvenliğiyle ilgili ‘genel caydırıcılık’, herhangi bir kriz anında geliştirdiği bir strateji olarak ‘anlık caydırıcılık’, bu devletin başka bir devlet güvenliğiyle ilgili uzun dönem stratejik planlamalarla geliştirdiği ‘yaygınlaştırılmış caydırıcılık’, bir devletin başka bir

⁹⁵Stephen L. Quackenbush, “Deterrence theory: where do we stand?” *Review of International Studies* 37, no. 2 (2011): 742 ve 743, Erişim Tarihi: Mayıs 11, 2021, <http://www.jstor.org/stable/23024618>.

⁹⁶ Quackenbush, “Deterrence theory,” 743.

⁹⁷ Brett V. Benson, *Constructing International Security: Alliances, Deterrence, and Moral Hazard*, (New York: Cambridge University Press, 2012), 170, Erişim Tarihi: Mayıs 12, 2021, <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e000xtr&AN=490546&lang=tr&site=ehost-live>.

⁹⁸ Benson, *Constructing International Security*, 17.

devlet güvenliğiyle ilgili ani bir krize karşı uyguladığı ‘anlık yaygınlaştırılmış caydırıcılık’ olarak dört grupta sınıflandırılabilir.⁹⁹ Bir devlet dört koşulda da askeri ittifakları caydırıcı amaçlarla kullanabilir. Ancak ittifaklarla sağlanan caydırıcılığın başarılı olup olmadığı konusunda yani ittifakların barışa mı yoksa çatışmaya mı neden olduğu hakkında Uluslararası İlişkiler literatüründe konsensüs yoktur. Literatürde bazı araştırmacılar askeri ittifakların, ittifak ortaklarına uluslararası anlaşmazlıklarda meydan okuyabilecek potansiyel rakipleri caydırarak barışı teşvik edebileceğini iddia ederken karşıt görüştekiler askeri ittifakların oluşumunun devletler arasında güvensizliği pekiştirdiğini ve çatışmanın ortaya çıkma riskini artıran savaş adımları olarak görmektedir.¹⁰⁰ Caydırıcılık hipotezine göre savunma ittifaklarının oluşturulması devletlerarası anlaşmazlıklar ve savaş engellemede yüksek başarıya sahiptir. Buna karşılık caydırıcılığın başarısız olma olasılığını kabul eden savaş adımları hipotezine göre ise savunma ittifakları savaşları engelleyememektedir.¹⁰¹ Literatürde Mearsheimer’ın öncüsü olduğu devletler arası konvansiyonel saldırı olasılığına yönelik geleneksel caydırıcılığın yanında¹⁰² geleneksel caydırıcılıktan farklı olarak Soğuk Savaş caydırıcılığı NATO’ya entegre edilmiş nükleer silahlara dayanmıştır.¹⁰³ Sonuç olarak caydırıcılık mantığına göre herhangi bir devlet revizyonist amaçlarla hareket edip sistemi baştan şekillendirmeye çalışması durumunda diğer devletler ‘güçler dengesi’ prensibiyle bir araya gelerek dengeleyici bir askeri ittifak kurmaktadır.¹⁰⁴

1.2.5. Ortak Düşman ve Tehdit Algısının Örtüşmesi

Herhangi bir ittifakın kurulmasında veya bir devletin var olan ittifaka katılmasında belirleyici olan nedenlerden bir diğeri de müttefikler arasında ortak düşmana dayanan tehdit algısının örtüşmesidir. Müttefikler arasında tehdit algısının örtüşmesi ve güvende olmama durumuna ilişkin ortak görüşler askeri ittifakların kurulmasında ve

⁹⁹ Hakan Mehmetçik, “21. Yüzyıl için Caydırıcılık: Teori ve Pratikte Neler Değişti?” *Güvenlik Stratejileri Dergisi* 11, no. 22 (2015): 33 ve 34.

¹⁰⁰ Michael R. Kenwick, John A. Vasquez ve Matthew A. Powers, “Do Alliances Really Deter?” *The Journal of Politics* 77, no. 4 (2015): 943, Erişim Tarihi: Mayıs 11, 2021, doi:10.1086/681958.

¹⁰¹ Kenwick, Vasquez ve Powers, “Do Alliances Really Deter?,” 944 ve 945.

¹⁰² John J. Mearsheimer, “Conventional Deterrence: An Interview with John J. Mearsheimer,” *Strategic Studies Quarterly* 12, no. 4 (2018): 3, Erişim Tarihi: Mayıs 23, 2021, <https://www.jstor.org/stable/26533611>.

¹⁰³ Thornton Read, “Nuclear Tactics for Defending a Border,” *World Politics* 15, no. 3 (1963): 390, Erişim Tarihi: Mayıs 23, 2021, doi:10.2307/2009469.

¹⁰⁴ H. Tarık Oğuzlu, “Dünya Düzenleri ve Güvenlik: Ulus Devlet Güvenlik Anlayışı Aşılıyor mu?” *Güvenlik Stratejileri Dergisi* 3, no. 6 (2007): 7.

sürdürülmesinde oldukça belirleyicidir.¹⁰⁵ Uluslararası ilişkilerde tehdit algısı kavramı bir devletin veya devletler grubunun aynı devletleri veya aynı tehdit konularını kendisi için düşman olarak tanımlamasını ifade etmektedir. Tehdit algısının iki boyutu bulunmaktadır. Bunlardan ilki bir devletin başka bir devletten veya ittifaktan algıladığı tehdit oluşturmaktadır. Bu bağlamda tehdit algısı, uluslararası krizde bir devletin eylem ve tepkisi arasındaki belirleyici müdahale değişkenidir. İkinci boyutu bir devletin veya ittifakın başka bir devlet veya ittifaktan kendisine yönelik gerçek, belirgin ve fiili tehdit yaratmamasına rağmen tehdit algılamasıdır. Tehdit algılanmadığında ise o devletin yarattığı tehdide yönelik nesnel kanıtlar olsa bile askeri gücünü kullanması mümkün değildir.¹⁰⁶ Bu bağlamda tehdit algısının “yanlış algılama” durumu gözlenebilir. Yanlış algılama boyutuna vurgu yapan Jervis’e göre tehdit algısının devletlerin birbirlerinin niyetlerini doğru veya yanlış algılayabilir. Her iki durumda da askeri ittifaklar savaşlara neden olabilmektedir.¹⁰⁷ Bununla birlikte bir devletin başka bir devletten veya ittifaktan tehdit algılaması için bir güç asimetrisi hem gerekli hem de yeterlidir.¹⁰⁸ Bu çerçevede bir devlet büyük askeri güce sahip bir devletle çevrelendiğinde kendisini karşı tarafa kıyasla zayıfsa o devletten tehdit algılaması kaçınılmazdır.¹⁰⁹ Bozulan askeri dengenin yeniden sağlanması için tehdit algılayan devletin, bir devlet veya ittifak aracılığıyla tehdit algılanan devleti veya ittifakı dengeleme davranışı sergilemektedir. Bu noktada ittifakın ortak düşman tanımlaması belirleyici olacaktır. Güç asimetrisi bir devletin tehdit algılamasında ve askeri hizalanmaya dahil olmasında asli faktördür. Uluslararası sistemin anarşik yapısı nedeniyle bir devlet başka bir devletin kendisine saldırmayacağını garanti edememesi de hizalanmalara dahil olmada belirleyicidir. Bu bağlamda devletler diğer devletlerin gücüne karşı denge kurmak için iç askeri harcamalara ve geçici-kalıcı uluslararası ittifaklara güvenmek zorundadır.¹¹⁰

¹⁰⁵ K.J. Holsti, *International Politics: A Framework For Analysis*, 107.

¹⁰⁶ Raymond Cohen, “Threat Perception in International Crisis,” *Political Science Quarterly* 93, no. 1 (1978): 93, Erişim Tarihi: Mayıs 11, 2021, doi:10.2307/2149052.

¹⁰⁷ Robert Jervis, “War and Misperception,” *The Journal of Interdisciplinary History* 18, no. 4 (1988): 675-677, Erişim Tarihi: Mayıs 11, 2021, doi:10.2307/204820.

¹⁰⁸ Rocio Garcia-Retamero, Stephanie M. Müller ve David L. Rousseau, “The Impact of Value Similarity and Power on the Perception of Threat,” *Political Psychology* 33, no. 2 (2012): 180, Erişim Tarihi: Mayıs 11, 2021, <http://www.jstor.org/stable/23260329>.

¹⁰⁹ David L. Rousseau ve Rocio Garcia-Retamero, “Identity, Power, and Threat Perception: A Cross-National Experimental Study,” *The Journal of Conflict Resolution* 51, no. 5 (2007): 751, Erişim Tarihi: Nisan 16, 2021, <http://www.jstor.org/stable/27638576>.

¹¹⁰ Rousseau ve Garcia-Retamero, “Identity, Power, and Threat Perception,” 746.

Bir devletin başka bir devletten algıladığı tehdit o devletin tahmini yeteneği ile tahmini niyetinin çarpımından oluşmaktadır. Singer'ın düşman iki devletin “silahlanma yarışı-gerginlik ikilemine” göre bir devletin silahlanması veya askeri gücünü arttırması hem diğerinin pahasına gücünü ve ulusal güvenliğini artırması hem de kendisine karşı misilleme de kullanacağı askeri teçhizata sahip olması olarak algılanmaktadır. Diğer devletin sınırlı veya topyekûn saldırı başlatma ve herhangi bir stratejik dengesizlikten politik olarak faydalanma ihtimalini farkında olan her bir devlet ortak düşmana karşı tehdit algılayacaktır.¹¹¹ Tehdit algısının ikinci boyutunu ise yeni nesil tehdit konuları ve aktörleri oluşturmaktadır. Bu bağlamda tehdit algısı doğrudan bir devlete veya ittifaka yönelik olabileceği gibi herhangi bir tehdit unsuruna yönelik te olabilir. Yeni nesil güvenlik tehditleriyle tek bir devletin veya uluslararası örgütün tek başına mücadele etmesinin oldukça zor hale gelmesiyle devletler bu tehditlerle mücadele etmek için askeri ittifaklar düzleminde iş birliği yapmaktadır.¹¹²

Askeri hizalanmalar kurma veya var olana katılma nedenleri Uluslararası İlişkiler disiplini literatüründe güç, güvenlik, çıkar, caydırıcılık ve ortak düşman, tehdit algısı kavramları üzerinden açıklanmasına rağmen söz konusu kavramların zamana, mekana, aktöre göre farklı anlamlar taşıması ve yorumlanması her askeri ittifak yada kolektif güvenlik özelinde ayrı bir değerlendirme yapılmasını gerektirmektedir. Bunun yanında literatürdeki söz konusu nedenlerin bazı ittifak kurma nedenlerini açıklayamadığı vurgulanmalıdır. Bu nedenler kolektif güvenlik örgütü üyeliği sayesinde üye devletler üzerinde hegemonya kurma, savaşta yenilmiş devletlerin yeni sisteme kolektif güvenlik örgütüne üye yapılarak dahil etme ve söz konusu düzenen karşı çıkmalarını engelleme, kolektif güvenlik örgütlerinin bir müttefiki sınırlandırma ve kontrol etme yani iç tehdidi önleme aracı olarak kurulması, kolektif güvenlik örgütlerine üyelik sayesinde müttefikin varlığını yasallaştırması veya dış politika eylemlerine meşruiyet sağlaması, askeri varlığı, ordusu, hava kuvvetleri olmayan ya da çok zayıf askeri güce sahip devletlerin kolektif güvenlik örgütü üyeliği sayesinde bedava veya çok az bir maliyetle korunma ve güvenlik sağlaması olarak sıralanabilir. Bu bağlamda söz konusu nedenlerin devletlerin askeri ittifakta üstlendiği rolle birlikte ele alınması kurulan ittifak yada kolektif güvenlik

¹¹¹J. David Singer, “Threat-Perception and the Armament-Tension Dilemma,” *The Journal of Conflict Resolution* 2, no.1 (1958): 94, Erişim Tarihi: Nisan 16, 2021, <http://www.jstor.org/stable/172848>.

¹¹² Teri Schultz, “AB ve NATO hibrit tehdit merkezi açtı,” *DW Türkçe*, Ekim 7, 2017, Erişim Tarihi: Nisan 6, 2021, <https://www.dw.com/tr/ab-ve-nato-hibrit-tehdit-merkezi-a%C3%A7t%C4%B1/a-40851514>.

örgütlerine katılımın diğer nedenlerini ortaya çıkaracaktır. Bu kapsamda literatürde yer alan söz konusu nedenlerin ittifakta yer alan devlet davranışlarını açıklamada tek başına yeterli olmaması nedeniyle askeri ittifak türlerinin ayrıca ele alınması gerekmektedir.

1.3. Askeri İttifak Türleri ve İttifak Başarısızlığı Çeşitleri

İttifakın niteliğini ve misyonunu tanımlayan farklı türleri ve ittifak başarısızlığı çeşitleri bulunmaktadır. Dengeleme (balancing), peşine takılma (bandwagoning), bedavacılık, (free-riding), sınırlayıcı-önlem alıcı (hedging), bağlayıcı (tethering) askeri ittifak çeşitleri arasında sayılabilir. Buna karşılık sorumluluğu devretme (buck-passing), saklanmak (hiding), yatıştırmak (appeasing), zincirleme müdahillik (chain-ganging) ise ittifak başarısızlığı türleri olarak sıralanabilir.¹¹³ Hasan B. Yalçın, dengeleme ve peşine takılma ittifaklarını savunmacı, sorumluluğu devretme ve bedavacılığı ise saldırgan kategoride sınıflandırmıştır.¹¹⁴ Bunlardan ilki ve en yaygın olarak kullanılanı dengeleme ittifakıdır. Dengelemenin en tipik şekli bir devletin kendi gücüne başka bir devletin gücünü eklemesiyle oluşur.¹¹⁵ Agresif niyetlerin dengeleme davranışını teşvik ettiği hipotezine dayanan dengeleme ittifakı başka devletleri hegemonyası altına almak isteyen devlete(ler) karşı diğer devletlerin güç birleştirerek bir ittifakla hegemonya girişimini engellemesine dayanmaktadır. Bununla birlikte niyet algısı değiştikçe, dengeleme davranışının yönü veya yoğunluğu da değişebilmektedir.¹¹⁶ Stephen Walt’a göre bir devlet kendisinden daha güçlü devletin veya koalisyonların hakimiyetinden korunmak için ittifaklara katılmaktadır. Devletlerin dengeleme ittifakını tercih etmesinin iki sebebi bulunmaktadır. Bunlardan ilki devletler rakipleri çok güçlü hale gelmeden önce potansiyel bir hegemonu frenleyemezlerse kendileri hayatta kalamayacağı mantığına dayanmaktadır. Bu yaklaşıma göre hegemon ya da güçlü devletle ittifak kurmak baskın devletin sürekli yardımseverliğine güvenmek ve kendi geleceğinin onun inisiyatifine bırakmak anlamına gelmektedir. Bu nedenle devletler açısından müttefiklerine kolayca hâkim olamayan zayıf tarafla ittifak kurmak daha güvenlidir. İkincisi zayıf tarafın

¹¹³ Erdem Özlük, “Dengeleme mi Peşine Takılmak mı? Dış Politika Stratejilerini Yeniden Düşünmek,” *Akademik Bakış Dergisi* 10, no. 20 (2017): 224.

¹¹⁴ Hasan Basri Yalçın, *Ulusal Güvenlik Stratejisi: ABD, İngiltere, Fransa, Rusya, Çin*, 3. Baskı (İstanbul: SETA Yayınları, Mart 2018), 200.

¹¹⁵ Stephen M. Walt, *The Origins Of Alliances*, *Cornell Studies in Security Affairs*, (Ithaca: Cornell University Press, 1987), 149, Erişim Tarihi: Mayıs 12, 2021, <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e000xtr&AN=671626&lang=tr&site=ehost-live>.

¹¹⁶ Walt, *The Origins Of Alliances*, 167 ve 168.

yardıma daha fazla ihtiyacı olması nedeniyle daha savunmasız ve zayıf tarafa katılmak yeni daha güçlü üyenin etkisini arttırması bağlamında fayda sağlamaktadır. Eğer daha güçlü tarafla askeri ittifak kursaydı yeni üyenin etkisini azalmış ve güçlü ortaklarının taleplerine karşı savunmasız kalmış olacaktı.¹¹⁷

Dengeleme ittifakının diğer alternatifi Bandwagoning ittifakıdır. Stephen Walt'a göre iki farklı peşine takılma hipotezi bulunmaktadır. İlk durumda Bandwagoning bir yatıştırma biçimidir. Zayıf devlet kendisini tehdit eden devlet veya koalisyon ile iş birliği ya da ittifak kurarak kendisine yapılacak olası bir saldırı önleyebilir. İkinci durumda bir devlet zafer ganimetlerini paylaşmak için savaşta baskın tarafla hizalanarak hazırda konabilmektedir.¹¹⁸ Bandwagoning kavramı bir devletin kendisinden daha güçlü bir devletle beraber hareket etmesi veya onun tarafını tutması anlamında peşine takılmasıdır. Bandwagoning kavramının en önemli özelliği aralarında güç eşitsizliği olan iki devlet arasında gerçekleşmesidir. Dolayısıyla peşine takılma ittifakı güçsüz devletlerin güçlü devletlere karşı durmasının getireceği maliyetin faydayı aşması durumunda yalnızca güçsüz devletlerce uygulanır.¹¹⁹

Randall Scheweller ise peşine takılma ittifakının hem savunma amaçlı hem de saldırgan niyetle kullanılan ittifak türü olarak sınıflandırmıştır. Güçlü devletin veya tehdit edenin kuyruğuna yapışmak zayıf devleti işgal edilmek ve yok olmaktan kurtarır. Buna karşılık güçlü devletin elde edeceği faydaya ortak olma amacı da taşıyabilir.¹²⁰ Dengeleme ittifakında devlet güçlü tarafın gücünü dengelemek amacıyla zayıf tarafla ittifak kurarken peşine takılma ittifakında zayıf devlet güçlü olan tarafla ittifak kurarak ondan fayda sağlamaktadır.¹²¹ Bandwagoning tercih edilmesinde bir devletin güvenlikten farklı motivasyonları bulunabilir. Zayıf devlet zafer kazanacağına veya yenilmeyeceğine kesin gözüyle baktığı güçlü devlet ile Bandwagoning ittifakı kurarak hazırda konabilir. Böylece güçlü devleti karşısına alarak gireceği karşı ittifak veya yükleneceği savaş maliyeti yerine

¹¹⁷ Stephen M. Walt, "Alliance Formation and the Balance of World Power," *International Security* 9, no. 4, (1985), 5 ve 6, Erişim Tarihi: Nisan 16, 2021, doi:10.2307/2538540.

¹¹⁸ Walt, "Alliance Formation," 7 ve 8.

¹¹⁹ Ragıp Kutay Karaca ve Caner Kur, "Bandwagoning Işığında Güney Kore'nin Güvenlik Politikaları," *İçinde Yeni Güvenlik Ekosistemi ve Çok Taraflı Bedeli, New Security System And Multilateral Cost*, ed. Tolga Sakman, Ayşenur Yılmaz ve Ufuk Çiçek, (İstanbul: TASAM Yayınları, Kasım 2018), 193, Erişim Tarihi: Mayıs 12, 2021, https://tasam.org/Files/Icerik/File/%C4%B0GK3_kit_pdf_c694506d-6067-453f-8f34-a8f570005964.pdf.

¹²⁰ Hasan Basri Yalçın, *Ulusal Güvenlik Stratejisi*, 198.

¹²¹ Charles L. Glaser, "Realizm," *İçinde Çağdaş Güvenlik Çalışmaları*, ed. Alan Collins, çev. Nasuh Uslu, 3. Basımdan Çeviri (İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık, Eylül 2017), 18.

toprak, prestij veya ekonomik fayda olarak zaferin getirilerini paylaşabilir.¹²² Büyük güçler bakımından ise dengeleme, çoğu devletin takip etmeyi tercih etmeyeceği pahalı bir faaliyet olduğunda Bandwagoning nadiren önemli maliyetler içerir. Eğer büyük gücün varlığı tehdit altında değilse ve kendisine yönelik topyekûn savaş riski yoksa uluslararası sistemde kazanç elde etmek için bu çok daha cazip bir seçenektir.¹²³

Mearsheimer' a göre güç dengesizlikleri iki şekilde çatışmaya yol açabilir. İki devlet üçüncü bir devlete saldırmak için bir araya gelebileceği gibi büyük bir güç, küçük devleti yutmaya da çalışabilir.¹²⁴ Mearsheimer'in teorisinde güç dengesini bozan bir aktör olarak ön planda olan potansiyel hegemonun nihai amacı güç kazanarak diğer devletler üzerinde hegemonya kurmaktır.¹²⁵ Güç dinamikleri dengesi yani ittifaklar eğer verimli işlerse bu tür girişimler engellenebilir. Diğer devletler büyük güce karşı ittifak kurarsa dengeleme ile büyük güç durdurulabilir. Mearsheimer'a göre dengeleme ittifakı dört nedenden dolayı kurulamadığında zayıf devlet dengeleme ittifakını değil peşine takılma ittifakına yönelmektedir. Coğrafi yakınlık veya uzaklık dengeleme ittifakını engelleyebilen bir nedendir. Bu engeller savaş zamanında belirgin olmasa bile barış zamanında görünürdür. Etkili bir ittifakı başarısız duruma da sokabilir.¹²⁶

Koordinasyona ilişkin engellerde bir devletin dengeleme ittifakı yerine peşine takılma ittifakı uygulanmasına neden olabilir. Bunlardan ilki her ittifak üyesi ittifak yüklerini varsayılan müttefiklerinin omuzlarına kaydırmaya çalışabilir. İkincisi iki potansiyel düşmanla karşı karşıya kalan bir devletin bir taraf zafer kazansa bile bu düşmanlar arasındaki uzun süren bir savaşın her ikisini de zayıflatacağı sonucuna varması ve tarafsız kalmasıdır. Üçüncü olarak bazı devletler saldırgan tarafından hedef alınmayacaklarına inanıp dengeleme sürecinden vazgeçebilirler. Dördüncüsü diplomasi belirsiz bir süreç

¹²² Kevin Sweeney ve Paul Fritz, "Jumping on the Bandwagon: An Interest-Based Explanation for Great Power Alliances," *The Journal of Politics* 66, no. 2, (2004): 434, Erişim Tarihi: Nisan 16, 2021. doi:10.1111/j.1468-2508.2004.00158.x.

¹²³ Sweeney ve Fritz, "Jumping on the Bandwagon," 435.

¹²⁴ John J. Mearsheimer, "Back to the Future: Instability in Europe after the Cold War," *International Security* 15, no. 1 (1990): 15, Erişim Tarihi: Mayıs 16, 2021, doi:10.2307/2538981.

¹²⁵ Glenn H. Snyder, "Mearsheimer's World-Offensive Realism and the Struggle for Security: A Review Essay," *International Security* 27, no. 1 (2002): 152 ve 153, Erişim Tarihi: Nisan 16, 2021, <http://www.jstor.org/stable/3092155>.

¹²⁶ John J. Mearsheimer, "Back to the Future," 15.

olması nedeniyle savunma koalisyonu kurmak zaman alabilir. Potansiyel bir saldırgan, koalisyon tamamlanmadan önce saldırganlıkta başarılı olabileceği sonucuna varabilir.¹²⁷

Stephen Walt ise “tehdit dengesi” teorisiyle ittifakları açıklamıştır. Anarşik ortamda devletler tehdit algısına göre hareket ederek kendilerini korumak için ittifaklar kurmayı ve dengeleme politikalarını tercih ederler.¹²⁸ Walt’a göre dengeleme ittifakı iki nedenden dolayı tercih edilmektedir. İlk neden çok güçlü hale gelmeden önce potansiyel hegemonu frenleyemezlerse diğer devletlerin kendi yaşamlarını riske atarken güçlü devletle ittifak kurmak bu devletin sürekli yardımına güvenmek anlamına gelecektir. İkinci neden zayıf tarafın yardıma daha fazla ihtiyacı olması nedeniyle zayıf tarafla kurulacak bir ittifak yeni üyenin ittifak içindeki etkisini arttırmaktadır. Ona göre genel bir eğilim olarak devletler zayıf tarafla ittifak kurmayı tercih etmektedir. Çünkü daha güçlü tarafla ittifak kurmayı tercih etmesi durumunda yeni üyenin ittifaka etkisi zayıf olacak ve güçlü müttefiklerinin isteklerine karşı savunmasız kalacaktır.¹²⁹

Dengeleme ittifakının peşine takılma ittifakından daha çok tercih edildiğini savunan Walt’ın dengeleme hipotezine göre dış tehdit altında olan devlet tehdidi durdurmak için diğer devletlerle dengeleme ittifakına girmekte eğer bu ittifak büyük güç toplarsa karşı ittifakla sonuçlanmaktadır. Ona göre bir devletin tehdit algısı ne kadar yüksekse diğer devletlerinde tehditkâr olana karşı aynı ittifakta birleşmesi olasılığının yükseltmektedir. Walt’ın hipotezine göre çok güçlü saldırgan bir devletin tehdidi altında olan çok zayıf devletin bu güçle peşine takılma ittifakı kuması kaçınılmazdır. Bu durumda zayıf devletin tehdit algısı ne kadar büyükse diğer devletlerin ona karşı dengeleme ittifakında birleşme ihtimali o kadar düşüktür.¹³⁰ Walt, denge-peşine takılma ikilemini açıklamada kendi teorisine uymasını sağlamak için peşine takılma ittifakını “tehlike kaynağı ile uyum” olarak yeniden tanımlamıştır. Walt’ın peşine takılma ittifakı yok olmayı engelleyici niteliktedir. Muhtemel kaybeden düşmanlık başlatmamayı ve kalan askeri kabiliyetiyle birlikte varlığını devam ettirmek için peşine takılma ittifakına girmektedir. Bununla birlikte Walt’ın teorisi özellikle de tehdit altında olmayan çok zayıf devletlerin bandwagoning ittifakına girmesinin sebeplerini gözden kaçırmaktadır. Randal

¹²⁷ Mearsheimer, “Back to the Future,” 16.

¹²⁸ Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri Çatışma, Hegemonya, İş birliği*, 8. Baskı (MKM Yayınevi, Nisan 2013), 167 ve 168.

¹²⁹ Stephen Walt, *The Origins of Alliances*, 18 ve 19.

¹³⁰ Walt, *The Origins of Alliances*, 32 ve 33.

Schweller'e göre "tehdit edilmemiş revizyonist devletlerin" daha güçlü revizyonist devletle veya ittifakla peşine takılma ittifakına girmesinde belirleyici olan minimum çaba ile maksimum fayda sağlayacak fırsatçılıktır.¹³¹

Schweller'e göre devletlerin peşine takılma ittifakı ile dengeleme ittifakı tercih etmesinin farklı nedenleri bulunmaktadır. Dengeleme ittifakının amacı bir devletin mevcut gücünü korumayı ve kayıpları önlemek için kullanılırken peşine takılma ittifakının amacı devletin elinde olmayan ancak olması arzulanan güç veya değerleri elde etmektir. Dengelemede amaç güvenliği sağlamakken peşine takılmada amaç fayda yani çıkar sağlamaktır.¹³² Schweller peşine takılma ittifakını "çıkarlar dengesi" (balance of Interests) teorisiyle açıklamıştır. Devletleri amaç ve güçlerine göre ittifak tercihlerini seçtiğini iddia eden Schweller hayvan analogisi kullanarak devletleri dört kategoriye ayırmıştır. "Aslan" dengeleme veya sorumluluğu devretme davranışı gösterirken fedakarlıktan kaçınmayı amaçlayan "kuzular" yatıştırma veya peşine takılma ittifakı tercih etmektedir. Revizyonist şekilde sınırlı amaçlarla genişlemeyi arzulayan küçük devletleri niteleyen "çakallar" peşine takılma ittifakına girerken sınırsız amaçlarla revizyonist genişleme isteyen "kurtlar" riskleri göze alarak peşine takılma ittifakına girecektir.¹³³ Güçlü revizyonist devleti veya ittifakı "aslan" olarak niteleyen Schweller fayda sağlamak amacıyla peşine takılma ittifakı uygulayan devleti "çakal" olarak adlandırmıştır.¹³⁴

Literatürde dengeleme ittifakına benzer şekilde hegemonik arayışlara karşı kurulan Hedging ittifakında birbirlerini kontrol etmek için çok sayıda devlet bir araya gelerek birbirini sınırlamakta ve önlem alarak revizyonist eğilimleri engellemektedir.¹³⁵ Hedging'in dengelemeden farkı ise dengeleme ittifakının kurulmasında belirgin ve açık bir tehdit algısı gereklidir. Bu algılanan tehdit belirli bir zamanda düşük olsa bile tehdit algısı olmazsa olmazdır. Ancak Hedging, gelecekte olası bir tehdidin ortaya çıkmasına karşı gönüllü hizalanmayı içermektedir. Yani belirgin ve açık bir düşman ya da tehdit

¹³¹ Randall L. Schweller, "New Realist Research on Alliances: Refining, Not Refuting, Waltz's Balancing Proposition," *The American Political Science Review* 91, no. 4 (1997): 928, Erişim Tarihi: Nisan 16, 2021, doi:10.2307/2952176.

¹³² Randall L. Schweller, "Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Back In," *International Security* 19, no. 1 (1994): 74, Erişim Tarihi: Nisan 16, 2021, doi:10.2307/2539149.

¹³³ Schweller, "Bandwagoning for Profit," 99 ve 100

¹³⁴ Schweller, "Bandwagoning," 93 ve 94

¹³⁵ Denny Roy, "Southeast Asia and China: Balancing or Bandwagoning?" *Contemporary Southeast Asia* 27, no. 2 (2005): 10, Erişim Tarihi: Nisan 16, 2021, <http://www.jstor.org/stable/25798738>.

yoktur.¹³⁶ Patricia Weitsman ise “Tehlikeli İttifaklar: Barış Savunucuları, Savaşın Silahları” adlı eserinde Tethering ittifakı kavramını ortaya atmıştır. Kavrama göre ittifaklar her zaman üyelerinin dış tehdidi dengelemek amacıyla bir araya geldiği birliktelikler değildir. Bazen ittifak kurmada asıl amaç karşılıklı olarak kısıtlayıcı bir kurumda düşmanını kontrol etmeye dayanmasının yanında müttefikler arasındaki anlaşmazlıkları veya çatışmaları yönetmek için araç olarak tasarlanabilir. Bir devlet için tehdit oluşturan başka bir devlet (iç tehdit) ittifaka bağlanarak engellenebilir. Aslında Tethering ittifakında iç tehdit dış tehditten daha büyüktür. Dengeleme ittifakında müttefikler arası uyum seviyesi yüksekken Hedging ittifaklar daha düşüktür. Tethering ittifaklar çok az uyum gösterir veya hiç uyum göstermez.¹³⁷

Askeri ittifaklarda ilk kez Olson and Zeckhauser tarafından geliştirilen Free-riding tipi ittifaklar ise müttefikler arasında büyük devletler (hegemon) ve zayıf/ küçük devletler ayırımına dayanmaktadır. Bedavacı ittifaklarda küçük ve zayıf devletler büyük güçlerin yani güçlü devletlerin dış tehdide yönelik savunma harcamalarını ve silahlanmayı arttırması veya yüklenmesini arzulanmaktadır. Bu sayede kendi savunma harcamalarını azaltan bu küçük müttefikler ittifak sayesinde büyük gücün askeri kapasitesinden ve koruma şemsiyesinden bedava faydalanarak güçlü devleti sömürmektedir.¹³⁸

Farklı ittifak türlerine ek olarak ittifakların başarısızlığı ya da ittifakların kurulamaması durumu da yaygın şekilde gözlemlenmektedir. Bu kapsamda Thomas J. Christensen ve Jack Snyder, Waltz’ın sistemik analiziyle yola çıkarak çok kutuplu sistemde iki eşit ve zıt ittifak ikileminin etkili dengelemeyi engelleyerek sorumluluğu devretme ve zincirleme müdahillik durumlarına yol açtığını ifade etmektedir. Zincirleme müdahillik çok kutuplulukta müttefiklerin güçleri yaklaşık olarak eşit veya birbirine yakın olması durumunda bir ittifak içinde yüksek derecede güvenliğin karşılıklı bağımlılığa sebep olmasından kaynaklanmaktadır. Anarşik ortam ile bu göreceli eşitlik sebebiyle her devlet kendi güvenliğinin ittifak ortaklarının güvenliği ile bütünsel olarak iç içe geçtiğini hissetmesi belirgindir. Sonuç olarak savaşa giden herhangi bir devlet ittifak ortaklarını da

¹³⁶ Roy, “Southeast Asia and China,” 312.

¹³⁷ Ronald R. Krebs, “The Worst of Enemies, the Best of Allies,” *International Studies Review* 6, no. 3 (2004): 497, Erişim Tarihi: Nisan 16, 2021, <http://www.jstor.org/stable/3699714>.

¹³⁸ Thomas Plümper ve Eric Neumayer, “Free-riding In Alliances: Testing An Old Theory With A New Method,” *Conflict Management and Peace Science* 32, no. 3 (2015): 249 ve 250, Erişim Tarihi: Mayıs 11, 2021, <https://www.jstor.org/stable/26271388>.

zincirleme şekilde peşinden sürükleyerek ittifak başarısızlığına neden olur. Hiperaktif dengeleme davranışı sistemin kutuplarını oluşturan bazı büyük güçlerin hayatta kalmasını tehdit eden sınırsız savaşa neden olarak sistemin istikrarını tehdit etmektedir.¹³⁹ Kısacası zincirleme müdahillik en küçük bir çatışma durumunda ittifakın taraflarından birinin çatışmaya müdahil olarak diğerlerini de peşinden sürüklemesidir. Sorumluluğu devretme ise bir ittifak içinde yer alan bir devletin bir çatışma durumunda ittifakın diğer üyelerinin saldırıya karşılık vereceğini düşünerek olaya karışmaması sorumluluğu ittifakın diğer üyelerine yıkması anlamına gelmektedir.¹⁴⁰ Sorumluluğu devretme de yayılmacı devlete karşı dengeleme ittifakının etkisiz ve başarısız olması veya hiç kurulamaması durumu görülmektedir. İttifakları işlevsiz kılan ve müttefikin yardıma gelmemesi durumu olan sorumluluğu devretme davranışının çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Sorumluluğu devreden devlet müttefikine coğrafi olarak uzak olması, çatışmanın maliyetinin yüklenmek istememesi, iş birliğinde yaşanan koordinasyon sorunları, tehdit edilen devletin kendi kendini savunabileceği veya diğer müttefiklerin ona yardım edeceği inancı, yalnızca kendi çıkarını önelemesi bu sebepler arasındadır.¹⁴¹ Bir diğer ittifak başarısızlığı ise Paul Schroeder'e göre bir devletin ittifaka girerek alacağı maliyetten ve aktif katılımdan üstlenilecek zararlardan kaçınması amacıyla tehditlerden gizlenmesi olarak nitelenebilecek hiding durumudur. Schroeder'e göre gizlenme farklı şekillerde uygulanabilir. Bir devlet kendi güvenliğini garantilemek amacıyla herhangi bir krizde tehdidi tamamen göz ardı edebilir, tarafsızlık ilan edebilir, diğer devletlere yakınlaşabilir, izalosyona çekilebilir veya tamamen savunma pozisyonuna geçebilir. Diplomatik veya askeri olmayan nitelikte destek karşılığında ittifaka bir müttefik olarak katılmadan veya kendi adına bir güç kullanma taahhüdünde bulunmadan taraf olabilir.¹⁴² Dengeleme ittifaklarının kurulmasını engelleyen başka bir durumda bir devletin savaşı çıkmasını engellemek amacıyla revizyonist veya tehdit eden ülkeyi diplomatik çabalarla taviz verilerek yatıştırmasıdır. Kökenleri oldukça eski olmasına ve İkinci Dünya Savaşı'na kadar genel kabul görmesine rağmen yatıştırma Uluslararası İlişkiler literatüründe 1937-

¹³⁹ Thomas J. Christensen ve Jack Snyder, "Chain Gangs and Passed Bucks: Predicting Alliance Patterns in Multipolarity," *International Organization* 44, no. 2 (1990): 140 ve 141, Erişim Tarihi:16, 2021, <http://www.jstor.org/stable/2706792>.

¹⁴⁰ Mustafa Serdar Palabıyık, "Sadabat Paktı (8 Temmuz 1937) İttifak Kuramları Açısından Bir İnceleme," *Ortadoğu Etütleri* 2, no. 3, (2010): 151.

¹⁴¹ Charles L. Glaser, "Realizm," 19 ve 20.

¹⁴² Paul Schroeder, "Historical Reality vs. Neo-Realist Theory," *International Security* 19, no. 1 (1994): 117, Erişim Tarihi: Nisan 18, 2021, <https://doi.org/10.2307/2539150>.

1940 arası dönemde İngiltere'nin Almanya'ya tavizler vererek uyguladığı başarısızlıkla sonuçlanan durumla ilişkilendirilmektedir.¹⁴³

Timothy Crawford' a göre güç dengesi bozulduğunda gerçekleşmesi gereken dengeleme ittifakı yerine dengeleme karşıtı devlet davranışlarının (sorumluluğu devretme, yatıştırma, gizlenme gibi) gelişmesinin asıl sebebi sıkıştırma stratejisidir (wedge strategy).¹⁴⁴ Sıkıştırma stratejisi bir devletin tehdit edici veya engelleyici bir ittifakı kabul edilebilir bir maliyetle önleme, kırma veya zayıflatma girişimidir. Revizyonist devlet kendisine karşı kurulmuş veya kurulması muhtemel ittifakları yok edebilirse sıkıştırma stratejisi başarılı kabul edilir. Muhalifleri nötr veya müttefik haline getirebileceğinden savaş ve barış konusunda önemli sonuçlar doğuracak şaşırtıcı güç değişimlerini tetikleyebilir.¹⁴⁵ Bu stratejide uygulayıcı devlet rakiplerinin stratejik çıkarlarındaki boşlukları ortaya çıkararak kötüleştirmeyi ve iş birliği yapma yeteneklerini bozmaya çalışmaktadır. Böylece potansiyel rakiplerden en az birinin çatışmanın stresi altında düşmanca bir ittifaka katılmaktan caydırılıp saf dışı bırakılması hedeflenmektedir.¹⁴⁶ Aslında Uluslararası İlişkiler literatüründe geçen bu ittifak türleri ittifak üyesi devletlerin sahip olduğu zayıf, orta büyüklükte, güçlü ve çok güçlü (hegemon) olarak kimliklerine göre dizayn edilmiştir. Bu bağlamda Sosyal İnşacı teorinin aktörleri kimlikleri üzerinden tanımlamasıyla da uyumludur. Örneğin hegemonik arayışlara karşı kurulan dengeleme ittifakına zayıf Avrupa ülkelerini SSCB gücüne ve hegemonik arayışlarına karşı ABD ile denge yaratmak için kurulan NATO örnek verilebilir. Benzer şekilde hegemonyayı önlemek için kurulan peşine takılma ittifakına ise 2. Dünya Savaşı öncesinde zayıf Macaristan'ın Nazi Almanya'sıyla Mihver ittifakına dahil olarak işgalden kurtulması örnek verilebilir. Müttefikler arası ilişkilerin yönetilmesi rolüyle birlikte aslında bir müttefiki sınırlama ve kontrol etme işlevine sahip olan Bağlayıcı ittifaka Soğuk Savaş döneminde NATO'da Almanya'nın durumu örnek verilebilir. Küçük ve zayıf müttefikin ittifak sayesinde büyük müttefiki sömürmesi olarak nitelenebilecek bedavacı ittifaklara ise NATO'da ordusu ve hava kuvvetleri olmayan İzlanda örnek gösterilebilir. Ancak

¹⁴³ Graham Derby, *Hitler, Appeasement And The Road To War 1933-41*, (London: Hodder Murray, 2007), 90.

¹⁴⁴ Timothy W. Crawford, "Preventing Enemy Coalitions: How Wedge Strategies Shape Power Politics," *International Security* 35, no. 4 (2011): 159, Erişim Tarihi: Nisan 16, 2021, <http://www.jstor.org/stable/41289683>.

¹⁴⁵ Crawford, "Preventing Enemy Coalitions," 156.

¹⁴⁶ Crawford, "Preventing Enemy Coalitions," 161 ve 162.

literatürde yer alan askeri hizalanmaların tamamının açık veya gizli düşman veya tehdide yönelik kurulması şartına uymayan belirgin tehdit veya düşmanı olmayan sınırlayıcı-önlem alıcı hizalanma tipine BM örnek verilebilir.

1.4. Teorik Çerçeve

Dünya tarihi savaş ve askeri ittifaklar döngüsünden ibarettir. Bu bağlamda savaşlar ve ittifaklar tarih boyunca uluslararası siyasette merkezi ve sürekli bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Antik çağlardan günümüze kadar çok sayıda ittifak kurulmuş ve ortadan kalkmıştır. Devletler arasındaki askeri hizalanmaların geçirdiği evrimi ve NATO dönemecine nasıl gelindiğini anlamak amacıyla antik çağlardan 1949'da NATO'nun kurulmasına kadar hizalanmaların tamamı askeri ittifaklar olarak adlandırılmış ve teorik çerçevesi Realist ekolle çizilmiştir. Askeri ittifaklar ile kolektif güvenlik örgütleri arasında ayrıma gidilmiş Realist ekol askeri ittifakların tamamı ve Soğuk Savaşın sonuna kadar kolektif güvenlik örgütlerini analiz etmek için kullanılmıştır. Kökenleri ve argümanları antik çağlara dayanan¹⁴⁷ Realist ekolün tercih edilmesinin nedeni 1945-1990 arası dönemde güvenliğin geleneksel yorumunun kabul görmesi ve hâkim yaklaşım olmasıdır.¹⁴⁸ ABD ve SSCB konvansiyonel ve nükleer silahlanma rekabetine dayalı Soğuk Savaş boyunca güvenlik bir devletin başka bir devlete saldırmasına yani askeri güvenliğe endekslenmişti. Bir devlete saldırabilecek düşman belirgin ve gelebilecek güvenlik tehdidi askeriydi. Tehdit her zaman devlet topraklarına yönelik yabancı bir güç yani dış tehdit olarak tanımlanmaktaydı.¹⁴⁹ Güvenliği dar olarak yorumlayan ve salt askeri güvenlikle ilişkilendiren bu dönemde güvenliği sağlayacak ve güvenliği sağlanması gereken aktörün devletler olduğu kabul edilmiştir. Bunun yanında tehdidin bir devletin başka bir devlete yönelik konvansiyonel askeri saldırıyı içermesi bunda belirleyici olmuştur.¹⁵⁰

Soğuk Savaşın sona ermesi güvensizlik kaynağı olan SSCB ve komünizmin ortadan kalkmasıyla güvenlik sorunlarının azalacağı ve güvenli bir uluslararası ortama girileceği

¹⁴⁷ Andaç Karabulut ve Filiz Değer, "Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı ve Realist Yaklaşım'a Genel Bakış," *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 2, no. 2 (2015): 70.

¹⁴⁸ Atilla Sandıklı ve Bilgehan Emeklier, "Güvenlik Yaklaşımlarında Değişim Ve Dönüşüm," *İçinde Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri*, ed. Atilla Sandıklı (İstanbul: Bilgesam Yayınları, Mart 2012), 5.

¹⁴⁹ Nils Orvik, "The Threat: Problems of Analysis," *International Journal* 26, no. 4 (1971): 676-678, Erişim Tarihi: Nisan 24, 2021, doi:10.2307/40201069.

¹⁵⁰ Michael Sheehan, "Askeri Güvenlik," 148-160.

düşünülmüştü. Ancak bu beklenti gerçekleşmemiş tam aksine¹⁵¹ 1990’larda uluslararası alanda güvenlik tehditleri artmıştır. Bir yandan devletlerin askeri güvenlik sorunları artarak devam ederken diğer yandan daha önce güvenlikle ilişkili olmayan iklim değişikliği, ekonomik krizler, küresel yasa dışı göç, kaçakçılık terörizm, enerji, salgın hastalıklar, kitle imha silahlarının yaygınlaşması, başarısız devletlerin sebep olduğu iç savaşlar, soykırım, savaş suçları gibi yeni konular yeni güvenlik tehditleri olarak ortaya çıkmıştır. İç-dış politika ayrımının belirsiz hale gelmesinin yanında uluslararası ilişkileri etkileme kabiliyeti kazanan aktörlerin sayısının artması da (uluslararası örgütler, STK’lar, terör örgütleri, çok uluslu şirketler ve bireyler gibi) güvenliğin geleneksel devlet merkezli yaklaşımı geçersiz hale getirmiş ve güvenliği derinleştirmiştir.¹⁵² Bunun yanında kimin güvenliği sağlanmalı sorusu da eleştirel güvenlik yaklaşımıyla sorgulanmıştır. Güvenliği sağlanması gereken öznenin devlet değil birey olduğunu savunan yaklaşımla birey-toplum düzeyinde insani güvenlik ortaya çıkmıştır.¹⁵³ Devletlerin yeni güvenlik sorunlarıyla tek başına ve etkili şekilde mücadele edememesi nedeniyle kolektif güvenlik örgütleriyle işbirliği ağlarıyla toplu sorun çözme yolu izlemektedir. Kolektif güvenlik örgütlerinin dünya siyasetinde dönüşüme öncülük etmesi, yönlendirmesi ve yönetmesi nedeniyle¹⁵⁴ yeni güvenlik yaklaşımı eksenin de kolektif güvenlik örgütlerinin açıklanmasında Neoliberalizm, Eleştirel ve Sosyal İnşacı teorilerin kullanılması tercih edilmiştir.

1.4.1. İttifaklar ve Kolektif Güvenlik Örgütleri Bağlamında Realist Teoriler

Her ne kadar Uluslararası İlişkiler disiplini açısından Klasik Realizm (Gerçekçilik) 2. Dünya savaşı sonrasında hâkim teori olarak kabul edilse de uluslararası ilişkiler bakımından krallıklar, şehir devletleri veya imparatorlukların dış ilişkileri ve davranışlarını yönlendiren temel paradigma reel politik (real politic) onunla bağlantılı Realizm ve argümanlarıydı. Bu kapsamda felsefi temelleri ve uygulamaları antik çağlara

¹⁵¹ Şeref Çetinkaya, “Güvenlik Algılaması ve Uluslararası İlişkiler Teorilerinin Güvenliğe Bakış Açıları,” *21. Yüzyılda Sosyal Bilimler Dergisi*, no. 2 (2012): 241.

¹⁵² Özgün Erler Bayır, “Soğuk Savaş Sonrasında Güvenliğe Yönelik Teorik Tartışmalar,” *İçinde Uluslararası İlişkilerde Teorik Tartışmalar*, ed. Hasret Çomak ve Caner Sancaktar, (İstanbul: Beya Yayınları, Şubat 2013), 173-176.

¹⁵³ Klevis Kolasi, “Eleştirel Teori ve Güvenlik: Kimin İçin Güvenlik?” *İçinde Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı: Teorik Değerlendirmeler*, der. Emre Çıtak ve Osman Şen, (İstanbul: Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi Yayınları, 2014), 144 ve 145.

¹⁵⁴ Shannon Lindsey Blanton ve Charles William Kegley, *World Politics: Trend And Transformation*, 2016-2017 Edition (Boston MA: Gengage Learning Publishers, 2016-2017), 170.

kadar dayanan reel politika ve Realizm ilişkisi uzun süre geleneksel askeri ittifakları açıklama gücü en yüksek teorik perspektif olarak kabul edilmişti. İlk kez 1853'te August Ludwig von Rochau'un "Reel Politğin İlkeleri" (Grundsätze der Realpolitik) adlı kitabında kullanılan 'Real Politik kavramı'¹⁵⁵ ile güç politikalarıyla özdeş tutulan 'Politik Realizm' kavramı birbiri yerine kullanılmaktadır.¹⁵⁶ Bu manada Real politik Realist paradigmanda merkezi yer teşkil etmektedir. Reel politika, Realist paradigmanın argümanlarına paralel şekilde bir devletin gücünü en üst seviyeye çıkarmayı önceleyen ve hayatta kalması ile güvenliğini ulusal çıkarı olarak niteleyen dış politika eğilimidir.¹⁵⁷ Reel politika siyasi birimlerin en önemli aktör olduğunu ve bu nedenle yüksek politika olarak adlandırılan güvenlik ve askeri meseleleri incelemesini içerir. Reel politik dış politika tehdit, caydırma ve askeri müdahale gibi zorlayıcı güç araçlarının kullanmasını ifade etmektedir.¹⁵⁸ Reel Politika doğrultusunda ki Realist teorilerin askeri ittifaklara bakış açısı ince farklar içermektedir. Askeri ittifaklara Klasik Realizmin bakış açısı dünya siyasetinde bütün devletlerin güç arttırma çabasına karşılık ittifakların dengeleme aracı olarak kullanılması yönündeyken Neo-realizm ittifaklar sayesinde devletlerin güçten ziyade güvenliğini arttırmaya çalıştığını savunmaktadır. Ayrıca uluslararası sistem düzeyinde ittifaklar Realist ekol için hayati ve merkezi bileşeni olan "güç dengesi" mekanizması olarak görülmektedir. Neo-Klasik Realizme göre ise bir devletin ittifak seçimleri o devletin hem gücünü hem de güvenliğini arttırabileceği birincil dış politika aracıdır.¹⁵⁹

Realizme göre uluslararası ilişkilerin tanımlayıcı karakteristiği ve uluslararası sistemin yapısı anarşiktir. Anarşi, devletlerin üstünde davranış kalıplarını belirleyen veya yöneten uluslar üstü bir otoritenin olmayışı anlamına gelmektedir.¹⁶⁰ Bu çerçevede anarşi şartları her devletin kendi güvenliğini sağlaması için güç arttırmasına, güç-güvenlik ikilemi mekanizması ise silahlanma yarışı ve rekabet döngüsüne neden olmaktadır. Bu manada

¹⁵⁵ John Bew, "The Real Origins of Realpolitik," *The National Interest*, no. 130 (2014): 42.

¹⁵⁶ Klevis Kolasi, "Soğuk Savaş'ın Barışçıl Olarak Sona Ermesi ve Uluslararası İlişkiler Teorileri," *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 68, no. 2 (2013): 155.

¹⁵⁷ Andrew Heywood, *Siyaset*, ed. Buğra Kalkan, çev. Bekir Berat Özipek et al., (Ankara: Adres Yayınları, Ekim 2007), 185 ve 186.

¹⁵⁸ Nilay Tunçarslan, "Uluslararası Sorunların Çözümünde Normatif ve Reel Politik Araçların Karşılaştırmalı Bir Analizi: İran ve Suriye Krizinde Türkiye'nin Arabuluculuğu," *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi* 6, no. 2 (2018): 75.

¹⁵⁹ Dan Reiter, "Realism, Balance of Threat, and Alliances," 41 ve 42.

¹⁶⁰ Erdem Özlük, *Uluslararası İlişkilerde Devlet Tanım, Teori ve Devlet İstisnacılığı*, 2. Baskı (Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları, Haziran 2014), 131.

Realizme göre uluslararası ilişkilerin devamlılık gösteren, değiştirilemez ve sabit özellikleri Anarşi, güç artırma (silahlanma yarışı) ve güvensizlik sorunu verili kabul edilmektedir.¹⁶¹ Askeri ittifaklar bağlamında bu görüşü destekleyen David Lake'in güvenlik ilişkilerinin sürekliliğini tanımlayan Anarşi-Hiyerarşi skalasına göre güvenlik ilişkilerinde belirleyici olan sistemin yapısının anarşiye mi yoksa hiyerarşiye mi yakın olduğudur. Ona göre devletler arasındaki ilişkiler anarşide ittifaklarla hiyerarşide ise imparatorluklarla sonuçlanmaktadır.¹⁶² Anarşik uluslararası ilişkiler tamamen egemen ulus devletler arasındaki güç ve çıkar mücadelesi toplamı olduğu için devletler yalnızca kendi çıkarını düşünmekte ve kendi ulusal güvenliklerini sağlamaya çalışmaktadır. Bu bağlamda siyasi birimler varlıklarını devam ettirebilmek yani bekalarını (survival) korumak amacıyla güç elde etmek zorundadır. Uluslararası siyaset güç mücadelesi etrafında döndüğü için savaş ve askeri ittifaklar güç elde etmenin ve sahip olunan gücü kullanmanın olağan bir yolu sayılmaktadır.¹⁶³ Bu bağlamda askeri güç kazanmak bir devletin varlığını sürdürmesi ve güvenliğini sağlayabilmesinde asli unsur yada belirleyici etken olarak görülmektedir.¹⁶⁴ Ancak anarşik uluslararası sistemde bir devletin askeri gücünü arttırması sistemdeki diğer devlet(ler) tarafından kuşkuyla karşılanmakta ve tehdit olarak algılanmaktadır. Buna karşılık olarak bu devlet(ler) de güç artırma politikası izlemektedir. Bu durum oldukça geç bir dönemde 1951'de John Herz tarafından "güvenlik ikilemi" kavramıyla açıklanmıştır.¹⁶⁵ Sonuç ise iki taraf içinde güvensizlik sarmalı yaratmakta ve bir devlet ya kendi çabasıyla askeri gücünü arttırmakta ya da diğer devletlerle ittifak kurarak gücünü pekiştirmektedir.

Devletler tarafından güç ve güvenliği artırma aracı olarak görülen askeri ittifakların açıklanmasında "dengeleme" ve "güçler dengesi" kavramı devreye girmektedir. Güç dengesi kavramı ve işleyişi ile ilgili çalışmalar, Ernst Haas (1953), Arnold Wolfers (1962), Inis Claude (1962), Martin Wight (1966) ve Morton Kaplan (1957) tarafından

¹⁶¹ Barry Buzan, "Barış, Güç ve Güvenlik: Uluslararası İlişkilerde Çatışan Kavramlar," içinde *Uluslararası İlişkilerde Anahtar Metinler*, der. Esra Diri, (İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık, Ekim 2013), 173.

¹⁶² David A. Lake, "Anarchy, Hierarchy, and the Variety of International Relations," *International Organization Dergisi* 50, no. 1 (1996): 7, Erişim Tarihi: Mayıs 16, 2021, <http://www.jstor.org/stable/2706997>.

¹⁶³ Mustafa Aydın, "Uluslararası İlişkilerin "Gerçekçi" Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği," *Uluslararası İlişkiler* 1, no. 1 (2004): 37 ve 38.

¹⁶⁴ Mustafa Aydın, "Uluslararası İlişkilerin "Gerçekçi" Teorisi," 39.

¹⁶⁵ Ali Bilgiç, ""Güvenlik İkilemi"ni Yeniden Düşünmek Güvenlik Çalışmalarında Yeni Bir Perspektif," *Uluslararası İlişkiler* 8, no. 29 (2011): 125.

yapılmıştır.¹⁶⁶ Ernst Haas’a göre literatürde “Güçler dengesi” kavramı anlam bakımından 8 farklı ögeye referans verilmektedir. Bunlardan güç siyaseti (reel politik), güç dağılımı, gücün dengelenmesi, hegemonyanın engellenmesi, istikrarsızlık (savaş) veya (barış), istikrar manasında denge ve son olarak siyaset üretmede bir sistem olarak dengedir. Askeri ittifaklar açısından gücün dengelenmesi ve hegemonyanın engellenmesi anlamları devreye girse de¹⁶⁷ Uluslararası İlişkiler disiplinde güç kavramı gibi güç dengesi kavramında da konsensüs yoktur. Literatürde kavramın farklı anlamlara karşılık gelmesi nedeniyle sabit ve genel geçer bir tanımı olmamasına rağmen uluslararası ilişkilerde varlığının somut bir gerçeklik olduğu söylenebilir.¹⁶⁸ Schroeder’e göre güç dengesi eşit veya dengeli bir güç dağılımı, mevcut herhangi bir güç dağılımı, mevcut herhangi bir genel durum veya statüko, Avrupa siyasetinin genel yönlendiricisi, iki taraf arasında dengeleyici rol oynayan bir devlet, güç-çıkart için genel bir mücadele, hegemonya arayışı ve sistem olarak Avrupa düzeni anlamlarına gelmektedir.¹⁶⁹ Hangi anlamda kullanılırsa kullanılsın siyasi tarih incelendiğinde güç dengesini sağlamada veya bozmada işlevsel bir araç olarak askeri ittifakların yaygın şekilde kullanıldığı ifade edilebilir.

Askeri ittifakların açıklanmasında devletler arasındaki güç dengesini sağlama mekanizması olarak bir sistem üzerinden okuyan sistemik yaklaşım ön plana çıkmaktadır. Sistemik tanımlamanın temel mantığı tarihte herhangi bir zamanda uluslararası sistemin belirli bir durumuna odaklanarak askeri ittifakların incelemesine dayanmaktadır. Sistemde denge durumu sistemin kendisini korumasına ve statükonun devam etmesine anlamına gelirken dengesizlik sistemik değişime yol açmaktadır. Sistem teorisyenleri ittifakların yaratılması ve dağılması, güç konfigürasyonlarının süresi, belirli bir sistemin istikrarı veya istikrarsızlığı ve değişikliklere uyum sağlama yeteneği gibi olayları tespit ederek genelleştirmiştir.¹⁷⁰ Sistemik teorisyenlerden Morton Kaplan, askeri ittifaklar ile güç dengesi sisteminin çalışma dinamiğinin işleyişini bir devletin güç arttırabilme yeteneği

¹⁶⁶ Kenneth Waltz ve George H. Quester, *Uluslararası İlişkiler Kuramı ve Dünya Siyasal Sistemi*, çev. Ersin Onulduran, (Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1982), 105.

¹⁶⁷ Ernst B. Haas, “Güçler Dengesi: Talimat, Kavram Ya Da Propaganda mı?” İçinde *Uluslararası İlişkilerde Anahtar Metinler*, der. Esra Diri, (İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık, Ekim 2013), 63-68.

¹⁶⁸ Jack S. Levy, “What Do Great Powers Balance Against and When?,” 29.

¹⁶⁹ Paul W. Schroeder, “The Nineteenth Century System: Balance of Power or Political Equilibrium?” *Review of International Studies* 15, no. 2 (1989): 137, Erişim Tarihi: Nisan 16, 2021, <http://www.jstor.org/stable/20097176>.

¹⁷⁰ John J. Tierney, Jr, “The Use Of System Theorise In International Political Analysis,” *World Affairs* 134, no. 4 (1972): 312, Erişim Tarihi: Nisan 16, 2021, <http://www.jstor.org/stable/20671334>.

üzerinden açıklamıştır. Kaplan’a göre eğer bir devlet sistemde ki diğer devletlere karşı gücünü arttırabiliyorsa savaş yerine diplomatik müzakereleri, eğer güç arttırma imkânı kayboluyorsa askeri ittifaklarla savaşa girmeyi tercih etmektedir. Kaplan’a göre ittifaklarla sağlanan güç dengesi bir devletin başka bir devlet tarafından yok edilmesini engellemek, sistemde başat olmaya çalışan devlet ve koalisyonları durdurmak, yenilmiş veya kısıtlanmış devletleri sisteme yeniden entegre etmek veya sistemde yeni yükselen devletleri dengelemek amacıyla kullanılabilir. ¹⁷¹

Farklı anlamları olmasına rağmen tarih boyunca sistemde revizyonist eğilime sahip bir devletin durdurulması amacıyla diğer devletlerin askeri ittifaklarla güç birlikteliği sağlama örneklerinin bulunması güç dengesini uluslararası siyasetin en eski ve en temel kavramlarından biri haline getirmektedir. Bu bağlamda güç dengesini David Hume, “bilimsel bir yasa”, Gleen Snyder “uluslararası ilişkilerde merkezi teorik kavram”, Hans Morgenthau “siyasetin demir yasası”, Kissinger ise “sanat” olarak nitelmiştir. ¹⁷² “Tarihin Evrensel Yasası” ¹⁷³ veya “doğal kanun” olarak ta nitelenmesinin nedeni bir devlet tarafından girişilecek siyasal hakimiyet kurma (hegemonya) arayışının kaçınılmaz olarak diğer devletler tarafından “karşıt ağırlık” kurularak statükoyu yeniden kurma amaçlı bir ittifakla sonuçlanmasıdır. ¹⁷⁴ Tarih boyunca ortaya çıkmış bütün devletler diğerleri tarafından bir engelle karşılaşmadığı sürece güçlerini arttırmaya çalışmıştır. Söz konusu engel ise genellikle başka bir devletin varlığı ve gücü olmuştur. ¹⁷⁵ Güç dengesi kavramı saldırganlığı ve yayılmacı politika izleyen siyasi aktörün durdurularak bu politikalarını uygulanamaz hale getirme şeklindeki devletler arası etkileşime referans vermesi nedeniyle askeri ittifakları araç olarak doğrudan devreye sokmaktadır. Güç dengesi konseptine göre en basit ve genel tabiriyle uluslararası sistemdeki devletler arasındaki güç dengesi bozulursa savaş, bu denge sağlanırsa barış ortaya çıkmaktadır.

¹⁷¹ Morton A. Kaplan, “Balance of Power, Bipolarity and Other Models of International Systems,” *The American Political Science Review* 51, no. 3 (1957): 685 ve 686, Erişim Tarihi Nisan 16, 2021, doi:10.2307/1951855.

¹⁷² Jack S. Levy, “What Do Great Powers Balance Against and When?” İçinde *Balance of Power Theory and Practice in the 21st Century*, ed. T. V. Paul, James J. Wirtz, ve Michel Fortmann, (Stanford: Stanford University Press, 2004), 29.

¹⁷³ Ernst B. Haas, “Güçler Dengesi,” 68.

¹⁷⁴ Haas, “Güçler Dengesi,” 63.

¹⁷⁵ Arıboğan, Ayman ve Dedeoğlu, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, 300.

Tarihte örneklerine sıkça rastladığımız askeri ittifaklar ise bozulan güç dengesini yeniden kurmak için işlevsel bir araç olarak kullanılmıştır.¹⁷⁶

Klasik Realizmin ittifak yaklaşımı hegemonya karşısı güç dengesi mantığına dayanmaktadır. Buna göre diğer devletleri tehdit edici şekilde güçlenen revizyonist eğilimli devlete karşı kendilerini korumaya çalışan ve statükodan yana olan devletlerle birleşerek çoğunlukla askeri ittifaklar kurarlar. Bu bağlamda uluslararası ilişkiler bir devletin güç arttırması sonucu ona karşı kurulan ittifakların toplamından ibaret olup iki taraf arasında ki ilişki dengeleme ve güç dengesi kavramlarıyla açıklanmıştır.¹⁷⁷ Benzer şekilde Neo-Realizme göre de devletler genellikle güç veya tehdide karşı denge kurma eğilimindedir. Bu dengede askeri ittifaklarla sağlanmaktadır. Ortaya hegemonya arayışı içinde olan devletin diğer devletlerin dengeleme çabalarıyla yenilmesi sonucu çıkmaktadır.¹⁷⁸ Bu çerçevede Neo-Realist ekole ve John Mearsheimer'a göre anarşik sistem güç mücadelesinden ibarettir ve ana amacı hayatta kalmak (surviver) olan devletler diğerlerinin davranışlarına kuşkuyla yaklaşmaktadırlar.¹⁷⁹ Bu kuşku ile tehdit altındaki devletlerin tehlikeli rakiplerini caydırmak amacıyla bir savunma ittifakı kurmasıyla sonuçlanır.¹⁸⁰

Neo-Realist Kenneth Waltz'a göre silahlanma ve ittifaklar bir devletin güvenliğini sağlamada kullandığı iki unsurdur. Silahlanmanın yarattığı ve anarşik uluslararası sistemin beslediği güvenlik ikilemi bir devlet salt kendi savunması için silahlansa dahi başkaları tarafından yanıt gerektiren bir tehdit olarak algılanması anlamına gelmektedir.¹⁸¹ Anarşik yapının devletlere kendiliğinden uyum getirmediğini savunan Waltz, her devletin kendi davasının nihai yargıcı olduğundan herhangi bir devletin politikalarını uygulamak için herhangi bir zamanda güç kullanabileceğini ifade etmektedir. Bu devlete karşılık sistemdeki diğer devletler sürekli olarak zorla karşı koymak zorundadır.¹⁸² Waltz'a göre anarşik uluslararası sistemde sürekli savaş durumu

¹⁷⁶ Heywood, *Siyaset*, 186.

¹⁷⁷ Eyüp Ersoy, "Realizm," İçinde *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, der. Ramazan Gözen, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2014), 165.

¹⁷⁸ Paul Schroeder, "The Nineteenth Century System," 111.

¹⁷⁹ John Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*, (New York: Norton Company Inc, 2001), 30 ve 31.

¹⁸⁰ Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*, 156.

¹⁸¹ Kenneth N. Waltz, "The Origins of War in Neorealist Theory," *The Journal of Interdisciplinary History* 18, no. 4 (1988): 619, Erişim Tarihi: Nisan 17, 2021, doi:10.2307/204817.

¹⁸² Kenneth N. Waltz, *Man, The State, And War: A Theoretical Analysis*, (New York: Columbia University Press, 2018), 160.

yaşanmamasının nedeni olan güç dengesi düzen ve istikrar getirmektedir.¹⁸³ Waltz devletlerin güvenliklerini sağlamak için dengeleme ittifakını kullandığını savunur. Bir devletin tek başına ekonomik veya askeri gücünü arttırması durumunda “iç dengeleme” ve askeri ittifaklar kullanması durumunda ise “dış dengeleme” vasıtasıyla güvenliğini sağlamaktadır.¹⁸⁴ Waltz ayrıca “Uyum Esnekliği” kavramıyla bir devletin ittifak seçeneklerinin nasıl sınırlandığını açıklamıştır. Waltz’a göre “Uyum Esnekliği” hem ittifak yapılmak istenen ülkenin başka bir talibi tercih etme ihtimali hem de mevcut ittifak ortağının zayıf olabileceği ihtimalini içermektedir.¹⁸⁵

Ancak burada vurgulanması gereken Realist ekole uygun şekilde siyasi birimler için kendi çıkarlarının her zaman kurdukları ittifaklardan bile daha önce gelmesidir. Bu özellik bu dönemde kurulan askeri ittifakların kırılgan ve kısa ömürlü yapısını açıklamaktadır.¹⁸⁶ Neo-Realizm’de devletler sisteminin anarşik yapısının yanında bir devletin güç arttırmasının ana sebebi kendi güvenliğini kendisinin sağlayabileceği mantığıdır. Devletler kendi güvenlikleriyle ilgili meseleleri başka devletlere bırakmaması nedeniyle ortaya her devletin kendi güvenliğini kendisinin sağlaması anlamına gelen kendine yardım (self-help) durumu ortaya çıkmaktadır. Kendine yardımın yarattığı rekabet ve güvensizlik ise askeri ittifaklarda dağılmaya sebep verebilmektedir.¹⁸⁷

Geleneksel askeri ittifakların kısa ömürlü ve kırılgan yapısını Glenn Synder’in “ittifak ikilemi” (alliance dilemma) modeliyle de açıklamıştır. Bu modele göre ittifakta yaşanan güvenlik ikileminin ittifak şekillenme süreci ve ittifak kurulduktan sonra olmak üzere iki boyutu bulunmaktadır. Her devletin ittifak kurarken pazarlıkta en güçlü koalisyonda olmak ve ittifakın net faydalarından payını en üst düzeye çıkarmak olarak iki temel amaca sahiptir. Bunlar ittifak oyununda devlet çıkarlarını temsil etmektedir. Çok kutuplu bir sistemde her devletin ittifak aramak veya ittifaklardan kaçınmak olarak iki seçeneği bulunmaktadır. Eğer tüm devletler yaklaşık olarak eşit derecede güçlüyse, ittifakların eylem özgürlüğünün azaltılması, başkalarının çıkarlarını koruma yükümlülükleri vb. gibi çeşitli maliyetler içeriyorsa bir devlet ittifaktan kaçınabilir. Buna rağmen ittifaklar bazı

¹⁸³ Eyüp Ersoy, “Realizm,” 176.

¹⁸⁴ Charles L. Glaser, “Realizm,” 18.

¹⁸⁵ Waltz, “The Origins of War in Neorealist Theory,” 620.

¹⁸⁶ Mehmet Keyik ve Mehmet Seyfettin Erol, “Realizme Göre Güç ve Güç Dengesi Kavramları,” *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi* 3, no. 1 (2019): 27.

¹⁸⁷ Paul Schroeder, “Historical Reality vs. Neo-Realist Theory,” *International Security* 19, no. 1 (1994): 109, Erişim Tarihi: Nisan 18, 2021, doi:10.2307/2539150.

devletlerin güvenliğini ittifak kurarak arttıracak inancı ve rakiplerinin ittifaklara dahil olup olmayacağının bilinmezliğinden dolayı zaten kurulacaktır. Bir ittifak kurulduğunda ise mutlaka karşı bir ittifakla sonuçlanacaktır.¹⁸⁸ İkinci aşamada yani ittifak kurulduktan sonra ittifak güvenlik ikileminde terkedilme ve müttefikin tuzağına düşme riski bulunmaktadır. Aldatan müttefik karşı ittifaka geçerek taraf değiştirebilir, ittifak anlaşmasını feshedebilir veya açık taahhütlerini yerine getiremeyebilir.¹⁸⁹

1.4.2. Kolektif Güvenlik Örgütleri Bağlamında Neo-Liberalizm ve Neo-Liberal Kurumsalcılık

Aynı Liberal kökenin ve farklı teorik yaklaşımların ve modellerin birleşiminden oluşan Neo-Liberalizm¹⁹⁰ hiyerarşik yapıda olmayan çoklu aktörler ve çoklu konuların devletler arasında karmaşık karşılıklı bağımlılık yarattığını savunmaktadır.¹⁹¹ Neo-Liberalizmin karşılıklı bağımlılık yaklaşımına göre askeri güvenlik de dahil gücün, güç tehdidi veya vaadinin kullanıldığı uzun mesafeli karşılıklı bağımlılık ağlarının kolektif güvenlik örgütlerini yarattığını ve işlevsel kıldığını iddia etmektedir.¹⁹² Karşılıklı bağımlılık ağları yaratan küreselleşme sürecinin devleti aşan bazı alanlarda sorunlara neden olmasıyla yeni alanlarda uluslararası örgütlenme ihtiyacı duyulmuştur.¹⁹³ Bunun yanında güvenliğin geleneksel olmayan tehdit konularının eklenmesi elbette devletler arası işbirliği ihtiyacını arttırmıştı. Terörizm, çevresel bozulma, iklim değişikliği, bulaşıcı hastalıklar, ulusötesi suç örgütleri ve yasadışı göç gibi tehditler devletlerin yeni gündemi olmuştu.¹⁹⁴ Ayrıca sayısı çoğalan devlet dışı aktörlerin uluslararası siyaseti ve devlet davranışlarını

¹⁸⁸ Glenn H. Snyder, "The Security Dilemma in Alliance Politics," *World Politics* 36, no. 4, (1984): 462 ve 463, Erişim Tarihi: Mayıs 14, 2021, doi:10.2307/2010183.

¹⁸⁹ Snyder, "The Security Dilemma," 466 ve 467.

¹⁹⁰ Andrew Moravcsik, "Taking Preferences Seriously: A Liberal Theory of International Politics," *International Organization* 51, no. 4 (1997): 513-553, Erişim Tarihi: Nisan 18, 2021, <http://www.jstor.org/stable/2703498>. Morawsick, Ekonomik Liberalizm, Cumhuriyetçi Liberalizm, İdeolojik Liberalizm olarak üçe ayırmıştır. Bknz. Andrew Morawsick, a.g.e.; Neo-Liberal ekolün içinde Demokratik Barış Teorisi, Karşılıklı Bağımlılık Yaklaşımı, uluslararası Entegrasyona yönelik Fonksiyonalist Teoriler, Çoktarafılık yaklaşımı, uluslararası rejim teorileri, uluslararası kurumsalcılık yer almaktadır. Bknz. Lerna K.Yanık, "Liberalizm: Bir Yazın Değerlendirmesi," *Uluslararası İlişkiler* 12, no. 46 (2015): 35-55.

¹⁹¹ Robert O. Keohane ve Joseph S. Nye, Jr., "Globalization: What's New? What's Not? (And So What?)," *Foreign Policy*, no. 118 (2000): 115, Erişim Tarihi: Nisan 18, 2021, doi:10.2307/1149673.

¹⁹² Keohane ve Nye, Jr., "Globalization," 106.

¹⁹³ Selahaddin Bakan ve Gökhan Tuncel, "Küreselleşmenin Ulus Devlet Üzerindeki Etkisi," *Birey ve Toplum* 2, no. 3 (2012): 60.

¹⁹⁴ Shahar Hameiri ve Lee Jones, "The Politics and Governance of Non-Traditional Security," *International Studies Quarterly* 57, no. 3 (2013): 462, Erişim Tarihi: Nisan 18, 2021, <http://www.jstor.org/stable/24017917>.

etkileme kabiliyetinin artmasının yanında devletlerin farklı sektörlerdeki güvenlik konularıyla tek başına mücadele edememesi devletlerin uluslararası örgütler aracılığıyla işbirliği yapmasını zorunlu ve hayati kılmıştır.¹⁹⁵ Neo-liberalizme göre bölgesel düzeydeki kolektif güvenlik örgütleri uluslararası sorunların barışçıl şekilde çözülmesinde katkı sağlayarak uluslararası düzeyde savaşların çıkmasını engellemektedir. Bunun yanında iç savaşlarda etkili çatışma yönetimi yürütmektedir. Bu bağlamda kolektif güvenlik örgütleri dahil uluslararası örgütlerin uluslararası düzenin istikrarına ve güvenliğe katkıda bulunabilecek kullanışlı araçlar olarak görülmektedir.¹⁹⁶ Neo-liberal karşılıklı bağımlılık teorisine göre devletler arasında farklı sektörlerde ve farklı seviyelerde var olan karşılıklı bağımlılık savaşları önlemektedir. Karşılıklı bağımlılık duyarlılık ve savunmasızlık kavramlarıyla açıklanmıştır. Duyarlılık, bir ülkenin diğerinin eylemlerinden ne ölçüde etkilendiği, savunmasızlık ise bir ülkenin kendisini başka yerlerde meydana gelen olayların pahalı etkilerinden ne ölçüde izole edebileceğidir.¹⁹⁷ Aynı zamanda Neo-Liberalizm'e göre devlet ve devlet dışı aktörlerin uluslararası örgütleri meşruiyet kaynağı olarak ta göstermesi varlık ve eylemlerini uluslararası alanda hukuki çerçeveye sokmaktadır.¹⁹⁸

Devletler arasında iş birliğinin uluslararası örgütlerle sağlanabileceğini savunan Neo-Liberal Kurumsalcılık ise kurumların her koşulda istikrar ve barış getirdiğini iddia etmemektedir. Onlara göre kolektif güvenlik örgütleri devletler arasındaki güç ve çıkar mücadelelerinin etkilerini kontrol edebildiği ölçüde istikrar getirmekte ve savaşı önlemektedir. Kurumlar bilgi sağlayabilir, işlem maliyetlerini düşürebilir, taahhütleri daha güvenilir hale getirebilir, koordinasyon için odak noktaları oluşturabilir ve genel olarak karşılıklılığın işleyişini kolaylaştırabilir. Liberalizmin Kurumsalcı kanadı uluslararası örgütlerin etki yaratması ve iş birliğinin gerçekleşmesi hakkında iki olasılığı da kabul etmektedir.¹⁹⁹ Aktör sayısına kıstas alan Kurumsalcılar sadece iki devlet

¹⁹⁵ Bedri Şahin, "Değişen Dünya Düzenine Bağlı Olarak Değişen Uluslararası Güvenlik Algısı," *İMGELEM* 4, no. 6 (2020): 178 ve 179.

¹⁹⁶ Charles W. Kegley Jr. ve Eugene R. Wittkopf, *World Politics: Trend And Transformation*, (Boston; New York: Bedford/St. Martin's, 2001), 630-632.

¹⁹⁷ Susan M. McMillan, "Interdependence and Conflict," *Mershon International Studies Review* 41, no.1 (1997): 34, Erişim Tarihi: Nisan 18, 2021, doi:10.2307/222802.

¹⁹⁸ Kenneth W. Abbott, et.al., "The Concept of Legalization," *International Organization* 54, no. 3 (2000): 401-419, Erişim Tarihi: Nisan 18, 2021, <http://www.jstor.org/stable/2601339>.

¹⁹⁹ Robert O. Keohane ve Lisa L. Martin, "The Promise of Institutional Theory," *International Security* 20, no.1 (1995): 43, Erişim Tarihi: Nisan 18, 2021, doi:10.2307/2539214.

arasındaki güç siyasetinin olduğu ve tamamen çelişkili çıkarların varlığı durumunda söz konusu kurumların etkili olmayacağını ve Realist argümanların geçerli olabileceğini kabul etmektedir.²⁰⁰ Kurumsalcılara göre devletlerin uluslararası örgütlerde işbirliği yapma eğilimini çıkarların karşılıklılığı, üyelerin geleceğe dair beklentilerinin uyumu ve aktör sayısının fazlalığı etkilemektedir.²⁰¹ Axelrod ve Keohane'ye göre üyelerin gelecek kaygısı işbirliğini artırıcı işlev görürken devlet sayısının fazla olması da işbirliği sorunları yaratabilmektedir. Ayrıca üyeler arasında çıkarların uyumu veya çatışması da işbirliğini etkilemektedir.²⁰² Bununla birlikte Kurumsalcı kanat uluslararası sistemin anarşik yapısı ve devletlerin başat aktör olduğunu reddetmemekle birlikte anarşiye rağmen devletler arasında çıkarların örtüşmesi durumunda uluslararası örgütler aracılığıyla iş birliğinin etkili şekilde gerçekleşebileceğini savunmaktadır. İş birliği yapılması ile yapılmaması arasında karşılaştırma yapan devlet kendisine en fazla fayda sağlayan opsiyonu seçecektir.²⁰³ Bu bağlamda Kurumsalcılığa göre ulus devletler egemenliklerini ve bağımsızlıklarını koruyarak, kendi rızalarıyla ortak çıkarları için kurumsal düzlemde bir araya gelerek iş birliği yapmaktadır.²⁰⁴ Kurumsalcı Hoffman da uluslararası örgütlerin işbirliği veya çatışmanın belli seviyede tutulmasında ki rolü sebebiyle bu örgütlerin uluslararası alanda etkinliğinin uluslararası sistemin sınırlayıcılık derecesine bağlamaktadır. Hoffman çatışmanın önlenmesi yani uluslararası örgütlerin kolektif güvenlik rolüne özellikle dikkat çekmiştir.²⁰⁵

Devletler arasındaki iş birliğini geliştiren mekanizmalardan biri de uluslararası rejimlerdir. Krasner'e göre uluslararası rejimler devletlerin beklentilerinin herhangi bir alanında birleştiği örtük veya açık ilkeler, normlar, kurallar ve karar verme prosedürlerdir. İlkeler, nedensellik ve doğruluk inançlarıyken normlar, hak ve yükümlülükler açısından tanımlanan davranış standartlarından oluşmaktadır. Kurallar, eylem için özel reçeteler veya yasaklamaları ve karar verme prosedürleri ise kolektif seçim yapmak ve uygulamak

²⁰⁰ Keohane ve Martin, "The Promise of Institutional Theory," 44.

²⁰¹ Robert Axelrod ve Robert O. Keohane, "Achieving Cooperation under Anarchy: Strategies and Institutions," *World Politics* 38, no. 1 (1985): 228, Erişim Tarihi: Nisan 18, 2021, doi:10.2307/2010357.

²⁰² Robert Axelrod ve Robert O. Keohane, "Anarşi Koşullarında İşbirliğinin Sağlayabilmek: Stratejiler ve Kurumlar," *İçinde Uluslararası İlişkilerde Anahtar Metinler*, der. Esra Diri, (İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık, Ekim 2013), 343-353.

²⁰³ Sevilay Z. Aksoy, "Rejim Teorileri," *Uluslararası İlişkiler Dergisi* 12, no. 46 (2015): 61 ve 62.

²⁰⁴ Caner Sancaktar, "Bütünleşme ve Bütünleşme Teorileri," *İçinde Uluslararası İlişkilerde Teorik Tartışmalar*, ed. Hasret Çomak ve Caner Sancaktar, (İstanbul: Beta Yayınları, Şubat 2013): 137 ve 138.

²⁰⁵ Stanley Hoffman, "International Organization and the International System," *International Organization* 24, no. 3 (1970): 389 ve 390, Erişim Tarihi: Nisan 18, 2021, <http://www.jstor.org/stable/2705963>.

için geçerli uygulamaları kapsamaktadır.²⁰⁶ Uluslararası rejimler en genel tabiriyle herhangi bir alanda devletler arası ilişkileri düzenleyen, devletlerin eyleme geçerken kullandıkları ilkeler, kurallar, normlar, kurumlar, uygulama ve resmi veya resmi olmayan teamüllerden oluşmaktadır. Bu bağlamda herhangi bir uluslararası rejim resmi bir uluslararası sözleşmeye, antlaşmalarla, uluslararası örgütlerin kurucu antlaşmaları veya uygulamalarıyla ortaya çıkabileceği gibi yerleşik resmi olmayan tabu şeklinde de olabilmektedir.²⁰⁷ Rejimler aktörlerin egemenlik haklarını korumanın yanında güçlü veya zayıf devletler tarafından güç ve çıkarlarını arttırmanın bir aracı olarak ta kullanılabilir. Belirli davranış kalıplarını kolaylaştırarak belirli aktörlerin kaynaklarını güçlendirebilir veya zayıflatabilir. Ayrıca rejimler uluslararası aktörlerin kendi çıkarları üzerindeki algılamaları da değiştirebilmektedir.²⁰⁸ Devletlerin ortak çıkarları belirli bir konu alanında birleştikçe rejimlerin ortaya çıkmaktadır. Yeni kurumsal düzenlemeler kuran rejimler ortak iş birliği kalıplarıyla sonuçlanmaktadır. Rejim devletlerin kolektif davranışları üretmesine izin veren ulusal çıkarına ve siyasetine odaklanmakta devletlerin belirli bir uluslararası rejime uyma veya ihlal etmesinin algılanan ulusal çıkarında yaratacağı fayda-maliyet analizine dayanmaktadır.²⁰⁹

Bazı uluslararası güvenlik örgütlerinin de rejim yaratabileceğini ifade eden Duffied, uluslararası güvenlik rejimlerini içe ve dışa dönük rejimler olarak ikiye ayırmıştır. Rakipler arasında imzalanan silah kontrol anlaşmalarını üyelerinin birbirlerine karşı güvenliğini arttırmayı amaçladığı için içe dönük güvenlik rejimleri olarak nitelemiştir. Ona göre kolektif güvenlik örgütleri müttefiklere örgüte üye olmayan ortak düşmana karşı kolektif güvenlik sağlaması nedeniyle dışa dönük güvenlik rejimleridir.²¹⁰ Duffield, uluslararası güvenlik rejimine NATO'yu örnek göstererek Avrupa-Atlantik güvenliğini

²⁰⁶ Stephen D. Krasner, "Structural Causes and Regime Consequences: Regimes as Intervening Variables," *International Organization* 36, no. 2 (1982): 186, Erişim Tarihi: Nisan 18, 2021, <http://www.jstor.org/stable/2706520>.

²⁰⁷ Patrick Morgan, "Liberalizm," *İçinde Çağdaş Güvenlik Çalışmaları*, ed. Alan Collins, çev. Nasuh Uslu, 3. Basımdan Çeviri (İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık, Eylül 2017), 33.

²⁰⁸ Stephen D. Krasner, "Regimes and the Limits of Realism: Regimes as Autonomous Variables," *International Organization* 36, no. 2 (1982): 504-507, Erişim Tarihi: Nisan 18, 2021, <http://www.jstor.org/stable/2706531>.

²⁰⁹ Christopher C. Joyner, "International Regimes and International Relations Theorists," *Proceedings of the Annual Meeting (American Society of International Law)* 94 (2000): 212 ve 213, Erişim Tarihi: Nisan 18, 2021, <http://www.jstor.org/stable/25659393>.

²¹⁰ John S. Duffield, "Explaining the Long Peace in Europe: The Contributions of Regional Security Regimes," *Review of International Studies* 20, no. 4 (1994): 378, Erişim Tarihi: Nisan 18, 2021, <http://www.jstor.org/stable/20097386>.

sağlayıcı bir rejim yarattığını ifade etmektedir.²¹¹ Oye’de NATO’nun rejim yaratma durumunu üzerinden kolektif güvenlik örgütlerinin rejim üretebildiğini savunmaktadır. Ona göre bir uluslararası örgütte üye sayısı arttıkça işlem ve bilgi maliyeti artmakta ve işbirliği olumsuz etkilenmektedir. Ancak NATO örneğinde olduğu gibi kolektif güvenlik mekanizması ve yarattığı rejimler bu maliyetleri en aza indirebilir. Oye, NATO üyeleri arasında SSCB’ye askeri ve teknolojinin paylaşılmasını yani ithalatını yasaklayan NATO Danışma Grubu Koordinasyon Komitesi listesini örgütün yarattığı bir rejim olarak örnek vermektedir.²¹²

Neo-Liberal çok taraflılık yaklaşımına göre NATO örneğinde olduğu gibi kurumsal temelli kolektif savunma sistemi barışın bölünmezliği temeline dayanmaktadır. Bir devlete karşı girişilecek bir savaş her üyeye karşı yapılmış bir savaş olarak sayılmaktadır. Bu nedenle örgüt tehdit edilen veya fiili saldırganlığa önce diplomatik yollarla, daha sonra ekonomik yaptırımlarla ve gerekirse kolektif askeri güç kullanımıyla cevap vermekle dizayn edilmiştir. Sonuç ise kurumsal kolektif tepki karşı karşıya kalan herhangi bir rasyonel potansiyel saldırganın caydırılması ve saldırmaktan vazgeçmesi sonucu savaş olasılığının ortadan kalkmasıdır.²¹³ Kolektif savunma örgütlerini ‘plüralist (çoğulcu) güvelik toplulukları’ olarak niteleyen Karl Deutsch’a göre de devletler uluslararası barış ve güvenliği sağlamak yani savaşları engellemek amacıyla bir araya gelmektedir. Plüralist güvenlik topluluklarında üye devletler bağımsızlığını ve egemenliğini korumakla birlikte uluslararası iletişim aracılığıyla güvenliğini garantilemek amacıyla kurumsallaşmaktadır.²¹⁴ Plüralist güvenlik toplulukları yaklaşımına benzer şekilde devletlerin egemenliğinin ve bağımsızlığının korunarak kurumsal ilişkiye girdiğini savunan Neo-Liberal Hükümetlerarasıcılık yaklaşımının temsilcilerinden Morawsick’te²¹⁵ uluslararası sistemin yapısının uluslararası örgütlerin yapısını şekillendirdiğini ifade etmektedir. İç-uluslararası politika arasındaki ayrımın

²¹¹ Duffield, “Explaining the Long Peace in Europe,” 369-388.

²¹² Kenneth A. Oye, “Anarşi Altında İşbirliğini Açıklamak: Varsayımlar ve Stratejiler,” İçinde *Uluslararası İlişkilerde Anahtar Metinler*, der. Esra Diri, (İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık, Ekim 2013), 334-336.

²¹³ John Gerard Ruggie, “Multilateralism: the Anatomy of an Institution,” *International Organization* 46, no.3 (1992): 569, Erişim Tarihi: Nisan 18, 2021, <http://www.jstor.org/stable/2706989>.

²¹⁴ Beril Dedeoğlu, “Yeniden Güvenlik Topluluğu: Benzerliklerin Karşılıklı Bağımlılığından Faklılıkların Birlikteliğine,” *Uluslararası İlişkiler* 1, no.4 (2004): 9-11.

²¹⁵ Seçil Öraz, “Andrew Moravsick ve Liberal Hükümetlerarası Sistem İle Avrupa Bütünleşmesi,” *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 6, no.1 (2011): 1559-1571.

belirsizleştğini savunan Morawsick günümüz uluslararası sisteminin geleceği belirsiz hale geldiğini savunmaktadır. Ona göre uluslararası örgütlerin savaşları önlemesi ve devletler arasında iş birliğini arttırması ancak devletler arasında bu yönde yaygın ve genel fikir birliği olması durumunda mümkün bulunmaktadır.²¹⁶

1.4.3. Kolektif Güvenlik Örgütleri Bağlamında Eleştirel Teori ve Sosyal İnşacılık (Konsrükativizm)

Soğuk savaş sonrası Realist ekol ve türevlerinin açıklamada yetersiz kaldığı NATO’nun genişleme süreci,²¹⁷ uluslararası sistemdeki değişimleri²¹⁸ ve eski Yugoslavya’nın dağıma sürecini, Bosna savaşı gibi etnik ve dini nitelikli devlet içi savaşları,²¹⁹ 11 Eylül terör saldırıları sonrası teröre karşı küresel savaş gibi konuları²²⁰ Sosyal İnşacılık açıklama getirmiştir. Eleştirel güvenlik çalışmaları içerisindeki Sosyal inşacılık bu yetersizlikleri karşılıklı sosyal inşa süreçleri, örgütsel dönüşüm, kimlik ve güvenliğin sosyal inşası, yapısal-tarihsel analizler üzerinden açıklayarak geleneksel güvenlik yaklaşımına meydan okumuştur.²²¹ Uluslararası örgütleri analiz aktörü olarak kabul eden her iki teori de uluslararası sistemdeki temel aktörlerin sadece devletlerden oluşmadığı

²¹⁶Stanley Hoffmann, “International Organization and the International System,” *International Organization* 24, no. 3 (1970): 390 ve 400-401, Erişim Tarihi: Nisan 18, 2021, <http://www.jstor.org/stable/2705963>.

²¹⁷ Emmanuel Adler, “The Spread of Security Communities: Communities of Practice, Self-Restraint, and NATO’s Post-Cold War Transformation,” *European Journal of International Relations* 14, no. 2 (2008): 195-209, Erişim Tarihi: Nisan 18, 2021, doi: 10.1177/1354066108089241.; Alexandra Gheciu, “Security Institutions as Agents of Socialization? NATO and the ‘New Europe,’” *International Organization* 59, no. 4 (2005): 973-1012, Erişim Tarihi: Nisan 18, 2021, <http://www.jstor.org/stable/3877834>.; Frank Schimmelfennig, “NATO Enlargement: A Constructivist Explanation,” *Security Studies* 8, no. 2-3 (1998): 198-234, Erişim Tarihi: Nisan 18, 2021, doi: 10.1080/09636419808429378.

²¹⁸ Rey Koslowski ve Friedrich V. Kratochwil, “Understanding Change in International Politics: The Soviet Empire’s Demise and the International System,” *International Organization* 48, no. 2 (1994): 215-247, Erişim Tarihi: Nisan 18, 2021, <http://www.jstor.org/stable/2706931>.

²¹⁹ Nihal Kırkpınar Özsoy ve Özge Kobak, “Yugoslavya’daki Kimlik Çatışmalarının Sosyal İnşacılık Teorisi Kapsamında İncelenmesi,” *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 11, no. 22 (2019): 207-219; Dilan Büyükdeniz, “Konstruktivizm (Sosyal İnşacılık) Kuramı Temelinde Balkan Ülkelerinin Ulus İnşası ve Kimlik Yapılanması,” *Anadolu Kültürel Araştırmalar Dergisi* 4, no. 3 (2020): 315-335.

²²⁰ Rainer Hülse ve Alexander Spencer, “The Metaphor of Terror: Terrorism Studies and the Constructivist Turn,” *Security Dialogue* 39, no. 6 (2008): 571-592, Erişim Tarihi: Nisan 18, 2021, <http://www.jstor.org/stable/26299817>.

²²¹ Manuela Spindler, “Social constructivist theory,” İçinde *International Relations: A Self-Study Guide to Theory*, (Opladen; Berlin; Toronto: Verlag Barbara Budrich, 2013), 210-219, Erişim Tarihi: Nisan 18, 2021, doi:10.2307/j.ctvdf09vd.12.

uluslararası örgütlerinde aktör olarak uluslararası arenada boy gösterdiğini savunmaktadır.²²²

Eleştirel teorinin güvenlikle ilgili temel argümanı geleneksel güvenlik yaklaşımının verili ve sabit kabul ettiği güvenlik ve güvensizlik kavramlarının sabit, değişmeyen ve mutlak olmadığını tarihsel, toplumsal, siyasi ve sosyo-ekonomik olarak dönüşüm geçirdiğini ve bu bağlamlarla inşa edildiğine dayanmaktadır. Eleştirel teori güvenlik konularının ve aktörlerinin çeşitlendiğini ve derinleştiğini de savunmaktadır.²²³ Bu kapsamda günümüz dünyası artık devlet altı (etnik-dini-kültürel azınlıklar), devlet dışı (terör örgütleri, uluslararası örgütler, medya organları ve bireyler gibi) ve devlet üstü aktörlerin (AB gibi) faaliyet gösterdiği ve askeri sektör dışındaki sektörlerin güvenlik kapsamına girdiği bir uluslararası arena olarak görülmektedir.²²⁴ Eleştirel teori askeri güvenliğe ve devlete indirgenmiş geleneksel güvenlik yaklaşımını sorgulayarak güvenliğinin sağlanması gereken asli aktörün devletler değil insan toplulukları olduğunu iddia etmektedir. Bu kapsamda Eleştirel teori özellikle bizzat devletlerin kendi halklarını koruyamadıkları ve hatta zarar verdikleri durumları örnek göstererek insani güvenlik konseptini gündeme taşımıştır. Onlara göre eğer devlet insani güvenliği sağlayamıyorsa iç savaş, etnik temizlik, soykırım gibi durumlarda uluslararası toplum uluslararası örgütler aracılığıyla askeri müdahale dahil koruma sorumluluğuna sahiptir. Güvenliği sağlanacak aktörlerin yanında güvenlik tehditlerinin de geniş şekilde yorumlayan Eleştirel teori²²⁵ güvenlik aktörleri tarafından güvenlik tehditlerinin inşa edildiğini iddia etmektedir. Aynı zamanda Eleştirel teori uluslararası örgütler vasıtasıyla aktörlerin (özellikle devletlerin) yeni kimlikler inşa ederek kurum üyeliğiyle dönüşebildiği savunmaktadır.²²⁶ Bu görüşe paralel şekilde güvenlik örgütlerini sosyalleşme ajanları olarak niteleyen Gheciu'ya göre NATO Soğuk Savaş sonrasında Doğu ve Merkezi Avrupa ülkelerini liberal demokratik siyasal ve ekonomik sisteme geçişinde kendi normlarını içeren üyelik sosyalleştirmesini

²²² Muhammed Tandoğan, "Konstrüktivizm (Sosyal İnşacılık) Kuramı Bağlamında Afrika Birliği," *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 4, no. 3 (2015): 635, doi: 10.15869/itobiad.44813

²²³ Klevis Kolasi, "Eleştirel Teori ve Güvenlik: Kimin İçin Güvenlik?" *İçinde Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı: Teorik Değerlendirmeler*, der. Emre Çıtak ve Osman Şen, (Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi Yayınları, 2014), 129-145.

²²⁴ Carmen Gebhard, "One World Many Actors," *İçinde International Relations*, ed. Stephen McGlinchey, (Bristol-England: E-International Relations Publishing, 2017), 42-44.

²²⁵ David Mutimer, "Eleştirel Güvenlik Çalışmaları: Ayrılıkçı Tarih," *İçinde Çağdaş Güvenlik Çalışmaları*, ed. Allan Collins, çev. Nasuh Uslu, 3. Basımdan Çeviri, (İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık, Eylül 2017), 70 ve 71.

²²⁶ Mutimer, "Eleştirel Güvenlik Çalışmaları," 77 ve 78.

kullanmıştır. Gheciu, “Yeni Avrupa’da NATO” adlı eserinde NATO’nun liberal normlar vasıtasıyla eski komünist ülkelerin ulusal kimlikleri ve çıkarları yeniden inşa ettiğini savunmuş “NATO’yu kıtadaki istikrar ve güvenlik yapısı olarak önemli bir dönüşüm ajanı” olarak nitelenmiştir. Bu bağlamda NATO söz konusu ülkelere üyelik şartları sunarak sosyalleştirme süreci başlatmakta örgüt içi güvenliği liberal devletler düzeni kurarak sağlamaktadır.²²⁷

Eleştirel teorinin temsilcilerinden Robert Cox’a göre ise ikinci dünya savaşı sonrası dünyası ekonomik, siyasi, güvenlik dahil her alanda kurumsallaşmıştı. Kurumların temel işlevi söz konusu alanlarla ilgili konularda devletlerin iç yapısını uluslararası sistemin normlarıyla uyumlu hale getirmek ve devletlerin inşa edilmiş sistem dışına çıkmasını engellemekti. Bu bağlamda gözetleme mekanizması olarak nitelediği uluslararası örgütler ile devlet uluslararasılaşmıştı.²²⁸ Cox’a göre aslında uluslararası örgütler dönemin güç ilişkilerini yansıtmakta ve kolektif imgeler yaratarak söz konusu düzeni sürdürmektedir. Bu bağlamda kurumlar inşa edilmiş fikirlerden ve maddi güç bileşenlerinden oluşmaktadır.²²⁹ Cox’a göre uluslararası örgütler hegemonik dünya düzeninin işleyişine ilişkin kurallardan oluşması, kurumların kendisinin bu düzenin bir ürünü olması ve ideolojik açıdan söz konusu düzeni meşrulaştırmasından dolayı hegemonya mekanizmalarıdır. Söz konusu örgütler ve kuralları hegemonya kuran devletin inisiyatifiyle diğer devletlerin rızasıyla kurulmakta ve varlığını devam ettirmektedir.²³⁰ Kolektif güvenlik örgütleri bağlamında NATO’da ABD’nin rolü bu argumana en iyi örnektir.

Sosyal İnşacı teori de kolektif güvenlik örgütleri hakkında benzer argümanlara sahiptir. Sosyal İnşacılar da Neorealizm ve Neoliberalizm gibi rasyonalist teorilerin görüşlerini eleştirmişti. Her iki teoride devlet davranışlarını belirleyen şeyin uluslararası sistemin yapısı (Anarşi) olduğunu savunmaktaydı. Neorealizm anarşinin savaşa neoliberalizm ise

²²⁷ Alexandra Gheciu, *NATO In The “New Europe”: The Politics Of International Socialization After The Cold War*, (Stanford/California: Stanford University Press, 2005), 2-10. <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e000xtr&AN=148611&lang=tr&site=ehost-live>.

²²⁸ Robert W. Cox, “Sosyal Kuvvetler, Devletler ve Dünya Düzenleri: Uluslararası İlişkiler Teorisinin Ötesinde,” *İçinde Uluslararası İlişkilerde Temel Metinler*, der. Esra Diri, (İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık, Ekim 2013), 533-535.

²²⁹ Cox, “Sosyal Kuvvetler, Devletler ve Dünya Düzenleri,” 522 ve 523.

²³⁰ Robert W. Cox, “Gramsci, Hegemonya Ve Uluslararası İlişkiler: Metot Üzerine Bir Deneme,” *İçinde Uluslararası İlişkilerde Temel Metinler*, der. Esra Diri, (İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık, Ekim 2013), 563 ve 564.

işbirliğine neden olduğunu savunurken Sosyal İnşacılık anarşinin devletler tarafından inşa edildiğini iddia etmektedir. Bu kapsamda Sosyal İnşacılar için anarşi devletlerin kimlik ve çıkarlarına bağlı olarak hem barış, istikrar ve işbirliği hem de çatışma, kaos ve savaşa sonuçlanabilmektedir.²³¹ Bu kapsamda Sosyal İnşacılar uluslararası ilişkilerde aslında etkileşime girenlerin devletler değil politikacılar ve diplomatlar gibi devlet ajanları yani bireyler olduğunu savunmaktadır. Etkileşime giren bireyler uluslararası anarşiyi belirleyici ilke olarak kabul ettiği için anarşik sistemden bahsedilmektedir. Bu kapsamda anarşi inşa edilmiş bir şey olduğu için farklı devletler anarşiyi farklı algılayabilir ve anarşinin nitelikleri zaman içinde dönüşüm geçirebilir. Uluslararası anarşinin farklı bir sisteme evrilmesi ve dönüşümü devlet ajanlarının (temsil ettikleri devletlerin vekalet eden bireyler) çoğunluğu tarafından kabul edilmesine de bağlıdır.²³² Buradan çıkan sonuç anarşik yapının uluslararası örgütlerde etkileşime giren ve devleti temsil eden bireylerin ortak kararıyla dönüşebileceği ve işbirliği/istikrar veya istikrarsızlık getirebileceğidir. SSCB'nin dağılma süreci örneğiyle Sosyal İnşacılar uluslararası sistemin değişebileceğini ve yeniden üretilebileceğini açıklamıştır. İç siyasetin uluslararası siyaseti karşılıklı olarak etkilediğini ve milliyetçilik örnekleriyle yeni kimlikler inşa edebileceğini vurgulayan Sosyal İnşacılar genel ve yaygın kabul görmüş kurumlar, normlar ve uygulamaların değişmesi durumunda uluslararası sistemin değişebileceğini savunmaktadır.²³³

Sosyal inşacılar maddi unsurları göz ardı etmeyerek normatif ve düşünsel yapıların daha etkili olduğunu savunmaktadır. Onlara göre aktörlerin gerçekleştirdiği eylemler, inançlar ve çıkarları kimlikleriyle doğrudan ilişkilidir. Kimlikler kolektif güvenlik örgütleri dahil uluslararası aktörlerin çıkarlarını, çıkarlarda bu aktörlerin davranışlarını belirlemektedir. Kimlikleri sabit, doğal ve verili olarak görmeyen inşacılara göre kimlikler aktörlerin karşılıklı etkileşimleri sonucu oluşmaktadır. Uluslararası aktörlerin kimlikleri ve çıkarlarının zamana ve mekana göre değişiklik gösterdiğini savunan Sosyal İnşacılık

²³¹Kader Özlem, “Sosyal İnşacılığın Temel Varsayımları İtibarıyla Güvenlik Yaklaşımı ve Avrupa Birliği'nin Balkanlar Genişlemesi,” İçinde *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kuramları ve Sorunlarına Temel Yaklaşımlar*, ed. Sibel Turan ve Nergis Özkural Köroğlu, (London: Transnational Press London, 2017), 212.

²³² Dana Gold ve Stephen McGlinchey, “International Relations Theory,” İçinde *International Relations*, ed. Stephen McGlinchey, (Bristol-England: E-International Relations Publishing, 2017), 50.

²³³ Rey Koslowski ve Friedrich V. Kratochwil, “Understanding Change in International Politics,” 223-224.

güvenliğin ve tehditlerin sosyal olarak inşa edildiğini iddia etmektedir.²³⁴ Onlara göre bir devlet birden fazla kimliğe sahip olabilir ve bu kimlik diğer aktörlerle etkileşim yoluyla yeniden inşa edilebilir. Kimlikler bir aktörün kim olduklarını anlamasının yanında çıkarlarını temsil etmekte ve onların ilgi alanları ve eylemlerini göstermektedir. Küçük ve zayıf bir devletin kimliği ile büyük-güçlü bir devletin kimliğinin aynı olamayacağı örneğini veren Sosyal İnşacılar göre küçük devlet davranışı ve eylemi bağımsızlığını korumaya ve hayatta kalmaya büyük devletinki ise küresel politikaya ekonomik-askeri olarak hakim olmaya yöneliktir. Bu bağlamda genel bir eğilim olarak devlet davranışları devlet kimliğine uygun şekilde gitmekte ve devletler kendi kimliği aksine hareket edememektedir.²³⁵

Bu argümanı ulusal güvenliğe eklemleyen Peter Katzenstein, Nicholas Onuf, Alex Wendt gibi yapısalcı Sosyal İnşacılar bir devletin uluslararası alandaki diğer aktörlerin kimliklerinden ve uluslararası normlardan etkilenenerek kendi ulusal çıkarlarını tanımladığı sosyal etkileşim süreçleri aracılığıyla da ulusal güvenliğini inşa ettiği argümanını savunmaktadır.²³⁶ Bu çerçevede geleneksel realist ekolün anarşi-güvenlik ikilemi-güç mücadelesi konseptinin eleştiren ve bunların devletler tarafından inşa edildiğini savunan Alexander Wendt²³⁷ kolektif güvenlik örgütlerinin konumunu çıkarlar-kimlik-eyleme geçme bağlantısıyla açıklamıştır. Bu yaklaşıma göre kimliklerin karşılıklı olarak birbirini şekillendirdiği uluslararası alanda devletlerin davranışlarında kimlikleri ve çıkarları belirlemektedir. Anarşi altında devletlerin kimlikleri ve çıkarlarını bir araya getiren kurumlar ise güvenlik ve işbirliği sağlamaktadır. Kurumsallaşma ile devletler yeni kimlik ve çıkarları da üstlenmektedir. Kimliklerin ve çıkarların göreceli olarak istikrarlı bir toplamı olan kurumlar genellikle resmi kurallar ve normlarda kodlanmakta ve aktörlerin sosyalleşmesiyle kolektif eylem gücü kazanmaktadır.²³⁸

²³⁴ Christine Agius, "Sosyal İnşacılık," *İçinde Çağdaş Güvenlik Çalışmaları*, ed. Allan Collins, çev. Nasuh Uslu, 3. Basımdan Çeviri, (İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık, Eylül 2017), 88 ve 89.

²³⁵ Sarina Theys, "Constructivism," *İçinde International Relations Theory*, ed. Stephen McGlinchey, Rosie Walters ve Christian Scheinflug, (Bristol-England: E-International Relations Publishing, 2017), 37.

²³⁶ Runa Das, "Critical Social Constructivism: "Culturing" Identity, (In) Security, And The State In International Relations Theory," *The Indian Journal of Political Science* 70, no. 4 (2009): 963, Erişim Tarihi: Nisan 18, 2021, <http://www.jstor.org/stable/42744013>.

²³⁷ Alexander Wendt, "Anarchy is what States Make of it: The Social Construction of Power Politics," *International Organization* 46, no. 2, (1992): 395, Erişim Tarihi: Nisan 20, 2021, <http://www.jstor.org/stable/2706858>.

²³⁸ Wendt, "Anarchy is what States Make of it," 397-399.

Sosyal İnşacılar kolektif güvenlik örgütleri dahil uluslararası örgütlerin normlarla devlet davranışlarını meşrulaştırması ve şekillendirmesi bağlamında güvenlik topluluklarının sosyal inşasındaki rolünü vurgulamaktadır. Uluslararası örgütlerin devletlerin kimlik ve çıkarların şekillendirdiğini ve yansıttığını savunan Sosyal İnşacılar göre devletler arasında öncelikli güvenlik işbirliği ulusal güvenlik üzerinden yapılmaktadır.²³⁹ Geleneksel teorilerin aksine devletlerin ulusal güvenliğinin maddi güç bileşenleri üzerine tanımlanmadığını savunan bu teori bir devletin veya kolektif güvenlik örgütünün dost-düşman tanımlamasında kendisinin sahip olduğu normatif unsurların ve kimliklerin belirleyici olduğunu iddia etmektedir. Wendt buna örnek olarak ABD'nin nükleer silaha sahip İngiltere'yi değil Kuzey Kore'yi düşman olarak tanımlamasını göstermiştir. Burada belirleyici olan nükleer silahlar yani maddi unsurla değil iki ülkenin farklı kimliklere sahip olması ve ABD'nin iki ülkeye yönelik algısındaki farklılıktır.²⁴⁰ Bu yaklaşıma göre uluslararası ilişkilerde öngörülebilirlik ve düzen sağlamak için kimlikler gerekli ve hayati görülmektedir. Kimlikler bir aktöre (devlet/kolektif güvenlik örgütü vb.) ve diğer aktörlere kim olduğunu göstermenin yanında ve öteki aktörlerin kimliğini de tanımlamaktadır. Yani kimlikler karşılıklı olarak inşa edilmekte ve ötekisiyle anlam ifade etmektedir. Ayrıca devletlerin hangi eylemi seçeneklerini yani hangi aktörlerle dost-düşman olarak tanımlayacağını sahip oldukları kimlikleri belirlemektedir. Bunun yanında aktörler arasındaki öngörülebilir davranış kalıplarını sağlama işlevi de bulunmaktadır. Bu nedenle Sosyal İnşacılar kimlikleri olmayan uluslararası arenayı kaos, düzeltilemez bir belirsizlik ve anarşiden daha tehlikeli bir dünya olarak görmektedir.²⁴¹

Neo-liberal Kurumsalcılar normları ve kurumları devletlerin oluştuğunu iddia ederken Sosyal İnşacılar için normlar devletlerin kimliklerini ve çıkarlarını inşa etmekte ve aktörlerin davranışlarını düzenlemektedir. Onlara göre aktörler ve yapılar (küresel normlar) birbirleriyle karşılıklı etkileşime girererek ortaya çıkmaktadır. Bu kapsamda uluslararası sistem aktörler tarafından inşa edilmekte ve aynı zamanda bu aktörler de

²³⁹ Emanuel Adler, "Seizing the Middle Ground: : Constructivism in World Politics," *European Journal of International Relations* 3, no. 3 (1997): 345, Erişim Tarihi: 20 Nisan 2020, doi: 10.1177/1354066197003003003.

²⁴⁰ Alexander Wendt, "Constructing International Politics," *International Security* 20, no.1 (1995): 73 ve 74, Erişim Tarihi: Nisan 20, 2021, doi:10.2307/2539217.

²⁴¹ Ted Hopf, "The Promise of Constructivism in International Relations Theory," *International Security* 23, no. 1 (1998): 174 ve 175, Erişim Tarihi: Nisan 20, 2021, doi:10.2307/2539267.

uluslararası sistemden etkilenmektedir.²⁴² Sosyal İnşacı teoriye göre devlet davranışlarını uluslararası normlar yönlendirmekte ve düzenlemektedir. Onlara göre uluslararası yapı fikirlerin uluslararası dağılımı ile belirlenmektedir. Devletlerin ortak fikirleri, istekleri ve inançları nasıl davranmaları gerektiğine dair ortak normlara dönüşerek düzen ve istikrar kazandırmaktadır. Uluslararası yapıda norm değişimlerini sistem dönüşümünün asli anahtarı olarak gören Sosyal inşacılar²⁴³ norm inşa sürecinin uluslararası örgütler (kurumsal mekanizmalar) aracılığıyla gerçekleşebileceğini savunmaktadır. Uluslararası örgütler normun ve ihlalinin ne olduğunu belirgin hale getirerek devletlerin söz konusu norm hakkında bir eylemi/durumu onaylamamasını ve yaptırımlarla koordine ettiği belirli prosedürleri kesinleştirmesini sağlamaktadır.²⁴⁴

Literatürde yer alan Neo-Liberal Kurumsalcı, Eleştirel ve Sosyal İnşacı teorilerin kolektif güvenlik örgütlerini konu bazında açıklama yeteneği en yüksek teorilerdir. NATO'nun Soğuk Savaş sonrası düşmanı yok olmasına rağmen entropi yaşamaması, genişleme evreleri, örgütsel dönüşüm, kimlik, tehditler ve güvenliğin sosyal inşası, NATO'nun Bosna Hersek, Kosova, Libya gibi askeri müdahaleleri bireyin merkezli insani güvenlik, rejim değişikliğine izin veren koruma sorumluluğu gibi argümanlarla bazı belirgin konularda açıklama getirerek büyük katkılar yapmıştır. Ancak söz konusu teorilerin konu bazında getirdiği açıklamalar kolektif güvenlik örgütlerinin anlaşılmasında bütüncül bir teorinin kurulamamasına neden olması bağlamında eleştiriye açıktır. Ayrıca Eleştirel ve Sosyal İnşacı teorilerin günümüzde artarak devam eden devletlerin güç ve çıkar müdacelelerini ve reel politik dış politika davranışlarını göz ardı etmesi bağlamında eleştiri getirilmelidir. Bu kapsamda literatürde Soğuk Savaş sonrası dönemde askeri hizalanmaların açıklanması ve anlaşılmasında Realist teorilerin geçerliliğini tamamen yitirdiğinin genel kabul görmesine rağmen günümüzde dahi teorinin temel argümanlarının devletler arası ilişkileri yönlendirdiği ifade edilmelidir. Bu kapsamda günümüzde müttefik dahi olsa hala güç ve çıkar mücadelesi içinde olan devletler reel politik dış politika davranışları sergilemektedir. Söz konusu devletlerin davranışları hükümetler arası nitelikteki kolektif güvenlik örgütlerinin iç ve dış işleyişini doğrudan

²⁴² Jeffrey T. Checkel, "Review: The Constructivist Turn in International Relations Theory," *World Politics* 50, no. 2 (1998): 327 ve 328, Erişim Tarihi: Nisan 20, 2021, <http://www.jstor.org/stable/25054040>.

²⁴³ Martha Finnemore ve Kathryn Sikkink, "International Norm Dynamics and Political Change," *International Organization* 52, no. 4 (1998): 894, Erişim Tarihi: Nisan 20, 2021, <http://www.jstor.org/stable/2601361>.

²⁴⁴ Finnemore ve Sikkink, "International Norm Dynamics," 899 ve 900.

etkilemektedir. Bu nedenle Realist argümanları ve koşulları tamamen reddetmeyen Neo-Liberal Kurumsalcı teorinin kurumların müttefikler arasında güç ve çıkar mücadelelerini kontrol edebildiği ölçüde istikrar getirdiğini argümanı müttefikler arasındaki dış politika eylem ve çıkarlarının çatışması ve NATO içi krize bire bir uymaktadır.

1.5. Askeri İttifaklar ve Özellikleri

Askeri ittifaklar iki veya daha fazla devletin savaş anı veya yakın savaş olasılığının bulunduğu bir dönemde taraflardan birine saldırı olması durumunda diğerinin savaşa girmesini öngören askeri yardım antlaşmalarından oluşmaktaydı. Ortak düşman veya algılanan bir tehdide karşı korunmak güvenlik işbirliğinde belirleyiciydi. İttifak ortakları kaynaklarını bir araya getirerek uluslararası sistem içindeki genel güç konumlarını ve ittifak dışındaki devletlere karşı güvenliklerini arttırmıştır.²⁴⁵ Tarih boyunca devletler tarafından yaygın şekilde kullanılması nedeniyle de geleneksel olarak nitelenebilecek askeri ittifakların antik çağlardan NATO'nun kurulmasına kadar geçen süreçte benzer niteliklere, özelliklere ve yapıya sahip olduğu söylenebilir. Bu bağlamda askeri ittifakların özelliklerinden ilki ittifakların dönemin siyasi otoritesi hangi nitelikteyse (krallık, şehir devleti, prenslik, imparatorluk v.b.) o düzeyde siyasi otoritelerce kurulmasıdır. Bu bağlamda ulus devletlerin ortaya çıkmasından önceki (1648 Westphalia öncesi) dönemlerde şehir devletleri, prenslikler, krallıklar gibi siyasi yapıların ortaya çıkmasıyla askeri ittifak olgusu gözlemlenmektedir. Bu yüzden günümüzün aksine (post-Westphalian dönem)²⁴⁶ bu dönemde bir devletin askeri ittifak kurabilmesi için uluslararası sistem tarafından resmi olarak tanınması gerekmemektedir. Belirli bir nüfus ve toprak üzerinde kontrol gücüne sahip bir siyasi otoritenin var olması askeri ittifaka dahil olmasında yeterli olmuştur. İkinci niteliği her askeri ittifak örneğinin ortak özelliği olan ortak düşman algısı ve siyasi bir aktörden muhtemel ve yakın saldırı beklentisidir.²⁴⁷ Üçüncü niteliği casus foederistir. Uluslararası hukukta bir antlaşmanın yükümlülüğünü

²⁴⁵ Martin Griffiths ve Terry O'Callaghan, *International Relations: The Key Konsept*, (Londra; Newyork: Routledge Press, 2002), 1.

²⁴⁶ Erdem Özlük, *Uluslararası İlişkilerde Devlet Tanım, Teori ve Devlet İstisnacılığı*, 2. Baskı (Konya: Çizgi Kitapevi Yayınları, Haziran 2014), 136-147.

²⁴⁷ Stefan Bergsman, "The Concept Of Military Alliance," İçinde *Small States And Alliances*, ed. Erich Reiter ve Heinz Gartner, (New York: Springer-Verlag Berlin Heiderlberg, 2001), 35 ve 36, Erişim Tarihi: Mayıs 2021, <https://745e9234ede24d509e2ae15e4d48ef6be2b3b85c.vetisonline.com/content/pdf/10.1007%2F978-3-662-13000-1.pdf>.

devreye sokan koşulları belirlemek için kullanılan teknik bir ifade olan casus foederis ise ittifak ortağının müttefikine hangi koşulda ve ne şekilde yardım edeceğini ifade etmektedir. Casus foederis ile düşman ülke açıkça belirtilebileceği gibi doğrudan hedefte gösterilmeyebilir.²⁴⁸

Dördüncü niteliği ise ittifak antlaşmalarının yapılaş şeklindeki çeşitlilik durumudur. Söz konusu antlaşmalar gizli veya açık şekilde düzenlenebileceği gibi sadece sözlü yardım vaadi veya resmi yazılı bir antlaşmayla da yapılabilmektedir. Antik çağda yazılı metni bulunan ittifak anlaşmaları olduğu gibi niyet beyanıyla da yapılmış ittifaklar da bulunmaktadır. Bununla birlikte müttefikler arası işbirliği devam ettiği sürece güvenilir olması nedeniyle gayri resmi ittifaklar resmi yazılı antlaşmalara kıyasla daha az istikrarlıyken yazılı teminat olmaması nedeniyle dağılmaya daha yatkındır.²⁴⁹ Bu dönemde ittifak ortağının yapılan anlaşmaya uygun davranıp saldırı durumunda müttefikin yardımına geldiği örnekler olduğu gibi yardıma gelmeyip tarafsız kaldığı veya karşı ittifaka yani düşman pozisyonuna geçtiği örnekler de bulunmaktadır. Bu dönem ittifakları kalıcı ve dayanıklı değildir. Bugünün müttefiki yarının tarafsız ve daha sonraki bir günün düşmanı olabilmektedir.²⁵⁰ Bu bağlamda askeri ittifakların kalıcı olmalarını engelleyen aldatan devlet yani ittifak güvenilirliği konusu askeri ittifakların en önemli özelliğidir. Devletler tarafı olduğu askeri ittifak antlaşmalarına uymayarak blöf yapabilir ve kendi çıkarlarına uymadığı için özellikle savaş anında casus foderis'i yerine getirmeyebilir. Tarih bu durumun örnekleriyle doludur.²⁵¹ Askeri ittifakların düşmanı durdurmak veya yok etmek gibi sınırlı bir amaçla, savaş periyodu veya öncesi gibi sınırlı zaman diliminde ve değişken aktöre yönelik kurulmaları kalıcı olmamalarını açıklamaktadır. Bu çerçevede genellikle saldırı tehdidi altında veya savaş zamanında ortak düşmana karşı acil güç birliktelikleri olarak kurulmaları genel bir eğilim olarak

²⁴⁸ David Fromkin, "Entangling Alliances," *Foreign Affairs* 48, no. 4 (1970): 697, Erişim Tarihi: Mayıs 25, 2021, doi:10.2307/20039476.

²⁴⁹ Griffiths ve O'Callaghan, *International Relations*, 1.

²⁵⁰ Charles M. Thomas, "Nations in Alliance: The Limits of Interdependence by George Liska," *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 347, (1963): 138, Erişim Tarihi: Nisan 20, 2021, <http://www.jstor.org/stable/1036564>.

²⁵¹ Brett Ashley Leeds, "Alliance Reliability in Times of War: Explaining State Decisions to Violate Treaties," *International Organization* 57, no. 4 (2003): 803 ve 804, Erişim Tarihi: Mayıs 30, 2021, <http://www.jstor.org/stable/3594847>.

ömürlerini kısaltmaktadır.²⁵² Walt'a göre ittifakların kısa ömürlü olmaları ve dağılmayla sonuçlanmalarının nedenlerinden ilki müttefikler arasındaki ortak tehdit algısındaki değişim yani askeri ittifak ilişkisini ortaya çıkaran tehdidin niteliği veya kimliğindeki değişimdir. Tehdit aktörünün yarattığı tehdit seviyesindeki değişim veya söz konusu aktörün yerini başkası alması ittifakların dağılmasına neden olabilir. Walt'a göre ikinci olarak eğer müttefikler ittifakın asli amacını yerine getirmeyeceğinden şüphelenirse ittifak dağılabilir. Bu şüphe iki yönlüdür. İttifak üyeleri ittifakın rakiplerini yenebilecek maddi yetenek ve güçten yoksun olduğunu düşünebilir veya ittifak üyeleri müttefikinin casus foederis'in gerçekleşmesi durumunda yardıma gelip gelmeyeceğinden emin olamaz.²⁵³

İttifakların bir diğer özelliği ise bölgeselliğin tetiklemesiyle kurulmalarıdır. Tarih boyunca gerçekleşen savaşların nedenleri ne olursa olsun savaş-ittifak ağlarında ana odak noktası bir toprak veya deniz parçası üzerindeki hakimiyet olmaktadır.²⁵⁴ Siyasi tarih incelendiğinde genel bir eğilim olarak savaşların asli sebepleri arasında bölgesellik yani toprak parçasının ele geçirilmesi olduğu göze çarpmaktadır. Siyasi birimlerin güç kazandıracak ana öge olarak görülen toprak ve onu ele geçirme arzusu devletler arasında süreklilik arz eden rekabet döngülerine ve ittifak ağlarına sebep olmuştur. Toprağın yaşam alanı, gıda-su, ve diğer kaynaklar sağlaması siyasi birimlerin onu korumak ve kazanmak için savaşmasını açıklamaktadır. Bölgeselliğin toprak işgali ve savunulması bağlamında gücün toprak egemenliğine endekslenmesi olarak yorumlanması askeri ittifakların ortaya çıkmasında belirleyici neden olmuştur.²⁵⁵

1.6. Askeri İttifak Örnekleri ve İttifak Kurma Nedenleri

İlk ittifakların ortaya çıkmasında uluslararası sistemin ve siyasetin çok parçalı yapısı belirleyici olmuştur. Egemen modern ulus devletlerin kurulmasından önce uluslararası alanda küçük şehir devletleri (site devleti) ve krallıklar bulunmaktaydı. Bunlar birbiri

²⁵² Kathleen J. McNinnis, "The Competitive Advantages and Risks of Alliances," *Heritage*, October 30, 2019, Erişim Tarihi: Ağustos 30, 2021, <https://www.heritage.org/military-strength/topical-essays/the-competitive-advantages-and-risks-alliances>.

²⁵³ Stephen M. Walt, "Why Alliances Endure Or Collapse," *Survival* 39, no.1 (1997): 158-160, doi: 10.1080/00396339708442901.

²⁵⁴ Ali Bilgin Varlık, "Savaşı Tanımlamak: Terminolojik Bir Yaklaşım," *Avrasya Terim Dergisi* 1, no.2 (2013): 122 ve 123.

²⁵⁵ John A. Vasquez, "Komşular Neden Savaşır? Yakınlık, Etkileşim veya Bölgesellik," *İçinde Uluslararası İlişkilerde Temel Metinler*, der. Esra Diri, (İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık, Ekim 2013), 486-489.

üzerinde egemenlik kurmak için mücadele etmekteydi.²⁵⁶ Tarih boyunca devletlerin revizyonist ve agresif diğer devlet veya devletlerce tehdit edilmesi güvenlik ihtiyacının askeri ittifaklarla sağlanmasıyla sonuçlanmıştır. Bu bağlamda ittifak kurma nedenlerinden ilki yakın bir saldırı tehdidine bağlı olarak ortaya çıkan ortak düşmana karşı güç birlikteliği sağlamaktır. Ortak tehdit algısının örtüşmesi çeşitli devletleri ortak düşmana karşı bir araya getirerek klasik dengeleme ittifakını ortaya çıkarmaktadır. Devletler güvenlik için birbirlerine daha fazla bağımlı hale geldikçe askeri ittifaklar genişlemekte ve güçlenmekte bu da savaşlara neden olmaktadır.²⁵⁷ İlk askeri ittifak örnekleri Antik Çin’de deneyimlenmiştir. Zhou hanedanlığının sonunda siyasi güç imparatorlardan toprak verilen bölgesel Krallıklara geçmesi sonucu Çin parçalanmış ve yedi ayrı devlet ortaya çıkmıştır.²⁵⁸ M. Ö. 403-221 yılları arası “Savaşan Devletler Çağı” olarak adlandırılan bu dönemde tüm Çin üzerinde hegemonya kazanmaya çalışan Ch’in, Han, Chao, Wei, Ch’u, Yen ve Ch’i devletleri arasında sürekli rekabet ve büyük savaşlar yaşanmıştı.²⁵⁹ Bir krallık aşırı güç kazandıkça bağımsızlığını korumak isteyen diğerleri onu durdurmak için biraraya gelerek askeri ittifak kurmuştur.²⁶⁰ Birbirleri üzerinde hegemonya/egemenlik kurmak için sürekli şekilde birbirleriyle savaşan krallıklar defalarca ittifaklar kursa da geçici koalisyonları kısa süre de çözülmüş ve hiçbir devlet diğerleri üzerinde egemen olamamıştır.²⁶¹

²⁵⁶ A. Nuri Yurdusev, “‘Uluslararası İlişkiler’ Öncesi,” *İçinde Devlet Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar*, der. Atilla Eralp, 12. Baskı (İstanbul: İletişim Yayınları, 2010), 36.

²⁵⁷ Stephen Van Evera, “The Cult of the Offensive and the Origins of the First World War,” *International Security* 9, no. 1 (1984): 63 ve 64, Erişim Tarihi: Mayıs 2, 2021, doi: 10.2307/2538636.

²⁵⁸ Erik Ringmar, *History Of International Relations: A Non-European Perspective*, (Cambridge: Open Book Publishers, 2019), 14, Erişim Tarihi: Mayıs 16, 2021, <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e000xtr&AN=2225561&lang=tr&site=ehost-live>.

²⁵⁹ Mark R. McNeilly, *Sun Tzu and the Art of Modern Warfare*, Updated Edition (New York: Oxford University Press, 2015), 1, Erişim Tarihi: Mayıs 16, 2021, <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e000xtr&AN=843591&lang=tr&site=ehost-live>.

²⁶⁰ William H. McNeill, *Dünya Tarihi*, çev. Alaaddin Şenel, 14. Baskı, (Ankara: İmge Kitabevi, Eylül 2008), 154.

²⁶¹ Kent E. Calder, *Pacific Alliance: Reviving U.S.-Japan Relations*, (New Haven; London: Yale University Press), 67 ve 68, Erişim Tarihi: Mayıs 16, 2021, <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e000xtr&AN=278452&lang=tr&site=ehost-live>; Clive Ponting, *Yeni Bir Bakış Açısıyla Dünya Tarihi*, çev. Eşref Bengi Özbilen, (İstanbul: Alfa Yayınları, Mayıs 2011), 177.

Benzer şekilde Delos/Delian ittifakı (M.Ö.479) Atina'nın önderliğinde Yunan kent devletlerinin katılımıyla Pers İmparatorluğunun saldırılarına karşı kurulmuştu.²⁶² Birlik her ne kadar Pers hakimiyetini sona erdirilmiş olsa da Atina'nın diğer şehir devletleri üzerinde hegemonya kurarak büyük bir imparatorluğa dönüşmesine hizmet etmiştir. Deniz gücü olan Atina hem doğu Akdenizde egemenlik kurmuş hem de ticaret sayesinde ekonomik deve dönüşmüştür.²⁶³ Peleponezya Ligi ise, Sparta liderliğindeki müttefik Yunan şehir devletlerinin askeri ittifakı olarak kurulmuş Sparta müttefiklerine saldırı durumunda savunma garantisi verirken Lig sayesinde Sparta müttefiklerini politik olarak kendine bağlamış ve askeri gücünü genişletmiştir.²⁶⁴ Aslında Sparta ile Atina dahil Yunan şehir devletleri için ortak tehdit Pers imparatorluğu ve Yunanistan'a saldırılarıyla fetih girişimleri idi. Her iki ittifakta Perslerin Yunanistan'ı fethetmesini önleyerek Pers egemenliğini engellemiştir.²⁶⁵ Ancak her iki ittifakta ittifak ortakları üzerinde ittifak vasıtasıyla hegemonya kurmuştur. Bu bağlamda devletlerin bu dönemde ittifak kurmasının ikinci nedeni bir devletin ortak düşmana karşı mücadele argümanı ile ittifak ortaklarını fiili olarak egemenliği altına almasıdır. Bu kapsamda askeri ittifaklar hegemonya/imparatorluk girişimi için mükemmel bir araçtır.²⁶⁶

Bağımsızlığını korumak ve hayatta kalmak amacıyla Roma, 5. Yüzyılda (M.Ö. 493'te) ortak düşman Etrüsklerin saldırılarına karşı Latin Aricia Federasyonu ve Herniclerle ittifak kurmuştur. Latinlerle, savaş durumunda sürekli karşılıklı yardım antlaşması yapılmış ve kurduğu üçlü ittifak sayesinde bağımsızlığını korumuştur.²⁶⁷ Roma, Machiavelli'nin savunduğu devleti hayatta tutma ve sürekli şekilde gücünü arttırma fikrini sonuna kadar uygulamıştır.²⁶⁸ Güçsüz olduğu dönemde Latinlerle askeri ittifak

²⁶²Donald Kagan, *The Outbreak of The Peloponnesian War*, (Ithaca, N.Y.: Cornell University Press, 1989), 31-33, Erişim Tarihi: Mayıs 16, 2021, <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e000xtr&AN=671472&lang=tr&site=ehost-live>.

²⁶³Robert Gilpin, "Hegemonik Savaş Teorisi," İçinde *Uluslararası İlişkilerde Anahtar Metinler*, der. Esra Diri, (İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık, Ekim 2013), 427-429.

²⁶⁴ Philip Matyszak, *Sparta: Rise of a Warrior Nation*, (South Yorkshire: Pen And Sword Military, 2017), 90 ve 91, Erişim Tarihi: Mayıs 16, 2021, <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e000xtr&AN=1519589&lang=tr&site=ehost-live>.

²⁶⁵ Philip de Souza, *The Greek And Persian Wars 499-386 BC*, Essential Histories, (New York: Routledge, 2003), 1, Erişim Tarihi: Mayıs 16, 2021, <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e000xtr&AN=115755&lang=tr&site=ehost-live>.

²⁶⁶ Donald Kagan, *The Outbreak*, 9.

²⁶⁷ V. Diakov ve S. Koalev, *İlkçağ Tarihi Roma*, Cilt: 2, çev. Özdemir İnce, 2. Baskı (İstanbul: Yordam Kitap Yayınevi, Kasım 2011), 63.

²⁶⁸ Niccolo Machiavelli, *Prens*, (Alter Yayıncılık, Şubat 2011), 6.

kuran Roma, güçlü olduğu dönemde Latinleri savaşarak onları egemenliği altına almaya çalışmıştır. Latinler (Dięer İtalyan Devletleri) ise Roma'nın saldırılarını ve hegemonya girişimlerini engellemek amacıyla savunma ittifakı olan Latin Birlięi'ni kullanmıştı. Roma'nın genişleme girişimleri ise M.Ö. 341-338'de Latin savaşlarıyla sonuçlanmıştı.²⁶⁹ Benzer şekilde M.Ö. 264-146 arasında Roma ile Kartaca arasında gerçekleşen Pön Savaşları döneminde²⁷⁰ Roma'nın Yunan şehir devletlerinden oluşan Aetolian Ligi ile askeri ittifakına karşılık olarak²⁷¹ Roma saldırılarına karşı Kartaca devleti Roma'nın dūřmanı olan Galyalılar²⁷² ve Makedonya ile askeri ittifaklar kurmuştur.²⁷³ Roma'nın Atina, Rodos ve Pergomon gibi kūk şehir devletleriyle (M.Ö. 200-197) Makedonya'ya karşı kurduğu askeri ittifak ise farklı bir örnek olarak gōsterilebilir. Makedonya'nın Mısır'a ait bazı toprakları işgal etmesi ve Yunan şehir devletlerini ele geçirmesi nedeniyle bağımsızlıklarını korumak isteyen kūk şehir devletleri zayıf devletlerle değil gū Roma ile peşine takılma ittifakı kurmuştur.²⁷⁴

Orta aę'da (1000-1500) askeri ittifaklar siyasi yapının hiyerarşik eğilimi nedeniyle nitelik değiştirmış iki yōnlū askeri ittifak eğilimi ortaya çıkmıştır. Siyasi otorilerin egemenlik çabası için kurulan askeri ittifak boyutuna ikinci bir boyut eklenmiştir. Bu boyut Papalığın Avrupa'da siyasi egemenlik kurma politikaları bağlamında kurduğu askeri ittifaklardır. Bu kapsamda her ne kadar dini boyutu bulunsa da haçlı seferleri reel politiğin de parçasıydı.²⁷⁵ Örneęin Papa II. Urban 1. Haçlı Seferini ve birleştirdiği ittifakları krallar ve prensler üzerinde egemenliğini pekiştirmek amacıyla kullanmıştır.²⁷⁶ 12. ve 13. Yūzyıllarda imparatorluk ile Papalık arasında mūcadele nesnesine dōnūřen İtalyan şehir devletlerince işlevsel olarak kullanılan Lombard Ligi/İttifakı, Papalığa (Papa

²⁶⁹ Gareth C. Sampson, *Rome Spreads Her Wings: Territorial Expansion Between the Punic Wars*, (Barnsley, South Yorkshire: Pen & Sword Military. 2016), 4 ve 5, Erişim Tarihi: Mayıs 16, 2021, <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e000xtr&AN=1246578&lang=tr&site=ehost-live>.

²⁷⁰ Nic Fields, *Roman Conquests: North Africa*, (Barnsley, South Yorkshire : Pen & Sword Military. 2010), 1, Erişim Tarihi: Mayıs 16, 2021, <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e000xtr&AN=462637&lang=tr&site=ehost-live>.

²⁷¹ Marc G. DeSantis, *Rome Seizes the Trident: The Defeat of Carthaginian Seapower & the Forging of the Roman Empire*, (Barnsley, South Yorkshire: Pen & Sword Military. 2016), 173, Erişim Tarihi: Mayıs 16, 2021, <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e000xtr&AN=1246577&lang=tr&site=ehost-live>.

²⁷² Ali imen, *Tarihi Değiştiren Askerler*, 10. Baskı (İstanbul: Timaş Yayınları, şubat 2012), 30.

²⁷³ DeSantis, *Rome Seizes the Trident*, 171; Fields, *Roman Conquests*, 53.

²⁷⁴ Diakov ve Koalev, *İlkçağ Tarihi Roma*, 113 ve 114.

²⁷⁵ Christon I. Archer et al., *Dūnya Savař Tarihi*, ev. Cem Demirkan, (İstanbul: Tūmzamanlar Yayıncılık, Ekim 2006), 138.

²⁷⁶ John. M. Roberts, *Avrupa Tarihi*, ev. Fethi Aytuna, (İstanbul: İnkılap Kitabevi Yayınları, 2015): 234.

Gregory IX) ayrıcalık vererek Roma imparatorluğunun hegemonya kurma gücünü kırmış ittifak sayesinde İtalyan şehir devletleri siyasi özerkliklerini korumuştur.²⁷⁷ 1300'lü yıllarda Papa VIII. Bonifacius ise kendini en yüksek dünyevi (siyasi) iktidar ilan etmiş ve siyasi aktörlere meydan okumuştur. Onu durdurmak için Fransa, İngiltere ve İtalyan soyluları birleşerek askeri ittifak kurmuştu.²⁷⁸

Öte yandan İngiltere'nin Fransa tahtını ve topraklarını istemesi sonucu Fransa ve İngiltere arasında (1337-1453) Yüzyıl Savaşları yaşanmış²⁷⁹ ve İngiltere'nin revizyonist politikası İngiliz-Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu ittifakı ile sonuçlanmıştır.²⁸⁰ İngiltere'nin hegemonya girişimini ise Fransa-İskoçya'nın Auld ittifakıyla dengelenmiştir.²⁸¹ 1494-1559 İtalyan Savaşları olarak adlandırılan dönem Fransa ile İspanya arasında İtalya kent devletleri ve krallıklarını ele geçirme mücadelesini içermekteydi. İtalyan devletleri ise hem bu devletlerin hak iddialarıyla hem de İtalyan rakipleriyle mücadelede askeri ittifak bağlarına güvenmekteydi.²⁸² 1568-1648 Seksen Yıl Savaşlarında da yerel, ulusal (Hollanda Bağımsızlık Savaşı) ve küresel düzeyde güç mücadelesini yaşanmış ve ittifak ağları kurulmuştur. 16. yüzyılda Hollanda toprakları, Kutsal Roma ve İspanya egemenliği altında olan bir bölgeydi.²⁸³ Sömürge imparatorluğu olan İspanya'nın artan gücü Hollanda üzerinde Fransa ve İngiltere'nin güçlerini birleştirmesiyle dengelenmişti. İspanya-Kutsal Roma Cermen ittifakı ile desteklenen Katolik Arras İttifakına²⁸⁴ karşılık Fransa-İngiltere'nin desteklediği yedi Protestan eyalet birleşerek Utrecht İttifakını kurmuştu.²⁸⁵ Asya'da da durum Avrupa'ya benzemektedir. 1592-1598'de Ming

²⁷⁷ Gianluca Raccagni, "The Teaching Of Rhetoric And The Magna Carta Of The Lombard Cities: The Peace of Constance, The Empire And The Papacy In The Works of Guido Faba And His Leading Contemporary Colleagues," *Journal of Medieval History* 39, no. 1 (2013): 61 ve 62, Erişim Tarihi: Mayıs 28, 2021, doi: 10.1080/03044181.2012.745446.

²⁷⁸ John M. Roberts, *Avrupa Tarihi*, 239.

²⁷⁹ Roberts, *Avrupa Tarihi*, 249.

²⁸⁰ Kelly Devires, "The Hundered Years Wars: Not Only But Many," İçinde *The Hundred Years War (Part II) Different Vistas*, ed. L. J. Andrew Villalon ve Donald J. Kagay, History of Warfare Series Cilt. 51 (The Netherlands; Leiden: Brill Publishers, 2008), 15 ve 16.

²⁸¹ Devires, "The Hundered Years Wars," 3 ve 8.

²⁸² Michael Mallett ve Christine Shaw, *The Italian Wars 1494-1559 War, State and Society in Early Modern Europe*, (New York: Routledge Taylor&Francis, 2014), 1-4.

²⁸³ Yalçın Alganer ve Müzeyyen Özlem Çetin, "Avrupa'da Birlik ve Bütünleşme Hareketleri," *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi* 23, no.2 (2007): 291.

²⁸⁴ Herbert H. Rowen, "The Dutch Revolt: What Kind of Revolution?" *Renaissance Quarterly* 43, no. 3 (1990): 581, Erişim Tarihi: Nisan 22, 2021, doi:10.2307/2862560.

²⁸⁵ Rowen, "The Dutch Revolt," 582.

Hanedanlığı yönetiminde bulunan Çin, Japonya'nın Hideyoşi Şogunluğunun saldırıları ve işgal girişimlerine karşı Kore'yle askeri ittifak yapmıştır.²⁸⁶

1618'de başlayan 30 Yıl Savaşlarında Fransa-İsveç-Hollanda ittifakı Protestan Alman prensliklerini desteklerken Avusturya (Habsburg)-İspanya-Bavyera ittifakı Katolik prenslikleri desteklemiştir.²⁸⁷ Almanya'da dini iç savaş olarak görünen savaş aslında Fransa-İspanya²⁸⁸ ile Avusturya-Fransa arasında Avrupa'da ki güç mücadelesiydi.²⁸⁹ 30 Yıl Savaşlarının her ne kadar dinsel boyutu bulunsu da kurulan askeri ittifaklar bakıldığında reel politik çıkarların öncelik taşıdığı fark edilebilir. Savaş esnasında Katolik Fransa'nın Müslüman Osmanlı devletiyle ve Protestan Alman Prenslikleriyle ittifak kurması bunun kanıtıdır.²⁹⁰ Askeri ittifakları hayatta kalmak amacıyla kesintisiz bir politika olarak uygulayan Hollanda ise başarılı dengeleme ittifakları örneği sunmaktadır. Kurduğu geçici ittifaklarda İspanya ve Fransa dost-düşman kampında sürekli yer değiştirmiştir. Hollanda Seksen Yıl savaşlarında bağımsızlığını korumak için İspanya'ya karşı Fransız-İngiltere ittifakını kullanırken, 1668'de Fransa tehdidine karşı İngiltere ve İsveç'e ittifakını kullanmıştır.²⁹¹ 1648-1789 arası dönemde 14. Louis Fransa'sı hegemonya kurmaya çalışılsa da diğer devletlerin askeri işbirliğiyle durdurulmuştur.²⁹² Bu bağlamda Fransa'ya karşı Hollanda 1686'da Kutsal Roma İmparatorluğu, İspanya, İsveç, Bavyera ve Saksonya Augsburg İttifakını, 1678'de ise Danimarka, Brandenburg, İspanya ve Avusturya ittifakını kullanarak onu durdurmuştu.²⁹³

1701'de İspanya Veraset Savaşları esnasında Fransa'ya karşı İngiltere, Kutsal Roma İmparatorluğu, Hollanda, Portekiz, Brandenburg ve Savua Dükkalıkları "Büyük İttifak"

²⁸⁶ Q. Edward Wang ve Sun Weiguo, "The East Asian War of 1592-98: International Perspectives-Introduction," *Chinese Studies in History* 52, no. 1 (2019): 1, Erişim Tarihi: Temmuz 30, 2020, <https://doi.org/10.1080/00094633.2019.1606646>.

²⁸⁷ Peter H. Wilson, "The Causes of the Thirty Years War 1618-1648," *The English Historical Review* 123, no.502 (2008): 555 ve 556, Erişim Tarihi: Nisan 22, 2021. <http://www.jstor.org/stable/20108541>.

²⁸⁸ Wilson, "The Causes of the Thirty Years War 1618-1648," 557.

²⁸⁹ Barbara Stollberg-Rilinger ve Yair Mintzker, "The Thirty Years' War And The Peace Of Westphalia," içinde *The Holy Roman Empire: A Short History*, (Princeton, Oxford: Princeton University Press, 2018), 89, Erişim Tarihi: Nisan 22, 2021, doi:10.2307/j.ctvc778tr.12.

²⁹⁰ Kemal Çiftçi, "Wesphalia Sistemi"ne Karşı "Millet Sistemi" Söylemi ve Soğuk Savaş Sonrasında "Uluslararası Siyaset," *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi* 10, no. 19 (2018), 689 ve 691.

²⁹¹ M. Sheehan, "The Development of British Theory and Practice of the Balance of Power before 1714," *History Dergisi* 73, no. 237, (1988): 28, Erişim Tarihi: Nisan 22, 2021, <http://www.jstor.org/stable/24415889>.

²⁹² Aydın Aydın ve Emir Bakıncak, Uluslararası Güç Dengesi ve İki Kutupluluk Arasında ki İlişki," *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 17, no. 1 (2016): 102.

²⁹³ Oral Sander, *Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e*, 20. Baskı (Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, Ekim 2010), 105.

ile dengeleme ittifakı kurmuştu.²⁹⁴ 1792’de ise Napolyon’un Avrupa’da revizyonist politikalar izlemesi²⁹⁵ ve Avusturya-Prusya’nın diğer Alman prensliklerine kıyasla aşırı güç kazanması peşine takılma ittifakıyla sonuçlanmıştır. Fransa ile Baden-Wurtemberg-Bavyera-Saksonya askeri ittifakıyla zayıf Alman prenslikleri güçlü Fransa’nın peşine takılarak kazanan tarafta yer almayı hedeflemişti.²⁹⁶ Zayıf askeri ittifak bağına rağmen 1794-1812 arasındaki bütün savaşları Fransa kazanmıştır.²⁹⁷ 1789-1915 arası dönemde Fransa’nın revizyonist eylemlerine karşı diğer devletler Britanya liderliğinde koalisyon olarak adlandırılan askeri ittifaklar kurmuştu. Bu askeri ittifakların bileşimi yani aktörler (Britanya hariç) Fransa karşısında yenildiği için sürekli değişmiştir.²⁹⁸

1871’de Prusya Başbakanı Otto Von Bismarck’ın yeni kurulmuş Alman birliğini korumak için kurduğu ilişkiler oldukça istikrarsız işleyen dengeleme ittifakları yaratmıştır.²⁹⁹ Alman birliğini sağlamak amacıyla 1864’te Avusturya ile ittifak kurarak Danimarka’yla savaşan Bismarck, 1866’da Fransa ve Rusya’nın tarafsız bırakarak Avusturya ile savaşmış ve 1870’te³⁰⁰ ise Fransa’ya savaşabilmek için Avusturya ve Rusya’nın tarafsızlığını sağlamıştır.³⁰¹ Asıl amacı Rusya ile Fransa’nın ittifak yapmasını önlemek olan Bismarck, Rusya’yı içerde tutan ancak kısa sürede dağılan başarısız ittifak bağları yaratmıştı. Bu yönde kurulmuş olan 1872’de Rusya-Avusturya-Almanya İttifakı (1. Üç İmparatorlar Ligi)³⁰² ve 1881’de 2. Üç İmparatorlar Ligi dağılmıştı.³⁰³ Bismarck’ın Fransa’yı yalnız bırakma girişimleri Fransa’nın Alman saldırısı durumunda Rusya’nın yardımını içeren 1892 ve 1894 Fransız-Rus askeri ittifakıyla başarısız olmuştur.³⁰⁴ Rusya’yı tarafında tutamayan Bismarck, 1882’de Rus ve Fransız saldırı riskine karşılık

²⁹⁴ Sander, *Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918’e*, 106 ve 107.

²⁹⁵ Süleyman Erkan, “Savaş ve Barış Bağlamında XIX. Yüzyıl Uluslararası İlişkilerinin Özellikleri,” *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, no. 22 (2010): 97.

²⁹⁶ Eric Hobsbawm, *Devrim Çağı 1789-1848*, çev. Bahadır Sina Şener, 3. Baskı (Ankara: Dost Kitabevi Yayınları Haziran 2003), 97.

²⁹⁷ Hobsbawm, *Devrim Çağı*, 98.

²⁹⁸ Daniel J. Whiteneck, “Long-Term Bandwagoning and Short-Term Balancing: The Lessons of Coalition Behaviour from 1792 to 1815,” *Review of International Studies* 27, no. 2 (2001): 155-164, Erişim Tarihi: Nisan 12, 2021, <http://www.jstor.org/stable/20097725>.

²⁹⁹ Antony Best, et al., *20. Yüzyılın Uluslararası Tarihi*, çev. Taciser Ulaş Belge, (Ankara: Siyasal Kitabevi Yayınları, Eylül 2012), 16 ve 17.

³⁰⁰ Sander, *Siyasi Tarih*, 220 ve 221.

³⁰¹ Ali Çimen, *Tarihi Değiştiren Konuşmalar*, (İstanbul: Timaş Yayınları, Mart 2005), 74.

³⁰² Basil Liddell Hart, *1 Dünya Savaşı Tarihi*, çev. Kerim Bağrıaçık, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Eylül 2014), 3.

³⁰³ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 17. Baskı (İstanbul: Alkım Yayınevi, Ocak 2010), 46.

³⁰⁴ Armaoğlu, *20. Yüzyıl*, 570 ve 571.

Almanya-Avusturya-İtalya'yı içeren “üçlü ittifakı” denemiştir.³⁰⁵ Aynı dönemde Rusya'nın Osmanlı topraklarını parçalama girişimleri de karşı askeri ittifaklarla sonuçlanmıştı. Rusya'nın 1854'te Eflak-Boğdan'ı işgalinde İngiltere ile Fransa Osmanlı yanında savaşmış ve Osmanlı-Avusturya-Prusya siyasi ittifakıyla da desteklenmişti.³⁰⁶ 1853-1856 Kırım harbinde Rusya'ya karşı Osmanlı-İngiltere-Fransa-Pyemonte askeri ittifakıyla birleşmişti.³⁰⁷

Avrupa'nın 1870'lerden başlayıp 1904-1907'ye gelinceye kadar geçen dönemde iki bloğa ayrılmış olması 1. Dünya Savaşı'nın çıkmasında en önemli sebeplerden biridir.³⁰⁸ Avrupa'da esnek ittifaklar sistemine dayalı ağır aksak işleyen güç dengesi 1890-1914 arası dönemde katı bloklara dayalı hizalanmalara dönüşmüş ve denge sürdürülemeyecek boyuta varınca 1. Dünya Savaşı patlak vermiştir.³⁰⁹ Savaş öncesi iki bloğa ayrılmış olan hizalanma görünümü (1882-1915) Almanya-Avusturya-İtalya'dan oluşan Üçlü İttifak ile³¹⁰ İngiltere-Rusya-Fransa'dan oluşan Üçlü İtilaftan oluşmaktaydı. İtilafın temeli 1894'te Fransa-Rusya, 1904'te İngiltere-Fransa ve 1907'de İngiltere-Rusya ittifak antlaşmalarıydı.³¹¹ İtalya, 1915'te gizli Londra Antlaşmasıyla İtilaf bloğunun kendisine Akdeniz, Anadolu ve Afrika'da toprak vaatleri nedeniyle İtilaf devletleri tarafına geçmişti.³¹² İtilaf bloğunun zamanla genişlemiş olması İttifak bloğu aleyhine ezici şekilde güç kazanmasına sebep olmuştur. Özellikle ABD'nin dahil olmasıyla güç dengesi İtilaf bloğu lehine değişmiş ve savaşın sonucunu belirlemiştir.³¹³

1. Dünya Savaşına benzer şekilde 2. Dünya Savaşında da askeri hizalanmalar Mihver Devletleri ve Müttefik Devletler olarak ikili görünüm sergilemiştir.³¹⁴ SSCB'ye karşı

³⁰⁵ Roberts, *Avrupa Tarihi*, 550.

³⁰⁶ Togay Seçkin Birbudak, “1853-1856 Kırım Harbi'nde Osmanlı-Avusturya İlişkileri,” *BELLETERN Dergisi* 82, no. 293 (2018): 248, Erişim Tarihi: Nisan 12, 2021, <https://doi.org/10.37879/belleten.2018.241>.

³⁰⁷ Birbudak, “1853-1856 Kırım Harbi'nde,” 252.

³⁰⁸ Tolga Uslubaş ve Sezgin Dağ, *İlkçağlardan Günümüze Dünya Tarihi Ansiklopedisi*, (İstanbul: Karma Kitaplar Yayınevi, Ekim 2007), 334.

³⁰⁹ Hüseyin Emiroğlu, “İkinci Dünya Savaşına Giden Süreçte Küresel ve Bölgesel Aktör-Devlet Davranışlarının Çözümlemesi,” *Abant İzzet Baysal Üniversitesi SBE Dergisi* 1, no. 14 (2007): 65.

³¹⁰ Sander, *Siyasi Tarih*, 252-254.

³¹¹ Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 51-58.

³¹² Robert L. Hess, “Italy and Africa: Colonial Ambitions in the First World War,” *The Journal of African History* 4, no.1 (1963): 105, Erişim Tarihi: Nisan 22, 2021, <http://www.jstor.org/stable/179616>.

³¹³ Ömer Faruk Yılmaz, “Osmanlı Devleti Savaşa Nasıl İtildi? Büyük Oyun Büyük Savaş,” *İçinde 3 Kitada 4 Yıl: 1. Dünya Savaşı'nın 100. Yılı*, ed. Selman Kılıç, Veysel Sekmen ve Ömer Faruk Salar, (İstanbul: Yedi Kıta Kitaplığı Yayınları, 2014), 59.

³¹⁴ John A. Vasquez, “The Causes of the Second World War in Europe: A New Scientific Explanation,” *International Political Science Review* 17, no. 2 (1996): 163-169, Erişim Tarihi: Nisan 22, 2021, <http://www.jstor.org/stable/1601301>.

Berlin-Roma-Tokyo Mihveri, 1936'da Almanya ile Japonya, 1937'de İtalya'nın Anti-Komintern Pakt imzalamasıyla kurulmuştur. Pakt olası SSCB saldırısında karşılıklı askeri yardımı içermektedir. 1939'da Macaristan ve İspanya da bu ittifaka katılmıştır.³¹⁵ 22 Mayıs 1939'da ise İtalya ve Almanya "hayat sahası" perspektifiyle istila-işgal girişimlerinde birbirlerini desteklemek ve savaş durumunda birbirini savunmayı içeren Çelik Paktı imzalamıştır.³¹⁶ 27 Eylül 1940'ta ise Almanya-İtalya-Japonya Mihveri, SSCB dışındaki üçüncü bir devlet tarafından saldırıya uğramaları durumunda birbirlerine yardım edeceklerini içeren Üçlü Paktı (Tripartite Pakt) imzalamıştır.³¹⁷ Ağustos 1939'da Almanya, 1941'de ise Japonya ideolojik düşmanı olan SSCB ile Saldırmazlık Paktı imzalamış reel politik çıkarlar ideolojik çıkarların önüne geçmiştir. İdeolojik açıdan Anti Komintern Pakt ile çelişiyor gibi görünse de Almanya, kendisine karşı kurulacak olası İngiltere-SSCB-Fransız dengeleme ittifakını³¹⁸ ve iki cepheli savaş durumunu engellemeyi hedeflemiştir.³¹⁹

Siyasi tarihte bulunan bütün bu ittifak örnekleri incelendiğinde deniz ve kara alanlarının ele geçirilmesine yönelik bölgeselciliğin dönemin güç ve güvenlik tanımlamasında belirleyici olduğu din, mezhep veya ideolojiler gibi konuların ise ikincil planda olduğu rahatlıkla söylenebilir. Antik çağlardan 2. Dünya Savaşı'na kadar ittifak kurma motivasyonunu tamamen siyasi birimlerin politik çıkarlarına göre tanımlanmış bu durum bir devlet için dost-düşman skalasının sürekli değiştiği sabit olmayan ittifak eğilimiyle sonuçlanmıştır. Dönemin geçici ve zayıf ittifaklarında aldatan devlet durumunun oldukça sık görülmesi, bir devlet veya devletler grubunu durdurmak gibi sınırlı amaçla ve savaş anı veya öncesi gibi sınırlı zaman diliminde faaliyet göstermeleri belirleyici olmuştur. Örneklerden görüldüğü üzere ittifakların üstlendiği roller arasında sayılan revizyonist eğilimlere karşı dengeleme, müttefikler üzerinde hegemonya kurma,

³¹⁵ Ahmet Çelik, *Soğuk Savaşın Oluşum Süreci ve Türkiye'ye Etkileri, 1939-1952*, (İstanbul: Hiperlink Yayınları, 2020), 80.

³¹⁶ Armaoğlu, *20 Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 363-365.

³¹⁷ Jeremy A. Yellen, "Into the Tiger's Den: Japan And The Tripartite Pact, 1940," *Journal of Contemporary History* 51, no. 3 (2016): 570-575, Erişim Tarihi: Nisan 22, 2021, <http://www.jstor.org/stable/44503998>.

³¹⁸ Timothy W. Crawford, "Powers of Division From the Anti-Comintern to the Nazi Soviet and Japanese-Soviet Pacts, 1936-1941," İçinde *The Challenge Of Grand Strategy The Great Powers And The Broken Balance Between The World Wars*, ed. Steven E. Lobell, Norrin M. Ripsman ve Jeffrey W. Taliaferro, (Cambridge: Cambridge University Press, 2012), 246-256, Erişim Tarihi: Nisan 12, 2021, <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e000xtr&AN=465766&lang=tr&site=ehost-live>.

³¹⁹ Burak Çınar, "İkinci Dünya Savaşı'nda Almanya'nın İki Cepheli Savaş Sorunu," *Güvenlik Stratejileri Dergisi* 10, no. 20 (2014): 150 ve 151.

işgalden kurtulmak veya güçlü tarafa katılıp ekonomik ve faydalar kazanmak gibi amaçların literatürde yer alan ittifak kurma nedenleri ve türleriyle oldukça uyumludur. Ancak bu dönem ittifaklarında belirgin bir düşman ve tehdit algısının olmadığı Hedging (sınırlayıcı-önlem alıcı) ittifak örneği bulunmadığı vurgulanmalıdır. Askeri ittifakların kullanımı ister işlevini başarılı şekilde yerine getirsün ister başarısız olsun devletler dahil siyasi birimler tarafından kullanışlı araçlar olarak görülmüştür. Ancak bu dönemde sorumluluğu devretme, saklanma, zincirleme müdahillik ve yatıştırma gibi ittifak başarısızlığı yaygın şekilde gözlemlenmiştir. Bu dönemde özellikle değişken ve kırılgan dengeleme ittifakların katı hizalanmalara dönüşmesiyle genel çaplı bölgesel veya küresel çatışmaları tetikleyerek ittifak başarısızlığı da yaşanmıştır.

1.7. Kolektif Güvenlik Örgütleri ve Özellikleri

Modern uluslararası ilişkilerin en temel aktörlerinden biri haline gelen uluslararası örgütler³²⁰ eskiden sadece devletlerin üstlenebileceği özel alan olan güvenlik sektöründe de faaliyet göstermektedir. Kolektif güvenlik örgütlerinin üyelerinin devletler olması bağlamında hükümetlerarası uluslararası örgütler kategorisine girmektedir. Üye devletler örgütün nasıl yönetileceğini kendileri belirlemekte, örgüt faaliyetlerini yürütmeyi mali fon sağlayarak ve örgüt içinde oy kullanarak gerçekleştirmektedir. Çok taraflı bir anlaşma üzerine kurulan kolektif güvenlik örgütleri³²¹ bir ihtiyaç doğrultusunda, devletlerin isteğiyle ve bilinçli şekilde yaratılmış kurumlardır. Küresel veya bölgesel düzeyde dizayn edilmeleri üye olabilecek aktörleri doğrudan etkilemektedir. Bu kapsamda örgüt üyeliği sadece belli bir bölgede bulunan devletlere, tüm devletlere veya diğer uluslararası örgütlere açık olabilir.³²² Kolektif güvenlik örgütlerinin devletlerin güç politikalarından bağımsız olmadığını savunan George Liska'ya göre bu yapıların kurulma amacı savaşı

³²⁰ Uluslararası örgütler Hükümetler arası Uluslararası Örgütler (Intergovernmental Organizations-IGO's) ve Hükümet dışı Uluslararası Örgütler (Nongovernmental Organizations-NGO's) ve Hibrit nitelikli Uluslararası Örgütler olarak üçe ayrılmaktadır. Bu ayrım üye aktörlere göre yapılmaktadır. Bknz. Shazelina Z. Abidin, "International Organizations," İçinde *International Relations*, ed. Stephen McGlinchey, (Bristol-England: E-International Relations Publishing, 2017), 72-76.

³²¹ Shazelina Z. Abidin, "International Organizations," 72-76.

³²² Barbara Koremenos, Charles Lipson ve Duncan Snidal, "The Rational Design of International Institutions," *International Organization* 55, no. 4 (2001): 761-764, Erişim Tarihi: Nisan 22, 2021, <http://www.jstor.org/stable/3078615>.

kazananların ittifak aracılığıyla savaşı kaybeden tarafı sisteme entegre etmesi ve eski düşmanı kontrol altında tutmasına dayanmaktaydı.³²³

Kolektif güvenlik mekanizması içeren bu örgütlerde bir devletin başka bir devlete saldırmasını önlemek için tasarlanmış yasal kurumsal yapılar ve yaptırım mekanizmaları(diplomatik, askeri veya ekonomik) bulunmaktadır. Kolektif güvenliğin parçası olan üyeler kendi aralarındaki anlaşmazlıkları çözmede askeri güç kullanımını terkederek olası veya gerçek saldırıya karşı kolektif güç kullanmayı taahhüt etmektedir.³²⁴ Yazılı kurucu antlaşma özelliğiyle kolektif güvenlik örgütleri askeri ittifaklardan ayrılmaktadır. Devletlerin ittifak taahhütlerini yazılı kurucu anlaşmalarla kayıt altına almasının iki nedeni bulunmaktadır. İlki kendi aralarındaki iş birliğini yönetmek için resmi bir anlaşmayla kurulan kurumsal yapının sağladığı faydadır. Geleneksel askeri ittifaklarla kıyaslandığında bu tür bir antlaşma ittifak ortaklarının saldırı durumunda yardıma gelmeme olasılığını içeren “aldatma” ihtimalini azaltmaktadır. İkincisi ise askeri iş birliğinin daha fazla uzmanlaşmayı ve devletlerin savunulmasında ölçek ekonomilerinden yararlanmasını sağlamaktadır.³²⁵ Bu kapsamda özellikle küçük, savunmasız veya ekonomisi zayıf devletlerin savunma maliyetini azaltması nedeniyle oldukça işlevseldir. Bir devletin daha güçlü bir devletle ittifak kurması kendi altyapısını, teknolojik uzmanlığını ve silah dağıtım sistemlerini inşa etmesinden ve sürdürmesinden daha kolay ve daha az maliyetlidir. Ayrıca kolektif güvenlik örgütleri vasıtasıyla üyeler arasında gerçekleşen ticaret, askeri yardım, yabancı askeri personelin konuşlandırılması ve krediler sayesinde artan mali faydalar üye ülke ekonomilerinde çarpan etkisi yapmaktadır.³²⁶

Kolektif güvenlik örgütlerinin sahip olduğu ayırıcı unsurlar ve özellikler de bulunmaktadır. Unsurları uluslararası hukuk önünde özne olması bağlamında tüzel kişiliğe, örgütün tanınmasını sağlayacak kurumsal kimliğe ve fiziki varlığa sahip olmasıdır.³²⁷ Devletler genel bir eğilim olarak kolektif güvenlik örgütlerinin uluslararası

³²³ George Liska, *The Ways Of Power: Pattern And Meaning In World Politics*, (Oxford, U K ; Cambridge, USA: Basil Blackwell, 1990), 8.

³²⁴ Griffiths ve O’Callaghan, *International Relations: The Key Konsept*, 38 ve 39.

³²⁵ Brett Ashley Leeds ve Burcu Savun, “Terminating Alliances: Why Do States Abrogate Agreements?,” *The Journal of Politics* 69, no. 4 (2007): 1119, Erişim Tarihi: Nisan 22, 2021, doi:10.1111/j.1468-2508.2007.00612.x.

³²⁶ Martin Griffiths ve Terry O’Callaghan, *International Relations*, 1.

³²⁷ Davut Ateş, *Uluslararası Örgütler Devletlerin Örgütlenme Mantığı*, (Bursa: Dora Yayınevi, 2012), 15.

siyasi ve yasal süreçlere katılımını kabul etmiştir. Bu uluslararası tüzel kişiliğe sahip olması bağlamında kolektif güvenlik örgütlerinin eylem ve kararlarından doğacak hak ve yükümlülükleri üstlenmesi anlamına gelmektedir. Ayrıca uluslararası tüzel kişilik yasal amaçlar için örgütün üye ülkelerinden ayrı bir kimliği olduğunu da vurgulamaktadır.³²⁸ Bunun yanında antlaşma metni, sözleşme, şart gibi bir sözleşmeyle belirlenen kurucu statüye sahiptir. Kurucu statü örgütün fiziki varlığı, kurumsal kimliği ve tüzel kişiliğini tanımlamaktadır. İkinci olarak yalnızca egemen devletlerin arzusu, rızası ve inisiyatifiyle kurulabilmektedir. Bu bağlamda kuruluşunda, üyelikte ve karar mekanizmasında yalnızca devletlerin belirleyici olması onu hükümetler arası niteliğini göstermektedir.³²⁹ Geleneksel askeri ittifaklarda bariz şekilde gözlemlenen güç dengesizliklerinin aksine uluslararası örgütlerde egemen devletlerin eşitliği ilkesi geçerlidir. Bu ilkeye göre üyeler arasındaki ekonomik, coğrafi, nüfus ve askeri güç farklılıkları dikkate alınmaksızın her biri eşit kabul edilmektedir. Bu üyelerin karar mekanizmasında eşit oy hakkına sahip olduğu anlamına gelmektedir.³³⁰ Devlet kontrolü mekanizmaları olarak veto yetkisi, bütçe tekelleşmesi ve diğer resmi mekanizmalar devletlerin kuruluşun faaliyetlerini yönlendirmesi, izlemesi veya tersine çevirmesini sağlamaktadır. Bunları ilk tasarım aşamasında uygulayarak devletler müdahale etme yeteneklerini kurumsallaştırırlar.³³¹ En az iki devletle kurulan geleneksel askeri ittifaklardan farklı olarak kolektif güvenlik ittifakları üçten daha fazla devletin bir araya gelmesiyle kurulmaktadır. Örgüt yönetiminde devletlerin karar verme ve gözetimini kurumsal mekanizma sağlarken alınan kararların uygulanmasını bürokratik organizasyon gerçekleştirmektedir. Bu organizasyon sayesinde örgüt alınan kararların uygulanmasında devlet dışı aktörlerden bağımsız hareket edebilmekte ve özerk davranabilmektedir. Özerklik hem örgüt personelinin hem de finansmanın, tek bir üye devlet veya örgüt dışı üçüncü bir aktör tarafından kontrol

³²⁸ William E. Holder, "International Organizations: Accountability and Responsibility," *Proceedings of the Annual Meeting (American Society of International Law)* 97, (2003): 231 ve 232, Erişim Tarihi: Nisan 22, 2021, <http://www.jstor.org/stable/25659858>.

³²⁹ Ateş, *Uluslararası Örgütler*, 19-21.

³³⁰ Jacob Katz Cogan, "Representation and Power in International Organization: The Operational Constitution and Its Critics," *The American Journal of International Law* 103, no. 2 (2009): 220, Erişim Tarihi: Nisan 22, 2021, doi:10.2307/20535148.

³³¹ Tana Johnson, "Institutional Design and Bureaucrats' Impact on Political Control," *The Journal of Politics* 75, no. 1 (2013): 184, Erişim Tarihi: Nisan 22, 2021, doi:10.1017/s0022381612000953.

edilmemesi anlamına gelmektedir. Kolektif karar vermeyi kapsayan toplantılar dizisiyle rutin gözetim mekanizması süreklilik arz etmektedir.³³²

Kolektif güvenlik örgütleri geleneksel askeri ittifaklardan farklı özelliklere sahiptir. Askeri ittifaklar genellikle iki ya da daha fazla devletin bir araya gelmesiyle resmi antlaşma veya gayri resmi şekilde savaş veya yakın savaş riski durumunda ortak düşmana karşı tek taraflı güvenlik taahhüdü, tarafsızlık veya karşılıklı savunmaya dayalı kurulmakta ve ortak düşmanın yarattığı tehdit ortadan kalkınca ittifak dağılmaktaydı. Ayrıca ittifakların kırılabilirliği yani bozulması kendilerine taraf olan hükümetlerin değişkenliği ile daha da artmaktaydı.³³³ Bu bağlamda geleneksel olarak askeri ittifaklar herhangi bir ortak personel planlaması ve hazırlığı olmaksızın savaş durumunda sadece askeri yardım vaadi ile sınırlı işbirliği sunmaktaydı. Buna karşılık ilk kez NATO dönemeciyle ortaya çıkan kolektif güvenlik örgütleri ise kesintisiz askeri planlama, sürekli siyasi bilgi alışverişi, analiz ve istişare için teknik olarak gelişmiş entegre bir yapıya sahip barış zamanında inşa edilmiş uluslararası kurumlardı.³³⁴ Bu bağlamda saldırı amaçlı değil savunma amaçlı dizayn edilen kolektif güvenlik örgütleri çok taraflı olarak resmi ve açık antlaşmayla, kolektif savunma taahhüdü içeren, kurucu normları olan, üyelerine askeri standardizasyon sağlayan ve zamanla kurumsallaşan organizasyonlardır. Hükümetlerin değişmesi ittifakların dağılmasıyla sonuçlanmamaktadır. Kupchan'da tarihsel olarak ittifakların savaş araçları olma eğilimindeyken modern dönemde savunma nitelikli caydırıcılık araçlarına dönüştüğünü doğrulamaktadır.³³⁵ Müttefikler, potansiyel rakiplere olası çatışma durumunda askeri olarak iş birliği yapmayı planladıklarının sinyalini vermekte ve sinyalin potansiyel saldırganları bir üye devlete saldırmaktan caydırması amaçlanmaktadır. Caydırıcılığın başarısız olması ihtimaline karşılık ittifak vasıtasıyla müttefiklerin ortak düşmanla savaşma yeteneği arttırmayı hedeflemektedir. Bu doğrultuda üye devletler arasında askeri stratejilerin koordinasyonunu sağlayarak olası çatışmada daha etkili olmalarını garantilemektedir. Hem savaş sırasında savaş

³³² Thomas J. Volgy, et.al., "Identifying Formal Intergovernmental Organizations," *Journal of Peace Research* 45, no. 6 (2008): 839-841, Erişim Tarihi: Nisan 22, 2021, <http://www.jstor.org/stable/27640772>.

³³³ L. P. Jacks, "The Frailty of Alliances (a).," *Transactions of the Grotius Society* 23 (1937): 42 ve 43, Erişim Tarihi: Nisan 22, 2021, <http://www.jstor.org/stable/742942>.

³³⁴ Harald von Riekhoff, "The Changing Function of Nato," *International Journal* 21, no. 2 (1966): 167, Erişim Tarihi: Nisan 22, 2021, doi:10.2307/40200327.

³³⁵ Charles A. Kupchan, "On Great Power Conflict: Entangled or Untangled Alliances?" *Strategic Studies Quarterly* 13, no. 4 (2019): 3, Erişim Tarihi: Nisan 22, 2021, <https://www.jstor.org/stable/26815042>.

yükünü paylaşarak hem de devletlerin barış zamanlarında savunma harcamalarını azaltmasına izin vererek verimliliği de artırmaktadır.³³⁶

Kolektif savunma örgütleri barışı teşvik etmek için tasarlanmış kurumsal mekanizmaları içermesi sayesinde üye devletlerin kısmen iç siyasi yapılarını ve dinamiklerini düzenleyici etki yaratmaktadır.³³⁷ Söz konusu örgütlerin ülkeler arasında ortak kurallar, politikalar, yasalar ve standartlar oluşturarak sınır ötesi bilgi aktarımının önündeki düzenleyici engellerin azaltılmasında rolü de bulunmaktadır.³³⁸ Doğru bilgi aktarımı sayesinde çatışan taraflar arasında arabuluculuk, belirsizliği azaltma, sorun çözmede yardımcı olma, bölgesel ve küresel normları entegre etme gibi rolleriyle geleneksel nitelikli askeri ittifaklardan ayrılmaktadır.³³⁹ Bu çerçevede kolektif güvenlik örgütünün üstlendiği diğer roller anlaşmaların müzakere edilmesini ve uygulanmasını kolaylaştırma, anlaşmazlıkları çözme, teknik yardım gibi operasyonel faaliyetleri yürütme, normları geliştirmek, uluslararası söylemi şekillendirme ve çatışma yönetimidir.³⁴⁰ Çatışma yönetiminde kullandığı ad hoc (geçici) askeri koalisyonlar yönüyle de geleneksel askeri ittifaklardan ayrılmaktadır. Geçici ve çok taraflı (ittifaka üye olmayan ülkeleride içerebilen) askeri koalisyonların yapılanması kolektif güvenlik örgütlerince de uygulanmasına rağmen nihai karar vericiler her zaman üye devletlerdir. Özellikle örgüt içinde büyük veya hakim konumda olan devletler bu süreçte kritik rol oynamakta ve koalisyon kurma sürecini organize etmektedir.³⁴¹

³³⁶ Michaela Mattes, "Reputation, Symmetry, and Alliance Design," *International Organization* 66, no. 4 (2012): 683, Erişim Tarihi: Nisan 22, 2021, <http://www.jstor.org/stable/23279975>.

³³⁷ Andrew G. Long, Timothy Nordstrom ve Kyeonghi Baek, "Allying for Peace: Treaty Obligations and Conflict between Allies," *The Journal of Politics* 69, no. 4 (2007): 1103, Erişim Tarihi: Nisan 22, 2021, doi:10.1111/j.1468-2508.2007.00611.x.

³³⁸ Srividya Jandhyala ve Anupama Phene, "The Role of Intergovernmental Organizations in Cross-border Knowledge Transfer and Innovation," *Administrative Science Quarterly* 60, no.4 (2015): 716, Erişim Tarihi: Nisan 22, 2021, <http://www.jstor.org/stable/24758810>.

³³⁹ Elizabeth Fausett ve Thomas J. Volgy, "Intergovernmental Organizations (IGOs) and Interstate Conflict: Parsing Out IGO Effects for Alternative Dimensions of Conflict in Postcommunist Space," *International Studies Quarterly* 54, no. 1 (2010): 81, Erişim Tarihi: Nisan 22, 2021, <http://www.jstor.org/stable/40664238>.

³⁴⁰ Kenneth W. Abbott ve Duncan Snidal, "Why States Act through Formal International Organizations," *The Journal of Conflict Resolution* 42, no. 1 (1998): 5, Erişim Tarihi: Nisan 22, 2021, <http://www.jstor.org/stable/174551>.

³⁴¹ Marina E. Henke, *Constructing Allied Cooperation: Diplomacy, Payments, and Power in Multilateral Military Coalitions* (Ithaca: Cornell University Press, 2019), 19 ve 20, Erişim Tarihi: Nisan 22, 2021, <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e000xtr&AN=2093056&lang=tr&site=ehost-live>.

Kurumsallaşmaya vurgu yapan Örgütsel İttifak Teorisine göre üyelerini ortak düşmanın saldırılarına karşı dış güvenlik sağlayan ittifaklar, ittifak üyeleri arasındaki sorun, çatışma ve savaşların engellenmesiyle de iç güvenlik sağlamaktadır. Bu bağlamda müttefikler arası ilişkilerin yönetilmesi rolü de bulunmaktadır. Patricia Weitzman’a göre, ittifakların barış zamanındaki fonksiyonu müttefikler arasındaki iç tehditler kurumsallaşma sayesinde engellemektedir. Devletler arasındaki çıkar çatışmalarını ittifak antlaşması vasıtasıyla rakip bir müttefiki uzlaştırmaya çalışarak (tethering) “bağlama” yöntemiyle engellemekte ve müttefikler arasında savaş riski de azaltılabilmektedir.³⁴² Benzer şekilde Rafferty’de askeri ve askeri olmayan çıkarlara yönelik ortak tehditlerle karşılaşan devletlerin askeri antlaşmalarını kurumsallaştırması bağlamına vurgu yapmaktadır. Kurumsallaşma ittifakın performansı bozulsun veya stratejik bağlam köklü değişikliklere uğrasa dahi devletin ittifaktan ayrılmasını veya ittifakın dağılmasını engellemektedir.³⁴³ Rafferty’ye göre kolektif güvenlik örgütü üyeleri ve iş birliği kanallarını resmileştiren ve düzenleyen bir organizasyon oluşturdukça uzun vadeli bir süreçte kurumsallaşmaktadır. Örgüt personelinin ve bütçesinin üye ülkelerin ulusal kontrolünden bağımsızlığı, ulusal-bölgesel düzeylerde sivil ve askeri planlar yapılması, bu kurumsallığı güçlendirmektedir.³⁴⁴ Bunun yanında kurumsallaşma sayesinde devletlerin doğru bilgiye erişme, bilgi paylaşımı ve anlaşmaların izlenmesi ile ilgili işlem maliyetlerini azaltmaktadır. Bu sayede müttefiklere sunulan bilgi kalitesini ve yelpazesini genişleterek ittifakın performansını artırmaktadır. Ayrıca iş birliğinin temel askeri taahhülle doğrudan ilgili olmayan ikincil konulara yayılmasını da sağlayabilmektedir.³⁴⁵

Bu örgütlerin belirleyici dört özelliği üzerinden kolektif güvenlik örgütlerinin başarı düzeyi yapılmış ampirik bir çalışmayla belirlenmiştir. Bunlar üye devletlerin diğer üyelere yönelik saldırgan eylemlerden kaçınması, taraflar arasında askeri ilişkilerin kurumsallaşması, anlaşmazlıkların barışçıl uyuşmazlık çözüm mekanizmalarıyla çözülmesi, kalıcı kurumsal örgütlenmenin varlığı başarı düzeyini etkilemektedir.³⁴⁶

³⁴² Patricia A. Weitzman, *Waging War Alliances, Coalitions and Institutions of Interstate Violence*, (Stanford, California: Stanford University Press, 2014), 30 ve 31, Erişim Tarihi: Nisan 22, 2021, <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e000xtr&AN=713623&lang=tr&site=ehost-live>.

³⁴³ Kirsten Rafferty, “An Institutional Reinterpretation of Cold War Alliance Systems: Insights for Alliance Theory,” *Canadian Journal of Political Science* 36, no. 2 (2003): 342, Erişim Tarihi: Nisan 22, 2021, <http://www.jstor.org/stable/3233250>.

³⁴⁴ Rafferty, “An Institutional Reinterpretation of Cold War Alliance Systems,” 344 ve 345.

³⁴⁵ Rafferty, “An Institutional Reinterpretation,” 345

³⁴⁶ Long, Nordstrom ve Baek, “*Allying for Peace*,” 1104.

Başka bir çalışmaya göre ise örgüt başarısı ve kalıcılığını etkileyen coğrafi mesafe ve sistemin yapısı olarak belirlenmiştir. İttifakın uzak üyelerini korumak için askeri güçleri hareket ettirmenin zorluğu nedeniyle üyeler arasındaki coğrafi mesafe uzadıkça başarı düzeyi azalmaktadır. 1954'te kurulmuş olan Güneydoğu Asya Antlaşması Örgütü (Southeast Asia Treaty Organization-SEATO) Atlantik'te olmayan üyeleri Avustralya, Yeni Zelanda, Filipinler, Tayland ve Pakistan arasındaki coğrafi mesafe oldukça fazlayken 1949'da NATO'yu kuran on Avrupa devletinden dokuzu coğrafi olarak bitişikti.³⁴⁷ Kalıcılık ve başarı ölçütü olarak devreye "ittifak güvenilirliği" kavramı ve sistemin yapısının bu kavramı etkilemesi de girmektedir. Bu bağlamda iki kutuplu uluslararası sistemde ittifak üyeleri arasındaki ittifak taahhütlerini yerine getirme, iş birliği ve dayanışma düzeyi çok kutuplu sisteme kıyasla oldukça yüksektir. İki kutuplu sistemde hizalanma sayısı sınırlanmış ve hizalamalar sabitlenmiştir. Ortak düşman, ideoloji gibi faktörler rakip bloğa geçiş yapılmasını zorlaştırması, devletlerin kendi çıkarlarını ittifak ortaklarının çıkarları ile tanımlamaları ittifak güvenilirliğini arttırmaktadır. Buna karşılık çok kutuplu sistemde ittifak kurulabilecek aktör sayısının fazlalığı, rakip ittifakların sayısındaki artış ve ortak tehdit algısının zayıflaması gibi nedenler ittifak güvenilirliğini azaltıcı faktörler olarak ön plana çıkmaktadır.³⁴⁸

1.8. NATO Dönemeci ve Bağlı İttifaklar Zinciri

Kolektif güvenlik örgütleri 20. Yüzyılda uluslararası sisteme hâkim olmuş organizasyonlara dayalı kurumsal yapılardan oluşmaktadır. 2. Dünya Savaşı sonrası süper güçlerin rekabetine dayalı Soğuk Savaşın büyük etkisiyle bu dönem ve sonrasında ittifak dizaynında önce ki dönemlerde uygulanan ikili antlaşmalardan ziyade çok taraflı şekilde kurulan uluslararası örgütler şeklini almıştır.³⁴⁹ Savaş sonrası dünya barışı ve güvenliğini korumak amacıyla kolektif savunma mekanizması sunan ilk uluslararası örgüt BM olsa da amaçlarını yerine getirebilecek ordusunun bulunmaması ve SSCB'nin BM içindeki varlığı BM'nin yetersiz kalmasına neden olmuştur. Bu durum NATO'nun ortaya

³⁴⁷ Benjamin Fordham ve Paul Poast, "All Alliances Are Multilateral: Rethinking Alliance Formation," *The Journal of Conflict Resolution* 60, no. 5 (2016): 850, Erişim Tarihi: Nisan 22, 2021, <http://www.jstor.org/stable/24755898>.

³⁴⁸ Louis René Beres, "Bipolarity, Multipolarity, and the Reliability of Alliance Commitments," *The Western Political Quarterly* 25, no. 4 (1972): 702-704, Erişim Tarihi: Nisan 22, 2021, doi:10.2307/446797.

³⁴⁹ Peter J. Katzenstein, Robert O. Keohane ve Stephen D. Krasner, "International Organization and the Study of World Politics," *International Organization* 52, no. 4 (1998): 650, Erişim Tarihi: Nisan 22, 2021, <http://www.jstor.org/stable/2601354>.

çıkmasında belirleyici olmuştur.³⁵⁰ Bu yüzden NATO kurulduğunda SSCB'ye karşı kolektif savunmaya dayalı koruma mekanizması sunan bir kolektif savunma örgütü olarak dizayn edilmişti. NATO kurucu antlaşmasının 5. Maddesiyle sabitlenen kolektif savunma ilkesi kolektif güvenlik örgütü özelliğini tanımlamaktadır. 5. Madde herhangi bir NATO üyesine yapılacak bir saldırının bütün üyelere karşı yapılmış saldırı olarak kabul edileceği ve BM Antlaşmasının 51. Maddesiyle devletlere tanınan bireysel veya toplu şekilde savunma hakkının kullanılacağı ifade etmektedir.³⁵¹ Bununla birlikte 5. Maddeye dayanan kolektif savunma askeri tehditlerle başa çıkmada geçici ve istisnai niteliktedir. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin (BMGK) önlem almasına kadar uygulanması nedeniyle geçici, uluslararası anlaşmazlıkların barışçıl yöntemlerle çözülmesini içeren 1 ve 2. Madde nedeniyle ve sadece saldırı durumunda işletilmesi bağlamında istisnai özelliktedir. Bu maddeden NATO'nun tüm üyelerini kapsayan genel konvansiyonel veya nükleer bir saldırı durumunda kullanılacağı anlaşılmaktadır.³⁵²

NATO sadece SSCB tehdidiyle mücadele için değil aynı zamanda kendi üyeler arası uzlaşma ve anlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözümü yönüyle de geleneksel askeri ittifaklardan ayrılmaktadır. Siyasi istişare ve danışma fonksiyonu ittifak içi uzlaşmayı ve tek sesliliği güçlendirmesi yönüyle ön plana çıkmaktadır.³⁵³ Kurumsal organları sayesinde sürekli işleyen danışma mekanizması tüm üye devletlerin Brüksel'deki NATO Karargahı'nda daimî delegasyonları aracılığıyla hızlı ve kesintisiz bir şekilde gerçekleşebilir. Danışmanın resmi veya gayri resmi olarak çok farklı şekilleri bulunmaktadır. Basit bilgi ve fikir alışverişi şeklinde olabileceği gibi üyelerin almış olduğu veya almak üzere olabileceği eylemleri veya kararları da içerebilir.³⁵⁴ Danışma (istişare) fonksiyonunu kurucu antlaşmanın 4. Maddesiyle sabitlenmiştir. Danışma taraflardan herhangi birinin toprak bütünlüğü, siyasi bağımsızlığı veya güvenliği tehdit edildiğini düşündüğünde diğer üyelerin tamamıyla birlikte istişarede bulunmasını ifade

³⁵⁰ Güngör Şahin, *Küresel Güvenlik ve NATO: Teori-Aktör-Tehdit-Risk*, (Ankara: Detay Yayınları, Ocak 2016), 146 ve 147.

³⁵¹ "Collective Defence-Article 5," NATO/OTAN, Kasım 25, 2019, Erişim Tarihi: Eylül 25, 2020, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_110496.htm.

³⁵² Bruno Tertrais, "Article 5 of the Washington Treaty: Its Origins, Meaning and Future," (Research Paper, NATO Defense College Research Division, Nisan 2016), 2, Erişim Tarihi: Mayıs 17, 2021, <http://www.jstor.org/stable/resrep10238>.

³⁵³ Annette Baker Fox, "A New Task for NATO?" *International Studies Quarterly* 11, no. 4 (1967): 358 ve 359, Erişim Tarihi: Nisan 22, 2021, doi:10.2307/3013917.

³⁵⁴ "The Consultation Process and Article 4," NATO/OTAN, Şubat 28, 2020, Erişim Tarihi: Eylül 25, 2020, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49187.htm.

etmektedir.³⁵⁵ NATO müttefikleri arasındaki istişare fonksiyonun iki boyutu bulunmaktadır. İlk boyutunda NATO üyelerinin herhangi birinin toprak bütünlüğü, siyasi bağımsızlığı veya güvenliği tehdit edildiği durumlar oluşturmaktadır. Bu sayede NATO üyeleri arasında oluşabilecek sorunları çözerek iç cephede ki bölünmeleri engellemek amaçlanmıştır. Danışmanın ikinci boyutunu ise uluslararası barış ve güvenliği tehdit etme olasılığı bulunan veya fiilen ihlal eden herhangi bir olayı içermektedir. Bu boyut ile ittifak üyeleri ile NATO üyesi olmayan üçüncü ülkeler arasındaki sorunları çözmeyi amaçlamaktadır.³⁵⁶

Sunmuş olduğu kolektif güvenlik mekanizması ve danışmanın yanında NATO devletler arasında güvenlik rolüyle bir kurucu antlaşmayla oluşturulan kalıcı ve resmi bir kurumu tanımlamaktadır.³⁵⁷ NATO'nun Belçika Brüksel'de fiziki merkezi, 2018'de kabul edilen resmi marşı³⁵⁸ ve bayrağı³⁵⁹ bulunması uluslararası örgüt olarak kurumsal yapısını tanımlayan tüzel kişiliğinin göstergeleridir. NATO üyeleri yalnızca egemen ulus devletlerden oluşması nedeniyle hükümetler arası örgüttür.³⁶⁰ Kurucu antlaşmanın 9. Maddesiyle askeri ve siyasi kurumsal yapısı kurulmuştur. Bu madde her üyenin temsil edildiği, her an toplanabilecek şekilde organize edilen, antlaşma şartlarını uygulamak için ihtiyaç duyulan bütün yardımcı organların da kurulmasını sağlayacak bir Konsey kurulmasını öngörmüştü.³⁶¹ Barış zamanında kurulan NATO, KAK himayesinde sürekli ve kesintisiz çalışmak üzere tasarlanmış ayrıntılı bir askeri-siyasi organizasyona sahip olmasıyla geçmişte savaş zamanı kurulmuş acil işbirlikleri olan askeri ittifaklardan ayrılmaktadır.³⁶² Bu bağlamda üyelerine askeri olmayan eylemlerin koordinasyonu ve

³⁵⁵Lord Hasting Lionel Ismay, *NATO The First Five Years 1949-1954*, (NATO Yayınları, 1955), 17, Erişim Tarihi: Nisan 24, 2021, https://archives.nato.int/uploads/r/null/2/1/216977/NATO-The_first_5_years_1949-1954_by_Lord_Ismay_.pdf.

³⁵⁶ Sherrod Lewis Bumgardner, "Article 4 And North Atlantic Treaty," *Emory International Law Review* 34, (2019): 76, Erişim Tarihi: Nisan 22, 2021, <https://scholarlycommons.law.emory.edu/eilr/vol34/iss0/6>.

³⁵⁷ Denis Rey ve John Barkdull, "Why Do Some Democratic Countries Join More Intergovernmental Organizations Than Others?" *Social Science Quarterly* 86, no. 2 (2005): 388, Erişim Tarihi: Nisan 22, 2021, <http://www.jstor.org/stable/42956070>.

³⁵⁸ Güven ÖZALP, "NATO'nun marşı 29 yıl sonra onaylandı," *Hürriyet*, Ocak 4, 2018, Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2020, <https://www.hurriyet.com.tr/>.

³⁵⁹"Origins-Symbols: A Star Is Born," NATO/OTAN, Ekim 20, 2016, Erişim Tarihi: 10 Ağustos 2020, https://www.nato.int/cps/en/natohq/declassified_136211.htm.

³⁶⁰ Edward Miles, "Organizations and Integration in International Systems," *International Studies Quarterly* 12, no. 2 (1968): 199, Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021, doi:10.2307/3013501.

³⁶¹ Ismay, *NATO The First Five Years 1949-1954*, 14.

³⁶² Lawrence S. Kaplan, "Nato and its Commentators: The First Five Years," *International Organization* 8, no. 4 (1954): 450, Erişim Tarihi: Nisan 22, 2021, <http://www.jstor.org/stable/2704592>.

askeri konularda kesintisiz ve sürekli işleyen siyasi kurumsal ve entegre askeri yapı sunmaktadır.³⁶³

NATO 1949'da Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'ya koruma garantisi sunan Avrupa-Atlantik merkezli bölgesel bir kolektif güvenlik örgütü olarak dizayn edilmiş³⁶⁴ ve 1949-1991 arası dönemde SSCB'ye karşı savunma ittifakı niteliğini korumuştur.³⁶⁵ Soğuk Savaş boyunca ABD, NATO kapsama alanı dışında SSCB'nin etki alanını genişletmesini engellemek ve caydırıcılık başarısız olması durumunda güçlü bir savunma sağlamak için NATO'nun yanında karmaşık bir askeri ittifaklar ve kolektif güvenlik örgütleri ağı yaratmıştır.³⁶⁶ Bu kapsamda NATO'nun uzantısı olarak bölgesel ve kurumsallaşmış ittifaklar zinciri oluşturmuştur.³⁶⁷ SSCB'nin Balkanlarda ilerleyişini durdurmak amacıyla 1953'te politik ve 1954'te askeri antlaşmayla Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasında Balkan Paktı kurulmuştur.³⁶⁸ Güneydoğu Asya'da 8 Eylül 1954'te ABD, Avustralya, İngiltere, Fransa, Yeni Zelanda, Pakistan, Filipinler ve Tayland Manila Paktıyla SEATO'yu kurmuştur.³⁶⁹ Ortadoğu'da SSCB'nin yayılmasını önlemek amacıyla 24 Şubat 1955'te İngiltere, İran, Türkiye, Pakistan ve Irak arasında imzalanan Bağdat Paktı daha sonra Merkezi Antlaşma Örgütü (Central Treaty Organization-CENTO) adını almıştır.³⁷⁰ Amerika kıtasında ise 30 Nisan 1948'de 35 ülkeyle Amerikan Devletleri Örgütü kurulmuştur.³⁷¹

³⁶³ Alfred J. Hotz, "NATO: Myth or Reality," *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 288 (1953): 126 ve 127, Erişim Tarihi: Nisan 22, 2021, <http://www.jstor.org/stable/1029013>.

³⁶⁴Robert Endicott Osgood, *Alliances And American Foreign Policy*, (Baltimore, London: Johns Hopkins Press, 1971), 42 ve 43.

³⁶⁵Hasan Deniz Pekşen, "NATO'nun Dönüşümünün Sınırları: Bir Uygulama Vakası Olarak Enerji Güvenliği," *Güvenlik Stratejileri Dergisi* 12, no. 23 (2016): 38-41.

³⁶⁶Kirsten Rafferty, "An Institutional Reinterpretation of Cold War Alliance Systems: Insights for Alliance Theory," *Canadian Journal of Political Science* 36, no. 2 (2003): 341, Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021, <http://www.jstor.org/stable/3233250>.

³⁶⁷Rajan Menon, "The End of Alliances," *World Policy Journal* 20, no. 2 (2003): 2, Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021, <http://www.jstor.org/stable/40209855>.

³⁶⁸Sedef Bulut, "Sovyet Tehdidine Karşı Güvenlik Arayışları: I. ve II. Menderes Hükümetlerinin (1950-1954) NATO Üyeliği ve Balkan Politikası," *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi* 11, no. 41 (2008): 47 ve 54.

³⁶⁹Süleyman Temiz, "Kağıt Kaplan-Zayıf Bir Pakt Olarak Güneydoğu Asya Antlaşması Teşkilatı (SEATO) ve Bölgesel Siyasi Etkileri," *Tokat Gazi Osman Paşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, Ekonomi & Siyaset Özel Sayısı* (2019): 286.

³⁷⁰"Baghdad Pact," *International Organization* 10, no. 1 (1956): 212 ve 213, Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021, <http://www.jstor.org/stable/2705062>.

³⁷¹"Charter of the Organization of American States," *The American Journal of International Law* 46, no. 2 (1952): 43-66, Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021, doi:10.2307/2213866.

NATO kapsama alanı dışında SSCB yayılmasını engellemek amacıyla kurulmuş bu kolektif savunma örgütlerine rağmen klasik askeri ittifaklar tamamen terk edilmemiş ve Soğuk Savaşta etkisiyle destekleyici fonksiyonla kullanılmıştır. Eylül 1951’de ABD-Japonya Güvenlik Antlaşması ile Japonya ABD güvenlik şemsiyesi altına girmiş ve 1954’te Karşılıklı Savuma Yardım Antlaşması imzalanmıştır³⁷² Kore savaşında ABD-Güney Kore oldukça istikrarlı bir ittifak kurmuş ve savaş sonrası ABD güvenlik ağına dahil olmuştur. Kore Savaşı’nı sona erdiren herhangi bir barış anlaşması olmamasına rağmen Kore-ABD ittifakı Kuzeydoğu Asya’da istikrar ve refah sağlamıştır.³⁷³ Büyük Okyanus bölgesinde ise Eylül 1951’de ABD-Avustralya-Yeni Zelanda arasında ANZUS olarak adlandırılan üçlü güvenlik paktı imzalanmıştır.³⁷⁴

Bu dönemde destekleyici niyetle yapılanlar dahil ittifakların casus foederisin belirgin olmaması gibi iç işleyiş kusurları ve müttefiklerin uyumsuz eylemleri nedeniyle dış denge sorunları bulunmaktadır. Buna karşılık kolektif güvenlik örgütlerinde kurucu antlaşmaların yazılı, casus foederisin ihtilafa yer bırakmayacak şekilde belirgin ve kamuoyuna açık şekilde yapılmasının yanında sağladığı kurumsal yapı ittifaklarda yaygın şekilde görülen aldatma ihtimalini veya ittifak başarısızlığı türlerinin ortaya çıkmasını engellemektedir. Kurumsal yapı dış denge sorunlarını minimize ederek örgütün performansı bozulsa ve uluslararası güvenlik çevresi köklü değişikliğe uğrasa dahi örgütün dağılmasını engellemektedir. Bunun yanında ittifakların kolektif güvenlik örgütlerinin sağladığı güvenlik ve gücün yerini alamayacak düzeyde sınırlı üyeliğe ve sınırlı işleve sahip olması nedeniyle zayıf olması bağlamında eleştiriye açıktır. İttifaklar kolektif güvenlik örgütlerinin sahip olduğu belirsizliği azaltma, arabuluculuk, bölgesel ve küresel normları entegre etme, antlaşmaların müzakere edilmesi ve uygulanması, teknik ve eğitim yardımı, norm ve rejim üretme, uluslararası gündem belirleme, devlet ve kurum inşası, kriz ve çatışma yönetimi gibi rollerden yoksundur. Bunun yanında ittifaklarla kıyaslandığında kolektif güvenlik örgütlerinin sahip olduğu kesintisiz askeri planlama ve askeri entegrasyon, kurucu normlara sahip olma ve inşa etme, askeri-teknik

³⁷² Hakan Gönen, “ABD-Japonya Güvenlik Antlaşmaları: Oluşumu, Evrimi ve Sonuçları,” *Uluslararası İlişkiler Dergisi* 1, no.4 (2004): 121-123.

³⁷³ Myongsob Kim, Suzanne L. Parker ve Jun Young Choi, “Increasing Distrust of the USA in South Korea,” *International Political Science Review* 27, no. 4 (2006): 427, Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021, <http://www.jstor.org/stable/20445068>.

³⁷⁴ William T. Tow, “The Anzus Dispute: Testing U.S. Extended Deterrence in Alliance Politics,” *Political Science Quarterly* 104, no. 1 (1989): 117, Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021, doi:10.2307/2150990.

standardizasyon, kurumsal kimlik, tüzel kişilik ve fiziki varlık gibi özellikler gücünü ve etkisini arttırmaktadır. İttifaklarda müttefikler arası güç eşitsizlikleri ve dengesizlikleri ittifakın savaş veya kriz öncesi ile kriz anı arasında harekete geçmesini engelleyerek ittifak başarısızlığına veya ittifakı yıkıma götürürken kolektif güvenlik örgütlerindeki müttefikler arasında güç eşitsizliklerinin göz ardı edilmesi iki zaman aralığında etkili ve zamanında eyleme geçmesini garantilemektedir. Bu kapsamda kolektif güvenlik örgütleri asli gücünü üyelerinin ekonomik, askeri, coğrafi ve nüfus gücündeki farklılıklarına bakılmaksızın her üyenin eşit oya sahip olmasından aldığı ifade edilmelidir. Ancak kolektif güvenlik örgütlerinin de kusursuz ve mükemmel yapılar olmaması bağlamında etkinlikleri, işlevleri ve güçlerinin eleştiriye açık olduğu vurgulanmalıdır. Söz konusu kurumlarda üye sayısının artmasının karar mekanizmasını tıkaması, bütçe anlaşmazlığı, daimi askeri kuvvetlerin bulunmaması, üye ülkelerin dış politika eylemlerinin çatışması, kimlik krizi, kurumsal dizayn hataları gibi iç kurumsal kusurlar bu eleştirilerde belirleyici olmaktadır. Bununla birlikte iç kurumsal kusurlar konusunda her kolektif güvenlik örgütü için ayrı analiz ve değerlendirme yapılması daha sağlıklı ve yerinde sonuçlar vereceği mantığından hareketle bir vaka olarak ileriki bölümde NATO ele alınacaktır.

BÖLÜM 2: KURULUŞUNDAN GÜNÜMÜZE NATO’NUN KİMLİĞİ, KURUMSAL YAPISI VE COĞRAFİ ALANININ DÖNÜŞÜMÜ

NATO’nun geçirdiği dönüşümün askeri-siyasi kurumsal yapısı, coğrafi alanı ve kimlik olarak üç farklı kesitte karşılaştırmalı olarak ele alınması örgütün dönüşümünde büyük resmi görmemizi sağlayacaktır. Bu karşılaştırma hem Soğuk Savaş dönemi ve sonrası olarak farklı zaman dilimlerine yönelik dönemsel hem de ağırlıklı olarak aynı zaman diliminde söz konusu kesitler arasında yapılacaktır. Kesitsel vaka içi analizinde kimlik, kurumsal yapı ve coğrafi alan’dan oluşan bağımlı değişkenlerin hepsinde dönüşüm gerçekleşmiş ancak üç kesitte de farklı sonuçlar ortaya çıkması bakımından çarpıcıdır. Çalışmanın ana hipotezi NATO’nun hayatta kalabilmek için yeni misyonlar üstlenmesi ve yeni üyeler kabul ederek destek tabanını genişletmesiyle sağladığı adaptasyonun örgütün entropi yaşamamasına neden olmasıdır. Bu temel hipoteze ek olarak aşağıdaki farklı alt hipotezler de test edilmiştir. NATO’nun kimlik dönüşümü 1991, 1999 ve 2010 Stratejik Konseptleriyle evrim geçiren ve dönüşümü sona ermeyen kriz yönetimi misyonu ve yeni nesil tehditlerle mücadele rolleri üstlenerek küresel ölçekte güvenlik garantörü olması hedefiyle gerçekleştirildi. Ancak Örgütün üstlenmesi gereken rol ve görev alanına ilişkin NATO üyeleri arasında üç farklı düşünce olması 2010 Stratejik Konsepti ile ilan edilen küresel düzeyde kriz yönetim misyonunu gerçekleştirmesini engellemektedir. Kurumsal yapıdaki dönüşüm hem kurumların içinde hem de siyasi-askeri kurumlar arasında üye devletlerin güç ve yetkilerini kaybetmeme isteği nedeniyle dengesiz seviyede ve orantısız güç dağılımı içerecek şekilde gerçekleşmiştir. Soğuk Savaş sonrası NATO üyelerinin karar mekanizmasında yetki ve kontrollerini kaybetmeme ve daha fazla güç kazanma isteği KAK’ın daha fazla güç ve yetki kazanmasını sağlarken Genel Sekreterlik’in yetki ve gücünü arttırılmasına engellemelerine neden olmuştur. NATO üyelerinin güç ve yetki kaybetmeme arzusu Askeri Komite’de köklü bir dönüşüme gitmeyi reddetmelerinin nedenidir. Buna karşılık KAK onayı olmadan harekete geçirememesi üye ülkelerin kuvvet komutanlıklarının ve NATO Mücadele Gücü’nün dönüşümüne direnç göstermemesinin sebebidir. Soğuk Savaş sonrası NATO’nun coğrafi dönüşümünün temel nedeni RF’nin çevrelenmesi üzerine kurgulanmış ancak yine RF’nin askeri müdahaleleri nedeniyle ulaşabileceği nihai sınırlarına ulaşmıştır. Üye ülkelerin dış politika çıkarları ve eylemlerinin artan seviyede çatışması NATO içi krizin asli sebebidir.

Bu hipotezlerle birlikte çalışmanın bağlamı açısından ilk olarak örgütün kurulmasını tetikleyen tarihsel olaylar ve kurulma gerekçesi, işlevleri, tehdit algısının ele alınması NATO'nun dönüşümde hangi evrelerden geçtiğinin anlaşılması bağlamında zemin sağlayacaktır.

2.1. NATO'nun Kurulmasını Sağlayan Tarihsel Arka Plan

NATO hem siyasal ortamın koşullarından etkilenerek kurulmuş hem de bizzat kendisi siyasal ortamı etkilemiş bir örgüttür. Bu kapsamda NATO'nun hangi koşullarda ortaya çıktığı ve kurulmasına neden olan uluslararası siyasal ortamın niteliği örgütün daha iyi anlaşılması açısından önem taşımaktadır. Ayrıca herhangi bir örgütün ortaya çıkmasında birden fazla aktörün ihtiyaç duyması belirleyicidir ve çoğunlukla bazı olaylar örgütlenme sürecini hızlandırmaktadır. Bu olayların tespiti tarihsel okumayı zorunlu kılmaktadır. Bu amaçla NATO'nun kurulmasında 2. Dünya Savaşı sonrası ekonomik tahribatın yarattığı güvenlik açığı, SSCB'nin Doğu Avrupa'yı ele geçirmesiyle yakaladığı üstünlük ve Batı Avrupa'yı işgal etme korkusunun neden olduğu hipotezinden yola çıkılmıştır. NATO'nun ortaya çıkmasında üç neden kuşkusuz etkili olmuştur. Bu nedenlerden ilki 2. Dünya Savaşı tahribatıdır.³⁷⁵ 50 milyon kişinin ölümüyle sonuçlanan 2. Dünya Savaşı'nın yarattığı ekonomik, sosyolojik, psikolojik, demografik ve siyasal tahribatın büyüklüğü özellikle Kıta Avrupası'nda olmak üzere tüm dünyada hissedilmiş bu tahribatın sonuçları ise savaşa taraf olan devletlerin ekonomik, sosyal ve siyasi sistemini doğrudan şekillendirmişti.³⁷⁶ Avrupa'nın ulaşım ve sanayi altyapısı tamamen çökmüş şehirler enkaza dönmüştür. Savaş sonrasında milyonlarca insan zorunlu çalışmaya mahkum edilirken çok sayıda etnik grup yerinden edilerek mülteci konumuna düşmüştür. Savaş sonrası Avrupa açlık ve salgın hastalıklardan ölümlerin yaşandığı kitlesel düzeyde yetim çocukların bulunduğu kötü bir durumdaydı. Savaş sonrasında Avrupa ülkelerin ekonomik olarak iflas etmesi ve³⁷⁷ savaşta bombalanarak yok edilmiş şehirler nedeniyle bütün

³⁷⁵Encyclopaedia Britannica, s. v. "The blast of World War II," Erişim Tarihi: Eylül 1, 2021, <https://www.britannica.com/topic/history-of-Europe/The-blast-of-World-War-II>.

³⁷⁶ Antony Best, et al., *20. Yüzyılın Uluslararası Tarihi*, çev. Taciser Ulaş Belge (Ankara: Siyasal Kitabevi Yayınları, Eylül 2012), 238.

³⁷⁷ Margaret MacMillan, "Rebuilding The World After The Second World War," *The Guardian*, September 11, 2009, <https://www.theguardian.com/world/2009/sep/11/second-world-war-rebuilding>.

Avrupa’da yeniden inşa ve yapılanma siyasetin ve hükümetler için birincil konu haline gelmiş, güvenlik açığı ise kolektif güvenlik örgütü yaratılmasını zorunlu kılmıştır.³⁷⁸

NATO’nun kurulmasını sağlayan ikinci neden 2. Dünya Savaşı döneminde SSCB’nin Doğu Avrupa’da ideolojik ve askeri yayılmasıyla yarattığı uydularla Avrupa kıtasında yakaladığı üstünlüktür.³⁷⁹ Üçüncü ve en önemli neden savaş sonrası SSCB emperyalist kontrolü ve yayılmasının Batı Avrupa’ya yönelmesi ve dört milyonluk Sovyet ordusunca işgal edilme korkusuydu. NATO’nun kurulmasında SSCB’nin Batı Avrupa’yı tehdit etmesi ve Avrupa’nın güvende olmaması asli belirleyici olmuştur.³⁸⁰ Özellikle Doğu ve Orta Avrupa ile Balkanlarda savaş esnasında ve sonrasında SSCB varlığı sadece askeri güce dayalı politik yönlendirmeye sınırlı kalmamıştı. 2. Dünya Savaşı boyunca Nazi Almanyası’nın SSCB’ye verdirdiği can kayıpları ve maddi zararlardan ders alan SSCB, yeni ve olası bir saldırıyı engellemenin yolunu Doğu Avrupa’da tampon bölge yaratmakta bulmuştur. Savaşın müttefikler lehine dönmesiyle söz konusu askeri garanti isteği Sovyet yaşam tarzının dayatılacağı bir siyasal sistem inşasıyla birleşmişti.³⁸¹ SSCB savaş henüz devam ederken 1944’te Çarlık Rusya’sından miras aldığı Rus emperyalizmini yeniden devreye sokmuştur. Kızıl Ordu Alman işgali altında olan Doğu ve Orta Avrupa ülkelerini Nazi Almanyası’ndan temizlemek amacıyla işgal etmiştir.³⁸² Savaş devam ederken Polonya’da savaş suçları işleyen Sovyet³⁸³ “Kurtarıcı” Kızıl ordusunun asıl niyetinin Doğu ve Orta Avrupa’yı Nazilerden kurtarmak olmadığı Polonya örneğinde görülmüştür. Varşova yakınlarına kadar ilerleyen SSCB desteğini alacağını düşünen Polonya direnişi Nazi işgal rejmine karşı mücadeleyi arttırmıştır. Kızıl Ordu ise Vistula Nehri’nde bekleyerek ve Nazilerin Polonyalıları yok etmesine izin vermiştir. Altmışüç gün boyunca

³⁷⁸ Norman M. Naimark, “Stalin and Europe in the Postwar Period, 1945–53: Issues and Problems,” *Journal of Modern European History/Zeitschrift Für Moderne Europäische Geschichte/Revue D’histoire Européenne Contemporaine* 2, no. 1 (2004): 33, Erişim Tarihi: Eylül 2, 2021, <https://www.jstor.org/stable/26265788>.

³⁷⁹ J. B. Hoptner, “Soviet Policy In Eastern Europe Since 1945,” *Journal of International Affairs* 8, no. 1 (1954): 95-106, Erişim Tarihi: Eylül 1, 2021, <http://www.jstor.org/stable/24355319>.

³⁸⁰ Phillip A. Karber ve Jerald A. Combs, “The United States, NATO, and the Soviet Threat to Western Europe: Military Estimates and Policy Options, 1945–1963,” *Diplomatic History* 22, no. 3 (1998): 399, Erişim Tarihi: Eylül 1, 2021, <http://www.jstor.org/stable/24913704>.

³⁸¹ Cem Karadeli, “Stalin ve Kruşçov Dönemlerinde Doğu Avrupa’da Sovyetler ve Krizler,” *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 8, no.15 (2019): 243.

³⁸² Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi: 1914-1995*, 17. Baskı (İstanbul: Alkım Yayınevi, Ocak 2010), 525.

³⁸³ Marek Tuszyński ve Dale F. Denda, “Soviet War Crimes Against Poland During The Second World War And Its Aftermath: A Review Of The Factual Record And Outstanding Questions,” *The Polish Review* 44, no. 2 (1999): 183-216, Erişim Tarihi: Eylül 1, 2021, <http://www.jstor.org/stable/25779119>.

hafif silahlı ve sivillerden oluşan iki yüz bin Polonyalı Nazilerce katledilmiştir. Churchill'in Stalin'den Polonya'ya müdahale etmesi talebi de Stalin tarafından reddedilmiş Polonya direnişine yardım etmek isteyen müttefik uçaklarının da SSCB hava limanlarını kullanmasına izin vermemiştir.³⁸⁴ Polonya'nın yanında Yugoslavya ve Arnavutluk kendi arzusuyla Komünist bloğa geçerken Kızıl Ordu Doğu Almanya, Romanya, Bulgaristan, Çekoslovakya ve Macaristan'a girmiş ve Sosyalist rejimler kurmuştur.³⁸⁵ İkinci Dünya Savaşı'nda Alman işgalinden kurtardığı topraklardan çıkmayan SSCB bu ülkelere kendi kaderlerini belirleme hakkı vermeyerek SSCB'nin bir parçası yapmıştır.³⁸⁶

Sovyet emperyalizmi Doğu ve Orta Avrupa'ya yayılma ve yerleşme stratejisine dayanmaktaydı. Buna karşılık ABD'nin niyeti barış bir kez sağlandıktan sonra kendi kıtasına çekilmektir. Savaş dönemi Başkanı F.D. Roosevelt savaş sonrası dönemde Stalin ile iş birliği yapılabileceğini ve iyi ilişkiler kurulabileceğini düşünmüştür.³⁸⁷ ABD'nin ABD-Sovyet ilişkilerinin geleceği konusunda savaş dönemi yanılgıları³⁸⁸ 1945-1947 arası dönemde de (Harry Truman başkanlığı dönemi) devam etmiştir. SSCB genişleme arzusunun farkında olan ABD siyasileri 1947'ye kadar SSCB'nin Balkanlar ve Doğu Avrupa'da ki genişlemesinin diplomatik yollarla durdurulabileceğini düşünmüştü.³⁸⁹ ABD'nin bu yanlış düşüncesi ve eylemsizliği Avrupa'da Sovyet üstünlüğüyle sonuçlanmıştır. Kıtadaki Sovyet üstünlüğü SSCB'nin Doğu Avrupa'daki askeri işgalleri ve varlığıyla garantilenen hegemonik kontrolüyle sağlanmıştır.³⁹⁰

Savaşın kazananları barışa yönelik üç farklı yaklaşıma sahip olması SSCB üstünlüğünü gerçekleştirmesinde kolaylaştırıcı asıl etken olarak görülebilir. Bu durum savaş sonrası

³⁸⁴ Jeremy Isaacs ve Taylor Downing, *Cold War Illustrated History 1945-1991*, (Canada: Little Brown 1998), 12 ve 13.

³⁸⁵ Cem Karadeli, "Soğuk Savaş'ın İlk Aşamasında Doğu Avrupa: Sosyalizm ve Başkaldırı," *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi* 4, no.1 (2020): 44 ve 45.

³⁸⁶ Fethullah Akın, "İkinci Dünya Savaşı Sonrası Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye," *İş ve Hayat Dergisi* 3, no.5 (2017): 122.

³⁸⁷ Michael G. Roskin ve Nicholas O. Berry, *Uluslararası İlişkiler: Ul'nin Yeni Dünyası*, çev. Özlem Şimşek, (Ankara: Adres Yayınları, 2014), 81.

³⁸⁸ Steven W. Hook ve John Spanier, *Amerikan Dış Politikası: İkinci Dünya Savaşından Günümüze*, çev. Özge Zihnioğlu Tanrılı (İstanbul: İnkilap Kitabevi Yayınları, 2014), 25.

³⁸⁹ Robert Garson, "The Role of Eastern Europe in America's Containment Policy, 1945-1948," *Journal of American Studies* 13, no. 1 (1979): 74-76, Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021, <http://www.jstor.org/stable/27553662>.

³⁹⁰ Vernon V. Aspaturian, "Soviet Aims in East Europe," *Current History* 59, no. 350 (1970): 206, Erişim Tarihi: Eylül 2, 2021, <http://www.jstor.org/stable/45312369>.

kurulacak uluslararası sistemin yapısının ne şekilde işleyeceği konusundaki ve tehdit algısının farklılığından kaynaklanmaktaydı. Churchill, Avrupa’da geleneksel güç dengesinin yeniden kurulmasını İngiltere, Fransa, ABD ve hatta yenilmiş Almanya ile birlikte SSCB’yi dengelemek isterken; Roosevelt savaşın üç galibi olan ABD, SSCB, İngiltere ve Çin’in dünyanın yönetim kurulu gibi davranarak olası Almanya tehdidine karşı küresel barışın korumaları gerektiğini düşünmekteydi. Roosevelt’in ‘dört polis’ görüşünde tehdit algısı SSCB üzerinden değil savaş sonrası Almanya üzerinden okunmaktaydı. Stalin ise hem komünist ideoloji hem de geleneksel Rus yayılmacılığının birleştirmişti. Savaşta kazanmış olduğu zaferin bedelini Doğu ve Orta Avrupa’dan toprak kazanarak ödenmesini istemekteydi.³⁹¹ SSCB’nin temel arzusu Rusya’nın 1914 sınırlarını geri kazanmaktı. Bu bağlamda 1. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında Rus Çarlığı’nın kaybettiği Baltık Devletleri ve Doğu Polonya da dahil olmak üzere tüm toprakları geri almayı arzulamıştır.³⁹²

Aslında Şubat 1945’te Stalin, Churchill ve Roosevelt’in katıldığı Yalta Konferansı ile Almanya ve Doğu Avrupa’nın kaderini belirlemiştir. Konferansta Polonya’da demokratik seçimlerin yapılması, Polonya’nın SSCB ile olan doğu sınırı batıya kaydırılarak SSCB için tampon bölge oluşturulması buna karşılık Polonya’ya Almanya’dan toprak verilmesi ve Almaya’nın yenilmesi ile işgal bölgelerine ayrılmasına karar verilmiştir. Roosevelt bunun karşılığında savaş sonrası kurulacak BM sistemine SSCB’nin dahil olmasını istemiştir.³⁹³ Ancak Stalin savaş sonrasında Yalta Anlaşmasına uymamış, Kızıl Ordu’yu dağıtmamış ve askerlerini işgal bölgelerinden çekmemiştir. Buna karşılık ABD ve Avrupalı müttefikleri ordularını terhis etmiştir. ABD dünya tarihinin en hızlı terhisini gerçekleştirerek 1945’te 12 milyon askerden oluşan ordusunu kademeli olarak 1948’de 1,5 milyona indirmiştir. Amerikan askeri mevcudiyetindeki azalma askeri dev olarak nitelenebilecek Sovyet yayılmasına cesaret vermiştir.³⁹⁴ Yalnızca ABD değil Batı Avrupa’da savaş sonrası ordularını terhis yoluna gitmiş, yaklaşık 5 milyonluk toplam ordu nüfusu 900 binin altına inmiştir. Buna karşılık SSCB 5 milyonluk Kızıl Orduyu

³⁹¹ Henry Kissinger, *Diplomasi*, çev. İbrahim H. Kurt, 10. Baskı (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Şubat 2011), 376.

³⁹² Ralph B. Levering, *The Cold War: A Post-Cold War History*, 3. Baskı (Chichester, West Sussex, UK ; Malden, MA, USA: Wiley Blackwell & Sons Inc., 2016), 6.

³⁹³ Musa Özdemir, Sadık Çalışkan ve Fatih Öztürk, “Yalta Konferansı: Soğuk Savaşa Giden Yol,” *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi* 5, no. 2 (2017): 69-76.

³⁹⁴ Hook ve Spanier, *Amerikan Dış Politikası*, 36.

savaş zamanı seviyesinde tutmuştu. Konvansiyonel güç dengesizliğinin belirgin hale gelmesi ile³⁹⁵ Avrupa’da yaşanacak bir dizi olay özellikle Batı Avrupa devletlerinin güvende olmadığını ortaya çıkarmıştır.

2.2. NATO’nun Kurulmasını Kolaylaştıran Soğuk Savaş Dönemi ve Özellikleri

2. Dünya Savaşı bittiğinde Avrupa uluslararası siyasetin merkezi ve yöneticisi olmaktan çıkmış bu nitelik Pasifik’te ABD ve Avrasya coğrafyasında SSCB’ye kaymıştır.³⁹⁶ Savaşın sona ermesiyle başlayan Soğuk Savaş, ABD ve SSCB liderliğinde Batı Bloku ile Doğu Blokları arasında ortaya çıkan iki aktör arasında doğrudan sıcak çatışmaya varmayan siyasi ve askeri gerginlik dönemini ifade etmektedir. 1947-1989 ve 1945-1991 olarak iki farklı tarihlendirme olması nedeniyle tarih aralığı konusunda literatürde görüş birliği yoktur.³⁹⁷ Soğuk Savaş terimi ilk kez 1944’te Walter Lipman tarafından kullanılmış³⁹⁸ daha sonra 1947’de Bernard Baruch tarafından kavramsallaştırılmıştır.³⁹⁹ Kökeninde yatan asıl neden 1945-1948 arasında SSCB’nin Rus emperyalizmi ekseninde yayılma stratejisi ve Doğu Avrupa devletlerine yönelik Komünist sistem inşa etme çabasıydı. Stalin, Doğu Avrupa’da Komünist hükümetler kurmaya çalıştıkça Batı, Yalta Anlaşmasına aykırı davrandığı gerekçesiyle SSCB’ye tepki göstermiştir. Bununla birlikte Batı, SSCB’nin Batı Avrupa ülkelerine saldırmasından ve Batı demokrasilerinin yıkılmasından endişe duymuştur.⁴⁰⁰

Soğuk Savaş dönemi özelliklerine bakıldığında iki kutuplu sistem göze çarpmaktadır. İki kutupluluk kavramı uluslararası sistemin ana güç blokları olan iki kutup etrafında dönmesi eğilimidir. Kavram bloklar sayesinde uluslararası sistemde denge ve istikrarı ima etmektedir.⁴⁰¹ Burada 2. Dünya Savaşı sonrası uluslararası sistemin savaşı kazanan aktörlerin belirleyici olduğu bir düzen yaratmış olduğu söylenebilir. Uluslararası sistem bir tarafta ABD’nin başını çektiği kapitalist ekseninde Batı bloku diğer tarafta Sovyet

³⁹⁵ L. L. Lemlitz, “Strength in NATO,” *The Military Engineer* 62, no. 409 (1970): 301, Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021, <http://www.jstor.org/stable/44565696>.

³⁹⁶ Davut Ateş, *Uluslararası Örgütler: Devletlerin Örgütlenme Mantığı*, (Bursa: Dora Yayınevi, 2012), 149.

³⁹⁷ Roskin ve Berry, *Uluslararası İlişkiler*, 81.

³⁹⁸ Andrew Heywood, *Siyaset*, ed. Buğra Kalkan, çev. Bekir Berat Özipek (Ankara: Adres Yayınları, Ekim 2007), 191.

³⁹⁹ Ülke Arıboğan, Güliden Ayman ve Beril Dedeoğlu, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, der. Faruk Sönmezoğlu, 4. Baskı (İstanbul: Der Yayınları, 2010), 591.

⁴⁰⁰ Roskin ve Berry, *Uluslararası İlişkiler*, 117.

⁴⁰¹ Heywood, *Siyaset*, 192.

Rusya'nın başında bulunduğu Sosyalist ekseninde Doğu Bloku olarak iki kutuplu görünüm sergilemiştir.⁴⁰² 45 yıllık Soğuk Savaş Avrupa tarihinde ki en uzun barış ve istikrar dönemidir. Barış ve istikrarın sebepleri güç dağılımının çift kutupluluk, iki blok arasındaki askeri gücün kabaca eşitliği ve savaşa girme riskini azaltan nükleer silahların varlığıydı.⁴⁰³ ABD-SSCB'nin doğrudan çatışmaya girmemesi bakımından 'Soğuk' olmakla birlikte Asya'da Kore ve Vietnam gibi ülkelerde vekalet savaşları yürütmüştür.⁴⁰⁴ Her ne kadar doğrudan taraflar arasında sıcak savaş yaşanmasa da ülkelerin istihbarat örgütleri arasında gizli operasyonlar ve istihbarat savaşları döneme damgasını vurmuştu.⁴⁰⁵ ABD ve Batılı müttefikleri, bu dönemde kapitalizm ve serbest piyasa ekonomisine dayalı liberalizmi temsil ederken, SSCB ise, kumanda ekonomisine dayalı Komünizm düşüncesini savunmuştur.⁴⁰⁶ Bu ideolojik rekabetin ikinci boyutu SSCB'nin savunduğu din karşıtı mücadele (ateizm) ile Batının temsil ettiği Hristiyanlık arasında ki savaştı. Dini, ABD din karşıtlığını ise SSCB araç olarak kullanmış ve her iki tarafta hem ülke içinde hem de dışarıda savaşmıştı.⁴⁰⁷ Nükleer silahlanma yarışı döneme damgasını vurmuş özellikle iki süper güç nükleer silahlarının sayısını ve niteliğini arttırmaya çalışarak sonu gelmeyen bir rekabete girişmiştir.⁴⁰⁸ Nükleer silahların her iki tarafta da olması sonucunda kullanılmalarının yaratacağı karşılıklı güvenilir imha Soğuk Savaşın sıcak bir çatışmaya dönüşmesini engellemiştir.⁴⁰⁹ Nükleer silahlar sayesinde süper güçler arasında doğrudan silahlı çatışma veya 3. Dünya Savaşı gibi genel bir savaş

⁴⁰² Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 511 ve 512

⁴⁰³ John Mearsheimer, "Geleceğe Dönüş: Soğuk Savaş Sonrasında Avrupa'da İstikrarsızlık," İçinde *Uluslararası İlişkilerde Anahtar Metinler*, der. Esra Diri, (İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık, 2013), 572 ve 573.

⁴⁰⁴ Robert J. McMahon, *Soğuk Savaş*, çev. Sinem Gül, (Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2003), 66-78.

⁴⁰⁵ Ben De Jong, "Intelligence and the Cold War," İçinde *The Routledge Handbook of the Cold War*, ed. A. M. Kalinovsky ve C. Daigle, (London, Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge Press, 2004), 305; Richard C.S. Trahair ve Robert L. Miller, *Encyclopedia Of Cold War Espionage, Spies and Secret Operations*, (New York: Enigma Books, 2009), Xviii-546.

⁴⁰⁶ Richard Ned Lebow, "The Rise and Fall of the Cold War in Comparative Perspective," *Review of International Studies* 25 (1999): 22, Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021, <http://www.jstor.org/stable/20097637>.

⁴⁰⁷ Dianne Kirby, "J. Edgar Hoover, the FBI, and the Religious Cold War," İçinde *The FBI and Religion: Faith and National Security before and after 9/11*, ed. Sylvester A. Johnson ve Steven Weitzman, (Oakland, California: University of California Press, 2017), 67-84, Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021, <http://www.jstor.org/stable/10.1525/j.ctv1xxznq.9>; James C. Wallace, "A Religious War? Reviewed Work(s)," *Journal of Cold War Studies* 15, no. 3 (2013): 162-180, Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021, <https://www.jstor.org/stable/26924388>.

⁴⁰⁸ Colin S. Gray, *War, Peace and International Relations An Introduction to Strategic History*, (London; New York: Routledge Press, 2007): 188 ve 216.

⁴⁰⁹ Gray, *War, Peace and International Relations*, 188 ve 213.

yaşanmamıştır.⁴¹⁰ Ayrıca iki blok arasında yaşanan rekabet askeri, ideolojik, siyasi, ekonomik, bilimsel, teknolojik, uzay, sanat ve spor dahil her alana yayılmıştır.⁴¹¹

Soğuk Savaş dönemine denk gelen uluslararası sistem ise üç yapı üzerine inşa edilmiştir. Bunlardan ilki siyasal yapı olan Birleşmiş Milletler (BM) dünya barışının ve güvenliğinin sağlanması misyonuyla Milletler Cemiyeti yerine Haziran-Ekim 1945'te (BM) kurulmuştur.⁴¹² Uluslararası barış ve güvenliği sağlama arzusu kendini BM'nin kurulmasıyla gösterse de BM'de SSCB varlığı, veto mekanizması ve örgütün küresel barışı sağlamada yetersiz kalması NATO'nun kurulmasını tetiklemiştir.⁴¹³ Kapitalist ekonomik yapı 1944'te Bretton Woods konferansı ile belirlenmiş Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund-IMF) ve Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (Dünya Bankası) kurulmuştur.⁴¹⁴ Buna karşılık SSCB, 1949'da ekonomik iş birliğini sağlamak amacıyla Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi'ni (Council for Mutual Economic Assistance-COMECON) kurmuştur.⁴¹⁵ Askeri yapı ise bir tarafta Batı bloğunun güvenliğini sağlayan NATO diğer yanda Doğu Bloğunun güvenlik yapılanması olan ve daha çok Varşova Paktı olarak anılan Varşova Anlaşması Örgütü (Warsaw Treaty Organization-WTO) olarak ikili görünüm sergilemiştir.⁴¹⁶

Ancak NATO ve WTO gibi askeri örgütler bir anda ortaya çıkmamış bazı olaylara bağlı olarak değişen tehdit algısı kurulmalarını hızlandırmıştır. Burada vurgulanması gereken nokta 2. Dünya Savaşı'nın yarattığı tahribat nedeniyle İngiltere dahil Avrupa'da hiçbir ülkenin tek başına veya birlikte SSCB'yi durdurabilecek güçte olmadığıydı. İngiltere yeniden canlanan Rus emperyalizmini oldukça erken bir dönemde fark etmiş ve SSCB'yi

⁴¹⁰ Gray, *War, Peace and International Relations*, 194 ve 195.

⁴¹¹ Batuhan Alişoğlu, "Soğuk Savaş Rekabetleri ve Satranç," *ESOGÜ Tarih Dergisi* 3, no. 2 (2020): 61 ve 82.

⁴¹² Ege Demirel, "Sistemik Bağlamda BM'nin Rolü ve İşlevi," *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi* 6, no. 3 (2019): 222.

⁴¹³ Berda Aral, "Birleşmiş Milletler ve Uluslararası Eşitsizlik," *SETA Analiz*, no. 72 (2013): 8 ve 11; Melda Sur, "Birleşmiş Milletler Örgütünün Gelişimi ve Geleceği," *Yaşar Üniversitesi Dergisi* 8, Özel Sayı (2013): 2538-2539, doi:10.19168/jyu.84529; Fikret Birdişli, "Birleşmiş Milletler (BM)'in Uluslararası Sorunları Önleyebilme Yeteneği," *Journal of International Social Research* 3, no. 11 (2010): 173.

⁴¹⁴ Ayşenur Altınay, "Sanayi Devriminden 1990'lara Dünyadaki Finansal Yapının Gelişimi ve Bretton Woods Kurumlarının Ortaya Çıkış Süreci," *Bankacılık ve Sermaye Piyasası Araştırmaları Dergisi-BSPAD* 2, no. 5 (2018): 9.

⁴¹⁵ Hüseyin Pazarcı, "Comecon (Hukuksal Yönü)," *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 27, no. 3 (1973): 217-219.

⁴¹⁶ Kadri Kemal Güneş, "Doğu-Batı İlişkileri ve Nükleer Güç (1945-1985)," *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 43, no. 1 (1988): 320 ve 321.

yalnızca ABD'nin durdurabileceğini konusunda onu uyarmıştır.⁴¹⁷ İngiltere Başbakanı Winston Churchill, 5 Mart 1946'da ünlü Fulton konuşmasında SSCB'nin Doğu Avrupa'yı hegemonyası altına alması anlamında Avrupa'nın ikiye bölünmesini niteleyen “Demir Perde” terimini kullanmıştı. Sovyet genişlemesi hakkında ABD'yi uyararak dünyanın Baltık'taki Stettin'den Adriyatik'teki Trieste'ye kadar bir “Demir Perde” ile bölündüğünü söylemiştir. Bu bakımdan Churchill'in talebi ve tahminine göre ABD'nin oyuna dahil olması Batı'nın Avrupa'da SSCB üstünlüğüne karşı yeniden dengeyi kurması anlamına gelmekteydi.⁴¹⁸

Churchill'in tespitlerini doğrularcasına İkinci Dünya Savaşı sonrası SSCB'nin Doğu Avrupa'ya nüfuz etmiş ve Almanya'nın Avrupa için yaratabileceği saldırı riski savaşı kazananlar bakımından canlı kalmıştır. Avrupa devletleri arasında Avrupa kıtasında yaşanan güvenliksiz ortam iki aktörü Avrupa'nın güvenlik sorunun askeri ittifakla çözmeye itmiştir. İngiltere ile Fransa arasında 4 Mart 1947'de Dunkirk Antlaşması olası Alman saldırısına yönelik karşılıklı askeri yardım antlaşması olarak imzalanmıştır.⁴¹⁹ Avrupa ülkeleri SSCB'ye karşı yazılı ABD garantisi olmadan herhangi bir düzenlemeye dahil olmayacağını bildirmiş ve asıl tehdidin Almanya'dan ziyade SSCB olduğunu savunmuştur.⁴²⁰ Batı Avrupa Birliği (BAB) ve NATO'dan oluşan sovyet karşıtı askeri düzenlemelerin ilk adımı olması bakımından önem taşıyan antlaşmanın⁴²¹ 1. Ve 2. Maddesinde tehdit olarak Almanya açıkça ifade edilirken antlaşmanın genelinde SSCB doğrudan tehdit olarak gösterilmemiştir.⁴²² Bununla birlikte İngiltere antlaşmaya ABD ve SSCB'yi davet ederek Avrupa güvenliğine ABD'yi de dahil ederek SSCB'nin Avrupa'da daha fazla yayılmasını durdurmak istemiştir. Fakat İngiltere, ABD'yi bu askeri ittifaka

⁴¹⁷Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, 537.

⁴¹⁸ Ali Çimen, *Tarihi Değiştiren Konuşmalar*, 131 ve 132.

⁴¹⁹ Henri De Grossouvre, Pierre Pascallon ve Côme Carpentier de Gourdon, “Organising Cooperation And Security In Greater Europe,” *World Affairs: The Journal of International Issues* 12, no. 4 (2008): 66 ve 67, Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021, <https://www.jstor.org/stable/48505031>.

⁴²⁰ Martin H. Folly, “Breaking the Vicious Circle: Britain, the United States, and the Genesis of the North Atlantic Treaty,” *Diplomatic History* 12, no. 1 (1988): 66, Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021, <http://www.jstor.org/stable/24911828>.

⁴²¹ Jan Melissen ve Bert Zeeman, “Britain and Western Europe, 1945-51: Opportunities Lost?,” *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)* 63, no. 1 (1986): 87, Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021, doi:10.2307/2620234.

⁴²²United Nations, *United Nations Treaty Series Treaties and international agreements registered or filed and recorded with the Secretariat of the United Nations*, 190 ve 192, Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021, <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%209/v9.pdf>.

dahil edemediği gibi SSCB'ye karşı mücadele için askeri ittifak kurma konusunda uzun süre ikna edememiştir.⁴²³

SSCB'nin Doğu ve Orta Avrupa'da yayılması ABD'nin karşı koyacak politika geliştirmesine neden olmuştur. Ancak bu politikalar doğrudan askeri savunma içerikli bir örgüt olan NATO'nun kurulmasıyla sonuçlanmamış daha çok ABD'nin bireysel siyasi eylemleriyle somutlaşmıştır. NATO'nun kuruluşu ABD'nin uzun süren inisiyatif almama isteği nedeniyle 1949 gibi geç bir tarihe sarkmış dört yıllık gecikme ise oluşan güç boşluğunu SSCB'nin doldurmasıyla sonuçlanmıştır. Bununla birlikte SSCB'ye karşı ABD politikası oldukça erken bir dönemde Sovyet uzmanı George F. Kennan çizdiği stratejiye göre belirlenmiştir. Bu stratejinin temelini oluşturan belge 1946'da ABD resmi makamlarına yolladığı ünlü telgrafi (Long Telegram), Temmuz 1947'de 'X' kod adıyla Foreign Affairs dergisinde "Sovyet Davranışlarının Kaynakları" başlığıyla yayınlamıştır.⁴²⁴ SSCB genişlemesini durdurmanın işbirliği ve diyalogla mümkün olmadığını savunan⁴²⁵ Kennan'a göre SSCB uluslararası arenayı düşmanca ve tehdit edici olarak görmekteydi. Ona göre SSCB'nin savaş sonrası genişleme süreci SSCB ile Batı arasında kaçınılmaz olarak çatışmaya neden olacaktı.⁴²⁶ Kennan'a göre SSCB'nin dış dünyadan korkması içerde diktatörlük rejimini beslerken diktatörlük rejiminin sürdürülmesi dışarıda askeri gücün korunmasını gerektirmişti. SSCB'nin saldırganlığının temelinde Rus milliyetçiliğine dayalı geleneksel güvensizlik duygusunun uzlaşmaz Marksizim-Leninizm ideolojisinin birleşmesi yatmaktaydı.⁴²⁷ SSCB'ye yönelik ABD politikası Soğuk Savaş boyunca ABD tarafından belirlenen ve NATO'da uygulanacak olan politikalar Kennan'ın SSCB'yi Çevreleme stratejisine dayanmaktaydı. Bu strateji SSCB 1991'de çökene kadar ABD Başkanlarınca uygulanmıştır.⁴²⁸ 1945'te Kennan dahil

⁴²³ Fulya Aksu Ereker, "Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü-NATO," *Güvenlik Yazıları Serisi*, no. 28, Ekim 2019, 1, Erişim Tarihi: 20 Eylül 2020, doi: 10.13140/RG.2.2.16630.34887.

⁴²⁴ Henry Kissinger, "Reflections on Containment," *Foreign Affairs* 73, no. 3 (1994): 120, Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021, doi:10.2307/20046662.

⁴²⁵ Mario Del Pero, "Kissinger and Kissingerism," İçinde *The Eccentric Realist: Henry Kissinger and the Shaping of American Foreign Policy*, (Ithaca, London: Cornell University Press, 2010), 14, Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021, <http://www.jstor.org/stable/10.7591/j.ctt7zd72.5>.

⁴²⁶ Robert C. Tucker, "The Long Telegram: An Act of Political Leadership," *The Princeton University Library Chronicle* 66, no. 2 (2005): 295 ve 296, Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021, doi:10.25290/prinunivlibrchro.66.2.0295.

⁴²⁷ Sean Greenwood, "Frank Roberts and the 'Other' Long Telegram: The View from the British Embassy in Moscow, March 1946," *Journal of Contemporary History* 25, no. 1 (1990): 107 ve 108, Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021, <http://www.jstor.org/stable/260723>.

⁴²⁸ Hook ve Spanier, *Amerikan Dış Politikası*, 40.

ABD Moskova Büyükelçisi Averell Harriman ve Dışışleri Bakanlığı yetkilisi Joseph M. Jone da Başkan Truman'ı SSCB'nin Doğu Avrupa ile yetinmeyeceği ve Batı Avrupa'ya ideolojik ve askeri olarak yayılmak isteyeceği konusunda uyarmıştı.⁴²⁹ Bu uyarılar ışığında ABD hükümetlerince uygulacak Realizme dayalı çevreleme stratejisi ABD'nin Komünizmin yayılmasını önlemek için stratejik müttefikler yaratma, SSCB tehdidi veya ilerlemesine karşı zayıf ülkeleri destekleme politikasını içermektedir.⁴³⁰ Kennan'ın çevreleme stratejisini ideolojik, ekonomik ve siyasi mücadeleye dayandırmıştı. SSCB ile mücadelede atom silahları, etkili propaganda, istihbarat operasyonları, Amerikan yaşam tarzı ve Marshall planı ABD'nin en büyük silahlarıydı. Ancak bu silahların SSCB ile mücadelede istenilen etkiyi yaratmaması ve SSCB yayılmasının durdurulmaması ABD politika yapıcılarını çevreleme stratejisini askeri alana uygulamasıyla sonuçlandırmıştı.⁴³¹ Bu kapsamda çevreleme stratejisinin somut uygulamaları askeri nitelikli örgütlenmeleri ve anlaşmaları beraberinde getirmiştir. Somut örnekler olarak NATO, Balkan Paketi, CENTO, SEATO, Anzus Paketi sıralanabilir.⁴³²

Mart 1946'da Kuzey İran'daki SSCB işgaline ABD ve İngiltere tepki göstermiş bunun üzerine SSCB askerlerini geri çekmişti. Aynı dönemde Türk boğazlarının ortak yönetimini isteyen SSCB, Türkiye üzerindeki baskıları arttırmıştır. Bunun üzerine ABD, Ağustos 1946'da Doğu Akdeniz'e donanmasını göndermiştir. Yunanistan'da 1946'da patlak veren iç savaşta İngiltere ekonomik çıkmaza girince 1947'de onun rolünü ABD devralmıştı.⁴³³ 1946-1949 Yunan Halk Kurtuluş Ordusu'ndan oluşan Komünist güçler, Yunan kraliyet hükümetine bağlı Yunan Ulusal Ordusu mücadele etmekte iç savaşta Komünist taraf SSCB tarafından desteklenmekteydi.⁴³⁴ Türkiye'nin üzerinde SSCB baskısı savaş döneminden beri artarak devam etmekteydi. SSCB Montrö Boğazlar sözleşmesini gözden geçirilmesini, boğazların ortak yönetimini ve Kars-Ardahanı

⁴²⁹ Norman A. Graebner, "Cold War Origins and the Continuing Debate," *The Journal of Conflict Resolution* 13, no. 1 (1969): 125 ve 126, Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021, <http://www.jstor.org/stable/173304>.

⁴³⁰ İshak Turan ve Bahadır Yusuf Keskin, "Çevreleme Politikasının Çin'e Uygulanabilirliği," *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi* 13, no.13 (2017): 709 ve 710.

⁴³¹ Walter L. Hixson, "Containment on the Perimeter: George F. Kennan and Vietnam," *Diplomatic History* 12, no.2 (1988): 149 ve 150, Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021, <http://www.jstor.org/stable/24911760>.

⁴³² Arıboğan, Ayman ve Dedeoğlu, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, 204.

⁴³³ Antony Best, et al., *20. Yüzyılın Uluslararası Tarihi*, 252 ve 253.

⁴³⁴ Pınar Selçuk Özgür, "Yunanistan İç Savaşı ve Dış Güçlerin Rolü," *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi* 15, no. 57 (2015): 116; D. George Kousoulas, "The Success of the Truman Doctrine was not Accidental," *Military Affairs* 29, no. 2 (1965): 88-92, Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021, doi:10.2307/1983964.

istemekteydi.⁴³⁵ Başkan Harry Truman, 12 Mart 1947'de ABD Kongresi ve ABD halkına, “özgür halkların özgür kurumlarını ve ulusal bütünlüğünü, totaliter rejimleri empoze etmeye çalışan saldırgan hareketlere karşı korumalarına yardım etmeye” davet etmiştir.⁴³⁶ Başkan Harry Truman'ın konuşması çevreleme stratejisinin ilk adımı ve SSCB'ye ilk meydan okumaydı. Kongre'den açık veya gizli şekilde komünist devletlerin saldırısına uğrayan ülkelere destek verilmesini istenmiş bu kapsamda Türkiye ve Yunanistan için Kongre 400 milyon dolarlık yardımı onaylanmıştır.⁴³⁷ Truman Doktrini, Türkiye ve Yunanistan üzerindeki komünist baskıyı ekonomik yardım, askeri danışmanlık ve askeri teçhizat ile hafifletmeyi amaçlamıştı.⁴³⁸

Çevrelemenin ikinci hamlesi olan ve Resmi adı “Avrupa Ekonomik Kalkınma Planı” olan Marshal Planı programı ABD Dışişleri Bakanı George C. Marshall'ın 5 Haziran 1947'de konuşmasıyla ilan edilmiş ve Ekonomik İş birliği İdaresince de yönetilmiştir.⁴³⁹ 1948-Aralık 1951 arası dönemde Avrupa Kurtarma Programı olarak da bilinen Marshall Planı Avrupa'ya 11-12 milyar sağlamış 1945-1951 arası dönemde ise ABD 15 milyar dolardan fazla hibe para ve 9 milyar dolar kredi vermiştir.⁴⁴⁰ Avrupa'da 2. Dünya Savaşının yarattığı ekonomik tahribat çok ağır olması Avrupa'da siyasi ve ekonomik krizin ağırlaşmasına neden olmuştu. Marshall Planının amacı ekonomik açıdan Avrupa'yı savaş öncesi konuma geri getirmektir. ABD ekonomik yardımlarına dayanan plan NATO'nun kurulmasında ve NATO üyelerinin yeniden silahlanmasında büyük etkiye sahiptir.⁴⁴¹ Planın ilan edilmesinin ikinci nedeni SSCB'nin ekonomik tahribatı fırsata çevirerek ideolojik yayılmasını engellemektir. Avrupa'da Komünist partilerin çekiciliğini

⁴³⁵ Jonathan Knight, “America's International Guarantees for the Straits: Prelude to the Truman Doctrine,” *Middle Eastern Studies* 13, no. 2 (1977): 243, Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021, <http://www.jstor.org/stable/4282646>.

⁴³⁶ David J. Dallin, “Policy of Containment,” *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 283 (1952): 24, Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021, <http://www.jstor.org/stable/1029346>.

⁴³⁷ Doris A. Graber, “The Truman and Eisenhower Doctrines in the Light of the Doctrine of Non-Intervention,” *Political Science Quarterly* 73, no. 3 (1958): 321-323, Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021, doi:10.2307/2145842.

⁴³⁸ Angel Rabasa, et al., “The Cold War Experience,” İçinde *Building Moderate Muslim Networks*, (Santa Monica, CA: RAND Corporation, 2007), 8, Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021, <http://www.jstor.org/stable/10.7249/mg574srf.9>.

⁴³⁹ Antony Best, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 246.

⁴⁴⁰ Josef Berolzheimer, “The Impact of U.S. Foreign Aid Since the Marshall Plan on Western Europe's Gross National Product and Government Finances,” *FinanzArchiv/Public Finance Analysis* 14, no.1 (1953): 116 ve 117, Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021, <http://www.jstor.org/stable/40910205>.

⁴⁴¹ Richard M. Bissell, Jonathan E. Lewis ve Frances T. Pudlo, “Chapter Three: The Marshall Plan,” İçinde *Reflections of a Cold Warrior: From Yalta to the Bay of Pigs*, (New Haven, CT: Yale University Press, 1996), 30-32, Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021, <http://www.jstor.org/stable/j.ctt32bhdc.14>.

baltalayarak SSCB'nin gizli etkisini ve gücünü sınırlamak istenmesinin yanında Batı Almanya'nın canlandırarak Batı ekonomik ve politik yörüngesine entegrasyonunu sağlamak hedeflenmişti. Son olarak Doğu Avrupa'lı Sovyet uydularını bölmeyi amaçlamıştır.⁴⁴² Batı Avrupa'da başlayan kalkınma hamlesiyle Avrupa'da ABD nüfuzunu artmış Avrupa'da SSCB üstünlüğü dengelenmiştir. Marshal yardımları Doğu Avrupa'daki Sovyet etki alanını tehdit ederek, Soğuk Savaşı yoğunlaştırmış ve Batı'nın yeniden silahlanmasını sağlamıştır.⁴⁴³ Ancak ABD ekonomik ve askeri yardımlarının SSCB'yi durdurmada tek başına yeterli olmadığı ve askeri örgütlenme ile işbirliğinin zaruri ve hayati olduğu iki olayla ortaya çıkmıştır. Bu olaylar NATO'nun kurulmasını da hızlandırmıştır.

Bu olaylardan ilki Orta Avrupa'nın Batılı anlamdaki demokrasisi sayılan Çekoslovakya'da Şubat 1948'de gerçekleşen Prag darbesidir. SSCB müdahalesi ve desteğiyle Çekoslovakya Komünist Partisi iktidarı ele geçirmiştir.⁴⁴⁴ Çekoslovakya'nın kıızıla boyanması Doğu ve Orta Avrupa'da SSCB hakimiyetinin tamamlanması anlamına geliyordu. Çekoslovakya'ya SSCB müdahalesi Batılı devletler tarafından korku ve tepkiyle karşılanmıştır. Bu olay Batılılar SSCB emperyalizmine karşı askeri önlem almak için harekete geçirmiştir.⁴⁴⁵ SSCB yayılmasına karşı ilk askeri tedbir İngiltere, Fransa, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg arasında 17 Mart 1948'de Batı Avrupa Birliği'ni (BAB) kurulmasıyla gerçekleşmiştir. BAB imzacı bir devletin saldırıya uğraması halinde diğerlerinin ona yardım etmesini içeren kolektif güvenlik antlaşması niteliğindeydi.⁴⁴⁶ BAB'da asli tehdit olarak Almanya gösterilse de asıl tehdit Almanya değil SSCB idi.⁴⁴⁷

Avrupa güvenliği bakımından ABD'nin içinde bulunmadığı BAB'ın yeterli caydırıcılığının olmadığı SSCB'nin 1948-1949 arası dönemde Berlin'i ablukaya almasıyla anlaşılmıştır. Soğuk Savaşın ilk büyük çatışmasını temsil eden Berlin Ablukası

⁴⁴² Melvyn P. Leffler, "The United States and the Strategic Dimensions of the Marshall Plan," *Diplomatic History* 12, no. 3 (1988): 277, Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021, <http://www.jstor.org/stable/24911804>.

⁴⁴³ Robert A. Pollard, "Economic Security and the Origins of the Cold War: Bretton Woods, the Marshall Plan, and American Rearmament, 1944-50," *Diplomatic History* 9, no. 3 (1985): 281, Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021, <http://www.jstor.org/stable/24911665>.

⁴⁴⁴ Dilek Karadeniz, "Sovyetler Birliği Ekseninden Avrupa Birliği Üyeliğine: Doğu Avrupa Ülkelerinde Ekonomik ve Siyasal Dönüşümün Analizi," *Gazi İktisat ve İşletme Dergisi* 6, no. 1 (2020): 5.

⁴⁴⁵ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 541 ve 542.

⁴⁴⁶ Elif Ateş, "Avrupa Birliği'nin Ortak Savunma Kimliğinde Almanya'nın Rolü," *İçinde Yeni Dünya Ekonomi ve Güvenlik Mimarisi-New World Architecture of Economy and Security*, ed. Rüştü Salim Savaş Biçer ve Ahmet Yıldız, (Tasam Yayınları, Ekim 2020), 154.

⁴⁴⁷ Hajo Holborn, "Germany's Rôle in the Defense of Western Europe," *Proceedings of the Academy of Political Science* 26, no. 2 (1955): 88, Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021, doi:10.2307/1173594.

olayının temeli ise SSCB'ye güvene dayanan savaş dönemi yanlışlarına dayanmaktaydı. Savaş sona erdiğinde Almanya'nın diğer toprakları gibi Berlin'de dört işgal bölgesine ayrılmıştı. Haziran 1948'de, SSCB ve 2. Dünya Savaşı'ndaki eski müttefikleri arasındaki tırmanan gerilim Berlin şehrinde tam bir krize dönüşmüştür. İşgal Almanya'sı SSCB ve Batı arasında devam eden siyasi ve ideolojik mücadelede en önemli ödül olarak görülmesi nedeniyle kritik arenaydı.⁴⁴⁸ Krizin kökeninde ABD'nin Batı Almanya ve Batı Berlin'e ekonomik yardım verme, liberal ekonomik ve siyasi düzen yerleştirme politikasının yanı sıra Batılı Müttefiklerin Almanya ve Berlin'de işgal ettikleri bölgeleri ekonomik olarak birleştirme çabası yatmaktadır. Batılı işgal bölgeleri Sovyet işgal bölgeleriyle kıyaslandığında demokratik ve ekonomik bakımdan gelişmiş durumda olması SSCB'yi rahatsız etmiştir. SSCB, Batı Berlin'e giden bütün demiryolu ve karayolu ulaşımını kapatmıştır. Batı Berlin'de yaşayan 2.5. milyon sivilin gıda ve yakıta erişimi kesilmiştir. ABD, SSCB'nin Berlin ablukasını Vittless/Plainfare operasyonu ile hava koridoru kurarak delmiştir. Berlin halkı günlük olarak hava ikmaliyle beslemiştir. SSCB ablukanın başarısız olduğunu görünce ablukayı kaldırmıştır.⁴⁴⁹

Çekoslovakya darbesinden sonra gerçekleşen Berlin krizi NATO'nun kurulmasını tetikleyen en önemli siyasi olaydır. Bu dönemde devam eden SSCB ve Komünist ilerleyişi ancak NATO'nun kurulmasıyla durdurulabilmişti.⁴⁵⁰ Çünkü kriz ABD'nin içinde olmadığı BAB gibi güvenlik ittifakının Avrupa'nın güvenliğinin sağlanmasının mümkün olmadığını göstermiştir.⁴⁵¹ Çekoslovakya ve Berlin Krizi Batı Avrupa ülkelerini Mart 1948'de Brüksel Antlaşmasıyla BAB'ı kurmasına sebep olmuştu. Ancak bölgesel bir karşılıklı savunma Paketi olarak yapısına rağmen Brüksel Antlaşması SSCB'yi caydıracak askeri güce sahip değildi. Bu nedenle Batı Avrupa ülkeleri BAB kurulduğunda ABD askeri gücünün eklemlenmesini istemiş ancak ABD senatosunun kararının gerekmesi nedeniyle bu gerçekleşmemiştir.⁴⁵² Bu engeli ABD Senatörü Arthur H.

⁴⁴⁸ Richard J. Aldrich, Rory Cormac ve Michael S. Goodman, "Berlin Blockade," İçinde *Spying on the World: The Declassified Documents of the Joint Intelligence Committee, 1936-2013*, (Edinburgh: Edinburgh University Press, 2014), 156 ve 157, Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021, <http://www.jstor.org/stable/10.3366/j.ctt1g09vm0.9>.

⁴⁴⁹ Daniel L. Haulman, "Operation Vittles: The Berlin Airlift," *Air Power History* 64, no. 3 (2017): 47 ve 48, Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021, <https://www.jstor.org/stable/26571040>.

⁴⁵⁰ W. Randolph Burgess, "NATO: The First Ten Years," *Proceedings of the Academy of Political Science* 26, no. 4 (1959): 335, Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021, doi:10.2307/1173517.

⁴⁵¹ Armaoğlu, 20. Yüzyıl, 545.

⁴⁵² Elizabeth Edwards Spalding, "The great principles of human freedom and justice" The Beginning of the Atlantic Alliance," İçinde *The First Cold Warrior: Harry Truman, Containment, and the Remaking of*

Vanderberg'in adıyla anılan 11 Haziran 1948'de Kongrede kabul edilen kararı kaldırmıştır. Vanderberg Kararı ile güvenliği ilgilendiren konularda ABD Başkanlarına BM Şartı çerçevesinde bölgesel ve diğer kolektif güvenlik düzenlemelere katılma yetkisi verilmiştir. Bu karar NATO oluşumuna giden yolu açan en önemli adımdır.⁴⁵³

2.3. NATO'nun Kuruluşu: Tehdit Algısı ve İşlevleri

NATO'nun temelleri ABD, Kanada, Brüksel Antlaşması taraflarının (Belçika, Fransa, Lüksemburg, Hollanda ve İngiltere) 15 Mart 1949'da İzlanda, Norveç, İtalya, Danimarka ve Portekiz'i resmi davetiyle atılmıştır. 4 Nisan 1949'da Washington Antlaşması olarak ta bilinen Kuzey Atlantik Antlaşması 12 kurucu üyenin imzalanmasıyla kurulmuştur.⁴⁵⁴ NATO kurucu antlaşması hukuki meşruiyetini ve yetkisini bir devletin saldırısı karşısında bağımsız devletlerin bireysel veya toplu savunma haklarını onaylayan BM Antlaşmasının 51. Maddesinden almaktadır. Bu bakımdan tehdit algısıyla doğrudan bağlantılı olan kurucu antlaşmanın 5. Maddesi olan kolektif (toplu) savunma antlaşmasının ana omurgasını oluşturmaktadır. 5. Madde NATO'nun sahip olduğu tehdit algısına karşılık üye ülkeleri korumayı taahhüt etmektedir.⁴⁵⁵

NATO kurulduğunda iki tehdit algısı ve üç ana amacı bulunmaktaydı. NATO'nun ilk Genel Sekreteri Lord Hastings Ismay o dönemde ki tehdit algısını bir cümleyle özetlemişti. Ismay'a göre NATO "*Sovyetleri dışarıda, Amerika'yı içeride ve Almanya'yı aşağıda tutmak*" için yaratılmıştı.⁴⁵⁶ Tehdit algıları elbette hem 2. Dünya Savaşı hem de Soğuk Savaş koşullarından etkilenecek ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda tehdit algılarından biri 2. Dünya Savaşı deneyimi diğeri ise Soğuk Savaş başlangıcıyla ilişkilendirilebilir.

Liberal Internationalism, (Lexington, Kentucky: University Press of Kentucky, 2006): 130 ve 131, Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021, <http://www.jstor.org/stable/j.ctt2jcmrx.10>.

⁴⁵³ Daryl J. Hudson, "Vandenberg Reconsidered: Senate Resolution 239 and American Foreign Policy," *Diplomatic History* 1, no. 1 (1977): 61 ve 62, Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021, <http://www.jstor.org/stable/24910235>.

⁴⁵⁴ Anna Boros-McGee, "North Atlantic Treaty Organization, History of (1948–1990)," *Çinde Cold War: Essential Reference Guide*, ed. James R. Arnold ve Roberta Wiener, (California: ABC-CLIO Inc., 2012), 157, Erişim Tarihi: Nisan 24, 2021, file:///C:/Users/user/Downloads/10_short_articles_in_James_R_Arnold_and.pdf.

⁴⁵⁵ Bruno Tetrakis, "Article 5 of the Washington Treaty: Its Origins, Meaning and Future," (Research Paper, NATO Defense College Research Division, 2016), 1 ve 2, Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021, <http://www.jstor.org/stable/resrep10238>; "Origins: NATO Leaders-Lord Ismay," NATO/OTAN, Erişim Tarihi: Eylül 24, 2020, https://www.nato.int/cps/en/natohq/declassified_137930.htm.

⁴⁵⁶ Bruce L. R. Smith, "NATO: From Treaty to Alliance," *Çinde Lincoln Gordon: Architect of Cold War Foreign Policy*, (Lexington, Kentucky: University Press of Kentucky, 2015), 162, Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021, <http://www.jstor.org/stable/j.ctt14jxwtg.14>.

Aslında NATO 2. Dünya Savaşı sonrası dönemde SSCB ile Batı arasında ortaya çıkan gerginliğin yarattığı zorunluluktan doğmuştu. Bu kapsamda tehdit algılarından ilki SSCB'nin Orta ve Doğu Avrupa'da yayılmasıydı.⁴⁵⁷ Bir gecede askeri işleviyle psikolojik dönüşüm yaratan NATO'nun kuruluşu Batı Avrupa ülkeleri açısından sürekli ve yoğun şekilde hissedilen SSCB saldırı tehdidini ABD'nin Batı Avrupa'nın yardımına gelme taahhüdüyle durdurmuştu.⁴⁵⁸ Bu bağlamda SSCB'nin endişe verici, açık ve saldırgan yayılmasının Batı Avrupa'yı yutma ihtimalinin kolektif savunma ile engellenmesi NATO'nun kurulmasında belirleyici olmuştur.⁴⁵⁹ SSCB'ye yönelik NATO'nun asli görevi ise iki yönlüydü. Avrupa'nın geri kalanının fiili olarak SSCB egemenliğine girmesini engellemenin yanında Komünizmin üye ülkelerin içine nüfuz etmesinin siyasi dayanışma ile durdurulması hedeflenmişti.⁴⁶⁰

İkinci tehdit algısı iki dünya savaşına neden olan Avrupalı ülkelerin yüksek perdeden hissettiği Almanya sorunuuydu. Her ne kadar savaştan yenik çıksa da 80 milyonluk nüfusu ve büyük sanayi altyapısıyla Almanya'nın yeni bir savaşa yol açma ihtimalinin olduğu düşünülmekteydi.⁴⁶¹ Başta Fransa olmak üzere Batı Avrupa devletleri Alman revizyonizmi ve yayılmacılığının yeniden doğmasından korkmakta Almanya'nın yeniden silahlandırılmasına, siyasi birleşmeye ve NATO üyeliğine karşı çıkmaktaydı. SSCB'de bu propagandayı yoğun şekilde kullanmasına rağmen Doğu Almanya'da polis gücü kurmuştu.⁴⁶² Batı denetiminde üç işgal bölgesinin yeniden birleşmesi, SSCB'ye karşı Almanya'nın yeniden silahlandırılması, Batı Almanya'nın bağımsızlığı ve egemenliğinin verilmesi NATO ile bağlantılıydı.⁴⁶³ Mayıs 1949'da Federal Alman Cumhuriyeti (FAC)

⁴⁵⁷ Andrew R. Hoehn ve Sarah Harting, "Chapter Two: The NATO That Once Was," İçinde *Risking NATO: Testing the Limits of the Alliance in Afghanistan*, (Santa Monica, CA; Arlington, VA; Pittsburgh, PA: RAND Corporation, 2010), 5 ve 6, Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021, <http://www.jstor.org/stable/10.7249/mg974af.9>.

⁴⁵⁸ Zygmunt Nagorski, Jr., "NATO and the Captive Countries," *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 288 (1953): 74, Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021, <http://www.jstor.org/stable/1029007>.

⁴⁵⁹ Richard C. Lindsay, "The Military Potential of NATO," *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 312 (1957): 89, Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021, <http://www.jstor.org/stable/1031418>.

⁴⁶⁰ J. Lawton Collins, "NATO: Still Vital for Peace," *Foreign Affairs* 34, no. 3 (1956): 368, Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021, doi:10.2307/20031170.

⁴⁶¹ Çağrı Erhan, "Avrupa'nın İntiharı ve İkinci Dünya Savaşı Sırasında Temel Sorunlar," *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* 51 (1996): 269.

⁴⁶² J. F. A. W., "Ten Years of East-West Relations in Europe: The Struggle for Germany," *The World Today* 11, no. 6 (1955): 250-253, Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021, <http://www.jstor.org/stable/40392822>.

⁴⁶³ Wallace C. Magathan, Jr., "Some Bases of West German Military Policy," *The Journal of Conflict Resolution* 4, no. 1 (1960): 123, Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021, <http://www.jstor.org/stable/172588>.

Batı denetiminde kurulmuş ancak 1956'ya kadar ordu kurmasına izin verilmemişti. (Alman ordusu fiili olarak 1964'te sadece 2 Tümeni olan bir yapıydı.) NATO sayesinde ise ordusu dağıtılmış Batı Almanya'nın SSCB'ye karşı hem güvenliği sağlanmış hem de denetim altında tutulmuştu.⁴⁶⁴ NATO aracılığıyla Avrupa güvenliğinin sağlanabilmesi için Avrupa'daki ABD askeri varlığı devreye girmiştir. SSCB'ye karşı Batı Avrupa'nın askeri ve siyasi zayıflığı nedeniyle ABD askeri varlığı Avrupa güvenliği için sigorta olarak görülmüştü.⁴⁶⁵ Lord Ismay'ın sözünden Avrupa'nın güvenliğinin yalnızca ABD'nin NATO içinde tutularak sağlanabileceği düşünüldüğü anlaşılmaktadır. NATO sayesinde Avrupa'da ki üçyüz bin kişilik ABD askeri varlığı garantiye alınmış ve olası SSCB yayılmasına karşı Batı Avrupa'da konvansiyonel caydırıcılık yaratmıştır.⁴⁶⁶ Ayrıca ABD'nin Batı Avrupa'da bulunan yedi bin taktik nükleer silahıyla Avrupa'ya yönelik nükleer koruma garantisi NATO'nun caydırıcılığını kuvvetlendirmiştir.⁴⁶⁷

NATO'nun SSCB ve Almanya'ya yönelik tehdit algılarıyla mücadele etmede çok önemli iki işlevi bulunmaktadır. Bu iki işlev sayesinde Soğuk Savaş süreci bir sıcak çatışmaya dönüşmemiş uluslararası sistemin genelini kapsayan bir dünya savaşı yaşanmamıştır. Ayrıca NATO Soğuk Savaşın galibi olarak çıkmıştır. Bu işlevlerden ilki NATO'nun evrensel düzeyde caydırma aracı olmasıdır. İttifakın kalbi sayılan kolektif savunma ile doğrudan bağlantılı olan caydırıcılık NATO'nun genel savunmasının temelidir.⁴⁶⁸ Batı Avrupa'ya karşı komünist saldırganlığı engellemek için yapılan NATO siyasi ve askeri savunması caydırıcılık üzerine kuruludur. NATO olası saldırıya karşı direnişte birlik ve kolektif eylemde bulunacağını beyan ederek düşmanını NATO müttefiklerine tek tek ele geçiremeyeceği konusunda uyarmaktadır.⁴⁶⁹ Bu bağlamda NATO'nun SSCB'ye karşı sahip olduğu caydırıcılık türü konvansiyonel ve nükleer caydırıcılığın birleşiminden

⁴⁶⁴ Fikret Birdişli, "Alman Stratejik Kültürünün Dönüşümü Ve Almanya'nın Uluslararası Politikaya Proaktif Katılımı," *Güvenlik Bilimleri Dergisi* 8, no. 2 (2019): 369 ve 370.

⁴⁶⁵ Pradip Nayak, "Twenty-Year-Old NATO," *Economic and Political Weekly* 4, no. 26 (1969): 1050, Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021, <http://www.jstor.org/stable/40739796>.

⁴⁶⁶ Alain C. Enthoven ve K. Wayne Smith, "What Forces for NATO? And from Whom?," *Foreign Affairs* 48, no. 1 (1969): 80, Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021, doi:10.2307/20039424.

⁴⁶⁷ Enthoven ve Smith, "Twenty-Year-Old NATO," 81 ve 82

⁴⁶⁸ "Deterrence and Defence," NATO-OTAN, Mayıs 26, 2020, Erişim Tarihi: Eylül 24, 2020, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_133127.htm.

⁴⁶⁹ Lester Pearson, "NATO: Retrospect and Prospects," *International Journal* 14, no. 2 (1959): 80, Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021, doi:10.2307/40198423.

oluşmakla birlikte⁴⁷⁰ olası saldırıyı kolektif cezalandırma tehdidi ile caydırmaya dayanan ve tüm NATO üyelerini koruma şemsiyesi sunan genişletilmiş caydırıcılıktır.⁴⁷¹

NATO'nun çok hayati olarak nitelenebilecek diğer işlevi ise kriz yönetimidir. NATO hem bloklar arasında hem de NATO içerisinde üye ülkeler arasında kriz yönetimi fonksiyonunu yaygın şekilde kullanmıştır. Özellikle Soğuk Savaş döneminde Kapitalist blok ile Sosyalist blok arasında herhangi bir siyasi veya askeri kriz durumunda olayların bloklar arası kapsamlı bir savaşa dönüşmesini engellemiş ve denge getirmiştir. Blok içerisinde ise üye ülkeler arasında var olan ciddi uyuşmazlıkların silahlı çatışmaya dönüşmesini engelleyerek NATO içerisindeki iş birliği düzeyini ve tek sesliliği arttırmıştır. Bunalım denetimi sürekli gözetleme, izleme, ikaz ve durum özetlemesi yaparak tarafların başvurduğu tekniklerin yararı üzerine şok etkisi yapmayı amaçlar. Bu fonksiyon özellikle 1968 Çekoslovakya krizinden sonra 24 saat çalışan Durum Merkezi kurularak daha fazla geliştirilmiştir.⁴⁷²

2.4. NATO'nun Siyasi Yapısı ve Dönüşümü

Kurulduğundan günümüze gelene kadar NATO'nun siyasi yetkileri KAK ve Genel Sekreterlik olarak iki kurum arasında paylaşılmıştır. NATO Askeri kurumsal yapısındaki dönüşümle kıyaslandığında Genel Sekreterlik ve KAK'ın kurumsal yapısı daha yavaş ve kontrollü bir evrim geçirmiş olduğu ifade edilebilir.⁴⁷³ Soğuk Savaş sonrası KAK ile Genel Sekreterlik'in dönüşüm derecesi arasında oldukça büyük farklılıklar bulunmaktadır. NATO üyeleri hem Genel Sekretere daha fazla yetki ve güç vermeyi reddetmiş hem de KAK'ın temel yapısı ve fonksiyonunun dönüşümüne karşı çıkarak sınırlı düzeyde ve komiteler ağıyla sınırlı bir dönüşüm gerçekleştirmiştir. Öne sürülen hipotez siyasi kurumsal yapının dönüşümdeki dengesizlikte NATO üyelerinin KAK'ta sahip olduğu oy hakkıyla sağladığı nihai siyasi yetkiden vazgeçmeme isteği belirleyici olduğu yönündedir. Üyeler bir yandan kendi güç ve yetkilerinin azalmasını engellemek niyetiyle Genel Sekretere daha fazla siyasi güç ve yetki verilmesine direnirken diğer yandan bazı

⁴⁷⁰ Robert P. Haffa Jr, "The Future of Conventional Deterrence: Strategies for Great Power Competition," *Strategic Studies Quarterly* 12, no. 4 (2018): 96 ve 97, Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021, <https://www.jstor.org/stable/26533617>.

⁴⁷¹ Michael J. Mazarr, *Understanding Deterrence*, (Santa Monica, C.A.: RAND Corporation, 2018), 2 ve 3, Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021, <http://www.jstor.org/stable/resrep19896>.

⁴⁷² Orhan Arıman, *Zafersiz Barış ya da NATO*, (Ankara: Ajans-Türk Matbaacılık Sanayi, 1978), 33 ve 34.

⁴⁷³ Alastair Buchan, "The Reform of NATO," *Foreign Affairs* 40, no. 2 (1962): 173, Erişim Tarihi: Haziran 24, 2021, <https://doi.org/10.2307/20029545>.

komiteleri lağvedip görevlerini KAK'a devrederek KAK'ı güçlendirmeyi arzulamıştır. Ancak üye ülkelerin yetki devri hakkında ki katı tutumu etkili ve yerinde reform yapılmasını engelleyerek örgütün siyasi boyutunu giderek daha fazla zayıflatmaktadır. Bu bağlamda KAK'ın Genel Sekreterlik aleyhine gücünü arttırması konusu eleştiriye ve analize muhtaç bir konudur.

2.4.1. Kuzey Atlantik Konseyi ve Komiteler Ağının Dönüşümü

Kurucu Antlaşmanın 9. Maddesiyle kurulmuş tek organ olan ve gerekli olabilecek bütün yan kuruluşları kurma yetkisine sahip tek organ olarak nitelenen KAK⁴⁷⁴ NATO içindeki en yetkili siyasi karar alma organıdır. NATO komiteler ağının ve çalışma gruplarının başındaki nihai otorite olan KAK tüm ittifakı etkileyen güvenlik konularıyla ilgili siyasi ve askeri süreci denetlemektedir. Genellikle sadece Konsey olarak adlandırılan KAK, NATO üyelerine istişareler için platform sunmaktadır. Her üye ülkenin temsilcilerini toplu kararlar gerektiren politika veya operasyonel konuları tartışmak için bir araya getirerek barış ve güvenliğini etkileyen bütün konularda tartışma ve danışma ortamı sunarak üyelerin ortak karara varmasını garantilemektedir.⁴⁷⁵ KAK güvenlikle ilgili askeri, siyasi ve ekonomik konular arasında bağlantı kurmaktadır.⁴⁷⁶ Üyeler egemen ve eşit devletlerden oluştuğu için KAK'ın bütün kararlar oybirliği ile alınmaktadır. Oybirliği ile karar alma özelliği NATO'yu uluslar üstü nitelikte değil hükümetler arası örgüt yapmaktadır.⁴⁷⁷ KAK NATO'nun en yüksek karar verme organıdır. Gizli, zamanlı ve sabit hükümetler arası danışma forumu niteliğindeki KAK toplantılarında Konsey Başkanı olan genel sekreter, üye ülkelerin daimî temsilcileri, ulusal delegasyonlar ve hükümetler arasında sürekli bilgi akışı sağlanmakta ve danışma fonksiyonu işletilmektedir.⁴⁷⁸

⁴⁷⁴ Ruth C. Lawson, "Some Contributions Of The North Atlantic Community Towards Improving Organization For Security," *Proceedings of the American Society of International Law at Its Annual Meeting (1921-1969)* 51 (1957): 121 ve 122, Erişim Tarihi: Nisan 24, 2021, <http://www.jstor.org/stable/25657375>.

⁴⁷⁵ "North Atlantic Council," NATO/OTAN, Ekim 10, 2017, Erişim Tarihi: Eylül 25, 2020, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49763.htm?.

⁴⁷⁶ Norman J. Padelford, "Political Cooperation in the North Atlantic Community," *International Organization* 9, no. 3 (1955): 354, Erişim Tarihi: Nisan 24, 2021, <http://www.jstor.org/stable/2704625>.

⁴⁷⁷ *NATO El Kitabı*, (Brüksel: NATO Enformasyon Servisi, 1972), 21.

⁴⁷⁸ *The North Atlantic Treaty Organization Facts and Figures*, 11. Baskı (Brüsseles: NATO Information Service, 1989), 322 ve 323.

KAK'ın yapısı kurulduğundan günümüze kadar büyük dönüşüm geçirmiştir. 17 Eylül 1949'da ilk KAK toplantısı üye ülkelerin dışişleri bakanları düzeyinde toplanmıştır. Antlaşmaya göre KAK Dışişleri bakanlarından dizayn edilmiş ve onların yokluğunda yerine Washington'daki diplomatik temsilciler tam yetkili hale getirilmişti.⁴⁷⁹ Başlangıçta başında üye ülkelerin Dışişleri Bakanlarından oluşan KAK hiyerarşisinde Savunma Bakanları Komitesinin başında Savunma Bakanları, Finans ve Ekonomik Komitesinde ise Hazine Bakanları bulunmaktaydı. Bunun yanında uluslararası memurları arasındaki iletişim de zayıf durumdaydı. KAK hiyerarşisi oldukça hantal ve ağır işleyen bir yapıya sahipti. Hantal yapının dönüşümünde Kore savaşının yanında⁴⁸⁰ teknik sorunların yarattığı olumsuzluklar da etkili olmuştur. KAK'a bağlı komitelere üye ülkelerin ilgili Bakanlarının katılmasının yarattığı zorluk nedeniyle sistemin tıkanması sonucunda 1950'de Temsilciler Konseyi kurulmuştur. Bu, KAK direktiflerini yerine getirmekle ve ittifakın askeri ve sivil faaliyetlerini koordine etmekle görevli yarı kalıcı bir organdı. 1951'de Savunma Komitesi ile Savunma, Ekonomik ve Finansal Komitesi bastırılarak Temsilciler Konseyi'nin konumu güçlendirilmiş ve Temsilciler Konseyi KAK'ın günümüz yapısını şekillendirmiştir.⁴⁸¹ NATO 1949-1951 arası dönemde yılda en az bir kez farklı başkentlerde gerçekleşen toplantılardan Paris'ta kendi merkez binası olan kendine bağlı komiteler açısından oluşan bir kuruma dönüşmüştür.⁴⁸² 1949-1951 arası dönemde geçici toplantı oturumlarıyla yürütülen NATO görev ve işleri Temsilciler Konseyi, Savunma Üretim Kurulu, Mali ve Ekonomik Kurul, Geçici Konsey Komitesi ile desteklenmiştir. 1952 Lizbon Zirvesi NATO sivil yapısını kurumsallaştırarak (inşa ederek) bu yapıların görevlerini KAK'a geçirmiştir.⁴⁸³ KAK'ın komiteler veya çalışma komiteleri kurması kararı da 1952'de Lizbon Zirvesinde verilmiş ve 1954'te şeklini almıştır.⁴⁸⁴ Şubat 1952'de Lizbon toplantısı sonucunda hem KAK hem de Genel Sekreterlik daimi organ haline gelmiştir. Genel Sekreter başkanlığında bir Sekreteryaya

⁴⁷⁹“North Atlantic Council: Communique,” *The American Journal of International Law* 44, no. 1 (1950): 22 ve 23, Erişim Tarihi: Nisan 24, 2021, doi:10.2307/2213858.

⁴⁸⁰ Lawrence S. Kaplan, “NATO Retrospect,” *The Review of Politics* 23, no. 4 (1961): 448, Erişim Tarihi: Nisan 24, 2021, <http://www.jstor.org/stable/1405703>.

⁴⁸¹ *The North Atlantic Treaty Organization Facts and Figures*, 324.

⁴⁸² Ruth C. Lawson, “Concerting Policies in the North Atlantic Community,” *International Organization* 12, no. 2 (1958): 166 ve 167, Erişim Tarihi: Nisan 24, 2021, <http://www.jstor.org/stable/2704930>.

⁴⁸³ Lord Hasting Ismay, *NATO, The First Five Years 1949-1954*, (NATO Yayınları, 1954), 55 ve 56, Erişim Tarihi: Nisan 24, 2021, https://archives.nato.int/uploads/r/null/2/1/216977/NATO-The_first_5_years_1949-1954_by_Lord_Ismay_.pdf.

⁴⁸⁴ Ismay, *NATO*, 59 ve 60.

kurulmuş başında Lord Ismay getirilmiştir. Ayrıca Büyükelçilik rütbesinin daimi temsilcileri ikametgahta konuşlandırılarak kendi hükümetleri adına hareket etmeleri istenmiştir.⁴⁸⁵ Bu son haliyle Büyükelçi veya Daimi Temsilci tarafından temsil edilen her NATO üyesi devlet KAK’da kendi ülkesini farklı NATO komitelerinde temsil eden danışmanlar ve görevlileri de kapsayan bir ulusal delegasyon tarafından desteklenmektedir.⁴⁸⁶ Ayrıca KAK’ın geçirdiği evrimle bağlantılı olarak KAK’ın günümüzde aktör düzeyinde üç farklı toplantı şekli bulunmaktadır. Özellikle Çarşamba günleri ve her hafta daimi temsilciler (büyükelçiler) düzeyinde, yılda üç kez Dışişleri ve Savunma Bakanları düzeyinde, yılda iki kez Devlet ve Hükümet Başkanları düzeyinde Zirve şeklinde toplanabilmektedir.⁴⁸⁷

KAK kurulduğundan beri yapısı altında çalışan komiteler bulunmaktadır. NATO komiteleri ittifak’ın karar alma sürecinin vazgeçilmez bir parçasını oluşturmaktadır. Komiteler üye ülkelerin çeşitli konularda bilgi alışverişinde ve birbirleriyle istişarelerde bulunabilmelerini sağlayarak oy birliğiyle kararların çıkmasını kolaylaştırmaktadır. NATO kurulduğundan günümüze kadar tepkisel olarak üç farklı komite reformu yaşamıştır. Bunlar Soğuk Savaş’ın sona ermesine tepki olarak 1990’da, 11 Eylül terör saldırılarına tepki olarak 2002’de ve Haziran 2010’da NATO Komuta Yapısı ve NATO kurumlarına yönelik başlayan kapsamlı reform süreciyle gerçekleşmiştir.⁴⁸⁸

NATO tarihi boyunca çok sayıda komite kurulmuş bunların bazıları revize edilerek korunurken bazılarının görevine son verilmiş bazılarının görev alanı başka komitelerle birleştirilmiştir. NATO için uzun süre hizmet veren ve en önemli komiteler Savunma Planlama Komitesi (SPK) ve Nükleer Planlama Grubu (NPG) örgüt için hayatiydi. SPK ittifakın entegre askeri yapısıyla ilgili konularda eski bir üst düzey karar verme organıydı. Haziran 2010’da lağvedilerek ve sorumlulukları KAK tarafından ele geçirilmiştir. Uzun süre NATO’nun entegre askeri yapısıyla ilgili tüm konularda nihai otorite olması nedeniyle önem taşımaktadır.⁴⁸⁹ 1966’da SPK tarafından Nükleer Savunma İşleri

⁴⁸⁵ Richard W. Van Alstyne, “The Shape of Nato,” *Current History* 39, no. 229 (1960): 130, Erişim Tarihi: Haziran 24, 2021, <http://www.jstor.org/stable/45313727>.

⁴⁸⁶ “NATO Permanent Representatives,” NATO/OTAN, Son Güncelleme: Temmuz 13, 2020, https://www.nato.int/cps/en/natohq/who_is_who_39074.htm.

⁴⁸⁷ Derya Gonca Peksarı, *NATO’nun Değişen Konsepti*, (Ankara: Asil Yayıncılık, 2007), 25 ve 26.

⁴⁸⁸ “Committees,” NATO/OTAN, Son Güncelleme: Mart 17, 2020, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49174.htm.

⁴⁸⁹ “The Defence Planning Committee (Archived),” NATO/OTAN, Son Güncelleme: Kasım 11, 2014, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49201.htm.

Komitesi ile birlikte kurulmuş olan NPG'nin ortaya çıkmasında nükleer silahların kullanımının siyasi karara tabi olması kuralına dayanan en yüksek siyasi-askeri düzeyde sürekli inceleme sağlayacak bir kuruma duyulan ihtiyaç belirleyici olmuştur.⁴⁹⁰ Nükleer konularda siyasi danışma fonksiyonu ve nükleer meselelerle ilgilenen tek resmi kurum olan NPG, 1966'da Fransa'nın NATO askeri kanadından çekilmesi sonucu kurulmuştur. NATO, nükleer yeteneklerin kullanımı veya istihdamı ile ilgili herhangi bir kararı NPG aracılığıyla yalnızca siyasi düzeyde almaktadır.⁴⁹¹ NPG ittifakın nükleer politikasını sürekli değişen güvenlik ortamı ışığında gözden geçirmekte ve belirlemektedir. Günümüzde KAK ile eşit yetkiye sahip şekilde varlığını koruması nedeniyle SPK'nın aksine NPG kalıcı olduğu tespit edilebilir.⁴⁹²

NPG haricinde günümüzde KAK'a rapor ve danışma hizmeti veren yirmi bir komite bulunmaktadır. Bunlardan ilki uluslararası güvenlik durumundaki değişimler, NATO'ya olası etkilerini kapsayan konular ve komite reformu gibi farklı konuları ele alabilen Temsilciler Komitesidir. Ayrıca yetkili komitede fikir birliğine varılamayan konular için sorun giderme komitesi olarak da hareket etmesi nedeniyle Temsilciler Komitesi KAK komiteleri arasında nihai komite niteliğindedir.⁴⁹³ İkincisi KAK ve Genel Sekretere siyasi istişare sorumluluklarını yerine getirmede yardım amacıyla 1957'de kurulan ve müttefiklerin ilgi duyduğu siyasi konular hakkında bilgi ve değerlendirmeler sunan Siyasi Komitedir.⁴⁹⁴ Siyasi Komite'nin kurulmasında Aralık 1956'da NATO müttefikleri arasında askeri olmayan iş birliğini sağlamak amacıyla düzenli siyasi istişareler yapılmasını kapsayan "NATO'da askeri olmayan iş birliği üzerine Üç Komite Raporu" etkili olmuştur.⁴⁹⁵

⁴⁹⁰ Wim Van Eekelen, "Fifty Years of Nuclear Planning: How It Started," *Atlantisch Perspectief* 41, no. 6 (2017): 45 ve 46, Erişim Tarihi: Haziran 27, 2021, <https://www.jstor.org/stable/48581393>.

⁴⁹¹ Didier Audenaert, *Belgium Should Not Change Strategy on Her Contribution to NATO's Nuclear Role Sharing*, (Bruselles: Egmont Institute, 2020), 6, Erişim Tarihi: Haziran 27, 2021, <http://www.jstor.org/stable/resrep28847.8>.

⁴⁹² "Nuclear Planning Group (NPG)," NATO/OTAN, Son Güncelleme: Mayıs 27, 2020, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50069.htm.

⁴⁹³ "Deputies Committee," NATO/OTAN, Son Güncelleme: Mayıs 25, 2020, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_69343.htm.

⁴⁹⁴ "Political Committee," NATO/OTAN, Son Güncelleme: Aralık 11, 2014, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_115938.htm.

⁴⁹⁵ Shapiro Ian ve Tooze Adam, editör, "Report Of The Committee Of Three On Non-Military Cooperation In NATO: New York, December 1956." İçinde *Charter of the North Atlantic Treaty Organization: Together with Scholarly Commentaries and Essential Historical Documents*, (New Haven, London: Yale University Press, 2018), 81-107, Erişim Tarihi: Haziran 21, 2021, doi:10.2307/j.ctvvnnds.13.

NATO'nun diğer uluslararası örgütlerle ilişkilerini yürüten Ortaklıklar ve Kooperatif Güvenlik Komitesi, NATO'nun üye olmayan ülkelerle olan tüm sosyal yardım programlarından sorumlu tek siyasi-askeri komitedir. KAK'a NATO'nun sosyal yardım politikasının ilgili kapsamlı ve entegre tavsiyelerde bulunur. Komite üye ülkeler arasında, üye olmayan ülkelerle veya ortaklıklarla çeşitli biçimlerde toplanabilmektedir. İlk kurulduğunda Siyasi ve Ortaklıklar Komitesi olarak adlandırılmış Nisan 2010'da Siyasi Komitenin yetkilerini ele geçirerek onun yerine geçmiştir. Ancak, Eylül 2014'te, Siyasi Komite yeniden kurulduğunda Ortaklıklar ve Kooperatif Güvenlik Komitesi olarak isimlendirilmiştir.⁴⁹⁶ NATO Savunma Planlama Sürecini yürütmekle görevli Savunma Politikası ve Planlama Komitesi, müttefiklerle ilgili savunma konularında KAK'ın üst düzey danışma organıdır. Tüm ulusal delegasyonlardan savunma danışmanlarını bir araya getirmesi nedeniyle önemli bir komitedir. Dönüşüm, savunma yetenekleri, kurumsal reformu, ortak finanse edilen satın alma ve füze savunması gibi çeşitli konular gündemindedir. 2010 Komite reformuyla Yürütme Çalışma Grubu ile Savunma İnceleme Komitesinin yerine kurulmuştur.⁴⁹⁷ Silahlanma Komitesi, KAK'a kitle imha silahları ile ilişkili dağıtım sistemlerinin yayılmasına karşı NATO'nun Kimyasal, Biyolojik, Radyolojik ve Nükleer savunmasını sağlayan üst düzey danışma organıdır. Kitle imha silahlarının yayılımını, tehditlerini ve kullanımını engellemek ve caydırıcılık için gerekli askeri yeteneklerin kazanılmasıyla ilgilenen komite NATO nüfusunu, topraklarını ve güçlerini korumayı amaçlar.⁴⁹⁸ Danışma, Komuta ve Kontrolü Kurulu (Consultation, Command and Control Board-C3B) siber savunma, bilgi güvencesi ve ortak istihbarat, gözetleme ve keşif gibi konuları içeren bilgi paylaşımı ve birlikte çalışabilirlik gibi alanlarda KAK ve Savunma Planlama Komitesi'ne rapor veren, tavsiye ve danışma hizmeti sunan çok uluslu siyasi komitedir.⁴⁹⁹

Operasyon Politikası Komitesi askeri operasyonlarla ilgili politikaların geliştirilmesinde ve uygulanmasında KAK'a tutarlı ve zamanında danışmanlık sağlayarak NATO karargahının siyasi ve askeri tarafları arasındaki iş birliğini artırmakla görevli komitedir.

⁴⁹⁶“Partnerships and Cooperative Security Committee,” NATO/OTAN, Son Güncelleme: Mart 24, 2020, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_79430.htm.

⁴⁹⁷“Defence Policy and Planning Committee,” NATO/OTAN, Son Güncelleme: Aralık 10, 2010, https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_69128.htm.

⁴⁹⁸“Committee on Proliferation (CP),” NATO/OTAN, Son Güncelleme: Mart 23, 2020, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_69282.htm.

⁴⁹⁹ “Consultation, Command and Control Board (C3B),” NATO/OTAN, Son Güncelleme: Aralık 14, 2017, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_69279.htm.

2010 komite reformuyla eski Politika Koordinasyon Grubunun yerine kurulmuştur. NATO askeri hareketlarına katılan NATO üyesi olmayan ülkelerle de toplanabilen komite de bütün NATO üyeleri temsil edilmektedir.⁵⁰⁰ 1986'da kurulmuş olan Konvansiyonel Silah Kontrolünde Üst Düzey Görev Gücü Komitesi geleneksel silah kontrolü konularında tavsiyeleri Dışişleri ve Savunma Bakanlarına yönlendirmek için uzmanları bir araya getirmektedir. İttifakın silah kontrol politikasının belirlendiği bir forum niteliğindeki komite⁵⁰¹ silah kontrolü politikalarını üretmekle görevliken ittifakın silah kontrol anlaşmalarının takip edilmesi, uygulanması ve doğrulanmasıyla ilgili eylemlerinin koordinasyonu Doğrulama Koordinasyon Komitesinin görevidir. Doğrulama Koordinasyon Komitesi uygulama kısmıyla ilgilenmektedir. Geleneksel silah kontrol anlaşmalarının koordinasyonu, anlaşmaların uygulanıp uygulanmadığının takip edilmesiyle ilgilenir.⁵⁰² Ulusal Silahlanma Direktörleri Konferansı, NATO askeri kuvvetlerinin etkinliğini arttırmak amacıyla silahlanma alanında müttefikler arasındaki iş birliğini arttırmakla görevlidir. NATO üyesi ve ortak ülkelerdeki savunma tedarikinden sorumlu üst düzey ulusal yetkilileri bir araya getiren komite savunma sanayi işbirliği ve ortak silahlanma projeleriyle ilgilenmektedir. Askeri mühimmat ve silah sistemlerinin araştırılması, geliştirilmesi ve üretimi için işbirliği yapılmasıyla görevlendirilmiştir.⁵⁰³ 1951'de askeri ve sivil olarak iki başlı kurulan Standardizasyon Ajansının ikili yapısı 2000'de birleştirilerek NATO Standardizasyon Örgütü ve NATO Standardizasyon Ajansı kurulmuş 2014 kurumsal reformuyla her iki kurum feshedilerek NATO Standardizasyon Ofisine dönüşmüştür. 2001'de kurulan Standardizasyon Komitesi ise doğrudan KAK'a bağlı olarak NATO için standardizasyon politikası geliştirmekle sorumlu kılınmıştır. Komite müttefiklerin birlikte, uyumlu ve ekonomik şekilde askeri kuvvet ve yetenekle çalışabilmesi amacıyla⁵⁰⁴ üye ülke ulusal orduları için teknik ve uygulama standartları geliştirmekle görevlidir.⁵⁰⁵ Bu standartlar sayesinde sağlanan NATO Standardizasyonu

⁵⁰⁰“Operations Policy Committee,” NATO/OTAN, Son Güncelleme: Eylül 12, 2019, https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_69312.htm.

⁵⁰¹“High-Level Task Force on Conventional Arms Control,” NATO/OTAN, Son Güncelleme: Nisan 20, 2011, https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_67991.htm.

⁵⁰² “Verification Coordinating Committee (VCC),” NATO/OTAN, Son Güncelleme: Nisan 20, 2011, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_69341.htm.

⁵⁰³“Conference of National Armaments Directors (CNAD),” NATO/OTAN, Son Güncelleme: Eylül 28, 2016, https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49160.htm.

⁵⁰⁴“Committee for Standardization (CS),” NATO/OTAN, Son Güncelleme: Mart 17, 2020, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_69277.htm.

⁵⁰⁵ Andrea Gili, et al., ““NATO-Mation”: Strategies for Leading in the Age of Artificial Intelligence,” (Research Paper, NATO Defense College, 2020), 81 ve 82.

NATO üyelerinin aynı silah sistemlerinin konuşlandırılması, aynı donanıma ve eğitime sahip askerlerden oluşan NATO ordusu, donanması ve hava kuvvetleri manasına geldiği gibi üyelerin sahip olduğu benzer fakat farklı tipteki askeri mühimmat ve sistemin birbirine uyumlu hale getirilmesini de içerir.⁵⁰⁶ NATO veritabanında yaklaşık 6.000 standardizasyon belgesine sahip olmasıyla dünyanın en üretken uluslararası askeri standardizasyon örgütü olduğunu kanıtlamaktadır.⁵⁰⁷

2010 Komite reformuyla üst düzey NATO Lojistikçiler Konferansı yerine kurulan Lojistik Komitesi, KAK ve Askeri Komiteye karşı NATO operasyonları için yeterli lojistik desteğin sağlanmasından sorumlu sivil-askeri organdır.⁵⁰⁸ NATO içindeki tüm lojistik uygulamalarda koordinasyon yetkisine sahip olan Lojistik Komitesi, ittifak güçlerinin performansını ve mücadele etkinliğini artırmak amacıyla sivil ve askeri lojistik konuları ve müttefikler arası işbirliğini arttırıcı siyasi tavsiyelerde bulunmaktadır. Ayrıca operasyonların lojistik planlamasında üye ülke ulusal makamlarıyla NATO organları arasında koordinasyon sağlamaktadır.⁵⁰⁹ NATO kaynaklarının yönetimiyle ilgili danışma organı ve askeri finansman konusunda KAK’a rapor veren tek mali komite olarak Kaynak Politikası ve Planlama Kurulu 2010’da Kıdemli Kaynak Kurulu yerine kurulmuştur. NATO’nun sivil ve askeri bütçesi, NATO Güvenlik Yatırım Programı ve insan gücünün yönetimiyle ilgilenmektedir.⁵¹⁰ KAK NATO bütçelerini ve yatırımlarını onaylamadan önce söz konusu kuruldan kaynak tahsisi ve politikası konularında tavsiye ve değerlendirme talep etmektedir.⁵¹¹ Hava ve Füze Savunma Komitesi, NATO’nun entegre hava ve füze savunması, hava komuta ve kontrol ve hava gücüyle ilgili üst düzey politika danışma ve koordinasyon organıdır. NATO balistik füze savunması yeteneği de dahil

⁵⁰⁶ Eliot Cohen, “NATO Standardization: The Perils of Common Sense,” *Foreign Policy*, no. 31 (1978): 73, Erişim Tarihi: Haziran 21, 2021, doi:10.2307/1148145.

⁵⁰⁷ Paul Beckley, “Revitalizing NATO’s Once Robust Standardization Programme,” (Policy Brief, NATO Defense College Research Division, 2020), 2, Erişim Tarihi: Haziran 29, 2021. <http://www.jstor.org/stable/resrep26019>.

⁵⁰⁸ *NATO Logistic Handbook*, (NATO/OTAN Yayınları, Kasım 2012), 8, Erişim Tarihi: Haziran 22, 2021, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2016_03/20160303_2012-logistics_hndbk-en.pdf.

⁵⁰⁹ “Logistics Committee,” NATO/OTAN, Son Güncelleme: Ağustos 03, 2015, https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_61715.htm. NATO Lojistik eylemlerini NATO kodlama sistemi vasıtasıyla gerçekleştirmektedir. Daha fazla bilgi için Bknz. Miroslav Skolnik, “Global Supply Chain Standarts And Solutions In The Context of Legislative And Structural Tools Of The Ministry Of Defence Of The Slovak Republic In Alliance Cooperation,” *Zeszyty Naukowe AON* 1, no. 102 (2016): 69.

⁵¹⁰ “Resource Policy and Planning Board,” NATO/OTAN, Son Güncelleme: Eylül 12, 2019, https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_67653.htm.

⁵¹¹ “Funding NATO,” NATO/OTAN, Son Güncelleme: Ağustos 13, 2021, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_67655.htm.

olmak üzere hava ve füze savunma yetenekleri oluşturma konusunda diğer üst düzey komitelere uzman tavsiyesi sunmaktadır.⁵¹²

Hava Trafik Yönetim Komitesi yerine 2016'da kurulmuş Havacılık Komitesi, NATO'nun tüm misyonlarını desteklemek için KAK'a havacılık güvenliğiyle ilgili konularda tavsiyelerde bulunan bir sivil-askeri NATO komitesidir. Komite NATO'nun hızla gelişen güvenlik ortamına uyum sağlamasına yardım etmenin yanında giderek daha karmaşık ve ağırlıklı bir hava sahasında faaliyet göstermesini desteklemektedir.⁵¹³ Üye ülkelerin sivil nüfusun korunması ve sivil kaynakların harekete geçirilmesine odaklanan⁵¹⁴ Sivil Acil Durum Planlama Komitesi NATO'ya terörizme hazırlık, insani yardım, afet müdahalesi ve kritik altyapının korunması alanlarında gerekli sivil uzmanlık ve yetenekleri kazandırmayı hedeflemektedir. NATO askeri operasyonlarına ve olası krizlerde sivil nüfusun, ulaşım ve iletişim hatlarının, endüstriyel kaynakların korunması, kesintisiz ve sürdürülebilir gıda ve su tedarikinde ulusal makamlara destek sağlamak amacıyla planlama yapmaktadır.⁵¹⁵ Sivil Acil Durum Planlama Komitesi üye ülkelerinde sorumlu olan hükümet yetkililerini ve uzmanları bir araya getirmektedir. Ayrıca olası savaş durumunda NATO ülkelerinin kaynak tahsisi, hava, deniz, demiryolu ve karayolu erişimi, sivil savunma ve sığınak gibi konularda eylemlerinde koordinasyon desteği sunmaktadır.⁵¹⁶ Kamu Diplomasisi Komitesi, kitle iletişim araçları ve kamu katılımı konularında KAK için bir danışmanlık hizmeti veren organdır. KAK'a dünya halklarının NATO'nun amaçlarını anlamasını ve desteklemesini nasıl teşvik edeceği konusunda tavsiyelerde bulunur. Bu bağlamda Komite, NATO'nun kamu diplomasisi stratejisinin planlanması, uygulanması ve değerlendirilmesinden sorumludur.⁵¹⁷

Konsey Operasyonları ve Tatbikat Komitesi, herhangi bir krizde NATO'nun kriz yönetimi prosedürlerinin geliştirilmesi ve iyileştirilmesiyle ilgilenmektedir. NATO'nun

⁵¹²“Air and Missile Defence Committee (AMDC),” NATO/OTAN, Son Güncelleme: Haziran 10, 2021, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_69342.htm.

⁵¹³“Aviation Committee,” NATO/OTAN, Son Güncelleme: Ağustos 24, 2016, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_69339.htm.

⁵¹⁴ David McGregor Pursley, ed. “NATO's Organizational Evolution: The Case For A Civil Security Committee,” (Rome: NATO Defense College Research Division, 2008), 4, Erişim Tarihi: Haziran 22, 2021, <http://www.jstor.org/stable/resrep10298>.

⁵¹⁵ “Civil Emergency Planning Committee (CEPC),” NATO/OTAN, Son Güncelleme: Kasım 15, 2011, https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_50093.htm.

⁵¹⁶ Marten H. A. Van Heuven, “Civil Emergency Planning in NATO,” *The International Lawyer* 4, no. 2 (1970): 394-395, Erişim Tarihi: Haziran 22, 2021, <http://www.jstor.org/stable/40704637>.

⁵¹⁷ “Committee on Public Diplomacy (CPD),” NATO/OTAN, Son Güncelleme: Kasım 25, 2019, https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_69272.htm.

kriz yönetimi operasyon planlaması ve yıllık kriz yönetimi tatbikatları düzenlemesiyle görevlidir.⁵¹⁸ Güvenlik Komitesi, NATO güvenlik politikasıyla ilgili tüm soruları inceleyerek KAK'a danışmanlık hizmeti vermektedir. NATO güvenlik politikasını gözden geçirerek değişiklikler için tavsiyelerde bulunmakta ve konuyla ilgili soruları analiz etmektedir. Personel güvenliği, fiziksel güvenlik, bilgi güvenliği, endüstriyel güvenlik gibi alanlarda rehber belgeleri onaylamaktadır.⁵¹⁹ Sivil İstihbarat Komitesi, NATO'daki sivil istihbarat konularını ele almakla görevli tek organdır. NATO'yu etkileyebilecek casusluk, terörizm veya ilgili tehditler konusunda tavsiyelerde bulunan komitede her NATO üyesi ülkenin güvenlik ve istihbarat servisleri temsil edilmektedir. NATO üyeleri tarafından yıllık rotasyon bazında yönetilmektedir.⁵²⁰ Arşiv Komitesi, KAK'a NATO arşivlerinde tutulan kalıcı değerli bilgilerin korunmasını ve kamuya erişilmesini sağlamak için arşiv ve kayıtlarla ilgili tüm konularda yardım etmektedir.⁵²¹

2.4.2. Genel Sekreterlik ve Dönüşümü

1949'da kurulduğunda Genel Sekreterlik makamı olmayan NATO'da Kore Savaşı başlayınca askeri entegrasyonu arttırmak amacıyla bir Avrupa Müttefik Yüksek Komutanı (SACEUR) pozisyonu yaratılmış ancak bu pozisyonun müttefikler arasında gerekli siyasi diyalog ve iş birliğini geliştirmek için yeterli olmamıştır. 1952'de Genel Sekreterlik pozisyonu yaratılmış ve temel görevi müttefikler arasında fikir birliği sağlamak olarak belirlenmiştir. 1952-1955 arası dönemde Genel Sekreterin resmi gücü veya otoritesi oldukça zayıf ve sınırlı kalmıştır. 1955'e kadar KAK toplantılarına bile başkanlık edememiştir.⁵²² Genel Sekreter herhangi bir NATO üyesi üzerinde herhangi bir şeyi uygulama yetkisine sahip olmayan bir yöneticiye benzetilmiştir.⁵²³ Sekreterlik NATO adına etkili uzun menzilli planlamayı üstlenecek kadar güçlü bir organ olarak

⁵¹⁸ "Council Operations and Exercises Committee (COEC)," NATO/OTAN, Son Güncelleme: Aralık 14, 2010, https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_69281.htm.

⁵¹⁹ "Security Committee (SC)," NATO/OTAN, Son Güncelleme: Eylül 22, 2011, https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_69274.htm.

⁵²⁰ "Civilian Intelligence Committee (CIC)," NATO/OTAN, Son Güncelleme: Kasım 16, 2011, https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_69278.htm.

⁵²¹ "Archives Committee," NATO/OTAN, Son Güncelleme: Nisan 07, 2016, https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_69340.htm.

⁵²² "NATO Genel Sekreterinin görev tanımı değişiyor mu?," *NATO Review*, Mart 30, 2009, Erişim Tarihi: Eylül 26, 2020, <https://www.nato.int/docu/review/tr/articles/2009/03/30/nato-genel-sekreterinin-goerev-tanimi-degisiyor-mu/index.html>.

⁵²³ Clarence K. Streit, "The Diplomatic Potential of NATO," *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 312 (1957): 120, Erişim Tarihi: Nisan 24, 2021, <http://www.jstor.org/stable/1031422>.

kurgulanmamıştı. Askeri Komite dahil tüm komiteler kendisine rapor vermesine rağmen askeri konuları şekillendiren siyasi, ekonomik, teknolojik ve stratejik meselelerde olması gereken baskın rolü oynayamamıştı.⁵²⁴ Aslında Soğuk Savaş boyunca Genel Sekreterliğin siyasi etkisi oldukça sınırlı ve zayıf kalmıştır. Bunun nedenlerinden ilki kurumsal sınırlarken ikincisi NATO'nun diğer üyeleriyle istişarelerde bulunmadan genellikle tek taraflı dış politika yönlerini seçen ABD ve Fransa gibi bazı üye devletler tarafından yönetilmiş olmasıdır.⁵²⁵ Üçüncü olarak NATO'nun Soğuk Savaş dönemi Genel Sekreterlerinin ittifak için stratejik bakış açılarının genellikle muhafazakâr olmaları da güçlerini ve rollerini zayıflatmıştır. Muhafazakar yaklaşım mümkün olan her yerde bir oy birliğiyle karar alınmasını sağlasa da ittifak için yeni stratejik yön belirlemede siyasi mekanizma olarak çalışmasını engellemiştir. Bunun sebebi Genel Sekreterlerin Soğuk Savaş şartlarından etkilenerek müttefiklerin savunulmasını öncelikli görmeleri kolektif güvenliğin sağlanması içinde oy birliğinin gerekli olmasıdır. Ancak pozisyon Soğuk Savaşın sona ermesiyle NATO'nun yeni stratejik yönünü belirlemede daha bağımsız hareket etmiş, siyasi olarak daha fazla inisiyatif ve rol almıştır.⁵²⁶

Genel Sekreterlik makamının asli fonksiyonu müttefikler arasında istişareler yoluyla uzlaşma sağlayarak nihai NATO kararlarının ortaya çıkarması bağlamında diplomatiktir.⁵²⁷ Üye ülkelerin uluslararası alanda saygınlık kazanmış üst düzey yöneticileri arasından seçilen Genel Sekreter NATO'da en yüksek düzeyli uluslararası sivil memur olarak nitelenebilir.⁵²⁸ Sivil idareye başkanlık eden ve KAK başkanı da olan Genel Sekreter, kendi makamı altında görev yapan ve kendi hükümetlerinden emir almayan uluslararası devlet memurlarıyla desteklenmektedir. Bu bağlamda 1952'de kurulduğunda⁵²⁹ KAK tarafından atanan ve sorumlu olan Genel Sekreterin rolü hem

⁵²⁴ Alastair Buchan, "The Reform of NATO," *Foreign Affairs* 40, no. 2 (1962): 173, Erişim Tarihi: Nisan 24, 2021, doi:10.2307/20029545.

⁵²⁵ Ryan C. Hendrickson, "NATO's Secretaries-General Organizational Leadership In Shaping Alliance Strategy," *İçinde NATO in Search of a Vision*, ed. Rebecca R. Moore ve Gülnur Aybet, (Washington, D.C.: Georgetown University Press, 2010), 59, Erişim Tarihi: Nisan 24, 2021, <http://www.jstor.org/stable/j.ctt2tt3mp.8>.

⁵²⁶ Hendrickson, "NATO's Secretaries-General," 70 ve 71.

⁵²⁷ Kent J. Kille, ve Ryan C. Hendrickson, "Secretary-General Leadership Across the United Nations and NATO: Kofi Annan, Javier Solana, and Operation Allied Force," *Global Governance* 16, no. 4 (2010): 510, Erişim Tarihi: Haziran 24, 2021, <http://www.jstor.org/stable/29764964.510-511>

⁵²⁸ Fulya Aksu Ereker, "Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü-NATO," *Güvenlik Yazıları Serisi*, no. 28, Ekim 2019, 5, Erişim Tarihi: Eylül 26, 2020, doi:10.13140/RG.2.2.16630.34887

⁵²⁹ Richard W. Van Alstyne, "The Shape of Nato," 130.

siyasi hem de idari olarak tasarlanmıştır.⁵³⁰ İttifak içindeki sivil otorite Genel Sekreter ve KAK arasında bölündüğü için Genel Sekreterin KAK Başkanı olarak hareket etme yeteneği bir başlatıcı ve politika direktörü olarak dizayn edilmişti.⁵³¹ Bu bağlamda KAK’da gündem belirleme yetkisi olan Genel Sekreterin danışma sürecini başlatma ve yönetme yetkisi bulunmaktadır. Ayrıca NATO üyesi devletler arasında çıkabilecek sorunları gidermek için arabuluculuk, uzlaştırma, hakemlik gibi yollarla tarafları uzlaştırabilir.⁵³² NATO içi anlaşmazlıkların çözülmesi yetkisini 1956’da 3 Bilge Adam Raporuyla kazanmıştır. Genel Sekreterlik makamının diplomatik gücü ve yetkisini arttırmıştır.⁵³³ Genel Sekreter KAK dahil bazı üst düzey konsey ve komitelere de başkanlık etmektedir.⁵³⁴ Bunlar arasında NPG, NATO-Rusya Konseyi, Avrupa-Atlantik Ortaklık Konseyi, NATO-Gürcistan ve NATO-Ukrayna Komisyonları yer almaktadır.⁵³⁵ Genel Sekreter NATO içinde istişare, karar alma sürecini yönlendirme ve yönetmenin yanında alınan kararların uygulanmasını sağlamakla görevlidir. NATO’nun baş sözcüsü ve NATO Uluslararası Personelinin başkanı da olan Genel Sekreter⁵³⁶ örgütün vitrini olarak NATO’yu diğer uluslararası örgütler, medya ve genel kamuoyunda temsil etmektedir. Bu çerçevede Genel Sekreter düzenli basın brifingleri ve konferanslar vermektedir. Ayrıca personel atamalarını yapmak ve çalışmalarını denetlemekle görevlidir. Dört yıllık süre için üye devletlerce seçilen Genel Sekreterin dört yıllık görev süresi uzatılabilmesi bağlamında esnektir.⁵³⁷

Genel Sekreterliğe bağlı onun çalışmasını kolaylaştırmak amacıyla uzmanlık daireleri bulunmaktadır. Bunlar ilk kurulduğunda Siyasi İşler Dairesi, Savunma Planlaması ve Siyaseti, Savunma Desteği İşleri, Bilimsel İşler, Altyapı Lojistik ve Konsey Harekât Dairelerinden oluşmaktaydı.⁵³⁸ Bu yapı dönüşüm geçirerek revize edilmiştir. Uluslararası

⁵³⁰ Ruth C. Lawson, “Concerting Policies in the North Atlantic Community,” *International Organization* 12, no. 2 (1958): 167, Erişim Tarihi: Nisan 24, 2021, <http://www.jstor.org/stable/2704930>.

⁵³¹ Robert S. Jordan ve Parley W. Newman, Jr., “The Secretary-General of Nato and Multinational Political Leadership,” *International Journal* 30, no. 4 (1975): 745, Erişim Tarihi: Nisan 24, 2021, doi:10.2307/40201276.

⁵³² *NATO El Kitabı*, (Brüksel: NATO Enformasyon Servisi, Ocak 1972), 23.

⁵³³ Jordan ve Newman, “The Secretary-General of Nato,” 736.

⁵³⁴ Güngör Şahin, *Küresel Güvenlik Ve NATO: Teori-Aktör-Tehdit-Risk*, (Ankara: Detay Yayıncılık, Ocak 2016), 153 ve 154.

⁵³⁵ “NATO Secretary General,” NATO/OTAN, Son Güncelleme: Nisan 13, 2016, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50094.htm.

⁵³⁶ “WHO’S WHO?,” NATO/OTAN, Son Güncelleme: Eylül 2, 2021, https://www.nato.int/cps/en/natohq/who_is_who.htm.

⁵³⁷ “NATO Secretary General,” NATO/OTAN, Son Güncelleme: Nisan 13, 2016.

⁵³⁸ Ereker, “Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü,” 5.

Personelle Genel Sekreteri destekleyen sivil örgütlenmede 10 farklı bölüm bulunmaktadır. Bunlar Savunma Yatırım, Savunma Politikası ve Planlaması, Acil Güvenlik Sorunları, Operasyonlar, Politik İşler ve Güvenlik Politikası, Kamu Diplomasisi, Ortak İstihbarat ve Güvenlik, Üst Yönetim Daireleri ile Özel ve Kaynaklar Ofisinden oluşmaktadır.⁵³⁹ Savunma Yatırım Dairesi silahlanma planlaması, entegre hava savunması, hava sahası, hava trafik yönetimi, komuta ve kontrol de dahil olmak üzere örgütün kapasitesini artırmak için askeri yeteneklerin geliştirilmesiyle ilgilenmektedir. Savunma Politikası ve Planlaması Dairesi ise iki bölüme ayrılmıştır. Savunma Politikası ve Yetenekleri Müdürlüğü, savunma ve lojistik yetenekleri ve ortaklarla savunma iş birliği politikaları da dahil olmak üzere NATO savunma politikaları ve stratejilerinin geliştirilmesiyle ilgilenmektedir. Planlama Müdürlüğü'nde ise NATO Savunma planlamasının yürütülmesinden sorumludur. Acil Güvenlik Sorunları Dairesi değişen güvenlik ortamında hızlı, çeşitli ve tahmin edilemeyen tehditlere yanıt vermesi amacıyla kurulmuştur. Terörle Mücadele, Siber Savunma, Enerji Güvenliği, Nükleer Politika Müdürlüğü, Barış ve Güvenlik İçin Bilim ve Ortaklık iş birliği, Stratejik Analiz Yeteneği, Kitle İmha Silahlarının Yayılmasının Önlenmesi Merkezi olarak 7 alt bölümden oluşmaktadır.⁵⁴⁰

Uygulama/Yürütme Yönetimi Dairesi Genel Sekreter'e geniş bir yönetim desteği ve hizmeti sunan İnsan Kaynakları, Bilgi ve İletişim Teknolojisi Yönetimi, Genel Merkez Desteği ve Finansal Kaynaklar olmak üzere dört müdürlükten oluşmaktadır. Operasyonlar Dairesi NATO'nun kriz yönetimi, barışı koruma operasyonları, sivil acil durum planlaması ve tatbikatlarından sorumlu olan Planlama ve Operasyon olarak iki müdürlükten oluşmaktadır. Siyasi İşler ve Güvenlik Politikası Dairesi birçok açıdan NATO Dışişleri Bakanlığı olarak görev yapmaktadır. Genel Sekretere iç, bölgesel, ekonomik ve güvenlik konularında siyasi danışmanlık ve politika rehberliği sağlayarak destek vermektedir.⁵⁴¹ NATO Enformasyon ve Basın Ofisinin yerine 2003'te kurulan Kamu Diplomasisi Dairesi ise hem müttefik ülke hem de yabancı ülke halklarıyla⁵⁴²

⁵³⁹“NATO Organization,” NATO-OTAN, Son Güncelleme: Ağustos 20, 2020, <https://www.nato.int/cps/en/natohq/structure.htm>.

⁵⁴⁰ “NATO Internship Programme NATO Divisions and Views of Interns,” NATO/OTAN, Son Güncelleme: Mart 29, 2018, <https://www.nato.int/cps/en/natolive/71161.htm>.

⁵⁴¹ “NATO Internship Programme NATO Divisions,” NATO/OTAN.

⁵⁴² Emel G. Oktay, “NATO’nun Dönüşümü ve Kamu Diplomasisi’nin Artan Rolü,” *Uluslararası İlişkiler* 9, no.34 (2012): 126 ve 137.

iletişim kurarak güvenlik konuları ve NATO'nun politikaları hakkında kamu izleyicilerini eğitmeyi ve bilgilendirmeyi amaçlamaktadır.⁵⁴³ Kamu Diplomasisi Dairesi'nin asıl amacı özellikle iç cephede NATO'nun varlığını devam ettirmesine ve uygulamalarına yönelik desteği arttırmaktır. İkinci amacı ise üye olmayan ülkeler yani dış cephe kamuoylarının NATO eylemlerinin ve varlığının kendi çıkarlarına olduğuna ikna etmektir.⁵⁴⁴ Söz konusu dairelerin desteğine ve mevcut yetkilerine rağmen Genel Sekreter'in NATO'da siyasi hareket kabiliyeti KAK tarafından bilinçli şekilde kısıtlanmaktadır. KAK'ın Genel Sekreter'in idari görevlerini arttırarak siyasi bir aktör olarak aktif şekilde inisiyatif alabime ve bağımsız hareket edebilme yeteneğini sabit tutma çabası eleştiriye muhtaçtır. Soğuk Savaş sonrası dönemde NATO üyesi ülkelerin KAK aracılığıyla kendi yetki ve güçlerini koruma ve daha fazla artırma isteğinin asli nedeni NATO'nun siyasi ayağında KAK'ın nihai ve tek yetkili kurum olarak kalmasını arzuladığını göstermektedir. Ancak Soğuk Savaş koşullarında işlevsel ve etkili olan KAK yapısı Soğuk Savaş sonrası dönemin koşullarına ve ihtiyaçlarına cevap verememektedir. Soğuk Savaş sonrası dönemde üye sayısının 30'a ulaştığı bir KAK yapısının NATO'yu ilgilendiren herhangi bir askeri veya siyasi konuda zamanında ve yerinde harekete geçirmesi oldukça zor olması bir bütün olarak NATO'nun siyasi fonksiyonu üzerinde risklere neden olmaktadır. Bu sorun ancak üye ülkelerin KAK'ta olmasını belirttiği siyasi yetki ve gücün belli durum, konu ve seviyede Genel Sekreter'e devredilmesiyle aşılabılır.

2.5. Askeri Yapılanma ve Askeri Yeteneklerin Dönüşümü

Soğuk Savaş döneminde NATO askeri yapısı kurulduğunda en yüksek askeri otoritesi olan Askeri Komite ve Kanal, Atlantik ve Avrupa merkezli üç ana komutanlıktan oluşmaktaydı.⁵⁴⁵ Kurulduğunda NATO askeri entegrasyonunun yapısı ulusal egemenliğin en tartışılmaz yönünü temsil eden askeri işlevlerde kuvvetli işbirliği ve ölçülü entegrasyon sağlamış olsa da uluslararası olmayan bir siyasi üst yapının varlığına

⁵⁴³ Stefanie Babst, "Reinventing NATO's Public Diplomacy," (Research Paper, NATO Defence College Research Division, 2008), 4.

⁵⁴⁴ Philip Seib, "Public Diplomacy and Hard Power: The Challenges Facing NATO," *The Fletcher Forum of World Affairs* 38, no. 1 (2014): 98, Erişim Tarihi: Haziran 24, 2021, <http://www.jstor.org/stable/45289709>.

⁵⁴⁵ "Tentative North Atlantic Treaty Organization 1 April 1952," *International Organization* 6, no. 2 (1952): 345, Erişim Tarihi: Haziran 27, 2021, <http://www.jstor.org/stable/2704111>.

hassas bir şekilde bağlanmıştır.⁵⁴⁶ Soğuk Savaş sonrası dönemde ise Askeri Komite korunurken komutanlıkların yapıları ve nitelikleri dönüşüm geçirmiştir. Yeni Komuta yapısı Kasım 2002’de Prag Zirvesi’nde kurulmuştur.⁵⁴⁷ 2010 Lizbon Zirvesi’nde NATO Komuta Yapısı incelemesi başlatılarak yeni komuta yapısı modeliyle yeniden dizayn edilmesi kararı verilmiştir. Askeri yapı son şeklini bu modelin 2011’de üye ülke Savunma Bakanlarınca onaylanmasıyla almıştır.⁵⁴⁸ Bununla birlikte Soğuk Savaş sonrası dönemde Askeri Komite ile kuvvet komutanlıklarının dönüşümü karşılaştırıldığında iki organın dönüşümün seviyesinde dengesizlik belirgin şekilde göze çapmaktadır. NATO üyelerinin kuvvet komutanlıklarının dönüşümünü desteklerken Askeri Komite’de köklü bir dönüşüme engel olması eleştiriye muhtaçtır. Bu bağlamda iki organ arasındaki dönüşüm farklılığı NATO üyelerinin güç ve yetkilerini kaybetmeme isteği nedeniyle gerçekleştiği hipotezi test edilmiştir. Bu kapsamda ilk olarak Askeri Komite’nin sabit kalan görevleri ve zayıf dönüşümü daha sonra komutanlıkların geçirdiği oldukça büyük ve kapsamlı evrimi analiz edilecektir.

2.5.1. Askeri Komite ve Bölümleri

NATO üyesi ülkelerin Savunma Bakanlarından oluşan ⁵⁴⁹Askeri Komite (Military Committee) KAK’ın genel siyasi otoritesi altında çalışan NATO’daki en yüksek askeri otoritedir. Askeri Komite sivil liderliğe ortak savunma için gerekli eylemleri önerme, askeri politika ve strateji konusunda yön ve tavsiyelerde bulunmaktan sorumludur. Ayrıca NATO Komutanlarına askeri konularda rehberlik, ittifakın askeri işlerinin genel olarak yürütülmesinden ve alt kurumlarının günlük operasyonlarından sorumludur.⁵⁵⁰ Siyasi karar alma süreci ile NATO’nun askeri yapısı arasında bağlantı kuran Askeri Komite’nin görevi savunmayla ve askeri operasyonların uygulanmasıyla ilgili önlemleri KAK’a ve

⁵⁴⁶ Harald von Riekhoff1, “The Changing Function of Nato,” *International Journal* 21, no. 2 (1966): 163 ve 164.

⁵⁴⁷ Paal Sigurd, Hilde ve Andrew A. Michta, “Lean, Mean Fighting Machine?: Institutional Change in NATO and the NATO Command Structure,” İçinde *The Future of NATO: Regional Defense and Global Security*, (Ann Arbor: University of Michigan Press, 2014), 138, Erişim Tarihi: Haziran 27, 2021, <http://www.jstor.org/stable/10.3998/mpub.6980805.12>.

⁵⁴⁸“NATO reform,” NATO/OTAN, Son Güncelleme: Ağustos 11, 2014, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_68230.htm.

⁵⁴⁹“Military organisation and structures,” NATO/OTAN, Son Güncelleme: Mayıs 20, 2021, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49608.htm.

⁵⁵⁰ Brick T. Miller, *Transforming the NATO Military Command Structure: A New Framework for Managing the Alliance’s Future*, (USA: Atlantic Council, 2003) 3 ve 4, Erişim Tarihi: Haziran 27, 2021, <http://www.jstor.org/stable/resrep03518.5>.

NATO Komutanlıklarına tavsiye etmektir. NATO askeri doktrinlerinin geliştirilmesiyle stratejik yönlendirme rolüne de sahip olan Askeri Komite resmi-gayri resmi olarak haftada en az bir kez toplanmaktadır. Askeri Komite üye ülke daimi ulusal askeri temsilciler (MILREP) düzeyinde sık sık, Genelkurmay Başkanları (CHODs) düzeyinde yılda 3 kez toplanmaktadır.⁵⁵¹ Ayrıca Askeri Komite'ye bağlı olan ve yürütme organı olarak hareket eden üç kişilik daimi grup ABD, İngiltere ve Fransa Genelkurmay başkanlarının temsilcilerinden oluşmaktadır.⁵⁵² Genel Sekreterin baş askeri danışmanı da olan Askeri Komite Başkanı ise tüm askeri konularda ittifakın en kıdemli askeri sözcüsü ve temsilcisidir. Savunma Bakanlarının tavsiyelerini siyasi karar alma organlarına sunarken Avrupa Müttefik Yüksek Komutanı, Müttefik Dönüşüm Yüksek Komutanı ve Uluslararası Askeri Genel Müdür'e rehberlik ve talimat vermektedir.⁵⁵³ Kurulduğu dönemden beri askeri komutanlıkların komutanları eylemlerinden tek bir askeri komutana karşı değil Askeri Komiteye karşı sorumlu kılınmıştır.⁵⁵⁴ Ayrıca Askeri Komite askeri konularda Komutanlara rehberlik sağladığı gibi uluslararası askeri personel desteğiyle KAK'a da askeri değerlendirmeler, planlar, sorunlar ve öneriler getirmektedir. Bu bağlamda Askeri Komite NATO karargahının siyasi ayağı ile iki askeri ayağı arasında bir bağlantı olarak hizmet vermektedir.⁵⁵⁵

Askeri Komite'nin yürütme organı olan Uluslararası Askeri Personel (UAP) Brüksel'deki NATO karargahında çalışan 500 kişilik askeri ve sivil personelden oluşmaktadır. Bir genel müdür tarafından yönetilen ve ona bağlı olan UAP, Askeri Komite Sekreteri olan Yürütme Koordinatörü Ofisi, askeri sözcü rolünde Halkla İlişkiler ve Stratejik İletişim Danışma Ofisi, Mali Kontrol Dairesi, yasal rehberlik hizmeti veren Hukuk Görevlisi Ofisi, Cinsiyet Danışma Ofisinden oluşan ona bağlı beş ayrı bölüme sahiptir. Ayrıca UAP Operasyonlar ve Planlar, Politika ve Yetenekler, Kolektif Güvenlik, Lojistik ve Kaynaklar olarak operasyonel bölümlere ayrılmıştır. Ortak İstihbarat ve Güvenlik, NATO

⁵⁵¹"Military Committee," NATO/OTAN, Son Güncelleme: Ağustos 25, 2021, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49633.htm.

⁵⁵² Richard W. Van Alstyne, "The Shape of Nato," *Current History* 39, no. 229 (1960): 130, Erişim Tarihi: Haziran 27, 2021, <http://www.jstor.org/stable/45313727>.

⁵⁵³"Chairman of the Military Committee," NATO/OTAN, Son Güncelleme: Haziran 25, 2021, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49152.htm.

⁵⁵⁴Heinrich Von Brentano, "Goals and Means of the Western Alliance," *Foreign Affairs* 39, no. 3 (1961): 419, Erişim Tarihi: Haziran 27, 2021, doi:10.2307/20029497.

⁵⁵⁵"Military organisation and structures," NATO/OTAN, Son Güncelleme: Mayıs 20, 2021, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49608.htm.

C3 Personeli Karargâhı, NATO Durum Merkezi (SITCEN), NATO Standardizasyon Ofisini ise uluslararası sivil personelle paylaşmaktadır.⁵⁵⁶

2.5.2. Soğuk Savaş ve Sonrasında NATO Komuta Yapısı ve Geçirdiği Dönüşüm

NATO 1949'da kurulmasına rağmen askeri kurumsal yapısının tamamlanması üç yıl sürmüştür. 1951'de SACEUR makamı yaratılmasıyla başlayan süreç⁵⁵⁷ NATO komuta yapısının yani komutanlıkların kurulmasıyla ancak 1952'de tamamlanmıştır.⁵⁵⁸ Soğuk Savaş döneminde NATO askeri kanadının yani entegre kara, deniz, hava kuvvetlerinden oluşan askeri yapısının kurulmasını tetikleyen olay ise 1950'de patlak veren Kore Savaşıydı.⁵⁵⁹ Kore savaşına kadar NATO'da konvansiyonel veya hava savunma sorunları acil öneme sahip görülmemekte ABD nükleer gücü nedeniyle SSCB'nin konvansiyonel saldırı yapamayacağına inanılmaktaydı. Ayrıca üye ülkeler NATO sayesinde Batı Avrupa'nın siyasi ve ekonomik yeniden inşasına odaklanmış ekonomik iyileşme yeniden konvansiyonel silahlanmadan daha öncelikli görülmüştür. Kore Savaşı, ise ABD dahil üye ülkelerin bu görüşünü değiştirmiş ve SSCB'nin Kore'de olduğu gibi Batı Avrupa'da da konvansiyonel saldırı başlatma ihtimali artmıştı.⁵⁶⁰ Kore savaşıyla birlikte güçlenen SSCB kaynaklı konvansiyonel saldırı korkusu NATO savunması için müttefik orduları arasında eşgüdüm sağlayacak askeri kuvvetin kurulmasını zorunlu kılmıştır. NATO entegre komuta yapısının kurulması üye ülkelerin milli ordularının entegrasyonu anlamına gelmemekle birlikte kriz ve risklerle mücadelede makul askeri planların uluslararası bir personel tarafından tasarlandığı, anlık iletişim ve radar sistemlerinin devrede olduğu, düzenli askeri tatbikatların gerçekleştiği geleneksel askeri ittifaklarda görülmemiş bir sistem yaratmasıydı.⁵⁶¹ NATO kurulduğunda Eylül 1949'da ilk KAK

⁵⁵⁶“International Military Staff,” NATO/OTAN, Son Güncelleme: Mart 23, 2020, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_64557.htm.

⁵⁵⁷ George Modelski, “United States Alliances: Obsolescence Of The “Korean” System?” *World Affairs* 139, no. 2 (1976): 77, Erişim Tarihi: Haziran 27, 2021, <http://www.jstor.org/stable/20671669>.

⁵⁵⁸ Pradip Nayak, “Twenty-Year-Old NATO,” *Economic and Political Weekly* 4, no. 26 (1969): 1050, Erişim Tarihi: Haziran 27, 2021, <http://www.jstor.org/stable/40739796>.

⁵⁵⁹ Charles M. Spofford, “NATO’s Growing Pains,” *Foreign Affairs* 31, no. 1 (1952): 96 ve 97. Erişim Tarihi: Haziran 27, 2021, doi:10.2307/20030944; Stephen D. Kertesz, “NATO’s Disarray and Europe’s Future,” *The Review of Politics* 28, no. 1 (1966): 4, Erişim Tarihi: Haziran 27, 2021, <http://www.jstor.org/stable/1405521>; Robert J. McMahon, *Soğuk Savaş*, çev. Sinem Gül (Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, Mart 2013), 80 ve 81.

⁵⁶⁰ Raymond H. Dawson ve George E. Nicholson, “NATO and the SHAPE Technical Center,” *International Organization* 21, no. 3 (1967): 569, Erişim Tarihi: Nisan 24, 2021, <http://www.jstor.org/stable/2705726>.

⁵⁶¹Stephen D. Kertesz, “NATO’s Disarray and Europe’s Future,” *The Review of Politics* 28, no. 1 (1966): 5-6, Erişim Tarihi: Nisan 24, 2021, <http://www.jstor.org/stable/1405521>.

toplantısında askeri yapı Askeri Komite ve coğrafi esasa göre beş planlama grubu kurularak oluşturulmuştu. Eylül 1949-1951 arası görev yapan Batı Avrupa, Kuzey Avrupa, Güney Avrupa, Batı Akdeniz ve Kanada-ABD Planlama Gruplarının yetersizliği 1950’de Kore Savaşının patlak vermesiyle anlaşılmış beş planlama grubuna dayalı yapı dönüşüm geçirmiştir.⁵⁶² Yalnızca Kuzey Amerika’nın savunulmasından sorumlu olan Kanada-ABD Bölgesel Planlama grubu korunmuştur.⁵⁶³

Bu kapsamda NATO komutanlıkları Soğuk Savaş dönemine uygun şekilde coğrafi esasa göre Kanada-ABD bölgesel planlama grubu, Kanal Komutanlığı, Atlantik Okyanusu Komutanlığı ve Avrupa Komutanlığından oluşan üç bölgesel komutanlığa ayrılarak yeniden dizayn edilmiştir.⁵⁶⁴ Bunlardan İlki 1951’de kurulan Avrupa Müttefik Komutanlığı (Allied Command Europe-ACE) merkezi Belçika’da Mons’ta bulunan Avrupa Müttefik Kuvvetler Yüksek Karargâhı (Supreme Head Quarters Allied Powers Europe) SHAPE kısaltmasıyla anılmaktaydı. Norveç’in Kuzey ucundan Akdeniz’in tamamı da dahil olmak üzere Güney Avrupa’ya ve Atlantik sahil şeridinden Türkiye’nin Doğu sınırına kadar uzanan bölgeyi korumakla sorumluydu. İngiltere ve Portekiz koruma alanına dahil değildi. Yine ilk kurulduğunda coğrafi esasa göre kendisine bağlı kumandanlıklar ayrılmıştı. Bunlar Kuzey Avrupa (Norveç), Orta Avrupa (Hollanda), Güney Avrupa (İtalya), İngiltere Bölge Savunma ve Batı Almanya’da Avrupa Müttefik Çevik Kuvvet Komutanlığıydı.⁵⁶⁵

Nisan 1951’de kurulan SACEUR makamı KAK’a karşı sorumlu olan Askeri Komite’ye tabi tutulmuştur. Her zaman bir ABD’li komutan SACEUR olarak atanmıştır. Bunda üç farklı faktör etkili olmuştur. Avrupa ülkeleri arasında bu makam için ABD dışında herhangi bir devletin seçimini zorlaştıracak kadar uzun süren düşmanlık ve güvensizlik olması ve 2. Dünya Savaşı deneyimidir. Son olarak ekonomik-askeri gücü ve yakın zamanda kurulan askeri yardım programı göz önüne alındığında hiç kimse ABD’nin ittifaktaki üstünlüğünü sorgulamamıştır.⁵⁶⁶ Bu çerçevede ABD generali General Dwight

⁵⁶² William A. Knowlton, “Early Stages in the Organization of “Shape”,” *International Organization* 13, no. 1 (1959): 4 ve 5, Erişim Tarihi: Nisan 24, 2021, <http://www.jstor.org/stable/2704284>.

⁵⁶³ Michael Barkway, “Canada’s Changing Role in NATO Defence,” *International Journal* 14, no. 2 (1959): 101, Erişim Tarihi: Nisan 24, 2021, doi:10.2307/40198426.

⁵⁶⁴ “NATO In Crisis: Will the Atlantic Alliance Survive?” *Great Decisions*, 1967, 74, Erişim Tarihi: Nisan 24, 2021, <http://www.jstor.org/stable/43739920>.

⁵⁶⁵ *NATO El Kitabı*, (Brüksel: NATO Enformasyon Servisi, Ocak 1972), 27 ve 28.

⁵⁶⁶ John C. Ries, “NATO Reorganization: A Critique and Analysis,” *The Western Political Quarterly* 18, no. 1 (1965): 65 ve 66, Erişim Tarihi: Nisan 24, 2021, doi:10.2307/445655.

D. Eisenhower SHAPE'in ilk komutanı olmuştur.⁵⁶⁷ SACEUR, NATO askeri operasyonlarının genel komutasından sorumluydu. Misyon için gerekli kuvvetlerin belirlenmesi de dahil olmak üzere operasyonlar için gerekli askeri planlamayı yürütmekte ve bu kuvvetleri KAK tarafından yetkilendirilen ve Askeri Komite tarafından yönlendirilen NATO ülkelerinden istemektedir. Tüm NATO askeri operasyonlarının yürütülmesinden Askeri Komite'ye karşı sorumluydu.⁵⁶⁸ SACEUR, barış zamanında Batı Avrupa'daki NATO ülkelerinin askeri güçlerini olası bir saldırıya veya savaş risklerine maruz kalmasını önleyecek kadar güçlü hale getirmek savaş zamanında ise askeri kuvvetleri komuta etme yetkilerine sahip kılınmıştır.⁵⁶⁹

Soğuk Savaş döneminin ikinci yapılanması 1952-1994 arası faaliyet gösteren⁵⁷⁰ ve merkezi İngiltere Nortwood kentinde olan Manş Bölgesinden sorumlu Müttefik Kanal Komutanlığı'nın (Allied Command Channel-ACCHAN) merkezi CINCHAN olarak kısaltılmaktaydı. Savunma bölgesi Manş Kanalı ve Kuzey Denizin güney kesimlerini kapsamaktaydı. ACCHAN İngiliz kanalı ve çevresindeki denizlerin savunulmasından sorumluydu. Deniz kuvvetlerinden oluşan bu komutanlık hava kuvvetleriyle de desteklenmekteydi. Ayrıca Daimî Deniz Kuvvetine sahipti. Belçika, Hollanda ve İngiltere Deniz Kuvvetleri Komutanlığından kurulmuş olan Manş Komitesi de bulunmaktaydı.⁵⁷¹ ACCHAN 1994'te görevlerini Avrupa Müttefik Komutanlığına devrederek feshedilmiştir.⁵⁷²

Soğuk Savaş dönemi üçüncü yapılanması 1952'de kurulmuş merkezi Norfolk'ta olan Atlantik Müttefik Komutanlığı'nın (Allied Command Atlantic-ACLANT) savunma bölgesi Kuzey Kutbundan Yengeç Dönencesine kadar, Portekiz dahil Manş Denizi ve İngiliz adaları hariç olmak üzere Kuzey Amerika'dan Avrupa ve Afrika kıyılarına kadar olan alanı kapsamaktaydı. Benzer şekilde Askeri Komite'ye karşı sorumlu olan Atlantik

⁵⁶⁷“My Country And NATO: The United States And NATO,” NATO/OTAN, Erişim Tarihi: Eylül 27, 2020, https://www.nato.int/cps/en/natohq/declassified_162350.htm?selectedLocale=en.

⁵⁶⁸ “Supreme Allied Commander Europe (SACEUR),” NATO/OTAN, Güncellenme Tarihi: Mayıs 03, 2019, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50110.htm.

⁵⁶⁹ Robert J. Wood, “The First Year of SHAPE,” *International Organization* 6, no. 2 (1952): 176, Erişim Tarihi: Nisan 24, 2021, <http://www.jstor.org/stable/2704085>.

⁵⁷⁰“The United Kingdom And NATO,” NATO/OTAN, Erişim Tarihi: Eylül 27, 2020, https://www.nato.int/cps/en/natohq/declassified_162351.htm?selectedLocale=en.

⁵⁷¹ *The North Atlantic Treaty Organization: Facts and Figures*, 348 ve 350.

⁵⁷² William T. Johnsen, “Reorganizing NATO Command And Control Structures: More Work In The Augean Stables?” İçinde *Command In Nato After The Cold War: Alliance, National, And Multinational Considerations*, ed. Thomas-Durell Young, (Carlisle, Barracks: Strategic Studies Institute, U.S. Army War College, 1997), 11, Erişim Tarihi: Nisan 24, 2021, <http://www.jstor.org/stable/resrep12031.8>.

Müttefik Yüksek Komutanı (Supreme Allied Commander Atlantic-SACLANT) savaş zamanında bütün Atlantik Okyanusunun ve deniz yollarının güvenliğini sağlamaktan sorumluydu. SACLANT'ın emrinde uluslararası filo niteliğinde Atlantik Daimî Deniz Kuvveti bulunmaktaydı.⁵⁷³ Barış zamanında emrine verilen kalıcı askeri kuvvet olmayan SACLANT'ın asli görevi savaş durumunda düşmanın Atlantik bölgesine girmesini engellemektir.⁵⁷⁴ Bu bölgedeki deniz iletişim hatlarını korumak için ACLANT sorumlulukları Batı Atlantik (ABD-Virginia), Doğu Atlantik (İngiltere-Northwood) ve Güney Atlantik (Portekiz-Lizbon) Komutanlığı olarak üç bölgesel yapıya bölünmüştür.⁵⁷⁵

Soğuk Savaşın sona ermesiyle güvenlik konuları ve aktörleri çeşitlenmiş güvenliğin yapısı ve savaşın doğası değişmiştir. Bu kapsamda güvenliğine yönelik yeni tehditler etnik, dini veya siber motifli terörizm, devletlerin parçalanması, başarısız devletler, soykırım iddiaları, yasa dışı kitlesel göç, yasa dışı silah, uyuşturucu ve insan ticareti, nükleer silahlanma yarışı, kitle imha silahlarının yayılması, aşırı silahlanma, denizlerde korsanlık, küresel ısınma ve iklim değişikliği, çok uluslu şirketler ve uluslararası finans kuruluşlarının etkileri, ekonomik karşılıklı bağımlılık, enerji güvenliği, küresel mali krizler,⁵⁷⁶ açlık, çevresel bozulma, bulaşıcı hastalıklar,⁵⁷⁷ etnik çatışmalar, iç savaşlar ve özel askeri şirketlerin müdahilliği olarak sıralanabilir.⁵⁷⁸ Güvenlik tehditlerindeki çeşitliliğe ek olarak savaşların niteliği ve şekli de değişmiştir. Soğuk Savaş sonrası devletler arası savaşların yaygınlığı ve sayısında keskin düşüşler yaşanmıştır.⁵⁷⁹ Devletler arasında gerçekleşen savaşlar yerini iç savaşlara bırakmıştır. Bu noktada devletler birbirleriyle doğrudan savaşmak yerine vekalet savaşları (proxy war)⁵⁸⁰ ve ekonomik,

⁵⁷³ *NATO El Kitabı*, (Brüksel: NATO Enformasyon Servisi, Ocak 1972), 29.

⁵⁷⁴ Richard W. Van Alstyne, "Shape Of NATO," 131.

⁵⁷⁵ Miller, *Transforming the NATO Military Command Structure*, 5.

⁵⁷⁶ Hüsmen Akdeniz, "Değişen Güvenlik Konsepti ve Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması," *İçinde Devlet Doğasının Değişimi: Güvenliğin Sınırları (Changing in State Nature: Boundaries of Security)*, ed. Tolga Sakman, (İstanbul: TASAM Yayınları, 2017), 70-71.

⁵⁷⁷ United Nations. *A more secure world: Our shared responsibility: Report of the High-level Panel on Threats, Challenges and Change*, (United Nations, 2004), 24, Erişim Tarihi: Eylül 27, 2020, https://www.un.org/ar/peacebuilding/pdf/historical/hlp_more_secure_world.pdf.

⁵⁷⁸ Bedri Şahin, "Değişen Dünya Düzenine Bağlı Olarak Değişen Uluslararası Güvenlik Algısı," *İmgelem Dergisi* 4, no. 6 (2020): 198 ve 199.

⁵⁷⁹ Michael Mihalka, "Cooperative Security in the 21st Century," *Connections Dergisi* 4, no. 4 (2005): 114 ve 115, Erişim Tarihi: Nisan 24, 2021, <http://www.jstor.org/stable/26323201>.

⁵⁸⁰ Veysel Kurt, "Arap İsyanları Sonrasında Ortadoğu'da Vekalet Savaşları: Yemen Örneği," *Uluslararası Siyaset Bilimi ve Kentsel Araştırmalar Dergisi* 7, no. 1 (2019): 310.

askeri, siyasi, çoklu sektörlerde konvansiyonel ve konvansiyonel dışı askeri güç unsurlarıyla koordinasyonlu saldırıyı içeren hibrit savaşlar almıştır.⁵⁸¹

NATO'da konvansiyonel tehditlere savaşmak için dizayn edilmiş savunma yapısı ve güvenlik anlayışı, hız, uyumluluk ve esneklik gerektiren asimetrik tehditler karşısındaki yetersiz kalmış teoride ve pratikte yeniden örgütlenmeyi gerektirmiştir.⁵⁸² Kasım 2002'de Prag zirvesinde askeri kurumsal yapı modernize edilerek büyük dönüşüm geçirmiştir. Eski yapı lağvedilerek Müttefik Harekât Komutanlığı (Allied Command Operations-ACO) ile Müttefik Dönüşüm Komutanlığı (Allied Command Transformation-ACT) kurulmuştur.⁵⁸³ NATO komuta yapısı belirlenirken coğrafyadan ziyade işlevsellik belirleyici olmuştur. NATO Komuta yapısı 78 karargâhtan 20'ye indirilmiş verimliliğin artması ve daha yalın hale getirilmesi amaçlanmıştır. Soğuk Savaş dönemine ait iki stratejik komutanlık ACE ve ACLANT görev alanları birleştirilerek ACO olarak yapılandırılmıştır.⁵⁸⁴ Merkezi Belçika Mons'ta bulunan ACO bütün NATO askeri operasyonlarının planlanması ve yürütülmesinden sorumlu dizayn edilmiştir. ACO'nun başında Soğuk Savaş döneminde Avrupa Müttefik Komutanlığı komutanı olan SACEUR bulunmaktadır. ACO operasyonel düzeyde Hollanda'da Brunssum, İtalya'da Napoli ve ABD'de Virginia şehirlerinde Ortak Kuvvet Komutanlığına (Joint Force Command-JFC) sahiptir. Taktik düzeyde kara, hava ve deniz alanlarına ayrılmıştır. Bu bağlamda Kara Komutanlığı Türkiye'de İzmir (Allied Land Command-LANDCOM), Deniz Komutanlığı İngiltere'de Northwood (Allied Maritime Command-MARCOM) ve Hava Komutanlığı Almanya'da Ramstein'da (Allied Air Command-AIRCOM) yer almaktadır.⁵⁸⁵

Soğuk Savaş sonrası ikinci olarak merkezi ABD'de Norfolk'ta bulunan Müttefik Dönüşüm Komutanlığı (ACT) kurulmuştur. Stratejik düşünce, yeteneklerin, eğitim-tatbikatlar iş birliği-angajmanların geliştirilmesi olarak dört temel işlevi bulunmaktadır. Savaş geliştirme komutanlığı niteliğindeki ACT, ACO'nun mevcut operasyonları verimli

⁵⁸¹ Yusuf Özer, "Savaşın Değişen Karakteri: Teori ve Uygulamada Hibrit Savaş," *Güvenlik Bilimleri Dergisi* 7, no.1 (2018): 40 ve 41.

⁵⁸² Yunus Öztürk, "Konvansiyonel Savaş Devri Geride mi Kaldı?" *Millî Güvenlik ve Askerî Bilimler Akademik Dergisi* 2, no. 6 (2015): 24.

⁵⁸³ Miller, Transforming the NATO Military Command Structure, 14 ve 15.

⁵⁸⁴ "Allied Command Transformation," NATO/OTAN, Son Güncelleme: Eylül 23, 2021, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52092.htm.

⁵⁸⁵ "Allied Command Operations (ACO)," NATO/OTAN, Son Güncelleme: Ekim 23, 2020, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52091.htm.

bir şekilde yürütmesini sağlama ve NATO'nun gelecekteki operasyonlarını hazırlama rolü bulunmaktadır. Kuzey Amerika'da ki tek NATO komutanlığı olan ACT'ın Müttefik Yüksek Dönüşüm Komutanı (SACT) tarafından yönetilmektedir.⁵⁸⁶ ACT'ın asıl amacı NATO'nun Soğuk Savaş sonrası değişen güvenlik ortamına uyum sağlaması ve adaptasyondur. Bu çerçevede görevi NATO'nun askeri yapısının, kuvvetlerinin, yeteneklerinin ve doktrinlerinin dönüştürmektir. ACT güvenlik ortamı şekillendiren eğilimleri analiz ederken içsel riskleri, tehditleri ve fırsatları değerlendirmekte ve alternatifleri araştırmaktadır. ACT sayesinde ittifakın ortaya çıkan tehditleri karşılaması ve fırsatlardan faydalanması için gerekli hızda uyum sağlamanın yanında örgüt sürekli hazırlık ve yanıt vermeyi garantilemektedir.⁵⁸⁷

ACT hiyerarşisi altında dört farklı bölüm bulunmaktadır. Bunlar ABD merkezli Yüksek Müttefik Komutanlığı Dönüşüm Merkezi (Supreme Allied Commander Transformation Headquarters-HQSACT), Norveç merkezli Müşterek Harp Merkezi (Joint Warfare Centre-JWC), Polonya merkezli Müşterek Kuvvet Eğitim Merkezi (Joint Force Training Centre-JFTC), Portekiz merkezli Ortak Analiz ve Öğrenilen Dersler Merkezi (Joint Analysis and Lessons Learned Centre-JALLC) olarak sıralanabilir.⁵⁸⁸ Kurumsal yapıda yeniden örgütlenme personel sayısında da gözlemlenmiştir. Soğuk Savaş döneminde yaklaşık 23 bin çalışanı olan NATO, Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana çalışan sayısını da kademeli olarak azaltmıştır.⁵⁸⁹ 2010-2016 yılları arasında NATO komuta yapısındaki personel sayısı 13.000'den 8.800'e kadar azalmıştır.⁵⁹⁰ Bu sayı günümüz itibarıyla toplam 4.000 personele kadar inmiştir.⁵⁹¹

Soğuk Savaş sonrası dönemde NATO üyelerinin güç ve yetkilerini azaltmama ve daha fazla arttırma eğilimi nedeniyle Askeri Komite'de köklü ve büyük değişim yaşanmamıştır. Buna karşılık üye ülkeler kendi onayları olmadan harekete

⁵⁸⁶“Allied Command Transformation,” NATO/OTAN, Son Güncelleme: Eylül 23, 2021, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52092.htm.

⁵⁸⁷“Our Story,” NATO-OTAN, Erişim Tarihi: Eylül 28, 2020, <https://www.act.nato.int/index.php?cID=417#we-scan>.

⁵⁸⁸“The NATO Command Structure,” NATO/OTAN Factsheet, Şubat 2018, Erişim Tarihi: Eylül 28, 2020, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2018_02/1802-Factsheet-NATO-Command-Structure_en.pdf.

⁵⁸⁹Justin Doubleday, “NATO Eyes Revamped Command Structure,” *Inside the Army* 29, no. 43 (2017): 4, Erişim Tarihi: Haziran 28, 2021, <https://www.jstor.org/stable/26416237>.

⁵⁹⁰Fabrice Pothier ve Alexander Vershbow, *NATO and Trump: The Case for a New Transatlantic Bargain*, (Atlantic Council, 2017), 14, Erişim Tarihi: Haziran 28, 2021, <http://www.jstor.org/stable/resrep03492.7>.

⁵⁹¹“NATO Headquarters,” NATO-OTAN, Son Güncelleme: Haziran 14, 2018, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49284.htm.

geçirilemedikleri için kuvvet komutanlıklarının dönüşümüne direnç göstermemiş ve örgütün askeri gücünü değişen koşullara uyarlamak amacıyla bu dönüşümü desteklemiştir.

2.6. NATO'nun Kimlik Dönüşümü: Stratejik Konseptlerinde, Görevlerinde ve Amaçlarında Dönüşüm

Stratejik Konsept NATO'nun amaçlarını ve temel güvenlik görevlerini özetleyen, değişen güvenlik ortamının özelliklerini tanımlayarak NATO'nun güvenliğe yaklaşımını belirten ve askeri güçlerinin uyarlanması için kılavuzlar sağlayan resmi bir belgedir. Stratejik Konseptler NATO'yu güvenlik sorunları için donatarak gelecekteki siyasi ve askeri gelişimine rehberlik etmektedir. Küresel güvenlik ortamındaki değişiklikleri dikkate alınarak gözden geçirilmekte bu da geniş anlamda dönüşümü örgütün kalıcı bir özelliği haline getirmektedir.⁵⁹² Bölgesel planlama grupları tarafından askeri planlama için temel ilkeleri, hedefleri ve askeri önlemleri de özetlemektedir.⁵⁹³ NATO'nun dönüşümünün tespit edilmesinde Stratejik Konseptler ön plana çıkmaktadır. Önemli kilometre taşları olarak nitelenebilecek NATO Stratejik Konseptlerindeki değişiklikler örgütün görevlerinde ve amaçlarındaki dönüşümü doğrudan yansıtmaktadır. Bu bakımdan stratejik konseptler örgütün siyasi ve askeri bakımdan nasıl kimlik değiştirdiğini göstermektedir. Stratejik Konseptlerin oluşturulmasında mevcut güç dengesi, uluslararası siyasi ortam, NATO'nun tehdit algısı, savunma maliyeti, sahip olunan silah sistemlerinin karşılaştırmalı durumu, örgütsel ölüm yaşamayı engellemek gibi bağımsız değişkenler büyük rol oynamıştır.⁵⁹⁴ Bu bölümde temelde iki hipotez öne sürülmüştür. Bunlardan ilki Soğuk Savaş sonrası dönemde NATO kimlik dönüşümünü örgütsel ölümü engellemek için kriz yönetim misyonu ve yeni nesil tehditlerle mücadele rolü üstlenerek gerçekleştirdi. İkinci hipotez ise kriz yönetim misyonunun da ilan edilen 1991, 1999 ve 2010 Stratejik Konseptleri aracılığıyla dönüşüm geçirmesidir.

⁵⁹²“Strategic Concepts,” NATO/OTAN, Son Güncelleme: Haziran 15, 2021, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_56626.htm.

⁵⁹³“M.C. 14 28.03.1950,” İçinde *NATO Strategy Documents 1949-1969*, ed. Gregory W. Pedlow, 91, NATO/OTAN, Erişim Tarihi: Eylül 28, 2020, <https://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/a500328c.pdf>.

⁵⁹⁴ Sertif Demir, “Stratejik Konseptler ve NATO'nun Dönüşümü,” İçinde “*“Sıcak Barış”ın Soğuk Örgütü: Yeni NATO, Yeni Tehditler, Konseptler, Arayışlar, Dönüşüm ve Alan Dışı Operasyonlar*”, ed. Mehmet Seyfettin Erol, (Ankara: Barış Platin Yayınları, Ekim 2012), 59.

Kabul edilmesinde aşamasında asıl belirleyici etken üye devletlerin tamamının rızasının olması nedeniyle Soğuk Savaş dönemi ve sonrasında Stratejik Konseptlerin onaylanmasında tek ve nihai yetkili KAK olması bakımından değişmemiştir. Soğuk Savaş döneminde Stratejik Konseptler askeri otoritelerce hazırlanmakta KAK tarafından onaylanmaktaydı. Soğuk Savaş sonrası dönemde ise içeriği gizli tutulan savunma planları askeri otoriteler tarafından hazırlanıp KAK onayına sunulurken Stratejik Konseptlerin hazırlanmasında siyasi otorite olan Genel Sekreterlik ve bağımsız uzman gruplarının rolü ve ağırlığı artmıştır. Bununla birlikte 1949’dan bu yana 7 stratejik konsept belgesi KAK tarafından onaylamıştır. Yalnızca 1968’de MC 14/3 Stratejik Belgesi Fransa’nın 1966’da NATO’nun askeri kanadından çekilmesi nedeniyle onun üyesi olmadığı SPK onaylanmıştır.⁵⁹⁵ Genel bir tespit olarak Soğuk Savaş döneminde Stratejik Konseptlerin askeri yönü ve ağırlığı oldukça yüksektir. Soğuk Savaş sonrası dönemde ise Stratejik Konseptlerin askeri yönleri azaltılarak politik nitelikleri arttırılmıştır. Soğuk Savaş dönemi Stratejik Konsept metinleri NATO ülkelerinin ortak düşman SSCB tehdidine karşı toprak bütünlüğünün ve bağımsızlığının korunması amacıyla askeri savunmanın planlanmasını kapsamaktaydı. Askeri kavramlar ve teknik ifadelerin baskın siyasi ifadelerin ise oldukça sınırlı kullanıldığı bu metinlerde tehditler ve belirgin askeri mücadele yöntemleri açıkça ifade edilmiş olması gizli tutulmalarına sebep olmuştur. Stratejik Konseptlerin değiştirilmesinde Soğuk Savaş döneminde askeri konular belirleyiciyken Soğuk Savaş sonrası dönemde küresel nitelik kazanan NATO’ya siyasi yetenekler kazandırma ihtiyacı belirleyici olmuştur.⁵⁹⁶ Soğuk Savaş dönemi stratejik konseptleri askeri strateji ilgili belgeler olarak sınıflandırılmışken Soğuk Savaş sonrası dönemde stratejik konseptlerin amacı ve kapsamı NATO için meşru ve siyasi olarak kabul edilebilir bir rol tanımlamak olan kamu diplomasisi araçlarına dönüşmüştür.⁵⁹⁷

NATO’nun strateji oluşturma kabiliyeti üyeleri arasındaki farklı görüşleri yönetme ve fikir ayrılıklarını uzlaştırma yeteneğine bağlı olmuştur. Strateji belirleme sürecinde yaşanan sorunlar ve iç mücadeleler hem Soğuk Savaş dönemi hem de sonrası dönemde var olması bakımından süreklilik arz etmiştir. Ancak Soğuk Savaş döneminde üyeler

⁵⁹⁵“Strategic Concepts,” NATO/OTAN, Son Güncelleme: Haziran 15, 2021.

⁵⁹⁶ Demir, “Stratejik Konseptler,” 89-92.

⁵⁹⁷ Adrian Hyde-Price, “NATO’s Political Transformation and International Order,” İçinde *NATO’s New Strategic Concept: A Comprehensive Assessment*, ed. Jens Ringsmore ve Sten Rynning, (Copenhagen: Danish Institute for International Studies (DIIS) Report, 2011), 46.

arasındaki ilişkiler ve NATO'ya bağlılık oldukça sıkıyken Soğuk Savaş sonrası dönemde üyeler arasındaki anlaşmazlık düzeyi artması ile strateji oluşturma yeteneği azalması birleşiminden oluşan örgüt içi kriz yaşanmaktadır. Bu doğrultuda Stratejik Konseptlerde Soğuk Savaş döneminde kolektif savunma görevi NATO varlığının gerekçesiyle Soğuk Savaş sonrası dönemde NATO kriz yönetimi rolü ön plana çıkartılarak kolektif savunma rolünün zayıflığı belirginleşmiştir.⁵⁹⁸

Soğuk Savaş döneminde SSCB tehdidine karşı ABD varlığına duyulan bağımlılık nedeniyle NATO Stratejik Konseptlerinin belirlenmesinde ABD belirleyici olmuştur. Avrupa-Atlantik bölgesinde güvenliği garantilenmesi açısından ABD ve NATO'ya alternatif olmaması ittifakın diğer üyelerinin konseptlerin yapım sürecinde ABD belirleyiciliğine büyük ölçüde itiraz etmemesi ancak onay sürecinde muhalefet etme eğilimi yaratmıştır.⁵⁹⁹ Soğuk Savaş sonrası dönemde Stratejik Konseptlerin belirleme ve kabul süreçlerinde ki zorluk aslında NATO içinde ortak tehdit algısının zayıflamasına bağlı olarak NATO'nun rolü üzerinde yaşanan farklı gruplara bölünme krizinden kaynaklanmaktadır. NATO'nun küresel güvenlikte daha belirgin rol oynamasını savunan İngiltere-ABD'den oluşan 'reformcular' NATO'nun liberal değerlerin bir uygulayıcısı ve koruyucusu olmasını, kurulmuş ortaklıkları ve yeni nesil güvenlik riskleriyle mücadele etmesini savunmaktadır. İkinci grubu Avrupa çıkarlarını savunan Almanya ve Fransa'dan oluşan "statükocu" grup "küreselleşmiş ittifaka" sıcak bakmamakta ve RF-Çin gibi büyük güçlerin kısıktılmamasını savunmaktadır. Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinden oluşan grup ise RF'yi birincil tehdit olarak görmekte ve 5. madde kapsamında kolektif güvenlik rolünün güçlendirilmesini savunmaktadır.⁶⁰⁰

2.6.1. Soğuk Savaş Dönemi Stratejik Konseptleri (1949-1991)

NATO'nun ilk Stratejik Konsepti 6 Ocak 1950'de "Kuzey Atlantik Bölgesi'nin Savunulması İçin Stratejik Konsept" (The Strategic Concept For The Defense Of The North Atlantic Area-D.C. 6/1) başlığıyla kabul edilmiştir. Belgeye göre Saldırıcı Caydırma Konseptinin amacı NATO'nun kendisine yönelik saldırıyı önleyerek savaşı

⁵⁹⁸ Timo Noetzel ve Benjamin Schreer, "Does a Multi-Tier NATO Matter? The Atlantic Alliance and the Process of Strategic Change," *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)* 85, no. 2 (2009): 211-215, Erişim Tarihi: Nisan 24, 2021, <http://www.jstor.org/stable/27694971>.

⁵⁹⁹ Sinem Akgül Açıkmeşe ve Cihan Dizdaroğlu, *NATO-AB İlişkileri: İşbirliği ve Çatışma Dinamikleri*, ed. Mustafa Aydın, (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Kasım 2013), 7.

⁶⁰⁰ Noetzel ve Schreer, "Does a Multi-Tier NATO Matter?," 215 ve 216.

önlemesi yani caydırıcılık üzerinedir. NATO askeri kuvvetleri ancak saldırı durumunda ve savaş engellenemezse kullanılacaktı. NATO üyelerinin askeri savunmaya katkısı ekonomik, askeri gücü, coğrafi konumu, sanayi kapasitesi ve nüfusuyla orantılı şekilde paylaşılması bu sayede ittifak üyelerinin güvenlik açıklarının giderilerek birbirini tamamlaması hedeflenmiştir. Bu sayede NATO, üye ülkelerin silahlı kuvvetlerinden maksimum faydanın yanında insan gücü, para ve malzeme için gerekli minimum harcamayla verimliliği arttıracaktır. Ayrıca belge hem üye ülkeler arasında hem de NATO askeri doktrin ve prosedürlerin uygulanmasında askeri standardizasyon öngörmüştür. Konsept ABD'nin sorumluluğunda her türlü silahla mümkün olan her şekilde stratejik bombardıman yapma yeteneğini garantilemesini istemiştir.⁶⁰¹ SSCB'nin olası nükleer saldırısında sovyet topraklarının stratejik bombalanması hedeflenirken doğuya yönelik konvansiyonel saldırı olasılığını ise nükleer silahların varlığıyla engelleneceği hesaplanmıştır.⁶⁰² 28 Mart 1950'de Saldırıyı Caydırma Konsepti MC 14 adıyla Askeri Komite tarafından onaylanmıştır.⁶⁰³

1950'de başlayan Kore Savaşı NATO'nun askeri yapısının kurulması ve niteliğinin artırılması üzerinde acil bir etki yaratmıştır. 26 Eylül 1950'de KAK merkezi komutası altında entegre bir askeri yapının kurulmasını onaylamıştır. Bu kapsamda Orgeneral Dwight Eisenhower SACEUR olarak atanmıştı. Nisan 1952'de ise Avrupa Müttefik Kuvvetler Komutanlığı, Avrupa Atlantik Komutanlığı ve Kanal Komutanlığı kurulmuştu. Bu yapısal değişikliklerin yanında Yunanistan ve Türkiye'nin NATO'ya katılmasını stratejik konsepte yansıtılması gerekiyordu. Entegre askeri yapının kurulması ve yeni üyelerin katılımı NATO'nun ikinci stratejik konseptinin hazırlanmasını zorunlu hale getirmiştir.⁶⁰⁴ NATO'nun ikinci Stratejik Konsepti Entegre Askeri Kuvvetlerin kurulmasıdır. İkinci konsept Saldırıyı Caydırma Konsepti yerine 3 Aralık 1952'de "Kuzey Atlantik Antlaşması Bölgesinin Savunulması İçin Stratejik Konsept" (M.C. 3/5

⁶⁰¹ "DC 6/1-1.12.1949 The Strategic Concept for Defense of the North Atlantic Area," İçinde *NATO Strategy Documents 1949-1969*, ed. Gregory W. Pedlow, 1-7, Erişim Tarihi: Nisan 29, 2020, <https://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/a491201a.pdf>.

⁶⁰² Jean-Claude Winckler, "Is NATO Solid and Is It Otherwise Adequate?" *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 342 (1962): 126, <http://www.jstor.org/stable/1033167>.

⁶⁰³ "MC 14-28.3.1950 Strategic Guidance for the North Atlantic Regional Planning," İçinde *NATO Strategy Documents 1949-1969*, ed. Gregory W. Pedlow, 85-105, Erişim Tarihi: Nisan 29, 2020, <https://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/a500328c.pdf>.

⁶⁰⁴ Gregory W. Pedlow, editör, *NATO Strategy Documents 1949-1969*, XV., Erişim Tarihi: Nisan 29, 2020, <https://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/intro.pdf>.

Final) adıyla KAK tarafından kabul edilmiştir.⁶⁰⁵ Aslında ikinci konsept Saldırıya Caydırma Konsepti argümanlarını koruyarak olası saldırı durumunda her türlü silahın kullanılmasını dahil etmektedir. Olası saldırı durumunda NATO ilk olarak bir hava saldırısı yapması daha sonra hava, kara ve deniz kuvvetleri kullanılması öngörülmekte bunun yanında hava saldırılarında ise “her türlü silahı” kullanacağı belirtilmekteydi.⁶⁰⁶ Aslında ilk iki konseptte de nükleer silahlar belirtilmeksizin tüm silahların kullanılması kabul edilmişti. Bu manada her iki konseptte de “topyekün mukabele/kitlesel karşılık” (massive retaliation) kavramı kullanılmadan bu kavramın içeriği kabul edilmiştir.⁶⁰⁷

Kore savaşının öğrettiği bir diğer deneyim Batı Avrupa’nın ani SSCB işgaline uğraması ihtimaliydi. Bunu önlemek için “ileri savunma stratejisi” (Forward Strategy) kabul edilmiş ancak 1955’e kadar fiilen hayata geçirilememiştir. Strateji ani SSCB işgal girişimi durumunda NATO savunması Avrupa’da mümkün olduğunca doğuya yani Batı Almanya topraklarına kaydırılmasına dayanmaktaydı. Savunmasız Batı Alman şehirleri Alman ordusunun yaratılmasıyla SSCB saldırısına karşı korunmasının yanında⁶⁰⁸ Batı Almanya’nın savunmanın ilk cephesi olması da amaçlamaktaydı Bu kapsamda Batı Almanya 1954’te NATO’ya katılmış ve 1955’te bir ordu kurmasına izin verilmişti.⁶⁰⁹ 1955’te Almanya’nın ileri savunma stratejisi kapsamında silahlandırılması resmi olarak MC 14/3 kararıyla gerçekleşmiş ren savunma hattı ile bu strateji uygulanmıştı. Batı Almanya olası SSCB saldırısında sadece Alman kuvvetlerine yönlendirilemediğinden emin olmak için diğer müttefik birliklerin yanlarında durmasını istemiş Alman birlikleri içerisine diğer müttefik birlikleri yerleştirilmiştir.⁶¹⁰

NATO’nun üçüncü Stratejik Konsepti “Kitlesel Karşılık veya Topyekün Mukabele” Stratejisidir. Bu strateji yapısal sorunların büyümesi üzerine ortaya çıkmıştır. KAK’ın Şubat 1952’de Lizbon toplantısında üye ülkelerin konvansiyonel askeri kuvvetleri

⁶⁰⁵ “MC 3/5(Final)-3.12.1952 The Strategic Concept for the Defense of the North Atlantic Area,” İçinde *NATO Strategy Documents 1949-1969*, ed. Gregory W. Pedlow, 185-192. Erişim Tarihi: Nisan 29, 2020, <https://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/a521203a.pdf>.

⁶⁰⁶ “Strategic Concepts,” NATO/OTAN, Son Güncelleme: Haziran 15, 2021.

⁶⁰⁷ Demir, “Stratejik Konseptler ve NATO’nun Dönüşümü,” 72 ve 73.

⁶⁰⁸ Richard L. Kugler, *The Great Strategy Debate: NATO’s Evolution In The 1960*, (Santa Monica, CA: RAND Corporation, 1991), 112-117, Erişim Tarihi: Eylül 28, 2020, <https://www.rand.org/pubs/notes/N3252.html>.

⁶⁰⁹ ““Forward Defence” A NATO Archives seminar on NATO’s Early Military Planning for Central Europe,” NATO/OTAN, Son Güncelleme: Nisan 22, 2014, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_109043.htm?selectedLocale=en.

⁶¹⁰ Kugler, *The Great Strategy Debate: NATO’s Evolution In The 1960*, 115.

arttırması fikri finansal ve politik olarak gerçekleşmesi mümkün değildi.⁶¹¹ Bu nedenle NATO’da üye ülkelerin konvansiyonel silahlarını arttırılması yerine ABD nükleer silahlarının yarattığı korumaya almıştır. ABD Başkanı Eisenhower’ın Nükleer silahlarla caydırıcılığın sağlanmasına dayalı “Yeni Bakış” (New Deal) politikasının NATO’ya uyarlanmasıydı. Bu sayede hem NATO üyeleri hem de ABD konvansiyonel silahlanmanın getireceği ağır maliyetten kurtularak savunma maliyetlerini azaltmıştır.⁶¹² Kitlese Karşılık stratejisi olası SSCB saldırısına saldırı türüne bakılmaksızın nükleer silahlarla karşılık verilmesine dayanmaktaydı. Bunun anlamı SSCB konvansiyonel saldırı da başlatsa nükleer saldırıda başlatsa NATO savunmasının nükleer silahlarla yapılacak olmasıydı.⁶¹³ Bu bağlamda nükleer olmayan olası SSCB saldırısını NATO’nun nükleer imha tehdidi dengelemiştir.⁶¹⁴

Kitlese Karşılık Stratejisi, 1954’te “NATO Askeri Gücünün Gelecek Beş Yılda En Etkin Yapılanması”, (The Most Effective Pattern Of NATO Military Strenght For The Next Five Years) başlığını taşıyan M.C. 48 raporuyla ortaya atılmıştır. Nükleer silahların kullanılması ifadesi ilk kez bu belgede açıkça ve kesin şekilde geçmektedir. NATO tarafından bir savaşın başlatılmasının ittifakın misyonuna aykırı olduğu vurgulanmış ve böyle bir olasılığın olmadığı belirtilmiştir. Bu nedenle savaşın sadece kasıtlı veya yanlış hesaplamanın bir sonucu olarak SSCB saldırganlığının bir sonucu olarak ortaya çıkabilir. MC 48’de SSCB’nin konvansiyonel saldırı başlatması uzak olasılık olarak görülmüş ve bunun gerçekleşmesi durumunda NATO’nun Avrupa’nın istila edilmesini engelleyemeyeceği vurgulanmıştır. Ayrıca belge SSCB’de kayda değer ölçüde atom silahı olacağının farkında olunması bakımından gerçekçidir. Bunun yanında olası savaş durumunda karşılıklı kitlese imhanın gerçekleşeceği belirtilmiştir.⁶¹⁵ 23 Mayıs 1957’de Kitlese Karşılık Stratejisi MC 14/2 “NATO Bölgesinin Savunulması İçin Stratejik

⁶¹¹ Gregory W. Pedlow, *NATO Strategy Documents 1949-1969*, XVI-XVIII, Erişim Tarihi: Nisan 29, 2020, <https://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/intro.pdf>.

⁶¹² Hook ve Spanier, *Amerikan Dış Politikası*, 70.

⁶¹³ Andrew J. Goodpaster Jr., “Strategy And Capabilities Of Allied Command Europe,” *Naval War College Review* 23, no. 2 (1970): 14, Erişim Tarihi: Nisan 24, 2021, <http://www.jstor.org/stable/44641144>.

⁶¹⁴ Arıman, *Zafersiz Barış Ya Da NATO*, 41.

⁶¹⁵ “MC 48(Final)-22.11.1954 The Most Effective Pattern of NATO Military Strength for the Next Few Years,” İçinde *NATO Strategy Documents 1949-1969*, ed. Gregory W. Pedlow, 229-234, <https://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/a541122a.pdf>.

Konsept”⁶¹⁶ ve MC 48/2 “Stratejik Konseptin Uygulama Tedbirleri” ile NATO’nun yeni stratejisi olarak kabul etmiştir.⁶¹⁷ MC 48/2’de NATO güçlerinin nükleer silahlara başvurmadan NATO bölgesinin konvansiyonel silahlarla güvenliğini sağlaması bağlamında oldukça sınırlı esneklik tanımıştır. Ancak bu esnekliğin SSCB ile sınırlı savaş anlamına gelmediği vurgulanmış SSCB’nin olası saldırısını tırmandırması yani kapsamını ve süresini genişletmesi durumunda NATO’nun elindeki bütün silahları kullanacağı vurgulanmıştır.⁶¹⁸

SSCB’nin ilk atom bombasını (Plütonyum) 29 Ağustos 1949’da denemesiyle ABD’nin nükleer silah tekeli kırılmıştı. Ekim 1952’de ABD ilk hidrojen (termonükleer) bomba denemesi Ağustos 1953’de SSCB’nin aynı silahı denemesiyle üstünlük ölçütü olmaktan çıkmıştı. Buna rağmen 1957’ye kadar ABD nükleer silahların sayısında SSCB’ye göre üstün durumdaydı. Ağustos 1957’de SSCB’nin ilk kıtalararası balistik füze (IBMR) denemesi ve Ekim 1957’de Sputnik uzay aracını uzaya fırlatması nükleer yarış denklemini SSCB lehine çevirmiştir. SSCB 1949-1957 arası dönemde atom silahına sahip olmasına rağmen bu silahı ABD topraklarına fırlatacak teknolojiden yoksundu. ABD açısından da 1957’ye kadar olası SSCB saldırısında çarpışma alanı ABD toprakları değil Avrupa topraklarıydı. Askeri üstünlüğü ele geçiren SSCB artık sahip olduğu bu füzenin ucuna atom silahını yerleştirerek ABD’ye nükleer saldırıda bulunabilirdi. İkinci olarak Kore savaşı ABD nükleer silahlarının NATO bölgesi güvenliğini sağlamak için yeterli olmadığını kanıtlamış taraflar bu silahları kullanmak yerine konvansiyonel mücadele yürütmüştü.⁶¹⁹ Ancak NATO’nun Kitleli Karşılık Stratejisinin inandırıcılığını ve güvenilirliğini yitirmesinde asıl belirleyici olan faktörün ABD’nin sahip olduğu çeşitli türdeki nükleer silah tekeli kaybetmesi olduğu söylenebilir. Bu çerçevede NATO için yeni bir strateji ihtiyacı doğmuştur.

⁶¹⁶“MC 14/2 (Rev) (Final Decision)-23.5.1957 Overall Strategic Concept for the Defense of the North Atlantic Treaty Organization Area,” İçinde *NATO Strategy Documents 1949-1969*, ed. Gregory W. Pedlow, 277-313, Erişim Tarihi: Nisan 24, 2021, <https://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/a570523a.pdf>.

⁶¹⁷ “MC 48/2(Final Decision)-23.5.1957 Measures to Implement the Strategic Concept,” İçinde *NATO Strategy Documents 1949-1969*, ed. Gregory W. Pedlow, 315-332, Erişim Tarihi: Nisan 24, 2021, <https://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/a570523b.pdf>.

⁶¹⁸ “MC 48/2(Final Decision)-23.5.1957 Measures to Implement the Strategic Concept,” İçinde *NATO Strategy Documents 1949-1969*, ed. Gregory W. Pedlow, 327-328, Erişim Tarihi: Nisan 24, 2021, <https://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/a570523b.pdf>.

⁶¹⁹ Harun Aras, “Soğuk Savaş Döneminden Günümüze Rusya’nın Nükleer Faaliyetleri ve Politikaları,” *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 10, no. 2 (2019): 16 ve 17.

Bu ihtiyaç doğrultusunda “Esnek Yanıt” terimi ilk kez ABD General Maxwell D. Taylor’un “Belirsiz Trompet” (1960) adlı kitabında kullanılmış ve 1961’de ABD Başkanı John F. Kennedy tarafından “Esnek Caydırıcı Seçenekler” olarak formüle edilip ABD ulusal güvenlik stratejisi olarak kabul edilmiştir.⁶²⁰ Bu strateji nükleer silahlarla kıyaslandığında geleneksel konvansiyonel güçlerin (konvansiyonel silah sistemleri ve ordular) devletler ve NATO için daha güvenilir ve kullanılabilir olduğu görüşüne dayanmaktaydı. Devletlerin ve NATO’nun güçlendirilmiş konvansiyonel güçlere sahip olmadan kriz yaşayacağı düşünülmüştü. Bu yaklaşıma göre konvansiyonel durumunun zayıf olan Batı Avrupa’nın üyesi olduğu NATO güçlü nükleer ve konvansiyonel güçlere sahip olan SSCB saldırısına karşı koyamazdı.⁶²¹ Strateji 1962’de ise ABD Dışişleri Bakanı Robert McNamara tarafından Atina’da NATO Dışişleri ve Savunma Bakanları toplantısında NATO’ya tanıtılmış ve NATO için uygulanmak istendiği beyan edilmiştir.⁶²² Esnek Yanıt üye ülkelerin SSCB Konvansiyonel üstünlüğünü karşı denge oluşturma da konvansiyonel güçler ile silahların niteliğinin ve sayısının arttırılmasına dayanmaktaydı. Üye ülkeler için bunun anlamı ağır ekonomik maliyetti. Ancak McNamara’nın konvansiyonel güçlere dayalı stratejisinin nükleer silahları arka plana iterek caydırıcılığı zayıflatacağı düşünen Almanya, Fransa ve İngiltere’nin Esnek Karşılık Stratejisine karşı çıkmıştır. Hatta Fransa tepki olarak 1966’da NATO’nun askeri kanadından ayrılmıştır. Üye ülkelerin razı edilememesi kabul edilmesini altı yıl geciktirmiş ve kabul edildiğinde ise büyük değişikliklere uğramıştır. Bu bağlamda McNamara’nın öngördüğü geleneksel güç birikimini içermeyen ve ‘esnek tırmanma’ olarak nitelenebilecek bir stratejiye dönüşmüştür.⁶²³

NATO’nun dördüncü stratejik konsepti 1968-1991 arası dönemde uygulanan Esnek Karşılık Stratejisi (Flexible Response) olmuştur. Bu strateji SSCB’nin NATO’nun nükleer ve konvansiyonel silahların hangisini kullanacağını, zamanı, yeri ve şekli, hangi aşamada tırmanmaya geçeceğini bilmemesi ve bu nedenle saldırmaktan vazgeçmesi

⁶²⁰ John P. Rafferty, *Encyclopedia Britannica*, s.v. “Flexible Response Warfare,” Erişim Tarihi: Nisan 24, 2021, <https://www.britannica.com/topic/Flexible-Response>.

⁶²¹ Alain C. Enthoven ve K. Wayne Smith, “What Forces for NATO? And from Whom?” *Foreign Affairs* 48, no. 1 (1969): 84, Erişim Tarihi: Nisan 24, 2021, doi:10.2307/20039424.

⁶²² Peter F. Witteried, “A Strategy Of Flexible Response,” *Parameters* 2, no. 1 (1972): 12 ve 13, Erişim Tarihi: Eylül 28, 2020, <https://press.armywarcollege.edu/parameters/vol2/iss1/19>.

⁶²³ John Baylis, “NATO Strategy: The Case for a New Strategic Concept,” *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)* 64, no. 1 (1987): 43 ve 44, Erişim Tarihi: 24, 2021, doi:10.2307/2621493.

üzerine kurgulanmıştır.⁶²⁴ Konvansiyonel savunmayı ön plana alan esnek karşılık stratejisinin amacı nükleer silahlara başvurmadan Avrupa'nın savunulmasına olanak sağlamaktır.⁶²⁵ Ancak NATO, siyasi ve konvansiyonel askeri eylemlerin yetersiz kalması durumunda ve sonrasında nükleer savaşa girecekti.⁶²⁶ Esnek Karşılık Stratejisi, 1968'de "Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü Bölgesi'nin Savunulması İçin Genel Stratejik Konsept" başlığıyla MC 14/3 belgesiyle Savunma Planlama Komitesince onaylanmıştır.⁶²⁷ 8 Aralık 1969'da ise "NATO Bölgesinin Savunulmasında Stratejik Konseptin Uygulanma Önlemleri" başlığıyla MC 48/3 belgesi ile uygulamaya konulmuştur. Uygulama belgesinde esneklik kavramı ön plana çıkmıştır. NATO'nun nükleer kapasitesini korurken nükleer olmayan operasyonlar için yeterli konvansiyonel kuvvetlerin kullanılması bağlamında esneklik getirmiştir.⁶²⁸ Strateji aşamalı tırmandırma stratejisi öngörmekte olası SSCB saldırganlığı konvansiyonel kuvvetlerle durdurulmadığı takdirde nükleer silahlara başvurulacaktı. Strateji olası saldırının şiddetiyle orantılı şekilde nükleer güç kullanma niyeti beyan etmekteydi.⁶²⁹ NATO üyeleri arasındaki fikir ayrılıkları ve güvensizlik stratejiye doğrudan yansımıştır. Bu yüzden stratejide hem "kasıtlı tırmandırma" kavramıyla olası bir çatışmanın tırmanması yoluyla nükleer silahların kullanımı seçeneğini karşı tarafa bırakılmamış hem de konvansiyonel silahlarla karşılık verme imkânı sunulmuştur. SSCB'nin olası konvansiyonel saldırısında ilk aşamada nükleer silahlarla karşılık verileceğini kabul edilmemiş ancak bu olasılığın ucu açık bırakılarak SSCB açısından belirsizlik yaratılmıştır.⁶³⁰

Caydırıcılığın başarısız olması durumunda "Doğrudan Savunma", "Kontrollü Tırmanma" ve "Genel Nükleer Karşılık" olarak NATO'nun üç tür askeri müdahalede bulunacağı

⁶²⁴ Arıman, *Zafersiz Barış Ya Da NATO*, 43.

⁶²⁵ Mark Brent ve William H. Kincade, "NATO Decides: New Arms and Arms Control in Europe," *Arms Control Today* 10, no. 2 (1980), 2, Erişim Tarihi: Nisan 24, 2021, <http://www.jstor.org/stable/23622898>.

⁶²⁶ Goodpaster Jr., "Strategy And Capabilities," 15.

⁶²⁷ "MC 14/3(Final)-16.1.1968 Overall Strategic Concept for the Defense of the North Atlantic Treaty Organization Area," İçinde *NATO Strategy Documents 1949-1969*, ed. Gregory W. Pedlow, 345-370, Erişim Tarihi: Nisan 24, 2021, <https://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/a680116a.pdf>.

⁶²⁸ "MC 48/3(Final)-8.12.1969 Measures to Implement the Strategic Concept for the Defence of the NATO Area," İçinde *NATO Strategy Documents 1949-1969*, ed. Gregory W. Pedlow, 371-376, Erişim Tarihi: Nisan 24, 2021, <https://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/a691208a.pdf>.

⁶²⁹ Serhat Güvenç, "NATO'nun Evrimi ve Türkiye'nin Transatlantik Güvenliğe Katkıları," *Uluslararası İlişkiler* 12, no. 45 (2015): 106.

⁶³⁰ Nejat Doğan, "NATO'nun Örgütsel Değişimi, 1949-1999: Kuzey Atlantik İttifakından Avrupa Atlantik Güvenlik Örgütüne," *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi* 60, no. 3 (2005): 80 ve 81.

kabul edilmiştir. “Doğrudan Savunma” düşmanın savaşmayı seçtiği seviyedeki saldırganlığı yenmeyi amaçlamakta ve düşmanın istediğini almasını fiziksel olarak engellemeye dayanmaktadır. “Doğrudan Savunmada” mevcut nükleer silahların kullanımını da kapsamaktadır. Saldırı seviyesini kontrollü olarak yükseltmeye dayanan “Kontrollü Tırmanma” mümkünse savaşın kapsamını ve yoğunluğunu kontrol ederek saldırganın nükleer tepki tehdidiyle orantısız şekilde riski giderek daha yakın hale getirilmesine dayanmaktaydı. “Genel Nükleer Karşılık” ise SSCB’nin NATO’yu nükleer bir saldırıyla zorlaması halinde devreye girecek SSCB askeri ve gerektiğinde kentsel-endüstriyel hedeflere karşı nükleer saldırı yapılmasına dayanmaktaydı.⁶³¹ Bu stratejisi NATO’nun ve üye ülkelerinin konvansiyonel silahlarını ve kara kuvvetlerini attırmalarını gerektirmiş buda üye ülke ekonomilerine ağır yük bindirmiştir. İkinci olarak bu stratejiyle ABD’nin kendi topraklarını değil Avrupa ve Türkiye gibi kanat ülkeleri hedef haline getirmiştir.⁶³²

Esnek Karşılık stratejisi Soğuk Savaş’ın sonuna kadar alt konseptler eklenerek uygulanmıştır. Söz konusu alt konseptler Esnek Savunma stratejisini tamamen ortadan kaldırmamakla birlikte onun dönemin siyasi, askeri ve teknolojik gelişmelere bağlı şekilde eksik kalan yönlerini tamamlayıcı nitelik taşımaktadır. İlk alt konsept İleri Savunma stratejisidir. İleri Savunma Avrupa topraklarının en uzak noktasında yani SSCB sınırına en yakın noktadan NATO hava ve kara kuvvetleriyle yani konvansiyonel silahlarla SSCB topraklarında ve kuvvetlerine en yakın noktadan saldırması üzerine kurgulanmıştır.⁶³³ İleri Savunmayı tamamlayan faktörler Avrupa arazisinde doğal ve insan yapımı engellerin varlığı, savunmanın yoğunluğu veya mevcut kuvvet sayısının mevcut alan miktarına oranı, personel ve maddi kayba dayalı yıpratma, inisiyatif almayı kolaylaştıran komuta tarzı olarak belirlenmiştir.⁶³⁴ İleri savunma stratejisinde FAC başrolü oynamıştır. FAC’ın Doğu sınırlarında ileri savunma 1963’te kabul edilmiş ancak “sayıca fazla iken ilk savaş kazanma” operasyonel kapasitesi 1970’lerin ikinci yarısına

⁶³¹ “MC 14/3(Final)-16.1.1968 Overall Strategic Concept for the Defense of the North Atlantic Treaty Organization Area,” 358 ve 359.

⁶³² Arıman, *Zafersiz Barış*, 47.

⁶³³ James A. Thompson, *NATO’s Strategic Choices: Defence Planning And Conventional Force Modernization*, (Santa Monica, CA: RAND Corporation, 1986), 9 ve 10, Erişim Tarihi: Nisan 24, 2021, <https://www.rand.org/pubs/papers/P7184.html>.

⁶³⁴ Patrick Joseph Geary, “NATO Battlefield Strategy For The Conventional Defense Of Central Europe,” (Master’s Theses Paper, University of Richmond UR Scholarship Repository 1987), 55 ve 66.

kadar düzenli olarak prova edilmemiştir.⁶³⁵ 1950’li yıllarda Ren İjssel hattında “geciktirme” operasyonları ve sağlam savunma ile başlayan İleri Savunma stratejisi, 1958’den itibaren Lech ve Weser Nehirlerinde çatışmanın başından itibaren nükleer destekli olarak prova edilirken 1963-1970 arası dönemde ise Batı Almanya’nın doğu sınırlarında uygulanmıştır.⁶³⁶

İleri Savunma stratejisi SSCB konvansiyonel üstünlüğünü NATO’nun orta menzilli füzeleri Avrupa’ya yerleştirmesiyle dengelemeye dayanmaktaydı. Ancak SSCB’nin 1977’de askeri teknolojiadaki kaydettiği ilerlemeler nedeniyle NATO’nun İleri Savunma stratejisini güncellemesini zorunlu hale getirmiştir.⁶³⁷ SSCB’nin çok başlıklı nükleer yetenekle birleştirilmiş orta ve uzun menzilli füzeler (SS-20 Saber Füze Sistemi) yaratması NATO-WTO nükleer dengesini NATO aleyhine bozmuştu. SSCB’nin yaşanan tek savaş başlıklı SS-4 ve SS-5 balistik füzelerini üçlü savaş başlığı bulunan SS-20 balistik füzesiyle değiştirmişti. Maksimum 5.000 km menzile sahip olan SS-20, SSCB’ye Batı Avrupa, Güneydoğu Asya ve Amerika kıtasında (Kanada) bulunan hedefleri vurma yeteneği kazandırmıştı.⁶³⁸ Aralık 1979’da kabul edilen NATO “Çift Yol” (Double Track) kararı nükleer modernizasyonu ve silah kontrolünün eş zamanlı yapılmasına dayanmaktaydı. Hem ittifakın beş ülkesinde 572 ABD orta menzilli füzelerinin konuşlandırılmasını talep ederken hem de SSCB-NATO füze kuvvetlerinin sayıyı eş zamanlı azaltmayı dayalı müzakere ve antlaşma yapılmasını kapsamaktaydı.⁶³⁹ Karara göre Esnek Karşılık Stratejisine paralel şekilde NATO’nun nükleer silahlarını son çare olarak kullanması, SSCB-NATO karşılıklı silahsızlanma antlaşmalarıyla SSCB’nin konvansiyonel gücünün sınırlandırılması eğer silahsızlanma antlaşmaları başarısız olursa

⁶³⁵ Diego A. Ruiz Palmer, *A Strategic Odyssey: Constancy of Purpose and Strategy-Making in NATO, 1949-2019*, (Rome: NATO Defense College, 2019), 10, Erişim Tarihi: Nisan 24, 2021, <http://www.jstor.org/stable/resrep19967.9>.

⁶³⁶ Diego A. Ruiz Palmer, *A Strategic Odyssey*, 8.

⁶³⁷ Bilal Karabulut, “NATO’nun Dönüşüm Süreci: Askeri Savunma İttifakından Küresel Güvenlik Örgütüne,” İçinde “*Sıcak Barış’ın Soğuk Örgütü: Yeni NATO, “Yeni Tehditler, Konseptler, Arayışlar, Dönüşüm ve Alan Dışı Operasyonlar*”, ed. Mehmet Seyfettin Erol, (Ankara: Barış Kitabevi Yayınları, Ekim 2012), 125.

⁶³⁸ Ulrich Kühn ve Anna Péczeli “Russia, NATO, and the INF Treaty,” *Strategic Studies Quarterly* 11, no. 1 (2017): 68 ve 69, Erişim Tarihi: Nisan 24, 2021, <http://www.jstor.org/stable/26271591>.

⁶³⁹ Greg Thielmann, “Can the INF Treaty Survive?: Putin’s New Missile Presents A Major Test for Arms Control,” *Arms Control Today* 47, no. 3 (2017): 7, Erişim Tarihi: Nisan 24, 2021, <https://www.jstor.org/stable/90005214>.

nükleer silahlı füzelerin ve fırlatma sistemlerinin Avrupa ülkelerine yerleştirileceği tehdidinde bulunmuştu.⁶⁴⁰

Çift Yol kararı kapsamında Esnek Karşılık Stratejisinde ikinci revizyon 1980'lerde nükleer caydırıcılık ile ilgili belirsizliklerin ortaya çıkmasının sonucu olarak konvansiyonel savunma stratejisinin önem kazanmasıyla ortaya çıkmıştır. Vietnam savaşında olduğu gibi iki bloğunda nükleer silah kullanmak yerine konvansiyonel mücadeleyi tercih etmesi 1964 sonrasında SSCB'nin konvansiyonel güç biriktirmesi ve konvansiyonel açıdan SSCB'nin üstünlüğü NATO'yu konvansiyonel güçlerinin sayısını ve niteliğinin arttırmasına neden olmuştur. NATO'nun harekete geçmesi için yeterli uyarı olmaksızın SSCB takip kuvvetlerinin NATO'nun savunma hatlarını delmesi korkusu yaratmıştır. Nükleer caydırıcılığın güvenilirliği ve dayanıklılığı konusunda artan şüpheler geleneksel güçlerin iyileştirilmesinin önemini de artırmıştır.⁶⁴¹

Konvansiyonel Savunma stratejisi ekseninde üçüncü revizyon saldırı için tasarlanmış olan "Saldırı Güçleri Takibi" (Follow-On Forces Attack-FOFA) alt konsepti kullanılmıştır. Temas halinde olan birliklerin hemen arkasından düşmanın arkasına kadar uzanan düşman kuvvetlerine konvansiyonel silahlarla saldırmak için tasarlanmıştı. 9 Kasım 1984'te NATO Savunma Planlama Komitesi'nin General Bernard Rogers'ın sunmuş olduğu "Takip Kuvvetleri saldırısı için uzun vadeli kılavuz" (FOFA) onaylamıştır.⁶⁴² Hava-kara savunmasına dayanan FOFA yeni nesil konvansiyonel silah sistemleri teknolojisindeki gelişmelere ve SSCB'nin konvansiyonel güç birikimine tepki olarak ortaya çıkmış SSCB'nin NATO'nun genel savunma pozisyonunu vurmadan önce operasyonel manevra gruplarını içeren takip eden kuvvetleri hedef alarak Sovyet takip güçlerini bozmaya böylece başarılı bir SSCB saldırısı olasılığını azaltarak caydırıcılık düzeyini arttırmaya dayanmaktadır.⁶⁴³

⁶⁴⁰ "Special Meeting of Foreign and Defence Ministers (The "Double-Track" Decision on Theatre Nuclear Forces) Chairman: Mr. J. Luns," *NATO/OTAN*, Son Güncelleme: Kasım 9, 2010, https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_27040.htm.

⁶⁴¹ *Encyclopaedia Britannica*. s. v. "Conventional Strategy," Erişim Tarihi: Eylül 29, 2020, <https://www.britannica.com/topic/nuclear-strategy/Conventional-strategy>.

⁶⁴² Michael J. Diver, "NATO's Follow-On Forward Attack (FOFA) Concept: Past, Present And Future," (Bireysel Çalışma Projesi, Carlisle Barracks, PA: U.S. Army War College, 1 Temmuz 1990), 1-7, Erişim Tarihi: Eylül 29, 2020, <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a224090.pdf>.

⁶⁴³ Fen Osler Hampson, "NATO's Conventional Doctrine: The Limits of Technological Improvement," *International Journal* 41, no. 1 (1985): 159-167, Erişim Tarihi: Nisan 24, 2021, doi:10.2307/40202354. Yazar yeni nesil konvansiyonel silahları çoklu fırlatma roket sistemi, üçüncü nesil tanksavar silahları,

2.6.2. Soğuk Savaş Sonrası Stratejik Konseptler (1991-1999)

45 sene uluslararası ilişkileri belirleyen Soğuk Savaş 1989-1999 aralığında barışçıl ve beklenmedik şekilde sona ermiştir. 9 Kasım 1989'da Berlin Duvarının yıkılması⁶⁴⁴, 3 Ekim 1990'da Doğu ve Batı Almanya'nın birleşmesi⁶⁴⁵ ve 25 Aralık 1991'de Varşova Paktı ile SSCB'nin resmen feshedilmesiyle Soğuk Savaş dönemi resmen kapanmıştır.⁶⁴⁶ Soğuk Savaşın sona ermesiyle NATO'nun varlık gerekçesi SSCB ve Komünizm ortadan kalkmış bu nedenle NATO'nun da varlığı tartışmalı hale gelmiş ve meşruiyeti sorgulanmıştır.⁶⁴⁷ Meşruiyet ve varlık gerekçesi tartışmalarının gölgesinde NATO kendisini lağvetmek yerine 1990 Londra ve 1991 Roma NATO Zirvelerinde örgütün değişen sürece uyumu, dönüşmesi, genişlemesi ve yeni güvenlik stratejisi oluşturulması kararları verilmiştir.⁶⁴⁸ Bu kapsamda Soğuk Savaş sonrası Kasım 1991 Roma Zirvesinde kabul edilmiş olan konsept "İttifakın stratejik konseptinin askeri uygulaması için MC Direktifi" başlığıyla 12 Aralık 1991'de MC 400 belgesinde açıklanmıştır.⁶⁴⁹ 1991 Stratejik Konsepti kendinden önceki konseptlerden ayıran özellikleri ve önemli farkları bulunmaktadır. Bu kapsamda ilk kez NATO bir konsepti gizlilik derecesinden kaldırarak kamuoyuna açıklanmıştır. Güvenliğe geniş bir yaklaşım getiren konsept kolektif savunma amacını korurken eski doğu bloku ülkeleriyle siyasi diyalog ve iş birliğiyle Avrupa güvenliğini sağlamayı hedeflemiştir. İlk kez doğrudan bir devlet yani RF düşman olarak hedef gösterilmemiş veya ima edilmemiştir.⁶⁵⁰ Ancak Henning Frantzen'e göre 1991 Konseptinde SSCB'nin ardılı RF doğrudan hedef gösterilmese de RF'nin düşmanca bir duruşa geri dönmesi ve eski imparatorluğun kontrolünü yeniden kazanması ihtimali de göz ardı edilmemiştir. Bu nedenle NATO varlığı Doğu bloğundaki değişim sürecinin

hassas güdümlü mühimmatlar, ortak anti-taktik füze, ortak gözetim ve hedef toplama radarı, uzaktan kumandalı araçlar, taktik füze sistemi, ortak taktik füzyon programı olarak sıralamıştır.

⁶⁴⁴ Klevis Kolasi, "Soğuk Savaşın Barışçıl Olarak Sona Ermesi ve Uluslararası İlişkiler Teorileri," *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 68, no. 2 (2013): 150-153.

⁶⁴⁵ Rosalind Stevens-Ströhmman, "German Unification and Europe's Integration," *The World Today* 47, no. 10 (1991): 169, Erişim Tarihi: Nisan 24, 2021, <http://www.jstor.org/stable/40396244>.

⁶⁴⁶ Salih Bıçakçı, "Yeni Savaş ve Siber Güvenlik Arasında NATO'nun Yeniden Doğuşu," *Uluslararası İlişkiler Dergisi* 9, no. 34 (2012): 206.

⁶⁴⁷ Musa Ceylan, "Soğuk Savaşın Sonu, Yeni NATO ve Türkiye," İçinde *Yeni NATO: Soğuk Savaş'tan Sıcak Savaşa*, der. ve çev. Musa Ceylan, (Ülke Kitapları Yayınevi, Kasım 1999), 10.

⁶⁴⁸ Serdar Keskin, *NATO-Rusya İlişkileri*, (Giresun: Giresun Üniversitesi Karadeniz Stratejik Araştırma Ve Uygulama Merkezi Yayınları, 2009), 13 ve 14.

⁶⁴⁹ "Strategic Concepts", NATO/OTAN, Son Güncelleme: Haziran 15, 2021.

⁶⁵⁰ Michael Legge, "The Making Of NATO's New Strategy," *NATO Review* 39, no. 6 (1991), Erişim Tarihi: Eylül 29, 2020, <https://www.nato.int/docu/review/1991/9106-2.htm>.

yanlış gitmesi durumunda ortaya çıkabilecek potansiyel tehditlere karşı bir garanti olarak görülmüştür.⁶⁵¹

1991 Stratejik Konseptinde NATO'nun değişen tehdit algısı bağlamında NATO'ya yönelik SSCB ve Varşova Paktı'nın yaratmış olduğu büyük, belirgin, tek yönlü ve acil tehdit ortadan kalkmış olduğu vurgulanmıştır. Ancak belirgin tehdit yerini belirsiz risklere belirgin düşman ise yerini çok aktörlü tehdit odaklarına bırakmıştı. NATO çevresindeki ülkelerin siyasi, etnik, ekonomik ve sosyal sorunlar yaşaması ve bunların krizlere yol açabilecek potansiyele sahip olması NATO'yu bir dizi öngörülemeyen ve çok yönlü risk ağıyla baş başa bırakmıştır. Bu tür anlaşmazlıklar ve çatışmalar ittifakın güvenliğini doğrudan tehdit etmese de NATO ülkelerine yayılabilecek krizlere yol açabileceği düşünülmüştür. Bu nedenle NATO'nun güvenlik algısı NATO'nun güvenliği ile komşu bölgelerdeki istikrar arasındaki bağlantı kurmuştur.⁶⁵²

1991 Stratejik Konseptiyle NATO'nun değişmeyen temel görevleri kolektif savunma ve caydırma, müttefiklerin hayati çıkarlarını etkileyen her türlü konuda danışma fonksiyonu, nükleer ve konvansiyonel silah kombinasyonu, Avrupa içindeki stratejik dengeyi koruma, olarak sıralanmıştır.⁶⁵³ Bu çerçevede konseptte genişletilmiş güvenlik yaklaşımı kapsamında NATO'ya biçtiği görevler kolektif savunma, siyasi diyalogla iş birliği ve kriz yönetimidir. 1991 Konsepti ile NATO görev skalasına ilk kez kriz yönetimi eklenmiştir.⁶⁵⁴ Yeni NATO stratejisi NATO'nun güvenlik anlayışını NATO bölgesinin kolektif savunulmasından bölgesel krizlere müdahale yönünde kriz yönetimine dönüştürmüş bu bağlamda “ileri savunma ilkesi” terkedilerek “uygun olan yerde azaltılmış kuvvetle hazır olma ilkesi” benimsenmiştir. Esnek Karşılık stratejisi terk edilmiş nükleer silahlara olan bağımlılık minimum seviyeye indirilmek istenmiştir. NATO savunma planlarının yerini harekât planlama direktifleri almıştır.⁶⁵⁵ Barışı koruma

⁶⁵¹ Henning-A Frantzen, *NATO and Peace Support Operations, 1991-1999: Policies and Doctrines*, (London: Routledge, 2005), 65, Erişim Tarihi: Mayıs 19, 2021, <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e000xtr&AN=123025&lang=tr&site=ehost-live>.

⁶⁵² Frantzen, *NATO and Peace Support Operations*, 63 ve 64.

⁶⁵³ *Towards The New Strategic Concept: A Selection Of Background Documents*, NATO/OTAN Yayınları, 22-24, Erişim Tarihi: Eylül 29, 2020, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120412_Towards_the_new_strategic_concept-eng.pdf

⁶⁵⁴ Klaus Wittmann, *Towards The A New Strategic Concept For NATO*, (Rome: NATO Defence College Research Division, Eylül 2009), 115-118, Erişim Tarihi: Eylül 29, 2020, [https://www.nato.int/strategic-concept/pdf/Forum%20Paper%2010%20-%20NATO%20Strategic%20Concept%20\(Sep%202009\).pdf](https://www.nato.int/strategic-concept/pdf/Forum%20Paper%2010%20-%20NATO%20Strategic%20Concept%20(Sep%202009).pdf).

⁶⁵⁵ Sertif Demir, “Stratejik Konseptler ve NATO'nun Dönüşümü,” 82 ve 83.

bağlamında kriz yönetimini kabul eden NATO nükleer silahların azaltılacağını beyan etse de bu silahlardan tamamen vazgeçilmeyeceğini ifade etmiştir. Bu çerçevede ittifakın güvenliği için hayati olarak nitelenen nükleer ve konvansiyonel silahların birbiri yerine ikame edilmeyeceği belirtilmiştir.⁶⁵⁶

12 Aralık 1991 Stratejik Konsepti iki nedenden dolayı temelden sarsmıştır. Bunlardan ilki 26 Aralık'ta SSCB'nin dağılması (belge kabul edildikten yalnızca iki hafta sonra) NATO'yu rakipsiz hale getirmesiyle birlikte 1991 stratejisinde geçen Avrupa'daki stratejik dengeyi koruma görevinin nasıl uygulanacağı sorunudur. SSCB saldırı riskinin ortadan kalkması NATO'nun varlık gerekçesini de sorgulatmıştır. İkinci olarak 1991 konseptinde kriz yönetimi NATO'ya karşı saldırganlığa odaklanmış ve silahlı kuvvetlerin rolü tamamen toplu savunma bağlamında tanımlayarak NATO silahlarının hiçbirinin nefsi müdafaa dışında kullanılmayacağı beyan edilmişti. Bu kriz yönetimi fonksiyonunun yalnızca NATO coğrafi alanını doğrudan etkileyecek bir krizde işlerlik kazanacağı anlamına gelmekteydi.⁶⁵⁷ Bu eksende Bosna Hersek gibi alan dışı krizlerinin ortaya çıkmasıyla NATO'nun alan dışı müdahale sorunu ortaya çıkmıştır. KAK, Haziran 1992'de Oslo'da barışı koruma faaliyetlerini destekleme ve Aralık 1992'de BMGK yetkisi altındaki barışı koruma operasyonlarını destekleme kararları vermiş alan dışı müdahale tabusu kırılrsa da NATO açısından bu sorun tamamen çözülmemiştir.⁶⁵⁸ Bu nedenler NATO'nun 90'lı yıllardaki kriz yönetimi operasyonlarıyla birleşince yetersiz hale gelen 1991 Stratejik Konseptinde NATO'nun alan dışı müdahale misyonu için yasal bir çerçeve yaratılmasını da içerecek şekilde revizyon yapılmasını zorunlu kılmıştır.⁶⁵⁹

Nisan 1999'da NATO'nun Washington Zirvesinde 1999 Stratejik Konsepti kabul edilmiş ve alan dışı (5. Madde Dışı) askeri müdahalelere yasal çerçeve sağlanmıştır.⁶⁶⁰ 5. Madde ve 5. Madde dışı askeri operasyonlar ayrımı kesinleşmiş ve NATO içinde 90'lı yıllar boyunca süren alan dışı askeri müdahale tartışması ve sorunu çözülmüştür. Bu bağlamda NATO'nun doğrudan kendi üyesine saldırı olmadığı durumlarda ve NATO toprakları

⁶⁵⁶ *Towards The New Strategic Concept: A Selection Of Background Documents*, 27.

⁶⁵⁷ Rob de Wijk, "Towards a new political strategy for NATO," *NATO Review* 48, no. 2 (1998): 15, Erişim Tarihi: Nisan 24, 2021, <https://www.nato.int/docu/review/1998/9802-05.htm>.

⁶⁵⁸ Ülku Demirtürk Demirdöğen, "Soğuk Savaş Sonrası NATO ve Yeni Stratejisi," *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası* 46, no. 1-4 (1993): 160.

⁶⁵⁹ Fırat Purtaş, "Soğuk Savaş Sonrası NATO'nun Dönüşümü ve Genişlemesi Çerçevesinde Türk Amerikan Askeri İlişkileri," *Güvenlik Stratejileri Dergisi* 1, no. 2 (2005): 10.

⁶⁶⁰ Keskin, NATO-Rusya İlişkileri, 28 ve 29.

dışında krizlere askeri müdahale edebileceği kabul etmiştir.⁶⁶¹ NATO'nun 90'lı yıllar boyunca Eski Yugoslavya gibi krizlere alan dışı müdahaleleri NATO sınırlarının ötesinden kaynaklanan istikrarsızlıklara kayıtsız kalmayacağını ve NATO'nun komşu bölgelere istikrar yansıtarak güvenliğini en iyi şekilde sigortalayacağını göstermiştir.⁶⁶²

1999 Stratejik Konseptinde güvenlik açıklarını tanımlamada ilk kez tehdit kavramı yerine riskler (risks) ve zorluklar (challenges) kavramları kullanılmıştır. Bu konseptte NATO'nun güvenliği çok yönlü ve çoğu zaman tahmin edilmesi zor olan çok çeşitli askeri ve askeri olmayan risklere maruz kaldığı kabul edilmiştir. Bu riskler Avrupa-Atlantik bölgesinde ve çevresinde belirsizlik ve istikrarsızlık yaratan siyasi, ekonomik ve sosyal sorunlardır. Etnik ve dini çatışmalar, bölgesel anlaşmazlıklar, reformda yetersiz veya başarısız çabalar, insan haklarının kötüye kullanılması ve devletlerin dağılması bu riskler arasında sayılmıştır. Zorluklar ise NATO kontrolü dışındaki kitle imha silahlarının ve bunların üretiminde kullanılan gelişmiş silah teknolojisinin başarısız devletler ve devlet dışı aktörlerin eline geçmesi ihtimali olarak tanımlanmıştır.⁶⁶³ 1999 Stratejik Konseptinde NATO'nun ana fonksiyonları “temel güvenlik görevleri”, (core security tasks) kavramıyla 5 başlık altında tanımlanmıştır. Bu kapsamda Güvenlik (security), müzakere (consultation), caydırıcılık ve savunma (deterrence and defence), kriz yönetimi (crisis management) ve ortaklık ve iş birliği (partnership and cooperation) NATO'nun temel güvenlik görevleridir. 1991 konseptinde görev alanı Avrupa-Atlantik topraklarıyla sınırlıyken 1999 konseptinde Avrupa ve onun çevresi olarak genişlemiştir. Avrupa çevresinin oldukça esnek ve geniş yorumlanabilecek olması kriz yönetimi bağlamında önem taşımaktadır.⁶⁶⁴ Bu kapsamda NATO dışındaki güvensizlik ve istikrarsızlığın tüm Avrupa ülkelerini yayılabileceğini kabul eden konsept ilk kez kriz yönetimini ve “5.Madde dışı” (alan dışı) müdahaleyi temel görevlerinden biri olarak saymıştır. Stratejik nükleer kuvvetlerin varlığı en yüksek güvenlik garantisi olarak kalmıştır.⁶⁶⁵

⁶⁶¹ İlhan Uzgel, “ABD ve NATO’yla İlişkiler,” İçinde *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler Yorumlar*, ed. Baskın Oran, Cilt: II 1980-2001, 12. Baskı (İstanbul: İletişim Yayınları, 2010), 306 ve 307.

⁶⁶² Kori Schake, “NATO after the Cold War, 1991-1995: Institutional Competition and the Collapse of the French Alternative,” *Contemporary European History* 7, no. 3 (1998): 390, Erişim Tarihi: Nisan 24, 2021, <http://www.jstor.org/stable/20081679>.

⁶⁶³ *Towards The New Strategic Concept: A Selection Of Background Documents*, 36-37.

⁶⁶⁴ Wittmann, *Towards The A New Strategic Concept For NATO*, 15.

⁶⁶⁵ Christopher R. Davis, “NATO’s Next Strategic Concept: How the Alliance’s New Strategy will Reshape Global Security,” *Strategic Studies Quarterly* 4, no. 4 (2010): 35 ve 36, Erişim Tarihi: Nisan 24, 2021, <http://www.jstor.org/stable/26269814>.

1999 Stratejik Konseptinde danışma, caydırıcılık ve kolektif savunma görevleri Soğuk Savaş döneminden miras alınan görevler olarak sürekliliği temsil etmektedir. Kriz yönetimi ve ortaklıklar-iş birliği görevleri Harmel raporunda vurgulanan “Avrupa’da adil ve kalıcı bir barışçıl düzeni” inşa etmeye dayalı uzun vadeli güvenlik misyonunu yansıtmaktadır.⁶⁶⁶ 1991 ile 1999 Stratejik Konseptleri arasındaki farklar 1999 konseptinin ilk kez kriz yönetimini temel görevleri arasında saymasıdır. İkinci farkı Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasının (AGSP) çerçevesinde AB, NATO içerisinde ancak NATO’dan göreceli özerk davranma yeteneği kazanmıştır. Alan dışı operasyonlar bağlamında AGSP ile AB NATO’ya eklenmiştir. AB’nin NATO imkan ve kabiliyetlerini kullanarak askeri operasyon yapabilmesine dört koşulun sağlanmasıyla izin verilmiştir. Bunlar NATO’nun krize müdahale etmemeyi tercih etmesi, AB üyesi olmayan NATO üyelerinin askeri operasyona katılımının garantilenmesi, her olay için ayrı değerlendirme ve KAK kararı olmasıdır.⁶⁶⁷

2.6.3. 11 Eylül Sonrası Değişen Küresel Güvenlik Çevresi: Yeni Tehditler ve Tehdit Algısının Dönüşümü

Terörizm 11 Eylül 2001’de ABD’ye yönelik El Kaide’nin terörist saldırılarla icat edilmemiş olsa da saldırıların kapsamı, kullanılan yöntemler ve yarattığı etki bakımından benzeri gerçekleşmemiştir.⁶⁶⁸ ABD Ekim 2001’de ise yollanan şarbonlu mektuplarla biyolojik terör saldırısına uğramıştır. El Kaide ve benzeri örgütlerin kitle imha silahlarını kullanması ihtimali büyümüştü.⁶⁶⁹ 11 Eylül terör saldırılarıyla uluslararası alanda güvenlik tehditleri konusunda büyük bir kırılma yaratmıştır. 2000’li yıllarda hem devletler hem de NATO bağlamında uluslararası terörizm en büyük tehdit kaynağı olarak kabul edilmiş tehdit algısında köklü değişimlerin asıl risk öznesi terörizm olmuştur. El Kaide terör örgütünün Pentagon’un güvenlik şifrelerinin kırılması, düşen uçakların

⁶⁶⁶ David S. Yost, “NATO’s evolving purposes and the next Strategic Concept,” *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)* 86, no. 2 (2010): 491 ve 492, Erişim Tarihi: Nisan 24, 2021, <http://www.jstor.org/stable/40664078>.

⁶⁶⁷ Sinem Akgül Açıkmeşe ve Cihan Dizdaroğlu, *NATO-AB İlişkileri: İş birliği ve Çatışma Dinamikleri*, ed. Mustafa Aydın, (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Kasım 2013), 32 ve 45.

⁶⁶⁸ Kent Roach, *The 9/11 Effect: Comparative Counter-Terrorism* (Cambridge: Cambridge University Press, 2011), 1, Erişim Tarihi: Mayıs 19, 2021, <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e000xtr&AN=399405&lang=tr&site=ehost-live>.

⁶⁶⁹ Cole Benjamin, *The Changing Face of Terrorism : How Real Is the Threat From Biological, Chemical and Nuclear Weapons?* (London: I.B. Tauris, 2011), 22-24, Erişim Tarihi: Mayıs 19, 2021, <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e000xtr&AN=355536&lang=tr&site=ehost-live>.

pilotlarından kaçırılma sinyali alınmaması, hava radar sistemlerinin devre dışı bırakılması teknolojinin devlet dışı bir aktör tarafından bir devlete karşı silah olarak kullanılabileceğini kanıtlamıştır. Ayrıca kimyasal, biyolojik ve nükleer silahlardan oluşan kitle imha silahları, balistik füzeler ve atma rampaları ve bunların terör örgütleri gibi devlet dışı aktörlerin eline geçmesi tehlikesi dönemin büyük tehditleri arasında kabul edilmiştir.⁶⁷⁰

Bunun yanında Soğuk Savaşın bitmesiyle savaşın karakteri de değişmiş devletler arası savaşlar yerini devlet içi savaflara bırakmıştır. Bu eksenle özellikle etnik-dini nitelikli ve kimlik-kaynak eksenli iç savaşlar, devletlerin parçalanma veya dağılma ihtimali ve bu savaflara terör gruplarının angaje olması yeni tehditler olarak tanımlanmıştır.⁶⁷¹ Soğuk Savaş döneminde süper güçlerin koruma kalkanında olan başarısız ve zayıf devletlere olan desteğin Soğuk Savaşın bitişiyile kesilmesi bu dönem boyunca donmuş iç savaşları tetiklemişti. Bu savaşları engellemek ve dış güvenliği sağlamak isteyen bu devletler özel askeri şirketlere yönelmiştir. Bu bağlamda savaşın değişen niteliğinin diğer boyutu savaflara özel askeri şirketlerin doğrudan dahil olmasıdır.⁶⁷² Bu şirketler herhangi bir çatışma bölgesinde paralı askerlerle doğrudan saldırı veya savunma amaçlı savaşmanın yanında⁶⁷³ silah sistemleri ve personelin teknik eğitimi, askeri/güvenlik tavsiyesi gibi uzmanlık hizmeti veya⁶⁷⁴ yalnızca lojistik destekle de karışabilmektedir.⁶⁷⁵ Uluslararası hukukta bu şirketleri sınırlandıracak bir düzenleme olmadığı için ABD ve RF gibi devletler kendi ulusal ordularını iç savaflara dahil ederek çeşitli riskleri yüklenmek yerine daha çok bu şirketleri kullanmayı tercih etmektedirler. Söz konusu şirketler devlet yapısının dağılmış ve çokuluslu şirketlerin veya güçlü devletlerin ilgisini çekecek kadar enerji kaynakları zengin olan başarısız devletlerde müdahale aracı olarak yaygın şekilde

⁶⁷⁰ Mesut Hakkı Caşın, *Uluslararası Terörizm*, (Ankara: Nobel Yayınevi, Şubat 2008), 453 ve 454.

⁶⁷¹ Emre Ozan ve Erjada Progonati, “Yirmi Birinci Yüzyılda Savaşın Değişen Karakteri,” İçinde “*Sıcak Barış’ın Soğuk Örgütü: Yeni NATO, “Yeni Tehditler, Konseptler, Arayışlar, Dönüşüm ve Alan Dışı Operasyonlar*”, ed. Mehmet Seyfettin Erol (Ankara: Barış Kitabevi Yayınları, Ekim 2012), 43-52.

⁶⁷² Erika Calazans, *Private Military and Security Companies: The Implications Under International Law of Doing Business in War*, (Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 2016) 26 ve 27, Erişim Tarihi: Mayıs 19, 2021, <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e000xtr&AN=1236784&lang=tr&site=ehost-live>.

⁶⁷³ Hannah Tonkin, *State Control Over Private Military and Security Companies in Armed Conflict*, Cambridge Studies in International and Comparative Law, (Cambridge, U.K.: Cambridge University Press, 2011), 40, Erişim Tarihi: Mayıs 19, 2021, <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e000xtr&AN=399320&lang=tr&site=ehost-live>.

⁶⁷⁴ Hannah Tonkin, *State Control Over Private Military*, 45

⁶⁷⁵ Tonkin, *State Control Over Private Military*, 51

kullanılmaktadır.⁶⁷⁶ Bu şirketlerin araç olarak kullanılması sayesinde devletler siyasi ve hukuki sorumluluk almaktan kurtulmakta ve ulusal çıkarlarını gerçekleştirmektedir.⁶⁷⁷ Bu duruma RF'nin Suriye, Libya ve Ukrayna iç savaşlarında Wagner'i⁶⁷⁸, ABD'nin ise Afganistan ve Irak'ta Blackwater'ı (ACADEMI) kullanması örnek verilebilir.⁶⁷⁹ Özel askeri şirketler sadece devletler tarafından değil Afrika Birliği, AGİT, Avrupa Birliği, BM ve NATO, çok-uluslu şirketler ve sivil toplum kuruluşları tarafından da kullanılmaktadır.⁶⁸⁰

11 Eylül terör saldırıları sonrası dönemde yeni nesil tehdit kaynağı olarak nitelenen siber saldırıların tehdit algılamasına girmesi ise ilk kez 1999 Kosova savaşı sırasında Sırp hackerların NATO karargahlarına ve üye ülkelerin haberleşme sistemlerine saldırmasıyla ortaya çıkmıştır. Ancak 1999 Stratejik Konsepti belgesinde siber tehditler yer almamış siber saldırıların yarattığı tehlikenin büyüklüğü ancak 11 Eylül terör saldırıları sonrası anlaşılmıştır.⁶⁸¹ 2007 Estonya siber saldırıları NATO gündemine siber tehditler konusunu soksa da 2014'te RF'nin Ukrayna'ya yönelik siber saldırılarına kadar siber güvenliğin önemi anlaşılamamıştır.⁶⁸² 2016'da NATO üye devletleri siber saldırılara karşı direnç geliştirme taahhüdünü veren siber savunma taahhüdünü imzalamıştı.⁶⁸³ NATO'nun siber savunma taahhüdü kolektif güvenlik mekanizması olan 5. Maddeyi doğrudan devreye sokmamakta siyasi istişare ve olay bazında karar verilmesini içermektedir. Bu kapsamda NATO olası bir siber saldırıya sadece siber yöntemle değil diplomatik, siyasi, ekonomik veya askeri yöntemler de yanıt vereceğine dair açık kapı bırakmıştır.⁶⁸⁴ Ayrıca NATO her

⁶⁷⁶ Filiz Çulha Zıpçı, "Yeni Savaşların Gizli Yüzü: Özel Askeri Şirketler," *Mülkiye Dergisi* 28, no.243 (2014): 23 ve 24.

⁶⁷⁷ Ahmet Keser, *Özel Askeri Şirketlerin Küresel Yayılımı ve Geleceği*, Rapor no. 154, (İstanbul: SETA Yayınları, 2020), 34.

⁶⁷⁸ Kutluhan Görücü ve Arzu Bünyad, "Rus Hayalet Ordusu Wagner," *Seta Analiz*, no.311 (2020): 14.

⁶⁷⁹ Keser, *Özel Askeri Şirketlerin*, 40 ve 46.

⁶⁸⁰ Burak Tangör ve Haldun Yalçınkaya, "Güvenlik Yönetişimi Çerçevesinde Özel Askeri Şirketler," *Uluslararası İlişkiler Dergisi* 7, no. 25 (2010): 132.

⁶⁸¹ Salih Bıçakçı, "Yeni Savaş ve Siber Güvenlik Arasında NATO'nun Yeniden Doğuşu," *Uluslararası İlişkiler Dergisi* 9, no.34 (2012): 210-212.

⁶⁸² Bruno Lété ve Daiga Dege, "NATO Cybersecurity: A Roadmap to Resilience," (Policy Brief, German Marshall Fund of the United States, 2017), 1, Erişim Tarihi: Nisan 28, 2021, <http://www.jstor.org/stable/resrep18857>.

⁶⁸³ Lilly Pijnenburg Muller ve Tim Stevens, "Upholding The NATO Cyber Pledge: Cyber Deterrence And Resilience: Dilemmas In NATO Defence And Security Politics," (Policy Brief, Norwegian Institute of International Affairs (NUPI), 2017), 1, Erişim Tarihi: Nisan 28, 2021, <http://www.jstor.org/stable/resrep08037>.

⁶⁸⁴ Sorin Ducaru, "Is Cyber Defense Possible?" *Journal of International Affairs* 70, no. 1 (2016): 183, Erişim Tarihi: Nisan 28, 2021, <https://www.jstor.org/stable/90012603>.

yıl Estonya’da bulunan NATO Müşterek Siber Savunma Mükemmeliyet Merkezinde Locked Shields (Kilitli Kalkan) siber savunma tatbikatı gerçekleştirmektedir. Dünyanın en geniş katılımlı, karmaşık ve ileri teknolojilerine sahip siber savunma tatbikatı olarak nitelendirilmektedir.⁶⁸⁵ NATO açısından üç siber saldırı tipi özellikle önemli görülmektedir. İlki stratejik ve operasyonel düzeyde siber-destekli casusluk ile NATO’ya ait bilişim sistemlerine sızılması ve NATO’ya ait gizli bilgilerin düşman tarafından ele geçirilmesi ihtimalidir. İkincisi ise ulaşım, enerji ağlarının ve kritik altyapıların hedef alınması riskidir. Üçüncüsü hedef şaşırtma maksatlı komuta-kontrol karar mekanizmasını kararlarının manipüle edilmesi yani siber-destekli sabotaj yapılması ihtimalidir.⁶⁸⁶

11 Eylül terör saldırıları sonrası güvenlik algılamasının bir diğer boyutunu üye ülkelerin ekonomileri, siyasi-sosyal hayatı ve askeri gücü üzerinde büyük etkisi olan enerji arz ve nakil güvenliği oluşturmaktadır. Enerji güvenliği enerji kaynağının varlığı, ulaşılabilirliği, uygun fiyatlı olması ve sürdürülebilirliği bakımından ön plana çıkmaktadır.⁶⁸⁷ Bunun yanında 11 Eylül terör saldırıları sonrası daha çok kritik enerji altyapısına ve petrol sahalarına yönelik terörist faaliyetler bağlamında gündeme gelen enerji güvenliği⁶⁸⁸ enerjinin üretilmesi ve taşınmasını sağlayan kritik enerji altyapısının korunması bağlamıyla ön plana çıkmıştır. Ayrıca çok boyutlu ve aktörlü oldukça kapsamlı çatı kavrama dönüşmüştür.⁶⁸⁹ Askeri operasyonel gücün sürdürülmesi bağlamında kendi boru hatları ve depolama tesisleri bulunan NATO, enerji konusuyla kurulduğundan beri askeri operasyon gücünün sürdürülmesi bakımından arz güvenliğine yönelik ekonomik bir meta bakış açısıyla ele almıştır. Enerji güvenliğine yönelik risk tanımlaması ilk kez 1991 ve 1999 Stratejik Konseptlerinde yer almış olsa da geleneksel bakış açısı değişmemiştir. Ayrı bir başlık altında enerjinin güvenlik tehditleri kapsamına alınması 2010 Stratejik Konseptiyle gerçekleşmiştir.⁶⁹⁰ Ancak enerjinin önemi özellikle

⁶⁸⁵ Ensar Şeker, “Siber Savunma Tatbikatları: Planlama Uygulama ve Değerlendirme,” *Uluslararası Bilgi Güvenliği Mühendisliği Dergisi* 3, no.2 (2017): 34.

⁶⁸⁶ Neil Robinson, “NATO: siber savunmada vites değiştiriyor,” *NATO Review*, Haziran 08, 2016, Erişim Tarihi: Mayıs 19, 2021, <https://www.nato.int/docu/review/tr/articles/2016/06/08/nato-siber-savunmada-vites-degistiriyor/index.html>

⁶⁸⁷ Leman Erdal ve Etem Karakaya, “Enerji Arz Güvenliğini Etkileyen Ekonomik, Siyasi ve Coğrafi Faktörler,” *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* XXXI, no.1 (2012): 111.

⁶⁸⁸ Zurab Khamashuridze, “Energy Security and NATO: Any Role for the Alliance?” *Connections* 7, no.4 (2008): 49, Erişim Tarihi: Nisan 27, 2021, <http://www.jstor.org/stable/26323363>.

⁶⁸⁹ Mitat Çelikpala, “Enerji Güvenliği: NATO’nun Yeni Tehdit Algısı,” *Uluslararası İlişkiler Dergisi* 10, no.40 (2014): 81 ve 82.

⁶⁹⁰ Çelikpala, “Enerji Güvenliği,” 87-95.

RF'nin 2014'te Ukrayna üzerinde enerjiyi silah olarak kullanarak hibrit savaşın parçası haline getirmesiyle anlaşılmıştır. RF, Ukrayna'da istikrarı bozmak amacıyla doğalgaz fiyatlarını yükseltme ve enerji akışını tamamen kesmenin yanında ayrılıkçıları enerji sevkiyatıyla destekleme ve nihai olarakta Ukrayna'nın enerji varlıklarını ele geçirmişti.⁶⁹¹

11 Eylül terör saldırıları sonrası tanımlanan yeni tehditlerden bir diğeri de tüm dünyayı etkileyen küresel iklim değişikliğidir. İklim değişikliği çok çeşitli güvenlik tehditlerini tetikleme potansiyeline sahiptir.⁶⁹² Bunlar arasında su-gıda kıtlığına bağlı krizler, iç, bölgesel veya küresel savaş riskleri yanında küresel boyutta sıcaklığın artması salgın hastalıkların yayılması olasılığı sayılabilir.⁶⁹³ Bunun yanında kırılgan ve zayıf devletlerin sayısını arttırması ve insani güvenliğe yönelik tehditlere neden olması beklenmektedir.⁶⁹⁴ Ayrıca iklim değişikliği sonucu oluşan doğal afetler, yenilenemez doğal kaynakların tükenmesi, biyolojik çeşitlilik kaybı, tehlikeli atık trafiği hem ulusal hem de uluslararası düzeyde güvenlik tehditi yaratmaktadır.⁶⁹⁵ Kuraklıklar, seller, kasırgalar gibi doğal afetlerin artması ve deniz seviyesinin yükselmesi nedeniyle ülke topraklarının sular altında kalması gibi⁶⁹⁶ çevresel felaketlerin sonucunda kitlesel göçlere yani "iklim mültecilerini" neden olmakta güvenlik krizi yaratmaktadır.⁶⁹⁷ Küresel güvenlik çevresinde ve jeopolitik üzerinde büyük etkileri olan iklim değişikliği bağlamında NATO'nun rolü tetikleyeceği güvenlik krizlerinin sonuçlarını yönetmede askeri müdahale olasılığıdır. Bu sadece başarısız devletlerin yarattığı güvenlik açıklarını değil aynı zamanda mülteci krizlerini ve kaynak paylaşımına bağlı çatışmaları durdurmak

⁶⁹¹ Alexandra-Maria Bocse, "NATO's Organizational Adaptation: Responding to Energy Security Concerns," İçinde *The Alliance Five Years after Crimea: Implementing the Wales Summit Pledges*, ed. Marc Ozawa, (Rome: NATO Defense College, 2019), 84 ve 85, Erişim Tarihi: Nisan 27, 2021, <http://www.jstor.org/stable/resrep23664.13>.

⁶⁹² Çağla Vural, "Küresel İklim Değişikliği ve Güvenlik," *Güvenlik Bilimleri Dergisi* 7, no.1 (2018): 57-85.

⁶⁹³ Angelo C. DiStefano ve Mary Hurley, *Global Climate Change and U.S. Security Interests*, Defense, Security and Strategies, (New York: Nova Science Publishers, Inc, 2012), 53 ve 54, Erişim Tarihi: Mayıs 19, 2021, <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e000xtr&AN=1430335&lang=tr&site=ehost-live>.

⁶⁹⁴ Michael Brzoska, "The Securitization Of Climate Change And The Power Of Conceptions Of Security," *Sicherheit Und Frieden (S F) / Security and Peace* 27, no. 3 (2009): 139 ve 140, Erişim Tarihi: Nisan 26, 2021, <http://www.jstor.org/stable/24232823>.

⁶⁹⁵ Şafak Kaypak, "Güvenlikte Yeni Bir Boyut: Çevresel Güvenlik," *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* 8, no.3 (2012): 2.

⁶⁹⁶ Ezgi Kovancı ve Duygu Yıldız Karakoç, "Bir Güvenlik Tehdidi Olarak İklim Değişikliği," *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi*, (2019): 345.

⁶⁹⁷ Olcay Ziya, "Mülteci-Göçmen Belirsizliğinde İklim Mültecileri," *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 25, no. 99 (2012): 230-232.

için kolektif askeri müdahaleyle NATO'nun misyon üstlenmesi anlamına gelecektir.⁶⁹⁸ İklim değişikliğinin sonuçları ve mücadele konusunda BM düzleminde devletlerin uzlaşamaması nedeniyle olası krizlerin sonuçlarıyla baş etmede NATO devreye girmesi en muhtemel örgüttür.⁶⁹⁹ Bunun yanında iklim değişikliği sonucu Arktik bölge gibi yeni bölgeler uluslararası yeni kriz alanlarına dönüşebilmektedir. Aktik bölge jeopolitik güvenlik, deniz yolları ve doğal kaynakların paylaşımı rekabeti NATO ile RF'yi karşı karşıya getirmektedir.⁷⁰⁰

11 Eylül terör saldırıları sonrası güvenlik tehditlerinden bir diğeri uluslararası nitelik kazanan yasadışı ticaret ve organize suç örgütleridir. Organize suç örgütlerinin kurumsal yapılaşması artmakta, güçlenmekte ve küresel kartellere dönüşmektedir. Küreselleşmenin açıklarını ve imkanlarını istismar eden organize suç örgütleri çeşitlenerek uluslararası ağlarını genişletmektedir. Uyuşturucu, kara para aklama, stratejik madde, konvansiyonel, nükleer silah ve insan kaçakçılığı alanlarına yoğunlaşan organize suçların bir başka boyutunu yolsuzluklar oluşturmaktadır. Ekonomik ve siyasi bakımdan kırılgan devletler siyaset-organize suç örgütleri arasında bağımlılık ilişkisi nedeniyle iktisadi faaliyetlerini suça dayalı ekonomi üzerine kurmaktadır.⁷⁰¹ Ulus ötesi suç örgütlerinin dünya çapında gerçekleştirdiği kara para aklama, insan, uyuşturucu madde, silah, değerli maden ve nesli tükenmekte olan hayvan kaçakçılığına⁷⁰² yeni boyut olarak siber kaçakçılık eklenmiştir. Siber kaçakçılık internet, darknet (internetin gizli ve özel yazılım veya ağ yapılandırmaları olmadan erişilemeyen kısmı) ve botnet (fidye ve kötü amaçlı yazılımlar) vasıtasıyla gerçekleştirilmektedir. Geleneksel kaçakçılığa konu olan insan ve nesnelerin

⁶⁹⁸Paul Gilding, "The Mother of All Conflicts," *The Brown Journal of World Affairs* 18, no. 2 (2012): 168, Erişim Tarihi: Nisan 27, 2021, <http://www.jstor.org/stable/24590871>.

⁶⁹⁹Trina Ng, "Safeguarding Peace and Security in our Warming World: A Role for the Security Council," *Journal of Conflict & Security Law* 15, no. 2 (2010): 275-300, Erişim Tarihi: Nisan 27, 2021, <http://www.jstor.org/stable/26294631>.

⁷⁰⁰Nihat Yılmaz ve Ali Çifçi, "Arktika Bölgesi'nin Siyasal Önemi ve Siyasal ve Hukuksal Statüsünün Karşılaştırmalı Değerlendirmesi," *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, no. 31 (2013): 1-16.

⁷⁰¹Kerem Alkın ve Can Fuat Gürlelel, "Dünya Ekonomisine Yönelik Global Tehditler: Dünyada Güvenlik ve Tehdit Kavramının Evrimi ve Global Güvenlik İçinde Ulusal Güvenlik Perspektifi," *İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, no. 6 (2004): 24.

⁷⁰²Walter Kemp, Mark Shaw ve Arthur Boutellis, *The Elephant in the Room: How Can Peace Operations Deal with Organized Crime?*, (New York: International Peace Institute, 2013), 69-81, Erişim Tarihi: Nisan 29, 2021, <http://www.jstor.org/stable/resrep09589.10>.

yanında kimlik ile şifre hırsızlığı, banka hesaplarının boşaltılması, fidye için kurum veya birey bilgisayarlarının kilitlenmesi siber kaçakçılık yapılmaktadır.⁷⁰³

11 Eylül terör saldırıları sonrası dönemde teknolojinin gelişmesiyle artan düzeyde gündeme gelen tehditlerden biri de RF, ABD ve Çin arasında başlayan dış uzayın silahlanması ve uzayın yeni savaş sahasına dönüşmesi sorunudur.⁷⁰⁴ RF ve Çin'in uyduları yok edebilen veya devre dışı bırakabilen silahlara (Anti Satellite Weapon-ASAT) sahip olması, test etmesi ve kullanma ihtimali ABD tarafından büyük tehdit olarak algılanmıştır.⁷⁰⁵ İlk kez 2007'de Çin düşman uydusunu devre dışı bırakıcı ASAT sistemini test etmiş ve 2010 ve 2013'te ise bazı uydularını silahla donatarak katil uydular yaratmıştır.⁷⁰⁶ ABD ise 2008'de çalışmayan bir casus uydusunu ilk kez deniz tabanlı bir ASAT'la havadan bir füzeyle vurarak imha etmiştir.⁷⁰⁷ 1 Ağustos 2015'de RF, RF ordusu içinde yeni bir kuvvet olarak Atmosfer Uzay Gücü kurmuş 31 Aralık 2015'te ise Çin Ordusu Stratejik Destek Gücü kurarak karşılık vermiştir.⁷⁰⁸ ABD ise 2019'da yeni savaş komutanlığı olarak "Uzay Kuvvetleri Komutanlığı" kurmuştur.⁷⁰⁹ ABD gibi NATO'nun diğer üyeleri de uzayda silahlanma yarışının küresel güvenliğe tehdit yaratmasının farkındadır. 2019'da yeni bir uzay politikası kabul eden NATO uzayı askeri operasyonel alan olarak ilan etmiş ve Ekim 2020'de Almanya (Ramstein) Müttefik Hava Komutanlığı'nda bir NATO Uzay Merkezi kurmaya karar vermiştir.⁷¹⁰

⁷⁰³ Louise I. Shelley, "Corruption & Illicit Trade," *Daedalus* 147, no. 3 (2018): 129, Erişim Tarihi: Nisan 29, 2021, <https://www.jstor.org/stable/48563085>.

⁷⁰⁴ Cassandra Steer, "Global Commons, Cosmic Commons: Implications of Military and Security Uses of Outer Space," *Georgetown Journal of International Affairs* 18, no. 1 (2017): 9, Erişim Tarihi: Nisan 29, 2021, <http://www.jstor.org/stable/26396047>.

⁷⁰⁵ Elbridge Colby, *From Sanctuary To Battlefield: A Framework for a U.S. Defense and Deterrence Strategy for Space*, (Center for a New American Security, 2016), 6, Erişim Tarihi: Nisan 29, 2021, <http://www.jstor.org/stable/resrep06428>.

⁷⁰⁶ Brian G. Chow, "Stalkers in Space: Defeating the Threat," *Strategic Studies Quarterly* 11, no. 2 (2017): 85 ve 86, Erişim Tarihi: Mayıs 19, 2021, <http://www.jstor.org/stable/26271574>.

⁷⁰⁷ Michael Krepon ve Julia Thompson, editörler, *Anti-satellite Weapons, Deterrence and Sino-American Space Relations*, (Stimson Center, 2013), 28 ve 126, Erişim Tarihi: Nisan 29, 2021, <http://www.jstor.org/stable/resrep10894.1>.

⁷⁰⁸ Aşkın İnci Sökmen, "Yeni Savaş Alanı: Uzay," *İçinde Geleceğin Güvenliği Security of Future*, ed. Ahmet Yıldız, (İstanbul: TASAM Yayınları, 2019), 88, Erişim Tarihi: Nisan 29, 2021, [https://tasam.org/Files/Icerik/File/Gelecegin_g%C3%BCvenigi_%C4%B0GK_4_EKT_\(2\)_pdf_9e23cf81-08d6-4065-858d-5639c5ee70b7.pdf](https://tasam.org/Files/Icerik/File/Gelecegin_g%C3%BCvenigi_%C4%B0GK_4_EKT_(2)_pdf_9e23cf81-08d6-4065-858d-5639c5ee70b7.pdf).

⁷⁰⁹ Robert Farley, "Space Force Ahead of Its Time, or Dreadfully Premature?" *Cato Institute Policy Analysis*, no. 904 (December 1, 2020): 2 ve 5, https://www.cato.org/sites/cato.org/files/2020-11/PA904_update.pdf.

⁷¹⁰ "NATO's approach to space," NATO/OTAN, Son Güncelleme: Haziran 17, 2021, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_175419.htm.

11 Eylül terör saldırıları sonrası değişen güvenlik ortamında yasadışı kitlesel göç hem ulusal düzeyde hem de uluslararası düzeyde büyük güvenlik sorunu olarak algılanmaktadır. Bu dönemde yasal veya yasa dışı nitelikteki uluslararası göçlerin göç alan ülkelerin ekonomik, sosyal, siyasi ve demografik yapısında ağır maliyetleri olacağı özellikle de kültürel ve siyasi kimliğine yönelik bir tehdit yarattığı fikri genel kabul görmüştür. Bu nedenle genel bir eğilim olarak devletler uluslararası göç politikalarında korumacı politikalar izlemekte ve göçü engelleme yönünde işbirliğine gitmektedir.⁷¹¹ Yasadışı kitlesel göç akışının devam etmesiyle devletin refahını azaltacağı inancı⁷¹², ülkelerin yaşamış olduğu ekonomik, sosyal ve siyasi nitelikte gerçek krizlerde göçmenlerin günah keçisi ilan edilmesi ve göç konusunun iç politikaya etkileri yani sert popülist politikalarla beslenen ırkçılık devletler açısından yeni tehditler olarak ortaya çıkmıştır.⁷¹³ Yeni tehdit algısına dahil edilen göç konusunun insani kriz boyutu söylem düzeyinde kalmakta ve göz ardı edilmektedir. Bununla birlikte uluslararası yasadışı kitlesel göçün nedenleri siyasi istikrarsızlıklar, insan hakları ihlalleri, baskıcı rejimler, iç savaşlar, etnik çatışmalar, ekonomik sıkıntılar, coğrafi koşulların yetersizliğidir. Başarısız ve kırılgan devletlerin vatandaşlarının güvenliğini sağlayamaması bu göçlerin asıl sebebidir.⁷¹⁴ 11 Eylül terör saldırıları sonrası dönemde devletler bakımından göç konusu kendileri açısından ekonomik-sosyolojik maliyeleri bulunan insani güvenlik bağlamından sıyrılarak ulusal güvenlik tehdidi ekseninde değerlendirilmiştir. Bu nedenle uluslararası sistemdeki devletlerin neredeyse tamamı kitlesel göçün kendi topraklarına yönelmesini engelleme eğiliminde politikalar izlemektedir.⁷¹⁵

11 Eylül terör saldırıları sonrası dönemde gündeme gelen yeni tehdit algılamalarından biri de salgın hastalıklardır. Kitlesel ölümlere yol açan salgın hastalıklar tarih boyunca

⁷¹¹ Bülent Şener, “Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Göç Olgusu ve Ulusal Güvenlik Üzerindeki Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme,” *Güvenlik Bilimleri Dergisi* 6, no.1 (2017): 11.

⁷¹² Andrew Geddes, “Immigration and the Welfare State,” İçinde *International Migration And Security Opportunities And Challenges*, ed. Elspeth Guild ve Joanne Van Selme, Transnationalism Yayın Dizisi, (London: Routledge, 2005), 161, Erişim Tarihi: Nisan 22, 2021, <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e000xtr&AN=115907&lang=tr&site=ehost-live>.

⁷¹³ Zrinka Bralo ve John Morrison, “Immigrants, Refugees and Racism Europeans and Their Denial,” İçinde *International Migration And Security Opportunities And Challenges*, ed. Elspeth Guild ve Joanne Van Selme, Transnationalism Yayın Dizisi, (London: Routledge 2005), 116-117, Erişim Tarihi: Nisan 22, 2021, <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e000xtr&AN=115907&lang=tr&site=ehost-live>.

⁷¹⁴ Taşkın Deniz, “Uluslararası Göç Sorunu Perspektifinden Türkiye,” *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi* 181, no.181 (2014): 178.

⁷¹⁵ Gonca Oğuz Gök, “Kimin Güvenliği? Uluslararası Göç-Güvenlik İlişkisi ve Uluslararası Örgütlerin Rolü,” *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 31, no.31 (2016): 68 ve 69.

görülmüş ve devletler tarafından halk sağlığı sorunu olarak algılanmıştır. 1347-1353 Avrupa’da Kara Veba,⁷¹⁶ 19. Yüzyılda Kolera⁷¹⁷, 1918-1919 İspanyol gribi, 2002’de Çin’de başlayan SARS, 2016’da HIV(AIDS)⁷¹⁸, 2013-2017 arası dönemde Afrika’da Ebola⁷¹⁹ ve 2012’de Ortadoğu’da başlayan MERS⁷²⁰, 2015’te Brezilya’da başlayan Zika bölgesel ve küresel salgınlar olarak tarihe geçmiştir.⁷²¹ Sadece halk sağlığı sorunu olarak görülen epidemiler ve pandemiler 11 Eylül terör saldırıları sonrası dönemde devletler tarafından bakteri ve virüslerin biyolojik silah olarak kullanılması ve biyolojik terör bağlamında değerlendirilmiştir.⁷²² Ancak salgın hastalıkların yarattığı güvenlik tehdidinin büyüklüğü ve farklı sektörlerde güvenlik risklerini tetikleyebileceği ancak 2019’da Çin’de başlayan Covid 19 salgınıyla anlaşılmıştır.⁷²³ NATO Covid 19 ile mücadelede yardım talep eden müttefikleri ve ortakları için 7/24 aktif olan Avrupa-Atlantik Afet Müdahale Koordinasyon Merkezi (EADRCC) kordinasyonunda askeri uçuşlar gerçekleştirerek aktif tıbbi ikmal ve lojistik desteği sağlamıştır. Covid 19 kriziyle NATO’ya yönelik olası biyoterörizm eyleminin neye benzeyeceği (olumsuz etkileri-sonuçları) test edilmiş ve NATO’nun mücadele için güçlü yetenekler geliştirmesi zorunluluğu ortaya çıkmıştır.⁷²⁴ NATO Covid 19 kriziyle etkili şekilde mücadelede ve ön

⁷¹⁶Judy Dodge Cummings, *Epidemics and Pandemics: Real Tales of Deadly Diseases*, Mystery & Mayhem. (North Mankato, Minnesota: Nomad Press, 2018), 5 ve 6, Erişim Tarihi: Nisan 22, 2021, <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e000xtr&AN=1692496&lang=tr&site=ehost-live>.

⁷¹⁷ Alfred Jay Bollet, M.D., *Plagues & Poxes : The Impact of Human History on Epidemic Disease*, 2. Baskı (New York: Demos Health, 2004), 93, Erişim Tarihi: Nisan 22, 2021, <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e000xtr&AN=122086&lang=tr&site=ehost-live>.

⁷¹⁸ Sandra Hempel, *The Atlas of Disease : Mapping Deadly Epidemics and Contagion From the Plague to the Zika Virus*, (London: White Lion Publishing, 2018), 6-9, Erişim Tarihi: Nisan 22, 2021, <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e000xtr&AN=1901626&lang=tr&site=ehost-live>.

⁷¹⁹ Sarah A. Lister, “Ebola Basics About The Disease,” İçinde *Ebola: Essentials, Response Efforts, and Prevention Issues*. Virology Research Progress. ed. Maryann Cole, (New York: Nova Science Publishers, 2015), 1, Erişim Tarihi: Nisan 22, 2021, <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e000xtr&AN=967931&lang=tr&site=ehost-live>.

⁷²⁰ Iype Joseph, “Middle east respiratory syndrome corona virus (MERS CoV): The next steps,” *Journal of Public Health Policy* 36, no.3 (2015): 318, Erişim Tarihi: Nisan 29, 2021, <http://www.jstor.org/stable/43948805>.

⁷²¹ Marina Basarab, et al., “Zika virus,” *BMJ: British Medical Journal* 352, (2016): 1, Erişim Tarihi: Nisan 29, 2021, <https://www.jstor.org/stable/26941700>.

⁷²²Peter C. Doherty. *Pandemics: What Everyone Needs to Know*, (Oxford: Oxford University Press, 2013), 169-173, Erişim Tarihi: Nisan 29, 2021, <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e000xtr&AN=604437&lang=tr&site=ehost-live>.

⁷²³ Sebastian von Münchow, “The Security Impacts of the COVID-19 Pandemic,” *Connections* 19, no. 2 (2020): 5-9, Erişim Tarihi: Nisan 30, 2021, <https://www.jstor.org/stable/26937605>.

⁷²⁴ Ion A. Iftimie, “The Implications of COVID-19 for NATO’s Counter-Bioterrorism,” İçinde *COVID-19: NATO in the Age of Pandemics*, ed. Tardy Thierry, (Rome: NATO Defense College, 2020), 52 ve 53, Erişim Tarihi: Nisan 30, 2021, <http://www.jstor.org/stable/resrep25148.12>.

almada başarısız olmuştur. NATO müttefikleri arasındaki tehdit algısındaki farklılıklar ve siyasi dayanışmanın zayıflığı NATO'nun savunma ittifakı niteliğini zayıflatmış NATO'nun yeni tehditlere adaptasyonu ile ilgili var olan sorunları derinleştirmiştir.⁷²⁵

2.6.4. 2010 Stratejik Konsepti: Uygulanması ve 3.0. Hedefinin Başarı düzeyi

19-20 Kasım 2010 Lizbon zirvesinde yeni NATO Stratejik Konsepti “Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü Üyelerinin Savunması ve Güvenliği için Stratejik Konsept” başlığıyla ve “Aktif Katılım ve Modern Savunma” temasıyla kabul edilmiştir.⁷²⁶ NATO yeni tehditlere karşı kolektif güvenlik, kriz yönetimi ve üçüncü aktörlerle işbirliği vasıtasıyla güvenlik olarak üç temel görev tanımlamıştır. Kolektif savunma mekanizması korunurken krizlere çatışma öncesi, esnası ve sonrasında askeri ve siyasi yeteneklerle müdahalede bulunma⁷²⁷ ve üçüncü aktörler (uluslararası örgütler ile NATO ortaklıkları) iş birliği yapılması ve örgütün askeri operasyonlarına dahil edilmesi rolü eklenmiştir.⁷²⁸ AB, BM, AGİT ve Afrika Birliği gibi diğer uluslararası ve bölgesel kuruluşlarla yeni ortaklıklar kurarak veya var olanı geliştirerek küresel güvenliği arttırmayı kapsamaktadır.⁷²⁹ Devlet ve devlet dışı üçüncü aktörlerle işbirliği yoluyla güvenlik bu iş birliğinin zorunlu ve birincil olarak görülmesi bağlamında 2010 Konseptinin kendinden önceki stratejik konseptlerden ayırmaktadır. 1999 stratejik konseptinde NATO kilit güvenlik görevlerini kendi üyeleri ve yetenekleriyle tek başına yerine getirebilirdi. Örgüt açısında ortaklar fayda sağlasa da olmazsa olmaz görülmemekteydi. Ancak 2010 Stratejik Konseptinde NATO'nun askeri gücü çok önemli olmaya devam etse de NATO yeni güvenlik riskleri ve kriz yönetimi konularında tek başına başarılı olamayacağını farkına

⁷²⁵ Thierry Tardy, “COVID-19: Shaping Future Threats and Security Policies.” İçinde *COVID-19: NATO in the Age of Pandemics*, ed. Thierry Tardy, (Rome: NATO Defense College 2020), 18-20, Erişim Tarihi: Nisan 30, 2021, <http://www.jstor.org/stable/resrep25148.8>.

⁷²⁶ “Aktif Katılım Ve Modern Savunma: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü Üyelerinin Savunması Ve Güvenliği İçin Stratejik Kavram,” NATO/OTAN, 7-10, Erişim Tarihi: Ekim 2, 2020, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120207_strategic-concept-2010-tur.pdf.

⁷²⁷ Julian Lindley-French ve Yves Boyer, “The NATO Strategic Concept: A SAG Strawman STRATCON 2010,” Atlantic Council, 2010, 1 ve 4, Erişim Tarihi: Nisan 30, 2021, <http://www.jstor.org/stable/resrep03558>.

⁷²⁸ Brian Sayers, “The North Atlantic Treaty Organization: A Study in Institutional Resilience,” *Georgetown Journal of International Affairs* 12, no. 2 (2011): 53 ve 54, Erişim Tarihi: Nisan 30, 2021, <http://www.jstor.org/stable/43133885>.

⁷²⁹ Rem Korteweg, “The New Strategic Concept: Important, Not Impressive.” *Atlantisch Perspectief* 35, no. 1 (2011): 22, Erişim Tarihi: Nisan 30, 2021, <https://www.jstor.org/stable/48580852>.

varmıştır.⁷³⁰ Bunun yanında asli göreve dönüşen kriz yönetimiyle NATO'ya uluslararası arenada var olan yangınları söndüren itfaiyeci rolü de biçilmiştir. Bu kapsamda uluslararası istikrarı bozabilecek doğal felaketler, soykırım, terör eylemleri gibi tehditlere karşı Acil Müdahale Gücü ile harekete geçmeye hazır olan örgüte dünya güvenliğini sağlayan jandarma rolü biçilmiştir.⁷³¹

NATO topraklarına yönelik sistematik konvansiyonel saldırı ihtimalinin düşük olduğu vurgulanan 2010 Stratejik Konseptinde yeni güvenlik tehditleri olarak balistik füzelerin, kitle imha silahları ve atma rampalarının yayılması, terörizm ve terör örgütlerince bu silahların kullanılması, NATO sınırları dışındaki istikrarsızlıklar ve çatışmaların terörizmi, silah, uyuşturucu ve insan kaçakçılığını beslemesi, hükümetlere, özel sektöre ve kamuya yönelik siber saldırılar, enerji güvenliğine yönelik riskler, teknolojinin yarattığı tehlikeler, iklim değişikliği, su-gıda kıtlığı ve salgın hastalıklar olarak sıralanmıştır.⁷³² 2010 Stratejik Konseptinde yer alan söz konusu tehditlerin üye ülkelere algılanma şiddeti veya üye ülkelerin tehditlerle mücadele etme isteği ve yetenekleri aynı düzeyde değildir. Bu durum NATO'nun dağılmasına neden olmamakla birlikte NATO üyeleri arasında iş birliği düzeyini zayıflatmaktadır. AB üyelerinin NATO'nun tanımlamış olduğu küresel görevlere ABD kadar istekli olmaması ve siyasi, askeri ve ekonomik maliyetini üstlenmek istememesi NATO üyelerinin tehdit algılamalarında farklı öncelikleri olduğunu göstermektedir.⁷³³ Kriz yönetimi misyonu üstlenen NATO'nun 2001 sonrası yaptığı askeri müdahalelerin ABD çıkarlarına hizmet ettiği eleştirisiyle NATO'nun dünyanın herhangi bir yerinde çıkan krize müdahale yeteneği kazanmasına oldukça temkinli yaklaşan NATO ülkelerini de maddi-siyasi riske sokmuş ve bu devletler iç güvenlikleri için daha fazla harcama yapmıştır. Bu ülkeler kriz yönetimi misyonunun dış tehditleri üye ülke topraklarına taşıyacağına inanmaktadır.⁷³⁴ Bununla

⁷³⁰ Jamie Shea, "What does a New Strategic Concept do for NATO?" İçinde *NATO's New Strategic Concept: A Comprehensive Assessment*, ed. Jens Ringsmore ve Sten Rynning, (Copenhagen: Danish Institute for International Studies (DIIS), 2011), 28 ve 29, Erişim Tarihi: Mayıs 1, 2021, https://www.files.ethz.ch/isn/128345/RP2011-02-NATO_web.pdf.

⁷³¹ Charlotte Wagnsson, "NATO's role in the Strategic Concept debate: Watchdog, fire-fighter, neighbour or seminar leader?" *Cooperation and Conflict* 46, no. 4 (2011): 488, Erişim Tarihi: Nisan 30, 2021, <http://www.jstor.org/stable/45084675>.

⁷³² "Aktif Katılım ve Modern Savunma: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü Üyelerinin Savunması ve Güvenliği için Stratejik Kavram," NATO/OTAN, 11-14.

⁷³³ Arif Bağbaşıoğlu, "Güncelliğini Yitirmeyen Bir Sorun Olan Yük Paylaşımına Yeni Bir Çözüm Arayışı: Akıllı Savunma ve NATO," *Gazi Akademik Bakış Dergisi* 10, no.19 (2019): 213.

⁷³⁴ Haktan Birsal, "Başlangıçtan Günümüze NATO Sorunsalı "Madalyonun İki Yüzü"," *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, no.25 (2012): 110 ve 111.

birlikte yeni konsept ulusötesi terörizm, siber saldırılar ve enerji güvenliği gibi geleneksel-askeri olmayan yeni tehditlerle geleneksel tehditler arasında dengelemeyi amaçlamıştır.⁷³⁵ Bu aynı zamanda ittifakın farklı üyelerinin farklı çıkarlarını ve öncelikli tehdit algılarını uyumlu hale getirme anlamına gelmektedir.⁷³⁶ Bu bağlamda NATO'nun üye ülkeler arasında çoklu tehdit dengesi kurarak varlığını devam ettirdiği söylenebilir. Ayrıca yeni konseptte üyeler arasında var olan danışma fonksiyonu canlandırılarak karşılıklı istişareler yoluyla üye ülkeler arasındaki ilişkiler daha da güçlendirilmek istenmiştir.⁷³⁷

2010 Stratejik Konseptinde nükleer ve konvansiyonel yeteneklerin uygun bir karışımına dayanan caydırıcılık vurgulanırken dünyada nükleer silahlar varlığını sürdürdükçe NATO'nun da nükleer silahlarını koruyacağı ve nükleer bir ittifak olarak kalacağı belirtilmiştir. 2010 Konseptinin getirdiği yeniliklerden biri nükleer ve geleneksel silahların bir karışımına dayanan caydırıcılığa füze savunmasının savunma yeteneklerine üçüncü ayak olarak eklenmesiydi.⁷³⁸ Üye ülkelerin ulusal füze savunma sistemlerinin geliştirilerek mevcut ve gelecekteki ABD sistemleri entegre edilmesi yani NATO alanı için standardizasyon konusu da NATO gündemine girmiştir.⁷³⁹ NATO Füze savunma sisteminin dört farklı amacı bulunmaktadır. Füze kalkanı sistemiyle NATO üyesi ülkelerin tamamının sınırlarının korunması, füze sistemlerinin mobil hale getirilerek NATO operasyonlarında görev yapan birliklerin korunması ve anti KİS teknolojisinin geliştirilmesidir.⁷⁴⁰ Son olarak her ne kadar İran tehdidine karşı olduğu iddiaları kullanılmış olsa da asıl hedefi RF'nin stratejik füze yeteneklerini zayıflatmak ve RF'nin

⁷³⁵ Muhidin Dzambic, "NATO's New Strategic Concept: Non-Traditional Threats and Bridging Military Capability Gaps," *Connections* 10, no. 3 (2011): 16 ve 17, Erişim Tarihi: Mayıs 1, 2021, <http://www.jstor.org/stable/26326242>.

⁷³⁶ Jakub M. Godzimirski, "What threatens NATO-and what members can do? The case of Norway and Poland," (Research Paper, Norwegian Institute of International Affairs (NUPI), 2021), 5, Erişim Tarihi: Mayıs 1, 2021, <http://www.jstor.org/stable/resrep30681>.

⁷³⁷ "Aktif Katılım ve Modern Savunma: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü Üyelerinin Savunması ve Güvenliği için Stratejik Kavram," 7-10.

⁷³⁸ Jamie Shea, "What does a New Strategic Concept do for NATO?" 25.

⁷³⁹ Sally McNamara, *NATO Summit 2010: Time to Turn Words Into Action*, Backgrounder no. 2498, (Washington D.C.: Heritage Foundation Report, 2010), 2, Erişim Tarihi: Mayıs 1, 2021, http://thf_media.s3.amazonaws.com/2010/pdf/bg2498.pdf.

⁷⁴⁰ Birsal, "Başlangıçtan Günümüze NATO Sorunsalı," 118.

olası saldırganlığını dengelemektir. RF'nin NATO füze savunma sistemi kurma girişimini ulusal güvenliği için ciddi bir tehdit olarak ilan etmesi bu durumu kanıtlamaktadır.⁷⁴¹

NATO'nun "Aktif Katmanlı Harekat Alanı Balistik Füze Savunması" (The Active Layered Theater Ballistic Missile Defense/ ALTBMD) isimli füze savunma sistemi, ABD ulusal füze savunma sistemi (AEGIS) ve diğer NATO ülkelerinin ulusal savunma sistemleriyle entegre edilmesiyle birleştirilen üç ayaklı bir yapıdan oluşmaktadır.⁷⁴² NATO füze savunma sisteminin amacı NATO bölgesine yapılacak olası füze saldırısını önlemek için Avrupa ve çevresine kısa ve orta menzilli ABD füzelerinin yerleştirilmesini de kapsamaktadır.⁷⁴³ Bu kapsamda 2010 Konseptinde kabul edilmiş olan NATO füze savunma sistemi İspanya'da deniz tabanlı AEGIS füze savunma sistemi, Romanya ve Polonya'daki kara tabanlı AEGIS füze savunma sistemi, Türkiye'de radar sistemi ve Almanya'da bir komuta ve kontrol merkezini içermektedir. Erken uyarı radarı Şubat 2012'de Türkiye (Kürecik'te) aktif hale getirilmiştir. Kürecik radarı da dahil sisteminin diğer bileşenlerinin komuta ve kontrolü NATO Hava Komutanlığı tarafından Almanya'da Ramstein Hava Üssü'nden yürütülmektedir. Olası balistik füze saldırısında radar füzelerin tespit ve takip bilgisini Polonya ve Romanya konuşlu AGEIS savunma sistemlerine ve İspanya'da ki AEGIS gemilerine ileterek imha edecektir.⁷⁴⁴

Eylül 2015'te dört adet deniz tabanlı füze savunma sistemli gemiler daimi olarak İspanya'da aktif edilmiştir.⁷⁴⁵ 2016'da Romanya'ya (Develesu) kara tabanlı füze sistemi aktif hale getirilmiştir.⁷⁴⁶ NATO'nun doğudaki kalesi olan ve sistemin son ayağı olan Polonya'ya da kurulacak kara tabanlı AEGİS mali nedenlerden dolayı henüz tamamlanmamıştır. 2018 yılında 2020'de aktif hale getirileceği duyurulmuş olan AEGIS sisteminin 2022'de tamamlanacağı ilan edilse de belirsizlik sürmektedir.⁷⁴⁷ Polonya'daki

⁷⁴¹ Şafak Oğuz, "Missile Defense in Europe: Against Whom?" *Insight Turkey* 20, no. 3 (2018): 266, Erişim Tarihi: Mayıs 1, 2021, <https://www.jstor.org/stable/26469854>.

⁷⁴² Ali Serdar Erdurmaz, "NATO Balistik Füze Savunma Sistemi İçinde Türkiye'nin Yeri," *Savunma Bilimleri Dergisi* 15, no.1 (2016): 5 ve 6.

⁷⁴³ Selin M. Bölme, "NATO Zirvesi ve Füze Kalkanı Projesi," *SETA Analiz*, no. 30 (Aralık 2010): 8.

⁷⁴⁴ Erdurmaz, "NATO Balistik Füze Savunma Sistemi," 13 ve 14.

⁷⁴⁵ Ronald O'Rourke, *Navy Aegis Ballistic Missile Defense (BMD) Program: Background and Issues for Congress*, (Congressional Research Service (CRS), 2017), 7, Erişim Tarihi: Mayıs 1, 2021, <file:///C:/Users/user/Downloads/801385.pdf>.

⁷⁴⁶ Robert Wezowicz ve John Czekalski, "Missile Defence and Polish Security," *Politeja*, no. 50/5 (2017): 297, Erişim Tarihi: Mayıs 1, 2021, <https://www.jstor.org/stable/26564295>.

⁷⁴⁷ Paul Mcleary, "Stalled Polish Missile Defense Site Needs Extra \$96M, 2 Years," *Breaking Defence*, Şubat 12, 2020, Erişim Tarihi: Ekim 4, 2020, <https://breakingdefense.com/2020/02/stalled-polish-missile-defense-site-needs-extra-96-million-two-years/>.

aksaklığa rağmen AEGIS sisteminin tamamlanması konusu Polonya ile kara sınırı bulunan ve revizyonist siyaset izleyen RF'ye karşı coğrafi konumunu hayati kılmaktadır.⁷⁴⁸ Polonya'nın Kuzey Baltık Denizi kıyılarına yakın olan NATO füze savunma yapılanması tamamlandığında Grönland'dan Azorlar'a kadar uzanan bir NATO savunma şemsiyesi kurulmuş olacaktır.⁷⁴⁹

2010 Konsepti askeri harcamalar ve askeri operasyonlara katılımda adil yük paylaşımından bahsetse de pratikte adil askeri ve ekonomik yük paylaşımı sağlanamamıştır. Zorlu savunma bütçeleri ve modern yüksek teknoloji silahlarıyla ilgili muazzam maliyetler nedeniyle askeri projelerde üyelerinin ortak üretimi ve kullanımının artırılması kararı alınmıştır.⁷⁵⁰ “Modern Savunma” temasıyla kabul edilmiş olan 2010 Stratejik Konsepti NATO'nun savunma stratejisini 2012 Şikago Zirvesinde “akıllı savunma” girişimiyle uygulamaya sokmuştur. Savunma teknolojisinin pahalı olması ve devletlerin savunma harcamalarını artırmak istememesi sorunu “akıllı savunma” stratejisiyle minimum harcama da maksimum fayda sağlayacak çok uluslu projeler ile ittifak üyeleri arasında savunma sanayi iş birliğiyle çözülmüştür.⁷⁵¹ Çok uluslu askeri projeler üye ülkeler bağlamında maliyetleri düşürmesine rağmen bazı riskler de taşımaktadır. Özellikle bu projeler NATO'dan bağımsız şekilde ortak projeye dahil olan üye ülkelerin ikili ilişkilerinde meydana gelebilecek krizlerden etkilenmeye fazlasıyla duyarlıdır. İkinci risk ise projeye dahil olan üye ülkeler arasında projeye ilişkin teknoloji transferi ve sır kategorisinde ki bilgi aktarımının gerçekleşmemesidir. Bu konuda NATO ülkelerde kullanılması planlanan F-35 taarruz uçağı projesinde ABD'nin ikircikli tutumu en güncel örnektir.⁷⁵²

⁷⁴⁸ Witold Rodkiewicz, “Poland as an Ally.” İçinde *Global Allies: Comparing US Alliances in the 21st Century*, ed. Wesley Michael, (Australia: ANU Press, 2017), 133, Erişim Tarihi: Mayıs 1, 2021, <http://www.jstor.org/stable/j.ctt1sq5twz.12>.

⁷⁴⁹ Marcin Gocłowski ve Lidia Kelly, “Poland Says U.S. Missile Shield Site Delayed Until 2020,” *Reuters*, Mart 22, 2018, Erişim Tarihi: Ekim 4, 2020, <https://www.reuters.com/article/us-poland-defence-usa-idUSKBN1GY2RE>.

⁷⁵⁰ Sally McNamara, *NATO Summit 2010*, 7 ve 8.

⁷⁵¹ Mikaela Blackwood, “How Smart is Smart Defense? A Review of NATO's Smart Defense Proposal,” *Connections* 11, no. 3 (2012): 88 ve 89, Erişim Tarihi: Mayıs 1, 2021, <http://www.jstor.org/stable/26326288>; Stefanie Von Hlatki, “Burden Sharing and Collective Penny Pinching within NATO: The Implementation of Smart Defence,” *Studia Diplomatica* 67, no. 3 (2014): 33 ve 34, Erişim Tarihi: Mayıs 1, 2021, <https://www.jstor.org/stable/26531628>.

⁷⁵² Serhat Güvenç, “F 35 Müşterek Taarruz Uçağı Projesi ve Türkiye,” *Bilge Strateji Dergisi* 6, no.10 (2014): 27 ve 28.

NATO'nun NATO-RF Konseyi aracılığıyla RF iş birliği/diyalog ile RF'yle mücadele ikilemi 2010 Stratejik Konseptinin en belirgin sorunudur. RF ile nasıl başa çıkacağı sorunu aslında konseptle ilgili soru işaretleri doğurmuştur. Çünkü Baltık ülkeleri gibi bazı NATO üyelerinin üyelik gerekçesi RF'den algıladıkları tehdit ve 5. Madde'nin sağladığı kolektif güvenlik garantisiydi. Buna rağmen 2010 Stratejik Konseptinde RF düşman olarak tanımlanmamıştır.⁷⁵³ Lizbon Zirvesine RF'nin katılımı ve iş birliğinin artırılması kararı bu ikilemi doğrulamaktadır. Zirvede NATO'nun ve RF'nin birbirini tehdit olarak görmediği beyan edilmiş ve RF işbirliği yapılabilecek ortak olarak tanımlanmıştı. Ayrıca Füze savunma sisteminde NATO-RF iş birliği yapılması kararı alınmıştı. NATO ve RF'nin savunma konusunda işbirliği beyanı zirveyi NATO tarihinin dönüm noktası haline getirmiştir.⁷⁵⁴ Buna karşılık 2010 ve 2014 Askeri doktrinlerinde RF, NATO'yu açık şekilde düşman olarak göstermese de kendisine yönelik en büyük tehdit kaynağı olarak NATO üyesi ülkelerin askeri altyapısının RF sınırlarına doğru kayması ve stratejik füze savunma sistemlerinin geliştirilmesi ve konuşlandırılmasıydı.⁷⁵⁵ RF, NATO'nun genişlemesi arka bahçesine tecavüz olarak algılamakta ve kuşatıldığını düşünmektedir. Bu yüzden NATO genişlemesine revizyonist reaksiyon gösteren RF, konvansiyonel saldırıda bulunmuştur.⁷⁵⁶ Bu bağlamda 2010 Konseptinde geçen karşılıklı iş birliği temennilerinin gerçekçi olmadığı özellikle 2014' RF'nin Ukrayna'ya müdahalesi ve Kırım'ın ilhakı sonrası dönemde inandırıcılığını tamamen yitirmiştir.⁷⁵⁷ NATO'nun tehdit algısı 2014'te RF'nin Ukrayna'yı baskı altına almasıyla değişmiş RF ile sınırı olan Doğu Avrupa ülkelerine 4 bin kişilik NATO askeri gönderilmesi kararı alınmıştır.⁷⁵⁸

⁷⁵³ Karl Heinz Kamp, "The Way To NATO's New Strategic Concept," (Research Paper, NATO Defense College Research Division, 2009), 6, Erişim Tarihi: Mayıs 1, 2021, <http://www.jstor.org/stable/resrep10410>.

⁷⁵⁴ Robert Golan-Vilella, "NATO Approves Expanded Missile Defense," *Arms Control Today* 40, no. 10 (2010): 32 ve 33, Erişim Tarihi: Mayıs 1, 2021, <http://www.jstor.org/stable/23628835>.

⁷⁵⁵ Polina Sinovets ve Bettina Renz, "Russia's 2014 Military Doctrine And Beyond: Threat Perceptions, Capabilities And Ambitions," (Research Paper, NATO Defense College Research Division, 2015), 1 ve 2, Erişim Tarihi: Mayıs 1, 2021, <http://www.jstor.org/stable/resrep10265>.

⁷⁵⁶ Stephanie Pezard ve Ashley L. Rhoades, *What Provokes Putin's Russia? Deterring Without Unintended Escalation*, (Santa Monica, C.A.: RAND Corporation, 2020), 3-7, Erişim Tarihi: Mayıs 1, 2021, <http://www.jstor.org/stable/resrep26521>.

⁷⁵⁷ Fatih Ceylan, *A Proposed Frame For A New Strategic Concept For NATO*, (Centre for Economics and Foreign Policy Studies, 2020), 3, Erişim Tarihi: Mayıs 1, 2021, <https://edam.org.tr/wp-content/uploads/2020/05/EDAM-A-Proposed-Frame-for-a-New-Strategic-Concept-for-NATO.pdf>.

⁷⁵⁸ Enes Bayraklı, "NATO'nun Galler Zirvesi: Yeni bir Soğuk Savaş mı, Rusya ile İş birliği mi?" *SETA Perspektif*, no. 70 (2014): 4.

NATO kendisini 1949-1990 arası Soğuk Savaş döneminde kolektif güvenlik üzerine inşa etmiş bu dönem NATO sürüm 1.0 olarak adlandırılmıştır. 1990'lı yıllarda gerçekleştirdiği alan dışı askeri müdahaleler ve kriz yönetimiyle BM ve AB'nin yetersizliğini gidermiş NATO sürüm 2.0'a geçmiştir. Ancak 21. Yüzyılın ilk on yılı (2001-2010 arası dönemde) NATO üyelerinin tek taraflılığa dayalı siyaset izlemesi eğilimi nedeniyle aralarında ki dayanışma ve iş birliği oldukça zayıflamıştır. Bu nedenle NATO'nun deforme olmuş ve 'NATO versiyonu 2.5' olarak adlandırılmıştır.⁷⁵⁹ ABD'nin NATO Büyükelçisi Ivo Daalder verdiği bir demeçte NATO'nun artık sadece Avrupa ile ilgili olmadığını küresel bir ittifaka değil küresel bir aktöre dönüşeceğini beyan etmiştir. Daalder 2010 Stratejik Konseptini yazılım diliyle "NATO sürüm 3.0" olarak nitelenmiştir.⁷⁶⁰ NATO 3.0 sürümüyle 21.yüzyılın tehdit ve riskleriyle mücadele etmek amacıyla uluslararası değil küresel çapta askeri, siyasi, sivil yetenekleri kazanması, kurduğu ortaklıklar ile üçüncü ülkelerle iş birlikleri sayesinde etki alanını küresel düzleme yayması ve NATO'nun kolektif savunma örgütünden küresel güvenlik örgütüne dönüşmesi kastedilmiştir. 2010 Stratejik Konseptiyle 3.0 Sürüme yükseldiği iddia edilen NATO 1991 Stratejisiyle başlayan kimlik dönüşümünü 2010 Stratejik Konseptiyle sadece kağıt üzerinde tamamlamıştır.⁷⁶¹ Bu bağlamda kimlik dönüşümünü kriz yönetimi üzerinden kurgulayan NATO'nun kriz yönetimi misyonunun da evrim geçirdiği ve bu evrimi bitirmediği ifade edilebilir. NATO, 1991 Stratejik Konseptiyle örgütsel ölümden kurtulmak amacıyla ilk kez ve yalnızca Avrupa-Atlantik bölgesin için ve bu bölgeye saldırı olursa kriz yönetimi misyonu edinmiştir. 1999 Stratejik Konseptiyle kolektif savunma misyonu yani temel güvenlik görevi ile aynı seviyeye getirilmiştir. Bu kapsamda Avrupa-Atlantik alanı dışında bir bölgeye NATO'ya doğrudan saldırı olmasa bile kriz yönetimi operasyonu yapılabileceğini kabul ederek alan dışı sorununu çözmüştür. 2010 Stratejik Konsepti'nde ilan edilen kapsamlı kriz yönetimiyle söz konusu misyona küresel nitelik kazandırılmak istense de küresel güvenlik garantörü olma ideali iç kriz ve siyasi-askeri kurumsal engeller nedeniyle uygulamada var olan duruma uymamıştır. 2010 Stratejik Konsepti'nin

⁷⁵⁹Trine Flockhart, *After The Strategic Concept Towards A NATO Version 3.0*, Rapor no. 6, (Copenhagen: Danish Institute for International Studies (DIIS), 2011), 32-41, Erişim Tarihi: Mayıs 3, 2021, https://www.diis.dk/files/media/publications/import/extra/rp2011-06-nato-after-strategicconcept_web.pdf.

⁷⁶⁰Josh Rogin, "Get ready for NATO 3.0," *Foreign Policy (FP)*, Ekim 29, 2010, Erişim Tarihi: Ekim 4, 2020, <https://foreignpolicy.com/2010/10/29/get-ready-for-nato-3-0/>.

⁷⁶¹"NATO 3.0-A 21st Century Alliance," NATO/OTAN, Son Güncelleme: Kasım 6, 2012, https://www.nato.int/cps/en/natolive/news_91178.htm.

uygulanamayan kısımlarındaki eksiklikleri kapatacak yeni bir Stratejik Konsept yaratılması kriz yönetim misyonunun dönüşümünde de NATO'yu ileri bir evreye götürmesi bakımından önem taşımaktadır.

2.6.5. NATO İçi Kriz, Türkiye'nin Krizdeki Rolü, Yeni Stratejik Konsept İhtiyacı ve 2030 Raporu

2010 Konseptiyle ortaya atılan ve oldukça iddialı olan NATO 3.0 hedefinin gerçekleştiğini söylemek mümkün değildir. NATO'nun küresel boyutta 3.0 hedefini sağlamak bir yana 2019'da NATO'nun uzun süredir büyük krizde olduğu Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron'un Economist dergisine verdiği demeçle gizlenemez hale gelmiştir. Macron, NATO'nun "beyin ölümünün" gerçekleştiğini, RF'nin tehdit oluşturmadığını ve Avrupa ülkelerinin savunma konusunda artık ABD'ye güvenemeyeceğini belirterek, "askeri özerkliğini" kazanması gerektiğini ifade etmiştir.⁷⁶² Lute ve Burns'e göre tarihin en eski ve en başarılı kolektif güvenlik örgütü olan NATO'da 2000'li yılların başından günümüzü de kapsayan dönemde yaşanan ittifak içi krizi örgütün mükemmel durumda olmaması olarak ifade etmiştir. Onlara göre NATO hem örgüt dışı hem de kendi içerisinde bir takım sorunlar yaşamakta bu sorunlarda örgüt içi krizi kronikleştirmektedir.⁷⁶³ 2010 Stratejik Konsepti sonrası geçen on yıl içinde savunma harcamalarında adil yük paylaşımı sorununun çözülememesi, NATO'nun görevleri ve alınan kararların uygulanmasında iş birliği düzeyinin zayıflığı, örgütün geleceği konusunda üyeler arasında konsensüsün olmaması, üye ülkelerin dış politika çıkarlarının artan seviyede çatışması, ortak tehdit/düşman algısının zayıflığı, RF'nin konumu konusunda anlaşmazlıklar, ABD'nin kendi tehdit algısını NATO'ya mal etmesi, AB'nin NATO'dan özerk kendi savunma yapısını güçlendirmesi gibi nedenlerden⁷⁶⁴ dolayı NATO'nun bir iç kriz yaşadığı ifade edilebilir.⁷⁶⁵

NATO açısından asli sorun müttefikler arası iç uyumun, dayanışmanın ve siyasi iş birliğinin zayıflamasıdır. Bu iki açıdan NATO için sorun yaratmaktadır. İlk olarak bazı

⁷⁶² "Fransa Cumhurbaşkanı Macron: NATO'nun beyin ölümü gerçekleşti," *BBC Türkçe*, Kasım 8, 2019, Erişim Tarihi: Ekim 4, 2020, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50342428>.

⁷⁶³ Douglas Lute ve Nicholas Burns, *NATO At Seventy: An Alliance In Crisis*, (Cambridge: Harvard Kennedy School Belfer Center for Science and International Affairs, 2019), 42 ve 43.

⁷⁶⁴ Ayşe İ. A. Özer ve Mehmet Emre Kahraman, "Tartışmaların Gölgesinde NATO Londra Zirvesi," *SETA Analiz*, no. 300 (2019): 14.

⁷⁶⁵ Hasan Basri Yalçın, "NATO'nun Krizi ve Geleceği ve Türkiye'nin Artan Otonomisi," *SETA Analiz*, no.251 (2018): 14.

NATO üyeleri arasındaki siyasi farklılıklar ve anlaşmazlıklar NATO içi bölünmeden faydalanan RF ve Çin gibi dış aktörlerin müdahalesine izin verdikleri için örgüt için ciddi bir risk yaratmaktadır. İkinci sorun siyasi anlaşmazlıkların işbirliğini engelleyerek NATO karar alma sürecini sabote etmesidir.⁷⁶⁶ İç sorunlardan üçüncüsü Trump dönemiyle birlikte ABD'nin NATO içindeki liderlik rolü ve hegemonya kurma işlevini terk etmesidir. NATO tarihinde ilk kez örgüt ABD liderliğinden yoksun kalmıştır. Trump dönemi ABD'nin NATO ve AB karşıtı tutumu ittifak ortaklarını 2. Dünya Savaşı'ndan bu yana ilk kez ABD'nin örgüt içindeki güvenilirliğini ve savunma taahhüdü zedelemiştir. Dördüncü iç sorun Türkiye, Macaristan ve Polonya'nın demokrasiler ittifakı olarak nitelenen NATO içerisinde Atlantik ittifakının temel değerlerine aykırı davranmakla suçlanmasıdır.⁷⁶⁷ Macaristan'da Victor Orban iktidarı insan hakları ve liberal demokratik düzenden sapan otoriter rejim kurmakla suçlanırken⁷⁶⁸ Polonya'da Hukuk ve Adalet Partisi demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü gibi temel NATO değerleri konusunda Macaristan'a benzer eleştirilere maruz kalmıştır.⁷⁶⁹ Ancak Avrupalı NATO üyelerinin aksine Türkiye'ye yönelik eleştiri de kimlik ön plana çıkarılmıştır. Got'a göre NATO'ya en büyük meydan okuma RF'den değil NATO içerisinde yapılmaktadır. Bu risk özellikle Türkiye kaynaklı ve örgütü felç etme olasılığı taşımaktadır. Türkiye'nin ABD, Fransa ve Yunanistan gibi NATO üyeleriyle ikili ilişkilerinde yaşanan anlaşmazlık ve sorunlar Türkiye ile diğer NATO üyeleri arasında kimlik üzerinden "biz ve onlar" ayrımını güçlendirmiştir.⁷⁷⁰ Soğuk Savaş dönemi boyunca yaygın şekilde Türkiye modern, laik, Batılı bir ulus devlet olarak tanımlanmasına rağmen Batı ülkenin tarihi, kültürü ve geleneklerinin Batılı olmadığını savunmuştur. Batı Türkiye ile yaşadığı reel politik krizlerde Türkiye'yi kimlik üzerinden

⁷⁶⁶ Marco António Ferreira da Cruz, "NATO 2030": Survival In A New Era," *Janus.net, e-journal of international relations* 12, no. 1 (2021): 20 ve 22, <https://doi.org/10.26619/1647-7251.12.1.2>.

⁷⁶⁷ Lute ve Burns, *NATO At Seventy*, 2 ve 4.

⁷⁶⁸ Owen Jones, "Hungary is making a mockery of 'EU values'. It's time to kick it out," *The Guardian*, June 22, 2018, <https://www.theguardian.com/commentisfree/2018/jun/22/hungary-eu-values-refugees-viktor-orban>.

⁷⁶⁹ Tom Junes, "In Poland, Authoritarianism May Turn Out Half-Baked," *BalkanInsight*, May 19, 2020, <https://balkaninsight.com/2020/05/19/in-poland-authoritarianism-may-turn-out-half-baked/>.

⁷⁷⁰ Antoine Got, "Turkey's Crisis With The West: How A New Low In Relations Risks Paralyzing NATO," *War On The Rocks*, November 19, 2020, Erişim Tarihi: Kasım 9, 2021, <https://warontherocks.com/2020/11/turkeys-crisis-with-the-west-how-a-new-low-in-relations-risks-paralyzing-nato/>.

ötekileştirerek Ortadoğulu Müslüman bir ülke olarak tanımlamıştır.⁷⁷¹ Soğuk Savaş dönemi boyunca 1962’de Küba Füze krizi, 1971-73 arası Afyon krizi ve 1974’te Türkiye’nin gerçekleştirdiği iki Kıbrıs harekatı, 1964 Johnson Mektubu ve 1975-78 silah ambargosu gibi NATO ülkeleriyle yaşanan çeşitli krizlere rağmen⁷⁷² Türkiye Ortadoğu’da sadık ABD ve NATO müttefiki ve önemli bir ortak olarak görülmekteydi.⁷⁷³ Bu dönemde Türkiye milli güvenliği ve çıkarlarını NATO ile paralel yorumlamış, NATO politikalarını sorgulamadan otomatik desteklemiş ve NATO üyeliğini Batılı kimliğinin tescili olarak görmüştür. Bu bağlamda bu dönemde Türk ve Müslüman kimliğine sahip Türkiye’nin NATO üyeliği ve örgüt içindeki varlığı müttefikler için sorun olmazken özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde Türkiye’nin dış politika eylemlerinin NATO üyelerininkiyle çelişmesi nedeniyle NATO içindeki varlığı ve Avrupalı kimliği bir sorun olarak gösterilmiştir.⁷⁷⁴ Bu argümanı Türkiye’nin ABD ve diğer NATO üyeleriyle ikili ilişkilerinde yaşamış olduğu krizler kanıtlamaktadır. ABD ve diğer NATO üyeleri Türkiye’ye kendi istek ve çıkarlarını kabul ettiremediği için kimlik ve iç işleri üzerinden Türkiye’ye saldırmaktadır. Bu saldırılarda Türkiye’nin iç siyasetiyle ilgili konular ve yargı davalarına doğrudan müdahil olan ABD, Türkiye’nin insan hakları, hukukun üstünlüğü ve demokrasi karnesini baskı aracı veya koz olarak kullanmaktadır.⁷⁷⁵ Türkiye’nin iddialı, Batı’dan bağımsız bir Türk dış ve savunma politikası izleme isteği ve eylemlerinin ABD ve diğer NATO üyelerinin reel politik çıkarlarını aykırı olması ülkeyi hedef tahtası yapmaktadır. Bu dönemde Türkiye Katar ve Somali’de askeri üsler kurmuş, Suriye, Irak, Libya ve Kafkasya’ya askeri müdahalelerde gerçekleştirmiştir.⁷⁷⁶ Dağlık Karabağ savaşında Türkiye’nin Ermenistan’a karşı doğrudan Azerbaycan’ı desteklemesi de NATO içi krizi derinleştirmiştir. Kanada tepki olarak Türkiye’ye silah satışı

⁷⁷¹ Samuel P. Huntington, “The Clash Of Civilizations?” İçinde *Foreign Affairs Agenda, The New Shape Of World Politics: Contending Paradigms In International Relations*, Fareed Zakaria, et al., Revised Edition (New York: Foreign Affairs, W.W. Norton & Company, 1999), 85.

⁷⁷² William Hale, *Türk Dış Politikası 1774-2000*, çev. Petek Demir, (İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2003), 153-167.

⁷⁷³ Philip H. Gordon ve Omer Taspınar, *Winning Turkey: How America, Europe, And Turkey Can Revive A Fading Partnership*, (Washington, D.C. : Brookings Institution Press, 2008), 1.

⁷⁷⁴ Tarık Oğuzlu, “NATO ve Türkiye: Dönüşen İttifakın Sorgulayan Üyesi,” *Uluslararası İlişkiler* 9, no. 34 (Yaz 2012): 100-104.

⁷⁷⁵ Max Hoffman, *Flashpoints In U.S.-Turkey Relations In 2021*, (Washington D.C.: Center For American Progress, January 2021), 7-11, Erişim Tarihi: Kasım 9, 2021, https://cf.americanprogress.org/wp-content/uploads/2021/01/Flashpoints-In-USTurkey-Relations-1.pdf?_ga=2.131874319.1291435859.1636538935-2113824954.1636538935.

⁷⁷⁶ Hoffman, *Flashpoints*, 3.

durdurmuştur.⁷⁷⁷ Doğu Akdeniz’de yetki alanları ve enerji kaynaklarının paylaşılmasına yönelik rekabete Türkiye’nin de dahil olması ABD ve diğer NATO müttefiklerini rahatsız etmiştir. ABD ve NATO’nun AB üyeleri açık şekilde Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimini destekleyerek Doğu Akdeniz denkleminde Türkiye’yi saf dışı bırakmak istemiştir.⁷⁷⁸ Türkiye’nin doğrudan birincil düşmanı olan ve ülke güvenliğini olumsuz etkilemesine rağmen ABD ile diğer müttefiklerin Suriye’de ed-Devlet’ül İslamiyye fi’l Irak ve’s Şam (DAEŞ) terör örgütü ile mücadele bahanesiyle terör örgütü Kürdistan İşçi Partisi (Partîya Karkerên Kurdistanê-PKK) terör örgütünün Suriye uzantısı olan Demokratik Birlik Partisi (Partiya Yekîtiya Demokrat-PYD) terör örgütüne açık siyasi desteği ve ABD’nin askeri yardımları NATO üyeleri arasında Türkiye’nin dost-düşman skalasında düşman olarak konumlandırıldığını kanıtlamaktadır.⁷⁷⁹ Türkiye’nin Batı’ya ve özellikle de ABD’ye olan bağımlılığını azaltma çabası onu RF ve Çin ile daha yakın işbirliğine itmiş bu durum NATO üyeleri ve özellikle de ABD ile ilişkilerini sarsmıştır.⁷⁸⁰ Türkiye’nin RF’den S-400 savunma sistemlerini satın almasına karşılık ABD’nin Türkiye’yi F-35 savaş uçağı programından çıkarması buna güncel bir örnek verilebilir.⁷⁸¹ Soğuk Savaş döneminin aksine milli çıkarları frenleyecek SSCB tehdidinin olmamasının yanında üyelerin yeni bir misyon ve ortak tehdit algısı inşa etmede başarısız olması örgüt içi krizin asıl gerekçesidir. NATO içi krizde Türkiye ön plana çıkarılsa da krizin temel sebeplerinden biri Fransa, ABD, Almanya, İngiltere ve Türkiye gibi NATO üyeleri arasında dış politika tercih ve eylemlerinin yani milli çıkarların birbirine zıt kutuplarda olmasından kaynaklanmaktadır. NATO üyeleri önemli güvenlik konularında iş birliği yapıp müttefik olmak yerine karşı tarafta ve hatta düşman pozisyonunda bulunmaktadır. Bu durum Türkiye özelinde açık şekilde gözüktüğü için Türkiye diğer üyeler tarafından

⁷⁷⁷ Robbie Gramer ve Jack Detsch, “Turkey’s Caucasus Adventure Risks Another Crisis in NATO,” *Foreign Policy*, October 6, 2020, Erişim Tarihi: Kasım 9, 2021, <https://foreignpolicy.com/2020/10/06/turkeys-caucasus-nagorno-karabakh-conflict-risks-nato-crisis-armenia-azerbaijan/>.

⁷⁷⁸ Muhammed Kürşad Öztekin, “Doğu Akdeniz’de Değişen Enerji Jeopolitiği ve Türkiye,” *Güvenlik Stratejileri Dergisi* 16, no. 33 (2020): 27-39, doi: 10.17752/guvenlikstrjt.719964.

⁷⁷⁹ Bekir Aydoğan, “PYD’nin ABD-Rusya Denklemindeki Tercihi,” *Ortadoğu Analiz Dergisi* 7, no. 71 (Kasım-Aralık 2015): 58 ve 59.

⁷⁸⁰ Galip Dalay, “Order From Chaos: US-Turkey Relations Will Remain Crisis-Ridden For A Long Time To Come,” Brookings, January 29, 2021, Erişim Tarihi: Kasım 9, 2021, <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2021/01/29/us-turkey-relations-will-remain-crisis-ridden-for-a-long-time-to-come/>.

⁷⁸¹ Michael E. O’Hanlon ve Ömer Taşpınar, “Order From Chaos: Repairing The Rift With Turkey,” Brookings, November 18, 2020, Erişim Tarihi: Kasım 9, 2021, <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2020/11/18/repairing-the-rift-with-turkey/>.

NATO içi krizin birincil aktörü olarak sunulmaktadır.⁷⁸² Ayrıca Türkiye gibi NATO değerlerinden sapmakla suçlanan devletlere karşı örgütün müttefiklerini demokratik standartlara uyumunu takip ettiği ve sıkıştırmak amacıyla mekanizmaların devreye sokulduğu bir yapıya dönüşmesi fikir birliği ve siyasi uyumu sağlayamayacağı gibi Batı değerleri ve güvenlik çıkarlarına aidiyet duygusundan daha da uzaklaştıracaktır.⁷⁸³

Söz konusu iç krizin yalnızca Türkiye-NATO üyeleri arasında yaşanan bir kriz olmadığı da vurgulanmalıdır. NATO içerisinde ABD-AB krizinin de yaşandığı gözlemlenebilir. ABD'nin NATO'yu yeniden dizayn etme isteğine AB'nin karşı çıkması krizin başka bir boyutunu oluşturmaktadır.⁷⁸⁴ Bu kapsamda ABD Almanya'nın RF ile enerji ve diğer alanlarda işbirliği yapmasını kabul edilemez bulması ve zengin Almanya'nın korunması için ABD'nin maliyet yüklenmeyeceğini beyan etmesi krizi tırmandırmıştır. 2020'de Almanya'da yer alan 12 bin ABD askerlerini geri çekme kararı almıştır.⁷⁸⁵ NATO için ortak dış tehdidin belirlenmesinde yaşanan anlaşmazlık iç krizi kronikleştirmiştir. Bu bağlamda NATO içerisinde RF'nin konumu konusunda ABD ile AB üyelerinin uzlaşamaması krizin başka bir boyutunu oluşturmaktadır. ABD, NATO'yu Avrupa güvenlik garantisinden Asya-Pasifikte güvenlik sağlama mekanizmasına dönüştürme arzusu AB üyelerince paylaşılmamıştır. ABD NATO'nun RF askeri genişlemesi ile Çin'in siyasi ve ekonomik yayılmasına karşı kullanılmasını arzulamıştır.⁷⁸⁶ Buna karşılık örgüt içindeki üç grup olan küreselciler (ABD ve İngiltere), bölgeselciler (Fransa ve Almanya) ve "Madde 5'çiler" (Doğu ve Orta Avrupa'nın büyük kısmı) arasında örgüte biçilecek rol ve ortak düşman hakkında uzlaşamaması örgüt içi krizin düğüm noktasıdır. Bu yüzden söz konusu grupların konsensüse sahip olduğu yeni bir stratejik konsept yaratılması örgütün geleceği açısından hayati hale gelmiştir.⁷⁸⁷ Bu doğrultuda sorunların çözülmesi amacıyla ilk adım olarak ortak tehdit algısının uzlaşıldığına yönelik birlik

⁷⁸² Enes Bayraklı, "NATO'nun Krizi," SETA, Kasım 30, 2019, Erişim Tarihi: Kasım 9, 2021, <https://www.setav.org/natonun-krizi/>.

⁷⁸³ Henrick Larsen, "NATO's Strategic Concept: Three Do's and Don'ts," *Center for Security Studies (CSS) Policy Perspectives* 9, no.7 (June 2021): 2, Erişim Tarihi: Kasım 10, 2021, <https://doi.org/10.3929/ethz-b-000488882>.

⁷⁸⁴ Çağatay Özdemir, "NATO'da ABD-AB gerilimi ve Türkiye'nin konumu," AA, Temmuz 16, 2018, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/natoda-abd-ab-gerilimi-ve-turkiyenin-konumu/1205816>.

⁷⁸⁵ Muhterem Dilbirliği, "ABD'nin Almanya'dan asker çekmesi ne anlama geliyor?" AA, Ağustos 11, 2020, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/abd-nin-almanya-dan-asker-cekmesi-ne-anlama-geliyor/1938152>.

⁷⁸⁶ Tolga Sakman, "NATO 2030 projeksiyonu ve Asya-Avrupa dengesizliği," AA, Aralık 11, 2020, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/nato-2030-projeksiyonu-ve-asya-avrupa-dengesizligi/2073624>.

⁷⁸⁷ Henrick Larsen, "NATO's Strategic Concept," 4.

görüntüsü verilmesi olmuştur. İç krizin gölgesinde 2019'da NATO Londra Zirvesi sonuç bildirisinde RF açıkça düşman ve yükselen güç olarak Çin ise yeni rakip olarak ilan edilmiştir. Bunun yanında sonuç bildirgesinde NATO Genel Sekreterinden Dışişleri Bakanlarına, NATO'nun istişare dahil siyasi boyutunu güçlendirmek amacıyla bir öneri raporu sunmakla görevli kılınmıştır.⁷⁸⁸ NATO Genel Sekreteri Jean Stoltenberg tarafından John Bew, Greta Bossenmaier, Anja Dalgaard-Nielsen, Marta Dassù, Anna Fotyga, Tacan Ildem, Thomas de Maizi re (eşbaşkan), A. Wess Mitchell (eşbaşkan), Hubert V drine ve Herna Verhagen'den oluşan 10 üyelik bağımsız yansıma grubu kurulmuştur. Bu grup NATO'nun mevcut ve gelecekteki rolünün tespiti ve örgütün birliğinin, müttefikler arasında siyasi istişarenin ve NATO'nun siyasi rolünün nasıl g çlendirileceğine konularında tavsiye hazırlamıştır.⁷⁸⁹ 1-2 Aralık 2020'de sanal ortamda gerçekleştirilen NATO Dışişleri Bakanları toplantısında NATO adaptasyonunu yansıtan "NATO 2030: Yeni Bir Çağ İçin Birliktelik" başlıklı rapor incelemeye alınmıştır.⁷⁹⁰

14 Haziran 2021 Brüksel Zirvesi'nde ise NATO'nun 2030 raporu onaylanarak 9 öneri/önlem kabul edilmiştir. Bunlardan ilki NATO'daki siyasi istişareleri derinleştirme ve genişletmedir. Müttefiklerin güvenliğini etkileyen siyasi, ekonomik, teknolojik gibi bütün konularda daha fazla ve sık gerçekleştirilen istişarelerin yapılması kararı alınmıştır. İkinci olarak caydırıcılık ve savunmanın güçlendirilmesi taahhüdüdür. Bu taahhüt doğrultusunda askeri yapının güçlendirilmesi ve modernizasyonunun devamı kararı alınarak nükleer, konvansiyonel ve füze savunmadan oluşan   l  güvenlik st nunun, 2014 Savunma yatırımı taahhüdü ve 2024 yılına kadar gayri safi yurtiçi hasılanın %2'sini savunmaya, yıllık savunma harcamalarının %20'sini büyük yeni ekipmanlara harcamaya uyma hedefinin sürdürülmesi kararı alınmıştır.     nc  olarak NATO'nun teknolojik üstünlüğünü koruma taahhüdü verilmiştir. Askeri teknolojide işbirliğini arttırmak ve yapay zeka, veri-bilgi işlem, özerklik, kuantum, biyoteknoloji, hipersonik gibi yıkıcı

⁷⁸⁸ "London Declaration Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in London 3-4 December 2019," NATO/OTAN, Son Güncelleme: Aralık 4, 2019, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_171584.htm.

⁷⁸⁹ "NATO 2030. United for a new era": a Digest," NATO/OTAN, Son Güncelleme: Aralık 9, 2020, https://www.ndc.nato.int/news/news.php?icode=1509#_ednref2.

⁷⁹⁰ "Foreign Ministers address NATO 2030, Afghanistan, Russia, security in the Black Sea region, and the rise of China," NATO/OTAN, Son Güncelleme: Aralık 2, 2020, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_179805.htm.

teknolojilerle mücadele amacıyla sivil-akseri Savunma İnovasyon Hızlandırıcısı ve onu finanse edecek NATO İnovasyon Fonu kurmayı kabul etmiştir.⁷⁹¹

Dördüncü önlem olarak uluslararası barış ve güvenliğin korunmasını destekleyen ortaklar ve uluslararası örgütlerle işbirliği ve diyalogunu güçlendirme önerisi kabul edilmiştir. Beşinci olarak eğitim ve kapasite geliştirmeyi artırma taahhüdü verilmiştir. Bunun nedeni NATO çevresindeki çatışmaların ve istikrarsızlıkların NATO üyelerinin güvenliğini doğrudan etkilediğini kabul edilmesidir. Alınan altıncı kararla NATO'nun iklim değişikliğiyle mücadele ve adaptasyonu sağlayacak asli ve önemli uluslararası örgüte dönüşmesidir. Yedinci ve en önemli karar Genel Sekretere NATO için yeni bir Stratejik Konsept geliştirme görevi verilmiştir.⁷⁹² Sekizinci olarak Güçlendirilmiş Esneklik Taahhüdüyle 2030 doğrultusunda her müttefikin kendi ulusal dayanıklılığını arttırması kabul etmiştir. Enerji tedarik zincirlerini güvence altına alma ve çeşitlendirme, NATO kritik altyapısının (kara, deniz, uzay ve siber uzay) ve önemli endüstrilerin, zararlı ekonomik faaliyetlerden korumak da dahil olmak üzere dayanıklılığını arttırmak hedeflenmiştir. Gelişmekte olan teknolojilerin etkisi, yeni nesil iletişim sistemleri ve teknoloji ile fikri mülkiyeti korunması da dayanıklılık kapsamına alınmıştır.⁷⁹³

Raporu hazırlayanlardan Tacan İldem'e göre 138 tavsiyeyi sunan rapor değişen jeopolitik güvenlik ortamına NATO'nun kendisini uyarlaması ve siyasi boyutunu güçlendirmesi amacıyla örgüte yol haritası sunmuştur. İldem NATO askeri alandaki dönüşümünde büyük evrim geçirmesine rağmen ittifak içi siyasi ayrışma belirginleştiğini bu yüzden örgütün siyasi boyutunu güçlendirip gerekli uyarlamayı yapmasının birincil öneme sahip olduğunu vurgulamıştır.⁷⁹⁴ Ayrıca güncel güvenlik çevresinin asli özelliğinin jeopolitik rekabetin yeniden ortaya çıkması tespitini yapan raporda dört güvenlik riski sayılmıştır. RF asli ve birincil tehdit olarak görülürken askeri ve ekonomik deve dönüşen Çin'in NATO'ya yönelik doğrudan askeri tehdit olmadığı ancak olası tehdit skalasına girdiği

⁷⁹¹ "NATO 2030 What is NATO 2030?" NATO/OTAN, Factsheet, Haziran 2021, 1 ve 2, Erişim Tarihi: Ekim 6, 2020, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2021/6/pdf/2106-factsheet-nato2030-en.pdf.

⁷⁹² "Brussels Summit Communiqué Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Brussels 14 June 2021," NATO/OTAN, Son Güncelleme: Haziran 24, 2021, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_185000.htm.

⁷⁹³ "Strengthened Resilience Commitment," NATO/OTAN, Son Güncelleme: Haziran 15, 2021, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_185340.htm.

⁷⁹⁴ İpek Özbey, "Akil İnsanlar Grubu'ndan İldem, raporu anlattı 'Çin NATO'ya tehdit değil'," *Cumhuriyet*, Aralık 7, 2020, <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/akil-insanlar-grubundan-ildem-raporu-anlatti-cin-natoya-tehdit-degil-1796715>.

belirtilmiştir. NATO'nun "Güney'i" algıladığı çoklu tehditler ittifak için büyük sorunlar yaratmaktadır. Kuzey Afrika ve Orta Doğu'yu kapsayan, Sahra altı Afrika ve Afganistan'a kadar uzanan geniş bir coğrafi alandan kaynaklanan tehdidin ve istikrarsızlığın örgüt için güvenlik açığı yarattığı vurgulanmıştır.⁷⁹⁵ Son olarak raporda üyeler arasında konsensüs yokluğu sonucunda oy birliğiyle karar alınamaması nedeniyle kararların çoğunun engellenmesi sorununun çözülmesi için üç farklı öneri getirilmiştir. Bunlardan ilki ittifak yapısı içinde koalisyonlar kurmayken ikincisi daha istekli üyelerin ortak projeler yürütebilmesi amacıyla karar alma sürecindeki oy birliği ilkesinin esnetilerek nitelikli oy çoğunluğun uygulanabilmesidir. Son olarak bir müttefikin güvenliğini veya NATO'nun güvenilirliğini tehlikeye sokacak bir gecikme riski varsa yanıt vermek için bir zaman sınırı uygulanmalıdır. Hızlı karar alma süreçlerinde Genel Sekretere daha fazla özerklik verilmesi önerilmiştir.⁷⁹⁶

Yeni Stratejik Konsept oluşturma girişimlerine rağmen NATO içindeki krizin sürdüğü ve uzunca bir süre de devam edeceği söylenebilir. Çünkü NATO içi krizin sadece yeni bir Stratejik Konsept yaratılarak çözülemeyeceği düğüm noktasının NATO üyelerinin dış politika eylem ve çıkarlarının çatışması olduğu belirtilmelidir. Soğuk Savaş dönemindeki gibi güçlü ve belirgin bir tehdit algısının olmaması söz konusu çatışmaların dondurularak ikincil plana itilememesine neden olmaktadır. Bu bağlamda eleştirinin odak noktası NATO'da "birlik" görüntüsünün verilmesine rağmen iç krizin artarak devam etmesidir. İç krizin devam ettiğinin bir göstergesi de Eylül 2021'de ABD, İngiltere ve Avustralya arasında AUKUS askeri ittifakının kurulmasıdır. Söz konusu ittifakın kurulmasının iki temel motivasyonu bulunmaktadır. Bunlardan ilki ABD'nin Çin'e karşı NATO içerisinde güçlü bir tehdit algısı kurgulayamaması nedeniyle yeni bir ittifak arayışına girmesidir. ABD açısından AUKUS'u Çin'in askeri yükselişini ve genişlemesini dengeleyecek caydırmak amacıyla yaratılmıştır.⁷⁹⁷ İkincisi ise Avustralya'ya nükleer denizaltı satma projesi içermesiyle daha önce Avustralya'nın Fransa ile yapmış olduğu 12 denizaltı satış projesini iptal etmesidir. Öncel'e göre NATO içindeki sorunlu alanları ortaya çıkaran bu

⁷⁹⁵ NATO 2030: *United for a New Era, Analysis and Recommendations of the Reflection Group Appointed by the NATO Secretary General*, NATO Rapor, Kasım 25, 2020, 16-18, Erişim Tarihi: Eylül 7, 2021, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2020/12/pdf/201201-Reflection-Group-Final-Report-Uni.pdf.

⁷⁹⁶ Marco António Ferreira da Cruz, "NATO 2030": Survival In A New Era," 22.

⁷⁹⁷ Murat Yeşiltaş, "AUKUS Paketi: Çin'e Karşı Yeni Cephe," SETA, Eylül 18, 2021, Erişim Tarihi: Kasım 9, 2021, <https://www.setav.org/aukus-pakti-cine-karsi-yeni-cephe/>.

antlaşmayla ABD, AB ülkelerinin NATO içindeki sorumluluklarını yerine getirme seviyesi ve Çin’le geliştirdikleri pragmatik ilişkilerden rahatsız olduğu için AUKUS ile Fransa üzerinden güçlü bir mesaj vermiştir.⁷⁹⁸

2.7. NATO Coğrafi Alanının Dönüşümü: Genişleme Süreci ve Sınırları

Kurucu Antlaşmanın 6. Maddesi ittifakın korumakla sorumlu olduğu coğrafi alanın sınırlarını açıklamaktadır. Bu bağlamda her üye devletin egemenliği altında bulunan topraklar, hava sahası ve deniz egemenlik bölgesi olası silahlı saldırıya karşı koruma alanı ilan edilmiştir.⁷⁹⁹ 6. Madde haritada kesin çizgilerle belirlemek yerine sorumluluk alanını içeren ancak düşman açısından ihtilafa yer bırakmayan coğrafi sınırlar tanımlamıştır. Bu bağlamda “Kuzey Atlantik Bölgesi” antlaşmanın kapsadığı bölgenin genel terimi olarak seçilmiştir. Bu bölgenin Yengeç Dönencesi olarak belirlenen güney sınırları oldukça açık şekilde ifade edilmiştir. Bu kapsamda silahlı saldırı durumunda 5. Maddenin hangi coğrafi bölgelerde geçerli olacağı açıkça belirtilerek ihtilafa açık nokta bırakılmamıştır. Katı coğrafi sınırlar olması amaçlanmıştır.⁸⁰⁰ Bununla birlikte 6. Madde her yeni üye alımında katılım protokolüyle değiştirilerek kodifiye edilmiştir. Bu kapsamda Kuzey Makedonya’nın 2020’de üye olmasıyla birlikte 17 kez değiştirilmiştir. Her yeni müttefiki eklendiğinde coğrafi alan 6. maddede ele alınan yeni müttefik topraklarını kapsayacak şekilde genişletilmiştir.⁸⁰¹ 6. Maddeyle doğrudan bağlantılı olan 10. Maddede ise yalnızca Avrupa devletlerinin NATO’ya üye olabileceğini açık şekilde belirtilmişti. Bu kapsamda üyelik coğrafi şarta bağlanmış yalnızca Avrupa kıtasında bulunan devletlerin üye olabileceği ilan edilmiştir. Bu madde aslında NATO’nun ilk kurulduğunda Avrupa merkezli bölgesel bir yapılanma olarak dizayn edildiğini göstermektedir.⁸⁰² Soğuk Savaş döneminde genişlemeye ilişkin askeri teknolojinin zayıflığı, coğrafi engellerin savunmaya olumsuz etkisi, Almanya faktörü ve SSCB saldırı riski gibi bağımsız değişkenler analize dahil edilmiştir. Bu kapsamda döneme ilişkin şu hipotez geçerli

⁷⁹⁸ Rifat Öncel, “5 Soru: AUKUS Güvenlik Ortaklığı Anlaşması,” SETA, Eylül 17, 2021, Erişim Tarihi: Kasım 9, 2021, <https://www.setav.org/5-soru-aukus-guvenlik-ortakligi-anlasmasi/>.

⁷⁹⁹ “The North Atlantic Treaty Washington D.C.-4 April 1949,” NATO/OTAN, Son Güncelleme: Nisan 10, 2019, https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_17120.htm.

⁸⁰⁰ Antoaneta Boeva ve Ivan Novatny, “Scope and Historical Developments of Article 6,” *Emory International Law Review* 34, 0 (2019): 122 ve 123, Erişim Tarihi: Eylül 25, 2020, <https://scholarlycommons.law.emory.edu/eilr/vol34/iss0/8>.

⁸⁰¹ Boeva ve Novatny, “Scope and Historical Developments,” 125.

⁸⁰² Nick Minogue, “The North Atlantic Treaty at 70-Article 10,” *Emory International Law Review* 34, no. 0 (2019): 165, Erişim Tarihi: Eylül 25, 2020, <https://scholarlycommons.law.emory.edu/eilr/vol34/iss0/11>.

bulunmuştur. NATO'nun SSCB'den algıladığı tehdit bu dönemde üç genişleme evresi yaşamasının temel sebebidir. Soğuk Savaş sonrası dönemde ise yeni üye alımı için “Avrupa devleti” şartının ve coğrafi bölge tanımlamasının esnetildiği ve yeniden tanımlandığını tespiti yapılabilir. Balkanlar ve Kafkasya bölgelerinin genişleme alanı ilan edilmesi bu durumu kanıtlamaktadır. Bununla birlikte Soğuk Savaş sonrası dönemde NATO'nun genişlemesine ilişkin Avrupa'nın bölünmüşlüğü ortadan kaldırmak, RF'nin çevrenmesi, serbest piyasa ve demokratik rejim transferi, ABD ulusal çıkarları için işlevsel araç olması, entropiyi engellemek amacıyla destek tabanını genişletmek gibi farklı bağımsız değişkenler analize dahil edilerek iki farklı hipotez öne sürülmüştür. NATO'nun destek tabanını arttırarak entropiyi engellemesi Soğuk Savaş sonrası NATO'nun yeni üyeler almasının asli nedenidir. İkinci hipotez ise Soğuk Savaş sonrası NATO'nun genişlemesi RF'nin eninde sonunda Batı karşıtı pozisyona geçeceği öngörüsüyle ve RF'nin çevrenmesi gerekçesiyle gerçekleşti. Bu kapsamda NATO'nun coğrafi dönüşümünün RF'nin çevrenmesi üzerine kurgulanmış ancak yine RF'nin askeri müdahaleleri nedeniyle ulaşabileceği nihai sınırlarına ulaşmıştır.

Kurulduğundan günümüze kadar NATO sekiz genişleme evresi geçirmiş ve otuz üyeyle⁸⁰³ etki alanını genişleterek hem askeri operasyonlarının etkisi hem de coğrafi kapsamı bakımından dünyada muadili olmayan gündemi ve eylemleri küresel etki yaratabilen küresel bir örgütlenmeye dönüşmüştür. Tehditlerin küresel nitelik kazanması NATO'nun bu tehditlerle mücadelesinin küresel düzleme yaymasına neden olmuş ve bunun sonucunda NATO genişlemiştir.⁸⁰⁴ Bu genişleme evreleri Doğu ve Batı Avrupa'yı birleştirerek istikrarlı ve güvenli bir Avrupa yaratarak NATO için siyasi ve diplomatik faydalar sağlamıştır. Yeni üyelerin iç siyasi düzenin sağlarken sınır anlaşmazlıklarını hafifleterek ve devam eden revanşizmi dondurmıştır.⁸⁰⁵ Genişleme süreci NATO ittifakı için avantajlar, fırsat ve kabiliyetler bakımından olumlu etki yaratırken diğer yandan NATO içi derinleşmeyle ilişkili üç konuda NATO'ya olumsuz etki yaratmıştır. Bunlardan

⁸⁰³ “NATO Nedir,” NATO/OTAN, Erişim Tarihi: Eylül 10, 2021, https://www.nato.int/nato-welcome/index_tr.html.

⁸⁰⁴ Ivo Daalder ve James Goldgeier, “Global NATO,” *Foreign Affairs* 85, no. 5 (2006):105, Erişim Tarihi: Eylül 10, 2021, <https://www.jstor.org/stable/20032073>.

⁸⁰⁵ Mark F. Cancian ve Adam Saxton, *Future NATO Enlargement Force Requirements and Budget Costs*, Center for Strategic & International Studies (CSIS) Raporu, (Lanham: Rowman & Littlefield, September 2021), 35, Erişim Tarihi: Eylül 10, 2021, https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/publication/210908_Cancian_NATO_Enlargement_0.pdf?qqEGB6Cp83mAH9SmFMdhFA0c4IwPq39A.

ilki örgüt içi oy birliğiyle karar alma konusudur. Genişlemeyle birlikte üye sayısının artması oy birliğiyle uzlaşarak karar alma sürecini yavaşlatmış ve zorlaştırmıştır.⁸⁰⁶ İkincisi ve özellikle askeri operasyonlarda görünür hale gelen kolektif eyleme geçme sorunudur. Soğuk Savaş dönemiyle kıyaslandığında Soğuk Savaş sonrası genişlemeyle kolektif eyleme geçme sorunu artmıştır.⁸⁰⁷ Üçüncü olarak Soğuk Savaş sonrası NATO genişlemesiyle belirsiz siyasi özelliklere, önemsiz askeri güce ve komşu devletlerle riskli ilişkilere sahip üyelerin eklenmesi NATO'yu krizli coğrafyalara ve konulara müdahil etmiştir. NATO'nun söz konusu ülkelerle genişlemesi etki alanını genişletirken etkili bir güvenlik mekanizması olma yeteneğini zayıflatmaktadır.⁸⁰⁸ Aslında her iki dönemde de değişen seviyelerde NATO, genişleme süreçleriyle RF dahil çok sayıda devletin çıkarlarını ciddi şekilde etkileyen karmaşık uluslararası sorunlara ve konulara taraf olmuştur.⁸⁰⁹

2.7.1. NATO'nun Soğuk Savaş Döneminde Genişleme Süreci ve Nedenleri

Soğuk Savaş döneminde NATO'nun genişlemesinde temel motivasyon SSCB ve komünizmin tehlikesiydi. Genişlemede hem aday ülkelerin hem de NATO'nun güvenlik ihtiyacı oldukça belirleyici olmuştur. NATO aday ülkelerin demokratik, ekonomik, coğrafi pozisyonunu gözardı ederek jeopolitik gerekçelerle genişlemiştir. NATO kurulduğundan beri kendisini demokrasiler ittifakı olarak sunsa da üyelerin gerçekteki durumu her zaman bu imaja uymamıştır. 1949'da kurucu üyelerden olan Portekiz üyeliğe diktatörlük rejimiyle kabul edilirken, Yunanistan ve Türkiye'de demokratik düzen tam anlamıyla oturmamıştı.⁸¹⁰ 1967-1974 arası Yunanistan'da Albaylar Cundası hakimken⁸¹¹

⁸⁰⁶ Loren G. Traugott, *Is Consensus Still Necessary Within NATO?*, NDC Research Report, (Rome: NATO Defense College Research Division, 2016), 3 ve 4, Erişim Tarihi: Eylül 10, 2021, <http://www.jstor.org/stable/resrep10296>.

⁸⁰⁷ Joseph Lepgold, "NATO's Post-Cold War Collective Action Problem," *International Security* 23, no. 1 (1998): 91 ve 93, Erişim Tarihi: Eylül 10, 2021, <https://www.jstor.org/stable/2539264>.

⁸⁰⁸ Ted Galen Carpenter, *NATO at 60: A Hollow Alliance*, Policy Analysis no. 635, (Washington D.C.: Cato Institute, 2009), 2 ve 3, Erişim Tarihi: Eylül 10, 2021, file:///C:/Users/user/Downloads/SSRN-id1464845%20(1).pdf.

⁸⁰⁹ Mahmut A. Gareev, "The Expansion of NATO Does Not Solve, But Aggravates Security Issues," *Die Friedens-Warte* 72, no. 3 (1997): 301, Erişim Tarihi: Eylül 10, 2021, <https://www.jstor.org/stable/23778196>.

⁸¹⁰ Thomas M. Magstadt, "Defolu Demokrasiler: NATO'ya Yeni Üyeliği Planlanan Ülkelerin Politik Liyakatinin Müphemliği Üzerine," İçinde *Yeni NATO Soğuk Savaş'tan Sıcak Savaşa*, haz. ve çev. Musa Ceylan, (İstanbul: Ülke Kitapları Yayınevi, 1999), 93.

⁸¹¹ Mutlu Yıldırım, "Gelişmiş Batı Demokrasilerinde Sivil Asker İlişkilerine Dair Farklı Çözümler," *İnsan ve İnsan Dergisi* 6, no. 20 (2019): 371.

Türkiye’de ise 1960, 1971, 1980, 1997 yıllarında askeri müdahaleler gerçekleşmişti.⁸¹² İlk genişleme evresinde NATO içerisinde aday ülkelerin topraklarının coğrafi olarak Avrupa’da olmadığı ve Avrupalı kimliği taşımadıkları tartışmaları da yaşanmıştır. Bu kapsamda Türkiye’nin coğrafi olarak topraklarının Akdeniz ve Ortadoğu bölgesinde olması ve benzer şekilde Yunanistan’ında Akdeniz’de olması nedeniyle ABD ve diğer Avrupa ülkeleri NATO’ya üyeliklerine uzun süre karşı çıkmıştır.⁸¹³ 1949-1952 arası dönemde Türkiye ve Yunanistan’ın NATO’ya üyeliği önünde İngiltere ve İskandinav ülkelerinin muhalefeti bulunması üyeliklerini geciktirmiş ve her iki ülkede 1950 Kore savaşına asker göndermiştir.⁸¹⁴ Çoğunluğu Müslüman bir Türkiye ve Ortodoks Hristiyanlığı milli kimliğiyle eşdeğer gören Yunanistan’ın⁸¹⁵ üyeliğinin NATO’nun Hristiyan ve demokratik karakterine zarar vereceği savunulmuştur.⁸¹⁶ Türkiye’nin NATO üyeliğine uzun süre karşı çıkan İngiltere, iki ülkenin üyeliğini Türkiye’nin Doğu ve Güneydoğu bölgesine Ortadoğu’dan bir saldırı olması durumunda NATO’nun koruması dışında kalacağına dair bir deklarasyonu imzalaması karşılığında kabul etmiştir.⁸¹⁷

Bu kapsamda ilk genişleme evresi 1952’de Türkiye ve Yunanistan’ın NATO’ya üye olmasıyla gerçekleşmiştir. Türkiye’nin üye olma çabasının temelinde SSCB’den algılanan güvenlik tehdidinin yanı sıra NATO’nun demokrasiler birliği olarak görülmesi ve Avrupalı kimliği taşıdığıının tescillemesi yatarken ABD ve NATO açısından Türkiye, SSCB’nin Ortadoğu ve Doğu Akdeniz’de yayılmasını engellemesi bağlamında oldukça kritik kabul edilmekteydi.⁸¹⁸ Avrupa’ya olası SSCB saldırısında NATO’nun güney kanadını koruyabilmek amacıyla Kafkasya ve Urallardaki endüstri bölgelerinin bombalanması şart görülmekteydi. Coğrafi olarak ABD ve NATO’nun buna erişimi

⁸¹² Osman Ağır, “Türkiye’de Askeri Darbeler Karşısında Siyaset Kurumunun Tutumu,” *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 15 (2018): 6-12.

⁸¹³ Süleyman Ekici ve Abdulkadir Baharççek, “NATO’ya Üyelik Sürecinde Türkiye ABD İlişkileri,” *Birey ve Toplum Dergisi* 6, no. 11 (2016): 154 ve 155.

⁸¹⁴ Türkaya Ataöv, *NATO And Turkey*, Publications Of The Faculty Of Political Science Of The University Of Ankara, no:306, (Ankara: Sevinç Basım Evi, 1970), 110-112.

⁸¹⁵ Turgay Cin, “Yunanistan Anayasasına Göre Devlet Kilise İlişkisi,” *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 19, no.2 (2017): 1-59.

⁸¹⁶ Ekici ve Baharççek, “NATO’ya Üyelik Sürecinde,” 159.

⁸¹⁷ Mustafa Özalp, “Fayda ve Zararlar: Çıkmakla Kalmak Arasında Türkiye-NATO İlişkileri,” *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 3, no.2 (2018): 410 ve 411.

⁸¹⁸ Musa Ceylan, “Soğuk Savaş’ın Sonu, Yeni NATO ve Türkiye,” İçinde *Yeni NATO Soğuk Savaş’tan Sıcak Savaşa*, haz. ve çev. Musa Ceylan, (İstanbul: Ülke Kitapları Yayınevi, 1999), 19-20.

ancak Türkiye ve Yunanistan'ın üyeliğiyle mümkündü.⁸¹⁹ Kafkasya'ya erişimin yanı sıra iki ülkenin üyeliğiyle NATO, Ege Denizi'ne doğrudan erişim sağlamıştır. Ancak ilk genişlemenin NATO açısından dezavantajı olası SSCB saldırısı durumunda Yunanistan'ın Kuzeyi ve Türkiye'nin Doğusu bağlamında NATO desteğinin sadece deniz yoluyla sağlanabileceği kara cepheleri içermesiydi. Bu dezavantaj Türkiye'nin üyeliğiyle NATO toplam kara kuvvetleri bakımından gücünü arttırmasıyla dengelenmiştir.⁸²⁰

İkinci genişleme evresinde de FAC'ın Doğu Almanya ile 1393 km, diğer Varşova Paktı devletleriyle ise 1700 km'den daha uzun kara sınırı olması,⁸²¹ SSCB tehdidi ve asker sayısı bakımından Alman konvansiyonel gücünün sağlayacağı fayda NATO'ya kabul edilmesinde belirleyici olmuştur. 1955'de FAC, NATO'ya üye olmuştur.⁸²² Aslında NATO üyeliği FAC üzerinde bir kısıtlama olarak kabul edilmiş ve buna göre tasarlanmıştır. Diğer NATO ülkelerinden farklı olarak FAC'ın Silahlı Kuvvetleri NATO'nun komuta yapısına tamamen entegre edilmiş ve kitle imha silahlarına erişimden vazgeçmiştir. Konvansiyonel silah üretimi ise Batı Avrupa Birliği vasıtasıyla ciddi şekilde sınırlandırılmıştır. Ayrıca FAC, NATO müttefiklerinin kendi topraklarına asker yerleştirmesini de kabul etmiştir.⁸²³ SSCB, FAC'ın NATO üyeliğine tepki olarak Doğu Almanya Cumhuriyeti dahil uydularıyla birlikte Varşova Paktı'nı kurmuştur.⁸²⁴ Aslında ABD ve İngiltere tarafından NATO'ya entegre edilmesi istense de Alman militarizminin yeniden canlanmasından korkan Fransa'nın FAC'ın yeniden silahlanmasına şiddetle karşı çıkması üyeliğini oldukça geciktirmiştir. FAC'ın SSCB'ye karşı kendi güvenliğini

⁸¹⁹ A. Haluk Ülman, "NATO ve Türkiye," *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi* 22, no. 4 (1967): 149 ve 150.

⁸²⁰ Ferdinando Sanfelice di Monteforte, "On the Geostrategic Aspects of NATO's Enlargement," *İçinde NATO At 60: The Post Cold War Enlargement And The Alliance's Future*, ed. Anton Bebler, NATO Science For Peace And Security Series, E, Human and Societal Dynamics, (Amsterdam: IOS Press, 2010), 131, <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e000xtr&AN=315806&lang=tr&site=ehost-live>.

⁸²¹ Steve Hoadley, "West German defence dilemmas," *New Zealand International Review* 12, no. 3 (1987): 6, Erişim Tarihi: Mayıs 4, 2021, <http://www.jstor.org/stable/45233650>.

⁸²² Robert Gerald Livingston, "West Germany A Favorite Ally," *German Politics & Society*, no. 9 (1986): 4, Erişim Tarihi: Mayıs 4, 2021, <http://www.jstor.org/stable/23735163>.

⁸²³ Gebhard Schweigler, "Unravelling at the Margins? West Germany and the Alliance," *Harvard International Review* 9, no. 1 (1986): 31, Erişim Tarihi: Mayıs 4, 2021, <http://www.jstor.org/stable/42760900>.

⁸²⁴ "West Germany & the U.S.: What's Wrong With The Alliance?" *Great Decisions*, 1983, 80, Erişim Tarihi: Mayıs 4, 2021, <http://www.jstor.org/stable/43682078>.

sağlaması ve Batı kampının güçlenmesi isteği ile Alman militarizminin yeniden canlanması korkusunun yarattığı çelişki ancak 1955'te çözülebilmiştir.⁸²⁵

Üçüncü genişleme evresinde ise 1982'de İspanya'nın katılımıyla gerçekleşmiştir. İspanya'nın NATO'ya katılmak istemesinin nedenleri ilk iki genişleme evresine benzer şekilde güvenlik ve geç gelen demokratik düzenin korunmasıydı. 1936-1975 arası dönemde Franco diktatörlüğüyle yönetilmiş olan İspanya'nın 1978 sonrası başlayan demokratikleşme sürecinde ki aksaklıkların yanında⁸²⁶ NATO'ya katılma konusunda İspanyol siyasi partileri arasında derin fikir ayrılıkları, BASK ayrılıkçılığı, NATO üyelerinin bir kısmının İspanya'nın Batılı devletlerle ekonomik ve politik olarak uyumlu olmadığı gerekçesiyle üyeliğe karşı çıkması gibi sebeplerle gecikmiştir.⁸²⁷ İspanya'nın üyeliğini NATO'nun kabul etmesinin asıl nedeni ise Türkiye-Yunanistan üyeliklerine benzer şekilde jeopolitik gerekçelerdi. İspanya'nın NATO için önemi Akdeniz ve Atlantik'e erişiminden ve karadan veya denizden gelebilecek herhangi bir işgalin önündeki doğal engellerden kaynaklanan coğrafi konumundan kaynaklanmaktaydı. İspanya'nın Cebelitarık Boğazı-Kanarya Adaları deniz geçiş yolları hattı ile Atlantik ve Akdeniz arasındaki ana deniz yolları üzerindeki hakimiyeti önem taşımaktadır.⁸²⁸ Bunun yanında İspanya'nın üyeliği sayesinde NATO, ABD'den NATO müttefiklerine gidecek geçiş ve askeri lojistik destek hattını güvenceye alınmış olacaktı.⁸²⁹

2.7.2. NATO'nun Soğuk Savaş Sonrası Genişleme Süreci: Farklı Bakış Açıları, Nedenleri ve Kurumsal Çerçevesi

Soğuk Savaşın sona ermesiyle NATO'nun varlık gerekçesi olan SSCB'nin ortadan kalkmış olduğu ve muadili Varşova Paktı gibi dağılacağı öngörülmüştür. Ancak NATO dağılmak yerine kapsamlı bir kimlik değiştirme siyaseti izlemiş ve bu siyasetin bir parçası olarak da bünyesine yeni üyeler katarak genişleme süreci başlatmıştır. Aslında

⁸²⁵ Fikret Birdişi, "Alman Stratejik Kültürünün Dönüşümü ve Almanya'nın Uluslararası Politikaya Proaktif Katılımı," *Güvenlik Bilimleri Dergisi* 8 no.2 (2019): 368.

⁸²⁶ Burcu Demir, "Demokratikleşme Sürecinde Terörizm Bağlamında Bir Karşılaştırma: İspanya ve Türkiye," *Euro Politika Dergisi*, no.1 (2016): 56-59.

⁸²⁷ Seth S. King, "Spain Enters NATO As First Country To Join Since 1955," *The New York Times*, Mayıs 31, 1982, Erişim Tarihi: Mayıs 4, 2021, <https://www.nytimes.com/1982/05/31/world/spain-enters-nato-as-first-country-to-join-since-1955.html>.

⁸²⁸ Antonio Zea, "Should Spain Join NATO," *Naval War College Review* 32, no. 6 (1979): 80 ve 81, Erişim Tarihi: Mayıs 4, 2021, <http://www.jstor.org/stable/44641965>.

⁸²⁹ Zea, "Should Spain Join NATO," 82.

NATO'nun lağvedilmeyeceği Almanya sorununu çözülmesiyle açıkça ortaya çıkmıştı. Bu çerçevede 9 Kasım 1989'da Berlin duvarının yıkılmasıyla sona eren Soğuk Savaş, parçalanmış Almanya sorununu uluslararası siyasetin ilk gündemi haline getirmiştir. 12 Eylül 1990'da işgal rejimini sona erdirilerek Almanya'ya bağımsızlığı verilmiştir.⁸³⁰ Birleşmiş bir Almanya'nın aşırı güç kazanması sonucu uluslararası barışı tehdit etmesi olasılığının devam ettiğini öngören Batı, birleşmeyi AB ve NATO'ya entegrasyonu şartıyla kabul etmiştir.⁸³¹ Bu kapsamda Ekim 1990'da Doğu Almanya yönetimi FAC ile birleşme antlaşması imzalanmıştır. Sonuç olarak eski Demokratik Alman Cumhuriyeti topraklarını içine alan FAC, NATO üyeliğini de korumuştur.⁸³² Almanya sorunu çözüldükten sonraki dönemde NATO'ya yeni üyeler alınacağını açık kapı politikasıyla ilan etmiştir. Açık kapı politikası katılma şartlarını yerine getirebilecek herhangi bir ülkenin üye olabileceği anlamına gelmekteydi. Bu politika NATO'yu sınırlı üyeliğe sahip etkili bir askeri ittifaktan büyük boyutlu, ancak belirsiz bir işlev ve etkinliğe sahip bir varlığa dönüştürmüştür.⁸³³ Açık kapı politikası kapsamında ilk genişleme 1999'da Çek Cumhuriyeti, Polonya ve Macaristan'ın üyeliğiyle gerçekleşmiştir.⁸³⁴ İkinci genişleme 2004'te Bulgaristan, Estonya, Letonya, Litvanya, Romanya, Slovakya ve Slovenya'nın,⁸³⁵ üçüncü genişleme 2009'da Arnavutluk ve Hırvatistan'ın, dördüncü genişleme 2017'de Karadağ'ın⁸³⁶ son genişleme ise 2020'de Kuzey Makedonya'nın katılımıyla gerçekleşmiştir. Böylece NATO üye sayısı otuza çıkmıştır.⁸³⁷

Bununla birlikte genişleme sürecinin NATO açısından yaratmış olduğu ve ilerleyen dönemlerde yaratacağı avantajlar ile dezavantajlar bağlamında değerlendirmek gerekmektedir. NATO'nun genişlemesi konusunda Uluslararası İlişkiler literatüründe

⁸³⁰ M. Cem Oğultürk ve Ferhat Dağıstan, "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Almanya'nın Balkanlar'a Etkisi," *Savunma Bilimleri Dergisi* 16, no.1 (2017): 35 ve 37.

⁸³¹ Nail Alkan, "ABD'nin Almanya Politikası," *Avrasya Dosyası Dergisi* 6, no.2 (2000): 61-65.

⁸³² Chauncy D. Harris, "Unification of Germany in 1990," *Geographical Review* 81, no. 2 (1991): 173, Erişim Tarihi: Mayıs 4, 2021, doi:10.2307/215981.

⁸³³ Robert J. Art, "Creating a Disaster: NATO's Open Door Policy," *Political Science Quarterly* 113, no. 3 (1998): 383, Erişim Tarihi: Mayıs 5, 2021, doi:10.2307/2658073.

⁸³⁴ "NATO'nun Genişlemesine İlişkin Kronoloji," İçinde *Yeni NATO Soğuk Savaş'tan Sıcak Savaşa*, der.ve çev. Musa Ceylan, (İstanbul: Ülke Kitapları Yayınevi, Kasım 1999), 148.

⁸³⁵ R. G. Gidadhubli, "Expansion of NATO: Russia's Dilemma," *Economic and Political Weekly* 39, no. 19 (2004): 1885, Erişim Tarihi: Mayıs 4, 2021, <http://www.jstor.org/stable/4414989>.

⁸³⁶ Sandro Knezović, "Impact of NATO," İçinde *Resilience in the Western Balkans*, ed. Lange Sabina, Zoran Nečev ve Florian Trauner, Report no. 36, (Paris: European Union Institute for Security Studies (EUISS), 2017), 31, Erişim Tarihi: Mayıs 4, 2021, <http://www.jstor.org/stable/resrep07086.8>.

⁸³⁷ Şerife Çetin, Furkan Abdula ve Dildar Baykan, "Kuzey Makedonya NATO'nun 30'uncu üyesi oldu," *Anadolu Ajansı*, Mart 27, 2020, Erişim Tarihi: Kasım 12, 2020, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kuzey-makedonya-natonun-30uncu-uyesi-oldu-1782278>.

genişlemeyi savunan ve NATO açısından faydalı bulan, karşı çıkan ve kontrollü-sınırlı savunan olmak üzere üç farklı yaklaşım bulunmaktadır. Ancak genişleme sürecini açıklamada oldukça yetersiz olan Uluslararası İlişkiler teorileri ve aynı teorinin temsilcileri arasında genişleme konusunda görüş birliği bulunmamaktadır. Bu nedenle disiplindeki teorilerin genişlemeye bakış açısını değerlendirmek yerine genişleme sürecinin NATO’da yaratacağı etki ve sonuca göre ayırım yapmak çalışmanın bağlamı açısından yerinde bulunmuştur. Literatürde genişlemeyi savunan ve olumlu gören bir kesim genişleme sürecini ABD öncülüğünde Neo-Liberal politikaların ve Sosyal İnşacı yaklaşımların bir uygulaması olarak görmüş NATO’nun Avrupa-Atlantik kolektif savunma ittifakından küresel güvenlik örgütüne dönüştüğü sonucuna varmıştır.⁸³⁸ Bu yaklaşıma göre NATO askeri ittifak vizyonuna liberal demokrasilere dayalı uluslararası istikrar sunan BM’nin bölgesel versiyonuna dönüşmüştür.⁸³⁹ Bu görüşe göre NATO, Barış İçin Ortaklık (BİO), Akdeniz Diyalogu ve İstanbul İşbirliği Girişimi (İİG) gibi programlarla uluslararası alanda diğer ülkelerle işbirliği yoluyla Avrupa-Atlantik bölgesinin güvenliğini arttırmaktadır.⁸⁴⁰ Ayrıca birbirine bağlı çoklu güç merkezlerine, paylaşılan güvenlik açıklarına ve değişime duyarlı olan günümüz güvenliğine yönelik tehditlerinin küresel veya ulus ötesi nitelikte olması küresel düzeyde mücadeleyi zorunlu kılmaktadır. NATO ortaklıkları sayesinde bu tehditlerle mücadelede daha iyi performans gösterecekti.⁸⁴¹

NATO’nun genişlemesini savunanların temel argümanı RF’nin Soğuk Savaş sonrası oluşan düzenden memnun kalmayacağı eninde sonunda Avrupa için tehdit yaratacağı projeksiyonuna dayanmaktadır. Bu yüzden NATO’nun genişlemesini gerekli olduğunu düşünmektedir. Revizyonist bir RF, bölgede gücünü yeniden inşa etmeyi ve arttırmaya çalışacağı için Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin NATO üyeliği sayesinde RF’ye karşı

⁸³⁸ Güngör Şahin, *Küresel Güvenlik ve NATO, Teori-Aktör-Tehdit-Risk*, (Ankara: Detay Yayıncılık, Ocak 2016), 162-164.

⁸³⁹ George Friedman, *Gelecek 10 Yıl*, çev. Tayfun Törüner, 2. Baskı (İstanbul: Pegasus Yayınları, Temmuz 2012), 163.

⁸⁴⁰ Wolfgang Rudischhauser, “Adaptations Needed: NATO Partnership Programmes in the 21st Century,” (Working Paper, Federal Academy for Security Policy, 2019), 1 ve 2, Erişim Tarihi: Mayıs 5, 2021, <http://www.jstor.org/stable/resrep22162>.

⁸⁴¹ Franklin D. Kramer, *NATO Global Partnerships: Strategic Opportunities and Imperatives in a Globalized World*, (Washington D.C.: Atlantic Council 2013), 2, Erişim Tarihi: Mayıs 5, 2021, <https://www.atlanticcouncil.org/wp-content/uploads/2013/03/NATOPartnerships2013.pdf>.

korunabilecekti.⁸⁴² Bu bağlamda genişlemeyi reel politığe uygun gören ve savunan Realist bir kesime göre ise genişleme güç dengesi kuramına uygundur. Aslında NATO içindeki bir kesim tarafından RF en başından beri tehdit olarak algılanmış ve asıl öteki olarak konumlandırılmıştı. RF'nin NATO üyeliğinin tartışıldığı bir dönemde 1994'te Almanya Savunma Bakanı Volker Rühe'nin sözleri RF ile ilgili tehdit algısına dayanan bu görüşü desteklemektedir. Rühe'ye göre RF, NATO'ya veya AB'ye asla üye olamaz. Çünkü RF'nin NATO'da olması örgütü çalışamaz hale getirir ve NATO'yu yıkıma götürür.⁸⁴³ Bu yaklaşıma göre SSCB'nin dağılmasıyla ardılı RF buhar olup uçmamıştı. Zayıf durumda olsa da varlığı göz ardı edilemeyecek bir gerçeklikti. ABD ve NATO tarafından 90'lı yıllarda zayıf durumda olan RF'nin oldukça uzun dönem güçlenemeyeceği düşünülmüş ve RF'ye yönelik doğrudan baskı uygulanmamıştı. Bunun yerine RF'yi çevreleme stratejisiyle yani NATO'yu doğuya doğru genişleterek sağlamayı tercih etmiştir.⁸⁴⁴ Genişlemeyi savunan başka bir yaklaşımsa NATO taahhüdü verilmemiş Orta Avrupa ülkelerinin RF'ye yönelik kendi başına güvenlik arayaşı içine girme projeksiyonudur. Bu durum olasılığı bölgede çatışma ve istikrarsızlıkla sonuçlanabilir.⁸⁴⁵ Genişlemeyi savunan Realist kanadın diğer açıklaması ise genişlemenin RF-Almanya rekabetini engelleyecek olmasıdır. Orta ve Doğu Avrupa üzerinden RF-Almanya arasında yaşanacak olası rekabetin 2. Dünya Savaşı öncesinde yaşanan güç dengesinde ki bozulmaya benzer şekilde yeni bir dünya savaşını tetikleme ihtimalinin devam ettiği düşünülmüştür. Bu yaklaşıma göre RF'nin yeniden güçlenmesi ve emperyalist politika izlemesi durumunda Almanya'nın algılayacağı tehdit silahlanmasına sebep olacaktır. NATO'nun Orta ve Doğu Avrupa'yı içine alarak genişlemesi ise hem ABD'nin işin içinde olmasıyla Almanya'nın kontrol altında tutulması anlamına gelmekte hem de RF'nin revizyonist politikalarına karşı söz konusu bölge korunmuş olmaktadır.⁸⁴⁶ Genişlemenin NATO'ya fayda sağladığını savunan bu yaklaşıma göre günümüzde dahi NATO, RF'ye karşı etkili bir tehdit unsuruyken, Almanya'yı NATO bağı içinde tutan,

⁸⁴²Christopher L. Ball, "Nattering NATO Negativism? Reasons Why Expansion May Be a Good Thing," *Review of International Studies* 24, no. 1 (1998): 53, Erişim Tarihi: Mayıs 5, 2021, <http://www.jstor.org/stable/20097505>.

⁸⁴³Mark Kramer, "The Reverberations Of NATO Enlargment In Russia," *Security Dialogue* 31, no. 4 (2000): 505, Erişim Tarihi: Mayıs 5, 2021, <http://www.jstor.org/stable/26296720>.

⁸⁴⁴ Friedman, *Gelecek 10 Yıl*, 161 ve 162.

⁸⁴⁵ Ball, "Nattering," 56.

⁸⁴⁶ Michael Mandelbaum, "Preserving the Peace: The Case Against NATO Expansion," *Foreign Affairs Dergisi* 74, no. 3 (1995): 9-13, Erişim Tarihi: Mayıs 5, 2021, doi:10.2307/20047118.

müttefikleri Balkanlar, Akdeniz ve Ortadoğu kaynaklı yeni tehditlere karşı koruyan sigorta polisi niteliğindedir.⁸⁴⁷

Genişleme sürecine tamamen karşı çıkan bazı kesimlere göre genişlemenin derinleşmeye feda edildiği bir süreç yaşanmıştır. Bu görüşü savunanlara göre örgüte çok sayıda yeni üye alımı örgütün karar alma süreçlerini yavaşlatarak idari yapılanma dahil pek çok konuda örgüte olumsuz yansımıştır. Genişleme sürecinin hızı ve farklı dinamikler içermesi aday ülkelerin NATO standartlarına uyum konusunda senkronizasyonu ve konsolidasyonu zorlaştırmıştır. Farklı siyasi çıkarları olan üye sayısı arttıkça, NATO karar verme süreci daha karmaşık ve zaman alıcı hale gelmiştir. Ayrıca üye olmayan 3. devletlerle ve NATO müttefikleri arasında her bir adayın katılımı öncesinde tam olarak çözülmemiş olan bazı anlaşmazlıklar veya sorunlar NATO'ya dahil edilmiştir.⁸⁴⁸ Bunun yanında NATO'nun genişlemesiyle örgüt yeni sorunlu alanlara ve çatışma bölgelerine de komşu olmuştur. Genişleme formülü temel Avrupa sorunlarını çözmekten uzak, RF'yi kısırtan ve NATO'yu yeni tehditlerle karşı karşıya bırakan bir hata olarak görülmüştür.⁸⁴⁹ Neo-Realist ekol genişlemeye karşı çıkmış genişlemeyi açıklanmaya muhtaç ve rasyonel olmayan hata olarak yorumlamıştır. Onlara göre NATO'nun genişlemesi doğrudan RF'nin çevrelenmesi ve sistem dışına itilmesi anlamına gelirken RF'yi kaçınılmaz olarak ABD/Batı karşıtı pozisyona çekecektir. Genişlemenin rasyonel olmamasının nedenleri RF tehdidinin çok düşük seviyede olması, genişlemenin getireceği ekonomik ve savunma alanındaki maliyet, yeni üyelerin zayıf ekonomik ve askeri durumunun örgüte katkı sağlamayacağıdır.⁸⁵⁰ John Mearsheimer'da Soğuk Savaş sonrası Sovyet tehdidinin ortadan kalkmasıyla NATO'nun VP gibi dağılacağını ifade etmiş ancak genişleme süreci tartışmaları başlayınca tek varlık gerekçesini Alman militarizminin kontrol altında tutulması olarak açıklamıştır.⁸⁵¹ George F. Kennan'a göre NATO'nun

⁸⁴⁷ Joseph S. Nye. JR, *Amerikan Gücünün Paradoksu*, çev. Gürol Koca, (İstanbul: Literatür Yayınları, Temmuz 2003), 41.

⁸⁴⁸ Justus Gräbner, "On NATO's Post-Cold War Eastern Enlargement," İçinde *NATO At 60: The Post Cold War Enlargement And The Alliance's Future*, ed. Anton Bebler, NATO Science For Peace And Security Series, (Amsterdam: IOS Press, 2010), 136.

⁸⁴⁹ Charles-Philippe David ve Jacques Levesque, *Future Of NATO: Enlargement, Russia, and European Security*, Foreign Policy, Security, and Strategic Studies, (Montreal: McGill-Queen's University Press, 1999), 10-13, Erişim Tarihi: Mayıs 5, 2021, <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e000xtr&AN=404215&lang=tr&site=ehost-live>.

⁸⁵⁰ Şener Aktürk, "NATO Neden Genişledi? Uluslararası İlişkiler Kuramları Işığında NATO'nun Genişlemesi ve ABD-Rusya İç Siyaseti," *Uluslararası İlişkiler* 9, no. 34 (2012): 77 ve 78.

⁸⁵¹ John J. Mearsheimer, "Back to the Future: Instability in Europe after the Cold War," *International Security* 15, no.1 (1990): 5 ve 6, <https://doi.org/10.2307/2538981>.

genişlemesinin Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD politikasının en ölümcül hatası olarak nitelenmiş, RF'yi militarist ve Batı karşıtı milliyetçi bir pozisyona geçireceğini savunarak genişlemeye karşı çıkmıştır.⁸⁵² Genişlemeye karşı olmayan ancak kontrollü ve sınırlı şekilde yapılmasını savunan üçüncü yaklaşımdan Zbigniew Brzezinski'ye göre ise çok sayıda, hızlı şekilde ve kontrolsüz üye alımı entegrasyonu engelleyerek ittifakı zayıflatacaktır. Bu yaklaşımı savunanlara göre genişleme hem NATO'nun bütünlüğü ve kapasitesi zorlanmadan hem de RF kısıktırılmadan gerçekleştirilmeliydi.⁸⁵³

NATO'nun Soğuk Savaş sonrası dönemde genişleme motivasyonunun temelinde hayatta kalma (surviver) bulunmaktaydı. Algılanan tehdidin veya asli amacın yok olması durumunda dağılma ve yok olma eğilimi gösteren askeri ittifaklar ve uluslararası örgütler hayatta kalma mücadelesi vermekte değişime direnç gösterdiklerinde ise ölüm gerçekleşmektedir. Soğuk Savaşın bitmesiyle gerçekleşen çevresel değişimle birlikte yok olma riski NATO içinde geçerli olmuştur. Örgütlerin hayatta kalmayı sağlamak için örgütsel varlığın gerekliliğinin onaylanması ve değişime uyum sağlaması gerekmektedir. Bu kapsamda NATO için öncelikli olan asli görev ve amaçları değil hayatta kalmak olduğu için yeni roller, görevler ve amaçlar üstlenerek ve destek tabanını genişleterek kendini yeni çevreye adapte etmektedir. Bu kapsamda NATO açısından Soğuk Savaş sonrasında örgütün varlığını devam ettirmesi yeni misyonlar üstlenilmesi ve destek tabanının genişletilmesi bağlamında yeni üyelerin alınmasıydı.⁸⁵⁴ SSCB'nin dağılmasıyla 1990'lı yıllarda Rus tehdidinin ortadan kalktığı düşünülerek RF dahil merkezi ve doğu Avrupa ülkelerinin NATO'ya üye yapılması tartışılmış bu genişlemenin AB ile paralel gitmesi bu sayede Avrupa'nın bölünmüşlüğüne ortadan kaldırılması ve NATO içerisinde olası Avrupalı muhalif eksenlerin engellemesi hedeflenmişti.⁸⁵⁵ Ancak RF'nin olası üyeliğinin gerçekçi olmadığı ileriye sürülen süreçlerde ortaya çıkmıştır. James Goldgeiger'e göre Soğuk Savaş sonrası dönemde genişlemeyi ABD'nin resmi politikası haline getiren dönemin ABD Başkanı Bill Clinton, Ulusal Güvenlik Danışmanı Antony

⁸⁵² George F. Kennan, "A Fateful Error," *NY Times*, Şubat 5, 1997, Erişim Tarihi: Mayıs 5, 2021, <https://www.nytimes.com/1997/02/05/opinion/a-fateful-error.html>.

⁸⁵³ Zbigniew Brzezinski, "Genişlemenin İkilemleri," İçinde *Yeni NATO Soğuk Savaş'tan Sıcak Savaşa*, haz. ve çev. Musa Ceylan, (İstanbul: Ülke Kitapları Yayınevi, Kasım 1999), 33-37.

⁸⁵⁴ Robert B. McCalla, "NATO's Persistence after the Cold War," *International Organization* 50, no. 3 (1996): 457 ve 458, Erişim Tarihi: Mayıs 6, 2021, <http://www.jstor.org/stable/2704032>.

⁸⁵⁵ Havva Kök, "NATO'nun Genişlemesi: Avrasya'da Rusya-ABD Nüfuz Mücadelesi," İçinde *"Sıcak Barış"ın Soğuk Örgütü: Yeni NATO, "Yeni Tehditler, Konseptler, Arayışlar, Dönüşüm ve Alan Dışı Operasyonlar"*, ed. Mehmet Seyfettin Erol, (Ankara: Barış Platin Yayınları, Ekim 2012), 175.

Lake ve Dışişleri Bakan yardımcısı Richard Holbrooke iken⁸⁵⁶ genişleme arzusunun temelinde yatan dürtü demokrasi ve serbest piyasa ekonomisinin yayılması sayesinde savaşların önlenmesi yani NATO'nun uluslararası barışın teminatı ve istikrar kaynağı olarak sunulması hayatta kalmasını sağlamaktı.⁸⁵⁷ Bunun yanında ABD bakımından varlığını sürdüren ve genişleyen NATO hem ABD ulusal çıkarlarına uygun hem de ABD nüfuzunu arttırmada işlevseldi. ABD NATO sayesinde Avrupa bağlantısını koruyarak AB'nin NATO'dan bağımsız ve ayrı güvenlik örgütlenmesi kurmasını engelleyebilirdi. Ayrıca AB ülkeleri açısından da NATO'nun devamlılığı aslında iki konuda fayda sağlamasından kaynaklanmaktaydı. Bu faydalardan ilki AB'nin NATO'dan bağımsız kendi güvenlik yapısının olmaması ve NATO'nun Avrupa güvenliği için hayati görülmesidir.⁸⁵⁸ İkinci fayda ise iki dünya savaşına neden olmuş, birleşmiş ve silahlanmış bir Almanya'nın Soğuk Savaş sonrası dönemde Avrupa güvenliği için yeniden tehdit oluşturması riskinin NATO ile kontrol altında tutulmak istenmesidir. Almanya'nın NATO'ya politik-askeri entegrasyonu sayesinde tarihsel Alman militarizminin canlanması kontrol altında tutulacak ve NATO'nun Fransa gibi diğer üyelerinin algıladığı tehdit minimum seviyeye indirilmiş olacaktı.⁸⁵⁹

NATO'nun genişleme isteğinin ikinci nedeni bölünmemiş bir Avrupa yaratmak amacıyla demokratik liberal devlet düzeni ve serbest piyasa ekonomisini içeren reformların NATO vasıtasıyla gerçekleştirilmesiydi.⁸⁶⁰ Eski doğu bloku üyelerinde yaşanacak oldukça riskli ve kırılgan geçiş süreçlerinden kaynaklanabilecek ekonomik, sosyal ve siyasi krizlerin bölünmemiş Avrupa güvenliğini olumsuz etkileyebileceği düşünülmüştür.⁸⁶¹ Bu bağlamda NATO'ya yeni katılacak aday ülkelerin NATO kontrolünde demokratik, insan haklarına saygılı, hukukun üstünlüğünü dayanan devlet düzenleri ve siyasi iktidar kontrolünde olan ordu yapılanmasına sahip olması için reformlar yapması istenmiştir.⁸⁶²

⁸⁵⁶ James M. Goldgeiger, "NATO Expansion: The Anatomy of A Decision," *Washington Quarterly* 21, no.1 (1998): 85 ve 86, Erişim Tarihi: Mayıs 5, 2021, doi: 10.1080/01636609809550295.

⁸⁵⁷ Goldgeiger, "NATO Expansion," 87.

⁸⁵⁸ Arif Bağbaşıoğlu, *NATO'nun Dönüşümü'nün Balkanlar'a Yansımaları: Müdahale, Genişleme, Ortaklıklar*, (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, Eylül 2018), 17 ve 18.

⁸⁵⁹ Celeste A. Wallander, "Institutional Assets and Adaptability: NATO after the Cold War," *International Organization* 54, no. 4 (2000): 716 ve 717, Erişim Tarihi: Mayıs 8, 2021, <http://www.jstor.org/stable/2601379>.

⁸⁶⁰ Thomas M. Magstadt, "Defolu Demokrasiler," 111.

⁸⁶¹ Bağbaşıoğlu, *NATO'nun Dönüşümü'nün*, 17.

⁸⁶² Magstadt, "Defolu Dmokrasiler," 92 ve 93.

ABD'nin ağırlığını koyduğu genişleme yanlısı görüş ekseninde NATO dağılmak yerine eş zamanlı olarak bir dizi genişleme süreci ve kimlik dönüşümü evresi geçirerek yok olma durumundan kurtulmuştur. NATO genişleme sürecini kurumsal temele dayandırmak için 1991'de Kuzey Atlantik İş birliği Konseyi'ni (KAİK) kurmuş ve 1994'te BİO başlatmıştır. SSCB'den ayrılan eski Sovyet Cumhuriyetleri dahil Eski Doğu Bloku ülkelerinin katılıma davet edilerek NATO ile söz konusu ülkeler arasında askeri ve siyasi iş birliğini geliştirmek hedeflenmiştir.⁸⁶³ RF'den tehdit algılayan ve güvenlik arayışı içinde olan eski Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri NATO'ya üye olarak yeni kazandıkları bağımsızlıklarını güçlendirmek istemiştir. BİO ile NATO'ya hemen üye yapılmayarak RF'nin olası tepkisi sınırlandırılmıştır. BİO ile “ortak üye” statüsü alan devletler ulusal savunma bütçelerinin yapımında şeffaflık, BM-AGİT sorumluluğundaki askeri operasyonlara katılma, ordunun sivil hükümet ile kontrolü, NATO Barışı koruma, insani yardım gibi görevlerde NATO ile iş birliği, demokrasi, insan hakları ve uluslararası hukuka uygun davranmayı taahhüt etmişlerdir.⁸⁶⁴ Bu kapsamda NATO BİO aracılığıyla üye olmayı hedefleyen ülkelere otoriter komünist rejimden liberal demokratik düzene geçmelerine yardım ederek bu ülkelerde ki savunma reformlarının NATO/Batı standartlarına uygun şekilde şekillendirmiştir.⁸⁶⁵

2.7.3. RF'nin Genişleme Sürecine Tepkileri ve NATO Genişleme Sürecinin Coğrafi Sınırları

RF, Soğuk Savaş sonrası dönemde NATO'nun genişleme sürecine her genişleme evresinde artan seviyede karşı çıkarak tepki vermiştir. RF'nin geleneksel olarak genişleme sürecine karşı çıkma politikası ve olumsuz tavrının bazı nedenleri bulunmaktadır. Bunlardan ilki RF, NATO'nun uluslararası siyasette BM'nin yerini alan bir “demokrasiler birliğine” dönüşmesini arzulamamaktadır. Çünkü böyle bir dönüşüm RF'nin BM Güvenlik Konseyi'nde veto hakkı ile sahip olduğu RF'nin nüfuzunda azalmayla sonuçlanacaktır. İkinci olarak ABD'nin hegemonyasında tek kutuplu dünya düzenine her fırsatta karşı çıkan ve çok kutuplu siyasal sistemi savunan RF, kendisini çok kutuplu sistemin ana oyuncularından biri olarak görmektedir. Bu kapsamda NATO'nun genişlemesi RF'nin siyasi potansiyelini azaltmaktadır. RF'nin komşularının NATO'ya

⁸⁶³ Serdar Keskin, *NATO-Rusya İlişkileri*, 16 ve 17.

⁸⁶⁴ Bağbaşıoğlu, *NATO'nun Dönüşümü'nün*, 87-89.

⁸⁶⁵ Güngör Şahin, *Küresel Güvenlik ve NATO*, 149 ve 150.

girmesi RF'nin öncülüğünü yaptığı örgütlere katılmayı otomatik olarak reddetmeleri anlamına gelmektedir.⁸⁶⁶ Geleneksel RF karşıtlığının bir diğer nedeni de RF'de siyasi iktidar değişimidir. Özellikle 1997'de Batı yanlısı Atlantikçiler iktidarı Batı-NATO karşıtı ve Rus milliyetçisi olan Avrasyacılar iktidarıyla yer değiştirmiş bu kesim günümüzde dahi iktidarını korumuştur. NATO'nun genişleme süreciyle RF'yi çevrelediği ve genişlemenin aslında RF'ye karşı olduğu görüşü hâkim olmuştur.⁸⁶⁷ RF bakımından NATO genişledikçe ABD'nin nüfuzu artmakta ve NATO aracılığıyla RF siyasi ve askeri olarak çevrelenmektedir. Bu algı Rus milliyetçisi/batı karşıtı Avrasyacı görüşlerin temelini oluşturmaktadır.⁸⁶⁸ Buna rağmen RF, NATO genişleme sürecinin tamamen dışında da kalmamak için NATO ile kurumsal mekanizmalarla dahil olmayı da bir strateji olarak kullanmıştı. RF'nin NATO'yla 1994'te RF ile BİO Anlaşması, RF-NATO Kurucu Senedi ile 1996-1997'de NATO-RF Ortak Daimî Konseyi kurulması ve Mayıs 2002'de NATO-RF Konseyi'ni kuran antlaşmalara imza atması bu durumu kanıtlamaktadır.⁸⁶⁹ ABD ve NATO açısından RF uluslararası sisteme dahil edilerek NATO'nun genişleme sürecine direnç göstermesi engellenmesi hedeflenmişti. Bu kapsamda bir yandan RF, Uluslararası Para Fonu, Dünya Bankası, G7 ve Dünya Ticaret Örgütü'ne kabul edilirken diğer yandan kurumsal düzlemde özel ilişkiler kurarak genişlemeden kaynaklanacak olası siyasi-askeri nitelikli risk ve krizlerin engellenmesi arzulanmıştı.⁸⁷⁰

Soğuk Savaş sonrası NATO'nun genişleme süreci Doğu ve Orta Avrupa'ya yönelik olmuş ve AB ile eş güdüm içinde yürümüştür. Genişlemenin asıl amacı Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde batı değerlerini pekiştirmek ve bölünmüş Avrupa'yı yeniden birleştirmektir. NATO üyeliğiyle bu ülkeler Batı'ya bağlanarak kalıcı güvenlik ve istikrar yaratmıştı.⁸⁷¹ NATO'da ilk genişleme 1999'da Çek Cumhuriyeti, Polonya ve

⁸⁶⁶ Konstantin K. Khudoley, "Russian Federation," İçinde *NATO At 60: The Post Cold War Enlargement And The Alliance's Future*, ed. Anton Bebler, NATO Science for Peace and Security Series, E, Human and Societal Dynamics, (Amsterdam: IOS Press, 2010), 117 ve 118, Erişim Tarihi: Mayıs 6, 2021, <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e000xtr&AN=315806&lang=tr&site=ehost-live>.

⁸⁶⁷ Gordon M. Hahn, "Rus İç Siyaseti ve NATO'nun Genişlemesi," İçinde *Yeni NATO Soğuk Savaş'tan Sıcak Savaşa*, haz. ve çev. Musa Ceylan, (İstanbul: Ülke Kitapları Yayınevi, 1999), 66-68.

⁸⁶⁸ Keskin, *NATO-Rusya İlişkileri*, 44 ve 45.

⁸⁶⁹ Havva Kök, "NATO'nun Genişlemesi," 182.

⁸⁷⁰ Michael Rühle, "NATO enlargement and Russia: myths and realities," *NATO Review*, Temmuz 1, 2014, Erişim Tarihi: Mayıs 8, 2021, <https://www.nato.int/docu/review/articles/2014/07/01/nato-enlargement-and-russia-myths-and-realities/index.html>.

⁸⁷¹ Ronald D. Asmus, "Europe's Eastern Promise: Rethinking NATO and EU Enlargement," *Foreign Affairs* 87, no. 1 (2008): 97 ve 98, Erişim Tarihi: Mayıs 8, 2021, <http://www.jstor.org/stable/20020270>.

Macaristan'ın üyeliğiyle gerçekleşmiştir. RF'nin ilk genişlemeye tepkisi söylem düzeyinde olumsuz olsa da RF genişlemeyi durduracak gücü olmadığı için kabullenmiştir.⁸⁷² Ancak RF söz konusu genişlemenin Avrupa'da yeni bir bölünmeye yol açacağı konusunda NATO'yu uyarmıştı. Eğer NATO askeri varlığı yeni üyelerin topraklarına yerleştirilirse RF'nin bunu kendi güvenliğine doğrudan bir tehdit olarak göreceği açıktır. Bu durum RF-Batı arasında Soğuk Savaş sonrası kurulu olan karşılıklı güvenin zedelenmesi ve eski korkuların yeniden canlanarak RF-Batı ilişkilerinin yeni bir Soğuk Savaş başlatması anlamına gelmekteydi. NATO ve ABD ise genişleme sürecinin yaratacağı yeni askeri krizleri engellemek amacıyla iki yol izlemiştir. İlk olarak yeni üye topraklarına nükleer silahların yerleştirilmeyeceği garantisi vermiştir. İkincisi siyasal diyalog mekanizmalarıyla RF'nin sürece karşı çıkması minimize edilmek istenmiştir.⁸⁷³ RF'nin endişelerini haklı çıkarırcasına Doğu ve Orta Avrupa'ya genişlemesi ve RF'nin çevrelenmesinde Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya'nın üyeliği ilk halkaydı.⁸⁷⁴

NATO'nun ikinci genişleme halkası ilk genişleme evresinde RF'nin "kırmızı çizgi" olarak ilan ettiği Estonya, Letonya ve Litvanya'dan oluşan Baltık ülkelerinin ve Bulgaristan, Romanya, Slovakya ile Slovenya'nın 2004'te katılımıyla gerçekleşmiştir.⁸⁷⁵ ABD için Soğuk Savaş sonrası NATO'nun genişlemesi Avrupa'nın yeniden birleşmesiyle iki dünya savaşına yol açan Avrupa'da barış ve istikrarın korunması bağlamında önem taşımaktadır.⁸⁷⁶ Bunun yanında Slovenya, Romanya ve Bulgaristan'ın üyeliğiyle Avrupa'ya Balkanlardan gelebilecek istikrarsızlığa karşı koruma kalkını kazanmış ve kriz yönetimi kabiliyetini arttırmıştır.⁸⁷⁷ 1991'e kadar SSCB'ye bağlı

⁸⁷² James B. Steinberg ve Philip H. Gordon, "NATO Enlargement: Moving Forward; Expanding the Alliance and Completing Europe's Integration," (Policy Brief, The Brookings Institution, 2001), 2, Erişim Tarihi: Mayıs 8, 2021, <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/pb90.pdf>.

⁸⁷³ Alexei K. Pushkov, "Don't Isolate Us: A Russian View of NATO Expansion," *The National Interest* 47, (1997): 58-61, Erişim Tarihi: Mayıs 8, 2021, <http://www.jstor.org/stable/42896937>.

⁸⁷⁴ Siret Hürsoy, "NATO's Problematic Enlargement Toward Central And Eastern European Countries," *Ege Akademik Bakış Dergisi* 2, no.2 (2002): 68.

⁸⁷⁵ Maria Mälksoo, "The Baltic States' Rocky Road To NATO," İçinde *NATO At 60: The Post Cold War Enlargement And The Alliance's Future*, ed. Anton Bebler, NATO Science for Peace and Security Series, E, Human and Societal Dynamics, (Amsterdam: IOS Press, 2010), 29-33, Erişim Tarihi: Mayıs 6, 2021. <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e000xtr&AN=315806&lang=tr&site=ehost-live>.

⁸⁷⁶ Johanna Granville, "The Many Paradoxes of NATO Enlargement," *Current History* 98, no. 627 (1999): 165, Erişim Tarihi: Mayıs 8, 2021, <http://www.jstor.org/stable/45318321>.

⁸⁷⁷ Mihaela Vasii ve Michael Schmitt, "NATO Enlargement on the Eve of the Second Round," *Connections* 1, no. 1 (2002): 83, Erişim Tarihi: Mayıs 8, 2021, <http://www.jstor.org/stable/26322930>.

Cumhuriyetler olan Baltık ülkelerinin⁸⁷⁸ NATO'ya üyeliğiyle ilk kez NATO askeri donanımı ve altyapısı eski SSCB topraklarına girmiş ve yeni RF sınırlarına taşınmıştır.⁸⁷⁹ Aslında NATO'nun Baltık ülkeleri de dahil olmak üzere Doğu Avrupa'ya genişlemesi Avrupa'nın siyasi-askeri sınırını eski SSCB toprakları sınırlarına kayması anlamına gelmektedir.⁸⁸⁰ Jeostratejik olarak NATO revizyonist RF'nin geri dönüşü durumunda Baltık Denizi bölgesinin Doğu bölümünü üç Baltık ülkesi sayesinde koruma imkanı kazanmıştır.⁸⁸¹ 2000'li yıllarda RF'nin kendi toprakları dışında yaşayan 25 milyonluk Rus diasporasını kullanarak gerçekleştirdiği askeri müdahalelerin korkusu yanında Rus tarihinin Baltıklar üzerindeki sömürgecilik girişimleri ile dolu olması Baltık ülkelerinde endişe kaynağıdır. Bu bağlamda tarihsel hafıza Baltık ülkelerinin NATO'nun koruma şemsiyesine girmek isteğinde asli olarak belirleyicidir.⁸⁸² RF'nin bu genişlemeye karşı çıkmasının ise iki nedeni bulunmaktadır. Bunlardan ilki Karadeniz'de çevrelenmesi ve çok dar bir alana sıkışması korkusudur. Soğuk Savaş döneminde Karadeniz'e kıyısı olan tek NATO üyesi Türkiye iken Bulgaristan ve Romanya'nın 2004 yılında NATO'ya üye olması ve NATO'nun Gürcistan ve Ukrayna'yla yakınlaşması NATO'nun Karadeniz'de etkinliği artmıştır. Soğuk Savaş döneminde Karadeniz Sovyet deniziyken bu genişleme sonrasında RF, Karadeniz'de Kuzeybatı Kafkasya kıyılarına sıkışmıştır. NATO, bölgedeki etkinliğini artırmak amacıyla askeri üsler inşa ederek RF'yi çevrelemektedir.⁸⁸³ RF karşıtlığının diğer nedeni ise geniş kapsama alanı sağlayan Baltık Hava Gözetim Ağı (Baltic Air Surveillance Network-BALTNET) erişimi sayesinde NATO'nun RF toprakları ve hava trafiğini takip edebilme yeteneği kazanmasıdır.⁸⁸⁴ RF, eskiden SSCB'nin bir parçası olan ve RF'nin yakın çevrenin bir parçası olarak görülen

⁸⁷⁸ Mark Kramer, "NATO, the Baltic States and Russia: A Framework for Sustainable Enlargement," *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)* 78, no. 4 (2002): 732, Erişim Tarihi: Mayıs 8, 2021, <http://www.jstor.org/stable/3095754>.

⁸⁷⁹ Graeme P. Herd, "Baltic Security Politics," *Security Dialogue* 28, no. 2 (1997): 253, Erişim Tarihi: Mayıs 21, 2021, <http://www.jstor.org/stable/26296534>.

⁸⁸⁰ Robert Legvold, "Managing the New Cold War: What Moscow and Washington Can Learn From the Last One," *Foreign Affairs* 93, no. 4 (2014): 77, Erişim Tarihi: Mayıs 21, 2021, <http://www.jstor.org/stable/24483560>.

⁸⁸¹ Iivi Zajedova, "The Baltic States' Security and NATO Enlargement," *Perspectives*, no. 13 (1999): 83, Erişim Tarihi: Mayıs 8, 2021, <http://www.jstor.org/stable/23615944>.

⁸⁸² Uğur Yasin Asal ve Furkan Terzi, "Rus Dış Politikasında Değişimin Felsefi Temelleri: NATO Genişlemesine Yönelik Baltıklar'da Bir İmparatorluk Tepkisi," *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 19, no.37 (2020): 623-625.

⁸⁸³ Doğan Şafak Polat, "NATO ve Rusya Federasyonu'nun Yeni Mücadele Alanı: Karadeniz," *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi* 5, (2017): 51 ve 52.

⁸⁸⁴ Mark Kramer, "NATO, the Baltic States and Russia," 744.

Baltık ülkelerinin üyeliğini ulusal güvenliği için asli tehdit olduğunu ilan etmiştir. Baltık ülkelerinin üyeliği NATO askeri tesisleri ve üslerinin doğrudan RF sınırına gelmesi anlamına geliyordu. Ayrıca RF'nin kendisiyle doğrudan kara bağlantısı bulunmayan Litvanya ile Polonya arasındaki toprağı olan Kaliningrad sorunu bulunmaktaydı.⁸⁸⁵ İkinci genişlemede Slovenya'nın üyeliğine RF tepkisi olmaması oldukça ilginçtir. Geçmişte Slovenya'nın SSCB uydusu ve WTO üyesi olmaması bunda belirleyicidir.⁸⁸⁶

2008'de Bükreş Zirvesinde NATO genişleme yönünü Güney Kafkasya olarak belirlemiş ve Gürcistan'ın yeni aday üye olarak ilan edilmiştir.⁸⁸⁷ Aslında ABD Gürcistan, Azerbaycan ve Ukrayna'nın NATO üyeliğini desteklerken Fransa ve Almanya adayların üyeliğine karşı çıkmıştır.⁸⁸⁸ Ayrıca Gürcistan'ın NATO'ya üye olma isteğı 2008'de onu RF ile savaşa götürmüş ve Gürcistan'ın parçalanmasıyla sonuçlanmıştır. NATO'nun Gürcistan'da RF ile karşı karşıya gelmesi⁸⁸⁹ nedenleriyle Güney Kafkasya ve Ukrayna genişlemesi gündemden düşmüş 2008'de NATO Bükreş Zirvesinde yeni genişleme bölgesi Balkanlar olarak kabul edilmiştir.⁸⁹⁰ Bu eksenle NATO'nun üçüncü genişlemesi 2009'da Arnavutluk ve Hırvatistan'ın dördüncü genişleme 2017'de Karadağ'ın katılımıyla gerçekleşmiştir.⁸⁹¹ İki Balkan ülkesi olan Arnavutluk ve Hırvatistan'ın coğrafi konumu NATO açısından jeostratejik öneme sahiptir. İlk jeostratejik önemi yeni iki üyeyle NATO'nun sınırının Adriyatik Denizine dayanmış olmasıdır. İkinci önemi ise Balkanlarda ortaya çıkabilecek ani krizlere müdahalede NATO'nun müdahale yeteneğinin ve lojistik destek sağlama kabiliyetinin güçlendirmiş olmasıdır. Arnavutluk, güneyde NATO üyesi olan Yunanistan, doğuda Kuzey Makedonya ve Kosova ile kuzeyde Karadağ ile sınırı bulunmaktadır. Hırvatistan kuzeyde Slovenya, doğuda

⁸⁸⁵ R. G. Gidadhubli, "Expansion of NATO: Russia's Dilemma," *Economic and Political Weekly* 39, no.19 (2004): 1885 ve 1886, Erişim Tarihi: Mayıs 8, 2021, <http://www.jstor.org/stable/4414989>.

⁸⁸⁶ Anton Bebler ve Milan Jazbec "Slovenia," *İçinde NATO At 60: The Post Cold War Enlargement And The Alliance's Future*, ed. Anton Bebler, NATO Science for Peace and Security Series, E, Human and Societal Dynamics, (Amsterdam: IOS Press, 2010), 53, Erişim Tarihi: Mayıs 8, 2021, <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e000xtr&AN=315806&lang=tr&site=ehost-live>.

⁸⁸⁷ Marcel de Haas, "Russia at NATO's Chicago Summit," *Atlantisch Perspectief* 36, no. 4 (2012): 13, Erişim Tarihi: Mayıs 8, 2021, <https://www.jstor.org/stable/48580988>.

⁸⁸⁸ Andrei P. Tsygankov, "The Russia-NATO mistrust," *Communist and Post-Communist Studies* 46, no.1 (2013), 182, Erişim Tarihi: Mayıs 8, 2021, <https://www.jstor.org/stable/48610383>.

⁸⁸⁹ Julie Wilhelmsen, "Russia's view of Georgia A NATO proxy yet again?" (Policy Brief, Norwegian Institute of International Affairs (NUPI), 2020), 2, Erişim Tarihi: Mayıs 8, 2021, <http://www.jstor.org/stable/resrep27588>.

⁸⁹⁰ Gabriele Cascone, "NATO Enlargement and the Western Balkans," *İçinde NATO in Search of a Vision*, ed. Gülnur Aybet ve Rebecca R. Moore, (Washington, D.C.: Georgetown University Press, 2010), 186 ve 187, Erişim Tarihi: Mayıs 8, 2021, <http://www.jstor.org/stable/j.ctt2tt3mp.13>.

⁸⁹¹ Sandro Knezović, "The Impact Of NATO," *İçinde Resilience in the Western Balkans*, 31.

Macaristan ve Sırbistan ve batıda Adriyatik, güneyde ise Bosna Hersek’le sınırı bulunmaktadır. Arnavutluk’un Kosova’ya ve Hırvatistan’ın ise Bosna Hersek’e olan sınırı söz konusu ülkelerdeki çatışma ve kriz durumlarından NATO’ya müdahale yeteneğini arttırmıştır.⁸⁹² Karadağ’ın üyeliğine RF oldukça sert tepki göstermiştir. 2006’da Sırbistan’dan ayrılan Karadağ’ın NATO’ya katılmasını engellemek amacıyla Rus askeri istihbarat servisi üyeleri Eduard Shirokov ve Vladimir Popov aracılığıyla batı yanlısı hükümeti devirmeye çalışmıştır.⁸⁹³ Hırvatistan ve Arnavutluk’tan sonra Karadağ’ın üyeliğiyle Balkanlar bölgesinde RF, NATO tarafından çevrelenmiştir. RF açısından Balkanlarda tek müttefik Sırbistan kalmıştır.⁸⁹⁴ Karadağ 2.400 kişilik orduya sahip ve yüz ölçümü küçük bir ülke olmasına rağmen⁸⁹⁵ NATO açısından jeopolitik önemi oldukça büyüktür. Üyelikle birlikte Karadağ’ın 293 kilometrelik kıyı şeridini de etkisine alan NATO, Adriyatik kıyılarındaki hâkimiyetini pekiştirmiş oldu. Böylece, İtalya’dan Yunanistan’a uzanan Adriyatik kıyıları Bosna-Hersek’in egemenliğinde bulunan 20 kilometrelik alan dışında NATO’nun operasyon sahasına girmiştir.⁸⁹⁶

NATO’nun son genişlemesi ise 2020’de Kuzey Makedonya’nın üyeliğiyle gerçekleşmiştir.⁸⁹⁷ Bağımsız olduğu dönemden beri Kuzey Makedonya açısından ise NATO’ya üyelik devlet inşası ve güvenliği için hayati görülen koruma mekanizması olarak görülmüştür. NATO’ya üyelik sayesinde Makedonya Balkanlardaki şiddetli etnik ve dini çatışmalardan, bunların yayılma etkilerinden kaçınmanın yanı sıra demokratik geçiş, devlet inşası ve iç istikrarın kurulması ve korunmasını da sağlayacaktı.⁸⁹⁸ Bununla

⁸⁹² Nathan M. Polak, Ryan C. Hendrickson ve Nathan G. D. Garrett, “NATO Membership for Albania and Croatia: Military Modernization, Geo-Strategic Opportunities and Force Projection,” *The Journal of Slavic Military Studies* 22, no. 4 (October 2009): 510 ve 511, Erişim Tarihi: Mayıs 9, 2021, doi:10.1080/13518040903355745.

⁸⁹³ Ivana Gardasevic, “Russia and Montenegro: How and Why a Centuries Old Relationship Ruptured,” *Connections* 17, no. 1 (2018): 62. Erişim Tarihi: Mayıs 8, 2021, <https://www.jstor.org/stable/26933985>.

⁸⁹⁴ “NATO’nun üyelik davetine Rusya’dan tepki geldi,” *Dünya Gazetesi*, Aralık 2, 2015, Erişim Tarihi: Mayıs 9, 2021, <https://www.dunya.com/dunya/nato039nun-uyelik-davetine-rusya039dan-teпки-geldi-haberi-300126>

⁸⁹⁵ Tuğba Esendik, “Karadağ Cumhuriyeti’nin Batı Merkezli Uluslararası Örgütlere (Avrupa Birliği ve NATO) Katılımı,” *Social Sciences Studies Journal (SSSJurnal)* 4, no.13, (2018): 254 ve 250.

⁸⁹⁶ Yeliz Şahin, “Küresel Gündem: NATO’nun Yeni Müttefik Karadağ,” *İKV E-Bülteni*, Haziran 1-15, 2017, Erişim Tarihi: Mayıs 9, 2021, https://bulten.ikv.org.tr/icerik_print.asp?ust_id=7952&id=8061.

⁸⁹⁷ Dimitar Bechev ve Damir Marusic, “The Story Until Now,” *İçinde North Macedonia on the Threshold of Europe*, (Washington D.C.: Atlantic Council, 2020), 3, Erişim Tarihi: Mayıs 8, 2021, <http://www.jstor.org/stable/resrep30753.4>.

⁸⁹⁸ Lidija Georgieva, “Macedonia,” *İçinde NATO At 60: The Post Cold War Enlargement And The Alliance’s Future*, ed. Anton Bebler, NATO Science For Peace And Security Series, E, Human and Societal Dynamics, (Amsterdam: IOS Press, 2010), 83 ve 84, Erişim Tarihi: Mayıs 8, 2021, <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e000xtr&AN=315806&lang=tr&site=ehost-live>.

birlikte Kuzey Makedonya'nın üyeliği oldukça sorunlu gerçekleşmiş ve uzun süren üyelik süreci sonunda ülke ismini değiştirmek zorunda kalmıştır. Bağımsız olduğunda “Eski Yugoslav Cumhuriyeti Makedonya” (Former Yugoslavia Republic of Macedonia-FYROM) ismini alan ülke ile Yunanistan arasında 30 yıl süren isim sorunu yaşanmıştı. İsim değişikliği talep eden Yunanistan'ın engeli nedeniyle Makedonya, AB ve NATO üyesi de olamamıştı.⁸⁹⁹ 2018'de imzalanan Prespa Antlaşmasıyla Yunanistan'ın Makedonya'nın uluslararası örgütlere üyeliğini engelleyen blokajını kaldırmayı taahhüt etmiştir.⁹⁰⁰ Makedonya üzerinde NATO ile RF arasında ciddi bir nüfuz savaşı yaşanmış ve RF uzun süre iki ülke ilişkilerini bozarak NATO'yu uzak tutmaya çalışmıştır. İsim sorununun RF'nin kontrolü dışında çözülmesi ve NATO nüfuzuyla sonuçlanmasıyla nüfuz savaşını NATO kazanmıştır.⁹⁰¹

Kuzey Makedonya'nın üyeliğinden sonra Balkanlarda yeni üye adayı ilan edilebilecek üç ülke kalmaktadır. Bunlar Bosna Hersek, Kosova ve Sırbistandır. Ancak yakın gelecekte özellikle Kosova ve Sırbistan'ın üye olmaları mümkün değildir.⁹⁰² Aslında NATO Bosna Hersek'in üyeliği için askeri taşınmazların entitelerden ulusal yapıya (devlete) aktarılmasını tek şart olarak koşmuştu. Ancak Sırp Cumhuriyeti bu şartı uygulamaması üyelik önünde büyük engel olmuştur.⁹⁰³ Bununla birlikte Bosna Hersek'te üç etnik yapının NATO üyeliği hakkında farklı düşünmesi üyelik önündeki asıl engeldir. Boşnak ve Hırvatlar NATO üyeliğini savunurken RF yanlısı Sırlar NATO üyeliğine karşı çıkmaktadır.⁹⁰⁴ 2008'de Sırbistan'dan bağımsızlığını ilan eden Kosova'nın en önemli önceliği ve isteği NATO'ya üye olmak olmuştur. Ancak Sırbistan ve dört NATO üyesi (Yunanistan, İspanya, Slovakya ve Romanya) Kosova'nın bağımsızlığını tanımamıştır. Kosova'nın uluslararası alanda yaşadığı tanınma sorunu onun NATO dahil uluslararası

⁸⁹⁹ Oğuz Güner, “Anayasal İsim Değişikliği Bağlamında Kuzey Makedonya'nın Avrupa Birliği'ne Üyelik Süreci,” *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi* 9, no.1, (2020): 3.

⁹⁰⁰ Cvete Koneska, “The Macedonia Name Dispute: A Few Drivers and Spoilers of Success,” *Insight Turkey* 21, no. 2 (2019): 51 ve 52, Erişim Tarihi: Mayıs 9, 2021, <https://www.jstor.org/stable/26776073>.

⁹⁰¹ Vsevolod Samokhvalov, “Russia in the Balkans: Great Power Politics and Local Response,” *Insight Turkey* 21, no. 2 (2019): 194 ve 195, Erişim Tarihi: Mayıs 8, 2021, <https://www.jstor.org/stable/26776081>.

⁹⁰² Andrew T. Wolff, “The future of NATO enlargement after the Ukraine crisis,” *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)* 91, no. 5 (2015): 1115, Erişim Tarihi: Mayıs 9, 2021, <http://www.jstor.org/stable/24539021>.

⁹⁰³ Mehmet Uğur Ekinci, *Bosna Hersek Siyasetini Anlama Klavuzu*, (İstanbul: SETA Yayınları, 2014), 42 ve 43.

⁹⁰⁴ Almir Terzic ve Lejla Biogradlija, “Ivanic: Bosna Hersek'in NATO üyeliği Sırlar arasında bölünme demek,” AA, Kasım 8, 2017, Erişim Tarihi: Mayıs 9, 2021, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ivanic-bosna-hersekin-nato-uyeligi-sirplar-arasinda-bolunme-demek/959566>.

örgütlere girmesini engellemektedir.⁹⁰⁵ Tanınma sorununun nihai çözümü olan BM üyeliğini engelleyen RF ve Çin vetosunun yakın gelecekte kalkması mümkün görünmemektedir.⁹⁰⁶ RF ile oldukça yakın ilişkileri olan Sırbistan'ın NATO üyeliği ise “askeri tarafsızlık” tutumu, üye olmak istememesini açıklaması, NATO'nun Bosna Hersek ve Kosova müdahalelerinin Sırp halkında yarattığı NATO karşıtı görüşler nedenleriyle mümkün görülmemektedir. AB üyelik hedefi olsa da Sırbistan açık şekilde Batı bloğunun bir üyesi olmayı reddetmektedir.⁹⁰⁷ Bu kapsamda Sırbistan, Kosova ve Bosna Hersek'in NATO açısından Batı Balkanlarda genişlemenin sınırları olduğu söylenebilir.

Genişlemeyi sınırlandıran ve en azından yavaşlatmaya çalışan RF açısından Batı Balkan ülkelerinin NATO'ya üyeliğini engelleyememiş olması uzun vadede RF'yi durdurmayacaktır. RF donmuş etnik çatışmaları, ekonomik müdahaleleri, propaganda ve istihbarat kullanarak hibrit savaş yürüterek bölgeyi istikrarsız hale getirmek istemektedir. Hibrit savaş teknikleriyle RF bu ülkeleri NATO ve AB'den uzaklaştırmış olacaktır. Bu kapsamda RF bölgedeki etnik ve dini fay hatlarını kullanarak iç karışıklıkları, sınır anlaşmazlıklarını arttırmaya çalışmaktadır. Karadağ, Makedonya ve Kosova'daki Batı yanlısı hükümetleri düşürmeyi amaçlayan RF, Balkanlarda ki Sırp ayrılıkçıları da destekleyerek Balkan ülkelerini AB ve NATO ekseninden çıkarmak istemektedir.⁹⁰⁸

Doğu Avrupa ve Kafkasya bölgesi bakımından NATO'nun genişlemesinin sınırları ise Gürcistan ve Ukrayna olduğu ifade edilebilir. RF, NATO'nun genişleme sürecini kendisini Karadeniz'de çevreleme girişimi olarak görmüş ve Ukrayna ve Gürcistan'ın NATO'ya üyeliğini kırmızı çizgisi olarak ilan etmişti. Ancak RF'nin tüm uyarılara rağmen 2008'de NATO Bükreş zirvesinde Ukrayna ve Gürcistan'ın NATO'ya yeni üye adayları olarak ilan edilmiştir.⁹⁰⁹ Gürcistan ve Ukrayna'nın AB ve NATO'ya dahil

⁹⁰⁵ Kimberley Kruijver ve Visar Xhambazi, “Kosovo's NATO future How to Square the Circle?” (Policy Brief, Clingendael Institute, 2020), 1 ve 2, Erişim Tarihi: Mayıs 9, 2021, <http://www.jstor.org/stable/resrep27536>.

⁹⁰⁶ Halis Ayhan, “Kosova'nın Bağımsızlığı Sürecinde Uluslararası Güçlerin ve Türkiye'nin Tutumu,” *Avrasya Etüdləri* 33, no.1 (2008): 123.

⁹⁰⁷ Mehmet Uğur Ekinci, *Sırbistan Siyasetini Anlama Kılavuzu*, (İstanbul: SETA Yayınları, 2014), 28.

⁹⁰⁸ Grzegorz Kuczyński, *Russia's Hybrid Warfare In The Western Balkans*, (Warsaw Institute, Special Report, Mart 26, 2019), 2-6., Erişim Tarihi: Mayıs 20, 2021, <https://warsawinstitute.org/wp-content/uploads/2019/03/Russias-Hybrid-Warfare-in-the-Western-Balkans-Warsaw-Institute-Special-Report.pdf>.

⁹⁰⁹ Ahmet Nafiz Ünalımsı ve Şafak Oğuz, “Karadeniz'de Rusya-ABD Rekabeti ve Ukrayna Krizi,” *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 5, no.7 (2019): 2 ve 4.

edilmesi RF açısından kendisiyle Batı arasındaki “tampon bölgenin” ortadan kalkması ve NATO’nun RF’yi kendi sınırlarında sıkıştırması anlamına gelmektedir.⁹¹⁰

NATO, 2008’e kadar genişleme politikasını RF’ye rağmen yönetilebilir şekilde yürütmüştür. Bu kapsamda RF, 2008 Gürcistan-RF savaşı ve özellikle 2014 Ukrayna ve Kırım krizlerine kadar genişleme sürecine söylem düzeyinde karşı çıkmasına rağmen askeri seçeneği tercih etmemiştir. Ancak NATO’nun RF’nin sinir uçları olarak niteleyebileceğimiz Ukrayna ve Gürcistan’ın üyeliğinde ısrar etmesi ve bu ülkeleri teşvik etmesi RF’nin revizyonist hareketlere yöneltmiştir. Gürcistan’ın NATO’ya girme isteği nedeniyle RF, Batı/NATO’nun kullandığı “insani müdahale” doktrinini Gürcistan üzerinde uygulayarak onu parçalamış Güney Osetya ve Abhazya’nın bağımsızlıklarını tanıdı.⁹¹¹ Benzer şekilde Ukrayna’nın NATO ve AB üyeliği arzusuyla batıya entegre olma çabası RF’nin 2014’te Ukrayna’ya askeri müdahalesine ve Kırım’ı ilhak etmesiyle sonuçlanmıştır. RF Ukrayna’da RF yanlısı kesim ile Rus azınlıkları kullanarak iç savaşı tetiklemiştir.⁹¹² Kriz öncesinde ABD veya NATO her iki ülkeyle de resmi olarak güvenlik garantisi vermemiş olsa da RF askeri müdahalelerinde ABD veya NATO’nun iki ülkeyi yalnız bırakması eski sovyet nüfuz bölgelerini korumayacağını göstermiştir. Bu bağlamda Larrabee iki ülkede yaşanan krizlerde tek suçlunun RF olmadığını savunmaktadır.⁹¹³ Mersheimer’a göre de NATO’nun genişlemesi ve Ukrayna’yı RF’nin yörüngesinden çıkarmasıyla RF’yi provoke etmesi bağlamında ABD ve AB krizin ortaya çıkmasında asli sorumludur. NATO’nun Ukrayna’nın üye olması durumunda stratejik Kırım deniz üssüne sahip olması ihtimali de RF’yi harekete geçirmiştir.⁹¹⁴ 2014’te RF Başkanı Vladimir Putin’in “yayı sınırına kadar sıkıştırırsanız, sert bir şekilde geri çekilir.” Sözü⁹¹⁵ aslında RF’nin NATO’nun genişlemesinden algıladığı tehdidin gerçek tehde dönüşmesi ve

⁹¹⁰David Matsaberidze, “Russia vs. EU/US through Georgia and Ukraine,” *Connections* 14, no. 2 (2015): 81, Erişim Tarihi: Mayıs 11, 2021, <http://www.jstor.org/stable/26326399>.

⁹¹¹Hasan Köni, *Kaos: Batı Hakimiyetinin Çöküşü*, 2. Baskı (İstanbul: Wizar Yayinevi, Mayıs 2016), 134.

⁹¹²Ali Konak, “Kırım’ın İlhakı ile Sonuçlanan Ukrayna Krizi ve Ekonomik Etkileri,” *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi* 4, no. 8 (2019): 83-85.

⁹¹³F. Stephen Larrabee, “Russia, Ukraine And Central Europe: The Return Of Geopolitics,” *Journal of International Affairs* 63, no. 2 (2010): 36, Erişim Tarihi: Mayıs 21, 2021, <http://www.jstor.org/stable/24384333>.

⁹¹⁴John J. Mearsheimer, “Why the Ukraine Crisis Is the West’s Fault: The Liberal Delusions That Provoked Putin,” *Foreign Affairs* 93, no. 5 (2014): 77, Erişim Tarihi: Mayıs 9, 2021, <http://www.jstor.org/stable/24483306>.

⁹¹⁵Vladimir Putin, “Address by president of the Russian Federation,” March 18, 2014, Erişim Tarihi: Mayıs 11, 2021, <http://en.kremlin.ru/events/president/news/page/488>.

dengelemek için RF'nin askeri olarak harekete geçmesini özetlemektedir.⁹¹⁶ RF'nin askeri müdahaleleri NATO'nun genişleme coğrafyasının Karadeniz'de Ukrayna ve Kafkaslarda Gürcistan'la sınırlandığı sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Özellikle 2014 Ukrayna krizi ve Kırım'ın işgali NATO'nun söz konusu ülkelere genişlemesi sürecini durdurmuştur. Gürcistan ve Ukrayna üyeliklerine söylem düzeyinde açık kapı bırakılırken uygulamada NATO'nun genişlemesi durdurulmuştur.⁹¹⁷

Soğuk Savaş sonrası dönemde NATO'nun yeni üyeler alarak genişlemesi RF'nin Doğu ve Orta Avrupa, Güney Kafkasya, Karadeniz, Adriyatik Denizi, Balkanlar ve Baltık Denizi gibi bölgelerde çevrelenerek kendi sınırlarına sıkıştırılma politikasının bir ürünüydü. Söz konusu çevreleme politikası bazı bölgelerde oldukça başarılı bazı bölgelerde ise başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Doğu ve Orta Avrupa'ya yönelik ilk iki genişleme evreleri Avrupa'nın bölünmüşlüğüne son vermesi bağlamında oldukça başarılı şekilde gerçekleştirilmiştir. Karadeniz'e kıyısı olan (RF, Türkiye, Romanya, Bulgaristan, Ukrayna ve Gürcistan) altı ülkeden üçünün NATO üyesi olmasıyla RF çok dar bir alana sıkıştırılmıştır. 2004'te Bulgaristan ve Romanya'nın üyeliği ile Karadeniz'de RF'yi çevrelemeye başlayan NATO'nun Ukrayna ve Gürcistan'ı üye yapamaması Karadeniz'deki hareket kabiliyetini daraltmaktadır. Ayrıca Ukrayna'nın üye yapılamamasıyla Doğu Avrupa'da NATO genişlemesinin sınırı üye yapılamayan Ukrayna'dır. Ukrayna'nın NATO'ya üyeliği ve RF'nin işgal tehdidi hakkında NATO üyeleri arasında görüş birliği olmaması ülkeyi NATO imajını ciddi şekilde sarsacak ciddi bir test alanına dönüşmüştür. Ancak görüş ayrılıkları nedeniyle Gürcistan örneğine benzer şekilde RF'nin olası işgali durumunda NATO'nun askeri eyleme geçmesi de beklenmemektedir.

İtalya, Slovenya, Yunanistan, Arnavutluk, Hırvatistan, Karadağ ve Bosna Hersek'den oluşan Adriyatik Denizi bölgesinde ise çevreleme 2009'da Hırvatistan ve Arnavutluk'un 2017'de Karadağ'ın üyeliğiyle oldukça başarılı sonuçlanmıştır. NATO açısından bölgede ki tek pürüz Bosna Hersek kıyıları olsa da söz konusu kıyı boyutunun oldukça az olması Karadeniz'deki çevreleme stratejisinde büyük olumsuzluk yaratmamıştır. RF, Polonya, Almanya, Danimarka, Estonya, Letonya, Litvanya, Finlandiya ve İsveç olarak dokuz

⁹¹⁶Andreas M. Bock, Ingo Henneberg ve Friedrich Plank, ““If You Compress the Spring, It Will Snap Back Hard”: The Ukrainian Crisis and the Balance of Threat Theory,” *International Journal* 70, no. 1 (2015): 103, Erişim Tarihi: Mayıs 11, 2021, <http://www.jstor.org/stable/24709378>.

⁹¹⁷ Larrabee, “Russia, Ukraine And Central Europe,” 36.

lkeden oluşan Baltık Denizi bölgesinde RF oldukça dar bir alana sıkışmıştır. Ancak NATO'nun RF'yi tamamen çevrelemesi önünde bölgede AB yesi olan ve NATO ile sıkı ilışkilere sahip olan İsveç ve Finlandiya'nın NATO yesi olmaması ve sahip oldukları uzun kıyı şeridi zaaf yaratması bakımından eleştiriye açıktır. Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan'dan oluşan Güney Kafkasya bölgesinde NATO'nun RF'yi çevreleme stratejisi büyük hezimet yaşamıştır. Azerbaycan'ın yeliğine ilışkin NATO içi anlaşmazlığın yanında 2008'de RF'nin Gürcistan'a askeri müdahalesi ile bu ülkelerin yeliği konusu gündemden düşmüştür. Genişlemenin yönü Balkanlar bölgesine eviren NATO 2009'da Hırvatistan ve Arnavutluk, 2017'de Karadağ ve 2020'de Kuzey Makedonya'yı ye yaparak RF'yi dar bir alana sıkıştırsa da bölgede geriye kalan  ülkenin yeliği önünde engeller olması nedeniyle tamamen evrelenemediğini söylemek mümkün değildir. Kendisini bombalayan bir örgüte ye olması beklenmeyen Sırbistan'ın RF yanlısı tutumu, Bosnalı Sırpların Bosna Hersek'in yeliğine karşı çıkışı ve Kosova'nın tanınma sorunu NATO yelikleri önünde sabit engeller oluşturmaktadır. Bu bağlamda NATO'nun Balkanlarda genişlemenin sınırlarına ulaşılmıştır.

BÖLÜM 3: NATO’DA KRİZ YÖNETİMİ VE EVRİMİ: KRİZ YÖNETİM ARAÇLARI VE NATO ASKERİ OPERASYONLARI

NATO’nun farklı zaman dilimlerinde ve farklı bölgelerde gerçekleştirdiği farklı nitelikteki kriz yönetim operasyonları boylamsal (longitudinal) vaka analizi yöntemi ve En Farklı Sistemler Tasarımı uygulanarak analiz edilmiştir. En Farklı Sistemler Tasarımının uygulanmasında operasyon ve değişken sayısının fazlalığı sebebiyle Afganistan, Irak, Bosna Hersek, Kosova, Kuzey Makedonya ve Libya olarak altı devlele sınırlandırılmıştır. Söz konusu tasarım vasıtasıyla bu ülkelerde NATO’nun müdahale nedenleri olarak nitelenebilecek insani müdahale, koruma sorumluluğu, kaynak paylaşımı mücadelesi, ayrılıkçı örgütlerle mücadele, örgüt imajının kurtarılması, enerji arz ve nakil güvenliğini sağlamak, savaş dışı askeri-teknik eğitim misyonu, bir devletin güvenlik sektörünü yeniden kurma bağlamında devlet inşası, diplomatik müdahale seçeneğiyle siyasi çözüm üretme, barış antlaşmasının askeri yönlerini uygulamak, devlet içi istikrar ve güvenliği sağlamak ile söz konusu devletlerin parçalanıp dağılmasını engellemek gibi birbirinden oldukça farklı bağımsız değişkenler analize dahil edilmiştir. Söz konusu tasarım ile NATO kriz yönetim operasyonlarının hepsinde KAK’ta kriz yönetimi kararı alınması bakımından bağımlı değişkenin benzerlik gösterdiği ve farklı vakalarda tamamında kriz yönetim operasyonu gerçekleşmesi sonucu aynı olması bakımından uygun görülmüştür. Bununla birlikte çalışmada sadece altı devlet değil bütün NATO kriz yönetim operasyonları ele alınarak konuya ilişkin bütüncül bir çerçeve sunulmuştur. Ayrıca ilk olarak kavramsal temel sağlaması bakımından kriz kavramı, özellikleri ve kriz yönetiminin yanında bağımlı değişken olan KAK’da kriz yönetim operasyonu kararının alınmasını anlayabilmek amacıyla NATO’nun kriz yönetim teşkilatı, sistemi ve süreci ile kriz yönetim aracı ve dönüşümü açıklanacaktır.

3.1. Kriz Kavramı, Özellikleri ve Kriz Yönetimi

Kavramsal etimolojisi “krinos” kelimesinde Antik Yunan’a dayanan Kriz kavramı tıp biliminde hastalık seyrinde tehlikeli dönüm noktası ve belirleyici an anlamına sahiptir. Antik Çin’de kriz (Weiji) kavramı tehlike ve fırsatların birleşimi anlamına gelirken Avrupa’da günümüz anlamında kullanımı ancak 17. Yüzyılda gerçekleşmiş siyasi, askeri,

ekonomik alanlarda kullanılmaya başlanmıştır.⁹¹⁸ Metafor olarak kullanılan terim siyaset, ekonomi, tarih, psikolojiye genişlemiş 18. yüzyılın sonlarına doğru ise dini ve teolojik çağrışımlar üstlenmiş, ancak Fransız ve Amerikan devrimleri sonrasında laik bir anlam kazanmıştır. Metaforik esnekliği nedeniyle kavram disiplinler arası kullanımı ve uyarlanmasıyla önem kazanmıştır. Kriz kavramı bir dönemin sonunu veya çığır açan değişimi, daha iyi, daha kötü veya tamamen farklı bir durumun uzun veya kısa bir geçişte olduğunu yada daha büyük veya daha az kalıcılık durumunu da gösterebilir. Kavram ekonomide olduğu gibi tekrarlayan bir olayı ilan edebilir veya psikoloji ve teolojide olduğu gibi varoluşsal bir analiz terimi haline de dönüşebilir.⁹¹⁹ Bir yöntem olarak Sosyal Bilimler de tarihsel analiz aracı olarak ta kullanılabilir.⁹²⁰ Latince’de “yargı ve karar verme”, İngilizce’de “ciddi sorun veya tehdit durumu”, Türkçe’de buhran, bunalım yani sıkıntılı dönem, Arapça’da “dönüm noktası veya güçlük dönemi” anlamları taşımaktadır. Kavram arzu edilmeyen olağandışı ve sorunlu bir durumu ifade etmektedir.⁹²¹ Kavramı tanımlamada sonuca odaklanan ve sosyo-kültürel etkilerini inceleyen Sorokin’in kriz döneminde ve sonrasında suç, savaş, devrim, intihar, yoksullaşma ve ruh hastalıklarının patlak verdiğini tespit etmesi bu olumsuz algıyı doğrulamaktadır.⁹²²

Kriz kavramı değişimin olumlu ya da olumsuz olduğu önemli, belirleyici durumları, kritik, doruk noktalarını veya dönüm noktalarını belirtmek için yaygın şekilde kullanılmıştır. Olağan akışı kesintiye uğratarak farklı aktörler ve farklı boyutlar üzerinde şok etkisi yaratan olay ve durumlar kriz olarak adlandırılmaktadır.⁹²³ Literatürde uluslararası kriz tanımlamaları yoğun çatışma etkileşimleri yaşanan bir evrede olağan dışı bir dönüm noktası yani süreç ile uluslararası sistemin dengesi veya istikrarı, aktörler arası işleyen normal ilişkileri bozan yapı-etkileşim kombinasyonu üzerinden açıklanmıştır.⁹²⁴

⁹¹⁸ Wang Tangjia, “A Philosophical Analysis of the Concept of Crisis,” *Frontiers of Philosophy in China* 9, no. 2 (2014): 256-259, Erişim Tarihi: Haziran 29, 2021, <http://www.jstor.org/stable/43281921>.

⁹¹⁹ Reinhart Koselleck ve Michaela W. Richter, “Crisis,” *Journal of the History of Ideas* 67, no. 2 (2006): 358, Erişim Tarihi: Haziran 29, 2021, <http://www.jstor.org/stable/30141882>.

⁹²⁰ J. B. Shank, “Crisis: A Useful Category of Post-Social Scientific Historical Analysis?” *The American Historical Review* 113, no. 4 (2008): 1090-099, Erişim Tarihi: Haziran 29, 2021, <http://www.jstor.org/stable/30223247>.

⁹²¹ Ufuk Aras, *Kriz Yönetimi: Ulusal Ve Uluslararası Güvenlik*, (Ankara: Trend Yayınevi, Ağustos 2017), 21 ve 22.

⁹²² Pitirim Alexandrovich Sorokin, *The Crisis Of Our Age: The Social And Cultural Outlook*, Tenth Printing (New York: E.P. Dutton & Co, September 1946), 205-240.

⁹²³ Elton F. Guthrie, “The Crisis Concept in the Approach to the Problem of Personality,” *Social Forces* 13, no. 3 (1935): 383, Erişim Tarihi: Haziran 29, 2021, doi:10.2307/2570402.

⁹²⁴ Michael Brecher ve Patrick James, *Crisis And Change In World Politics*, (Boulder: Westview Press, 1986), 20.

Disiplinde uluslararası krizlerin tanımlanmasında aktör ve sistemik olarak iki farklı düzeyde kriz konsepti bulunmaktadır. Karar verici (aktör seviyesi) yaklaşım krizi karar verici aktörün yüksek öncelikli amaçlarını tehdit eden, iç veya dış çevresinde ortaya çıkan, olay anında yanıt verme süresini kısıtlayan, normal savaş durumundan daha yüksek askeri tehdit algısı içeren ve şaşırtıcı bir durum olarak tanımlanmaktadır.⁹²⁵ Karar verici kriz teorisi karar verici aktörlerin tehdit algılarına ve kriz anına yönelik öznel yaklaşımlarına göre psikolojik tanımlama yapmaktadır.⁹²⁶ Sistemik yaklaşım ise krizi sistemin tamamı veya bir kısmında istikrarsızlaştırıcı güçlerin etkisiyle çatışma ihtimalini arttıran olaylar olarak tanımlamaktadır.⁹²⁷ Bu yaklaşım krizi bir sistemi dönüştüren veya çökmesine neden olan kısa bir evre olarak görmekteyken karar verici yaklaşım krizi aktör seviyesinde bir ilişki ve bir hükümet kararı türü olarak görmektedir. Karar verici aktörler tarafından savaş riski algılamasını kapsayan uluslararası kriz ise iki veya daha fazla devlet arasında özel bir konuyla ilgili şiddetli çatışma olarak tanımlanabilir.⁹²⁸ Kriz kavramı bir devletin diğer uluslararası aktörlerle olan ilişkilerinde askeri güvenlik sorunu veya barış-savaş sürekliliğiyle tanımlanmaktadır. Ancak bir güvenlik krizinin kaynağı veya tetikleyicisi her zaman askeri-güvenlik kökenli değildir. Politik-diplomatik, ekonomik veya etnik/dini nedenlerde krizin patlak vermesinde rol oynayabilir. Bir krizin patlak vermesi için iç veya dış çevrede bir değişimin meydana gelmesi, kriz anı veya sonrasında temel değerler konusunda tehdit algılanması, askeri düşmanlıklara yüksek katılım olasılığı ve krize cevap vermede sınırlı zaman dilimi olması belirleyici özellikleridir.⁹²⁹

Kolektif savunma örgütleri dahil herhangi bir organizasyonda kriz kavramının örgüt içi krizler ve dış çevre krizleri olarak iki boyutu bulunmaktadır.⁹³⁰ Örgüt içi krizler teknoloji, kurumsal yapı, insan hatası, bütçe anlaşmazlığı, üyeler arası ilişkilerdeki bozulma

⁹²⁵ Michael Brecher, *Crises In World Politics: Theory And Reality*, First Edition (Oxford; New York: Pergamon Press, 1993), 15 ve 17.

⁹²⁶ Ben D. Mor, *Decision And Interaction In Crisis: A Model Of International Crisis Behavior*, (Westport: Praeger Publishers, 1993), 2 ve 3.

⁹²⁷ James M. McCormick, "International Crises: A Note on Definition," *The Western Political Quarterly* 31, no. 3 (1978): 352 ve 353, Erişim Tarihi: Haziran 29, 2021, doi:10.2307/447735.

⁹²⁸ James L. Richardson, *Crisis Diplomacy: The Great Powers Since The Mid-Nineteenth Century*, (Cambridge; New York: Cambridge University Press, 1994), 10-12.

⁹²⁹ Michael Brecher, "Toward a Theory of International Crisis Behavior: A Preliminary Report," *International Studies Quarterly* 21, no. 1 (1977): 43 ve 44, Erişim Tarihi: Haziran 29, 2021, doi:10.2307/2600147.

⁹³⁰ Ferudun Sezgin, "Kriz Yönetimi," *Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 8, no.1 (2003): 188.

nedenleriyle gerçekleşebilir.⁹³¹ Bu bağlamda örgüt içi kriz örgüt yapısı ve işleyişi üzerinde farklı düzeylerde olumsuz etkiler yaratan beklenmeyen bir olay veya durumu tanımlamaktadır.⁹³² Dış çevre krizleri ise uluslararası, bölgesel veya küresel düzeyde barış ve güvenliği sağlama amacını tehdit eden içerisinde riskler ve fırsatları barındıran olay veya durumu temsil etmektedir. Genellikle tehlike, tehdit, risk, güvenlik yokluğu, kaos, sıkıntı ve buhran gibi olumsuz kelimelerle tanımlansa da krizlerden avantajlar elde edilerekte çıkılabilir.⁹³³ Kriz kavramının taşıdığı özellikler ise şunlardır. İlk olarak kriz aniden ortaya çıkan önceden öngörülemeyen, beklenmeyen olağan dışı bir durumu ifade etmektedir. Bu durum örgütün tahmin ve kriz önleme mekanizmaları yetersiz hale getirerek krizi engellemede kullanacağı yöntemleri karar vermede bilgi ve zaman sorununa yol açmaktadır. Örgütün amaç ve varlığını tehdit eden bu olaya acil müdahale gerekmekte kriz öncesi, anı ve belli bir süre sonrasında kaos oluşmaktadır.⁹³⁴ Kriz kavramının bir diğer özelliği de onun ahistorik (tarih dışı) olmamasıdır. Bu bağlamda tarih boyunca neredeyse her devlet, toplum, bireyin veya sistemin farklı konularda kriz deneyimi bulunmaktadır. Krizlerin konusu ekonomik, siyasi, çevresel, hidrokarbon kaynak, dini veya mezhepsel, ahlaki, bilgi, nükleer, sağlık ile ilgili olabilmektedir. Günümüzde ise küreselleşmenin etkisiyle yerel veya bölgesel düzeyli başlayan krizler domino etkisiyle uluslararası nitelik kazanabilmektedir.⁹³⁵ Çıkış kökenine göre sinyal vermeden patlak veren, yavaş yavaş sinyal veren ve aniden veya sinyal vererek başlayan uzun süreli krizler olarak kategorilere ayrılan krizler kriz öncesi, başlangıcı, kronik kriz aşaması ve sona ermesi olarak dört farklı evreye sahiptir.⁹³⁶ Kriz kavramının bir diğer özelliği bütün krizlerin dinamik, çok aktörlü ve çok boyutlu etkileşimlerinin bulunmasıdır. Bu açıdan sadece tek bir aktörün krizi sona erdirecek ve istikrar sağlayacak güce veya imkana sahip olmaması oldukça belirgindir. Bu özelliği nedeniyle hiçbir kriz kendi başına kontrol edilememektedir. Çünkü krizin sona erdirilmesi ve istikrarın

⁹³¹ Ian I. Mitroff ve Christine M. Pearson, *Crisis Managment: A Diagnostic Guide For Improving Your Organizations Crisis-Preparedness*, (San Francisco: Jossey-Bass Publishers, 1993), 15 ve 16.

⁹³² Haluk Korkmazyürek ve A. Kadir Varoğlu, "Kriz ve Kriz Yönetiminde Askeri Güç Kullanımı," *İçinde Savaş: Farklı Disiplinlerde Yeni Yaklaşımlar*, der. Haldun Yalçınkaya, (Ankara: Siyasal Kitabevi, 2010), 79.

⁹³³ Fatma Neval Genç, "Kriz Yönetimi ve Kamu Yönetiminde Uygulanabilirliği," *Verimlilik Dergisi*, no. 4, (2009): 2.

⁹³⁴ Hasan Demirtaş, "Kriz Yönetimi," *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi* 23, no.23 (2000): 355 ve 356.

⁹³⁵ Wang Tangjia, "A Philosophical Analysis," 255.

⁹³⁶ Özcan Yağcı, "Kriz Yönetimi: Teşhis, Engelleme ve Müdahale," *İçinde Kriz Yönetimi: Kaçınılmazı Anlamak*, ed. F. Senem Güngör ve Kıvılcım Romya Bilgin (Ankara: Gazi Kitabevi, Şubat 2020), 7 ve 8.

sağlanması ancak krizde rol oynayan aktörlerin çıkarlarına uygun olmasına bağlıdır. Krizin sona erdirilmesi yalnızca devletler arasındaki çıkar çatışmasına rağmen hiçbir tarafın bir savaş başlatmadan fayda sağlamayacağına ikna olduğunda gerçekleşebilir.⁹³⁷ Uluslararası İlişkiler disiplini bağlamda uluslararası krizlerin doğası iki farklı boyutu bulunmaktadır. Geleneksel olan ilk boyutunu iki veya daha fazla devlet arasında herhangi bir konunun çıkar çatışmasına neden olmasıyla patlak veren bir olayın yaşanması oluşturmaktadır. Söz konusu devletler kendi ulusal çıkarlarını korumak ile tırmanmayı savaşa yol açacak seviyeye getirme ikilemi arasında gidip gelmektedir.⁹³⁸

İkinci boyutunda ise özellikle 90'lı yıllarda yoğunlaşan ve günümüzde de ağır şekilde devam eden devlet içi etnik, dini ve/veya siyasi çatışmalarda bazı devletlerin müdahil olarak “vekalet savaşı” (Proxy war) yürütmesiyle büyüyen, çözilemeyen ve kronikleşen krizler yer almaktadır. Bu krizlerde devletler kendi ulusal ordularını kullanmak yerine yerel grupları, terör örgütlerini veya özel askeri şirketleri vekili tayin etmektedir. Bu krizler yerel, bölgesel ve uluslararası katılım nedeniyle hibrit (melez) çatışmalar olarak ta adlandırılmaktadır. Bu krizlere terör örgütleri, özel güvenlik şirketleri, savaş ağaları, silah kaçakçıları, enerji şirketleri, NATO, BM, AB, AU gibi devlet dışı, devlet altı, uluslararası, bölgesel ve ulus-üstü aktörlerin müdahalesiyle söz konusu kriz ulusal boyutlu bir kriz olmaktan çıkarak uluslararası nitelik kazanmaktadır.⁹³⁹ Bu iki boyuta ek olarak özellikle 11 Eylül sonrası dönemde yeni nesil güvenlik tehditlerinin yarattığı krizler devreye girmiştir. Bu kapsamda küresel ısınmaya ve iklim değişikliğine bağlı çevresel felaketler, kuraklık ve su kıtlığı, teknolojik kazalar, petrol ve doğalgaz gibi hidrokarbon kaynaklarına ilişkin sorunlar, açlık krizleri, salgın hastalıklar, küresel ekonomik krizler, siyasi istikrarsızlıklar, terör eylemleri, mülteci akınları ve siber saldırılar gibi yeni nesil güvenlik tehditleri yeni nesil krizlere neden olmaktadır.⁹⁴⁰ İnsanlık tarihiyle yaşıt olan krizlerin bu yeni nesil versiyonları geçmişteki muadilleriyle kıyaslandığında teknolojik ilerlemenin de etkisiyle daha büyük seviyede felakete neden olmasının yanında dünyanın

⁹³⁷ Forrest E. Morgan, *Crisis Stability and Long-Range Strike: A Comparative Analysis of Fighters, Bombers, and Missiles*, (Santa Monica, CA: RAND Corporation, 2013), 16 ve 17, Erişim Tarihi: Haziran 29, 2021, <http://www.jstor.org/stable/10.7249/j.ctt3fh1db>.

⁹³⁸ Morgan, *Crisis Stability and Long-Range Strike*, 10.

⁹³⁹ Deniz Alca, “Kim: Yeni Savaşlarda Asil Vekil Sorunu,” *Savunma Bilimleri Dergisi* 19, no. 37 (2020): 26-48.

⁹⁴⁰ Muharrem Aksu ve Faruk Turhan, “Yeni Tehditler, Güvenliğin Genişleme Boyutları ve İnsani Güvenlik,” *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi* 4, no.2 (2012): 69-80.

daha geniş bölümünü etkileme potansiyeli taşımaktadır.⁹⁴¹ Krizlerin değişen doğası krizin şekli ve dinamiklerini dönüştürerek basamaklı krizlere neden olmaktadır. Bir sistem içinde başlayan bir kriz sistem içindeki diğer krizleri tetikleyebilir. Ayrıca tetiklenen krizler silsilesi de sınır aşan krizlere dönüşebilir.⁹⁴² Reinhold'da teknolojik gelişme faktörüyle her uluslararası sorunun küresel krize dönüşme ihtimali olmasını vurgulamaktadır.⁹⁴³ Günümüz krizlerinin artan seviyede ve küresel boyutta birbirine geçtiğini savunan Legadec ise krizin türü ne olursa olsun şiddetinde, hızında, karmaşıklığında niceliksel bir artışla domino etkisiyle hızla yayılabileceğini vurgulamaktadır.⁹⁴⁴

Günümüzde krizleri hem doğal felaketler, çevresel tehditler, finansal krizler, rehine krizleri, salgınlar, kritik altyapılar ve örgütsel çöküşler gibi güvenlik dışı konuları hem de askeri saldırılar, terörizm gibi askeri meseleleri içeren çok sayıda soruna karşılık gelmektedir. Bu bağlamda çatışma yönetiminin kriz yönetiminin bir parçası olarak görüldüğü söylenebilir.⁹⁴⁵ Holsti'ye göre uluslararası kriz karar verici aktörler bakımından kısa karar verme süresi içeren, nadiren doğru alternatifler kümesinden seçim yapılabilen, önemli çıkarlara veya değerlere yönelik yüksek tehdit hissedilen ani durumlardır. Çatışmanın bir tarafı krizin tansiyonunu düşürmeye çabalarken diğer tarafı çatışmayı tırmandırabilir.⁹⁴⁶ Dolayısıyla Uluslararası İlişkiler'de kriz kavramı sonu askeri çatışmayla sonuçlanan veya savaş olasılığının arttığı olaylara karşılık gelmektedir. Lebow krizleri savaşın provakasyon aracı olduğu düşmanlık krizleri, çıkarların uzlaşmadığı yan krizler ve rakibini küçümseyen ve yanlış hesaplama dayanan amaç uğruna göze alma krizleri olarak üçe ayırmıştır.⁹⁴⁷ Disiplinde yaygın şekilde kriz yönetimi çatışma yönetimi olarak tanımlanmıştır. Bu bağlamda kriz yönetiminin biri devletler arası ve devlet içi

⁹⁴¹ Ian Mitroff, *Crisis Leadership: Planning For Unthinkable*, (Hoboken, New Jersey: John Wiley And Sons Publishers, 2004), 33 ve 34.

⁹⁴² Çiğdem Baskıcı, "Örgütsel Krizlerde Ağ Analizi," *İçinde Krizi Yönetmek: Kaçınılmazı Anlamak*, ed. F. Senem Güngör ve Kıvılcım Romya Bilgin, (Ankara: Gazi Kitabevi, Şubat 2020), 21.

⁹⁴³ Reinhold Niebuhr, *The World Crisis And American Responsibility: Nine Essays*, der. ve ed. Ernest W. Lefever (New York: Association Press, 1958), 11.

⁹⁴⁴ Patric Legadec, "Crisis Management In The Twenty-First Century: "Unthinkable" Events In "Inconceivable" Contexts," *İçinde Handbook Of Disaster Research*, ed. Havidan Rodriguez, Enrico L. Quarantelli ve Russell R. Dynes, (New York: Springer, 2007), 489 ve 490.

⁹⁴⁵ Arjen Boin ve Paul't Hart, "Chapter 3: The Crisis Approach," *İçinde Handbook Of Disaster Research*, ed. Havidan Rodriguez, Enrico L. Quarantelli ve Russell R. Dynes, (New York : Springer, 2007), 43.

⁹⁴⁶ Ole R. Holsti, *Crisis, Escalation, War*, (Montreal: McGill-Queen's University Press, 1972), 143 ve 144.

⁹⁴⁷ Richard Ned Lebow, *Between Peace And War: The Nature Of International Crisis*, (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1981), 266 ve 267.

çatışmalar diğeri askeri güvenlik dışı konuları içerdiği rahatlıkla söylenebilir. Kriz yönetimi çatışma yönetim sürecini de içine alan kapsamlı ve çatı kavram olarak ön plana çıkmakta ve aktörlerce hayati görülmektedir. Çin üzerinden kriz yönetimini açıklayan Johnston'da kriz çeşitleri içinde devlet içi ve devletler arasındaki askeri nitelikli çatışmalara değinmesi çatışma yönetiminin kriz yönetimine dahil edildiğini kanıtlamaktadır.⁹⁴⁸ Aras'ta AB ve NATO gibi aktörlerin çatışma yönetimini kriz yönetimi dahil ederek ele aldığını vurgulamaktadır.⁹⁴⁹ Sweijs, Usanov ve Rutten'de hibrit tehditlerin yarattığı krizlerin yönetiminde hibrit yöntemler ve araçlar kullanılmasını vurgulayan çalışmasında tırmanmayı önlemeyle (managing escalation) çatışma yönetimini kriz yönetimi kavramına dahil etmektedir.⁹⁵⁰ Ancak uluslararası kriz ile uluslararası çatışma kavramlarının birbiriyle yakın ilişkisine rağmen eş anlamlı olmadığı ve iki kavram arasındaki ince ayrım olduğu vurgulanmalıdır. Krizler yalnızca herhangi bir konuya odaklanırken uluslararası çatışmalar şiddet yoğunluğu değişken ve aralıklı olarak gerçekleşen uzun süreli çatışmalardır. Ona göre bir uluslararası kriz uzun sürdüğünde bir uluslararası çatışmadan ayrılabilir. Hindistan ile Pakistan arasında uzun süreli çatışmada 1947-48 Keşmir savaşı bir uluslararası krizdir. Çoğu kriz savaş dışı düzende patlak verse de savaş durumunda da kriz yaşanabilir. Ayrıca savaş tırmandırabilmesi bağlamında kriz savaşla yakın ilişkiye sahiptir.⁹⁵¹

Ekonomik, siyasi, sosyo-pskolojik gibi alanlarda disiplinler arası kullanımı⁹⁵² nedeniyle hem kriz kavramının hem de kriz yönetimi kavramının genel geçer ve sabit bir tanımı olmamasına rağmen uluslararası ilişkiler ve Uluslararası İlişkiler disiplini bağlamında tanımlamalar şu yaklaşım etrafında şekillenmektedir. Kriz, savaşın patlak vermesine yol açabilecek herhangi bir olaya; kriz yönetimi ise savaş riskini ve tırmanma korkusunu manupile etmeye yani krizi dönüştürerek çözmeye karşılık gelmektedir.⁹⁵³ Bu bağlamda

⁹⁴⁸ Alastair Iain Johnston, "The Evolution Of Interstate Security Crisis-Management Theory And Practice In China," *Naval War College Review* 69, no. 1 (2016): 31 ve 32, Erişim Tarihi: Temmuz 1, 2021, <http://www.jstor.org/stable/26397911>.

⁹⁴⁹ Ufuk Aras, *Kriz Yönetimi*, 65.

⁹⁵⁰ Tim Sweijs, Artur Usanov ve Rik Rutten, *Back To The Brink: Escalation And Interstate Crisis*, (The Hague, Netherlands: Hague Centre for Strategic Studies, 2016), 58, Erişim Tarihi: Temmuz 1, 2021, <http://www.jstor.org/stable/resrep12568.7>.

⁹⁵¹ Michael Brecher ve Jonathan Wilkenfeld, *A Study Of Crisis*, (Ann Arbor: The University of Michigan Press, 2000), 4-6.

⁹⁵² Bu konuda ayrıntılı çalışma için Bknz. James O'Connor, *The Meaning Of Crisis: A Theoretical Introduction*, (Oxford; New York: Basil Blackwell, 1987), 1-184.

⁹⁵³ Christer Jönsson, *Superpower: Comparing American And Soviet Foreign Policy*, (New York: St. Martin's Press, 1984), 141 ve 142.

kriz yönetimi aktörler arası rekabet ve çatışmaların barışçıl çözümüne odaklanan savaşı veya savaş ihtimalini tamamen ortadan kaldırmayı ve var olan çatışmaların veya uyumsuzlukların tekrarlanmasını engelleyerek krizin kontrol altında tutmayı misyon edinen krizi sona erdirmeye çabalarıdır.⁹⁵⁴ Bu bağlamda kriz yönetimi çatışma çözümü ve kontrol altında tutulması yolu olarak görülmektedir.⁹⁵⁵ Devletler ve NATO gibi kolektif güvenlik örgütlerinin birincil gündemi haline gelen kriz yönetimi ise tehlike yaratan bir olayın veya çakışan çıkarların sebep olduğu çatışma ihtimalini azaltma veya nihai olarak savaş önlemek amacıyla karar verici siyasi liderlerin kontrol ettiği önlemler ve uygulamalar olarak tanımlanmaktadır.⁹⁵⁶

Uluslararası İlişkiler disiplini içinde Küba kriziyle bir strateji olarak ünlenmiş olan kriz yönetimi hedefleri sınırlandırma, esnek seçenekleri sürdürmek, düşmanı algılama, iletişimi sürdürme, yakın siyasi kontrolle politik uygulama, karar verme sürecinde çok yönlü savunma ve zaman baskısını azaltma olarak yedi ilkeye sahiptir.⁹⁵⁷ Günümüzde uluslararası kriz yönetimi kapsamı, süresi ve katılımcı aktörlerinin genişlemesi bağlamında üç boyutta dönüşüm geçirmiştir. Geleneksel barış koruma operasyonlarına insani yardım, bireylerin fiziksel korunması, hukukun üstünlüğünün sağlanması ve siyasi faaliyetlerin işleyişi gibi devlet inşası eklenmiştir. Dolayısıyla kriz yönetiminin görev yelpazesi genişlemiştir. Kriz yönetimine yerel, bölgesel, uluslararası düzeyde üçüncü aktörlerin katılmasıyla aktörlerin sayısı da artmıştır. Çatışma öncesi, esnası ve sonrası dahil bütün evreleri kapsamı nedeniyle kriz yönetiminin uygulanma süresi de artmıştır.⁹⁵⁸

Artan şiddet seviyesine göre başlangıç, tırmanma, zirve ve sonlanma olarak dört evreye sahip olan uluslararası krizlerde⁹⁵⁹ kriz yönetimi sinyallerinin alınarak işlendiği (signal detection) evresiyle başlamaktadır. Kriz yönetimi krize hazırlık ve önleme, krizi sınırlandırma, krizi atlatarak toparlanma (iyileşme) ve öğrenme evrelerinden

⁹⁵⁴ Phil Williams, *Crisis management: Confrontation And Diplomacy In The Nuclear Age*, (London: Martin Robertson, 1976), 27.

⁹⁵⁵ Williams, *Crisis management*, 192.

⁹⁵⁶ Lebow, *Between Peace And War*, 291 ve 292.

⁹⁵⁷ Richardson, *Crisis Diplomacy*, 26-29.

⁹⁵⁸ Claudia Major ve Christian Mölling, "More Than Wishful Thinking? The EU, UN, NATO And The Comprehensive Approach To Military Crisis Managment," *Studia Diplomatica* 62, no. 3 (2009): 21 ve 22, Erişim Tarihi: Temmuz 3, 2021, <http://www.jstor.org/stable/44838624>.

⁹⁵⁹ Haluk Karadağ, "Uluslararası İlişkilerde Kriz Yönetimi," *İçinde Kriz Yönetimi: Kaçınılmazı Anlamak*, ed. F. Senem Güngör ve Kıvılcım Romya Bilgin (Ankara: Odtü Kitabevi, Şubat 2020), 43.

oluşmaktadır.⁹⁶⁰ Bu bağlamda kriz yönetimi çatışmayı yatıştırma (conflict settlement), çatışmayı çözme (conflict resolution) ve çatışmayı dönüştürme (transformation of conflict) stratejilerini kapsamaktadır. Doğrudan ve fiili olarak krizi durdurmaya yönelik krizin silahlı çatışmaya dönüşmesini engellemeyi veya şiddet seviyesini ve alanını sınırlandırmayı amaçlayan çatışmayı yatıştırma stratejisi erken uyarı-müdahale sistemleri, ateşkesi sağlama, önleyici veya zorlayıcı diplomasiyi kullanmaktadır.⁹⁶¹ Üçüncü taraflar arabulucu veya kolaylaştırıcı rolle çatışmanın nedenlerinin yok edilmesinin amaçlandığı çatışmayı çözme aşamasında tarafar arasında müzakereler gerçekleştirmektedir. Çatışmanın yapısal nedenlerini tamamen yok etmeyi planlayan çatışmayı dönüştürme stratejisi ise sosyo-kültürel, siyasi, ekonomik, askeri vb. alanlarda yapısal değişimi ve kalıcı barış inşasını hedeflemektedir.⁹⁶² Bu bağlamda çatışma sonrası çöken devlet yapısının yeniden inşası (peace building) ile devleti siyasi, askeri, sosyal ve idari alanlarda yeniden inşa ederek kriz yönetimi tamamlamaktadır. Yeniden inşa sürecinden hukukun üstünlüğüne, demokrasiye dayalı liberal ekonomik ve siyasi düzenin yerleştirilmesi anlaşılmaktadır.⁹⁶³ Kriz yönetiminin nihai amacı çatışma olasılığının olmadığı, farklı gündem ve amaçları olan tarafların kapsayıcı ve barışçıl bir süreçle uzlaştırılmasıdır. NATO gibi kolektif güvenlik örgütlerinin arabuluculuğuyla çatışmaya yol açan temel sorunları çözmek ve çatışma dönemi sonrası rehabilitasyon için uzun vadeli bir anlaşma üzerinde aktif müzakereler veya gözetim mekanizmaları gerçekleştirilebilir.⁹⁶⁴

Her ne kadar Uluslararası İlişkiler disiplininde çatışma yönetimi ile kriz yönetimi farklı konseptler olarak tanımlansa da günümüzde yeni nesil güvenlik tehditlerinin yarattığı etkinin büyüklüğü ve karmaşıklığı nedeniyle iki konsept arasındaki ayrımın belirsizleştiği ifade edilmelidir. Bu bağlamda kriz yönetiminin biri devletler arası ve devlet içi

⁹⁶⁰ Çiğdem Baskıcı, “Örgütsel Krizlerde Ağ Analizi,” 22

⁹⁶¹ Ertan Efeğil, *Devlet-İç Çatışmalar Ve Çatışma Yönetimi (Ders Notları)*, (Sakarya, 2019), 52-55.

⁹⁶² Nezir Akyeşilmen, “Çatışma Yönetimi: Kavramsal ve Kuramsal Bir Analiz,” *İçinde Barışı Konuşmak: Teori ve Pratikte Çatışma Yönetimi*, ed. Nezir Akyeşilmen, 2. Baskı (Ankara: ODTÜ Yayıncılık, Ağustos 2014), 36 ve 37.

⁹⁶³ Michael Barnett, “Building a Republican Peace: Stabilizing States after War,” *International Security* 30, no. 4 (2006): 88, Erişim Tarihi: Temmuz 11, 2021, <http://www.jstor.org/stable/4137530>.

⁹⁶⁴ Terrence Hopmann, “Principles of Conflict Management for Conflict Management Institutions: Best Practices and Lessons Learned,” *İçinde International Crisis Management: NATO, EU, OSCE and Civil Society: Collected Essays on Best Practices and Lessons Learned*, ed. Samuel Goda, Oleksandr Tytarchuk ve Maksym Khylo, (Amsterdam: IOS Yayınları, 2016), 10 ve 11, Erişim Tarihi: 29 Haziran 2021, <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e000xtr&AN=1238933&lang=tr&site=ehost-live>

çatışmalar diğeri askeri güvenlik dışı konuları içerdği rahatlıkla söylenebilir. Bu kapsamda disiplinde ki farklı görüşlere rağmen kriz yönetimi çatışma yönetim sürecini de içine alan kapsamlı ve şemsiye kavram olarak değerlendirilmelidir.

3.2. NATO'nun Kriz Yönetimi: Kriz Yönetim Sistemi ve Süreci

2010 Stratejik Konsepti ile kriz yönetimini asli ve temel görevlerinden biri olarak tanımlayan NATO bu konseptte kriz yönetiminde karmaşık ve farklı türde krizlerde kullanılabilecek ve krizin her evresinde uygulanabilecek askeri operasyonlar yapabilmeyi hedeflemiştir. Bu yaklaşım askeri planlama ve gücün yanında, ekonomik, sosyal ve siyasi unsurları kapsayan melez araçların ve aktörlerin kullanılmasını gerektirmektedir.⁹⁶⁵ Bu bağlamda NATO geçmişte gerçekleştirdiği kriz yönetim operasyonlardan aldığı derslerle kapsamlı kriz yönetimi yaklaşımı geliştirmiştir. Kapsamlı yaklaşıma göre NATO bir krizi veya çatışmayı tek başına askeri yolla çözemeyeceğini askeri, sivil, siyasi araçların birleştirilmesi ile üçüncü aktörlerle işbirliği yapılmasının gerekli olduğunu kabul etmektedir.⁹⁶⁶ Günümüzde krizlerin kapsamlı ve karmaşık doğası sebebiyle bir krizin tek bir aktör, devlet veya uluslararası örgüt tarafından tek başına çözülemediği kabul edilmektedir. Bu nedenle NATO'da sivil hükümetler, sivil toplum kuruluşları ve bölgesel ve uluslararası örgütlerin dahil olduğu çok aktörlü kriz yönetim yapısını kabul etmektedir.⁹⁶⁷ Ayrıca kapsamlı yaklaşım sivil-asker işbirliği ve iyi koordine edilmiş sivil-askeri yetenekler geliştirilmesini de içermektedir. Herhangi bir askeri operasyon sonrası kriz yönetiminin bir parçası olarak NATO istikrarı, güvenliği ve temel kamu hizmetlerinin sağlanması için sivil yeteneklere sahip olması ve sivil aktörlerle çalışması gerekli ve kaçınılmazdır.⁹⁶⁸

⁹⁶⁵ Sergui Medar, "Military Intelligence Transformation: Accomplishing New Missions in Response to the Recent NATO Strategic Concept," *American Intelligence Journal* 29, no. 1 (2011): 12 ve 13, Erişim Tarihi: Temmuz 4, 2021, <http://www.jstor.org/stable/26201915>.

⁹⁶⁶ "A "comprehensive approach" to crises," NATO/OTAN, Son Güncelleme: Haziran 1, 2021, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_51633.htm#:~:text=Applying%20a%20comprehensive%20approach%20means,other%20international%20and%20local%20actors.

⁹⁶⁷ Karsten Friis ve Pia Jarmyr, *Comprehensive Approach Challenges And Opportunities In Complex Crisis Management*, NUPI Report no. 11 (Oslo: Norwegian Institute of International Affairs NUPİ, 2008), 2, <https://nupi.brage.unit.no/nupi-xmlui/bitstream/handle/11250/276483/Security%20bin%20Pracatice-11-Friis-Jarmyr.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

⁹⁶⁸ Friis Arne Petersen, "From Comprehensive Approach to Comprehensive Capability," *NATO Review*, Mart 25, 2008, Erişim Tarihi: Temmuz 3, 2021, <https://www.nato.int/docu/review/articles/2008/03/25/from-comprehensive-approach-to-comprehensive-capability/index.html>.

NATO’da kriz yönetimi kriz öncesi, kriz dönemi ve kriz sonrası evreleri bütüncül olarak kapsayan kolektif savunmaya yönelik krizler dahil ittifakın topraklarının ve nüfusunun güvenliği için tehdit oluşturabilecek silahlı çatışmaları da kapsayan siyasi ve askeri krizleri, insani acil durumları, doğal afetleri ve kazalarla ilgili krizlerde askeri, sivil ve siyasi araçların birlikte kullanılarak müdahale edilmesine dayanmaktadır. NATO’da kriz yönetiminin 2001’de tek ve bütüncül bir yapıya dönüştürülmesi kararı alınmıştır.⁹⁶⁹ Bu yapı ilk kez 2005’te devreye giren ve her yıl revize edilen Kriz Müdahale Sistemidir (NATO Crisis Response System-NCRS). NCRS’nin temel bileşenleri NATO Kriz Yönetim Süreci (NATO Crisis Management Process-NCMP) ve kriz müdahale araçlarıdır.⁹⁷⁰ Kriz Yönetim Süreci’nin bileşenleri ise NCRS, NATO İstihbarat ve Erken Uyarı Sistemi (NATO Intelligence and Early Warning System-NIWS), NATO Operasyon Planlama Sistemi (Operational Planning System-OPS), Sivil Acil Durum Planlaması Düzenlemelerinden (NATO Civil Emergency Planning Arrangements) oluşmaktadır.⁹⁷¹

NCMP, bir kriz durumunu farklı aşamalara ayırarak askeri ve askeri olmayan farklı kriz durumlarına uyarlanabilir ve esnek bir yapı sağlamaktadır. Kriz yönetimi sistemi NATO Karargahındaki ulusal temsilciler, üye ülkeler ve stratejik komutanlıklar arasındaki kriz yönetim faaliyetlerini ve uygulamalarını koordine etme işlevine sahiptir. Koordinasyon işlevini NATO’yu krizlere hazırlanmak, yönetmek ve krizlere cevap vermek için kapsamlı bir dizi seçenek ve önlem sağlayarak yerine getirmektedir.⁹⁷² NATO kriz yönetim süreci uyarı ve ikaz, değerlendirme ile mukabele seçeneklerinin geliştirilmesi, planlama, uygulama ve geçiş olarak altı aşamadan oluşmaktadır. İlk aşamada uyarılar NATO’nun istihbarat ve uyarı sistemi veya bir müttefik veya bir ortak tarafından verilebilir. KAK uyarı verilen kriz hakkında takipsizlik kararı, konu hakkında daha fazla bilgi edinmek amacıyla araştırma yapılması, sivil olağanüstü hal müdahalesi, diplomatik, siyasi veya askeri seçenekleri değerlendirme, kriz durumunun tam bir değerlendirmesini

⁹⁶⁹ Ufuk Aras, *Kriz Yönetimi*, 61.

⁹⁷⁰“Crisis Management,” NATO/OTAN, Son Güncelleme: Ekim 8, 2020, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49192.htm.

⁹⁷¹ *NATO Handbook*, (Brussels: Public Diplomacy Division, 2006), 48, Erişim Tarihi: Temmuz 6, 2021, <https://www.nato.int/docu/handbook/2006/hb-en-2006.pdf>.

⁹⁷²“Crisis Management,” NATO/OTAN, Son Güncelleme: Ekim 8, 2020.

başlatmaya ve ikinci aşamaya geçmeye karar verme olarak dört seçenekten birini gerçekleştirmektedir.⁹⁷³

Değerlendirme ve karşılık verme seçeneklerinin geliştirilmesinden oluşan ikinci ve üçüncü aşama siyasi ve askeri tahmin süreci olarak nitelenmektedir. KAK ilgili siyasi ve askeri komitelere krizin bir değerlendirmesini başlatma ve kriz durumunun gelişimi ve NATO güvenliği üzerindeki olası etkileri hakkında tavsiyelerde bulunma ve SACEUR'a bir karşılık stratejisi geliştirme görevi vermektedir. Siyasi-askeri tahmin süreci sonunda hangi karşılık stratejisinin kullanılacağı belirlenmektedir. Eğer KAK askeri yanıt stratejisini kullanmayı seçerse dördüncü aşama olan planlamaya geçilmektedir. Planlama evresinde SACEUR bir Operasyon Konsepti (Concept Operations-CONOPS) ve Operasyon Planı (Operation Plan-OPLAN) geliştirerek Askeri Komite'ye ve KAK'ın onayına sunmaktadır. Onay alındıktan sonra SACEUR'un kuvvetleri dağıtabilmesi ve Operasyon Planını uygulayabilmesi için KAK'tan yürütme emrinin alması gerekmektedir. Yürütme kararı ise kriz yönetim sürecini Beşinci yani İcra/Uygulama aşamasına taşımaktadır.⁹⁷⁴ Uygulama/İcra aşamasında NATO görevi gerçekleştirilmekte ve operasyon sürerken iki yılda bir düzenli şekilde Askeri Komite ve KAK'a operasyonla ilgili yapılması gereken değişiklikler için öneriler sunan Periyodik Görev Gözden Geçirme (Periodic Mission Reviews-PMR) yapmaktadır. Operasyonun tamamlanması anlamına gelen son evreye sadece KAK kararıyla geçiş aşamasına geçilebilir. Bu aşamanın sonunda askeri görevini tamamlayan NATO, gerekirse uygun makamlara bir devir teslimi planlamakta ve uygulamaktadır. Kademeli olarak NATO güçlerini geri çekilmesiyle kriz yönetim süreci sona ermektedir.⁹⁷⁵

3.3. Kriz Yönetimi Teşkilatı: Planlama, Karar Verme ve Destekleyici Organlar

Kriz yönetiminin planlama ve karar verme sürecinde KAK, Askeri Komite, uluslararası askeri ve sivil personel baş rol oynamaktadır.⁹⁷⁶ NATO'da kriz yönetimi sürecinin başlaması, devamı ve sona ermesine kadar tüm evrelerinde tam siyasi kontrole sahip olan

⁹⁷³ Recep Sait Arpat, *Acil Durum Ve Kriz Yönetimi (Emergency And Crisis Managment) NATO, AB, ABD, Birleşik Krallık Analizleri ve Türkiye Modeli*, (Ankara: Gece Kitaplığı Yayınevi, Ocak 2016), 43.

⁹⁷⁴ "NATO's assessment of a crisis and development of response strategies," NATO/OTAN, Son Güncelleme: Haziran 16, 2011, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_75565.htm?selectedLocale=en.

⁹⁷⁵ Arpat, *Acil Durum Ve Kriz Yönetimi*, 44.

⁹⁷⁶ Heidi Hardt, "How NATO Remembers: Explaining Institutional Memory In NATO Crisis management," *European Security* 26, no. 1(2017): 122, doi: 10.1080/09662839.2016.1263944.

KAK tek yetkili organdır. Kriz yönetimine ilişkin herhangi bir planlama, konuşlandırma veya askeri güç kullanımına ilişkin kararlarda üye devletlerin ulusal hükümetlerinden siyasi izin alınmasını gerektirmektedir. Bu izin ise KAK'ın oybirliğiyle karar alma yoluyla sağlamaktadır.⁹⁷⁷ KAK karar verme sürecinde ve krizin yürütülmesinde dört komiteden danışma ve destek hizmeti alabilir. Bunlar Askeri Komite, Ortaklıklar ve İşbirliği Güvenlik Komitesi, ve Harekat Politikası Komitesidir.⁹⁷⁸ Askeri düzeyde kriz yönetimi karar verme ve uygulaması ise SHAPE ait ve onun başında olduğu Kapsamlı Kriz ve Operasyonlar Yönetim Merkezi (Comprehensive Crisis and Operations Management Centre-CCOMC) tarafından yönetilmektedir. CCOMC, SHAPE'in aynı anda birden fazla kriz ve operasyonda stratejik ve kapsamlı bir şekilde düşünmesi, planlaması ve hareket etmesini sağlayan organizasyondur. Kriz çeşitlerini anlaşılmasını, krizleri tespit edilmesi ile NATO'nun güvenliği ve diğer krizler üzerindeki etkilerini değerlendirilmesini sağlayan yapı aynı zamanda NATO operasyonlarını stratejik olarak yönlendirmektedir.⁹⁷⁹

Ayrıca Durum Merkezi (Situation Centre-SITCEN) sahip olduğu askeri ve sivil personelle 7/24 üst düzey tatbikatlar dahil barış, gerilim, kriz zamanlarında KAK'ı, Askeri Komite'yi, üst düzey komutanlıkları ve uluslararası personeli uyarma, bilgilendirme ve durumsal farkındalık sağlama işlevine sahiptir. SITCEN görevlerini mevcut tüm iç ve dış kaynaklardan bilgi ve istihbaratın alınması, değiş tokuş edilmesi ve yayılması yoluyla sağlanmaktadır. SITCEN ayrıca müttefik ülkelerdeki benzer tesisler ve CCOMC ve seçilmiş uluslararası kuruluşlar dahil NATO komutanlıkları ile bağlantı görevi görmektedir.⁹⁸⁰

NATO kriz yönetiminde kritik olarak kabul edilen istihbarat alanında askeri ve sivil istihbarat organizasyonuna sahiptir. Askeri düzeyde NATO İstihbarat Füzyon Merkezi (NATO Intelligence Fusion Center-NIFC) NATO hareketlerini planlanmasını ve yürütülmesini desteklemek için SACEUR ve ACO'ya zamanında, ilgili ve doğru

⁹⁷⁷ *NATO Handbook*, (Brussels: Public Diplomacy Division, 2006), 45 ve 47, Erişim Tarihi: Temmuz 6, 2021, <https://www.nato.int/docu/handbook/2006/hb-en-2006.pdf>.

⁹⁷⁸ Arpat, *Acil Durum*, 35.

⁹⁷⁹ "Comprehensive Crisis And Operations Managment Centre," NATO/OTAN, Erişim Tarihi: Temmuz 4, 2021, <https://shape.nato.int/comprehensive-crisis-and-operations-management-centre->.

⁹⁸⁰ "Situation Centre (SITCEN)," NATO/OTAN, Son Güncelleme: Haziran 21, 2021, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_57954.htm.

istihbarat sağlamaktadır.⁹⁸¹ Sivil istihbarat yapısı ise NATO İstihbarat ve Erken Uyarı Sistemi (NIWS) dir. NATO bölgesi ve çevresinde belirsizlik, tehditler, istikrarsızlık veya bölgesel kriz olasılığına ilişkin çok çeşitli askeri ve askeri olmayan risk göstergelerine yönelik analiz yapma ve uyarmakla görevlidir. NIWS NATO'nun güvenlik çıkarlarını etkileyebilecek herhangi bir istikrarsızlık, kriz, tehdit veya risk konusunda uyarıda bulunmaktadır.⁹⁸² NIWS'in verdiği uyarı bir olayı değil tanımlanabilir bir kriz, risk veya tehdidin değerlendirildiği, sorununun tanımlandığı ve kritik bir gösterge listesinin geliştirildiği döngüsel bir süreçtir.⁹⁸³

NATO 365 gün, 7/24 aktif olan, NATO üyesi olmayan ülkeleri de kapsayan ve doğal afetlerle ilgili kriz yönetimi gerçekleştiren Avrupa-Atlantik Afet Müdahale Koordinasyon Merkezi (Euro-Atlantic Disaster Response Coordination Centre-EADRCC) aracına sahiptir. Yardım talep eden devletlerle yardım etmek isteyen aktörler arasında koordinasyon sağlayan EADRCC, NATO'nun Avrupa-Atlantik bölgesindeki başlıca sivil olağanüstü hal müdahale mekanizmasıdır. Doğal ve insan kaynaklı afetler, krizler ve 5. Madde'nin işletilmesi durumlarında hem uluslararası yardım taleplerini hem de teklifleri koordine etmek için bir takas sistemi yaratmaktadır.⁹⁸⁴

Kriz yönetimi teşkilatında Sivil Acil Durum Planlaması (Civil Emergency Planning-CEP) ise NATO ülkelerindeki sivil nüfusu refahını etkileyebilecek bütün krizlerde veya savaş durumunda sivil savunma yoluyla nüfusun korunmasını amaçlamaktadır.⁹⁸⁵ Olası kriz anında NATO toprakları ve sivil nüfusunu korumak amacıyla hükümetin sürekliliği, enerji, nüfus hareketi, gıda ve su kaynakları, kitlesel kayıplar, sivil iletişim ve ulaşım sistemlerine erişim kritik görülmüş ve bu sektörlerdeki dayanıklılığın artırılması hedeflenmiştir.⁹⁸⁶

⁹⁸¹“NATO Intelligence Fusion Center,” NATO/OTAN, Erişim Tarihi: Temmuz 4, 2021, <https://web.ifc.bices.org/>. Kurumun gelişimi hakkında daha fazla bilgi için bkz. Joseph S. Gordon, “Intelligence Sharing in NATO,” *Atlantisch Perspectief* 41, no. 6 (2017): 15-19, Erişim Tarihi Temmuz 4, 2021, <https://www.jstor.org/stable/48581386>.

⁹⁸² John Kriendler, *NATO Intelligence And Early Warning*, (Oxford: Conflict Studies Research Centre, Mart 2006), 6, Erişim Tarihi: Temmuz 3, 2021, https://www.files.ethz.ch/isn/39988/06_Apr.pdf.

⁹⁸³ John Kriendler, “Managing Crises, Anticipating Crises,” *NATO Review*, Kış 2002, Erişim Tarihi: Temmuz 3, 2021, <https://www.nato.int/docu/review/2002/issue4/english/art4.html>.

⁹⁸⁴ “Euro-Atlantic Disaster Response Coordination Centre,” NATO/OTAN, Son Güncelleme: Nisan 2, 2020, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52057.htm?.

⁹⁸⁵ Marten H. A. Van Heuven, “Civil Emergency Planning in NATO,” *The International Lawyer* 4, no. 2 (1970): 392, Erişim Tarihi: Haziran 22, 2021, <http://www.jstor.org/stable/40704637>.

⁹⁸⁶“Civil preparedness,” NATO/OTAN, Son Güncelleme: Mart 23, 2021, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49158.htm.

KAK'ın kriz yönetimi sürecini başlatma, devam ettirme ve sonlandırmaya nihai ve kesin otorite olarak dizayn edilmesi otuz üye sayısına ulaşmış KAK'ta bu konuda oy birliğiyle kararların çıkmasını zorlaştırmaktadır. Bu bağlamda KAK'ın harekete geçirilmesinde yaşanan bu yapısal sorunun hem çözülememesi hem de kriz yönetimine etkili ve zamanında müdahaleyi engellemesi bakımından eleştirilerin odağıdır. Söz konusu yapısal sorun ani ve acil kriz durumlarına özel şekilde Genel Sekreter'e yetki verilmesiyle çözülebilir. Ancak NATO üyelerinin bu tarz yetki devrine yanaşmaması NATO'nun daha etkili bir kriz yönetim örgütü haline dönüşmesini engellemektedir.

3.4. Kriz Yönetim Aracı ve Evrimi: NATO Müdahale Gücü ve Bileşenleri

NATO krizlere müdahalede en önemli aracı NATO Müdahale/Mukabele Gücü (NATO Response Force-NRF) olarak nitelenebilir. Soğuk Savaş dönemi koşullarında etkilenecek oluşturulan Avrupa Müttefik Komutanlığı Mobil Kuvveti (Allied Command Europe Mobile Force-AMF) tarihsel olarak Soğuk Savaş sonrası kurulan NATO Müdahale Gücünün ilkel versiyonu yani prototipiydi.⁹⁸⁷ Konvansiyonel bir saldırıya karşı sigorta polisi olarak görülen AMF hava ve kara bileşenlerini içeren ACE'ye (ACE Mobile Force) bağlı caydırıcı bir yapı olarak dizayn edilmişti.⁹⁸⁸ 1960-2002 arası faaliyet gösteren AMF Avrupa Müttefik Komutanlığı'nın isteğiyle tehdit altındaki Avrupa'nın herhangi bir yerine kısa sürede gönderilebilecek küçük çok uluslu bir Tugay büyüklüğünde güç olarak ittifakın herhangi bir üyesine karşı kolektif savunma kapsamında her türlü saldırganlığa direnmek amacıyla kurulmuştu.⁹⁸⁹ Soğuk Savaş sonrası yeni nesil tehditlerle mücadele etmek amacıyla 2002'de Prag Zirvesinde duyurulan NRF ise 2004'te ilk operasyonel kabiliyete ulamış ve 2006'da tam operasyonel seviyeye gelmiştir. NRF, yaklaşık 25 bin askerden oluşan bir komuta ve kontrol, Acil Müdahale Kuvvetleri (The Immediate Response Forces-IRF) ve Müdahale Kuvvetleri Havuzu (Response Forces Pool-RFP) olarak üç bölüme sahip olarak dizayn edilmiştir.⁹⁹⁰ NRF,

⁹⁸⁷ Diego Ruiz Palmer, "From AMF to NRF," *NATO Review*, Mart 25, 2009, Erişim Tarihi: Temmuz 6, 2021, <https://www.nato.int/docu/review/articles/2009/03/25/from-amf-to-nrf/index.html>.

⁹⁸⁸ Walter Walker, "The Military Situation in Northern Europe," *Atlantische Tijdingen*, no. 123 (1971): 1 ve 2, Erişim Tarihi: Temmuz 9, 2021, <http://www.jstor.org/stable/45343544>.

⁹⁸⁹ "Allied Command Europe Mobile Force Land Headquarters to be dissolved in Autumn 2002," NATO/OTAN, Son Güncelleme: Kasım 3, 2008, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_19298.htm?selectedLocale=en.

⁹⁹⁰ Robert J. Hendriks, *Response Forces Galore A Guided Tour*, (Clingendael: Clingendael Institute, 2014), 1, Erişim Tarihi: Temmuz 7, 2021, <http://www.jstor.org/stable/resrep05332>.

NATO'nun ihtiyaç duyulan her yerde hızlı bir şekilde konuşlandırabileceği kara, hava ve deniz kuvvetleri bileşenlerinden oluşan hazır ve teknolojik olarak gelişmiş, birleşik/entegre görev kuvveti niteliğinde çok uluslu bir güçtür. NRF, beş gün içinde konuşlandırılmaya hazır olabilecek ve son derece zor koşullar altında en az otuz gün boyunca kendini sürdürebilecek bir yapı olarak tasarlanmıştır. Askeri kapasitesi başlangıçta 5.000 asker olarak planlanan NRF ihtiyaç halinde ve son aşamada yaklaşık 20.000 askere ulaşması hedeflenmiştir.⁹⁹¹ SACEUR'un hiyerarşik yetkisi altında tasarlanmış olan NRF, üye ülkelerin bir yıllık taahhüt ettiği insan kaynağı (asker), askeri teçhizat, ekonomik kaynaklarla güç birliğine dayanan rotasyon yani dönüşüm sistemiyle yönetilmektedir.⁹⁹²

Ekim 2004'te faaliyete geçtiği ilan edilen NRF, 2006'da tam operasyonel kapasiteye ulaşsa da rotasyona dayanan yönetim sistemine bağlı olarak sahip olduğu gücün dönüşümü ve üye ülkelerin taahhüt isteksizliği nedeniyle ciddi sorunlar yaşamıştır. Bu yüzden 2009-2010 aralığında askeri kapasitesi 13 bin kişiye düşen NRF için revizyon yapılması ihtiyacı duyulmuştur. Asker kapasitesi 40 bine çıkarılarak yeniden yapılandırılmıştır.⁹⁹³ 2009'da kabul edilen yeni sisteme göre NRF müdahale gücü havuzu esnek ve iki katmanlı bir yapıdan oluşmaktadır. Açık uçlu şekilde dizayn edilen NRF'nin gerçek boyutu NATO üyesi devletlerin kullanıma sunmaya istekli oldukları kuvvetlerin sayısına bağlı kılınmıştır.⁹⁹⁴ Ancak müttefiklerin ekonomik gerekçelere dayalı taahhüt isteksizliği, rotasyon sistemi ve NRF'yi harekete geçirmek için KAK'da 30 üyenin oybirliğiyle kararı gerekmesi NRF'nin "Aşıl Tendumunu" oluşturmaktadır.⁹⁹⁵ 2014'te RF'nin Ukrayna savaşı ile Kırım ilhakıyla revizyonist politikalara geri dönmesi kuşkusuz

⁹⁹¹ Manuela Stoop, "The NATO Response Force," *Atlantisch Perspectief* 28, no. 4 (2004): 14, Erişim Tarihi: Temmuz 7, 2021, <http://www.jstor.org/stable/45279837>.

⁹⁹² Guillaume Lasconjarias, "The NRF: from a Key Driver of Transformation to a Laboratory of the Connected Forces Initiative," (Research Paper, NATO Defense College Research Division, Ocak 2013), 3 ve 4, Erişim Tarihi: Temmuz 7, 2021, <http://www.jstor.org/stable/resrep10417>.

⁹⁹³ John R. Deni, "Disband The NATO Response Force," İçinde *NATO 20/2020: Twenty Bold Ideas To Reimagine The Alliance After The 2020 US Election*, ed. Christopher Skaluba, Conor Rodihan ve Gabriela R. A. Doyle, (Atlantic Council, The Scowcroft Center for Strategy and Security, 2020), 37 ve 38, Erişim Tarihi: Temmuz 7, 2021, <https://www.atlanticcouncil.org/wp-content/uploads/2020/10/NATO-20-2020-Final-Volume.pdf>.

⁹⁹⁴ Jens Ringsmose, "Caught between Strategic Visions: NATO's Rapid Reaction Force," İçinde *The Future of NATO: Regional Defense and Global Security*, ed. Andrew A. Michta ve Paal Sigurd Hilde, (Ann Arbor: University of Michigan Press, 2014), 163, Erişim Tarihi: Temmuz 7, 2021, <http://www.jstor.org/stable/10.3998/mpub.6980805.13>.

⁹⁹⁵ Jan Abts, "NATO's Very High Readiness Joint Task Force: Can the VJTF Give New Élan to the NATO Response Force?," (Research Paper, NATO Defense College Research Division, 2015), 4 ve 6, Erişim Tarihi: Temmuz 7, 2021, <http://www.jstor.org/stable/resrep10398>.

NRF'nin yeniden revize edilmesinde belirleyici olmuştur. Hem kriz yönetimi hem de RF eylemleriyle yeniden gündeme alınan kolektif savunmaya dayalı tüm güvenlik krizlerine hızlı askeri tepki verebilmek için tasarlanmıştır. NRF'yi 2014'te Galler Zirvesinde içinde beş bin kişilik Çok Yüksek Hazırlıklı Ortak Görev Gücü'nün (Very High Readiness Joint Task Force-VJTF) olduğu kapsamlı ve daha kullanışlı bir yapıya dönüşmüştür.⁹⁹⁶ 2014 Galler Zirvesi'nde kabul edilen Hazırlık Eylem Planının (Readiness Action Plan-RAP) Adaptasyon Önlemleri kapsamında dönüşüm geçiren NRF yapısı NATO Müdahale Gücünün komuta ve kontrol yapısı, VJTF, NATO kuvvet entegrasyon birimleri, yüksek hazırlıklı çok uluslu kolordu karargahlarını, daimi deniz kuvvetlerini barındıran şemsiye yapılanma haline getirmiştir.⁹⁹⁷ Son şekliyle NATO Mukabele Gücünü oldukça esnek ve yetenekli toplamda 40.000 askerden oluşan ve katmanlı bir yapı sunan NRF, 8 farklı yapının birleşiminden oluşmaktadır. Bunlardan ilki Konuşlanabilir Müşterek Kuvvet Karargahından oluşan (Joint Task Force HQ) komuta ve kontrol merkezidir. NRF'nin genel komutası SACEUR'a ait olmakla birlikte NATO'nun operasyonel komutası (komuta ve kontrolü) her yıl Brunssum ve Napoli'deki iki Müşterek Kuvvet Komutanlığı arasında rotasyonla yer değiştirmektedir. Ancak her iki karargahtaki güçte geçici değil daimi olarak beklemededir. NRF'nin 2021'de komutası ve ana karargahı Napoli Müşterek Kuvvet Komutanlığındadır.⁹⁹⁸

NRF çatısı altında ikinci kriz müdahale aracı kolektif savunmada caydırıcılığı arttıracak ve kriz müdahale kapasitesinde NATO'yu daha hızlı, daha güçlü ve daha yetenekli hale getirecek olan VJTF'dir.⁹⁹⁹ 2-3 gün içerisinde konuşlandırılacak VJTF, hava, deniz ve özel hareket bileşenleriyle 5.000 askerden oluşan çok uluslu bir kara kuvvetleri barındırmaktadır. VJTF ani ve acil müdahalede birincil öneme sahiptir.¹⁰⁰⁰ Hızlı

⁹⁹⁶ Karl-Heinz Kamp, "NATO's Coming Existential Challenge," İçinde *NATO at 70: No Time to Retire*, ed. Tardy Thierry, (Rome: NATO Defense College Research Division, 2020), 12, Erişim Tarihi: Temmuz 7, 2021, file:///C:/Users/user/Downloads/NDC_RP_08%20(1).pdf.

⁹⁹⁷ Jeffrey A. Larsen, *NATO's Roadmap And Priorities For The 2016 Warsaw Summit Agenda*, (Rome: NATO Defense College Research Division, 2016), 5 ve 6, Erişim Tarihi: Temmuz 9, 2021, <http://www.jstor.org/stable/resrep10295>.

⁹⁹⁸ "NATO Response Force," NATO/OTAN, Erişim Tarihi: Temmuz 9, 2021, <https://jfcnaples.nato.int/page6734927>.

⁹⁹⁹ Jeffrey A. Larsen, *NATO's Roadmap And Priorities*, 6.

¹⁰⁰⁰ Kevin Copsey, "A New North Atlantic Treaty Organization (NATO) Approach: The Very High Readiness Task Force (VJTF)," İçinde *PROJECT 1721: A U.S. Army War College Assessment on Russian Strategy in Eastern Europe and Recommendations on How to Leverage Landpower to Maintain the Peace*, Project Leader. Douglas Mastriano, (Carlisle Barracks, PA: US Army War College Strategic Studies Institute, 2017), 85, Erişim Tarihi: Temmuz 7, 2021, <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/AD1030359.pdf>.

konuslandırılabilir “mızrak ucu” olarak nitelenen VJTF kriz yönetiminde hayati önem taşımakla birlikte yalnızca sınırlı bir sürede kendi kendine sürdürülebilir olması nedeniyle NRF yapısı içinde ikinci katman olarak takip kuvvetlerine ihtiyaç duyulmuştur.¹⁰⁰¹ Bu bağlamda NRF yapısı içinde VJTF’yi takiben hızla konuşlandırılabilen (45 gün içinde) yüksek hazırlıklı kuvvetlerden yaklaşık 26 bin askerden oluşan İlk Takip Kuvvetleri Grubu (The Initial Follow-On Forces Group-IFFG) takip etmektedir.¹⁰⁰²

Dördüncü kriz yönetim aracının işlevi kriz anında ulusal kuvvetler ve NRF Kuvvetleri arasında işbirliği ve koordinasyon sağlamak olan NATO Kuvvet Entegrasyon Birimleri (NATO Force Integration Units-NFIU) daimi 40 kişilik personelden oluşmaktadır. NFIU kriz anında NRF kuvvetlerinin doğu kısmına hızlı bir şekilde konuşlandırılmasını kolaylaştırma, toplu savunma planlamasını, lojistik ağlarını düzenlemektedir. NFIU merkezleri Bulgaristan, Estonya, Letonya, Litvanya, Polonya, Slovakya, Macaristan ve Romanya’da bulunmaktadır.¹⁰⁰³ NRF yapısı Daimi NATO Denizcilik Gruplarını ve Daimi NATO Mayın Önleme Gruplarını bileşeninin yanında savaş hava desteği unsurlarını da kapsamaktadır.¹⁰⁰⁴ Ayrıca NRF yapısı içinde kriz yönetiminde hayati rol oynayan Özel Harekat Kuvvetleri (Special Operations Forces-SOF) de bulunmaktadır. SOF bazı üye ülkelerin birleşerek rotasyonla üstlendiği bir yapı sunmaktadır.¹⁰⁰⁵ Örneğin 2021 yılı için NRF’nin SOF bileşeninin görevlerini Belçika, Danimarka ve Hollanda’nın oluşturduğu Kompozit Özel Harekat Bileşen Komutanlığı üstlenmiştir.¹⁰⁰⁶ NRF’nin son bileşeni ise Birleşik Müşterek Kimyasal, Biyolojik, Radyolojik ve Nükleer (KBRN) Savunma Görev Gücü kolektif savunma dahil her türlü kriz yönetim operasyonunda görev yapabilecek şekilde dizayn edilmiştir. Birleşik Müşterek KBRN Savunma Görev

¹⁰⁰¹ Margriet Drent, Rob Hendriks ve Dick Zandee, *New Threats, New EU and NATO Responses*, Clingendael Report, (The Hague: Clingendael Institute, 2015), 31 ve 32, Erişim Tarihi: Temmuz 8, 2021, https://www.clingendael.org/sites/default/files/pdfs/New%20Threats_New%20EU_Nato%20Responses_Clingendael_July2015.pdf.

¹⁰⁰² Jens Ringsmose ve Sten Rynning, “Credible Deterrence?: NATO’s New Spearhead Force,” *Atlantisch Perspectief* 39, no. 6 (2015): 8, Erişim Tarihi: Temmuz 7, 2021, <https://www.jstor.org/stable/48581232>.

¹⁰⁰³ “NATO Force Integration Units,” NATO/OTAN, Erişim Tarihi: Temmuz 9, 2021, <https://shape.nato.int/operations/nato-force-integration-units>.

¹⁰⁰⁴ “NATO Response Force,” NATO/OTAN, Son güncelleme: Eylül 20, 2021 https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49755.htm.

¹⁰⁰⁵ “Special Operations Forces,” NATO/OTAN, Son güncelleme: Şubat 24, 2015 https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_105950.htm.

¹⁰⁰⁶ “Composite Special Operations Component Command (C-SOCC),” NATO/OTAN Factsheet, Aralık 2020, 1 ve 2, Erişim Tarihi: Eylül 11, 2021, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2020/12/pdf/2012-factsheet-C-SOCC.pdf.

Gücü, Değerlendirme Ekibi ve Savunma Taburu olarak iki bölümden oluşmaktadır.¹⁰⁰⁷ Bu 8 yapıya ek olarak 2014 sonrası artan RF revizyonizmine karşı yeniden gündeme gelen kolektif savunmayı kapsayan kriz yönetimi için 2016 Varşova Zirvesinde NATO'nun kuzeydoğu kanadında Gelişmiş İleri Varlık (The Enhanced Forward Presence-EFP) yaratılmıştır. NRF ve onun parçası olan VJTF'nin eksikliklerini ve zaaflarını kapatmayı amaçlayan çok uluslu EFP'ler SACEUR yetkisi altında olmasına rağmen kendi ev sahibi devlet tugaylarına entegre halde bırakılmıştır.¹⁰⁰⁸ Bunlar Estonya, Letonya, Litvanya, Polonya ve Romanya'da çok uluslu savaş grupları şeklindedir.¹⁰⁰⁹

Son olarak NATO kriz yönetiminde faaliyete geçirilebilecek ilk unsurlarını on gün içinde ve tüm kuvveti iki ay içinde konuşlandırmaya hazır olan Hızlı Konuşlandırılabilir Kolordular (Rapid Deployable Corps-RDC) bulunmaktadır. Çok uluslu RDC'ler ihtiyaç duyulmasıyla NRF ve bileşenlerine katılmaktadır. NRF'nin rotasyon sistemine girmiş bir RDC, NRF'nin kara bileşeninin beklemede olduğu 12 aylık süre zarfında onun komuta ve kontrolünü gerçekleştirmektedir. Günümüzde her biri 60.000 askeri komuta etme kapasitesine sahip İtalya, İspanya, Polonya, İngiltere, Türkiye, Almanya, Fransa ve Yunanistan merkezli dokuz NATO RDC'si bulunmaktadır.¹⁰¹⁰

3.5. NATO Askeri Operasyonlarının Hukuki Zemini ve Sınıflandırılması

Soğuk Savaşın sona ermesiyle patlak veren yeni iç savaş-devlet terörü-etnik temizlik dalgasına yönelik çatışma yönetim aracı olarak devreye uluslararası örgütler girmiş ve sivil halkları büyük insan hakları ihlallerinden kurtarmayı amaçlayan askeri müdahaleler (insani müdahale) gerçekleştirmiştir.¹⁰¹¹ NATO'nun gerçekleştirdiği 2011 Libya gibi bazı müdahaleler BMGK izni ve kararıyla uluslararası hukuka uygun görülürken 1999 Kosova gibi bazıları ise izin alınmadan yapıldığı için uluslararası hukuka aykırı kabul

¹⁰⁰⁷ "Combined Joint Chemical, Biological, Radiological and Nuclear Defence Task Force," NATO/OTAN, Son güncelleme: Mayıs 19, 2020, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49156.htm.

¹⁰⁰⁸ Christian Leuprecht, "The Enhanced Forward Presence: Innovating NATO's Deployment Model for Collective Defence," no. 22, (Policy Brief, NATO Defense College Research Division, Ekim 2019), 3-6, Erişim Tarihi: Temmuz 9, 2021, file:///C:/Users/user/Downloads/PB22_19%20(1).pdf.

¹⁰⁰⁹ "NATO's Enhance Forward Presence," NATO Factsheet, Şubat 2021, 1 ve 2, Erişim Tarihi: Temmuz 9, 2021, https://shape.nato.int/resources/site16187/General/factsheets/factsheet_efp_2021.pdf.

¹⁰¹⁰ "Rapid Deployable Corps," NATO/OTAN, Son Güncelleme: Temmuz 26, 2021, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50088.htm.

¹⁰¹¹ Duygu Özlük, "Çatışma Yönetim Aracı Olarak Uluslararası Örgütler," İçinde *Barışı Konuşmak Teori ve Pratikte Çatışma Yönetimi*, ed. Nezir Akyeşilmen, 2. Baskı (Ankara: Odtü Yayıncılık, Ağustos 2014), 108-130.

edilmiştir.¹⁰¹² BMGK izni alınmadan gerçekleşen NATO askeri müdahaleleriyle NATO alan dışına çıkmıştır. Alan dışı müdahaleler uluslararası hukuk ihlali yaratmıştır.¹⁰¹³ Aslında Hem NATO kurucu antlaşması hem de BM antlaşması alan dışı müdahale konusunda örgüte hukuki sınırlar çizmiştir. Alan Dışılık (Out of Area) kavramı hem NATO'nun görev alanı dışında kalan bölgelere (coğrafyayı) yönelik müdahalesini hem de üstlendiği kolektif savunma misyonu dışına çıkararak farklı bir görev yürütmesini ifade etmektedir. NATO Antlaşmasına göre NATO'nun korumakla görevli olduğu alan NATO üyesi ülkeleri kapsayan Avrupa-Atlantik bölgesi alanı ve misyonu da kolektif savunmayla sınırlıdır. Bu sınır NATO'nun kolektif savunma dışında herhangi bir amaçla NATO yetenek ve tesislerini kullanarak askeri operasyon yapamayacağı anlamına gelmektedir.¹⁰¹⁴ En basit tabiriyle coğrafi olarak NATO'nun korumakla sorumlu olduğu Avrupa-Atlantik toprakları alanına (bölge içi) yönelik konvansiyonel saldırılar kolektif savunma kapsamında değerlendirilerek 5. Maddenin işletilmesi öngörülmüştür. NATO'nun verdiği güvenlik garantisi ise söz konusu bölge dışında otomatik olarak geçerli olmamış ve alan dışı olarak adlandırılmıştır.¹⁰¹⁵ Ayrıca NATO'nun muhtemel alan dışı askeri operasyonları önünde hukuki engel oluşturan BM Antlaşmasının (2. Madde/4. Paragraf) evrensel nitelikli kuvvet kullanma yasağının ikinci istisnasıdır. BM Antlaşması VII. Bölüm 42. maddede Güvenlik Konseyi kararıyla kuvvet kullanılabileceği hükme bağlanmıştır. BM Antlaşmasının 53. maddesine göre ise¹⁰¹⁶ BM Güvenlik Konseyi'nin izniyle bölgesel örgütlere zorlama tedbirleri uygulama yetkisi vermiştir. Bu nedenle NATO'nun yalnızca BMGK izniyle gerçekleştireceği herhangi bir askeri müdahale uluslararası hukuka uygun kabul edilmektedir.¹⁰¹⁷ Bu ekseninde NATO operasyonları BM yetkisiyle ve BM yetkisi olmadan gerçekleştirilenler olarak sınıflandırılabilir.

¹⁰¹² Alex J. Bellamy, "İnsani Müdahale," İçinde *Çağdaş Güvenlik Çalışmaları*, ed. Allan Collins, çev. Nasuh Uslu, 3. Basımdan Çeviri (İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık, Eylül 2017), 291 ve 292.

¹⁰¹³ Alexis Heraclides ve Ada Dialla, "Humanitarian Intervention Today," İçinde *Humanitarian Intervention in the Long Nineteenth Century: Setting the Precedent*, (Manchester: Manchester University Press, 2015), 1 ve 3, Erişim Tarihi: Temmuz 10, 2021, doi:10.2307/j.ctt1mf71b8.4.

¹⁰¹⁴ Ahmet Bayar, "Dünü, Bugünü ve Yarını ile NATO: Oluşum Süreci," *DefenceTurk*, Şubat 12, 2020, Erişim Tarihi: Temmuz 10, 2021, <https://www.defenceturk.net/dunu-bugunu-ve-yarini-ile-nato-olusum-sureci>.

¹⁰¹⁵ Gareth M. Winrow, "NATO And The Out-Of-Area Issue: The Positions Of Turkey And Italy," *Il Politico* 58, no. 4 (167) (1993): 632, Erişim Tarihi: Temmuz 9, 2021, <http://www.jstor.org/stable/43101452>.

¹⁰¹⁶ Levent Ersin Orallı, "Uluslararası Hukukta Ve BM Sisteminde Askeri Müdahale Olgusu," *Tesam Akademi Dergisi* 1, no.1 (2014): 114-120.

¹⁰¹⁷ Fatih Tosun, "Uluslararası Hukukta "Kuvvet Kullanma Ve Karışma" Kavramlarının Değişen Anlamı," *Güvenlik Stratejileri Dergisi* 5, no. 9 (2009): 107 ve 108.

NATO'nun askeri operasyonlarının hukuki temeli BM Tüzüğü'nün 51. Maddesi ile NATO'yu kuran Washington Antlaşmasının 5. Maddesine dayanmaktadır. Washington Antlaşmasının 5. Maddesi BM Şartının 51. Maddesinin devletlere tanıdığı saldırı durumunda bireysel veya kolektif savunma hakkını yalnızca Avrupa-Atlantik bölgesine yönelik olası saldırı durumunda kullanacağını içermektedir. 5. Madde alan içi operasyonların hukuki temelini oluşturmaktadır.¹⁰¹⁸ NATO'nun alan dışı barışı koruma operasyonlarına katılmasının hukuki temeli ise üç unsura dayanmaktadır. Bunlardan ilki dönüşen NATO Konseptidir. İkincisi BMGK yetkilendirmesi ve talebidir. Üçüncüsü ise Avrupa Güvenlik ve İş birliği Teşkilatı (AGİT) kararları ve talebidir. NATO talep halinde KAK'ın 1992 Oslo toplantısında AGİT'i, 1992 Brüksel toplantısı sonuç bildisinde ise BM barış gücü operasyonlarını destekleyeceğini ilan etmiştir.¹⁰¹⁹ Bu bağlamda NATO'nun askeri operasyonları 5. Madde kolektif savunma kapsamında, 5. Madde dışı (alan dışı) krizlere müdahale olarak ikiye ayrılabilir. Alan dışı NATO operasyonları çatışmaların önlenmesi (conflict prevention) barışın tesisi (peace making) barışı koruma (peace keeping), barış inşası (peace building), barışı zorlama (peace enforcement) ve insani operasyonlar ile kriz yönetimi gerçekleştirmektedir.¹⁰²⁰

NATO operasyonlarına yönelik üçüncü sınıflandırma ise operasyon konularına ve tehdit türlerine göre yapılabilir. Soğuk Savaş döneminde hiç bir askeri operasyon gerçekleştirmeyen NATO 1991'den günümüze kadar yeni tehdit türlerine yönelik farklı konularda çok sayıda operasyon gerçekleştirmiştir. NATO revizyonist RF, Orta Doğu ve Afrika'dan mülteci akını, Kosova ve Afganistan'da güvenlik ve devlet inşası, Afrika Birliği ve Irak'ta güvenlik güçlerinin eğitimi, Haiti, Pakistan ve ABD'de afet yardımı, Afrika boynuzu ve Hint Okyanusunda korsanlıkla mücadele operasyonları ve insani yardım sağlanması gibi farklı konularda operasyonlar yürütmektedir.¹⁰²¹

¹⁰¹⁸ Anne Orford, "NATO, Regionalism, and the Responsibility to Protect," İçinde *Charter of the North Atlantic Treaty Organization: Together with Scholarly Commentaries and Essential Historical Documents*, ed. Ian Shapiro ve Adam Tooze, (New Haven, London: Yale University Press, 2018), 307 ve 308, Erişim Tarihi: Temmuz 10, 2021, <http://www.jstor.org/stable/j.ctvvnnds.26>.

¹⁰¹⁹ M. Tevfik Odman, *Uluslararası Uyuşmazlıkların Yargı Dışı Barışçıl Yöntemlerle Çözülmesi Ve Barışı Destekleme Operasyonları*, (Adana: Çağ Üniversitesi Yayınları, Nisan 2002), 189-192.

¹⁰²⁰ Thomas-Durell Young, *Multinational Land Forces And The NATO Force Structure Review*, (Carlisle, PA: US Army War College Strategic Studies Institute, 2000), 8, Erişim Tarihi: Temmuz 9, 2021, https://www.files.ethz.ch/isn/47742/Multinational_Land_Forces.pdf.

¹⁰²¹ Michael Hanna, et.al., "NATO Intelligence and Information Sharing: Improving NATO Strategy for Stabilization and Reconstruction Operations," *Connections* 16, no. 4 (2017): 6, Erişim Tarihi: 9, 2021, <https://www.jstor.org/stable/26867924>.

3.6. Kolektif Savunma (5. Madde) Kapsamında Kartal Yardımı ve Aktif Çaba Operasyonları

NATO'nun asli görevi olarak tanımlanmış kolektif savunmaya ilişkin 5. Madde NATO tarihinde ilk kez ve sadece bir defa konvansiyonel saldırıya karşı değil 11 Eylül terör saldırıları terör saldırıları sonrası ABD'ye yardım için işletilmiştir.¹⁰²² 12 Eylül'de KAK, ABD'ye yapılan saldırının Washington Antlaşması'nın 5.maddesi kapsamında bir eylem olarak görülmesi gerektiğini kabul etmiş ve 4 Ekim'de NATO, yardımını yürürlüğe koymak için ikisi somut 8 önlem açıklamıştır.¹⁰²³ Somut önlemler teröre karşı Kartal Yardımı ve Aktif Çaba operasyonlarıdır.¹⁰²⁴ Bu dönemde NATO'nun terörle mücadelede resmi bir doktrini olmaması nedeniyle 5. Madde işletilmiştir.¹⁰²⁵ 9 Ekim 2001- 16 Ekim 2002 arası dönemde gerçekleşen Kartal Yardımı Operasyonu (Eagle Assist Operation-EAO) KAK'ın 4 Ekim'de Washington Antlaşması'nın 5. Maddesini işler hale getirmek için alınan önlemler kapsamında terörle mücadele amacıyla 13 NATO ülkesinden 830 mürettebat, 360'tan fazla operasyonel sortide yaklaşık 4300 saat boyunca Havadan Erken Uyarı ve Kontrol (AWACS) uçaklarıyla ABD hava sahasında devriye yapmıştır.¹⁰²⁶

2001-Ekim 2016 arası dönemde NATO'nun Akdenizde güvenliği sağlamak amacıyla Aktif Çaba Operasyonu (Active Endeavour Operation-AEO) gerçekleştirmiştir. 11 Eylül terör saldırıları sonrası NATO'nun 5. Madde'nin ittifak tarihinde ilk kez uygulanmasının ardından NATO'nun ABD'yi desteklemek için aldığı sekiz önlemden biri olan AEO, NATO'nun terörle mücadele konulu tek 5. Madde operasyonudur. Akdeniz'de konuşlanmış bir görev gücü aracılığıyla yapılan AEO'nun komutası ve yürütmesi Northwood'taki Denizcilik Komutanlığı Karargahı tarafından üstlenilmiştir. AEO'nun amaçları NATO'nun terörizmle mücadelede dayanışmasını ve kararlılığını göstermenin

¹⁰²² James Goldgeier, "NATO's Charter: Adaptable but Limited," İçinde *Charter of the North Atlantic Treaty Organization: Together with Scholarly Commentaries and Essential Historical Documents*, ed. Shapiro Ian ve Tooze Adam, (New Haven, London: Yale University Press, 2018), 291, Erişim Tarihi: Temmuz 9, 2021, <http://www.jstor.org/stable/j.ctvvndts.25>.

¹⁰²³ Michael Clarke ve Paul Cornish, "The European Defence Project and the Prague Summit," *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)* 78, no. 4 (2002): 781, Erişim Tarihi: Temmuz 9, 2021, <http://www.jstor.org/stable/3095756>.

¹⁰²⁴ Claudia Bernasconi, "NATO's Fight Against Terrorism Where Do We Stand?" (Research Paper, NATO Defense College Research Division, Nisan 2011), 2, Erişim Tarihi: Temmuz 9, 2021, <http://www.jstor.org/stable/resrep10396>.

¹⁰²⁵ Juliette Bird, "NATO's Role in Counter-Terrorism," *Perspectives on Terrorism* 9, no. 2 (2015): 62, Erişim Tarihi: Temmuz 9, 2021, <http://www.jstor.org/stable/26297360>.

¹⁰²⁶ "Statement by the Secretary General on the conclusion of Operation Eagle Assist," NATO/OTAN, Son Güncelleme: Nisan 3, 2002, <https://www.nato.int/docu/update/2002/04-april/e0430a.htm>.

yanında Akdeniz'deki terör faaliyetlerini caydırmaya ve engellemeyi kapsamaktadır. Şüpheli gemilerin takibi ve kontrolü gerçekleştirilen operasyonla Akdeniz'in yoğun ticaret yollarını açık ve güvende tutmuştur.¹⁰²⁷ Akdeniz'deki önemli geçitler ve limanların yanı sıra "boğma" noktalarında da sistematik güvenlik rotaları oluşturma yanında ticari gemiler için güvenlik sağlayan AEO ile NATO şüpheli gemilerin takip ve kontrol etmiş, zor durumdaki petrol platformlarındaki ve batan gemilerdeki sivilleri kurtarmıştır. 2010'da AEO konuşlandırılmış kuvvetler yerine çağrı üzerine gönderilen araçlar kullanarak platform tabanlı operasyon yönetiminden ağ tabanlı operasyon yönetimine geçmiştir.¹⁰²⁸ Operasyonda kıyı radar istasyonları gibi kara tabanlı sensörler, iki daimi NATO Denizcilik Grubu (SNGM'ler) gibi kalıcı olarak konuşlandırılan NATO deniz varlıkları, AWACS uçakları, NATO'ya katkıda bulunan üçüncü ülkelerden gelen deniz devriye uçakları katılmıştır.¹⁰²⁹ Doğu Akdeniz'e NATO savaş gemileri göndermek terörizme sponsor olan devletlere karşı bir uyarı ve kararlılık ifadesi olarak düşünülebilir. Bununla birlikte AEO görev gücü'nü içeren gemi türleri kara hedeflerini yok etmek için tasarlanandan çok uzak olması operasyonun zayıf yönüdür. AEO'ya katılan ilk STANAVFORMED grubu yedi fırkateyn ve bir destroyerden oluşmaktaydı.¹⁰³⁰

3.7. Alan Dışı Kriz Yönetim Operasyonları ve Sınıflandırılması

NATO'da 5. Madde dışı yani alan dışı kriz yönetim operasyonları üç düzeyde sınıflandırılabilir. Bunlardan ilki faaliyet konularına göre ayırım yapılmasıdır. Konularına göre Keşif-gözlem, yaptırımlar ve ambargonun kontrolü, denizde denetim görevi, uçuşa yasak bölgenin kurulması ve denetlenmesi, sivil deniz ve hava ulaşımının korunması, tahliye operasyonları, barışa zorlayıcı askeri operasyonlar, ateşkesin denetlenmesi, teknik-askeri yardım (eğitim, lojistik, planlama ve sevk-idare desteği), sivil hükümetlerin desteklenmesi, insani yardım ve doğal afetlerde destek olarak sınıflandırılabilir.¹⁰³¹

¹⁰²⁷ "Operation Active Endeavour (Archived)," NATO/OTAN, Son Güncelleme: Ekim 27, 2016, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_7932.htm.

¹⁰²⁸ "OPERATION ACTIVE ENDEAVOUR," NATO/OTAN, Erişim Tarihi: Temmuz 9, 2021, <https://mc.nato.int/missions/operation-active-endeavour>.

¹⁰²⁹ Charles Heller, Lorenzo Pezzani ve Situ Studio, *Forensic Oceanography Report on the Left-To-Die Boat*, (University of London: Centre for Research Architecture, 2012), 42, Erişim Tarihi: Temmuz 9, 2021, <https://www.fidh.org/IMG/pdf/fo-report.pdf>.

¹⁰³⁰ Krassi Kouzmanov, "NATO's Response to the 11 September 2001 Terrorism: Lessons Learned," (Yüksek Lisans Tezi, Naval Postgraduate School, Mart 2003), 38.

¹⁰³¹ Ufuk Aras, *Kriz Yönetimi*, 146.

İkinci sınıflandırma NATO operasyonları faaliyet misyonuna göre sınıflandırılmasıken üçüncü sınıflandırma hangi askeri yöntemin tercih edildiğine göre de ayırım yapılmasıdır. Bu durumda NATO'nun bir operasyonda kara, deniz, hava birliklerinin veya teknik ekiplerden hangisini kullandığını belirlemek yeterli olacaktır. Ayrıca kara, deniz veya hava operasyonları bağlamında kullanılan askeri yöntem ve seçeneğe göre ayırım yapılması operasyonların anlaşılmasında genel çerçeve sağlayacaktır. NATO askeri müdahalesi 1993-1995 arası Bosna Hersek'te, 1998'de Kosova'da ve 2011'de Libya'da hava bombardımanı ile önleyici müdahale şeklindeydi. NATO'nun 1995-96'da IFOR, 1998'de KFOR ve 1996-2004 Yugoslavya'da SFOR ise istikrar sağlayıcı barışı koruma misyonu (peace keeping) niteliğindeydi.¹⁰³² Aynı zamanda Bosna-Hersek'te SFOR, Kosova'da KFOR ve Afganistan'da ISAF kara kuvveti içeren NATO istikrar operasyonuydu. NATO'nun üstlenmiş olduğu NTM-Irak ve NTM-Afganistan ise yalnızca eğitim misyonu niteliğinde teknik düzeyde sınırlı operasyondur. Doğu Akdeniz'de ve Somali kıyılarındaki Hint Okyanusunda korsanlıkla mücadelede amacıyla Müttefik Sağlayıcı, Müttefik Koruyucu ve Okyanus Kalkanı operasyonlarında ise yalnızca deniz kuvvetleri kullanılmıştır.¹⁰³³

Her biri iç savaş niteliğinde olmasına rağmen Bosna Hersek, Kosova, Kuzey Makedonya, ve Libya vakalarının yanında iç savaş olarak nitelenemeyecek Afganistan ve Irak vakaları da farklı bağımsız değişkenler, farklı iç ve dış aktörler rol oynamış ve farklı nitelikte kriz yönetim operasyonları gerçekleştirilmiştir. Bosna Hersek'te Boşnaklar ve Hırvatlar, Kosova'da Arnavutlar Sırp saldırılarına karşı zayıf tarafken Kuzey Makedonya'da Arnavutlar Makedonyalılara karşı güçlü pozisyondaydı. Ayrıca Kosova'da Kosova Kurtuluş Ordusu Sırp Cumhuriyeti'ne ve Kuzey Makedonya'da Ulusal Kurtuluş Ordusu ise Kuzey Makedonya hükümetine karşı savaşan örgütlerdi. Libya'da sivil ve silahlı muhalifler Kaddafi rejimine karşıyken, Afganistan'da batı destekli inşa edilen hükümet NATO'yla birlikte Taliban ile savaşmaktaydı. Irak'ta ise muharip olmayan NATO eğitim ile kendini sınırlayarak, Irak güvenlik güçleri, uluslararası koalisyon, DAESH gibi farklı

¹⁰³² Ivan Briscoe, et al., *Peacekeeping Operations in a Changing World*, ed. Van Der Lijn Jaır, Van De Goor Luc, Rood Jan ve Dinnissen Rosa, (The Hague: Clingendael Institute, 2015), 53, Erişim Tarihi: Ağustos 2021, <https://www.clingendael.org/sites/default/files/pdfs/Peacekeeping%20operations%20in%20a%20changing%20world.pdf>.

¹⁰³³ James Spelberg, "Introduction: A Stable Crisis? NATO into the Twenty-First Century," *İçinde NATO After Sixty Years: A Stable Crisis*, ed. James Sperling ve S. Victor Papacoma, (Kent, Ohio: Kent State University Press, 2012), 11.

aktörlerin savaşını izlemekteydi. Ancak altı vakanın hepsinde KAK'ta kriz yönetimi kararı alınmış (bağımlı değişken) ve kriz yönetim operasyonu (aynı sonuç) gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamında alan dışı kriz yönetim operasyonlarına yönelik En Farklı Sistem Tasarımı uygulaması altı devletle sınırlandırılmıştır. Bosna Hersek vakasında NATO'nun askeri müdahalesi devlet içi istikrar ve güvenliği sağlamak, AB ve BM'nin yetersizliği, Boşnak sivillerin korunması bakımından insani müdahale, Sıprların etnik temizliğe tepki ve NATO imajının kurtarılması gibi bağımsız değişkenlerle (nedenlerle) gerçekleştirildi. Kosova vakasında ise devlet içi istikrar ve güvenliği sağlamak, Sırbistan saldırılarına karşı Kosovalı Arnavutların korunması yani insani müdahale, Kosova Kurtuluş Ordusu'nun Büyük Arnavutluk hayalinin ve faaliyetlerinin Balkanlar bölgesinde yaratacağı kriz potansiyeli gibi bağımsız değişkenlerle (nedenler) gerçekleştirildi. Kuzey Makedonya vakasında ise devlet içi istikrar ve güvenliği sağlamak, Kuzey Makedonya hükümetinin resmi talebiyle Kuzey Makedonya topraklarının bir kısmını ele geçiren ayrılıkçı örgütlerin durdurulması, bu örgütlerin silahsızlandırılması, Kuzey Makedonyalı Arnavutların hükümetle barış masasına oturtulması gibi bağımsız değişkenlerle (nedenler) gerçekleştirildi. Libya vakasında Libya enerji kaynaklarının paylaşımı rekabeti, Libyalı sivillerin korunması, silahlı muhaliflerin korunması ve desteklenmesi, devlet içi istikrar ve güvenliği sağlamak, Fransa ve İngiltere gibi ülkelerin çıkarları gibi bağımsız değişkenler (nedenler) KAK'ın kriz yönetim kararı almasında etkili olmuştur. Afganistan vakasında ise 2003-2014 arası dönemde ABD'nin tek taraflı eylemlerinin tepki çekmesi, ABD'nin yetersizliği, Taliban ile konvansiyonel kara mücadelesi yapmak, Afgan devletinin güvenlik sektörü inşası ve devlet içi istikrar ve güvenliği sağlamak gibi bağımsız değişkenler etkili olurken 2015-2021 ABD ve diğer NATO ülkelerinin geri çekilme isteği, Taliban'ın askeri yöntemle yenilememesi, NATO güvenlik yetkilerinin Afgan güvenlik güçlerine ve hükümetine devri ve devlet içi istikrar ve güvenliği sağlamak gibi bağımsız değişkenler etkili oldu. Irak vakasında ise NATO askeri operasyon gerçekleştirmeyip savaş dışı eğitim misyonu üstlenmesi NATO üyelerinin Irak'ta muharip konumda müdahaleye karşı çıkması, devlet içi istikrar ve güvenliği sağlamak ve güvenlik sektörünün inşası gibi değişkenler etkili olmuştur. Altı vakada da ortak bağımlı değişkenin devlet içi istikrar ve güvenliği sağlamak olmasından dolayı devlet içi istikrarı ve güvenliği sağlama değişkeninin kriz yönetim operasyonu sonucunu oluşturmada etkili olduğunu göstermektedir. KAK'ta kriz

yönetim kararı alınabilmesinde devlet içi istikrarı ve güvenliği sağlama nedeninin etkili olduğu hipotezi savunulmaktadır. Bu çerçevede ilk olarak altı ülke incelenerek analiz edilecektir.

3.7.1. Bosna Hersek'te NATO Kriz Yönetimi

1947'de Bosna-Hersek, Hırvatistan, Makedonya, Karadağ, Sırbistan, Slovenya Cumhuriyetleri'nin ve Voyvodina ile Kosova özerk bölgelerinin birleşmesiyle kurulan Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti (YSFC) beş uluslu (Hırvatlar, Makedonlar, Slovenler, Sırp, Karadağlı), üç dinli (Müslüman, Katolik, Ortodoks), dört dile (Slovençe, Sırpça, Makedonca ve Hırvatça) sahip bir devlet olarak dizayn edilmişti.¹⁰³⁴ Hiç bir devlette etnik homojenlik olmaması sadece altı devletin değil bu devletler içerisindeki etnik gruplarında da parçalanmasını beraberinde getirmiştir. Aralık 1991'de Hırvatistan'ın Sırp Sırp Krajina Cumhuriyeti, Eylül 1991'de Kosova Arnavutları, Mart 1992'de Bosna Hersek'te Sırp ve Temmuz'da Hırvatlar ise Hırvat bağımsızlığını ilan etmiştir.¹⁰³⁵ Ayrıca Sırbistan bir bütün olarak Yugoslavya üzerindeki merkezi kontrolünü ve hegemonyasını yeniden sağlama arzusu Slovenya ve Hırvatistan dahil diğer Cumhuriyetlerin ise nihayetinde bağımsızlık talebiyle çatışmıştır. Bununla birlikte söz konusu altı cumhuriyette de etnik homojenliğin olmaması, bu Cumhuriyetlerdeki Sırp azınlıkların Sırbistan yanlısı tutumu ve diğer etnik grupların milliyetçi arzuları iç savaşı tetiklemiştir.¹⁰³⁶ 1990'larda başlayan YSFC'nin dağılma sürecinden Bosna Hersek te payını almış 1992-1995 arası kanlı iç savaş yaşanmıştır. Söz konusu iç savaş sadece ülkede yaşayan Hırvatlar, Sırp ve Boşnaklar arasında gerçekleşen etnik bir savaş değil aynı zamanda Bosnalı Müslümanlar arasında yaşanan iç savaş resmi de sunmaktadır.¹⁰³⁷ Aynı zamanda iç savaşın kökeninde tarafların kimliklerini farklı din üzerinden tanımlaması belirleyicidir. Bosna Hersek'te üç grubun ulusal kimlik tanımlaması da din ve mezhep üzerinden gerçekleşmiştir. Hırvatlar Hristiyanlığın Katolik mezhebi Sırp

¹⁰³⁴ Meg Coulson, "Looking behind the Violent Break-Up of Yugoslavia," *Feminist Review*, no. 45 (1993): 88, Erişim Tarihi: Temmuz 12, 2021, doi:10.2307/1395349.

¹⁰³⁵ Milica Z. Bookman, "War and Peace: The Divergent Breakups of Yugoslavia and Czechoslovakia," *Journal of Peace Research* 31, no. 2 (1994): 176, Erişim Tarih: Temmuz 13, 2021, <http://www.jstor.org/stable/425031>.

¹⁰³⁶ Rogers Brubaker, "National Minorities, Nationalizing States, and External National Homelands in the New Europe," *Daedalus* 124, no. 2 (1995): 120 ve 121, Erişim Tarihi: Temmuz 12, 2021, <http://www.jstor.org/stable/20027299>.

¹⁰³⁷ Fotini Christia, "Following the Money: Muslim versus Muslim in Bosnia's Civil War," *Comparative Politics* 40, no. 4 (2008): 461 ve 412, Erişim Tarihi: Eylül 13, 2021, doi:10.2307/20434096.

ise Ortadokluk üzerinden uluslaşma yaşamıştır. Boşnaklar ise kimliklerini İslam üzerinden tanımlamıştır.¹⁰³⁸

2 Mart 1992’de Bosna Hersek’te yapılan bağımsızlık referandumunda Boşnak ve Hırvatlar bağımsızlığı seçerken Sırp referandumu boykot etmişti. 3 Mart’ta ilan edilen bağımsızlık sonrası Bosna Hersek’te¹⁰³⁹ Sırbistan Slobodan Miloseviç liderliğinde Yugoslav Halk Ordusu ile Sırp Cumhuriyeti Ordusunu kullanarak Bosna Cumhuriyeti Ordusuna saldırmıştı.¹⁰⁴⁰ Sırp Demokratik Partisi (SDP) bağımsız “Bosna-Hersek Sırp Cumhuriyeti” ilan etmesiyle üç etnik grup arasında iç savaş şiddetlenmiş Müslüman Boşnaklara yönelik etnik temizlik yapılmıştı. Boşnakların lideri Aliya İzetbegoviç, Mart 1992’de Bosna Hersek’in savunması için silah ve Barış Gücü istese de BM ve diğer uluslararası aktörler uzun süre müdahil olmamayı seçmiştir.¹⁰⁴¹ Batı’nın eylemsizliği ve kolektif eylemde bulunamamasının AB ülkeleri arasındaki fikir ayrılıkları ve ABD’nin konuyu Avrupa sorunu olarak görmesinden kaynaklanmış bu da sorunu daha da arttırmıştır.¹⁰⁴² Sorunu diplomatik düzlemde çözmeye çalışan BM ile AB arabuluculuğunda Bosna savaşını sona erdirecek Wance-Owen Planı, Güvenli Bölgeler Planı, Owen Stoltenberg Planı gibi planlar önerilse de çatışmanın taraflarınca kabul görmemiş ve diplomatik girişimler başarısız olmuştur.¹⁰⁴³

BM’nin tek taraflı çabaları da kesinlikle yetersiz kalmıştır. BMGK, Haziran 1991’den çatışma sonuna kadar 60’tan fazla kararı kabul etmiş ve Sırbistan’ı durdurmak amacıyla genel savaş veya kısmi askeri müdahale dışında her türlü zorlayıcı önlemi denemiş ancak bu önlemler yetersiz kaldığı için başarısız olmuştur. Petrol ürünleri ticareti, sportif,

¹⁰³⁸ Yalçın Köksal Demir, “Cemaatten Ulusa Boşnaklar,” *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, no. 2 (2011): 74 ve 75, Erişim Tarihi: Temmuz 13, 2021, https://www.ktu.edu.tr/dosyalar/sbedergisi_4483a.pdf.

¹⁰³⁹ Flora Lewis, “Reassembling Yugoslavia,” *Foreign Policy*, no. 98 (1995): 133 ve 134, Erişim Tarihi: Temmuz 12, 2021, doi:10.2307/1148962.

¹⁰⁴⁰ Jana Arsovska, “Bosnia-Herzegovina: Where International Wars, Transnational Crime, and Shady Politics Meet,” içinde *Conflict, Crime, and the State in Postcommunist Eurasia*, ed. Svante Cornell ve Michael Jonsson, (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2014), 153, Erişim Tarihi: Temmuz 13, 2021, <http://www.jstor.org/stable/j.ctt5hjmcb.10>.

¹⁰⁴¹ David Carment, Patrick James, ve Zeynep Taydas, “The Breakup of Yugoslavia and Its Immediate Aftermath,” içinde *Who Intervenes?: Ethnic Conflict And Interstate Crisis*, (Columbus: Ohio State University Press, 2006), 161-163, Erişim Tarihi: Temmuz 12, 2021, <http://www.jstor.org/stable/j.ctt1kgqwf6.11>.

¹⁰⁴² Steven L. Burg, “Why Yugoslavia Fell Apart,” *Current History* 92, no. 577 (1993): 362, Erişim Tarihi: Temmuz 13, 2021, <http://www.jstor.org/stable/45316897>.

¹⁰⁴³ Merve İrem Yapıcı, “Bosna Hersek’te Gerçekleştirilen Askeri Müdahalenin Uluslararası Hukuktaki Yeri,” *Uluslararası Hukuk ve Politika* 2, no.8 (2007): 4-6.

kültürel bağlantılar ve diplomatik izolasyonun yanında üst düzey konferanslarla, arabulucular, çok taraflı kurumlardan ihraç, silah ve ekonomik ambargo, deniz ablukası, uçuşa yasak bölgeler, havadan ve karadan insani yardım koridorları, silah sistemlerinin kontrolü, ateşkes hatları, geleneksel barışı koruma operasyonları, güvenli bölge kurulması alınan başarısız önlemler arasındaydı.¹⁰⁴⁴ Bu önlemlerinin yanında 21 Şubat 1992’de BMGK’nın 743 sayılı kararıyla 31 ülkeden 23 bin askerin katılmasıyla yalnızca insani yardım yetkisi olan BM Koruma Gücü (United Nations Protection Force-UNPROFOR) kurulmuştur.¹⁰⁴⁵ 1995 yılı öncesi dönemde BM tarafından yetki verilen ve NATO’nun askeri olarak üstlendiği oldukça sınırlı ve etkisiz izleme veya hava saldırıları düzenlenmiştir. Bunlardan ilki NATO ve BAB’ın birlikte Temmuz 1992’de (Operation Maritime Monitor-OMM) gerçekleştirdiği Deniz İzleme Operasyonudur. Yugoslavya’ya ambargo uygulanmasına ilişkin BM kararlarına uyumu izlemek amacıyla STANAVFORMED daimi deniz kuvvetleriyle Adriyatik’te konuşlandırılmıştır. İkincisi Eylül 1992’de NATO AWACS uçaklarıyla hava operasyonu olan Gökyüzü İzleme Operasyonu (Operation Sky Monitor-OSM) vasıtasıyla Bosna üzerinde uçuşa yasak bölge kurmuştur. Kasım 1992’de ise BM deniz ambargosunun fiili olarak uygulanması amacıyla tüm gemilerin durdurulması ve aranmasını görevini üstlenen NATO,¹⁰⁴⁶ Adriyatik denizinde 1992-1993 arası dönemde Deniz Muhafızı (Operation Maritime Guard) ve 1993-1996 arası dönemde ise Keskin Nişancı (Operation Sharp Guard) operasyonlarını gerçekleştirmiştir.¹⁰⁴⁷ Üçüncü olarak Mart 1993’te BM kendisinin yetkilendirmedeği tüm uçuşları yasaklayan 816 sayılı kararı kabul etmiş ve NATO’ya ihlalcileri vurarak askeri uçuş yasağını uygulama yetkisi yani güç kullama yetkisi de vermiştir. 12 Nisan 1993’te İnkâr Uçuşu Operasyonu (Operation Deny Flight-ODF) başlamış devamında BM güvenli bölgelerini ve UNPROFOR’un koruması amacıyla Söz

¹⁰⁴⁴ Lawrence Freedman, “Why the West Failed,” *Foreign Policy*, no. 97 (1994): 59, Erişim Tarihi: Temmuz 12, 2021, doi:10.2307/1149439.

¹⁰⁴⁵ Lois M. Davis, et.al., *Army Medical Support for Peace Operations And Humanitarian Assistance*, (Santa Monica, CA: RAND Corporation, 1996), 15 ve 16, Erişim Tarihi: Temmuz 9, 2021, <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA326453.pdf>.

¹⁰⁴⁶ Pat Dennis, “Nato Awacs: Alliance Keystone For Out-Of-Area Operations,” *Canadian Military Journal* 8, no. 4 (Kış 2007-2008): 26 ve 27, Erişim Tarihi: Temmuz 9 2021, <http://www.journal.forces.gc.ca/vo8/no4/doc/dennis-eng.pdf>.

¹⁰⁴⁷ Martin D. Fink, “UN-Mandated Maritime Arms Embargo Operations In Operation Unified Protector,” *Revue de Droit Militaire et de Droit de la Guerre, The Military Law and Law of War Review* 50, 1-2 (2011): 239, Erişim Tarihi: Temmuz 15, 2021, chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/viewer.html?pdfurl=https%3A%2F%2Fpure.uva.nl%2Fws%2Ffiles%2F1386791%2F111825_237_260_Fink.pdf.

Verme Operasyonu (Provide Promise Operation-PPO) gerçekleştirmiştir. Ancak her iki operasyonda BM güçlerinin Sırp tarafından rehin alınması üzerine BM'nin NATO operasyonlarını durdurmasıyla sonuçlanmıştır.¹⁰⁴⁸

NATO Ocak 1994 Brüksel Zirvesi sonuç bildirgesinin 25. maddesiyle Bosna Hersek'te UNPROFOR'un kontrolündeki güvenli bölgelere Sırp saldırıları kınayarak tekrarlanması halinde hava bombardımanı yapılacağına dair tehditte bulunmuştur.¹⁰⁴⁹ Sırp saldırılarının devam etmesi üzerine 9 Şubat 1994'te KAK Daimi Oturumu Sonuç Bildirgesi ile Sırp kuvvetlerine yönelik bir ultimatom yayınlamıştır. BM ile koordineli şekilde onun yetkisi ve talebiyle 10 Şubat 1994'ten itibaren on gün içinde UNPROFOR kontrolünde olmayan Saraybosna'da bulunacak ağır silahların doğrudan NATO hava saldırılarının hedefi olacağı ilan edilmiştir.¹⁰⁵⁰ Ultimatom sonrası gerçek anlamda ilk NATO askeri müdahalesi 28 Şubat 1994'te uçuşa yasak bölgeyi ihlal eden altı Sırp savaş uçağından dört tanesinin düşürmesiyle gerçekleşmiştir. Havadan karaya ilk müdahale ise Nisan 1994'te UNPROFOR kuvvetlerini korumak amacıyla Gorazde'ye yönelik hava bombardımanı gerçekleştirmesidir.¹⁰⁵¹ Sınırlı hava hareketleri yeterli olmamış Sırp saldırılarını sürdürmüştür. BM tarafından güvenli bölge ilan edilen Gorazde saldırısı sonrası KAK 22 Nisan 1994'te güvenli bölgelerin korunması hakkında yeni bir bildiri yayınlamıştır. Buna göre BM tarafından belirlenmiş Gorazde, Bihac, Srebrenica, Tuzla ve Zepa güvenli bölgelerine herhangi bir Bosnalı Sırp saldırısı gerçekleşmesi durumunda askeri destek tesisleri dahil Sırp kuvvetleri NATO hava saldırısının hedefi olacaktı. Ayrıca Gorazde'de yirmi kilometrelik alanda askeri bölge kurulması ve bütün Bosnalı Sırp ağır silahlarının çekilmesi de kararlaştırılmıştır.¹⁰⁵² NATO'nun ilan ettiği kararlara Sırp kuvvetlerini uymamış ve durdurmamıştı. Udbina'dan kalkan Sırp uçakları Bosna Hersek'in Bihac bölgesine saldırmıştır. Buna tepki olarak UNPROFOR'un talebiyle NATO, 21 Kasım 1994'te Sırpların elindeki Hırvatistan'daki Udbina hava üssüne hava

¹⁰⁴⁸ Daniel L. Haulman, "The United States Air Force and Bosnia, 1992-1995," *Air Power History* 60, no. 3 (2013): 26, Erişim Tarihi: Temmuz 15, 2021, <http://www.jstor.org/stable/26276349>.

¹⁰⁴⁹ "Declaration of the Heads of State and Government, participating in the meeting of the North Atlantic Council ("The Brussels Summit Declaration")," NATO/OTAN, Son Güncelleme: Ağustos 26, 2010, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_24470.htm?mode=pressrelease.

¹⁰⁵⁰ "Decisions taken at the Meeting of the North Atlantic Council in Permanent Session," NATO/OTAN, Son Güncelleme: Ekim 31, 2000, <https://www.nato.int/docu/comm/49-95/c940209a.htm>.

¹⁰⁵¹ Pat Dennis, "Nato Awacs," 27.

¹⁰⁵² "Decisions on the Protection of Safe Areas," NATO/OTAN, Son Güncelleme: Ekim 31, 2000, <https://www.nato.int/docu/comm/49-95/c940422b.htm>.

saldırısında bulunmuştur.¹⁰⁵³ NATO Bosna Hersek'te stratejisi Sırları pazarlık masasına oturtmaya zorlamak için hava saldırılarını düzenlemeye dayanmaktaydı. NATO bombalama kampanyası ancak Kasım 1994'te hissedilmiştir.¹⁰⁵⁴

NATO ve BM'ye hava gücünün kullanımını veto etme hakkı sağlayan “çift anahtar” (dual key) sistemi her iki örgütün kriz yönetimi eylemlerini sınırlamıştır. İkili anahtar sistemi iki örgütün farklı niyetlerini yansıtmıştır. BM barış gücü askerleri birkaç kez rehin alınması veya insan kalkanı olarak kullanılması BM'nin hava gücünün kullanımını engellemiş BM personelinin güvenliği, barış görüşmeleri ve insani yardım sağlanması odaklanmasına neden olmuştu. Buna karşılık NATO etkili bir askeri örgüt olarak güvenilirliğini ve itibarını korumaya odaklanarak aktif askeri müdahale istemiştir.¹⁰⁵⁵ NATO hava gücünün uygulanmasını düzenleyen çift anahtar düzenlemesi (dual key) NATO liderlerinin Bosna Hersek'te tehditlerle zamanında ve etkili bir şekilde müdahalesini uzun süre engellemiştir.¹⁰⁵⁶ Hava operasyonlarının yapılabilmesi için NATO ve BM komutanlarının her ikisinin de onay vermesi gereken çifte anahtar düzenlemesi örgütler arasında askeri hareket eşliğinin üzerinde farklılıklara neden olmuş ve NATO'nun hava saldırılarının etkinliğini sınırlamıştır.¹⁰⁵⁷

NATO'nun sınırlı hava izleme ve bombardıman eylemlerine ek olarak UNPROFOR da çatışmayı sona erdirecek etkili bir eylemde bulunmadığı gibi güvenli bölgelerde ki sığınmacıları da korumaktan aciz kalmıştı. Bu acizliğin boyutu 1995'te UNPROFOR koruması altında ki Srebrenica'da Sırların 7 bin Boşnağı öldürmeleriyle gizlenemez hale gelmiştir. Bu noktadan sonra ABD önderliğinde NATO'nun askeri müdahale seçeneği gündeme alınmıştır.¹⁰⁵⁸ Srebrenica katliamı müdahalenin gerekli olduğunu göstermiş ABD, İngiltere, Fransa ve RF, BM'nin çabalarının etkisizliğini ve eyleme geçmede kullanılan “ikili anahtar” sisteminin değişmesinin müdahale için hayati olduğuna karar

¹⁰⁵³ “NATO aircraft attack the Udbina airfield in Serbheld Croatia,” NATO/OTAN, Son Güncelleme: Kasım 5, 2008, https://www.nato.int/cps/en/SID-38262011-8BA8FE1A/natolive/news_24210.htm.

¹⁰⁵⁴ David Carment ve Frank Harvey, *Using Force To Prevent Ethnic Violence: An Evaluation Of Theory And Evidence*, First Published (Westport, Conn.: Praeger Publisher, 2001), 30.

¹⁰⁵⁵ Dick A. Leurdijk, “Before and after Dayton: The UN and NATO in the Former Yugoslavia,” *Third World Quarterly* 18, no. 3 (1997): 463, Erişim Tarihi: Temmuz 14, 2021, <http://www.jstor.org/stable/3993263>.

¹⁰⁵⁶ Patrick M. Dennis, “Comments on “Reflections on the Balkan Air Wars”,” *Air Power History* 57, no. 3 (2010): 47, Erişim Tarihi: Temmuz 14, 2021, <http://www.jstor.org/stable/26275924>.

¹⁰⁵⁷ “Fact Sheet: NATO Involvement in the Balkan Crisis,” U.S. Department of State Archive, Mayıs 9, 1997, Erişim Tarihi: Temmuz 9, 2021, <https://1997-2001.state.gov/regions/eur/natobalk.html>.

¹⁰⁵⁸ Antony Best, et.al., *20. Yüzyılın Uluslararası Tarihi*, çev. Taciser Ulaş Belge, (Ankara: Siyasal Kitabevi, Eylül 2012), 532 ve 533.

vermiştir.¹⁰⁵⁹ NATO'nun her türlü askeri müdahalesi için hem BM hem de NATO görevlilerinin onayının alınması şartını getiren çift anahtar sisteminde Ağustos 1995'te önemli bir değişiklik yapılmıştır. Ağustos 1995'e kadar BM Genel Sekreteri'nin Yugoslavya'daki Özel Temsilcisi Yasushi Akashi'nin yetkisi altında olan BM onayı Srebrenice katliamından sonra UNPROFOR'un askeri komutanı General Bernard Janvier'ye devredilmiştir. General Janvier o tarihte yerinde olmadığı için onun yerine İngiliz Korgeneral Rupert Smith Bosna için BM onayını vermiştir. NATO'nun onay yetkisi ise Napoli'de bulunan Güney Avrupa Müttefik Kuvvetler Komutanı Amiral Leighton W. Smith'in elindeydi. Her iki örgütten çifte anahtar alındıktan sonra¹⁰⁶⁰ 30 Ağustos-21 Eylül 1995'te NATO uçaklarının hava bombardımanı ile başlayan Kasıtlı Güç Operasyonu (Deliberate Force Operation-DFO) iki buçuk hafta devam etmiştir.¹⁰⁶¹ Her ne kadar insani gerekçeler ön plana çıkarılsada NATO'nun DFO ile kriz yönetimi gerçekleştirmesinin asli gerekçesi devlet içi istikrarı ve güvenliği sağlayarak Bosna Hersek'in parçalanmasını ve dağılmasını engellemektir. Ülkenin dağılması olasılığı diğer Balkan ülkelerinde de parçalanma ve dağılması krizleri silsilesini tetiklemesi bağlamında göz ardı edilmemiştir. Bu kapsamda DFO yaklaşık 400 savaş uçağı ve 15 ülkeden 5 bin askerin katıldığı müdahalede zorlayıcı askeri müdahale (zorlayıcı diplomasi) olarak nitelenebilir. Barışa zorlama operasyonu ile Sırp'lar hedef alınarak Hırvatlar ve Boşnaklar desteklenmiş ve savaşta denge bozulduğu için Sırp'lar barış masasına oturmaya ikna olmuştur.¹⁰⁶² Bosna Hersek savaşı üç grubun liderlerinin Kasım 1995'te ABD'nin diplomatik girişimiyle Dayton Antlaşması'nın imzalanmasıyla son bulmuştur. Dayton Antlaşması'nı uygulamak amacıyla 60 bin askerden oluşan¹⁰⁶³ Uygulama Gücü (Implementation Force-IFOR) Aralık 1995'te Ortak Çaba Operasyonu (Operation Joint Endeavour-OJE) ile kurulmuştur. NATO bu operasyonla tarihinde ilk kez "kara gücüne dayalı", "alan dışı" ve (NATO üyesi olmayan ve BİÖ ülkelerini kapsayan) çok uluslu

¹⁰⁵⁹ Leon Hartwell, "Conflict Resolution: Lessons from the Dayton Peace Process," *Negotiation Journal* 35, no.4, (Ekim 2019): 449, <https://doi.org/10.1111/nej.12300>.

¹⁰⁶⁰ Ryan C. Hendrickson, "Dönüşü Olmayan Karar," *NATO Dergisi*, Sonbahar 2005, Erişim Tarihi: Temmuz 9, 2021, <https://www.nato.int/docu/review/2005/issue3/turkish/history.html>.

¹⁰⁶¹ Anthony M. Schinella, *Bombs Without Boots: The Limits of Airpower*, (Washington, D.C.: Brookings Institution Press, 2019), 25-34.

¹⁰⁶² "Srebrenitsa Soykırımı: Sürece nasıl gelindi, neler yaşandı?" *Euronews Türkçe*, Son Güncelleme: Temmuz 11, 2021, <https://tr.euronews.com/2021/07/10/srebrenitsa-soykirimi-surece-nasil-gelindi-neler-yasandi>.

¹⁰⁶³ Steven W. Hook ve John Spanier, *Amerikan Dış Politikası: İkinci Dünya Savaşından Günümüze*, çev. Özge Zihnioğlu Tanrılı, (İstanbul: İnkilap Kitabevi, 2014), 251.

operasyon gerçekleştirmiştir.¹⁰⁶⁴ IFOR'un asli işlevi Dayton Antlaşması'nın askeri yönlerinin uygulanmasını denetlemektir. Bu kapsamda düşmanlıkların sona ermesini garantilemek için Bosna-Hersek Federasyonu'nun silahlı kuvvetlerini ile Sırp Cumhuriyeti'ni ayırmayı, iki ülke arasındaki toprak transferini, taraflar arası sınırların çizilmesini ve ağır silahların onaylı toplanma bölgelerine kaldırılmasını denetlemiştir.¹⁰⁶⁵ Dayton'un uygulanmasındaki başarısı üzerinde şüphe olmamakla birlikte IFOR, antlaşmanın siyasi kısımlarında rol ve yetki almaktan kaçınmıştır. Ayrıca savaş suçlularını tutuklamaması başarısına gölge düşürmüştür.¹⁰⁶⁶

Tüm eleştirilere rağmen bir dizi silahsızlanma, terhis ve yeniden entegrasyon faaliyetlerini başarılı şekilde yürüten ve bir yıl görev yapan (1995 yılı) IFOR'un yerine 1996-2004 arası görev yapan İstikrar Gücü (Stabilization Force-SFOR) Bosna Hersek'te bütün askeri faaliyetler üzerinde tam yetki ve kontrole sahip olarak kurulmuştur. SFOR, Bosna Hersek'te silah ve mühimmatın kontrollü şekilde toplanması, depolanması ve imhasının yanında¹⁰⁶⁷ ülkenin savunma reformunun gerçekleştirilmesinde de rol almıştır. 2004'te birleşik bir komuta ve kontrol yapısı altında Bosna Hersek Savunma Bakanlığı ve Bosna Hersek Ordusu'nun kurulmasına yardım etmişti.¹⁰⁶⁸ Bunun yanında ulusal ve belediye seçimlerinde güvenliği sağlama, UNPROFOR'a yardım etmek için silahlı ve çok uluslu bir polis gücü kurma gibi sivil kurumların desteklenmesi ve devlet inşası görevleri de üstlenmiştir.¹⁰⁶⁹ Ayrıca faaliyetleriyle barış inşa sürecini de desteklemiştir. Bunlar arasında mültecilerin geri dönüşü için alan güvenliği sağlanması, mezar çıkarma alanlarını koruyarak soruşturmalarının korunması, uluslararası polis görev gücü ile devriye gezilmesi ve 1997'de KAK yetkisiyle ırkçı içerik yayınlayan radyo ve televizyon vericilerinin ele geçirilmesi sayılabilir. Kamu güvenliğini sağlamak amacıyla Ağustos 1998'de SFOR ile BM Uluslararası Polis Görev Gücü (International Police Task Force-

¹⁰⁶⁴ David S. Yost, *NATO Transformed: The Alliance's New Roles In International Security*, (Washington, DC: United States Institute of Peace Press, 1998), 195.

¹⁰⁶⁵ "Peace support operations in Bosnia and Herzegovina," NATO/OTAN, Son Güncelleme: Nisan 26, 2019, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52122.htm.

¹⁰⁶⁶ Richard Holbrooke, "Richard Holbrooke on Bosnia," *Foreign Affairs* 76, no. 2 (1997): 171, Erişim Tarihi: Temmuz 15, 2021, <https://doi.org/10.2307/20047956>.

¹⁰⁶⁷ Jovana Carapic ve Paul Holtom, "Life-Cycle Management Of Ammunition (LCMA): Lessons from Bosnia and Herzegovina," (Briefing Paper, Small Arms Survey, 2018), 5, Erişim Tarihi: Temmuz 15, 2021, <http://www.jstor.org/stable/resrep20052>.

¹⁰⁶⁸ Věra Stojarová, "Unifying the Armed Forces Of Bosnia And Herzegovina Mission Completed?" *Vojenské Rozhledy*, no. 3 (2019): 72, Erişim Tarihi: Temmuz 15, 2021, doi:10.3849/2336-2995.

¹⁰⁶⁹ Patrice C. McMahon, "Rebuilding Bosnia: A Model to Emulate or to Avoid?" *Political Science Quarterly* 119, no. 4 (2004): 573, Erişim Tarihi: Temmuz 15, 2021, <http://www.jstor.org/stable/20202430>.

IPTF) arasında koordinasyon sağlayacak küçük bir çok uluslu silahlı polis kolordusu (Multinational Specialized Unit-MSU) yetkilendirilmiştir. SFOR komutası altında olan bu polis gücü kalabalık kontrolü, ayaklanmalar ve geri dönen mültecileri korumak amacıyla kullanılmıştır.¹⁰⁷⁰ IFOR'un aksine SFOR sınırlı da olsa savaş suçlularının tutuklanmasını da sağlamıştır.¹⁰⁷¹

Hem SFOR hem de IFOR mühendisleri Bosna Hersek'in altyapısının yeniden inşasında büyük rol oynamıştır. Mayınların temizlenmesi, savaş sırasında harap olan yollar, köprüler, tren yolları, havaalanı gibi ulaşım güzergahları onarılması, iletişim ve elektrik alt yapılarının onarılması, inşaat alanlarının ve kaynak akışının güvenliğini sağlamak gibi görevleri hem kendi hem de sivil makamların mühendisleriyle birlikte gerçekleştirmiştir.¹⁰⁷² NATO'nun psikolojik operasyonları olarak ta nitelenen IFOR ve SFOR kendisine yönelik olası silahlı direnişi ve karşı düşmanca davranışları caydırmayı hedeflemiş bir güç koruma aracıydı. NATO'nun görev ve niyetlerini yerel halk için açık hale getirerek gereksiz şiddete yol açan yanlış anlamaları önlemiştir. Bu sayede NATO ilgili tüm taraflara Dayton Antlaşması'nın uygulanmasını ve ihlal edilmesi durumunda askeri karşılık verileceği beyan edilmişti.¹⁰⁷³

Sonuç olarak kriz yönetiminde barışa zorlama (peace enforcement) eylemlerde bulunan NATO, IFOR vasıtasıyla barışı uygulamak (peace implementation), SFOR vasıtasıyla barışı istikrara kavuşturmak (peace building) rolü oynamıştır.¹⁰⁷⁴ NATO SFOR kontrolündeki kriz yönetim görevini BMGK'nın 1575 sayılı kararıyla AB'ye devretmiştir. 2004'te AB'nin Atina Operasyonu'yla 7000 kişilik EUFOR gücü Bosna Hersek'e yerleşmiştir.¹⁰⁷⁵ Ancak NATO Bosna Hersek'i tamamen terk etmemiş devlet

¹⁰⁷⁰ Elizabeth M. Cousens ve Charles K. Cater, *Toward peace in Bosnia: Implementing The Dayton Accords*, (Boulder, London: Lynne Rienner Publishers, 2001), 59.

¹⁰⁷¹ T. K. Vogel, *Bosnia and Herzegovina: The Challenge of Legitimacy: FAST Country Risk Profile Bosnia and Herzegovina*, (Bern: Swisspeace, 2006), 6, Erişim Tarihi: Temmuz 15, 2021, <https://www.swisspeace.ch/assets/publications/Old-Workingpapers/74143eb899/Bosnia-andHerzegovina-The-Challenge-of-Legitimacy-swisspeace-Workingpaper.pdf>.

¹⁰⁷² Garland H. Williams, *Engineering Peace: The Military Role In Postconflict Reconstruction*, (Washington, D.C.: United States Institute of Peace Press, 2005), 65-117.

¹⁰⁷³ Pascale Combelles-Siegel, *Target Bosnia: Integrating Information Activities In Peace Operations: NATO-Led Operations In Bosnia-Herzegovina, December 1995-1997*, (Vienna: CCRP; Washington, D.C.: National Defense University, Institute for National Strategic Studies, 1998), 79.

¹⁰⁷⁴ "History of the NATO-led Stabilisation Force (SFOR) in Bosnia and Herzegovina," NATO/OTAN, Erişim Tarihi: Temmuz 15, 2021, <https://www.nato.int/sfor/docu/d981116a.htm>.

¹⁰⁷⁵ Alice Billon-Galland ve Nicholas Williams, "How Militarily Willing and Able Is the EU?: Operation Althea Struggles in Bosnia and Herzegovina," (Policy Brief, European Leadership Network, 2019), 2, Erişim Tarihi: Temmuz 15, 2021, <http://www.jstor.org/stable/resrep22124>.

inşasının savunma ve askeri yapılanmada danışman olarak pozisyon almıştır. NATO Tuğgeneral Eric Folkestad'ın komutanlığında Bosna Hersek hükümetine savunma reformu konusunda tavsiyelerde bulunmak amacıyla Saraybosna'da bir askeri karargah ile varlığını devam ettirmektedir.¹⁰⁷⁶ Karargahın Bosna ve Hersek makamlarına BİO programı ve NATO'ya entegrasyonla ilgili reformlar ve taahhütler konusunda yardımcı olmak ve AB Gücüne lojistik ve diğer alanlarda destek sağlamak olarak iki görevi bulunmaktadır.¹⁰⁷⁷ Her ne kadar NATO bölgeden çıksa da AB'nin NATO imkan ve yeteneklerini kullanarak bölgede faaliyetlerini sürdürebilmesi NATO'nun bölgedeki istikrarın sürdürülebilmesi için asli oyuncu olduğunu göstermektedir. Ayrıca NATO'nun ülkenin güvenlik sektörünün yapılandırılmasına ilişkin reformlarda danışmanlık sağlayarak devlet inşasında rol almayı devam ettirdiği söylenebilir.

3.7.2. Kosova'da NATO Kriz Yönetimi

Sıpların sivillere yönelik katliamları 1998'de zirve yapmıştır. Arnavutlar Kosova Kurtuluş Ordusu (KKO) ile örgütlenerek Sırp güvenlik güçlerine saldırılar düzenlemiştir. 1999'da ki NATO müdahalesine kadar çatışmanın tarafları eski Yugoslavya Cumhuriyeti yani Sırbistan güçleri ve onların desteklediği Kosovalı Sırp karışısında ise Kosovalı sivil Arnavutlar ve KKO'dan oluşmaktaydı.¹⁰⁷⁸ Kosova'da savaşın temel nedeni ülkede çoğunluğu oluşturan Arnavutlar ile azınlık olan Kosovalı Sırp arasındaki etnik gerilimdi. Kosovalı Arnavutların Kosova'nın bağımsızlığını ilan ederek Arnavutluk'a bağlanmak istemesi (Büyük Arnavutluk Hayali) Sırbistan'ın Kosova topraklarını kaybetmeme isteğiyle çatışmıştı. Kosovalı Arnavutlar İbrahim Rugova önderliğinde şiddet içermeyen direniş politikasına karşılık Sırbistan "Arkan" olarak adlandırılan Sırp milisleri Kosova'ya yollayarak etnik çatışma başlatmıştır.¹⁰⁷⁹ Ancak Rugova'nın barışçıl stratejisi radikal Kosovalı Arnavut grupların dahil olduğu 1993'te kurulmuş 1996'da ilk eylemlerine başlamış KKO tarafından doğru bulunmamıştı. KKO yalnızca sivil Sırplara

¹⁰⁷⁶ "NATO Headquarters Sarajevo, Bosnia And Herzegovina," NATO/OTAN, Erişim Tarihi: Temmuz 15, 2021, <https://jfcnaples.nato.int/hqsarajevo>.

¹⁰⁷⁷ "Relations with Bosnia and Herzegovina," NATO/OTAN, Son Güncelleme: Nisan 7, 2021, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49127.htm.

¹⁰⁷⁸ Ralph R. Steinke, "A Look Back at NATO's 1999 Kosovo Campaign: A Questionably "Legal" but Justifiable Exception?" *Connections* 14, no. 4 (2015): 45 ve 46, Erişim Tarihi: Temmuz 17, 2021, <http://www.jstor.org/stable/26326417>.

¹⁰⁷⁹ Frederic Labarre, "The Kosovo War in a Constructivist Perspective," *Connections* 6, no. 3 (2007): 41 ve 42, Erişim Tarihi: Temmuz 16, 2021, <http://www.jstor.org/stable/26323298>.

ve Sırp polis karakollarına değil işbirlikçi olarak gördüğü Arnavutlara da saldırmıştır. KKO'nun 1998 ortalarında Kosova topraklarının yaklaşık yarısını kontrol etmesine karşılık olarak Sırbistan ordusu Kosova'ya girmişti.¹⁰⁸⁰ Kosovalı Arnavutların Dayton görüşmelerine dahil edilmemesi, Arnavut öğrencilerin eğitimden dışlanması ve Arnavutluk'tan temin edilen askeri muhimmat gibi etkenler Kosovalı Arnavutların pasif direnişi terk ederek silahlı mücadeleye yönelmesine neden olmuştur. 1998'de Sırbistan kontrolündeki Yugoslav ordusu ve Sırp milislerinin saldırıları karşılık Arnavutlar pasif direnişi terk ederek KKO ile askeri mücadeleye yönelmiştir.¹⁰⁸¹ Savaş boyunca Slobodan Miloseviç, Kosova'da sivil kayıpları arttırma amaçlı terör saldırıları, Kosovalı Arnavutlara yönelik etnik temizlik ve insani bir kriz yaratmak amacıyla mülteci akışlarının arttırması gibi politikalar izlemiştir.¹⁰⁸² Yugoslav ordusu ve özel polis kuvvetlerinin Kosovalı Arnavutlara yönelik saldırıları bağlamında insani felaketi durdurmak amacıyla ve insani müdahale gerekçesiyle¹⁰⁸³ NATO, 24 Mart 1999'da Yugoslavya Federal Cumhuriyeti (Sırbistan) ve Kosova'daki Sırp kuvvetlerine yönelik Müttefik Kuvvet Operasyonu (Allied Force Operation-AFO) adıyla hava saldırıları başlatmıştır.¹⁰⁸⁴ İnsani müdahale gerekçesi kullanılsa da aslında NATO devlet içi istikrarı ve güvenliği sağlamak amacıyla kriz yönetim operasyonu gerçekleştirmiştir. Kosova devletinin parçalanmasıyla yaşanacak bir dağılmanın Arnavut nüfus barındıran diğer Balkan devletlerindeki dağılmayı tetikleyebilecek olması AFO'nun gerçekleştirilmesinde asli belirleyicidir.

78 günlük AFO ile NATO 38.000'den fazla sorti gerçekleştirmiş ve 28.000'den fazla muhimmat kullanmıştır. NATO, yalnızca iki uçak kaybetmiş bu operasyon NATO

¹⁰⁸⁰ Osvaldo Croci, "Forced Ally? Italy and 'Operation Allied Force'," *Italian Politics* 15 (1999): 35, Erişim Tarihi: Temmuz 17, 2021, <http://www.jstor.org/stable/43486475>.

¹⁰⁸¹ Julie A. Mertus, "Operation Allied Force: Handmaiden of Independent Kosovo," *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)* 85, no. 3 (2009): 469, Erişim Tarihi: Temmuz 16, 2021, <http://www.jstor.org/stable/27695025>.

¹⁰⁸² Michael W. Lamb, *Operation Allied Force: Golden Nuggets for Future Campaigns*, Maxwell Paper no. 27, (Alabama: Air War College, 2002), 2 ve 3, Erişim Tarihi: Temmuz 16, 2021, <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA407618.pdf>.

¹⁰⁸³ Bruce R. Nardulli, et.al., "Air Operation," İçinde *Disjointed War: Military Operations in Kosovo, 1999*, (Santa Monica, CA; Arlington, VA; Pittsburgh, PA: RAND Corporation, 2002), 21 ve 22, Erişim Tarihi: Temmuz 17, 2021, <http://www.jstor.org/stable/10.7249/mr1406a.11>.

¹⁰⁸⁴ Dino Kritsiotis, "The Kosovo Crisis and Nato's Application of Armed Force against the Federal Republic of Yugoslavia," *The International and Comparative Law Quarterly* 49, no. 2 (2000): 330, Erişim Tarihi: Temmuz 17, 2021, <http://www.jstor.org/stable/761683>.

tarihine en düşük hasar olarak geçmiştir.¹⁰⁸⁵ ABD'nin operasyona sağladığı askeri katkıda ki büyüklük ve kaynak tahsisleri bakımından AFO'da ABD Hava Kuvvetleri asli rol oynamıştır. 1000'den fazla uçakla dahil olan NATO hava unsurlarının 700'den fazlası ABD tarafından sağlanmıştır.¹⁰⁸⁶ Hava hareketi olarak dizayn edilen AFO aynı zamanda Sırlara ait para kaynakları (fabrika gibi), medya organları ve İçişleri Bakanlığı gibi siyasi kurumların hava bombardımanı yapılmasını içeren, 15 Mayıs 1999'da başlayan ve 54 gün süren bir istihbarat ve bilgi operasyonu (Matrix Operation-MO) niteliğindeydi. Bu çerçevede NATO, Cumhurbaşkanlığı villası gibi yedi karşı rejim hedefini, 17 askeri mal fabrikası, petrol tesisleri, 17 televizyon vericisi, 68 köprü ve demiryolunu bombalamıştır. Seyahat yasakları, ekonomik varlıkların dondurulması ve Miloseviç'i iktidarda tutan kurumların hedef alınmasının yanında Miloseviç'i destekleyen aktörlere (sivil aktörler dahil) yönelik siber saldırılar ve psikolojik harp etkili şekilde uygulanmıştır.¹⁰⁸⁷

NATO'nun Kosova müdahalesi pek çok açıdan sorun taşımaktadır. Bunlardan ilki toplam savaş hava bombardımanı teorisinin Balkanlar'daki sınırlı savaş bağlamına uymamasıydı. Vurulması istenen her hedef bütün NATO üyelerinin onayını gerektirmesi ve bazı NATO üyelerinin isteksizliği hava kampanyasının ilk haftalarında vurulan hedeflerin sayısını ve türlerini ciddi şekilde kısıtlamıştı.¹⁰⁸⁸ İkincisi NATO'nun kendi inisiyatifiyle başlattığı Kosova müdahalesi BMGK izni ve yetkilendirilmesi olmadan gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle uluslararası hukuka aykırı kabul edilmesi NATO açısından yasa dışılık sorunu doğurmuştur.¹⁰⁸⁹ Bosna Hersek müdahalesinin aksine Kosova müdahalesi BM yetkisi olmadan gerçekleşmesi NATO'nun egemen bir devlete karşı o devletin vatandaşlarını korumak amacıyla küresel polis rolü üstlenmesi olarak yorumlanmıştır.¹⁰⁹⁰ Üçüncü sorun

¹⁰⁸⁵ T. W. Beagle, *Effects-Based Targeting: Another Empty Promise?*, (Alabama: Air University Press, 2001), 92, Erişim Tarihi: Temmuz 16, 2021, <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA391749.pdf>.

¹⁰⁸⁶ Defense Technical Information Center, *Kosovo Air Operations: Combat Aircraft Basing Plans Are Needed in Advance of Future Conflicts, Report to Chairman, Committee on Armed Services, House of Representatives*, Rapor no. 01-461, (Washington D.C.: United States General Accounting Office, May 2001), 4 ve 5, Erişim Tarihi: Temmuz 17, 2021, https://archive.org/details/DTIC_ADA390336/mode/2up?q=NATO.

¹⁰⁸⁷ Julian H. Tolbert, *Crony Attack: Strategic Attack's Silver Bullet?*, (Alabama: Air University Press, 2006), 31-33, Erişim Tarihi: Temmuz 16, 2021, <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA462291.pdf>.

¹⁰⁸⁸ Ellwood P. "Skip" Hinman, "Context and Theory: Lessons from Operation Allied Force," *Air Power History* 48, no. 2 (2001): 28, Erişim Tarihi: Temmuz 17, 2021, <http://www.jstor.org/stable/26274212>.

¹⁰⁸⁹ Tania Voon, "Closing The Gap Between Legitimacy And Legality Of Humanitarian Intervention: Lessons From East Timor And Kosovo," *UCLA Journal of International Law and Foreign Affairs* 7, no. 1 (2002): 33, Erişim Tarihi: Temmuz 16, 2021, <https://www.jstor.org/stable/45302164>.

¹⁰⁹⁰ Alex Callinicos, "İnsani Müdahale İdeolojisi," *Evrenin Efendileri? NATO'nun Balkan Seferi*, der. Tarik Ali, çev. Yavuz Alogan, (İstanbul: OM Yayınevi, 2001), 256 ve 257.

NATO'nun kullandığı askeri seçeneklerin etkinliği ve amaca uygun olup olmadığıydı. Bu bağlamda NATO'nun yalnızca hava operasyonu yapmayı tercih etmesi kara birliklerini kullanmaması eleştirilmiştir.¹⁰⁹¹ Çünkü kara kuvvetlerinin kullanılmaması Sırlara hareket kabiliyetini garantilemesine neden olmuştur.¹⁰⁹² Ayrıca 78 günlük ve 36 bin sortilik bombardıman sonrası Yugoslav zırhlı birlikleri Kosova'dan oldukça az zararlı ayrılmış ve Miloseviç iktidarı da devrilememiştir.¹⁰⁹³ Askeri başarısının tartışmalı görülmesinin yanında Kosovalı Arnavutların da kazanımlarını zayıflattığı da savunulmuştur. Bu görüşü savunanlar Sırların reddettiği ve Kosovalı Arnavutlara büyük imtiyazlar tanıyan Rambouillet antlaşması yerine Kosova'yı Yugoslavya egemenliğinde gören nihai barış antlaşması maddelerini gerekçe göstermektedir.¹⁰⁹⁴ Operasyonla ilgili bir diğer sorun hava hareketinde yanlış hedeflerin bombalanması konusuydu. Bu durum Kosovalı sivillerin ölümüne sebep olmuştur.¹⁰⁹⁵ Bombalanan Belgrad'taki Çin Büyükelçiliği gibi yanlış hedeflerden bazıları NATO'yu üçüncü devletlerle siyasi krize sokma potansiyeli taşımıştır.¹⁰⁹⁶

NATO'nun savaşı sona erdirmesi bağlamında kazandığına dair şüphe olmamakla birlikte söz konusu bombardımanla asli amacı olan Arnavutları koruyabildiğini söylemek güçtür. Çünkü NATO hava operasyonun başlamasıyla Sırlar Kosovalı Arnavutlara karşı şiddet kampanyalarını hızlandırmış ve 1.5 milyon Arnavutu ülkeden sürgün etmiştir.¹⁰⁹⁷ Ayrıca hava bombardımanı mülteci krizini de hızlandırmıştı. İlk 4 bin sortiden sonra Yugoslavya hava savunma sistemi ayakta kaldığı gibi Sırların Arnavutlara saldırılarını da durdurmamış ve 1 milyon Kosovalı Arnavut Kosova'dan kaçmıştı. Savaş sonrası NATO barış gücü KFOR ise Kosovalı Sırları ters etnik temizliğe karşı korumak zorunda kalmış ve KFOR gözetimi altında 200 bin Sırp nüfusunun yaklaşık yarısı Kosova'yı terk etmiştir.¹⁰⁹⁸ İnsani gerekçelerle gerçekleşen NATO'nun Kosova müdahalesinin kendisi

¹⁰⁹¹ M. Agüera, "Air Power Paradox: NATO's 'Misuse' of Military Force in Kosovo and its Consequences," *Small Wars and Insurgencies* 12, no.3 (2001): 115, doi:10.1080/714005404.

¹⁰⁹² Agüera, "Air Power Paradox," 125.

¹⁰⁹³ Tarık Ali, "Savaşın Sonra," *İçinde Evrenin Efendileri? NATO'nun Balkan Seferi*, der. Tarık Ali, çev. Yavuz Alogan, (İstanbul: OM Yayınevi, 2001), 9 ve 12.

¹⁰⁹⁴ Ali, "Savaşın Sonra," 13.

¹⁰⁹⁵ Agüera, "Air Power Paradox," 123-125.

¹⁰⁹⁶ John Gittings, "Çin Kartı," *İçinde Evrenin Efendileri? NATO'nun Balkan Seferi*, der. Tarık Ali, çev. Yavuz Alogan, (İstanbul: OM Yayınevi, 2001), 536.

¹⁰⁹⁷ Ivo H. Daalder, Christopher Layne ve Benjamin Schwarz, "NATO and Kosovo," *The National Interest*, no. 58 (1999): 113 ve 114, Erişim Tarihi: Temmuz 17, 2021, <http://www.jstor.org/stable/42897228>.

¹⁰⁹⁸ Sean Kay, "After Kosovo: NATO's Credibility Dilemma," *Security Dialogue* 31, no. 1 (2000): 74 ve 76, Erişim Tarihi: Temmuz 17, 2021, <http://www.jstor.org/stable/26296626>.

etnik düşmanlığı da şiddetlendirmiştir. Kosovalı Sırp lar ve Çingeneler terörize edilip sürülürken Arnavutların intikam arzusu da bitmemiştir.¹⁰⁹⁹

Bütün eleştirilere rağmen Müttefik Kuvvet Operasyonu sonucunda NATO Kosova savaşını askeri olarak kazanmış ve Sırp güçleri Kosova'yı terk etmiştir.¹¹⁰⁰ Kosova'nın BM himayesinde sivil ve askeri olarak yönetilmesi için iki sütunlu yapı oluşturulmuştur. Kosova'nın siyasi yönetimi BM Kosova Geçici Yönetim Misyonu (United Nations Interim Administration Mission in Kosovo-UNMIK) ve askeri yönetimi ise NATO kontrolünde Kosova Barış Gücü (Kosovo Force- KFOR) ile gerçekleştirmiştir. Bu bağlamda KFOR ve UNMIK vasıtasıyla Kosova fiili olarak Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nden ayrılmış ve de facto bir devlet olarak ortaya çıkmıştır.¹¹⁰¹

12 Haziran 1999'da Ortak Muhafız Operasyonu (Operation Joint Guardian-OJG) ile NATO güçleri yani KFOR Kosova'ya girmeye başlamıştır. KFOR günümüzde de misyonunu sürdürmektedir.¹¹⁰² Müttefik Kuvvet Operasyonu'nun aksine Kosova'ya 28 ülkeden gelen 4 bin askerden oluşan KFOR konuşlandırılması uluslararası hukuka uygun şekilde gerçekleşmiştir.¹¹⁰³ OJG ile KFOR hukuki dayanağı ve yetkisini BMGK'nın 1244 sayılı kararı ve NATO ile Yugoslavya Federal Cumhuriyeti yani Sırbistan arasında imzalanan "Askeri Teknik Antlaşmadan" almaktadır. Bu antlaşmayla Yugoslav Federal Cumhuriyeti Ordusu ve Polisi Kosova'dan çekilmeyi kabul etmiştir. Hemen ardından NATO 10413 sayılı Operasyon Planıyla (OJG) KFOR'la üstleneceği görev belirlenmiştir.¹¹⁰⁴ 12 Haziran'da KFOR'un ilk unsurları Kosova'ya girmiş ve 20 Haziran'a kadar Sırp güçlerinin geri çekilmesi bitmiştir. KFOR başlangıçta çok uluslu (NATO üyesi ülkelere, ortak ülkelere ve NATO üyesi olmayan ülkelere) olarak toplamda yaklaşık 50.000 asker mevcuduna sahipti. Fakat askeri varlığı güvenlik

¹⁰⁹⁹ Robin Blackburn, "Kosova NATO'nun Yayılma Savaşı," *Evrenin Efendileri? NATO'nun Balkan Seferi*, der. Tarık Ali, çev. Yavuz Alogan, (İstanbul: OM Yayınevi, 2001), 487.

¹¹⁰⁰ R. Craig Nation, *War In The Balkans, 1991-2002*, (Carlisle, PA: Strategic Studies Institute, U.S. Army War College, 2003), 262, Erişim Tarihi: Temmuz 17, 2021, https://www.files.ethz.ch/isn/101059/War_Balkans.pdf.

¹¹⁰¹ Arif Bağbaşıoğlu, NATO'nun Dönüşümü'nün Balkanlara Yansımaları: Müdahale, Genişleme, Ortaklıklar, (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, Eylül 2018), 162.

¹¹⁰² Bruce R. Nardulli, et.al., "Enforcing The Peace," İçinde *Disjointed War: Military Operations in Kosovo*, First Edition (Santa Monica, CA; Arlington, VA; Pittsburgh, PA: RAND Corporation, 2002), 99, Erişim Tarihi: Temmuz 17, 2021, <http://www.jstor.org/stable/10.7249/mr1406a.13>.

¹¹⁰³ "NATO's Role In Kosovo," NATO/OTAN, Erişim Tarihi: Temmuz 16, 2021, <https://jfcnaples.nato.int/kfor/about-us/welcome-to-kfor/natos-role-in-kosovo>.

¹¹⁰⁴ Nesrin Kenar, *Bir Dönemin Perde Arkası: Yugoslavya Sorununun Ulusal ve Uluslararası Boyutu*, (Ankara: Palme Yayıncılık, 2005), 380.

ihtiyacına göre azalma eğilimi göstererek zamanla değişmiştir. 2002’de yaklaşık 39.000, Haziran 2003’e kadar 26.000’e, Aralık 2003’te 17.500’e ve günümüzde 3.500’e kadar azalmıştır.¹¹⁰⁵ KFOR’un görevleri oldukça kapsamlı ve çeşitlidir. Bunlar arasında Sırbistan ve Sırp etnik nüfusunun Kosova’ya karşı olası düşmanlığını ve tehdidini engelleyerek güvenli bir ortam oluşturmak, kamu güvenliği ve düzenini sağlamak, KKO’yu askerden arındırmak, yerinden edilmiş kişilerin ve mültecilerin geri dönüşü ve yeniden yerleştirilmesi, azınlıkların korunması, yeniden yapılanma ve mayın temizleme, tıbbi yardım, patrimonyal sitelerin korunması, sınır güvenliği, silah kaçakçılığının önlenmesi, Kosova çapında bir silah, mühimmat ve patlayıcı af programının uygulanması, silah imhası ve sivil kurumların desteklenmesi sayılabilir. Ayrıca 12 Haziran 2008’de NATO, Kosova Koruma Kolordusu’nun görevden alınmasını ve Kosova Güvenlik Gücü’nün (KGG) ve KGG’yi denetleyecek bir sivil yapının kurulmasına da yardım etmiştir.¹¹⁰⁶

KFOR kuvvetleri oldukça kapsamlı olan görevlerini yerine getirirken altı kurumunu kullanmıştır. Bunlardan ilki KFOR operasyonlarının yönetiminden sorumlu olan iki ayrı bölgesel komutanlıktır. Bunlar Kosova’nın güney doğu kesiminde Bondsteel’de (Ferizaj yakınları) ki KFOR Doğu Bölge Komutanlığı ve¹¹⁰⁷ batı kesiminde Villaggio Italia’da (Peja/Pec yakınları) Batı Bölge Komutanlığı olarak sıralanabilir.¹¹⁰⁸ KFOR’un ikinci unsuru Priştine merkezli ve MSU niteliğindeki İtalyan Çok Uluslu İhtisas Birimi askeri statüye sahip polis kuvvetlerinden oluşan bir askeri birliktir. Suç istihbaratı, kalabalık, isyan kontrolü gibi güvenlik operasyonlarında yer almakta ve MSU yerel polis güçlerine polislik eğitimi vermektedir.¹¹⁰⁹ Macar birliklerinden oluşan KFOR Taktik Yedek Taburu ise çeşitli türde ve boyutta güvenlik operasyonları gerçekleştirmekle görevlidir. Bunlar arasında özel statülü yakın güvenlikle belirlenmiş kişilerin ve mülklerin korunması, yol kontrolü, eskort, gözetleme, keşif, nüfus yardımı ve kalabalık-isyan kontrolü

¹¹⁰⁵“History: KFOR Deploys,” NATO/OTAN, Erişim Tarihi: Temmuz 16, 2021, <https://jfcnaples.nato.int/kfor/about-us/history>.

¹¹⁰⁶“NATO’s role in Kosovo,” NATO/OTAN, Son Güncelleme: Kasım 16, 2020, https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_48818.htm.

¹¹⁰⁷“RC EAST,” NATO/OTAN, NATO/OTAN, Erişim Tarihi: Temmuz 16, 2021, <https://jfcnaples.nato.int/kfor/rc-east>.

¹¹⁰⁸“RC WEST,” NATO/OTAN, Erişim Tarihi: Temmuz 16, 2021, <https://jfcnaples.nato.int/kfor/page185725355>.

¹¹⁰⁹ “MSU,” NATO/OTAN, Erişim Tarihi: Temmuz 16, 2021, <https://jfcnaples.nato.int/kfor/about-us/units/msu>.

operasyonlarında bütün KFOR birimlerine eğitim verme sayılabilir.¹¹¹⁰ KFOR'un diğer bileşenleri ise Camp Film City'de KFOR karargahını iç ve dış tehditlere karşı korumakla görevli Karargah Destek Grubu,¹¹¹¹ Ortak Lojistik Destek Grubu ve¹¹¹² KFOR İstihbarat Gözetleme ve Keşif Taburu olarak sıralanabilir.¹¹¹³

KFOR ve UNMIK'in 1999-2008 arası dönemde Kosova'da devlet inşası (state-building) vazifesi görmesine rağmen Kosova'nın siyasi geleceği (nihai statüsü) konusu Sırbistan ile Kosova arasında büyük soruna neden olmuştur. Kosova Sırbistan'dan ayrılıp bağımsız olmak isterken RF ve Sırbistan buna karşı çıkmıştır. Buna rağmen 17 Şubat 2008'de Kosova Cumhuriyeti tek taraflı bağımsızlığını ilan etmişti.¹¹¹⁴ ABD, AB (Kıbrıs, Yunanistan, İspanya, Slovenya ve Slovakya hariç) ve NATO Kosova'nın bağımsızlığını desteklemiştir.¹¹¹⁵ Kosova'nın bağımsızlığı sorunu yanında Kuzey Kosova'nın Mitrovitsa bölgesindeki Sırp azınlığın durumu ülke istikrarını doğrudan etkilemekte ve gerilim unsuru yaratmaktadır. Sırp azınlık Kosova kurumlarıyla bütünleşmeye karşı çıkararak süreklilik arz eden ayrılıkçı politikalar izlemesi NATO KFOR gücü için soruna neden olmaktadır.¹¹¹⁶ Mart 2004'te Arnavutlar ile Sırlar arasında başlayan çatışmaya KFOR müdahalesi gerçekleşmişti.¹¹¹⁷ Mart 2008'de Mitrovitsa'da BM binasını işgal eden Sırlar ile BM polisi ve KFOR arasında çatışma yaşanmış bina geri alınmıştır.¹¹¹⁸ Temmuz-Kasım 2011'de silahlanan Sırlar, Kosova polisinin sınır kontrolünü devralma girişimlerini barikatlar kurarak engellemeye çalışmıştır.¹¹¹⁹ 2012'de benzer şekilde

¹¹¹⁰ "KTR," NATO/OTAN, Erişim Tarihi: Temmuz 16, 2021, <https://jfcnaples.nato.int/kfor/about-us/units/ktm>.

¹¹¹¹ "HSG," NATO/OTAN, Erişim Tarihi: Temmuz 16, 2021, <https://jfcnaples.nato.int/kfor/about-us/units/hsg>.

¹¹¹² "JLSG," NATO/OTAN, Erişim Tarihi: Temmuz 16, 2021, <https://jfcnaples.nato.int/kfor/about-us/units/jlsg>.

¹¹¹³ "ISRBN," NATO/OTAN, Erişim Tarihi: Temmuz 16, 2021, <https://jfcnaples.nato.int/kfor/about-us/units/isrbn>.

¹¹¹⁴ Colin Warbrick, "Kosovo: The Declaration of Independence," *The International and Comparative Law Quarterly* 57, no. 3 (2008): 678 ve 679, Erişim Tarihi: Temmuz 18, 2021, <http://www.jstor.org/stable/20488236>.

¹¹¹⁵ Etain Tannam, "The EU's Response to the International Court of Justice's Judgment on Kosovo's Declaration of Independence," *Europe-Asia Studies* 65, no. 5 (2013): 949, Erişim Tarihi: Temmuz 18, 2021, <http://www.jstor.org/stable/23438650>.

¹¹¹⁶ Nedim Emin, *Kosova Siyasetini Anlama Kılavuzu*, Rapor no. 42, (İstanbul: SETA Yayınları, 2014), 30 ve 31.

¹¹¹⁷ "Kosova'ya takviye asker sayısı artıyor," *BBC Türkçe*, Son güncelleme: Mart 19, 2004, Erişim Tarihi: Temmuz 16, 2021, http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2004/03/040319_kosova_update.shtml.

¹¹¹⁸ "Sırp göstericiler BM polisiyle çatıştı," *DW Türkçe*, Mart 17, 2008, Erişim Tarihi: Temmuz 16, 2021, <https://p.dw.com/p/DQ7Q>.

¹¹¹⁹ "Kosova'nın kuzeyinde çatışma," *AlJazeeraTürk*, Kasım 24, 2011, Erişim Tarihi: Temmuz 16, 2021, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/kosovanin-kuzeyinde-catisma>.

Sırp barikatlar kurarak KFOR’la çatışmaya girmiştir.¹¹²⁰ 2018’de ise Kosova meclisi düzenli ordu kurma kararı almış Sırbistan ise Kosova’yı işgal etmekle tehdit etmiştir.¹¹²¹ Kosovalı Arnavutlar ile Sırp arasındaki etnik gerilimlerin devam etmesi, bu gerilimin dönem dönem çatışmaya dönüşmesi ve Kosovalı Sırpın Kosova hükümetini tanımaması Kosova’da barış ve istikrarın KFOR varlığına endeksli olduğunu göstermektedir. KFOR varlığına rağmen çatışmaların tamamen sona ermemesi KFOR’un Kosova’daki varlığının etnik iç savaşın yeniden ortaya çıkmasını ve çatışmaların yaygınlaşmasını engellemesi bağlamında hayati önem taşıdığını göstermektedir. Çünkü KFOR varlığının olmadığı bir Kosova’ya Sırbistan’ın saldırmamasının veya Kosova’nın kuzeyindeki Sırp azınlığın yeni bir etnik çatışma yaratmamasının garantisi yoktur. Bu nedenle Kosova’da barışın sürmesinin garantisi olarak KFOR varlığını devam ettirmek durumundadır.¹¹²² Kosova’nın istikrar ve güvenliğinin Kosova ordusunun değil NATO tarafından sağlanması bu durumu kanıtlamaktadır. Müttefik Kuvvet Operasyonu ile Kosova’da kriz yönetimine müdahil olan NATO, KFOR aracılığıyla Kosova’da “uluslararası himaye yönetimi” kurmuştur.¹¹²³ “BM Barışı Koruma Operasyonları: İlkeler ve Yönergeler” belgesinde ki tabloya göre sınıflandırma yapıldığında Müttefik Kuvvet Operasyonu Barışa zorlama (peace enforcement) niteliğindeyken NATO, KFOR’un bölgeye girmesiyle barış inşa edici (peace making) ve barışı koruma (peace keeping) pozisyonuna geçmiştir.¹¹²⁴

3.7.3. Kuzey Makedonya’da NATO Kriz Yönetimi

Makedonya bağımsızlık sonrası dönemde ve özellikle 90’lı yıllar boyunca devam eden iki asli soruna sahip kırılgan bir devlettir. Bunlardan ilki komşu ülkelerin Makedonya’ya karşı düşmanca emelleriydi. İkincisi ise ülkedeki Arnavut nüfusun varlığı ile Makedonlar arasındaki etnik düzlemdeki ayrılık ve düşmanlıktı. Makedonyalı Arnavutlar

¹¹²⁰ “Sırp NATO Askerleriyle Çatıştı,” *Trt Haber*, Haziran 1, 2012, Erişim Tarihi: Temmuz 16, 2021, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/sirplar-nato-askerleriyle-catisti-43182.html>.

¹¹²¹ “Sırbistan’dan Kosova’ya askeri müdahale tehdidi,” *DW Türkçe*, Aralık 14, 2018, Erişim Tarihi: Temmuz 16, 2021, <https://p.dw.com/p/3A90A>.

¹¹²² Sibel Akgün, “Kosova’da Yeniden Yapılandırma Çalışmaları Kapsamında Bugünkü Durum,” *Akademik Bakış* 5, no. 10 (2012): 256-258, Erişim Tarihi: Temmuz 20, 2021, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/73922>.

¹¹²³ Caner Sancaktar, “Kosova’da Uluslararası Himaye Yönetimi,” *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi* 4, no. 4 (2018): 66.

¹¹²⁴ *United Nations Peacekeeping Operations: Principles and Guidelines*, (New York: The Peacekeeping Best Practices Section, United Nations Department of Peacekeeping Operations, 2008), 19, Erişim Tarihi: Temmuz 20, 2021, https://www.un.org/ruleoflaw/files/Capstone_Doctrine_ENG.pdf.

Makedonya’da daha fazla hakka sahip olmak isterken Makedonlar Arnavutların çabalarını Kuzeybatı Makedonya’da Arnavut bölgelerini birleştirerek ülkeyi parçalama girişimi olarak yorumlamaktaydı.¹¹²⁵ Eski Yugoslavya’daki şiddete tepki olarak 1992’de BMGK Sırbistan, Arnavutluk ve FYROM’a BM Koruma Gücü (UNPROFOR) konuşlandırmıştı. UNPROFOR yerine kurulan BM Önleyici Konuşlanma Gücü (United Nations Preventive Deployment Force-UNPREDEP) ise çatışma patlak vermeden önce barışı korumak amacıyla BM askeri kuvvetinin bölgeye yerleşmesi anlamına geliyordu.¹¹²⁶ Bu çerçevede 31 Mart 1995’te BMGK’nın 983 sayılı kararıyla FYROM’da etnik çatışmayı azaltmak için önleyici bir diplomasi önlemi olarak UNPREDEP’i kurmuştur.¹¹²⁷ 25 Şubat 1999’da UNPREDEP’in görev süresinin uzatılması BMGK’da Çin vetosu nedeniyle gerçekleşmemiş bu nedenle de 28 Şubat 1999’da görevi sona ermişti.¹¹²⁸

UNPREDEP’in çekilmesi Makedonya’da siyasi karışıklık ve çatışmaların tetiklenmesi riski anlamına gelmekteydi. 2001 yılına gelindiğinde bu risk gerçek bir tehdide dönüşmüştür. Bununla birlikte 2001’de başlayan iç savaşının farklı nedenleri bulunmaktadır. Bunlardan ilki kökeni 1878’den beri Prizren Ligne dayanan ve “Büyük Arnavutluk” olarak nitelenen Arnavutluk devleti dışında yaşayan etnik Arnavutların bir araya getirerek devlet kurma hayalidir.¹¹²⁹ Arnavutluk, Kosova, Makedonya, Karadağ, Sırbistan ve Yunanistan’daki Arnavut çoğunluk bölgelerinin tek devlet altında birleştirme isteği Balkan devletlerinin parçalanması veya yıkılması anlamına gelmektedir. Çünkü Balkanlar’da yaşayan toplam 6 milyon Arnavut’un yaklaşık 3 milyonu Arnavutluk’ta, geriye kalanı ise Kosova, Sırbistan, Makedonya, Karadağ ve Yunanistan’da bulunmaktadır.¹¹³⁰ Kuzey Makedonya’da 2001 krizinde aktif rol oynayan, “Büyük

¹¹²⁵ Premysl Rosulek, “Albanians in the Republic of Macedonia (1991—2001): Could the Attempt to Create a Multiethnic Society Succeed?” *Perspectives*, no. 17 (2001): 43, Erişim Tarihi: Temmuz 20, 2021, <http://www.jstor.org/stable/23615910>.

¹¹²⁶ Nikolaos Zahariadis, “External Interventions and Domestic Ethnic Conflict in Yugoslav Macedonia,” *Political Science Quarterly* 118, no. 2 (2003): 269, Erişim Tarihi: Temmuz 20, 2021, <http://www.jstor.org/stable/30035741>.

¹¹²⁷ “Resolution 983, Establishment of the UN Preventive Deployment Force (UNPREDEP) within the former Yugoslav Republic of Macedonia,” UNSCR, Erişim Tarihi: Temmuz 20, 2021, <http://unscr.com/en/resolutions/983>.

¹¹²⁸ “UNPREDEP Mission Profile,” Son Güncelleme: Mart 16, 1999, Erişim Tarihi: Temmuz 19, 2021, https://peacekeeping.un.org/mission/past/unpred_p.htm.

¹¹²⁹ Gregory M. Scott, Randall J. Jones ve Louis S. Furmanski, editör, *21 Debated Issues In World Politics*, (New Jersey: Prentice Hall, 2000), 305.

¹¹³⁰ Janusz Bugajski, *Return Of The Balkans: Challenges To European Integration And U.S. Disengagement*, (Carlisle P.A.: US Army War College, Strategic Studies Institute, 2013), 66 ve 82, Erişim

Arnavutluk” hayaline ve aynı kökene sahip iki örgütün faaliyetleri bu argümanı kanıtlamaktadır. Bunlardan ilki Arnavutça “Ushtria Çlirimtare per Preshevë, Medvegjë dhe Bujanoc” olan Presevo, Medvedja ve Bujanovac Kurtuluş Ordusu (UPCMB) iken diğeri Ulusal Kurtuluş Ordusunun (National Liberation Army-NLA) faaliyetleriydi. Her iki örgütünde hedefi Büyük Arnavutluk’u kurmak amacıyla Kuzey Makedonya ve diğeri Balkan ülkelerinde yaşayan Arnavut bölgelerini ele geçirmektir.¹¹³¹ 2001 iç savaşının ikinci nedeni Kosova savaşının Makedonya’da ki Arnavut sorununu tetiklemesidir. Kosova’da Sırların etnik temizliğine maruz kalan Arnavutlar mülteci olarak Makedonya’ya kaçmıştı. Kosova’da yaşanan kriz Makedonya Cumhuriyeti içerisinde yaşayan Arnavutları devlet ile çatışma noktasında cesaretlendirmiş ve 2001’de iç savaş patlak vermiştir.¹¹³² Üçüncü olarak çatışmanın bir nedeni de ekonomik kriz, yolsuzluk ve mafya ağları arasındaki ilişkide aranmalıdır. Mafya ağlarıyla tütün, uyuşturucu, silah, insan kaçakçılığı ve kara para aklama gibi yasa dışı faaliyetler Arnavutlara ekonomik fayda sağlamaktaydı. Yugoslavya ile Makedonya arasındaki sınır anlaşmasının 2001’de imzalanması kaçakçılık ve yasadışı ticaret özgürlüğünü kesin olarak sınırlamış bu durum Kuzeybatı Makedonya, Güney Kosova ve Kuzey Arnavutluk’u kapsayan mafya yapılarının faaliyetleri açısından büyük tehdit oluşturmuştur. Bu nedenle bu yapılar 2001 çatışmasında rol almıştır.¹¹³³

22 Ocak 2001’de Kuzey Makedonya Cumhuriyeti’nde NLA Arnavut yerleşim yerlerini Makedonya’dan kurtarmak ve Arnavutların haklarını kazanmak iddiasıyla Makedon askeri ve polis güçlerine saldırarak iç savaşı başlatmıştır.¹¹³⁴ Şubat’ta Makedonya, Kosova’dan gelen bir dizi silahlı provokasyonla karşı karşıya kalmıştı. NLA Kosova’dan aldığı lojistik destekle Kuzey Makedonya sınırındaki kritik bölge olan Tanushevcı Köyü

Tarihi: Ağustos 22, 2021,
<https://press.armywarcollege.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1326&context=monographs>.

¹¹³¹ Andrzej Krzak, “Asymmetry Of The Albanian-Macedonian Military Conflict In 2001: Military Characteristics Of The Fight In The Regions Of Tetova, Kumanovo, Aracinovo And Vaksince,” *Politeja* 4, no. 30 (2014): 297 ve 298, Erişim Tarihi: Ağustos 22, 2021, <http://www.jstor.org/stable/24919730>.

¹¹³² Fatih Demircioğlu, “Makedonya Cumhuriyeti’nde Barış ve Güvenlik Meseleleri,” *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 4, no.1 (2019): 223

¹¹³³ Irena Stawowy-Kawka, “The Outbreak Of The Albanian-Macedonian Armed Conflict In 2001-The Economic Situation,” *Politeja*, no. 30 (2014): 289 ve 290, Erişim Tarihi: Temmuz 20, 2021, <http://www.jstor.org/stable/24919729>.

¹¹³⁴ Thorsten Gromes, *Between Impositions and Promises: Democracy in Macedonia*, PRIF Rapor no. 91, (Frankfurt: Peace Research Institute Frankfurt, 2009), 4 ve 5, Erişim Tarihi: Temmuz 19, 2021, https://www.hsfk.de/fileadmin/HSFK/hsfk_downloads/prif91.pdf.

ve Lipkovo'yu işgal etmiş ve Kalkandere'ye saldırmıştır.¹¹³⁵ NLA üyeleri Kosova'dan ve Sırbistan'ın güneyinde faaliyet gösteren gruplardan işe alınarak yeni bir yapı da kurmuştur. Bu yapı Preševo, Medveđa ve Bujanovac Kurtuluş Ordusu olarak ilan edilmişti. NLA ülkenin Kuzey ve Doğu kısmını ele geçirmiş Makedon polis ve askeri gücü ise etkisiz kalmıştır. Bu nedenle Makedon makamları çatışmanın sona erdirilmesi ve ülkede istikrarın sağlanması için NATO'dan yardımını istemiştir. Yardım talebini de Haziran'da Cumhurbaşkanı Boris Traykovski resmen yapmıştır. NATO ise Peter Feithow'u bir kriz yönetimi misyonuyla görevlendirilmiştir.¹¹³⁶ NATO tarihinde ilk kez NATO Genel Sekreteri'ni temsil eden ve onun adına hareket edebilen üst düzeyli bir diplomatı bir çatışma alanına ateşkes görüşmelerini yürütmek amacıyla Özel Temsilci (Peter Feithow) olarak atamıştı. Özel Temsilci kriz yönetiminde başkanlık ederek NLA'yı ateşkese gitmeye ve yürütülmekte olan politik görüşmeler sürecini desteklemeye ikna etmişti.¹¹³⁷ 13 Ağustos 2001'de Ohri Çerçeve Antlaşmasıyla iç savaş sona erdirilmiştir. Ohri Antlaşmasıyla Arnavutlara bazı haklar verilmesi karşılığında ayrılıkçı grupların silahlarını teslim etmesi ve ateşkese uyması garantilenmişti.¹¹³⁸ NATO'nun Kuzey Makedonya'da siyasi ve daha sonra askeri kriz yönetimi operasyonu gerçekleştirmesinde NLA'nın ve UPCMB'nin silahsızlandırılması, silahların imhası, Ohri Antlaşması'nın askeri yönlerini uygulama, siyasi gözlemcileri koruma, danışma hizmeti sunarak devlet inşası ve devlet içi istikrarı ve güvenliği sağlamak gibi nedenlerle (bağımsız değişkenler) gerçekleştirilmiştir. Bununla birlikte kriz yönetimi operasyonu gerçekleştirmesinde devlet içi istikrarı ve güvenliği sağlamak yani Kuzey Makedonya'nın parçalanarak dağılmasını engellemek asli belirleyici olmuştur.

NATO Makedonya'nın talebi üzerine üç ayrı operasyon gerçekleştirmiştir. Bunlardan ilki çatışmadan hemen sonra başlayan ve Ohri antlaşmasına dayanan NATO birlikleri tarafından 30 günlük bir süre boyunca yönetilen NLA'nın silahsızlandırılması amacıyla

¹¹³⁵ Aleksandar Petkovski, "Drought In The 'Oasis Of Peace': War Comes To Macedonia," *Security Dialogue* 32, no. 2 (2001): 267, Erişim Tarihi: Temmuz 21, 2021, <http://www.jstor.org/stable/26298056>.

¹¹³⁶ Mirella Korzeniewska-Wisniewska, "International Military And Police Missions To The Republic Of Macedonia And Their Role In Stabilizing Macedonian-Albanian Relations," *Politeja*, no. 30 (2014): 321 ve 322, Erişim Tarihi: Temmuz 20, 2021, <http://www.jstor.org/stable/24919731>.

¹¹³⁷ James Pardew ve Christopher Bennett, "NATO'nun Gelişen Operasyonları," *NATO Dergisi*, İlkbahar 2006, Erişim Tarihi: Temmuz 19, 2021, <https://www.nato.int/docu/review/2006/issue1/turkish/art1.html>.

¹¹³⁸ "Framework Agreement 13.08.2001," United Nations Peacemaker, Erişim Tarihi: Temmuz 20, 2021, https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/MK_010813_Framework%20Agreement%20%28Orhid%20Agreement%29.pdf.

gerçekleştirilmiştir.¹¹³⁹ Yaklaşık 3.500 NATO askeri ile 22 Ağustos-26 Eylül 2001 arası dönemde yapılmış Temel Hasat Operasyonu (Essential Harvest Operation) vasıtasıyla silahlı Arnavut grupların silahsızlandırılmasını ve silahların imha edilmesini sağlamıştır.¹¹⁴⁰ Bu operasyonla 4.000 silah toplanmıştır.¹¹⁴¹ Birleşmiş Milletler Barışı Koruma Operasyonları: İlkeler ve Yönergeler raporundaki şekle göre sınıflandırma yapılacak olursa Temel Hasat Operasyonu diğer NATO kriz yönetimi operasyonlarından farklı niteliktedir. Kosova ve Bosna Hersek'te hava operasyonlarıyla barışa zorlama niteliğindeki güç kullanımının aksine Makedonya'da kriz yönetim operasyonu ateşkes sonrası barışı koruma (peace making) evresiyle başlamıştır.¹¹⁴²

NATO'nun gerçekleştirdiği ikinci operasyon 27 Eylül 2001-15 Aralık 2002 arası dönemde Sarı Tilki Operasyonuydu (Amber Fox Operation). Operasyonun amacı Ohri Anlaşması'nın uygulanmasını denetleyen AB ve AGİT'den gelen uluslararası gözlemcilerin korunmasını sağlamaktı. NATO koruma gücü Almanya liderliğinde konuşlandırılan ve yerleşik olan 300 birliğe katılan 700 müttefik askerinden oluşuyordu.¹¹⁴³ NATO'nun üçüncü müdahalesi ise Makedonya Devlet Başkanı Traykovski'nin talebine yanıt olarak ülkede istikrarı sağlamak amacıyla 16 Aralık 2002-31 Mart 2003 arası dönemde Müttefik Uyum Operasyonu (Operation Allied Harmony) ismiyle gerçekleştirilmiştir. Bu operasyonla NATO'nun varlığı operasyonel ve danışma olarak iki boyutlu hale getirilmiştir. Uluslararası gözlemcilere güvenlik desteğinin yanında ve Makedonya hükümetinin kendi güvenliğini kendisinin sağlamasına yardım etmiştir.¹¹⁴⁴ NATO Sarı Tilki Operasyonu ile kriz yönetiminde siyasi aktörlerin güvenliğini sağlayarak barış inşa sürecini (peacebuilding) desteklerken Müttefik Uyum Operasyonu ile barış inşa sürecinin asli aktörü haline gelmiştir. Mart-Aralık 2003 arası dönemde AB ilk askeri misyonu olan Concordia operasyonu ile barışı koruma misyonunu

¹¹³⁹ Sasho Ripiloski ve Stevo Pendarovski, "Macedonia and the Ohrid Framework Agreement: Framed Past, Elusive Future," *PERCEPTIONS: Journal of International Affairs* 18, no.2 (2013): 139.

¹¹⁴⁰ "Operation Essential Harvest (Task Force Harvest) 27 August-26 September 2001," NATO/OTAN, Güncellenme Tarihi: Aralık 9, 2002, <https://www.nato.int/fyrom/tfh/home.htm>.

¹¹⁴¹ Mihai Carp, "Uçurumun Kenarından Dönmek," *NATO Dergisi*, Kış 2002, Erişim Tarihi: Temmuz 20, 2021, <https://www.nato.int/docu/review/2002/issue4/turkish/art2.html>.

¹¹⁴² *United Nations Peacekeeping Operations: Principles and Guidelines*, (New York: The Peacekeeping Best Practices Section, United Nations Department of Peacekeeping Operations, 2008), 19.

¹¹⁴³ "Peace support operations in North Macedonia (Archived)," NATO/OTAN, Son Güncelleme: Nisan 1, 2021, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52121.htm.

¹¹⁴⁴ "NATO's Role In The Former Yugoslav Republic Of Macedonia," NATO/OTAN, Son Güncelleme: Ağustos 6, 2004, <https://www.nato.int/fyrom/home.htm>.

NATO'dan devralmıştır. AB'nin ilk kriz yönetimi operasyonu olmasına rağmen NATO varlıkları kullanılmış ve operasyonun komutası da SACEUR'a verilmiştir.¹¹⁴⁵ Askeri çatışma tehdidinin sona ermesiyle AB Proxima Operasyonu ile Makedonya için istikrar gücü niteliğinde AB polis misyonu kurmuştur.¹¹⁴⁶

3.7.4. Afganistan'da NATO Kriz Yönetimi

11 Eylül 2001'de El Kaide terör saldırıları sonrası ABD Afganistan'ı ve Taliban rejimini sorumlu tutmuş 7 Ekim'de başlattığı Sonsuz Özgürlük Operasyonu El Kaide ile mücadele ve Taliban rejiminin devrilmesi amaçlanmıştır.¹¹⁴⁷ ABD'nin Afganistan müdahalesine hukuki dayanak olarak BM antlaşması 51. Maddesi (meşru müdafaa) ve NATO'nun 5. Maddesi (kolektif savunma) gösterilerek uluslararası hukuka uygun olduğu savunulmuştur.¹¹⁴⁸ 12 Eylül 2001'de NATO kolektif savunma mekanizmasını içeren 5. Madde'yi yürürlüğe koyarak tam dayanışma örneği sunmuştu. Ayrıca kolektif savunma kavramını geleneksel olarak konvansiyonel saldırı (askeri bir işgale karşı savunma) anlamının dışında yorumlayan NATO üyeleri devlet dışı bir aktör tarafından yapılacak herhangi bir saldırının da kurucu antlaşma kapsamında silahlı saldırı olarak değerlendirileceğini karara bağlamıştır.¹¹⁴⁹ NATO'nun 5. Maddeyi işletmesine rağmen¹¹⁵⁰ ABD NATO'nun doğrudan destek talebini reddetmiş bazı NATO üyeleri ve ortak ülkelerle gönüllüler koalisyonu ile müdahale etmeyi tercih etmiştir. Bu bağlamda

¹¹⁴⁵ Ray Murphy, "The European Union and Developments in Crisis Management Operations and Peacekeeping," *Connections* 8, no. 1 (2008): 78 ve 79, Erişim Tarihi: Temmuz 21, 2021, <http://www.jstor.org/stable/26326159>.

¹¹⁴⁶ Antonio Missiroli, ed. "Termination of Operation Concordia and Launch of Mission Proxima," *İçinde From Copenhagen to Brussels: European Defence: Core Documents*, (Paris: European Union Institute for Security Studies (EUISS), 2003). 334, Erişim Tarihi: Temmuz 21, 2021, <http://www.jstor.org/stable/resrep06986.61>.

¹¹⁴⁷ Colin McInnes, "A Different Kind of War? September 11 and the United States' Afghan War," *Review of International Studies* 29, no. 2 (2003): 174 ve 175, Erişim Tarihi: Temmuz 22, 2021, <http://www.jstor.org/stable/20097844>.

¹¹⁴⁸ Mesut Hakkı Caşın, *Uluslararası Terörizm*, (Ankara: Nobel Yayınevi, Şubat 2008), 810. Literatüde Afganistan müdahalesinin uluslararası hukuka uygunluğu ve meşruiyeti tartışmalı bir konudur. Bu konudaki çekinceler ve eleştiriler için bkz. Mehmet Saydam, "ABD'nin Uluslararası Hukuk Çıkmazı: Afganistan Müdahalesi," *Orta Doğu Analiz* 2, no.19-20 (Temmuz-Ağustos 2010): 68-76.

¹¹⁴⁹ Michael Rühle, "On yıl sonra NATO: ders alıyoruz," *NATO Review*, Eylül 2, 2011, Erişim Tarihi: Temmuz 22, 2021, <https://www.nato.int/docu/review/tr/articles/2011/09/02/on-yil-sonra-nato-ders-aliyoruz/index.html>.

¹¹⁵⁰ Edgar Buckley, "5. Madde'nin İşletilmesi," *NATO Dergisi*, Yaz 2006, Erişim Tarihi: Temmuz 22, 2021, <https://www.nato.int/docu/Review/2006/issue2/turkish/art2.html>.

ABD kendi inisiyatifi ile NATO'yu Afganistan operasyonunda saf dışı bırakmıştır.¹¹⁵¹ Aslında ABD açısından resmi NATO rolü istenmemiş ve gerekli de görülmemiştir.¹¹⁵²

Taliban'ın devrilmesinden sonra devletin yeniden inşası ve otorite boşluğunu doldurmak amacıyla 15 Aralık 2001'de BM gözetiminde Bonn Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma yeni anayasa hazırlanması, geçici yönetim kurulması ve devletin idari, siyasi, askeri vb. alanlarda yeniden inşa edilmesini kapsamaktadır.¹¹⁵³ Antlaşma kapsamında Afganistan'daki ulusal faaliyetlerin uygulanması amacıyla BM Afganistan Yardım Misyonu (United Nations Assistance Mission in Afghanistan-UNAMA) kurulmuştur.¹¹⁵⁴ UNAMA'ya ek olarak Bonn Antlaşması çerçevesinde BM yetkisi altında ve Kabil merkezli Uluslararası Güvenlik Yardım Gücü (International Security Assistance Force-ISAF) de kurulmuştur. ISAF'ın asli amacı yeni kurulan yönetimi güvence altına almak ve ülke güvenliğini sağlamaktır. Ayrıca Afganistan silahlı kuvvetlerinin eğitimine yardım, yeniden yapılanma yardımı ve ISAF güvenlik şemsiyesinin Afganistan'ın tamamına genişletilmesi diğer görevleri olarak sıralanabilir.¹¹⁵⁵ 19 Aralık 2001'de İngiltere, ISAF'ın çok uluslu bir güç olarak kurulmasında 1500 askerle öncülük ederek ve ilk üç ay boyunca ISAF'ın komutasını üstlenmiştir.¹¹⁵⁶

Ağustos 2003'te ise ISAF'ın misyonu resmen NATO'ya devredilmiş 2014'e kadar NATO ISAF görevini sürdürmüştür. NATO tarihinde en uzun ve en zorlu görev olarak nitelenen ISAF aynı zamanda 50 NATO ve ortak ülkeden askerlerle yüz otuz binden fazla askere sahip olmasıyla en büyük koalisyonu özelliğine de sahipti. NATO ISAF vasıtasıyla Afgan Ulusal Polisi ve Ordusunun sıfırdan yaratılmasında rolü bağlamında devlet inşa

¹¹⁵¹ Andrew R. Hoehn ve Sarah Harting, "Redefining NATO's Role: 9/11 to Afghanistan," İçinde *Risking NATO: Testing the Limits of the Alliance in Afghanistan*, (Santa Monica, CA; Arlington, VA; Pittsburgh, PA: RAND Corporation, 2010), 13 ve 14, Erişim Tarihi: Temmuz 22, 2021, <http://www.jstor.org/stable/10.7249/mg974af.10>.

¹¹⁵² Michael E. O'Hanlon, "A Flawed Masterpiece," *Foreign Affairs* 81, no. 3 (2002): 49, Erişim Tarihi: Temmuz 22, 2021, doi:10.2307/20033162.

¹¹⁵³ Gül Seda Acet ve Fazlı Doğan, "11 Eylül Sonrası ABD-Afganistan İlişkileri: İstiladan İşbirliğine," *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi* 17, no.33 (2017): 64 ve 65, <https://doi.org/10.30976/susead.327644>.

¹¹⁵⁴ Stimson Center, "Rebuilding Afghanistan: The United Nations Assistance Mission In Afghanistan (UNAMA)," (Washington D.C.: Stimson Center, 2002,) Erişim Tarihi: Temmuz 23, 2021, <https://www.files.ethz.ch/isn/31675/UNAMAbackgrounder.pdf>.

¹¹⁵⁵ Dickie Davis, "The NATO Campaign in Afghanistan: Comparisons With the Experience in Colombia," *PRISM* 5, no. 3 (2015): 136, Erişim Tarihi: Temmuz 22, 2021, <https://www.jstor.org/stable/26470416>.

¹¹⁵⁶ Amin Saikal, "Afghanistan's Transition: ISAF's Stabilisation Role?" *Third World Quarterly* 27, no. 3 (2006): 527, Erişim Tarihi: Temmuz 22, 2021, <http://www.jstor.org/stable/4017768>.

sürecine katılmıştır.¹¹⁵⁷ NATO'nun ISAF vasıtasıyla Afganistan'daki kriz yönetimini üstlenmesiyle NATO tarihinde iki farklı ilke imza atmıştır. Bunlardan ilki alan dışı operasyonun ilk kez Avrupa coğrafyası dışında bir bölgeye yönelik gerçekleştirmesidir.¹¹⁵⁸ İkincisi Taliban'a karşı kara savaşı yani konvansiyonel saldırı içeren operasyonlar içermesidir. NATO'nun tugay çapındaki ilk operasyonunu olan Medusa Operasyonu NATO tarihi açısından bir ilki temsil etmesi bağlamında örnek verilebilir.¹¹⁵⁹

ISAF kapsamında Nisan 2009'teki Strasbourg-Kehl zirvesinde NATO Afganistan'da Afgan ulusal ordusu ve polisi için eğitim misyonu ilan etmiştir.¹¹⁶⁰ Kasım 2010'da NATO Lizbon Zirvesinde ise NATO savaş birliklerinin 2014 yılı sonuna kadar Afganistan'da kalmasını resmen taahhüt etse de NATO varlığının Temmuz 2011'den itibaren kademeli olarak azalacağı kabul edilmiştir. 2011'de "Inteqal" olarak adlandırılan güvenlik sorumluluklarının ve yetkisinin ISAF'tan Afgan devletine ve ulusal güvenlik kuvvetlerine geçiş ve devir süreci başlatılmıştır.¹¹⁶¹ 2013'te Afgan ulusal güvenlik güçleri ISAF'tan güvenlik sorumluluğunu devralmıştır. Taliban yok edilemediği gibi ülkede ki etkisi de azaltılamamış tam tersi askeri olarak ta güçlenmiştir. Bu durum Aralık 2014'te ABD ve NATO'yu ISAF'ı sona erdirmeye itmiştir.¹¹⁶² ISAF sona erdiğinde Afganistan asker ve polis mevcudu 352,000 olmasına rağmen Afganistan'da güvenliğin sağlanabildiğini söylemek güçtür. Organize suç grupları, terör örgütleri (El-Kaide, DAESH ve Haqqani Teşkilatı gibi) ve bazı komşu ülkelerden koşulsuz destek alan isyancılar ülke için büyük tehdit oluşturmaya devam etmiştir.¹¹⁶³ Afganistan'da 2003-2014 arası

¹¹⁵⁷“NATO and Afghanistan,” NATO/OTAN, Son Güncelleme: Temmuz 6, 2021, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_8189.htm.

¹¹⁵⁸ Levent Yiğittepe, *NATO Güvenlik Politikaları ve Terörle Mücadele Stratejileri*, (İstanbul: Cinius Yayınları, Şubat 2017), 86.

¹¹⁵⁹ David Richards, “Sağlam Bir Temel,” *NATO Dergisi*, İlkbahar 2007, Erişim Tarihi: Temmuz 23, 2021, <https://www.nato.int/docu/review/2007/issue1/turkish/art1.html>.

¹¹⁶⁰ “Backgrounder NATO Training Mission-AFGHANISTAN (NTM-A),” NATO/OTAN, Erişim Tarihi: Temmuz 23, 2021, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2009_10/20110310_091022-media-backgrounder-NTM-A.pdf.

¹¹⁶¹ Alessandro Marrone, “Afghanistan in Transition: The Security Context Post-Bin Laden,” (Working Paper, Istituto Affari Internazionali (IAI), 2011), 2 ve 3, Erişim Tarihi: Temmuz 23, 2021, <http://www.jstor.org/stable/resrep09660>.

¹¹⁶² Halimullah Kousary, “Afghanistan,” *Counter Terrorist Trends and Analyses* 7, no. 1 (2015): 30, Erişim Tarihi: Temmuz 23, 2021, <http://www.jstor.org/stable/26351306>.

¹¹⁶³ Mohammad Shafiq “Hamdam”, “Afganistan’ın yanında olmak: stratejik seçim,” *NATO Dergisi*, Mayıs 4, 2016, Erişim Tarihi: Temmuz 23, 2021, <https://www.nato.int/docu/review/tr/articles/2016/05/04/afghanistan-in-yaninda-olmak-stratejik-secim/index.html>.

dönemde ISAF vasıtasıyla NATO ABD'nin tek taraflı eylemlerinin tepki çekmesi, ABD'nin yetersizliği, Taliban ile konvansiyonel kara mücadelesi yapmak, Afgan devletinin güvenlik sektörü inşası ve devlet içi istikrar ve güvenliği sağlamak gibi nedenlerle (bağımsız değişkenler) kriz yönetim operasyonu gerçekleştirilmiştir.

1 Ocak 2015'te ISAF misyonu sona ermiş NATO savaş dışı devlet inşası ve geri çekilme programı içeren Kararlı Destek Misyonu (Resolute Support Mission-RSM) başlatmıştır. Afgan hükümetinin daveti üzerine ve BMGK'nın 2189 sayılı kararıyla (2014) kurulan misyonun amacı Afgan güvenlik güçlerinin ve siyasi kurumlarının Afganistan'ı kendi başına savunabilmesini sağlamaktır.¹¹⁶⁴ Hukuki meşruiyetini 30 Eylül 2014'te imzalanan ve 27 Kasım 2014'de Afganistan parlamentosunda kabul edilen "Kuvvetler Anlaşması Statüsünden" alan RSM, NATO liderliğinde ittifak üyesi olan ve olmayan 36 ülkeden yaklaşık 9 bin 500 askerden oluşturulmuştur. RSM merkezde Kabil, kuzeyde Mezar-ı Şerif, batıda Herat, güneyde Kandahar, doğuda Lagman olarak 5 farklı bölgeye konuşlanmıştır. Ayrıca ABD Kabil, Lagman ve Kandahar'da, İtalya Kabil ve Herat'ta, Türkiye Kabil'de ve Almanya Mezar-ı Şerif'te RSM komutanlıkları ve üsleri bulunmaktaydı.¹¹⁶⁵ 2015-2021 arası dönemde NATO RMS vasıtasıyla ABD ve diğer NATO ülkelerinin geri çekilme isteği, Taliban'ın askeri yöntemle yenilememesi, NATO güvenlik yetkilerinin Afgan güvenlik güçlerine ve hükümetine devri ve devlet içi istikrar ve güvenliği sağlamak gibi nedenlerle (bağımsız değişkenler) kriz yönetim operasyonu gerçekleştirmiştir.

"Güvenlik gücü yardımı" niteliğindeki RSM aslında kendi askerlerini kitlesel olarak Afganistan'da konuşlandırmak istemeyen NATO ülkeleri için çıkış stratejisidir. Ayrıca Afganistan'ın ulusal savunma yeteneğinin geliştirilmesi bakımından istikrar ölçütü olan kriz yönetim modelidir. Çatışma anında RSM yerel aktörlerin Afganistan güvenlik güçleri kurup eğiterek güvenlik görevini devralmasını sağlamayı ve dış güçlerin çekilmesinden önce ulusal kuvvetlere olan güveni sağlamlaştırmayı hedeflemiştir. Çatışma sonrasında ise RSM çatışmanın nedenlerinin yeniden ortaya çıkmasını önlemek

¹¹⁶⁴ "Resolute Support Mission in Afghanistan," NATO/OTAN, Son Güncelleme: Temmuz 6, 2021, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_113694.htm.

¹¹⁶⁵ Fuat Kabakcı, "NATO liderliğindeki Kararlı Destek Misyonu'nun 5 bini aşkın askerinin Afganistan'dan çekilmesi bekleniyor," AA, Mayıs 7, 2021, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/nato-liderligindeki-kararli-destek-misyonunun-5-bini-askin-askerinin-afganistandan-cekilmesi-bekleniyor/2232267>.

amacıyla sürdürülmesi gerektirmektedir.¹¹⁶⁶ Ancak 2015'te Afgan hükümetinin ülkedeki kontrol düzeyi %72'den yaklaşık %55'e düşmüş ve geri kalanı Taliban'ın ve diğer isyancı grupların kontrolüne geçmiştir. Bu nedenle NATO'nun RSM ile üstlendiği Afgan askeri kuvvetlerine eğitim, danışmanlık ve yardım stratejisi başarısız olmuştur. Taliban'ın yok edilememesi nedeniyle ABD Afgan Hükümetini saf dışı bırakarak ABD ile Taliban arasında barış antlaşması görüşmelerinde bulunmuştur.¹¹⁶⁷ Taliban ile uzlaşmaya çalışılması NATO ve ABD'nin Afganistan misyonlarının çöktüğünü göstermektedir. 29 Şubat 2020'de ABD ile Taliban arasında Doha'da barış antlaşması imzalanmış Afgan hükümetinin Taliban ile barış müzakerelerine daha sonra başlayacağı kabul edilmiştir. Taliban'ın DAEŞ ve El Kaide gibi terör örgütleriyle bağını kesmesi karşılığında ilk 135 günü içinde ABD'nin kuvvetlerini 8.600'e düşürecek ve NATO güçleri de azaltılacaktı.¹¹⁶⁸ Ayrıca ABD 14 ay içinde birliklerini tamamen geri çekmeyi kabul etmiştir.¹¹⁶⁹ ABD Taliban antlaşması sonrası Taliban-Afgan ulusal hükümeti arasında barış görüşmeleri başladığı ilan edilmiş olmasına rağmen ABD ve Taliban dahil Afganistan içi ve dışından kaynaklı çok sayıda aktörün barış sürecini engelleme ihtimali nedeniyle barış beklentisi gerçekçi değildir.¹¹⁷⁰ Yinede uzlaşma olması durumunda bile devlet inşasında Taliban'ın etkisi ve ağırlığı hissedileceği söylenebilir. NATO destekli Afgan ulusal güvenlik kuvvetlerinde Taliban'ın içinde olduğu bir reform yapılması gerekmesi Taliban unsurlarının ulusal ordu ve polis kuvvetleriyle birleştirilmesiyle sonuçlanacaktır. Böyle bir reform her iki tarafın savaşçıların silahsızlanması, terhis edilmesi ve sivil hayata geri dönmesini de kapsamaktadır. Bu ise Afganistan'ın NATO destekli liberal-demokratik barış inşa sürecinin tersine dönmesi anlamına gelmektedir.¹¹⁷¹

¹¹⁶⁶ Guillaume Lasconjarias, "Training as a Way to Project Stability: The NATO Training Mission in Afghanistan," içinde *Projecting Stability: Elixir or Snake Oil?*, ed. Ian Hope (Rome: NATO Defense College, 2018), 53 ve 54, Erişim Tarihi: Temmuz 24, 2021, file:///C:/Users/user/Downloads/NDC_RP_01.pdf.

¹¹⁶⁷ Third Way, "Country Brief: Afghanistan," Third Way, 2019, 1, Erişim Tarihi: Temmuz 24, 2021, <http://www.jstor.org/stable/resrep20147>.

¹¹⁶⁸ Göktaş Sönmez, Gökhan Bozbaş ve Serhat Konuşul, "Afgan Talibanı: Dünü, Bugünü ve Yarını," *Necmettin Erbakan Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* 2, no.2 (2020): 70, doi: 10.51124/jneusbf.2020.1

¹¹⁶⁹ "ABD ile Taliban arasında barış antlaşması imzalandı," *Trt Haber*, Son Güncelleme: Şubat 29, 2020, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/abd-ile-taliban-arasinda-baris-anlasmasi-imzalandi-463947.html>.

¹¹⁷⁰ Ömer Aslan, "ABD-Taliban antlaşması sonrası Afganistan'da barış sürecinin seyri," AA, Nisan 3, 2020, Erişim Tarihi: Temmuz 23, 2021, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/abd-taliban-anlasmasi-sonrasi-afganistan-da-baris-surecinin-seyri/1790801>.

¹¹⁷¹ James Dobbins, et. al, *DDR in Afghanistan: Disarming, Demobilizing, and Reintegrating Afghan Combatants in Accordance with a Peace Agreement*, (Santa Monica, CA: RAND Corporation, 2020), 1 ve 2, Erişim Tarihi: Temmuz 24, 2021, doi: <https://doi.org/10.7249/PE343>.

Sonuç olarak ABD Afganistan operasyonunu NATO’yu saf dışı bırakarak tek başına gerçekleştirmiş ancak gönüllüler koalisyonu ile istediklerini elde edemeyince NATO’yu devreye sokmuştur. NATO’nun ISAF ve RMS misyonları Taliban’ın operasyonel yeteneklerini azaltmada önemli bir rol oynasa da¹¹⁷² Taliban ile savaşta başarılı olamamıştır.¹¹⁷³ Bu nedenle 14 Nisan 2021’de KAK’ın Bakanlar toplantısında Afganistan’da askeri bir çözüm bulunmadığını ve siyasi sürecin gerekliliğini kabul eden NATO, 1 Mayıs’a kadar NATO’nun geri çekilmeye başlayacağını ve geri çekilme esnasında müttefik birliklerine yönelik herhangi bir Taliban saldırısına karşılık verileceği ilan etmiştir.¹¹⁷⁴ 2021 yılı sonuna kadar NATO müttefiklerinin geri çekilmeyi tamamlamasıyla NATO misyonunun tamamen sona ermesi planlanmıştır.¹¹⁷⁵ 16 Temmuz 2021’de 20 yıl süren Afganistan’da NATO misyonu resmi açıklama yapılmadan tamamen sona ermiş Türkiye, Norveç ve ABD’nin kalan askeri birlikleri ulusal orduların komutası altına geçmiştir. 31 Ağustos’da ise Afganistan’dan çekilme süreci tamamlanmıştır.¹¹⁷⁶

ABD dahil NATO’nun geri çekilmesi ise Kabil’deki hükümet nüfuzunu ve meşruiyetini kaybetmeye başlaması ve Taliban’ın bölge üzerindeki kontrolünü genişleterek iktidarı yeniden ele geçirmesi ihtimali NATO vasıtasıyla gerçekleştiren Afganistan devlet inşasının başarısız olması anlamına gelmektedir.¹¹⁷⁷ Bu ihtimal gerçekleşmiştir. ABD ve NATO’nun Afganistan’ı terk etmesi sonrası direniş görmeden ülkeyi ele geçiren Taliban’ın hızlı ilerleyişi sonucu Afgan ulusal hükümeti ve güvenlik güçleri çökmüştür.¹¹⁷⁸ 15 Ağustos 2021’de Cumhurbaşkanı Eşref Gani’nin ülkeden kaçmış 16

¹¹⁷² Patrick Nopens, “The Impact of the Withdrawal from Afghanistan on Russia’s Security,” *Egmont Institute Security Policy Brief* no. 54, Mart 2014, 1, Erişim Tarihi: Temmuz 23, 2021, <http://www.jstor.org/stable/resrep06648>.

¹¹⁷³ Shimon Stein, “Following the Chicago Summit: NATO between Afghanistan and Syria,” *Institute for National Security Studies INSS Insight* no. 342, 2012, 2, Erişim Tarihi: Temmuz 23, 2021, <http://www.jstor.org/stable/resrep08554>.

¹¹⁷⁴ “North Atlantic Council Ministerial Statement on Afghanistan,” NATO/OTAN, Son Güncelleme: Nisan 14, 2021, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_183146.htm?selectedLocale=en.

¹¹⁷⁵ “Son Avrupalı askeri birlikler de 20 yıllık görevin ardından Afganistan’dan çekiliyor,” *Euronews Türkçe*, Son güncelleme: Haziran 30, 2021, <https://tr.euronews.com/2021/06/30/son-avrupal-askeri-birlikler-de-20-yil-k-gorevin-ard-ndan-afganistan-dan-cekiliyor>.

¹¹⁷⁶ “Afganistan’daki Türk birlikleri artık NATO komutasında değil,” *DW Türkçe*, Temmuz 16, 2021, Erişim Tarihi: Eylül 16, 2021, <https://p.dw.com/p/3wabn>.

¹¹⁷⁷ James Dobbins, et. al, *Consequences of a Precipitous U.S. Withdrawal from Afghanistan*, (Santa Monica, CA: RAND Corporation, 2019), 1 ve 2, Erişim Tarihi: Temmuz 23, 2021, doi: <https://doi.org/10.7249/PE326>.

¹¹⁷⁸ Paul Leblanc, “Chaos is unfolding in Afghanistan. Here’s what you need to know,” *CNN*, Son Güncelleme: August 16, 2021, <https://edition.cnn.com/2021/08/15/politics/taliban-kabul-afghanistan-explainer/index.html>.

Ağustos'ta Taliban Başkent Kabil'e ele geçirmiş ve Cumhurbaşkanlığı sarayına girmiştir. Ülkenin adını "İslam Emirliği" olarak değiştiren Taliban'ın hızlı ilerleyişi ve kontrolü sonrası Afgan güvenlik güçleri (ulusal polisi ve ordusu) güvenlik görevlerini terk etmiştir.¹¹⁷⁹ Taliban, ABD'nin sınırlı hava desteğine rağmen Afgan hükümet güçlerini yenmiştir. Afganistan'ın kuzeyini savunmakla görevlendirilen hükümete bağlı güçler de Özbekistan'a kaçmış ulusal hükümeti daha önce destekleyen savaş ağaları ise örgüte teslim olarak ulusal hükümeti yalnız bırakmıştır. Afgan ulusal hükümeti kalıntıları (İçişleri Bakan Vekili Abdül Sattar Mirzakval) ile Taliban arasında iktidarın el değiştirmesi amacıyla barışçıl şekilde devir teslim görüşmeleri yapılmıştır.¹¹⁸⁰ 7 Eylül 2021'de Taliban tamamen kendi kontrolünde geçici hükümet kurduklarını ilan etmiştir. Başbakan Muhammed Hasan Akhund, İçişleri Bakanı Siraceddin Hakkani, Savunma Bakanlığı'na Muhammed Yakup, Dışişleri Bakanlığı'na da Emir Han Muttaki, Maliye Bakanı Hidayet Bedri, Adalet Bakanı ise Abdül Hakim İshakzai olarak ilan edilmiştir.¹¹⁸¹

Yalnızca 10 günde Afgan ordusu ve yerel güçleri yenen Taliban'ın başkenti ele geçirmesi sonrasında Afgan ordusu ve polisinin silahlarını bırakarak ve üniformalarını çıkararak görev yerlerini terk etmesi NATO liderliğinde kurulan güvenlik yapısının başarısızlığını gözler önüne sermektedir. Bu olay sonrasında Taliban olası yağma ve hırsızlık olaylarını önlemek amacıyla Taliban güçlerinin güvenliği sağlayacağını ilan etmiştir.¹¹⁸² Ayrıca 15 Ağustos'ta Bagram Hava Üssü'ndeki Afgan hükümeti askerlerinin Taliban'a teslim olmuştur.¹¹⁸³ ABD Ulusal Güvenlik Danışmanı Jake Sullivan ABD öncülüğünde ki NATO devlet inşasının başarısızlığını 20 yılda milyarlarca dolar yatırım yapılarak eğitilen Afgan ordusunun savaşıma iradesi olmamasına bağlamıştır. Ona göre Taliban'ın hızlı ilerleyişi ve ülkenin kontrolünü ele geçirmesinin asli sorumlusu Afgan ordusunun

¹¹⁷⁹ Clarissa Ward, Tim Lister, Angela Dewan ve Saleem Mehsud, "Afghan President Ashraf Ghani flees the country as Taliban forces enter the capital," *CNN*, Son Güncelleme: August 16, 2021, <https://edition.cnn.com/2021/08/15/asia/afghanistan-taliban-advances-kabul-intl/index.html>.

¹¹⁸⁰ "Taliban 'birkaç gün içinde' yönetimi devralmayı planlıyor," *DW Türkçe*, Ağustos 15, 2021, <https://p.dw.com/p/3z0jc>.

¹¹⁸¹ "Taliban, Afganistan'ın geçici hükümetini açıkladı: Başbakan Molla Akhund, İçişleri Bakanı Hakkani FBI'ın arananlar listesinde," *BBC Türkçe*, Son Güncelleme: Eylül 8, 2021, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-58480169>.

¹¹⁸² Nerdun Hacıoğlu, "Kabil hükümeti düştü," *Hürriyet*, Son Güncelleme: Ağustos 15, 2021, <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/kabil-hukumeti-dustu-41874004>.

¹¹⁸³ Büşra Selvi Ögütçen, "Binlerce mahkumun bulunduğu Bagram Üssü'nde Afgan askerleri Taliban'a teslim oldu," *AA*, Ağustos 15, 2021, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/binlerce-mahkumun-bulundugu-bagram-ussunde-afgan-askerleri-talibana-teslim-oldu/2335613>.

kendisidir. Bu açıdan ordu savaşmamayı tercih etmiştir.¹¹⁸⁴ Bu doğru olmakla birlikte Afgan ulusal güvenlik güçlerinin Taliban karşısında ki başarısızlığının başka nedenleri de bulunmaktadır. Bunlardan ilki Gani liderliğindeki ulusal hükümetin Herat'ta İsmail Han, Mezar-ı Şerif'te Özbek Mareşal Abdürreşit Dostum ve Tacik komutan Ata Muhammed Nur gibi savaş ağalarını yeterince desteklememesidir. İkinci olarak söz konusu savaş ağalarının Taliban ve ulusal ordu-hükümet yetkililerince komployla saf dışı bırakılmasıdır. Nur, hükümetin ve ordu teçhizatının organize şekilde Taliban'a teslim edildiğini açıklamıştır. Afganistan ordusu dağılmış ABD ve NATO'nun Afgan ulusal ordusuna sağladığı hava kuvvetleri dahil tüm teçhizat Taliban'a geçmiştir.¹¹⁸⁵ Afgan ulusal ordusunda ki dağılmanın ve Taliban karşısında ki başarısızlığın üçüncü nedeni Gani liderliğindeki sivil ulusal hükümetin iradesizliğidir. Afganistan Milli Savunma Bakanı General Bismillah Han Muhammedi, Gani ve ekibinin orduyu işlevsiz kılarak Afganistan'ı satmakla suçlamıştır.¹¹⁸⁶

Afgan ulusal güvenlik kuvvetlerinin başarısızlığının dördüncü nedeni ulusal ordudaki ayrılıklar ve dağılmadır. Aslında Afgan ordusunda dağılma süreci bazı askerlerin Afgan ordusundan ayrılarak Taliban'a katılmasıyla 5 Temmuz'da başlamıştır. Vasily Kravtsov'a göre Afgan odusunda ki kopuşun temel nedeni ABD'nin (Pentagon) Afgan ulusal ordusunu kurarken inşa ettiği sistemin kendisinden kaynaklanmaktadır. Ordu siyasetin ve ideolojinin dışında tutularak dizayn edilmiş ordu içinde siyasi yapı kurulmamıştır. Halkın ve devletin çıkarlarını dikkate alan, ideolojisiz, sözleşmeye dayalı olarak kurgulanan paralı askerler yaratılmıştır. Ayrıca Pentagon'a benzer şekilde Afgan ordusu, Savunma Bakanlığı-Genelkurmay'dan bağımsız ve kendine ait askeri karşı istihbarat ve güvenlik organlarına sahip kılınmamıştır.¹¹⁸⁷ Lal Muhammed Lame'ye göre yanlış dizayn ile ilgili başka bir sorun da ordunun kağıt üzerinde "milli" olmasıdır. Ordu dizayn edilirken farklı etnik kimliklerin dominant olduğu bir sistemle kurulmuştur.

¹¹⁸⁴ Emre Aytekin, "ABD Ulusal Güvenlik Danışmanı Sullivan, Taliban'ın Kabil'i ele geçirmesinden Afgan ordusunu sorumlu tuttu," AA, Ağustos 16, 2021, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abd-ulusal-guvenlik-danismani-sullivan-talibanin-kabili-ele-gecirmesinden-afgan-ordusunu-sorumlu-tuttu/2336912>.

¹¹⁸⁵ Mustafa Bag, "Taliban nasıl bu kadar hızlı ilerledi, Afganistan ordusu neden karşı koyamadı?" *Euronews Türkçe*, Son Güncelleme: Ağustos 16, 2021, <https://tr.euronews.com/2021/08/16/taliban-nas-l-bu-kadar-h-zl-ilerledi-afganistan-ordusu-neden-kars-koyamad>.

¹¹⁸⁶ Kerem Congar, "Afganistan Milli Savunma Bakanı: Cumhurbaşkanı Eşref Gani ve çetesi ülkeyi sattı," *Euronews Türkçe*, Son Güncelleme: Ağustos 16, 2021, <https://tr.euronews.com/2021/08/16/afganistan-milli-savunma-bakan-cumhurbaskan-esref-gani-ve-cetesi-ulkeyi-satt>.

¹¹⁸⁷ Valery Shiryayev, "Darkness looms over Afghanistan," *Novaya Gazeta*, Temmuz 7, 2021, Erişim Tarihi: Temmuz 23, 2021, <https://novayagazeta.ru/articles/2021/07/07/na-afganistan-nadvigaetsia-tma>.

Ordunun yüzde 40-45'i Peştunlardan ve yüzde 55-60'ı diğer etnik grupların katılımıyla kurulmuştur. Orduda bir komutan tayin edilirken veya askeri rütbe verilirken etnik kimlikleri dikkate alınmıştır. Bu durum görev yapan komutan ya da generalin Afgan hükûmetine değil önce kendi etnik grup ve kabile liderlerine bağlı kalmasına neden olmuştur. Beyazıt Karataş'a göre dağılmanın bir nedeni de Afgan halkının desteğinin alınmamış olmasıdır. Ünal Atabay'a göre ise ordunun dağılmasında Afganistan ordusunun bir ulus devlet ordusu olarak dizayn edilmemesi ve kabile/aşiret kültüründen kurtulamaması belirleyici olmuştur. Hiyerarşiye, liyakate bağlı sistem kurulmaması 72 saatte dağılmayla sonuçlanmıştır.¹¹⁸⁸

NATO ve ABD'nin Afganistan devlet inşasında başarısız olmasının bir diğer nedeni de salt terör örgütleriyle mücadele odaklanması karmaşık ilişkiler ağının göz ardı edilmesidir. Afganistan'ın güneyinde nüfusun % 40'ını oluşturan ve Taliban'ı destekleyen Peştun kabileler ile kuzeyinde ise Özbek, Hazar, Türkmen, Tacik azınlıklardan oluşan çok parçalı etnik yapıya karşılık üniter devlet inşası dizaynı birbirine uymamaktadır. İkinci olarak Taliban yerel aşiretler, uyuşturucu tacirleri ve savaş lordları ile ittifaklar kurarak yayılma stratejisi izlemesi ve ulusal hükûmetin halk tabanında zayıf meşruiyetini kullanması sayesinde alan hakimiyeti sağlayabilmesidir.¹¹⁸⁹ Cockburn'e göre başarısız ulus inşasının bir diğer nedeni de NATO'nun ve ABD gibi baskın üyelerinin Pakistan faktörünü göz ardı etmesidir. Taliban'ın gücü Afganistan'la yaklaşık 2 bin 600 km. uzunluğunda sınırı olan Pakistan'ın süreklilik arz eden desteğinden gelmektedir.¹¹⁹⁰ Taliban'ı Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ile birlikte resmi olarak tanıyan Pakistan Taliban'a her türlü silah, askeri teçhizat ve lojistik destek sağlayarak onu desteklemektedir. Taliban'a Pakistan desteği'nin Pakistan açısından Afganistan'da İran'ın etkisini azaltmak ve düzenli hükûmetin kurulamaması sayesinde Durand hattındaki statükoyu sürdürmek olarak iki amacı bulunmaktadır.¹¹⁹¹ NATO genel

¹¹⁸⁸ Ali Kemal Erdem, "Afganistanlı uzmanlar ve emekli askerler yanıtladı: ABD'nin 88 milyar dolar harcadığı Afgan ordusu, birkaç günde neden ve nasıl dağıldı?" *Independent Türkçe*, Ağustos 16, 2021, <https://www.indyturk.com/node/399646/d%C3%BCny%C4%B1-uzmanlar-ve-emekli-askerler-yan%C4%B1t%C4%B1-abdnin-88-milyar-dolar>.

¹¹⁸⁹ Sabri Çiğçi, "Amerika'nın Yeni Savaşı: Taliban'ın Önlenemez Yükselişi Ve Afganistan'da Devlet İnşasının Sınırları," *Ortadoğu Analiz* 2, no.22 (2010): 75-77.

¹¹⁹⁰ Patrick Cockburn, "The forever war in Afghanistan is far from over-recent Taliban successes are thanks to government weakness," *Independent*, July 9, 2021, <https://www.independent.co.uk/voices/afghanistan-taliban-biden-kabul-uk-troops-b1881023.html>.

¹¹⁹¹ Damla Şahin, "Taliban'ın Ortaya Çıkışı ve ABD'nin Örgütün Gelişim Sürecindeki Etkisi," *Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, no. 1 (2016): 237.

sekreteri Jens Stoltenberg, Taliban karşısında çöken Afgan devletinin başarısızlığının asli sorumlusu olarak Afgan ulusal hükümetini yani siyasi liderleri göstermiştir. Afgan ordusu içinde bir kesimin savaşmasına rağmen genel olarak ordunun savaşmadığını vurgulamıştır.¹¹⁹² Ayrıca ona göre NATO'nun Afganistan'dan çekilmesine yönelik eleştirilere yönelik örgütün asli amacının ülkede kalıcı varlığını sürdürmek değil devlet inşası olduğunu vurgulamıştır. Sonuç olarak NATO'nun Afganistan'daki devlet inşası başarısız olmuştur.¹¹⁹³ Ancak NATO çekilmesi örgüt için yalnızca başarısız devlet inşası veya askeri başarısızlık olarak imaj sorunuyla sınırlı kalmayacaktır. Nejat Eslen'e göre ABD Afganistan'dan çıkarken NATO müttefiklerine danışmadan ve onlara haber vermeden çekilmesi NATO üyeleri arasında ABD'nin örgüt içi liderliğinin ve güvenilirliğini zedelemiştir. NATO ve ABD'nin Afganistan'dan çekilmesi sadece Afganistan'da değil bölgede de jeopolitik bir boşluk yaratmıştır.¹¹⁹⁴ AB Afganistan'da yaşanan çekilme krizinde tahliyelerde ABD'ye askeri olarak bağımlı olduğunu görmesi ve ABD'ye olan güvenin azalması NATO'dan bağımsız AB Ordusu gündemini güçlendirmiştir. AB'nin NATO'dan uzaklaşması NATO içi bölünmeyi artırarak dayanışmayı zayıflatacaktır.¹¹⁹⁵ ABD ile bağları zayıflatacak ve NATO'ya mudail bir yapı kurulmaması uyarısında bulunan Stoltenberg'de NATO'nun zayıflatılmaması gerektiğini ifade etmiştir.¹¹⁹⁶ Sonuç olarak ISAF ve RMS misyonlarıyla NATO Afganistan'da kriz yönetimi operasyonları başarısız olmuş ve NATO tarihinde en büyük hezimet olarak geçmiştir. Başarısızlığa rağmen Afganistan vakasında KAK'ın kriz yönetim kararı alması ve NATO kriz yönetim operasyonu gerçekleştirilmesinde Afgan devletinin iç istikrarının ve güvenliğinin sağlanması ve Afganistan'ın parçalanmasını

¹¹⁹² Sabine Siebold, "Taliban risk military strikes if they host terrorists again, NATO warns," *Reuters*, August 17, 2021, <https://www.reuters.com/world/asia-pacific/taliban-must-not-let-afghanistan-become-safe-haven-terrorists-again-nato-says-2021-08-17/>.

¹¹⁹³ John Chalmers ve Sabine Siebold, "NATO's Stoltenberg says plan was to build Afghan state, not to stay there forever," *Reuters*, August 17, 2021, <https://www.reuters.com/world/asia-pacific/natos-stoltenberg-says-plan-was-build-afghan-state-not-stay-there-forever-2021-08-17/>.

¹¹⁹⁴ "Nejat Eslen: Türkiye'nin Afganistan'da bıraktığı askeri teçhizat neler?," *Cumhuriyet*, Eylül 6, 2021, <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/nejat-eslen-turkiyenin-afganistanda-biraktigi-askeri-techizatlar-neler-1866585>.

¹¹⁹⁵ Arzu Çakır, "'AB Ordusu' Tartışmaları Yeniden Alevlendi," *AmerikanınSesi*, Eylül 3, 2021, <https://www.amerikaninsesi.com/a/ab-ordusu-tartismalari-yeniden-alevlendi/6211006.html>.

¹¹⁹⁶ "NATO Genel Sekreteri Stoltenberg'den 'AB ordusu' planına tepki," *Trt Haber*, Son Güncelleme: Eylül 6, 2021, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/nato-genel-sekreteri-stoltenbergden-ab-ordusu-planina-tepki-606858.html>.

engelleme nedeninin diğer nedenlere kıyasla (bağımsız değişkenler) asli belirleyici olduğu ifade edilebilir.

3.7.5. Libya’da NATO Kriz Yönetimi

15 Şubat 2011’de Afrika kıtasının en büyük petrol rezervine sahip olan Libya’da Muammer Kaddafi rejimine karşı ülkede ayaklanan isyancı gruplar iç savaşı tetikleyerek “Arap Baharını” başlatmıştır. İç savaş ve karışıklık yaşayan diğer Ortadoğu ülkelerinde verilen tepkilerin aksine ABD, İngiltere ve Fransa liderliğindeki Batı, NATO aracılığıyla Libya’ya askeri müdahaleyi tercih etmiştir. Kaddafi rejimi isyancılara verilen NATO desteği ile 20 Ekim 2011’de resmen devrilmiştir.¹¹⁹⁷ NATO müdahalesi Kaddafi rejim güçlerinin komuta kontrol yetenekleri, Libya hava sahasını ve karayollarını kontrol etmeleri engellemiştir. NATO hava saldırılarına karşılık Kaddafi güçleri Libyalı muhalifler ve sivillere karşı katliam politikası uygulamıştır. Kaddafi, rejim güçlerine ek olarak Mali, Nijer ve Gana’dan paralı askerler kullanmıştır. Rejimin devrilmesine kadar geçen süreçte otuz bin Libyalı sivil hayatını kaybetmiştir.¹¹⁹⁸

17 Mart 2011’de BMGK’de “sivillerin korunması için hertürlü tedbirin alınmasını” içeren 1973 sayılı kararı BMGK üyelerine “bütün tedbirlere başvurma” yetkisi vermiştir. BM tarihinde ilk kez “insani müdahale” amaçlı askeri müdahaleye izin verilmiş ancak metinde kararın uygulanma şekli yazılmayarak Libya’ya olası müdahalenin ucu açık bırakılmıştı. Uçuşa yasak bölgenin kurulması ve silah ambargosunun genişletilmesini de içeren karar uluslararası aktörler tarafından askeri müdahale için meşru zemin olarak kabul edilmiştir.¹¹⁹⁹ NATO’nun Libya’ya kriz yönetim operasyonu gerçekleştirmesinde Libyalı sivillerin korunması, silahlı muhaliflerin korunması ve desteklenmesi, Kaddafi rejiminin devrilmesiyle koruma sorumluluğu, devlet içi istikrar ve güvenliği sağlamak, Fransa ve İngiltere gibi ülkelerin çıkarları gibi farklı nedenler (bağımsız değişkenler) rol oynamıştır. 1999 Kosova müdahalesinden farklı olarak Libya müdahalesiyle NATO tarihinde ilk kez doğrudan başka bir ülkede rejim değişikliğine yönelik alan dışı operasyon gerçekleşmiştir. NATO Kosova müdahalesinde siyasi rejimin doğrudan

¹¹⁹⁷ Murat Aktaş, ed., *Arap Baharı: Ortadoğu’da Demokrasi Arayışı ve Türkiye Modeli*, (Ankara: Nobel Yayınları, Eylül 2012), 2.

¹¹⁹⁸ Fred Burton ve Samuel M. Katz, *Under Fire: The Untold Story Of The Attack In Benghazi*, First Edition (New York: St. Martins Press, September 2013), 9 ve 10.

¹¹⁹⁹ Gürkan Zengin, *Kavga: Arap Baharı’nda Türk Dış Politikası 2010-2013*, (İstanbul: İnkılap Kitabevi Yayınları, 2013), 72.

devrilmesine dahil olmamıştı. Ayrıca BMGK'nın 1973 sayılı kararı da sivil nüfusu kara kuvvetlerinin konuşlandırılması dışında mevcut bütün yollarla korumak için bir görev verse de doğrudan ve açık şekilde Libya'da rejimi devirme izni vermemiştir.¹²⁰⁰

BM yetkisine rağmen NATO Libya iç savaşına hemen dahil olmamıştır. NATO içinde Libya üzerinde yaşanan siyasi görüş ayrılığı bunda belirleyici olmuştur. Türkiye uzun süre Libya'ya yönelik herhangi bir yaptırıma veya askeri müdahaleye karşı çıkmış herhangi bir müdahalenin insani gerekçelerle değil tamamen petrole dayalı ekonomik gerekçelerle gerçekleştiğini savunmuştur. BMGK 1970 sayılı kararı ve uçuşa yasak bölgeyi eleştiren Türkiye NATO içinde veto kartı sayesinde NATO'nun müdahil olmasını bir süre engellemiştir. NATO içi siyasi görüş ayrılığının belirginleşmesi nedeniyle devreye sokulamayan NATO yerine müdahale yanlısı NATO üyeleri gönüllülerden oluşan bir koalisyonla ile müdahale etmek istemiş bu kararın alındığı 19 Mart 2011'de Paris Zirvesine de Türkiye davet edilmeyerek saf dışı bırakılmıştır.¹²⁰¹ Paris Zirvesi sonucu geçici kriz yönetim mekanizması olarak kurulan "istekliler koalisyonu"¹²⁰² çerçevesinde uçuşa yasak bölgenin denetlenmesi ve sivillerin korunması amacıyla Fransa, ABD, İtalya, Kanada ve İngiltere tarafından 9 günlük hava ve denizden Libya'yı bombalama kampanyası başlatmıştır.¹²⁰³ 22 Mart 2011'de NATO devreye girmesine kadar süren söz konusu operasyonlar Ellamy Operasyonu ile İngiltere, Harmattan Operasyonu ile Fransa, Şafak Yolculuğu Operasyonu (Odyssey Dawn Operation) ile ABD¹²⁰⁴ ve MOBILE Operasyonu ile Kanada dört ülke arasında konsolidasyonuyla sağlanmıştır. Aslında ABD Libya'ya müdahalede kendi liderliğinde bazı NATO ve Afrika Birliği ülkelerinden oluşan çok uluslu gönüllüler koalisyonu kurmayı tercih etmiştir. NATO'nun komuta ve kontrolü dışında başlayan ancak BMGK'nın 1973 sayılı kararıyla devreye giren ve 19-31 Mart arası gerçekleşen Şafak Yolculuğu Operasyonu (Odyssey

¹²⁰⁰ Henrik Boesen Lindbo Larsen, "Libya: Beyond Regime Change," (Policy Brief, Danish Institute for International Studies, 2011), 2, Erişim Tarihi: Temmuz 29, 2021, <http://www.jstor.org/stable/resrep13191>.

¹²⁰¹ Muhammad-Reza Djalili ve Thierry Kellner, "Arap Baharı" Karşısında İran ve Türkiye: Ortadoğu'da Yeni Bir Stratejik Rekabete Doğru Gidiş Mi?, (İstanbul: Bige Kültür Sanat Yayınları, Mart 2013), 86 ve 87.

¹²⁰² Benoît Gomis, "NATO: Lessons From Libya," *The World Today* 67, no. 5 (2011): 9, Erişim Tarihi: Temmuz 29, 2021, <http://www.jstor.org/stable/41962651>.

¹²⁰³ Yıldırım Sak, "Uluslararası Hukukta İnsancıl Müdahale ve Libya Örneği: Suriye'de Yaşanan ya da Yaşanacaklar için Dersler," *Uluslararası İlişkiler* 11, no. 44 (2015): 143.

¹²⁰⁴ Charles Simpson, "Assessing the Arab Spring in Libya and Syria: A Compilation of Varying Statements from Key Actors," *Connections* 11, no. 1 (2011): 60 ve 61, Erişim Tarihi: Temmuz 29, 2021, <http://www.jstor.org/stable/26326264>.

Dawn Operation) komuta kontrol ve meşruiyet sorunu nedeniyle oldukça kısa sürmüştür.¹²⁰⁵ NATO devreye girmesini veto ederek Libya'ya askeri müdahaleyi engelleyemeyen ve Fransa ve diğer ülkelerin tek taraflı olarak Libya'ya müdahalesinden rahatsız olan Türkiye'nin girişimiyle koalisyon operasyonları sona erdirilmiştir. NATO üyeleri arasındaki görüş ayrılığını sona erdirmek amacıyla 29 Mart 2011'de Londra Konferansı toplanmıştır. Londra toplantısında Paris toplantısı sonucunda kurulan koalisyonunun misyonunu sona ermesi ve operasyonun komuta ve kontrolünün tamamen NATO'ya devredilmesi karara bağlanmıştır.¹²⁰⁶ Libya vakasında enerji kaynaklarının paylaşımı, koruma sorumluluğu, Fransa ve İngiltere gibi ülkelerin siyasi çıkarları, devlet içi istikrar ve güvenliğin sağlanması gibi farklı nedenler (bağımsız değişkenler) etkili olmuştur. Ancak Londra toplantısı sonucu tek taraflı eylem ve emellere son verilerek KAK'ın Libya'da kriz yönetimi kararı alması devlet içi istikrar ve güvenliğin sağlanması ve Libya'nın parçalanmasının engellenmesi isteğini kanıtlamaktadır. Bu kapsamda kriz yönetim operasyonunun gerçekleştirilmesinde devlet içi istikrar ve güvenliğin sağlama aslı belirleyicidir.

22 Mart'ta NATO Libya'ya karşı silah ambargosu uygulamayı kabul etmiş ve 23 Mart'ta Akdeniz'de faaliyet gösteren NATO gemileri, deniz yoluyla Libya'ya silah ve paralı asker akışını kesmeye başlamıştır. 24 Mart'ta BMGK'nın 1973 sayılı kararını yani uçuşa yasak bölge kurulmasını ve uygulanmasını kabul etmiştir. Sivil nüfuslu bölgeleri hava saldırılarından korumak için Libya hava sahası yapılan insani yardımlar haricindeki bütün uçuşlara kapatılarak yasaklanmıştır.¹²⁰⁷ 31 Mart 2011'de başlayan hava bombardımanı olan Birleşik Koruyucu Operasyonu ile (Operation Unified Protector-OUP) NATO tarihinde ilk kez bir Arap ülkesiyle savaş durumuna girmiştir.¹²⁰⁸ Deniz ve hava bileşeni içeren OUP'de yaklaşık 8.000 asker görev almıştır. Savaş, gözetleme ve keşif uçağı, havadan havaya yakıt ikmali, insansız hava araçları ve saldırı helikopterlerinden oluşan 260'dan fazla hava unsurunun yanı sıra fırkateynler, destroyerler, denizaltılar, tedarik,

¹²⁰⁵ Joe Quartararo, Michael Rovenolt ve Randy White, "Libya's Operation Odyssey Dawn: Command and Control," *PRISM* 3, no. 2 (2012): 141-145, Erişim Tarihi: Temmuz 29, 2021, <https://www.jstor.org/stable/26469735>.

¹²⁰⁶ Gürkan Zengin, *Kavgı*, 75-78.

¹²⁰⁷ "NATO and Libya (Archived)," NATO/OTAN, Son Güncelleme: Kasım 9, 2015, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_71652.htm.

¹²⁰⁸ Florence Gaub, *The North Atlantic Organization And Libya: Reviewing Operation Unified Protector*, (Carlisle, PA: US Army War College, Strategic Studies Institute, 2013), 2 ve 3, Erişim Tarihi: Temmuz 29, 2021, <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA580956.pdf>.

amfibi saldırı ve uçak gemilerinden oluşan 21 deniz unsuru kullanılmıştır. 9.700 saldırı sortisi içeren 26.500' in üzerinde uçuş sayesinde 5.900'den fazla askeri hedefi imha edilmiştir. AWACS uçaklarının masrafları haricinde OUP'nin masrafları katılımcı ülkeler tarafından karşılanmıştır.¹²⁰⁹

31 Mart-31 Ekim 2011 arası gerçekleşen OUP'nin üç farklı bileşeni bulunmaktaydı. Bunlardan ilki Libya'ya silah, askeri teçhizat ve paralı asker transferini önlemek için Akdeniz'de silah ambargosu uygulamakken ikincisi uçakların sivil hedefleri bombalamasını önlemek için uçuşa yasak bölge uygulanmasıydı. Üçüncüsü ise Libya'da sivillere ve sivil yerleşim bölgelerine saldıran veya saldırı tehdidinde bulunan rejim güçlerine karşı hava ve deniz saldırıları gerçekleştirmektir.¹²¹⁰ OUP'nin birincil başarısı hava saldırıları sayesinde Bingazi merkezli muhaliflerin Kaddafi rejiminin saldırılarından kurtulması ve Kaddafi rejiminin kazanması durumunda ortaya çıkacak olası sivil katliamın önlenmesiydi. Rejim hava saldırıları nedeniyle muhaliflere yönelik kitlesel saldırı gerçekleştiremediği gibi muhaliflere yalnız olmadıklarına dair psikolojik güvence de vermiştir.¹²¹¹ OUP'ye sadece NATO üyeleri değil aynı zamanda Katar, Birleşik Arap Emirlikleri, Fas, Ürdün ve İsveç gibi NATO üyesi olmayan ülkelerde katılmış olması önem taşımaktadır. Farklı katılımcıları barındıran operasyon esnek olan NATO'nun komuta ve kontrol yapısının etkinliğini de göstermiştir.¹²¹²

OUP'nin gerçekleştirilmesinde merkezi liderlik eksikliği gözlemlenirken operasyon esnasında NATO ve NATO dışı müttefikler saldırı partnerleri ve sembolik ortaklar olarak ikiye bölünmüştür. OUP'nin saldırı partnerleri Fransa, İngiltere, ABD, İtalya, Kanada, Belçika, Danimarka, Norveç, Birleşik Arap Emirlikleri ve Katar askeri katılımının asli yükünü çekerek hava saldırı operasyonlarını düzenlemiştir. İnsani yardım, istihbarat, gözetim ve keşif desteği veren Hollanda, İspanya, Yunanistan, Romanya, Bulgaristan,

¹²⁰⁹ "Operation UNIFIED PROTECTOR Final Mission Stats 02 November 2011," NATO/OTAN, Fact Sheet, Erişim Tarihi: Temmuz 29, 2021, https://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_2011_11/20111108_111107factsheet_up_factsfigures_en.pdf.

¹²¹⁰ "NATO and Libya (Archived)," NATO/OTAN, Son Güncelleme: Kasım 9, 2015, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_71652.htm.

¹²¹¹ Karl P. Mueller, "Victory Through (Not By) Airpower," İçinde *Precision and Purpose: Airpower in the Libyan Civil War*, ed. Mueller Karl P., et.al., (Canta Monica, California: RAND Corporation, 2015), 374 ve 375, Erişim Tarihi: Ağustos 1, 2021, <http://www.jstor.org/stable/10.7249/j.ctt16f8d7x.19>.

¹²¹² Ellen Hallams ve Benjamin Schreer, "Towards a 'post-American' Alliance? NATO Burden-sharing after Libya," *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)* 88, no. 2 (2012): 322, Erişim Tarihi: Temmuz 29, 2021, <http://www.jstor.org/stable/41428608>.

Türkiye ve İsveç ise doğrudan OUP'ye katılmayıp sembolik destek vermiştir.¹²¹³ Aslında bu durum ittifak içi siyasi ayrışmanın daha fazla belirginleştiği katmanlı bir yapının sonucu olarak ortaya çıkmıştı. Libya'ya müdahalede AB liderliğini ön plana çıkarmaya çalışan İngiltere ve Fransa Libya'ya müdahaleyi şiddetle savunurken Polonya ve Almanya açıkça operasyonu eleştirmiş ve katılmak istememiştir. NATO'nun 28 üyesinden sadece 14'ü askeri varlıklara katkıda bulunmuş ve sadece İngiltere, Fransa, Belçika, İtalya, Norveç ve Danimarka görev misyonuna dahil olmuştur. Norveç'in kampanya sırasında hava saldırılarından çekilmesinin yanında ABD saldırı uçaklarının geri çekmesi operasyona damga vurmuştur. Bu durum ise ABD'nin liderlik rolünden kaçındığına yönelik NATO içi eleştirilere de yol açmıştır.¹²¹⁴ Bu bağlamda NATO'nun Libya müdahalesiyle NATO tarihinde ilk kez ABD'nin başrolü oynamadığı bir operasyon gerçekleşmiştir. ABD arka perdeden sorumluluk almış ve destekleyici rolle kendini sınırlandırmıştır.¹²¹⁵ Aslında ABD çıkarları ve güvenliğinin doğrudan tehdit etmeyen çatışmalara müdahale etmeyi reddeden Obama doktrininin temeli Libya'da daha büyük çıkarları olan ortaklar birincil riskleri almadıkça ve en büyük kaynaklara katkı sağlamadıkça ABD'nin harekete geçmeyeceğine dayanmaktaydı. Kısa bir süre için Amerikan gücüne katkıda sağlasa da diğer NATO ülkelerinin ve Arap Birliği'nin Libya müdahalesinin ön saflarında yer almasını istemiştir.¹²¹⁶ OUP'nin yapılmasında NATO'nun operasyonel araç olarak kullanılması ise ABD'nin tek taraflı bir askeri müdahalesinin neden olabileceği olası olumsuz tepkileri hafifletmeye yöneliktir. Libya'ya müdahalede koalisyon yaklaşımını benimseyen ABD askeri sorumluluk ve riski paylaşmıştı. Libya'da vurulan hedeflerin yüzde doksanı ABD dışındaki operasyon katılımcılarına ait uçaklarla gerçekleştirilmiştir.¹²¹⁷ Ancak NATO'nun ABD askeri yetenekleri ve aktif katılımı olmadan OUP benzeri operasyonda başarılı olamayacağı ve NATO'nun ABD askeri gücüne olan bağımlılığı bariz şekilde ortaya çıkmıştır. Diğer

¹²¹³ Philippe Gros, *Libya And Mali Operations: Transatlantic Lessons Learned*, (Washington, DC: German Marshall Fund of the United States, 2014), 2, Erişim Tarihi: Ağustos 1, 2021, <http://www.jstor.org/stable/resrep18990.4>.

¹²¹⁴ Ellen Hallams ve Benjamin Schreer, "Towards a 'post-American' Alliance?," 322 ve 323,

¹²¹⁵ Ian Brzezinski, "Lesson From Libya: NATO Alliance Remains Relevant," *National Defense* 96, no. 696 (2011): 18. Erişim Tarihi: Temmuz 29, 2021, <https://www.jstor.org/stable/27019211>.

¹²¹⁶ David E. Sagner, *Confront And Conceal: Obama's Secret Wars And Surprising Use Of American Power*, (New York: Crown Publishers, 2012), xv.

¹²¹⁷ Colonel Lance Kildron, "The Libyan Model and Strategy: Why It Won't Work in Syria," *Journal of Strategic Security* 5, no. 4 (2012): 38 ve 39, Erişim Tarihi: Temmuz 31, 2021, <https://www.jstor.org/stable/26463972>.

üye devletlerin askeri hazırsızlığına bağlı olarak NATO askeri gücündeki eksiklikler Libya misyonun başarısı üzerinde büyük dezavantaj yaratmıştır. ABD'nin OUP'ye katılım düzeyi misyonun sorunsuz çalışmasını doğrudan etkilemiştir. ABD hassas güdümlü füzeler ve özel uçaklarla Libya ordusunun iletişimini kesmede büyük rol oynamış OUP esnasında yakıt ikmali ve havadan keşif uçuşlarının dörtte üçünü sağlamıştır. NATO Yüksek Komutanlığı ekipman ve personelden yoksun olduğu için ABD askeri istihbaratına ve desteğine güvenmek zorunda kalmıştır.¹²¹⁸ NATO'nun ABD'ye olan bağımlılığına ek olarak AB'nin kriz yönetim operasyonlarını tek başına gerçekleştirme kapasitesi olmadığını ve NATO imkan ve yeteneklerine bağımlı olduğu da ortaya çıkmıştır.¹²¹⁹ NATO'nun Libya müdahalesi Afganistan'ın NATO'nun son bölge dışı misyonu olacağını iddia edenlere uluslararası güvenlikte ki belirsizliği, dronlar gibi yeni nesil askeri donanımların operasyonda oynadığı kritik rolü ve NATO müttefiklerinin askeri yeteneklerden yoksun olmadığını ancak siyasi anlaşmazlıkların örgüt kabiliyetini zayıflattığını göstermiştir.¹²²⁰

Literatürde hem NATO devreye girmeden önce uluslararası koalisyonunun askeri müdahaleleri hem de NATO'nun Libya'ya müdahalesini uluslararası hukuka uygun ve meşru bulanlar görüşlerini BMGK yetkilendirmesini ve insani müdahaleden “koruma sorumluluğuna” geçişin ilk uygulama örneğini temsil etmesine dayandırmaktadır. “Koruma sorumluluğuna” göre eğer hükümetler kendi vatandaşlarını koruyamazsa uluslararası toplum askeri müdahale etme hakkına sahiptir. İkinci olarak her iki Libya müdahalesi de BMGK'nin müdahaleye izin vermesi nedeniyle uluslararası hukuka uygundur.¹²²¹ NATO müdahalesi sivillerin korunmasına yönelik olası bir soykırımı önlemesi, isyancılara destek verilerek rejimin devrilmesine yardım edilmesi bağlamında koruma sorumluluğu örneği olarak değerlendirilmiştir. Koruma sorumluluğu taraftarları argümanlarını Kaddafi'nin barışçıl protestocuları hedef alarak şiddeti başlatması ve

¹²¹⁸ Younghoon Moon, “The Future of NATO: The Purpose of the Alliance after the Cold War,” *Harvard International Review* 34, no. 3 (2013): 20, Erişim Tarihi: Ağustos 1, 2021, <http://www.jstor.org/stable/43746115>.

¹²¹⁹ Özlem Madak ve Ebru Gençalp, “2011 Libya Krizi ve Avrupa Birliği'nin Askeri Müdahale Girişimi,” *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi* 15, (2020): 8, <https://doi.org/10.19168/jyasar.658511>.

¹²²⁰ Anders Fogh Rasmussen, “NATO After Libya: The Atlantic Alliance in Austere Times,” *Foreign Affairs* 90, no. 4 (2011): 2, Erişim Tarihi: Temmuz 29, 2021, <http://www.jstor.org/stable/23039600>.

¹²²¹ Ivo H. Daalder ve James G. Stavridis, “NATO's Victory in Libya: The Right Way to Run an Intervention,” *Foreign Affairs* 91, no. 2 (2012): 2 ve 3, Erişim Tarihi: Temmuz 29, 2021, <http://www.jstor.org/stable/23217215>.

NATO müdahalesinin öncelikle sivilleri korumayı amaçlamasına dayandırmaktadır.¹²²² NATO'nun sivillerin korunmasına amacıyla müdahale ettiği tezi oldukça tartışmalıdır. Çünkü sivillerin kim olduğu muhaliflerin tamamının sivil olup olmadığı tartışmalıdır. Sivillerin silahlı olduğu ve Kaddafi denetiminde olan şehirlerin alınması için askeri güce başvurdıkları basında açık şekilde yansımıştır. Diğer bir sorun muhaliflerin saldırısı karşısında yaşamları tehdit altına giren sivillerin korunmasında ise NATO'nun rolü ayrı bir tartışma konusudur. NATO'nun kendisine hava saldırılarından askeri donanımlı muhalifleri korumak gibi bir görev yüklenmesi ile muhalif güçlerin baskısı altında olan sivillerin korunması tezi çelişmektedir. NATO misyonuna silahlı muhaliflerin korunması işlevi yüklenilmesi ise gelecekte NATO'nun benzer kriz yönetim operasyonlarının da güvenilirliğinin sorgulanmasına neden olacaktır.¹²²³

NATO'nun ilk "Koruma Sorumluluğu" operasyonu olması bağlamında önem taşıyan OUP¹²²⁴ şüphesiz muhaliflerin Kaddafi rejimini devirmesini destekleyerek rejim değişikliğinde büyük rol oynamıştır. Ancak kriz boyunca uluslararası aktörler arasında Libya'ya askeri müdahale yapılması konusunda büyük anlaşmazlıklar yaşanmıştır. Muhaliflere hem silah hem de yer istihbaratı sağlayan Fransa ve İngiltere'nin aksine kamuoyu desteği azalmasına bağlı olarak ABD istikrarsız ve tutarsız davranmış, Arap Birliği uçuşa yasak bölgeyi desteklese de sonradan sessiz ve pasif tutum sergilemiştir. Afrika Birliği, RF ve Çin ise NATO müdahalesine ve Kaddafi'nin devrilmesine karşı çıkmıştır.¹²²⁵ 1973 sayılı kararın rejim değişikliği izni vermediğini ve sivillerin korunması amacından sapıldığını dolayısıyla yetki aşımı olduğunu savunan Arap Birliği, Afrika ülkeleri, Çin ve RF NATO'nun askeri müdahalesini açıkça eleştirmiştir.¹²²⁶

Bu çerçevede NATO müdahalesinin BMGK 1973 sayılı karardaki yetkiyi aştığını yönelik eleştiriler de yapılmıştır. NATO'nun Libya müdahalesini uluslararası hukuka aykırı bulan

¹²²² Alan J. Kuperman, "A Model Humanitarian Intervention? Reassessing NATO's Libya Campaign," *International Security* 38, no. 1 (2013): 108, Erişim Tarihi: Temmuz 29, 2021, <http://www.jstor.org/stable/24480571>.

¹²²³ Veysel Ayhan, "Nato, Libya Ve Türkiye: Krizden Çıkış Arayışları," *Orsam*, Nisan 5, 2011, Erişim Tarihi: Temmuz 29, 2021, <https://www.orsam.org.tr/tr/nato-libya-ve-turkiye-krizden-cikis-arayislari/>.

¹²²⁴ Koruma Sorumluluğu ile ilgili bkz. Ruben Reike, "Libya and the Responsibility to Protect: Lessons for the Prevention of Mass Atrocities," *St Antony's International Review* 8, no. 1 (2012): 122-49, Erişim Tarihi: Temmuz 1, 2021, <http://www.jstor.org/stable/26229091>.

¹²²⁵ Akram Al-Turk, "Libya: From Revolt to State-Building," içinde *The Arab Awakening: America And The Transformation Of The Middle East*, ed. Kenneth M. Pollack, et al. (Washington, DC: Brookings Institution Press, 2011), 124.

¹²²⁶ Lin Noueihed ve Alex Warren, *The Battle For The Arab Spring: Revolution, Counter-Revolution And The Making Of A New Era*, (New Haven: Yale University Press, 2012), 183.

görüşlerin temelinde iki unsur bulunmaktadır. Bunlardan ilki NATO operasyonunun NATO sivilleri korumanın çok ötesine geçerek doğrudan hükümet karşıtı güçleri aktif olarak destekleyerek bir iç savaşta taraf olması ve Kaddafi rejimini hedef almasıdır. Bu durum NATO'nun BMGK tarafından yetkilendirilmemiş bir rejim değişikliği istediğini göstermektedir. İkinci olarak Kaddafi'nin ateşkes teklifleri görmezden gelinerek gerçekleştirilen hava bombardımanında sivil ölümlere yol açması Libyalı sivillerin korunmasını içeren 1973 sayılı kararın ihlali sayılmıştır. Son olarak bazı NATO üyeleri ve NATO dışı aktörlerin bu karardaki silah ambargosunu bizzat delmesi başka bir yetki aşımı konusu yaratmıştır.¹²²⁷ İngiltere ve Fransa'ya ek olarak Suudi Arabistan, Katar ve Birleşik Arap Emirlikleri muhaliflere silah sağlaması bunda belirleyici olmuştur.¹²²⁸ Sonuç olarak NATO'nun Libya'da operasyonunun yalnızca hava bombardımanı ile sınırlı kalması ve barış ve devlet inşa sürecinde rol almak yerine ülkeden çekilmesi ülkede barış ve istikrarı olumsuz etkilemiştir. NATO operasyonu iç savaş sona ermediği gibi üçüncü aktörlerin vekalet savaşı yürüttüğü bir ortama evrilmiştir.¹²²⁹ NATO müdahalesi kısa vadede rejimi devirme hedefinde askeri olarak başarılı olmasına rağmen bölgede var olan istikrarsızlığı tetiklemiştir. Kaddafi'nin düşüşü, Libya ve çevresindeki ülkelerde Tuareg isyanı da dahil olmak üzere doğrudan olumsuz sonuçlarla yeni istikrarsızlık patlamalarına neden olmuştur.¹²³⁰

3.7.6. Irak'ta NATO Kriz Yönetimi

ABD liderliğindeki gönüllüler koalisyonu 2003'te Saddam Hüseyin rejimini devirerek Irak'ı işgal etmiştir.¹²³¹ NATO içinde Almanya ve Fransa'nın dahil olduğu bir grup ABD'nin Irak'ı işgaline ve olası askeri müdahalede NATO'nun rol almasına şiddetle karşı çıkmıştı. NATO içi çatlakta Afganistan müdahalesine giden yolu açan 11 Eylül terör saldırıları ile Irak'ta Saddam Hüseyin rejimi arasında açık bir bağlantı olmaması ve Irak'a

¹²²⁷ Patrick CR. Terry, "The Libya Intervention (2011): Neither Lawful, nor Successful," *The Comparative and International Law Journal of Southern Africa* 48, no. 2 (2015): 167 ve 168, Erişim Tarihi: Temmuz 29, 2021, <http://www.jstor.org/stable/24585876>.

¹²²⁸ Hal Marcovitz, *The Arab Spring Uprisings*, (San Diego, CA: Reference Point Press, 2014), 60.

¹²²⁹ Karim Mezran ve Elissa Miller, "Libya: From Intervention to Proxy War," (Issue Brief, Atlantic Council, 2017), 1 ve 2, Erişim Tarihi: Temmuz 29, 2021, <http://www.jstor.org/stable/resrep03495>.

¹²³⁰ Allen Pepper, "Africa: a Region for Enhanced NATO-EU Cooperation," (Research Paper, NATO Defense College Research Division, 2015), 3, Erişim Tarihi: Ağustos 2, 2021, <http://www.jstor.org/stable/resrep10236>.

¹²³¹ John Yoo, "International Law and the War in Iraq," *The American Journal of International Law* 97, no. 3 (2003): 563, Erişim Tarihi: Ağustos 6, 2021, doi:10.2307/3109841.

müdahalenin hukuki meşruiyetinin olmaması belirleyici olmuştur.¹²³² Irak konusundaki NATO içi görüş ayrılıkları nedeniyle ABD'nin Irak'ı kampanyasında NATO hiç bir rol üstlenmemiştir. Ancak müdahale öncesinde Türkiye NATO antlaşmasının 4. Maddesi kapsamında yardım talep etmiştir. Türkiye'nin talebi üzerine NATO, 20 Şubat-16 Nisan 2003 tarihleri arasında Türk topraklarında AWACS uçakları ve Patriotlardan oluşan füze savunma sistemleri konuşlandırarak Caydırma Gösterisi Operasyonu ile (Operation Display Deterrence-ODD) ihtiyati koruma tedbirlerini devreye sokmuştur.¹²³³

Irak'ta operasyonel manada savaş misyonuna dahil olmayan NATO Irak devletinin yeniden inşası kapsamında eğitim misyonu üstlenmiştir. Irak'ın resmi yardım talebine yanıt olarak 2004 İstanbul Zirvesi'nde 1546 sayılı BMGK kararına dayanarak Irak güvenlik kuvvetlerinin eğitimini NATO'nun üstleneceği ilan edilmiştir.¹²³⁴ Bu kapsamda KAK'ta kriz yönetim kararının verilmesinde ülkenin güvenlik sektörünü inşa ederek devlet içi istikrar ve güvenliğin sağlanması değişkeni rol oynamıştır. Zirve'nin Irak bildirisinde bir bütün olarak NATO yapısı değil “birçok NATO üyeleri” ifadesi geçmesinin nedeni NATO'nun Irak'ta üstleneceği rol konusunda NATO içinde konsensüs olmamasından kaynaklanmıştır.¹²³⁵ 30 Temmuz 2004'te KAK, Irak için Tümgeneral Carel Hilderink komutasında ve Müttefik Dönüşüm Komutanlığı temsilcileri de dahil olmak üzere yaklaşık 50 askeri personelden oluşan bir NATO Eğitim Uygulama Misyonu kurmuştur. SACEUR General James Jones, Irak Eğitim Uygulama Misyonu raporunu 15 Eylül'de KAK'a sunmuş KAK üst düzey askeri ve sivil yetkililerin eğitmesi amacıyla bir eğitim merkezinin kurulmasını onaylamıştır. Bu kapsamda NATO destekli El-Rustamaniya merkezli Irak Eğitim, Öğretim ve Doktrin Merkezinin kurulması kararı alınmıştır. Liderlik eğitimine odaklanan ve çok etnik gruptan oluşan güvenlik kurumlarının kurulması bağlamında güvenlik güçlerinin eğitilmesi hedeflenmiştir.¹²³⁶ Irak'ta askeri operasyon gerçekleştirmeyip savaş dışı eğitim misyonu üstlenen

¹²³² Mustafa Kibaroglu, “NATO Before and After the Second Gulf War,” *Connections* 4, no. 2 (2005): 44, Erişim Tarihi: Ağustos 6, 2021, <http://www.jstor.org/stable/26323170>.

¹²³³ “NATO and the 2003 campaign against Iraq (Archived),” NATO/OTAN, Son Güncelleme: Eylül 1, 2015, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_51977.htm.

¹²³⁴ “Alliance to support Iraq with troop training,” NATO/OTAN, Son Güncelleme: Ağustos 5, 2004, <https://www.nato.int/docu/update/2004/06-june/e0629b.htm>.

¹²³⁵ “Statement on Iraq: Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Istanbul on 28 June 2004,” NATO/OTAN, Son Güncelleme: Haziran 28, 2004, <https://www.nato.int/docu/pr/2004/p04-098e.htm>.

¹²³⁶ *İstanbul Summit Readers Guide*, NATO/OTAN, 2004, 34 ve 35, Erişim Tarihi: Ağustos 6, 2021, <https://www.nato.int/docu/rdr-gde-ist/rdr-gde-ist-e.pdf>.

NATO'nun üyelerinin Irak'ta muharip konumda müdahaleye karşı çıkması, devlet içi istikrar ve güvenliği sağlamak ve güvenlik sektörünün inşası gibi nedenler (bağımsız değişkenler) rol oynamıştır. Ancak KAK'ın kriz yönetimi kararı almasında ve kriz yönetimi operasyonunun gerçekleştirilmesinde devlet içi istikrar ve güvenliği sağlamak nedeni diğerlerine kıyasla daha etkili olmuştur.

NTM-I bünyesinde Irak içi eğitimde beş farklı yapıyla eğitim misyonu gerçekleştirmiştir. Bunlar Stratejik Güvenlik Danışmanı ve Mentorluk Bölümü, NATO Eğitim, Öğretim ve Doktrin Danışma Bölümü, 2005'te açılan Ulusal Savunma Koleji, İngilizce öğrenimi veren Savunma Dili Enstitüsü ve Savunma ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü ve Silahlı Kuvvetler Eğitim ve Öğretim Şubesi olarak sıralanabilir.¹²³⁷ 2006 Riga Zirvesi sonuç bildirgesinin 18. Maddesiyle Irak'ın resmi talebine yanıt olarak NATO Irak Eğitim Misyonu yetkisinde Irak güvenlik güçlerini desteklemek için ek niş eğitim seçenekleri kabul edilmiştir.¹²³⁸ Bu kararla NTM-I misyonu kapsamı bakımından genişletilmiştir. Ulusal polis, donanma ve hava kuvvetleri liderliğinin Jandarma tipi eğitimine, savunma kurumu inşasına ve standart subay eğitimi gerçekleştirmiştir. İtalya Irak'ın petrol boru hattı altyapısının güvenliğini sağlayacak petrol polisliği konusunda uzmanlaşmış eğitim de sağlamıştır.¹²³⁹ 2004-2011 arası görev yapan NATO Irak Eğitim Misyonu (NATO Training Mission-Iraq-NTM-I) Irak güvenlik güçlerinin kurulmasını sağlamak amacıyla kurulmuştur. Irak'ta 5.000'den fazla askeri personel ve 10.000'den fazla polisi eğiten NTM-I misyonuna NATO üyeleri yaklaşık 2.000 kurs vermiştir. NATO üyeleri 115 milyon Euro'nun üzerinde askeri teçhizatın yanında ve Irak güçlerinin NATO eğitim kurumlarında eğitilmesi için 17.5 milyon Euro bağışlamıştır.¹²⁴⁰

NTM-I 2011 yılında sona ermiş ve Eylül 2012'de imzalanan NATO-Irak işbirliği programı ile resmi bir uzun vadeli ortaklık kurulmuştur. 2015'de NATO "savunma

¹²³⁷ "NATO's assistance to Iraq (Archived)," NATO/OTAN, Son Güncelleme: Eylül 1, 2015, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_51978.htm.

¹²³⁸ "Riga Summit Declaration Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Riga on 29 November 2006," NATO/OTAN, Son Güncelleme: Mayıs 8, 2014, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_37920.htm?mode=pressrelease.

¹²³⁹ Florence Gaub, "Building a New Military?: The NATO Training Mission-Iraq," (Research Paper, NATO Defense College Research Division, Nisan 2011), 2, Erişim Tarihi: Ağustos 6, 2021, <http://www.jstor.org/stable/resrep10393>.

¹²⁴⁰ "Relations with Iraq," NATO/OTAN, Son Güncelleme: Haziran 1, 2021, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_88247.htm?selectedLocale=en.

kapasite geliştirme paketi” sunmuştur.¹²⁴¹ 2016’da Varşova Zirvesi NATO’nun Irak misyonu için dönüm noktası olmuştur. Zirvede DAESH’e karşı mücadelede Irak’ta eğitim ve kapasite geliştirmeye başlamaya kararlarlaştırmıştır. Stratejik danışmanlık sağlamak ve güvenlik sektörü reformunu desteklemenin yanında profesyonel askeri eğitim de hedeflenmiştir. Bu kapsamda Iraklı subay askeri tıp, sivil askeri planlama ve doğaçlama patlayıcı cihazlarla mücadele gibi konularda eğitim verilmiştir. Varşova zirvesinde NATO koalisyonu doğrudan destek vermeyi kabul etmiş ve Ekim 2016’dan bu yana NATO AWACS uçakları koalisyon kuvvetlerine hava gözetimi sağlamıştır.¹²⁴²

2018 Brüksel Zirvesi’nde alınan kararla NATO Irak için yeni bir misyon kurulduğunu resmen açıklanmıştır. Irak’ın ülkeyi istikrara kavuşturma ve DAESH’le mücadelede ek destek talebi üzerine Irak’ta bir savaş dışı eğitim ve kapasite geliştirme misyonu başlattığını ilan etmiştir.¹²⁴³ NATO yeni misyonu tavsiye, ulusal güvenlik yapısı inşa etme ve profesyonel askeri eğitim olarak üç farklı işlev üzerine konumlanmıştır.¹²⁴⁴ Kurulduğunda Kanadalı Tümgeneral Dany Fortin komutasında 580 personelden oluşan NATO Misyonu Irak (NATO Mission Iraq-NMI) Irak savunma ve güvenlik yetkililerine teknik danışmanlık sunması bakımından savaş dışı kurgulanmıştır.¹²⁴⁵ DAESH’i yenmek için kurulan uluslararası koalisyon, AB ve BM gibi ortaklarla koordinasyon ve işbirliği içinde hareket eden NMI komutası 6 Mayıs 2021’de Danimarkalı Korgeneral Michael Løllesgaard geçmiştir. Napoli’de Müttefik Müşterek Kuvvet Komutanlığı (JFC) yetkisi altında olan NMI’nin dört görev sayılabilir. Görevlerinden ilki terörle mücadele kapsamında Irak’ın güvenlik kuvvetlerinin güçlendirmesi ve DAESH’in yeniden ortaya çıkmasını önlemeye yardım etmektir. İkincisi Irak askeri eğitim kurumlarına tavsiye ve eğitim verilmesidir. Üçüncüsü Irak Savunma Bakanlığına, Ulusal Güvenlik Danışmanlığı

¹²⁴¹ Hakan Akbulut, “Istanbul Cooperative Initiative plus Iraq-A Brief Introduction,” *NATO, Cooperative Security, and the Middle East-Status and Prospects*, (Vienna: OIIP-Austrian Institute for International Affairs, 2017), 6, Erişim Tarihi: Ağustos 7, 2021, <http://www.jstor.org/stable/resrep22271.5>.

¹²⁴² “Warsaw Summit Key Decisions,” NATO/OTAN, Factsheet, Şubat 2017, Erişim Tarihi: Ağustos 7, 2021, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2017_02/20170206_1702-factsheet-warsaw-summit-key-en.pdf.

¹²⁴³ “Brussels Summit Declaration Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Brussels 11-12 July 2018,” NATO/OTAN, Son Güncelleme: Ağustos 30, 2018, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_156624.htm#54.

¹²⁴⁴ Maria-Louise Clausen, “NATO Mission Iraq: Providing Security In Iraq-What Do Iraqis Think?” (Policy Brief, Danish Institute for International Studies, 2021), Erişim Tarihi: Ağustos 8, 2021, <http://www.jstor.org/stable/resrep33473>.

¹²⁴⁵ Kevin Koehler, “Projecting Stability in Practice?: NATO’s New Training Mission in Iraq,” (Policy Brief, NATO Defense College, 2018), 2, Erişim Tarihi: Ağustos 6, 2021, <http://www.jstor.org/stable/resrep19834>.

Ofisine, Başbakanlık Ulusal Operasyon Merkezi'ne güvenlik kurumları inşa etmede tavsiye verebilir. Son olarak hukukun üstünlüğü, silahlı çatışma hukuku, yolsuzlukla mücadele, sivillerin ve çocukların silahlı çatışmalardan korunması ve Kadın, Barış ve Güvenlik gündemi hakkında talimat sunabilir.¹²⁴⁶ NMI ile NATO uzmanların yanı sıra sivil ve askeri analistleri biraraya getirerek periyodik raporlama ve çok disiplinli değerlendirme gerçekleştirmiş ve Irak'ta güncel durum analizini Irak'lı karar vericilere sunmuştur. Irak'taki tüm koalisyon gücü operasyonları için birleşik bir askeri merkez ile tek bir askeri komuta zinciri sağlayan NMI komuta birliğinin mümkün olmadığı durumlarda, özellikle yeniden yapılanma ve ekonomik kalkınma gibi sivil inşa süreçlerinde askeri ve sivil merkezler arasında daha iyi işbirliği ve ortak planlama gerçekleştirmiştir.¹²⁴⁷

Irak güvenlik kuvvetlerine profesyonel askeri eğitim vererek Irak'ın kendi kendini savunabilme kapasitesini arttırmaya çalışan NMI dikkatini doğaçlama patlayıcı cihazlara karşı koyma, patlayıcı mühimmat imhası ve mayın temizleme, sivil-askeri planlama, zırhlı araç bakımı ve Askeri Tıp gibi alanlara kaydırmıştır.¹²⁴⁸ Şubat 2020'de NATO, DAES'İ yenmek amacıyla ABD liderliğindeki küresel koalisyonu katılan yüzlerce eğitmenin statüsünü Irak'taki NATO misyonunun otoritesine sokmayı kabul etmiştir. Bu transfer NATO'yu tüm eğitimlerden sorumlu tutmasa da eğitim misyonunu Irak'ın merkezinde en az üç üs açması hedeflenmiştir.¹²⁴⁹ Irak'ın talebiyle Şubat 2021'de NMI misyonu'nun genişlemesi kararı verilse de savaş dışı niteliği korunmuştur. Bu doğrultuda NATO personeli operasyonlar esnasında Irak kuvvetlerinin yanında savaşmamış veya konuşlandırılmamıştır.¹²⁵⁰ Mayıs 2020'den beri EADRCC aracılığıyla NATO, Irak makamlarına COVID-19 yardım taleplerinde de yardım etmiştir. DAES'le karşı savaşta uluslararası koalisyonun bir üyesi olan NMI AWACS istihbarat uçuşları yoluyla

¹²⁴⁶“NATO Mission Iraq,” NATO/OTAN, Son Güncelleme: Haziran 1, 2021, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_166936.htm.

¹²⁴⁷ Christopher M. Schnaubelt, “What NATO Can Learn from “the Surge” in Iraq,” (Research Paper, NATO Defense College Research Division, 2008), 2, Erişim Tarihi: Ağustos 7, 2021, <http://www.jstor.org/stable/resrep10380>.

¹²⁴⁸ Niels Schafrank, “NATO and EU Training Missions in Iraq-An Opportunity To Enhance Cooperation,” (Policy Brief, NATO Defense College, 2019), 2, Erişim Tarihi: Ağustos 7, 2021, <http://www.jstor.org/stable/resrep19840>.

¹²⁴⁹ Institute for the Study of War, “Iraq Situation Report: February 13 - 19, 2020,” Institute for the Study of War, 2020, Erişim Tarihi: Ağustos 7, 2021, <http://www.jstor.org/stable/resrep24731>.

¹²⁵⁰ “NATO Mission Iraq (NMI),” NATO/OTAN, Factsheet, Haziran 2021, Erişim Tarihi: Ağustos 6, 2021, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2021/5/pdf/2105-factsheet-NMI-en.pdf.

koalisyonu desteklemektedir. NMI’da 30 NATO üyesi ve üç ortak ülke (Avustralya, Finlandiya ve İsveç) yer almaktadır. 2021 itibariyle NMI’da yaklaşık 500 personelden (siviller, askeri ve destek unsurları dahil) bulunmaktadır.¹²⁵¹

2004-2011 arası dönemde NTMI ile Irak güvenlik güçlerinin inşasını yapan NATO’nun bu dönemde kriz yönetim operasyonunun başarılı olduğunu söylemek mümkün değildir. Çünkü misyonun tamamlanmasından hemen sonra DAESH terör örgütüyle savaşta Irak güvenlik güçlerinin dağılması ve başarısız olması, sivil hükümetin toprak kaybı ve DAESH ülkeyi fiili olarak parçalayıp devlet kurduğunu da ilan etmesi bu durumu kanıtlamaktadır. 2016’da hava gözetim desteği ve 2018’de başlatılan NTM-I ise DAESH’in yok edilmesinde ciddi rol oynamıştır. Terör örgütünün elindeki toprakların geri alınması, ülke güvenliği ve istikrarının sağlanması amacıyla Irak’ın desteklenmesi belirgindir. NATO’nun Irak’ta kriz yönetimi operasyonu gerçekleştirmesinde devlet içi istikrar ve güvenliği sağlama nedeni diğer değişkenlere kıyasla daha belirleyici olmuştur.

3.7.7. Afrika Birliği’nin Kurumsal Yapısının ve Kriz Yönetim Harekatlarının Desteklenmesi Operasyonları

NATO ile Afrika Birliği (Africa Union-AU) arasındaki ilk temas AU’nun 26 Nisan 2005’te Sudan misyonuna lojistik destek talebiyle başlamıştır.¹²⁵² 26 Mayıs 2005’de Addis Ababa’da BM Genel Sekreteri Kofi Annan, NATO Genel Sekreteri Anders Fogh Rasmussen ve AU Komisyonu Başkanı Alpha Konare’nin başkanlığında yapılmış olan toplantıda NATO destek seçeneklerini sunmuştur.¹²⁵³ NATO AU’ya iki destek seçeneği teklif etmiştir. Bunlar AU askeri kuvvetlerinin hava taşımacılığının sağlanarak lojistik destek rolü ve AMIS karargahının personelini komuta ve kontrol, operasyonel planlama, istihbarat gibi alanlarda eğitilmesi bakımından kurumsal yapısının desteklenmesidir.¹²⁵⁴ Bu doğrultuda AU barışı destekleme operasyonuna AU birliklerini hava ikmalini ve

¹²⁵¹ “NATO Mission Iraq (NMI),” NATO/OTAN, Factsheet, Mart 2021, Erişim Tarihi: Ağustos 6, 2021, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2021/3/pdf/2103-factsheet-NMI-en.pdf.

¹²⁵² “NATO to explore Darfur options,” NATO/OTAN, Son Güncelleme: May 24, 2005, <https://www.nato.int/docu/update/2005/05-may/e0518c.htm>.

¹²⁵³ “Statement by the Spokesman on NATO support to the African Union for Darfur,” NATO/OTAN, Son Güncelleme: Mayıs 24, 2005, <https://www.nato.int/docu/pr/2005/p05-065e.htm>.

¹²⁵⁴ “Speech by the Secretary General at the Pledging Conference for the AU Mission in the Sudan,” NATO/OTAN, Mayıs 26, 2005, <https://www.nato.int/docu/speech/2005/s050526a.htm>.

eğitimi sağlayarak katılan NATO¹²⁵⁵ uzmanlık ve lojistik desteğiyle AU ile işbirliğinde sınırlı rol üstlendiği ifade edilebilir.¹²⁵⁶ Benzer şekilde 22 Mayıs 2007’de Somali için AU NATO’dan hava lojistik desteğini resmen talep etmiştir. NATO Somali’de konuşlanacak AU askeri kuvvetlerine (African Union Mission to Somalia-AMISOM) hava ikmal desteği sağlamıştır. Ayrıca AU’ya hava hareketi koordinasyonu alanında ve askeri insan gücü yönetimi alanında uzman desteği vermiştir.¹²⁵⁷

NATO-AU ilişkileri 2011’de Libya krizi nedeniyle olumsuz etkilenmiştir. AU Libya’ya siyasi diyalog ve diplomatik çözümü desteklemiş ancak Libya krizinde saf dışı bırakılmıştır. Bunun nedenlerinden ilki ABD, İngiltere ve Fransa’nın BMGK kararı sonrası tek taraflı askeri müdahalesiyle diplomatik seçenekleri rafa kaldırması ve hemen ardından Kaddafi rejimini devirmeye odaklanan NATO operasyonuydu. İkinci olarak özellikle Gabon, Nijerya ve Güney Afrika’nın dahil olduğu AU üye devletlerinin Kaddafi rejimine karşı farklı görüşleri olması ve bu görüşlerin uzlaşmaması AU’nun ortak tavır almasını engellemiştir.¹²⁵⁸ Kuşkusuz AU içi görüş ayrılıklarında Kaddafi rejiminin AU’nun kurulması ve güçlendirilmesine olan büyük desteği belirleyici olmuştur.¹²⁵⁹

NATO 8 Mayıs 2014’te Addis Ababa’daki AU Genel Merkezi’ndeki NATO irtibat bürosunun statüsünü resmileştiren bir anlaşmayı imzalayarak işbirliğini resmi statüye sokmuştur. Bu teknik anlaşma stratejik hava ve deniz kaldırma, çok uluslu kuvvetlerin birlikte çalışabilirliği, bireysel eğitim, tatbikat planlaması ve operasyonlardan alınan dersler gibi konularda AU’nun desteklemesini kapsamaktadır.¹²⁶⁰ 2016 Varşova Zirvesi sonuç bildirgesinin 128. paragrafında NATO AU ile siyasi ve pratik işbirliğini daha fazla geliştirme ve güçlendirme beyanında bulunmuştur. İşbirliği düzeyinin lojistik, kapasite geliştirme, eğitim ve tatbikatlara Afrika Yedek Gücü’nün operasyonel hale getirilmesi vurgulanmıştır. Bu bağlamda NATO teknik ve eğitim düzeyinde AU’nun

¹²⁵⁵ Sebastian Sprenger, “Top NATO Military Officials Stress Alliance’s Support Role In Darfur,” *Inside the Pentagon* 22, no. 10 (2006): 26, Erişim Tarihi: Ağustos 3, 2021, <http://www.jstor.org/stable/insipent.22.10.20>.

¹²⁵⁶ Nadia Sarwar, “Darfur Crisis: Why Has the U.N. Failed?” *Strategic Studies* 29, no. 4 (2009): 131, Erişim Tarihi: Ağustos 2, 2021, <https://www.jstor.org/stable/48527706>.

¹²⁵⁷ “Assisting the African Union in Somalia,” NATO/OTAN, Son Güncelleme: Ekim 27, 2010, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50099.htm?selectedLocale=ru.

¹²⁵⁸ “Eight Priorities for the African Union in 2021,” (Briefing Paper, International Crisis Group, February 3, 2021), 7, Erişim Tarihi: Ağustos 6, 2021, <http://www.jstor.org/stable/resrep31613>.

¹²⁵⁹ Diedre L. Badejo, *The African Union*, ed. Peggy Kahn (New York: Chelsea House Infobase Publishing, 2008), 34 ve 35.

¹²⁶⁰ “NATO and the African Union boost their cooperation,” NATO/OTAN, Son Güncelleme: Mayıs 13, 2014, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_109824.htm?selectedLocale=en.

desteklenmesinden doğrudan örgütün kurumsal yapısının dizaynında da rol oynamıştır.¹²⁶¹ Bunun yanında her yıl AU ile NATO arasında uluslararası askeri personeller arasında görüşmeler gerçekleşmektedir. Söz konusu toplantılarda karşılıklı işbirliğinin geliştirilmenin yanında iki örgüte yönelik tehditler ve riskler belirlenerek ortak stratejiler geliştirilmektedir.¹²⁶² NATO ile AU arasında 4 Kasım 2019'da 2014 işbirliği antlaşmasının yerini alan siyasi ve pratik işbirliği antlaşması imzalanmıştır.¹²⁶³ 18-19 Aralık 2019'da ise AU ile NATO arasında ilişki düzeyi seviye atlayarak terörizm konusunda ilk işbirliği girişimi gerçekleşmiş ve terörle mücadelede işbirliği konusunda anlaşılmıştır. AU'nun Terörizm Araştırmaları ve Çalışmaları Merkezi aracılığıyla yürütülen işbirliği AU'nun terörle mücadelede savunma, kurumsal kapasite geliştirme ve güvenlik yapılarının reformuna NATO desteğini kapsamaktadır.¹²⁶⁴

NATO'nun AU'ya desteği dört farklı alanda sınıflandırılabilir. Bunlardan ilki yukarıda bahsedilen terörizmle mücadelede işbirliğidir. İkincisi AU'nun kriz yönetim operasyonlarına hava ve deniz ikmal desteği bağlamında lojistik yardımdır. KAK 2007'de hava ve 2009'da deniz ikmal desteğini kabul etmiştir. Üçüncüsü AU askeri personelinin eğitilmesidir. Eğitim faaliyetleri yerinde ve mobil olarak iki boyutludur. NATO, AU personeline NATO Okulu (Oberammergau) ve NATO Savunma Koleji'nde (Roma) yerinde eğitim vermenin yanında 2015'den beri Mobil Eğitim ve Öğretim Ekipleri aracılığıyla özel ve mobil eğitim sağlamaktadır. Dördüncüsü NATO'nun AU kurumsal yapısının güçlendirilmesi amacıyla sağladığı destektir. Bu destek Afrika Yedek Gücü'ne ve AU kriz yönetim operasyonları için NATO uzmanlarının görevlendirilmesiyle sağlanmaktadır.¹²⁶⁵ Sonuç olarak NATO kendisi gibi kolektif güvenlik örgütü olan AU operasyonlarına lojistik yardımla teknik desteği AU'nun gerçekleştirdiği askeri operasyonlarda gücü ve etkisini artırma da olumlu katkı

¹²⁶¹ "Warsaw Summit Communiqué Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Warsaw 8-9 July 2016," NATO/OTAN, Son Güncelleme: Mart 21, 2017, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm#au.

¹²⁶² "NATO hosts the African Union for Military to Military Staff Talks," NATO/OTAN, Son Güncelleme: Haziran 12, 2008, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_155895.htm?selectedLocale=en.

¹²⁶³ "NATO-African Union plan closer collaboration," NATO/OTAN, Son Güncelleme: Kasım 5, 2019, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_170512.htm?selectedLocale=en.

¹²⁶⁴ "NATO and African Union exchange views on furthering Counter-Terrorism Cooperation," NATO/OTAN, Son Güncelleme: Aralık 19, 2019, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_172328.htm?selectedLocale=en.

¹²⁶⁵ "Cooperation with the African Union," NATO/OTAN, Son Güncelleme: Mayıs 17, 2021, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_8191.htm.

sunmaktadır. NATO'nun AU personeline yönelik eğitim desteği ve NRF'nin benzeri olan Afrika Yedek Gücü'nün yapılandırılmasına sağladığı katkılar AU'nun kurumsal yapısının dizaynını güçlendirmesi bağlamında oldukça önemlidir. Kriz yönetimine küresel bakış açısı getiren NATO açısından ise AU'nun teknik, kurumsal ve operasyonel manada güçlenmesi Afrika kıtasında çıkabilecek krizlere müdahale yeteneğini arttırarak uluslararası barış ve güvenliğe olumlu katkı sunması bakımından önemli görülmektedir.

3.7.8. NATO'nun Korsanlıkla Mücadele Operasyonları

Somali'de korsanlık faaliyetlerinin vatansızlık, yoksulluk, yasadışı balıkçılık, zehirli atık dökümü, suç davranışı gibi çok sayıda sebebi olmakla birlikte sorunu kronikleştiren ve çözümünü engelleyen asıl nedenin 1991'de çöken devlet mekanizması olduğu ifade edilebilir. Devlet mekanizmasının korsanları yakalayıp yargılayabilecek gücü olmaması yani kendi karasularını koruyamayacak durumda olması bunda belirleyicidir.¹²⁶⁶ Somali'de korsanlık faaliyetleri yeni olmamakla birlikte 2008'de korsanlık eylemlerinin hem sayısında artış yaşanması hem de yarattığı etkinin büyüklüğü sorunu uluslararası kriz haline dönüştürmüştür. Somali'nin Kuzey kıyılarına denk gelen Aden Körfezi, Kızıldeniz'in girişi ve Süveyş Kanalı'ndaki korsanlık saldırıları Orta Doğu ve Doğu Asya'yı Avrupa ile bağlayan uluslararası ticari deniz taşımacılığını olumsuz etkilemiştir. İkinci olarak Somali'nin doğu kıyısında deniz taşımacılığına yönelik saldırılar insani yardımları engelleyerek Somali nüfusunu olumsuz etkilemiştir.¹²⁶⁷ Sorunun Somali ekseninde ulusal boyuttan uluslararası tehdide dönüşmesinin iki nedeni bulunmaktadır. Bunlardan ilki Somali kaynaklı korsanlığın Kızıldeniz ve Süveyş Kanalı üzerinden deniz trafiği ve enerji ihracatının güvenliğini tehdit etmesidir. İkincisi ise Afrika boynuzu ve Kızıl Deniz bölgelerinde bulunan ülkelerin siyasi olarak istikrarsızlık kaynağı olan başarısız devletlerden oluşması ve söz konusu korsanlık faaliyetlerinin bölgede çatışmaları etkileme veya tetikleme potansiyelidir.¹²⁶⁸

¹²⁶⁶ Afyare A. Elmi, et al., "Piracy in the Horn of Africa Waters: Definitions, History, and Modern Causes," *African Security* 8, no. 3 (2015): 154, Erişim Tarihi: Ağustos 5, 2021, <https://www.jstor.org/stable/48598903>.

¹²⁶⁷ Bjørn Möller, "Piracy off the Coast of Somalia," (DIIS Brief, Danish Institute for International Studies, 2009), 1, Erişim Tarihi: Ağustos 3, 2021, <http://www.jstor.org/stable/resrep13217>.

¹²⁶⁸ Anthony H. Cordesman, et al., *The Indian Ocean Region: Red Sea and Horn Sub-Region*, (Center for Strategic and International Studies (CSIS), 2016), 2, Erişim Tarihi: Ağustos 4, 2021, <http://www.jstor.org/stable/resrep23393>.

2008’de Somali’deki korsanlık faaliyetlerinin VII. Bölümdeki uluslararası güvenliği tehdit ettiğine karar veren BMGK 1814 ve 1816 sayılı kararlarla korsanlık faaliyetlerinin yarattığı tehdide dikkat çekerek uluslararası örgütlerin mücadele eylemleri açıkça desteklenmiştir. 1838 sayılı kararda Somali sularındaki deniz operasyonlarına katılan devletlere operasyonlarını Somali kıyılarındaki açık denizlere de genişletme yetkisi vermiş 1846 sayılı kararda NATO operasyonları desteklenmiştir.¹²⁶⁹ 1851 sayılı BMGK kararıyla ise korsanlıkla mücadele eden bütün devletler, bölgesel ve uluslararası örgütlerin işbirliği yapmasını istemiş aktörler arasındaki koordinasyonu sağlamak amacıyla da Temas Grubu kurulmuştur.¹²⁷⁰ Somali’de korsanlıkla mücadele operasyonlarında Çin, Hindistan, Japonya, RF,¹²⁷¹ Güney Kore ve İran devlet düzeyinde aktörler olarak deniz kuvvetleri konuşlandırmıştır. BM yetkisi dahilinde korsanlıkla mücadelede üç tip deniz kuvvetleri koalisyonuna dayanan askeri operasyon gerçekleştirilmiştir. Bunlar Aralık 2008’de AB’nin Atalanta Operasyonu, NATO Operasyonları ve ABD liderliğinde Birleşik Deniz Kuvveti (Combined Maritime Forces-CMF) operasyonlarıdır.¹²⁷² NATO’ya rağmen AB güvenlik kimliği yaratmaya ve ona karşı güvenlik aktörü olmaya çabalayan AB ondan bağımsız olarak Atalanta Operasyonunu devreye sokarken¹²⁷³ ABD Kalıcı Özgürlük Operasyonu’nun bir parçası olarak Orta Doğu sularını güvence altına almak amacıyla kurduğu çok uluslu bir deniz koalisyonu olan CMF’nin bir bölümü olarak Birleşik Görev Gücü 151’i (Combined Task Force-CTF 151) korsanlıkla mücadelede görevlendirmiştir.¹²⁷⁴ Komuta, kontrol ve operasyonel olarak birbirinden bağımsız gerçekleştirilen AB, ABD ve NATO

¹²⁶⁹ Sadi Çaycı, “Deniz Haydutluğu ile Mücadele ve Türkiye’nin Konumu: Somali Örneği,” *Orsam* 1, no.1 (2009): 11.

¹²⁷⁰ Henk Swarttouw ve Donna L. Hopkins, “The Contact Group on Piracy off The Coast of Somalia: Genesis, Rationale and Objectives,” İçinde *Fighting Piracy off the Coast of Somalia: Lessons Learned from the Contact Group*, ed. Tardy Thierry, (Paris: European Union Institute for Security Studies (EUISS), 2014), 11 ve 12, Erişim Tarihi: Ağustos 3, 2021, <http://www.jstor.org/stable/resrep07079.5>.

¹²⁷¹ J. Ashley Roach, “Countering Piracy off Somalia: International Law and International Institutions,” *The American Journal of International Law* 104, no. 3 (2010): 412, Erişim Tarihi: Ağustos 3, 2021, doi:10.5305/amerjintelaw.104.3.0397.

¹²⁷² Jessica Larsen ve Christine Nissen, *Learning From Danish Counter-Piracy Off The Coast Of Somalia*, (Copenhagen: Danish Institute for International Studies, 2017), 15 ve 16, Erişim Tarihi: Ağustos 3, 2021, <http://www.jstor.org/stable/resrep17374.6>.

¹²⁷³ Jessica Larsen, *The European Union As Security Actor: Perspectives from the Maritime Domain*, (Copenhagen: Danish Institute for International Studies, 2019), 26, Erişim Tarihi: Ağustos 5, 2021, <http://www.jstor.org/stable/resrep21442.5>.

¹²⁷⁴ Currun Singh ve Arjun Singh Bedi, “War on Piracy: The Conflation of Somali Piracy with Terrorism in Discourse, Tactic, and Law,” *Security Dialogue* 47, no. 5 (2016): 449, Erişim Tarihi: Ağustos 4, 2021, <https://www.jstor.org/stable/26294238>.

operasyonları arasındaki taktik ve operasyonel koordinasyon ve işbirliğini Paylaşılan Farkındalık ve Çatışmayı Önleme Grubu (Shared Awareness and Deconfliction-SHADE) ve SHADE'in Aden Körfezi'nde kurduğu Uluslararası Tavsiye Edilen Transit Koridor vastasıyla (Internationally Recommended Transit Corridor-IRTC) sağlamıştır.¹²⁷⁵

Korsanlıkla mücadelede NATO üç farklı operasyon gerçekleştirmiştir. Bunlardan ilki Ekim-Aralık 2008'de gerçekleşen Müttefik Sağlayıcı Operasyonu (Operation Allied Provider-OAP) Somali merkezli ve Dünya Gıda Programı gemilerine deniz eskortluğu sağlamak amacıyla yapılmıştır. Gerektiğinde askeri güç kullanma yetkisiyle donatılan NATO gemileri yardım gemilerine koruma görevi üstlenmiştir. 25 Eylül 2008'de BM Genel Sekreteri Ban Ki-moon talebiyle kurulmuş geçici bir operasyon olan OAP, operasyon sağlama ve koruyucu konuşlanma olarak ikiye ayrılmıştır Yunanistan, İtalya, İngiltere operasyonu yönlendirirken Almanya, Türkiye ve ABD Körfez ülkelerine koruma konuşlanmasında görev almıştır.¹²⁷⁶ NATO tarihinde ilk defa Körfez'de deniz kuvvetleri konuşlandırması bağlamında önem taşıyan OAP, NATO'nun ilk Körfez misyonudur. NATO OAP'ye başlatmadan önce zaten yedi deniz gemisinden oluşan SNMG2 ile İİG çerçevesinde Körfez ülkelerinde liman ziyareti yani koruma konuşlandırması yapmayı planlamıştı. Ancak korsanlıkla mücadele operasyonel bir göreve dönüştüğünde NATO OAP'ye sadece üç deniz gemisi sunabilmiştir.¹²⁷⁷

NATO'nun ikinci operasyonu Müttefik Koruyucu Operasyonu (Operation Allied Protector) adıyla 24 Mart-29 Ağustos 2009 arası dönemde Aden Körfezi ve Afrika Boynuzu açıklarındaki korsan faaliyetlerini caydırma, korsanlığa karşı savunma ve yok etmek amacıyla gerçekleştirilmiştir. İki farklı misyona sahip olan ve NATO'nun ilk korsanlıkla mücadele operasyonu olması bağlamında önem taşıyan operasyon, Tuğamiral Jose Pereira de Cunha'nın komutasında Daimi NATO Denizcilik Grubu 1 (SNMG1) tarafından yürütülmüştür.¹²⁷⁸ Müttefik Koruyucu Operasyonuna AB-NATO ayrılığı ve

¹²⁷⁵ Carmen Gebhard ve Simon J Smith, "The Two Faces of EU-NATO Cooperation: Counter-Piracy Operations off the Somali Coast," *Cooperation and Conflict* 50, no. 1 (2015): 117 ve 118, Erişim Tarihi: Ağustos 4, 2021, <http://www.jstor.org/stable/45084285>.

¹²⁷⁶ "OPERATION ALLIED PROVIDER," NATO/OTAN, Erişim Tarihi: Ağustos 2, 2021, <https://shape.nato.int/page13984631>.

¹²⁷⁷ Nathan G.D. Garrett ve Ryan C. Hendrickson, "NATO's Anti-piracy Operations: Strategic and Political Implications," *Atlantisch Perspectief* 33, no. 8 (2009): 10, Erişim Tarihi: Ağustos 5, 2021, <http://www.jstor.org/stable/45280098>.

¹²⁷⁸ "Counter-piracy operations (Archived)," NATO/OTAN, Son Güncelleme: Aralık 19, 2016, https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_48815.htm#Protector

NATO üyeleri arasında stratejik öncelik ve çıkarlardaki farklılıkların belirginleşmesi damga vurmuştur. Fransa ve Almanya AB'nin Atlanata operasyonuna katılırken NATO operasyonuna Kanada, Hollanda, Portekiz, İspanya ve ABD'nin gönderdiği beş donanma gemisiyle gerçekleşmiştir.¹²⁷⁹ Deniz iletişim hatlarının, ticari deniz yollarının güvenliğini ve Afrika Boynuzu açıklarında uluslararası seyrüsefer güvenliğini artırmayı hedeflemiştir. Korsanlığı caydırmak, engellemek amacıyla izleme ve koruma görevleri üstlenmiştir. 29 Haziran'da İkinci misyon Amiral Steve Chick komutasındaki Daimi NATO Denizcilik Grubu 2 (SNMG2) ye geçmiştir.¹²⁸⁰

NATO'nun üçüncü operasyonunda Afrika Boynuzu'ndaki korsanlığı caydırmak, engellemek ve mücadele etmek amacıyla başlatılmıştır. Bölgedeki ticari deniz yollarının ve uluslararası dolaşım güzergahlarının güvenliğini artırması bağlamında Müttefik Koruyucu Operasyonunun devamı olarak nitelenebilir.¹²⁸¹ 17 Ağustos 2009 ile 15 Aralık 2016 arası dönemde gerçekleştirilen Okyanus Kalkanı Operasyonu (Operation Ocean Shield-OOS) BM ve Somali'nin izniyle korsanlıkla mücadele amacıyla NATO deniz kuvvetlerince gerçekleştirilmiştir. SACEUR hareket komutasını Birleşik Krallık, Northwood'daki NATO Deniz Komutanlığına devretmiştir. OOS'nin kapsama alanı Aden Körfezi, Batı Hint Okyanusu, Hürmüz Boğazı Afrika Boynuzu'nun dahil olmak üzere 2 milyon mil karenin üstünde bir deniz alanına karşılık gelmektedir.¹²⁸²

Korsanlık faaliyetleriyle mücadelede geniş yetkilerle donatılmış NATO başarısına dair şüphe bulunmamaktadır. NATO daimi deniz kuvvetleri ve geniş yetkileri sayesinde yasal deniz trafiğini şüpheli korsan gemilerinden ayırmaktadır. Ticari gemilere güvenli geçişlerini sağlamada koruma sağlamanın yanında saldırıları önlemek için şüpheli korsan gemilerini aktif olarak takip etme, şüpheli bir gemiye binme ve korsanları durdurmak için askeri kuvvet kullanma yetkilerine sahip kılınmıştır.¹²⁸³ OOS'nin başarısının bir diğer nedeni de Yeni Zelanda ve Ukrayna gibi NATO dışı ülkelerin de desteğini almasının

¹²⁷⁹ Garrett ve Hendrickson, "NATO's Anti-piracy Operations," 10.

¹²⁸⁰"OPERATION ALLIED PROTECTOR," NATO/OTAN, Erişim Tarihi: Ağustos 2, 2021, <https://shape.nato.int/page13974522>

¹²⁸¹ A Emre Varol ve Murat M Gunal, "Simulating Prevention Operations at Sea against Maritime Piracy," *The Journal of the Operational Research Society* 66, no. 12 (2015): 2039, Erişim Tarihi: Ağustos 5, 2021, <http://www.jstor.org/stable/43830604>.

¹²⁸²"OPERATION OCEAN SHIELD," NATO/OTAN, Erişim Tarihi: Ağustos 2, 2021, <https://mc.nato.int/missions/operation-ocean-shield>.

¹²⁸³"NATO Defence Ministers decide to extend NATO's counter-piracy mission until 2016," NATO/OTAN, Son Güncelleme: Haziran 4, 2014, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_110867.htm?selectedLocale=en

yanında Japonya ve Çin gibi ulusal deniz kuvvetleri ile ABD ve AB misyon operasyonlarıyla işbirliği ve koordinasyon sağlamasıdır.¹²⁸⁴ Korsanlık faaliyetlerini engellemenin yanında OOS, terörizm, insan, uyuşturucu ve silah kaçakçılığını da engellemiştir. Ayrıca OOS, NATO'nun Somali, Yemen, Umman, Cibuti, Tanzanya, Kenya ve Seyşeller gibi Afrika ve Arap ülkeleriyle ilişkileri geliştirmenin yanında yeni güvenlik ortakları yaratarak işbirliği yapabileceği bir platform sunmuştur. OOS sayesinde Aden Körfezi ve Hint Okyanusu'da gemi konuşlandırmış olan NATO büyük miktarda bölgesel istihbarat ve durumsal farkındalık yeteneği edinmiştir. Korsanların bulunduğu bölgelerin tespiti ve NATO gemilerinin engellemesi bakımından daha iyi istihbarat edinen örgüt diğer aktörlere kıyasla daha etkili korsanlıkla mücadele operasyonları gerçekleştirmiştir.¹²⁸⁵ NATO operasyonunun askeri başarısına rağmen ABD ve AB'nin NATO operasyonlarına katılmak yerine NATO'dan bağımsız ve ayrı operasyonlar gerçekleştirmesi büyük eleştiri konusudur. Söz konusu NATO operasyonları daha verimli, etkili ve güçlü şekilde gerçekleştirilebilirken AB ve ABD'nin ayrı operasyonlar düzenlemesi bir bütün olarak NATO'nun operasyonel gücünü zayıflatmıştır. İkinci farklı koalisyon operasyonları iyice belirginleşen NATO içi kriz ve ayrışmayı daha görünür kılmıştır. AB'nin NATO'ya paralel bir güvenlik yapılanmasına dönüşme çabalarının engellenmemesi yanında ABD'nin yalnızca NATO içerisinde operasyon yapmaması da NATO'nun imajına olumsuz etkilemiştir.

3.7.9. Daimi Kriz Yönetimi: NATO Hava Polisliği Operasyonları

Kalıcı ve savunma görevi niteliğinde barış zamanı misyonlarından olan NATO Hava Polisliği görevi NATO üye devletlerinin hava sahasının korunması amacıyla olası hava sahası ihlallerine hızla tepki vermeye hazır olan 7/24 hazır bulunan savaş uçaklarıyla gerçekleştirilmektedir. NATO Entegre Hava ve Füze Savunma Sistemi kullanılarak icra edilen ve SACEUR'un komutası altında olan hava komuta ve kontrolü Ramstein'daki (Almanya) Müttetik Hava Komutanlığı'na (AIRCOM) ait olan hava polisliği misyonu NATO'nun güney bölgesi için İspanya (Torrejón) ve kuzey bölgesi için Almanya'da

¹²⁸⁴ "Operation Ocean Shield November 2014," NATO/OTAN, Erişim Tarihi: Ağustos 2, 2021, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_topics/141202a-Factsheet-OceanShield-en.pdf.

¹²⁸⁵ James M. Bridger, "Safe Seas at What Price?: The Costs, Benefits and Future of NATO's Operation Ocean Shield," (Research Paper, NATO Defense College Research Division, 2013), 5 ve 6, Erişim Tarihi: Ağustos 4, 2021, <http://www.jstor.org/stable/resrep10402>.

(Uedem) olan hava operasyon merkezlerinde yürütmektedir.¹²⁸⁶ NATO hava polisliği, önceden haber vermeden NATO sınırlarına yaklaşan askeri ve sivil uçakların yanı sıra uluslararası uçuş düzenlemelerine uymayan uçaklara da müdahale etmektedir.¹²⁸⁷ 1961’den günümüze kadar devam eden 60 yıllık NATO hava polisliği NATO’nun en eski misyonlarından biri olması bağlamında önem taşımaktadır. Günümüz itibariyle beş özel alan için hava polisliği misyonu yürütmektedir. Bunlar Baltık devletleri, Benelüks ülkeleri, İzlanda, Batı Balkanlar ve Bulgaristan-Romanya’yı kapsamaktadır.¹²⁸⁸

Baltık bölgesinde NATO hava polisliği misyonunu Estonya, Letonya ve Litvanya’nın NATO’ya katıldığı 2004’ten beri NATO üyeleri dört aylık rotasyonlarda dönüşümlü olarak ve 7/24 esasına göre gerçekleştirilmektedir.¹²⁸⁹ 2014’te RF’nin Kırım’ı işgaliyle revizyonist politikalara yönelmesi NATO’nun Baltık hava polisliği misyonunu hayati hale getirmiştir. Bu kapsamda bu misyonla RF’ye ait savaş uçaklarının söz konusu ülkelerin hava sahasına girmesi yani ihlal etmesi engellenerek uluslararası hava sahasında durdurulmaktadır.¹²⁹⁰ 2017’den beri Belçika, Lüksemburg ve Hollanda’dan oluşan Benelüks hava sahası Belçika ve Hollanda Hava Kuvvetleri tarafından rotasyonel şekilde hava polisliği ile korunmaktadır.¹²⁹¹ NATO hava kuvvetlerine sahip olmayan NATO üyesi Batı Balkan ülkeleri hava sahası da hava polisliğiyle korunmaktadır. Hava polisliği görevi Slovenya’da İtalya ve Macaristan tarafından¹²⁹² Karadağ, Arnavutluk ve Kuzey Makedonya’da ise Yunanistan ve İtalya tarafından üstlenilmiştir.¹²⁹³

¹²⁸⁶ “NATO Air policing: securing NATO airspace,” NATO/OTAN, Son Güncelleme: Haziran 23, 2021, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_132685.htm.

¹²⁸⁷ “NATO and partner air forces train over the Baltic Sea,” NATO/OTAN, Son Güncelleme: Nisan 21, 2016, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_130222.htm?selectedLocale=en.

¹²⁸⁸ “Safe skies: 60 years of NATO Air Policing,” NATO/OTAN, Son Güncelleme: Ağustos 3, 2021, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_185683.htm?selectedLocale=en.

¹²⁸⁹ “Spain and Belgium take over NATO’s Baltic Air Policing mission,” NATO/OTAN, Son Güncelleme: Ocak 8, 2016, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_126427.htm?selectedLocale=en.

¹²⁹⁰ Mark Kramer, “The New Russian Chill in the Baltic,” *Current History* 114, no. 770 (2015): 111, Erişim Tarihi: Ağustos 8, 2021, <http://www.jstor.org/stable/45319290>.

¹²⁹¹ “AIR POLICING OVER BENELUX,” NATO/OTAN, Erişim Tarihi: Ağustos 8, 2021, <https://ac.nato.int/missions/air-policing/benelux>.

¹²⁹² “AIR POLICING OVER THE WESTERN BALKANS,” NATO/OTAN, Erişim Tarihi: Ağustos 8, 2021, <https://ac.nato.int/missions/air-policing/western-balkans>.

¹²⁹³ “HELLENIC AIR FORCE-KEY PLAYER IN THE WESTERN BALKANS FOR NATO AIR POLICING,” NATO/OTAN, Son Güncelleme: Temmuz 30, 2021, https://ac.nato.int/archive/2021/HAF_60YAP.

Hiç bir zaman kendi ordusu olmayan İzlanda'nın toprak güvenliği 2006'da ABD askeri varlığının tek taraflı olarak çekilmesine kadar ABD tarafından sağlanmıştır.¹²⁹⁴ Eylül 2006'da ABD hava kuvvetlerini de çekerek İzlanda'da kalıcı hava polisliği görevine de son vermiştir. İzlanda'nın hava kuvvetlerinin bulunmaması güvenliği için büyük tehdit oluşturmuş bu nedenle NATO'dan hava sahasını korumak için Keflavik Hava Üssü'ne periyodik olarak savaş uçağı yerleştirmelerini talep etmiştir. İzlanda'nın güvenlik açığı hava polisliği görevinin NATO'ya devredilmesiyle kapatılmıştır.¹²⁹⁵ 2008'de NATO hava polisliği misyonuna başlamıştır. En fazla altı hafta süren ve yılda üç kez değişen hava polisliği misyonuyla müttefikler dönüşümlü olarak İzlanda hava sahasının korunmasını üstlenmektedir.¹²⁹⁶ Son olarak Mart 2021'de imzalanan protokolle Romanya ve Bulgaristan üçüncü NATO üyesinin iki ülkenin hava sahasında NATO hava polisliği gerçekleştirmesini kabul etmiştir.¹²⁹⁷

Hava polisliği NATO'nun en başarılı misyonlarından biri olarak nitelenebilir. Her döneme ve her bölgeye uyarlanabilir şekilde esnek yapısı ve 7/24 esasına göre çalışması bu başarının nedenleridir. Başarısının bir diğer nedenide ihlal durumlarında uçakları vurma yetkisini de içeren komuta ve kontrolünün KAK gibi siyasi kurumlar atlanarak doğrudan ACO'ya verilmesidir. Bu ani ve acil kriz durumlarında örgüte etkili ve zamanında müdahale yeteneği sağlamaktadır. Hava polisliği özellikle uçak kaçırma, terör eylemleri ve RF gibi devletlerin savaş uçaklarının olası ihlalleri önlemesi bakımından hayati olan misyon aynı zamanda teknik hata veya arıza nedeniyle uçuş rotasından sapan sivil uçaklarında kontrol etmesi bakımından kapsamlıdır. Bununla birlikte söz konusu misyonunda NRF gibi bazı zaafı bulunmaktadır. Bu zaaf üye ülkelerin hava kuvvetleriyle rotasyonel şekilde gerçekleştirilmesi ve daimi NATO hava kuvvetlerinin olmamasıdır.

¹²⁹⁴ Valur Ingimundarson, "Iceland's Security Identity Dilemma: The End of a U.S. Military Presence," *The Fletcher Forum of World Affairs* 31, no. 1 (2007): 7 ve 8, Erişim Tarihi: Ağustos 8, 2021, <http://www.jstor.org/stable/45289379>.

¹²⁹⁵ David Oliver, "Icelandic Gap Guardians," *armadainternational*, April 9, 2020, <https://armadainternational.com/2020/04/icelandic-gap-guardians/>.

¹²⁹⁶ Gustav Pétursson, "The Defence Relationship of Iceland And The United States And The Closure of Kefavik Base," (Doktora Tezi, University of Lapland, 2020), 85.

¹²⁹⁷ "Bulgaria, Romania agree on third-country NATO air policing operations in their airspace," *ibna Independent Balkan News Agency*, March, 19, 2021, <https://balkaneu.com/bulgaria-romania-agree-on-third-country-nato-air-policing-operations-in-their-airspace/>.

3.7.10. Doğal Afetlere Yönelik Kriz Yönetim Operasyonları

NATO Soğuk Savaş sonrası askeri operasyon misyonlarına insani yardım ve koruma misyonları eklemiştir. Bu kapsamda 2005 Katrina Kasırgası'nda ABD'ye ve Pakistan depreminde insani yardım operasyonları düzenlerken 2004 Atina Olimpiyatları (Seçkin Oyunlar Operasyonu) gibi büyük etkinliklerde koruma misyonu üstlenmiştir.¹²⁹⁸ Doğal felaketlerle mücadelede NATO NRF'yi ve envanterinde mühendislik birimleri, stratejik uçaklara, stratejik deniz ikmal ve Ro/Ro gemileri gibi unsurlarını aktif şekilde kullanmıştır.¹²⁹⁹ 4 Eylül 2005'te ABD, Katrina Kasırgası'nın yarattığı felaket sonrası NATO'dan gıda, tıbbi malzeme ve lojistik malzeme desteği yardımı talep etmiştir. 12 Eylül-2 Ekim arası dönemde NATO yardımının koordinasyonunu EADRCC aracılığıyla ve ABD Federal Acil Durum Yönetim Ajansı ile işbirliğiyle gerçekleştirilmiş 189 ton yardım malzemesi teslim etmiştir.¹³⁰⁰ Hem NATO hem de ortak ülkeler tarafından gerçekleştirilen NATO yardımları arasında gıda malzemeleri, su, su arıtma üniteleri, tıbbi malzeme, çadır ve kamp yatakları, jeneratörler, su pompaları, gemiler, helikopterler, maddi katkılar ve adli tıp ekipleri bulunmaktadır.¹³⁰¹

8 Ekim 2005'te Pakistan depremi sonrasında NATO yardımı hava taşımacılığı ve tıbbi birimlerin konuşlandırılması olarak iki boyutlu gerçekleşmiştir.¹³⁰² NATO üyesi olmayan bir devlette NATO'nun ilk yardım operasyonu olması bağlamında önem taşımaktadır. 90 günlük operasyonda 1.000 asker yer almış NATO, moloz altında mahsur kalanları kurtarma ve tahliyesi, insani yardım malzemelerin hava ikmal operasyonları düzenlemiştir.¹³⁰³ Pakistan'ın resmi talebiyle 11 Ekim 2005-1 Şubat 2006 arası dönemde gerçekleşen operasyon NATO operasyonu biri insani yardım malzemelerinin bölgeye

¹²⁹⁸ Jeffrey A. Larsen, "Projecting Stability in a New Cold War: A NATO Mission?," İçinde *Projecting Stability: Elixir or Snake Oil?*, ed. Ian Hope, (Rome: NATO Defense College, 2018), 33, Erişim Tarihi: Ağustos 10, 2021, <http://www.jstor.org/stable/resrep19962.10>.

¹²⁹⁹ "Helping the US cope with Katrina's aftermath Video interview with Maurits Jochems, NATO's Deputy Assistant Secretary General for Operations," NATO/OTAN, Son Güncelleme: Eylül 20, 2005, <https://www.nato.int/docu/speech/2005/s050921b.htm>.

¹³⁰⁰ "Support to the US in response to hurricane Katrina," NATO/OTAN, Son Güncelleme: Eylül 15, 2005, <https://www.nato.int/eadrcc/2005/katrina/index.htm>.

¹³⁰¹ "NATO and partner countries aid hurricane Katrina relief," NATO/OTAN, Son Güncelleme: Eylül 8, 2015, <https://www.nato.int/docu/update/2005/09-september/e0904a.htm>.

¹³⁰² Sven Biscop, "Civil-Military Integration," İçinde *NATO, ESDP And The Riga Summit: No Transformation Without Re-Equilibration*, (Brussels: Egmont Institute, 2006), 19, Erişim Tarihi: Ağustos 10, 2021, <http://www.jstor.org/stable/resrep06687.8>.

¹³⁰³ Nabiha Gul ve Sanam Noor, "Disasters and International Cooperation: Case Study of the October Earthquake," *Pakistan Horizon* 59, no. 4 (2006): 82, Erişim Tarihi: Ağustos 10, 2021, <http://www.jstor.org/stable/43615509>.

ulaştırılmasına dayanan hava ikmal operasyonu ikincisi ise NATO Mukabele Gücü'nden 1000 mühendis ve 200 tıbbi ekiplerin gönderilmesi olarak iki boyutludur. NATO'nun hava köprüleri, 168 uçuşla Pakistan'a yaklaşık 3.500 ton insani yardım malzemesi taşımış ve NATO sahra hastanesi ile Mobil sağlık birimleri kurulmuştur. Arja ve Bagh şehirlerinde NATO mühendisleri yaklaşık 60 km yolu onarmış, 41.500 metreküpten fazla enkazı kaldırmış ve 267 metreküp içme suyu dağıtmıştır. Kalıcı kaynak suyu dağıtım-depolama sistemini düzenleyerek altyapının yenilenmesini sağlamıştır.¹³⁰⁴ NATO 2014'te Bosna Hersek'te ve¹³⁰⁵ 2015'te Arnavutluk'ta gerçekleşen sel felaketine de yardım etmiştir.¹³⁰⁶ 2016'da İsrail'de,¹³⁰⁷ 2017'de Gürcistan'da¹³⁰⁸ ve Karadağ'da¹³⁰⁹ 2018'de İsveç'te¹³¹⁰ ve Letonya'da başlayan orman yangınları nedeniyle söz konusu ülkeler NATO'dan yardım istemiş ve yardımlar EADRCC kordinasyonu ile gerçekleştirilmiştir.¹³¹¹ Bunun yanında NATO 2017'de Ukrayna'da Balaklia'da askeri mühimmat deposunun patlamasıyla başlayan yangının söndürülmesinde de rol oynamıştır.¹³¹² 2018'de Romanya'da insan immünoglobulin ihtiyacı için acil yardım talebinde bulunmuştur.¹³¹³ NATO vasıtasıyla Avusturya Romanya'ya 50 kg (16000 şişe) İmmünoglobulin sağlamıştır.¹³¹⁴ Söz konusu doğal afetlere yönelik NATO operasyonları başarılı olsa da iklim değişikliği ve küresel ısınmayla aktif mücadelede ve adaptasyonun sağlanmasında NATO geç kalmıştır. İklim değişikliği ve küresel ısınmanın diğer

¹³⁰⁴“Pakistan earthquake relief operation,” NATO/OTAN, Son Güncelleme: Ekim 27, 2010, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50070.htm.

¹³⁰⁵ “Floods in Bosnia and Herzegovina,” NATO/OTAN, Son Güncelleme: Mart 2, 2015, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_117759.htm?.

¹³⁰⁶ “Snowfall and floods in Albania,” NATO/OTAN, Son Güncelleme: Mart 2, 2015, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_117784.htm?.

¹³⁰⁷ “Forest and wild fires brought under control in Israel,” NATO/OTAN, Son Güncelleme: Aralık 5, 2016, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_138464.htm?.

¹³⁰⁸ “NATO Allies and partners help Georgia fight major forest fire,” NATO/OTAN, Son Güncelleme: Eylül 27, 2017, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_147116.htm?.

¹³⁰⁹ “Forest fires in Montenegro, Request for assistance and situation reports,” NATO/OTAN, Son Güncelleme: Temmuz 19, 2017, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_146267.htm?.

¹³¹⁰“Forest fires in Sweden,” NATO/OTAN, Son Güncelleme: Temmuz 28, 2018, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_157546.htm?.

¹³¹¹“Forest fires in Latvia,” NATO/OTAN, Son Güncelleme: Temmuz 25, 2018, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_157539.htm?.

¹³¹² “Explosion of ammunition in Ukraine,” NATO/OTAN, Son Güncelleme: Mart 24, 2017, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_142599.htm?.

¹³¹³ “EADRCC launches urgent request for human immunoglobulin,” NATO/OTAN, Son Güncelleme: Mart 27, 2018, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_152589.htm?.

¹³¹⁴ “NON-CLASSIFIED EADRCC Situation Report #2 Lack of human immunoglobulin in Romania (new information in bold),” NATO/OTAN, Erişim Tarihi: Ağustos 9, 2021, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2018_03/20180327_180327-eadrcc-romania-sitrep2.pdf.

tehditleri tetikleyici etkisi nedeniyle NATO'nun gerekli adaptasyonu sağlamada daha fazla çaba göstermesi gerekmektedir. NATO gelecekte daha fazla büyüyeceği düşünülen küresel ısınma ve iklim değişikliğinin olumsuz etkilerini ve sonuçlarını yönetmede başarılı kriz yönetim operasyonları gerçekleştirebilecek deneyime, bilgi birikimine, EADRCC gibi kurumlara ve NRF gibi müdahale gücüne sahip olması bakımından ön plana çıkan uluslararası aktörlerden biridir. Ancak örgütün askeri savunma niteliğinde bir örgüt olarak dizayn edilmiş olması küresel ısınma ve iklim değişikliğiyle mücadelede odaklanamamasına neden olmuştur.

3.7.11. Covid 19 Salgınıyla Mücadele Operasyonları

Covid 19 salgının başlamasıyla Arnavutluk, İtalya, Karadağ, Kuzey Makedonya Cumhuriyeti, Slovenya ve İspanya gibi NATO üye ülkelerinin yanında Bosna Hersek, Kolombiya, Gürcistan, Moldova Cumhuriyeti ve Ukrayna gibi ortak ülkeler EADRCC vasıtasıyla yardım talep etmiştir. Doğal afetlere benzer şekilde Covid 19 salgınıyla mücadeleyi NATO EADRCC koordinasyonu vasıtasıyla gerçekleştirmiştir. Stratejik Hava İkmal Uluslararası Çözüm (The Strategic Airlift International Solution-SALIS) programı, NATO Destek ve Tedarik Ajansı (The NATO Support and Procurement Agency-NSPA), Stratejik Hava İkmal Yeteneği (the Strategic Airlift Capability-SAC) ve Hızlı Hava Hareketliliği (NATO's Rapid Air Mobility-RAM) sistemi arasındaki koordinasyon görevi EADRCC'ye verilmiştir.¹³¹⁵ Haziran 2020'de NATO üyeleri ve ortaklarına yardım etmek amacıyla NATO Pandemi Müdahale Güven Fonu (The NATO Pandemic Response Trust Fund) kurulmuştur. NSPA ise tıbbi yardım maddelerinin satın alınmasını ve depolanmasıyla görevlendirilmiştir. ABD, İngiltere, Türkiye, Almanya, Arnavutluk, Belçika, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, İzlanda, İtalya, Litvanya, Lüksemburg, Hollanda, Kuzey Makedonya, Norveç, Slovakya'dan oluşan 16 NATO üyesi salgın fonu için mali katkı sunmuştur.¹³¹⁶ NATO'nun salgınla mücadelesinde NSPA lider rol oynayarak kritik öneme sahip lojistik destek hizmetini

¹³¹⁵ Ion A. Iftimie, "The Implications of COVID-19 for NATO's Counter-Bioterrorism," İçinde *COVID-19: NATO in the Age of Pandemics*, ed. Thierry Tardy, (Rome: NATO Defense College, 2020), 52, Erişim Tarihi: Nisan 30, 2021, <http://www.jstor.org/stable/resrep25148.12>.

¹³¹⁶ "NATO's Response to the COVID-19 Pandemic," NATO/OTAN, Factsheet, Mart 2021, Erişim Tarihi: Temmuz 9, 2021, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2021/3/pdf/2103-factsheet-COVID-19-en.pdf.

gerçekleştirmektedir. Tıbbi malzeme ve teçhizatın müttefiklere, ortaklara ve diğer uluslararası kuruluşlara taşınmasını sağlamıştır.¹³¹⁷

NATO salgına tepki olarak RAM sistemini devreye sokması sayesinde krize hızlı yanıt verebilmiştir. RAM kriz konuşlandırması için belirlenen herhangi bir uçak için özel bir NATO çağrı işareti (OAN) verilerek NATO uçaklarının rota ve siyasi kısıtlama olmadan hızlı şekilde kriz bölgesine ulaşmasını amaçlayan sistemdir. Bu sistem salgına tepki olarak 31 Mart 2020’de devreye sokulmuş tıbbi malzemeleri taşıyan yardım uçakları engelsiz gönderilmiştir.¹³¹⁸ NATO Macaristan, Romanya, Bulgaristan ve Hollanda’nın yanı sıra Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Almanya ve Polonya da dahil olmak üzere müttefik ülkelere yaklaşık 1.500 ton tıbbi malzeme ile ekipman taşınmış ve tıbbi personeli taşımak için 350’den fazla uçuş gerçekleştirilmiştir. 100 saha hastanesi ve 25.000’den fazla tedavi yatağı inşa etmiştir.¹³¹⁹

Salgın boyunca RF, NATO’ya yönelik dezenformasyon faaliyeti yürütmüştür. RF NATO hakkında çok sayıda spekülasyon ortaya atmıştır.¹³²⁰ RF, salgınla birlikte NATO’nun parçalanacağını, NATO’nun Covid-19 ile mücadelede üyelerine yardım etmediğini, Virüsün NATO tarafından yaratılmış bir silah olduğu, NATO tatbikatlarıyla virüsün yayıldığını ve NATO, savunma harcamalarını sağlık hizmetleri pahasına arttırdığını iddia etmiştir.¹³²¹ NATO’nun kendi üyelerini desteklemediği propagandasında RF, İspanya, İtalya, Sırbistan ve Litvanya’ya yolladığı tıbbi malzeme yardımlarını kullanırken RF dezenformasyon faaliyetleriyle mücadelede NATO, Kamu Diplomasisi Bölümü’nü devreye sokmuştur.¹³²²

¹³¹⁷ “NATO Support and Procurement Agency (NSPA),” NATO/OTAN, Son Güncelleme: Nisan 24, 2020, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_88734.htm.

¹³¹⁸ “Rapid Air Mobility,” NATO/OTAN, Son Güncelleme: Temmuz 22, 2021, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_175432.htm.

¹³¹⁹ “NATO’s Response to the COVID-19 Pandemic,” NATO/OTAN, Factsheet, Şubat 2021, Erişim Tarihi: Temmuz 9, 2021, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2021/2/pdf/2102-factsheet-COVID-19_en.pdf.

¹³²⁰ Ray Serrato ve Jake Wallis, *Covid-19 Disinformation And Social Media Manipulation Trends: Covid-19 and the Reach of pro-Kremlin Messaging*, (Barton: Australian Strategic Policy Institute, International Cyber Policy Centre, 2020), 6, Erişim Tarihi: Ağustos 12, 2021, <http://www.jstor.org/stable/resrep26983>.

¹³²¹ “Russia’s Top Five Myths about NATO & COVID-19,” NATO/OTAN, Factsheet, Nisan 2020, Erişim Tarihi: Ağustos 12, 2021, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2020/4/pdf/2004-Factsheet-Russia-Myths-COVID-19_en.pdf.

¹³²² Marc Ozawa, “NATO and Russia in the Time of Corona: Countering Disinformation and Supporting Allies,” İçinde *COVID-19: NATO in the Age of Pandemics*, ed. Thierry Tardy, (Rome: NATO Defense College, 2020), 23 ve 27, Erişim Tarihi: Ağustos 12, 2021, <http://www.jstor.org/stable/resrep25148.9>.

2014'te RF saldırgan pozisyona geçmesi sonrası NATO'nun kolektif savunma kimliğine ve fonksiyonuna odaklandığı bir dönemde bir salgın hastalıkla mücadele etme örgütün asli işlevi veya görevi olarak görülmemiştir. Yinede askeri bir savunma örgütü olarak dizayn edilmesine ve hazırlıksız yakalanmasına rağmen NATO salgınla düşük yoğunluklu mücadele yürütmüştür. Üç farklı nedenden dolayı 2019'da başlayan Covid 19 salgınıyla mücadelede NATO yetersiz kalmıştır. Bunlardan ilki salgınla mücadelede örgütün üyelerinin kendisine tahsis ettiği araçlara ve maddi varlıklara bağımlı olması NATO'nun uçaklar, kamyonlar veya gemiler, sahra hastaneleri gibi herhangi bir nakliye varlığına kalıcı olarak sahip olmaması ve üyelerin belirli bir süre için NATO'ya tahsis etmesi nedeniyle NATO tepki gücünün tetikte olmasına rağmen müdahale yeteneğini zayıflatmıştır. İkinci neden NATO askeri yeteneklerinin harekete geçirecek siyasi işbirliği eşiğidir. NATO üye sayısının 30'a ulaştığı bir KAK yapısının ani ve acil krizlere müdahalede siyasi işbirliği yapma kapasitesi zayıftır.¹³²³ NATO müdahale yeteneğini zayıflatan diğer bir durum ABD'nin NATO içindeki liderlik rolünü terk etme siyaseti izlemesidir. Salgın ABD'nin küresel rolünden ve NATO liderliğinden ayrılmasını şiddetlendirmiştir. ABD salgın çabalarını müttefikleriyle koordine etmediği gibi virüsle savaşmak için küresel bir koalisyon kurmayı da düşünmemiştir.¹³²⁴

Covid 19 salgını NATO'nun sahip olduğu sorunları daha fazla büyütme riskine sahiptir. Salgına verilen düşük yoğunluklu tepki nedeniyle NATO dahil uluslararası örgütlere duyulan güvenin sarsıldığı ifade edilebilir. İkinci olarak NATO savunma bütçesinin kısıllacağı ABD dışındaki NATO üyelerinin daha fazla katkı yapmayı istemeyeceği öngörülmektedir. Üçüncü olarak salgın NATO'nun yeni nesil tehditlerle mücadele ile asli görevi olan kolektif savunma arasındaki ikilem uçurumunun daha fazla açılmasına neden olmuştur.¹³²⁵ Diğer sorun söz konusu salgının pandemi sırasında ve sonrası dönemde NATO'nun görevlerini gerçekleştirmede zaafa uğratması bağlamında risk yaratmasıdır. NATO Genel Sekreteri Jens Stoltenberg, Covid 19'la başlayan sağlık krizinin güvenlik

¹³²³ Olivier Rittmann, "NATO and the COVID-19 Emergency: Actions and Lessons," (Policy Brief, NATO Defense College Research Division, 2020), 1 ve 2, Erişim Tarihi: Ağustos 12, 2021, <http://www.jstor.org/stable/resrep26020>.

¹³²⁴ Claudia Major, "Catalyst or Crisis?: COVID-19 and European Security," (Policy Brief, NATO Defense College Research Division, 2020), 1, Erişim Tarihi: Ağustos 12, 2021, <http://www.jstor.org/stable/resrep26864>.

¹³²⁵ Thierry Tardy, "COVID-19: Shaping Future Threats and Security Policies," İçinde *COVID-19: NATO in the Age of Pandemics*, ed. Thierry Tardy, (Rome: NATO Defense College, 2020), 19 ve 20, Erişim Tarihi: Nisan 30, 2021, <http://www.jstor.org/stable/resrep25148.8>.

krizine dönüşebileceği konusunda NATO üyelerini uyarmıştır. Ona göre korona salgınının uzun vadeli etkileri ittifak üyelerinin güvenliğini olumsuz yansıyacaktır. Üye ülkelerde salgının yaratacağı ekonomik sorunlar nedeniyle kritik altyapı, enerji ve telekomünikasyon şirketlerinin satılmasının engellenmesi konusunda ittifakı uyaran Stoltenberg, örgüt için öncelikli görülen RF tehdidinin devam ettiğini vurgulamıştır.¹³²⁶

NATO'nun Covid 19 benzeri salgınlarla mücadele yeteneğinin artırılması iki öneriyle gerçekleştirilebilir. NATO'nun NRF içerisinde KBRN Savunma Görev Gücü'ne bağlı tıbbi ekiplerin güçlendirilmesi yeterli olmayacağından hareketle KBRN Savunma Görev Gücü hiyerarşisi altında salgınlara özel doktorlardan ve bilim adamlarından oluşan ve daimi araçlarla donatılan sivil özel bir ekibin kurulmasıdır. İkinci öneri benzer özelliklerde NRF çatısı altında ayrı bir kurum olarak Pandemi Savunma Görev Gücü'nün kurulmasıdır. Her iki şekilde mikrobiyoloji uzmanı doktorlardan ve bilim adamları geçici değil daimi şekilde görev yapmalıdır. İkinci olarak tıbbi ekipmanlar, sahra hastaneleri, nakil araçları daimi hale getirilmelidir. Üye ülkelerin dayanıklılığının artırılması bağlamında önem taşıyan böyle bir yapının kurulmasında her üye ülke bütçeleri oranında gerekli araçları NATO'ya daimi şekilde hibe etmeye ikna edilmelidir. İlerleyen dönemlerde yeni kurulan NATO Pandemi Müdahale Güven Fonu bu amaçla kullanılmalıdır.

3.7.12. Açık Etkinliklerin Korunması Operasyonları

NATO'nun üstlendiği oldukça farklı bir görev misyonu da üye devletin talebiyle herkese açık sivil etkinliklerin korunmasıdır. 2004 Olimpiyat oyunlarında Yunanistan 2006 NATO Riga Zirvesinde Letonya NATO koruması talep etmiştir.¹³²⁷ Yunanistan'ın talebiyle NATO, Atina'da düzenlenen 2004 Olimpiyat ve Paralimpik oyunlarında koruma hizmeti sunan Seçkin Oyunlar Operasyonunu (Operations Distinguished Games-ODG) gerçekleştirmiştir. Operasyonda ilk olarak biyolojik terör tehdidine karşılık Çek Cumhuriyeti komutasında çok uluslu KBRN Taburu Halkida kentine konuşlandırılmıştır. Operasyonun bu bölümünde Belçika, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, İtalya, Polonya ve

¹³²⁶“Stoltenberg: Korona güvenliği etkileyebilir,” *DW Türkçe*, Nisan 16, 2020, <https://p.dw.com/p/3az3Q>.

¹³²⁷ G. Alexander Crowther, “NATO Nouvelle: Everything Old Is New Again,” *Joint Force Quarterly* 83, no.4 (2016): 93, Erişim Tarihi: Ağustos 12, 2021, https://ndupress.ndu.edu/Portals/68/Documents/jfq/jfq-83/jfq-83_91-98_Crowther.pdf?ver=2016-10-19-102203-113.

İspanya KBRN'ye katkı sağlamıştır.¹³²⁸ Ayrıca NATO istihbarat desteği yanında Akdeniz'de deniz gözetleme gerçekleştirmiş ve NATO AWACS radar uçaklarıyla Yunan hava sahasını güvence altına alınmıştır. Deniz filolarına Belçika, Kanada, Danimarka, Almanya, Yunanistan, İtalya, Hollanda, Norveç, Portekiz, İspanya, Türkiye ve ABD'den uluslararası ekipler katılmıştır.¹³²⁹ NATO tarihinde ilk kez sivil bir olay için üye ülke topraklarında koruma hizmeti sunmuştur. Bu hizmet ikinci kez 2006 Riga Zirvesi güvenliğinin sağlanmasında yardım için Letonya hükümetinin talebiyle gerçekleşmiş ve NATO teknik güvenlik hizmeti sunmuştur. Tıbbi tahliye ekibi dahil KBRN Taburu'nun yanında hava ve deniz polisliği hizmeti de sağlamıştır. Letonya özelinde özlenmeyen eski Sovyet mirası nedeniyle bölgede zirvenin korunması amacıyla uçuşa yasak bir bölge kurularak Letonya hava sahası güvenceye alınmıştır. Letonya'nın ev sahibi olması NATO içinde üç Baltık ülkesinin görünürlüğünü arttırması bağlamında semboliktir.¹³³⁰ Açık etkinliklerin korunması operasyonlarında NATO barış dönemlerinde NRF'nin bazı bölümlerini devreye sokmakta ve hava polisliği ile ülke hava sahasını güvenceye almaktadır. Kriz ortaya çıkmadan ön alma çabası olarak gösterilebilecek sivil açık etkinliklerin korunması misyonu risk yönetiminin bir örneği olarak nitelenebilir. Bununla birlikte NATO'nun diğer kriz yönetim operasyonlarıyla kıyaslandığında oldukça seyrek şekilde gerçekleştirilmiştir.

3.7.13. Akdenizde Güvenliği Sağlama: Deniz Muhafızı Operasyonu

Temmuz 2016'da NATO Varşova Zirvesi'nde 5. Madde kapsamında Akdeniz'de terörle mücadele misyonu olan AEO yerine görev alanı daha kapsamlı ve 5. Madde dışı olan Deniz Muhafızı Operasyonu (Sea Guardian Operation-SGO) başlatıldığı ilan edilmiştir.¹³³¹ İki katmanlı olarak dizayn edilen SGO'nun ilk katmanı görev gruplarının Akdeniz'de istihbarat odaklı izleme faaliyetleridir. İkinci katmanı ise toplanan

¹³²⁸ "NATO begins security assistance for 2004 Olympics," NATO/OTAN, Son Güncelleme: Kasım 3, 2008, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_20777.htm?selectedLocale=en.

¹³²⁹ Elizabeth Rees, "E-3A, E-3D Squadrons Based at Secret Locations: NATO AWACS Flights Commence This Week To Monitor Olympic Skies," *Inside the Air Force* 15, no. 33 (2004): 5 ve 6, Erişim Tarihi: Ağustos 12, 2021, <http://www.jstor.org/stable/24791235>.

¹³³⁰ "SUPPORTO UMANITARIO PEACEFUL SUMMIT, Security support for the 2006 NATO Riga Summit," Freedom Anatomy, Erişim Tarihi: Ağustos 12, 2021, <http://www.freedomanatomy.com/en/missioni/peaceful-summit/>.

¹³³¹ "Warsaw Summit Communiqué Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Warsaw 8-9 July 2016," NATO/OTAN, Son Güncelleme: Mart 29, 2017, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm#oe.

istihbaratın askeri müdahale gerektirdiği durumlarda hızlı yanıt vererek deniz güvenliğini sağlamasıdır.¹³³² NATO açısından SGO'nun gerçekleştirilme nedeni ve gerekliliği Batı Avrupa'nın petrol ve gaz tüketiminin yaklaşık yüzde 65'inin Akdeniz'den geçmesi ve küresel ekonomi açısından önemi olarak açıklanmaktadır. SGO'da NATO'nun deniz güvenliği ile enerji güvenliği arasında doğrudan ve doğrusal olarak bağlantı kurduğu sonucu çıkmaktadır.¹³³³ Mart 2011'de kabul edilen NATO Denizcilik Stratejisi caydırıcılık ve kolektif savunma, kriz yönetimi, işbirliğine dayalı güvenlik ve deniz güvenliğinin sağlanması olarak dört farklı alanda deniz operasyonlarının gerçekleştirilmesini öngörmektedir. Beş farklı genel deniz güvenliği görevi sıralanmıştır. İlki kritik enerji altyapısının ve deniz iletişim hatlarının korunması da kapsayan enerji güvenliğini sağlanmasıdır. İkinci görevi NATO deniz kuvvetlerinin KİS nakliyesini ve konuşlandırılmasını engelleme de dahil denizdeki yasaklama görevlerinin tamamını üstlenmesidir. Üçüncüsü NATO deniz kuvvetleri seyrüsefer özgürlüğünün korunmasını sağlamak iken dördüncüsü gözetleme, istihbarat toplama amaçlı devriye görevi yürütmektir. Son strateji KAK onayıyla NATO bölgesi içinde veya dışında spesifik bir konuda deniz güvenliği sağlamak olarak ifade edilmiştir.¹³³⁴ SGO ile söz konusu stratejiyle NATO deniz kuvvetlerine verilen deniz güvenliğinin sağlanması görevi tamamen ilk kez operasyonel hale gelmiştir.¹³³⁵

SGO iki ayda bir ve yılda toplam altı hafta olmak üzere dönüşümlü olarak kesintisiz üç hafta boyunca süren devriyeler yürütülmektedir. Tüm yıl boyunca denizde kalıcı bir gemi mevcudiyeti bulunmamakla birlikte Müttefik Deniz Kuvvetleri Komutanlığı (MARCOM) bilgi ağı aracılığıyla yıl boyunca deniz durumsal farkındalığı sürdürülmektedir. Ayrıca SGO, AB'nin Orta Akdeniz'deki Sophia Operasyonunu bilgi paylaşımı ve lojistik olarak desteklemiştir. Yasadışı mülteci akışını durdurmak amacıyla NATO gemileri Şubat 2016'dan beri Yunanistan ve Türkiye ile AB Frontex ile işbirliği

¹³³² Margriet Drent, "Militarising Migration ? EU and NATO Involvement at the European Border," *Clingendael Spectator* 72, no. 4 (2018): 6, Erişim Tarihi: Ağustos 14, 2021, https://spectator.clingendael.org/pub/2018/4/_pdf/CS-2018-4-drent.pdf.

¹³³³ Arif Bağbaşıoğlu, "NATO'nun Deniz Güvenliği Algısı: Süreklilik ve Değişim," *Güvenlik Bilimleri Dergisi* 10, no.1 (2021): 65, doi:10.28956/gbd.843006

¹³³⁴ "Alliance Maritime Strategy," NATO/OTAN, Son Güncelleme: Temmuz 17, 2011, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_75615.htm.

¹³³⁵ Alessandra Giada Dibenedetto, "Implementing the Alliance Maritime Strategy in the Mediterranean: NATO's Operation Sea Guardian," (Research Paper, NATO Defense College Research Division, 2016), 2, Erişim Tarihi: Ağustos 14, 2021, <http://www.jstor.org/stable/resrep10237>.

yaparak Ege'deki yasadışı geçişlerin keşif, izlenmesi ve gözetimini yürüterek bilgi paylaşımında bulunmaktadır.¹³³⁶ Günümüzde de devam eden alan dışı SGO, deniz güvenliğini sağlama, deniz durumsal farkındalığı ve terörle mücadele görevleri gerçekleştirmiştir. KAK'ın talebi ve onayına bağlı kılınan seyrüsefer özgürlüğü, deniz yasaklarını uygulama, KİS'lerin yayılmasıyla engelleme ve kritik altyapıyı koruma görevlerini SGO henüz üstlenmemiştir. SGO, İngiltere'de Northwood üssündeki MARCOM'un operasyonel komutası altındadır.¹³³⁷ SGO'nun dört farklı probleme sahip olması operasyonun etkisini ve verimin zayıflatmaktadır. Bunlardan ilki OSG'nin daimi askeri kuvvetlerinin olmaması ve bu kuvvetlerin NATO üyelerinin rızasıyla ve dönüşümlü olarak sağlanmasıdır.¹³³⁸ SGO'nun ikinci sorunu NATO üyeleri arasındaki siyasi anlaşmazlıklara oldukça duyarlı olmasıdır. Fransa Libya üzerinde Türkiye ile yaşadığı siyasi anlaşmazlığı bahane ederek 2020'de SGO'dan çekilmiştir. Türkiye'yi Libya silah ambargosunu delmekle suçlayan Fransa Courbert savaş gemisini Türk savaş gemilerince hedef alındığını iddia etmiştir. İttifak içi çatlak doğrudan SGO'nun güvenilirliğini zedelemiştir.¹³³⁹ SGO'nun üçüncü sorunu üç görevin aktif olmaması nedeniyle operasyonun verimli ve daha etkili şekilde kullanılamamasıdır. SGO'nun KİS yayılımını, terörist akışını engellemek ve seyrüsefer özgürlüğünü koruma işlevlerini kullanmayarak bilgi paylaşımı ve kuvvetlerin eğitime odaklanmaktadır. SGO'nun dördüncü problemi ise askeri güç kullanımı yetkisinin olmamasıdır. AEO'nun aksine 5. Madde dışı dizayn edilen doğası SGO'yu silahlı bir saldırıya askeri yanıt verme yetkisi veren yasal yetkiden yoksun bırakmaktadır. Bu nedenle Akdeniz'de silah ve insan akışını aktif olarak engelleyebilecek ve algılanan tehditlere karşı güç kullanımına daha fazla izin verebilecek düzeyde yetkilendirilmelidir. "Destekleyici" pozisyonundan aktif pozisyona geçebilmesi amacıyla spesifik operasyonlar için askeri kuvvetlerin konuşlandırılması ve güç kullanma yetkisiyle donatılması gereklidir.¹³⁴⁰ SGO KAK kısıtlamaları, operasyonun

¹³³⁶ "NATO's maritime activities," NATO/OTAN, Son Güncelleme: Mayıs 17, 2021, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_70759.htm.

¹³³⁷ "Operation Sea Guardian," NATO/OTAN, Son Güncelleme: Mayıs 17, 2021, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_136233.htm.

¹³³⁸ Colin Barnard, "Improve NATO's Black Sea Maritime Posture Through Operation Sea Guardian," Center for International Maritime Security (CIMSEC), Mayıs 12, 2021, <https://cimsec.org/improve-natos-black-sea-maritime-posture-through-operation-sea-guardian/>.

¹³³⁹ "Libya crisis: France suspends Nato mission role amid Turkey row," BBC, July 2, 2020, Erişim Tarihi: Eylül 2, 2021, <https://www.bbc.com/news/world-europe-53262725>.

¹³⁴⁰ Arjun Singh, "A Terrorist's Tempest: The Challenge Of Operation Sea Guardian," NATO Association Of Canada, March 8, 2021, <https://natoassociation.ca/a-terrorists-tempest-the-challenge-of-operation-sea-guardian/>.

yılın tamamında gerçekleştirilmemesi, askeri kuvvet kullanma yetkisine sahip olmaması gibi ciddi dizayn sorunlarına sahiptir. SGO üzerindeki KAK kısıtlamaları kalkmadığı ve güç kullanma yetkisi verilmediği sürece operasyonun istihbarat toplama ve durumsal farkındalık sağlama görevinden öteye geçemeyeceği söylenebilir. Ayrıca diğer operasyonlara kıyaslandığında SGO'nun NATO üyeleri arasında yaşanan dış politika uygulama ve eylemlerinin çatışmasına aşırı şekilde duyarlı olması operasyonun askeri başarısı, güvenilirliği ve etkisi üzerinde zaaf doğurmaktadır. KAK yetkisine bağlı kılınan ve bu yüzden gerçekleştirilemeyen üç görev alanı için yetki ve karar hakkı hava polisliğinde olduğu gibi doğrudan ACO'ya verilmelidir.

SONUÇ

Çalışmanın birinci bölümünde siyasi birimlerin askeri hizalanmalar kurma veya var olan katılma eğilimi güç arttırma, güvenliğini sağlama, çıkarlarını koruma, caydırıcılığı arttırma, hegemonya kurma ve tehdit algısının örtüşmesi nedenleriyle gerçekleşmiştir. Literatüründe ittifak kavramıyla eş anlamlı olarak kullanılmasına rağmen kapsamı, yapısı ve özneler arası ilişki bakımından hizalanma, antant, pakt, koalisyon ve kolektif güvenlik örgütlerinin farklı konseptler olduğu sonucuna varılmıştır. Dolayısıyla NATO bağlamında önem taşıyan kolektif güvenlik örgütleri ile ittifak kavramının aynı olmadığı ve NATO'nun ittifak konseptine dahil edilemeyeceği sonucuna ulaşılmıştır. İki kavramın ayırımında belirleyici olan temel kıstasın kurumsallaşma ve tüzel kişilik olduğu hipotezi kurulmuştur. İki konseptin farklı nitelikler taşımasının aksine özneler arası ilişki bakımında ittifaklar dahil askeri hizalanmaların dengeleme, peşine takılma, bedavacılık, sınırlayıcı-önlem alıcı ve bağlayıcı olarak beş ortak çeşidi olduğu sonucuna varılmıştır.

Çalışmada Soğuk Savaş sonrası dönemde Neo-Liberal Kurumsalcılık, Eleştirel Teori ve Sosyal İnşacı teorilerin belirgin konu bazında NATO dahil kolektif güvenlik örgütlerini açıklama kabiliyeti en yüksek teoriler olduğu sonucuna varılmıştır. Açıklama yeteneklerin konu bazında olması tek bir teorinin kolektif güvenlik örgütleri hakkında her türlü sorun ve konuyu açıklamasını engelleyerek bütüncül bir teorik taklaşımın ortaya çıkmasını engellemektedir. Neo-Liberal Kurumsalcılığın savunduğu iki argüman NATO'nun içinde bulunduğu durumla bire bir örtüşmektedir. Bunlardan ilki yaşanan NATO içi krize açıklama getirmesidir. Kurumsalcılığa göre eğer üye ülkelerin dış politika çıkarları çatışmıyorsa, üye sayısı fazlaysa, örgütün geleceğine ve rolüne dair konsensüs yoksa örgüt içi işbirliği zayıflar ve örgüt işlevini yerine getiremeyerek iç kriz yaşar. İkinci olarak Neo-Liberal Kurumsalcılık kolektif güvenlik örgütlerinin rejimler üretebileceği argümanı NATO'nun rejim yaratma yönünü açıklama gücünü arttırmaktadır. NATO'nun yarattığı rejimlere farklı örnekler gösterilebilir. Bunlardan ilki Avrupa-Atlantik bölgesinde güvenliğine yönelik kolektif savunma garantisidir. İkinci olarak Doğu Akdeniz'de Türkiye-Yunanistan arasındaki gerilimin çatışmaya dönüşmesini engellemek için NATO irtibat hattı kurulması bir rejimdir. OAN çağrı işareti ve NATO askeri teknolojisi ve mühimmatlarının RF'ye satışını yasak olması diğer rejimler olarak sıralanabilir. Eleştirel ve Sosyal İnşacı teorilerin argümanları ise NATO'nun kimlik ve

coğrafi alanının dönüşümüne bire bir uyduğu gibi kriz yönetim misyonunun geçirdiği evrime de uyumlu görülmektedir. Eleştirel teorinin savunduğu kolektif güvenlik örgütlerine üye olan devletlerin yeni kimlikler inşa ederek kurum üyeliğiyle dönüşebildiği argümanı NATO'nun Soğuk Savaş sonrası genişlemesini açıklık getirmiştir. Bu kapsamda Eski SSCB uydusu doğu ve merkezi Avrupa ülkeleri NATO üyeliği sayesinde kapitalist ekonomik düzene ve demokratik siyasi sisteme geçiş yapmıştır. Eleştirel teorinin birey güvenliği için insani güvenlik ve rejim değişikliğine izin veren koruma sorumluluğu gibi argümanlarla NATO'nun Bosna Hersek, Kosova ve Libya müdahalelerine analiz kabiliyeti getirmesidir. Sosyal İnşacılık güvenlik ve tehditlerin verili olmadığı ve inşa edildiği görüşü de NATO'nun yeni nesil güvenlik tehditlerine yönelik algısını açıklığa kavuşturmaktadır. Sosyal İnşacılık kolektif güvenlik örgütlerinin birden fazla kimliğe ve çıkara sahip olduğunu argümanı NATO'nun Soğuk Savaş sonrası dönemde kolektif savunma kimliğine kriz yönetimi kimliği ve geleneksel askeri tehditlerle sınırlı olan çıkar skalasına yeni nesil tehditlerle mücadeleyi eklemesini açıklamaktadır.

Çalışmanın ikinci bölümünde Soğuk Savaş sonrası NATO'nun dönüşümü konusunda üç farklı sonuca ulaşılmıştır. Bunlardan ilki üye ülkelerin direnç göstermesi nedeniyle siyasi kurumsal yapı ile askeri kurumsal yapının farklı seviyelerde dönüşüm geçirmesidir. Sivil siyasi yapıyla kıyaslandığında askeri kurumsal yapı çok köklü, radikal ve büyük dönüşümler yaşamıştır. İkinci olarak iki başlı dizayn edilen her iki kurumsal yapıdaki organların farklı düzeyde dönüşüm geçirmesidir. Soğuk Savaş sonrası dönemde siyasi kurumsal yapıda kendi yetki ve gücünü sınırlamak istemeyen NATO üyesi devletler KAK'ın dönüşümüne direnç göstermiştir. Bunun yanında KAK vasıtasıyla NATO üyesi devletler SPK gibi bazı komiteleri lağvederek yetkilerini kendinde toplayarak ve gücünü daha da arttırmak istemiştir. Ayrıca NATO üyeleri Genel Sekreterlik mekanının güç ve yetki kazanmasına da direnç göstermişlerdir. Siyasi organlarda yaşanan dönüşümdeki dengesizliğe benzer şekilde Askeri Komite ve Komutanlıkların dönüşümünde farklı seviyelerde gerçekleşmiştir. Askeri Komite'nin yetkileri KAK'a benzer şekilde korunma eğiliminde olmuştur. Soğuk Savaş sonrası dönemde Askeri Komite korunurken komutanlıkların yapıları ve nitelikleri dönüşüm geçirmiştir. ACO ve ACT olarak iki yeni komutanlıktan oluşan yeni komuta yapısı 2002'de büyük dönüşüm geçirmiş 2011'de ise nihai şeklini almıştır. ACE ve ACLANT birleştirilerek ACO kurulmuştur. Bütün askeri

operasyonlar ve uygulama görevleri ACO'ya verilirken ACT ise Soğuk Savaş sonrası değişen güvenlik ortamına uyum sağlaması ve adaptasyondan sorumlu kılınmıştır. Üçüncü olarak NATO siyasi ve askeri kurumsal yapısı ve kimlik dönüşümünü tamamlamadığı ve örgütün varlığını devam ettirdiği sürece de iki alanda dönüşümün devam edeceği sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmada NATO coğrafi dönüşümünü tamamlamadığı sonucuna varılmıştır. Coğrafi dönüşümünü tamamlamasında RF faktörünün yanında aday olabilecek ülkelerin sahip olduğu çeşitli sorunlar da etkili olmuştur. Bu yüzden genişleme sürecinde ulaşabileceği nihai sınırlara ulaşmıştır. NATO'nun Soğuk Savaş sonrası dönemde genişlemesi örgütü sınırlı üyeliğe sahip etkili bir askeri ittifaktan küresel boyutlu ancak belirsiz işleve ve etkinliğe sahip bir varlığa dönüştürmüştür.

Çalışmada NATO Stratejik Konseptlerinin NATO'nun kimlik dönüşümünü doğrudan yansıttığı hipotezinden yola çıkılarak şu sonuçlara ulaşılmıştır. 1949-1990 arası dönemde kolektif savunma kimliğiyle dizayn edilmiş NATO, 1991-2014 arası dönemde kimlik tanımlamasında kolektif savunma ikinci plana atılarak kriz yönetimine odaklanmıştır. Soğuk Savaş sonrası dönemde SSCB'nin dağılması sonrası varlık gerekçesi ve dolayısıyla kolektif savunma kimliği sorgulanan NATO varlığını sona erdirmek yerine günümüzde de devam eden büyük bir kimlik evrimi sürecine girmiştir. Bu evrimi hem 30 yeni üyeyi alarak coğrafi bağlamını bölgeselden daha küresele genişleterek hem de Kriz yönetim kimliği edinerek sağlamıştır. Üyeleri birarada tutacak yeni rol geliştiren NATO'nun yeni kimliğide büyük evrim geçirmiştir. Kriz yönetim misyonuna ilişkin 1991, 1999 ve 2010 Stratejik Konseptleri kriz yönetimi misyonunda ki dönüşümü yansıtmaktadır. 1991 Stratejik Konseptiyle ilk kez yalnızca kendi sorumluluk bölgesi için sadece askeri yöntemle kriz yönetimi misyonu üstlenilirken 1999 Stratejik Konseptiyle alan dışı askeri müdahale sorunu çözülerek kriz yönetimi temel güvenlik görevleri arasında sayılmıştır. 2010 Stratejik Konseptinde ise kriz yönetiminin sadece NATO'nun askeri müdahalesiyle yürütülemeyeceği gerçeğini kabullenen örgüt boyut, yöntem ve aktör bakımından çoğul bir kriz yönetimi yaklaşımını kabul edilmiştir. 2014-2022 arası dönemde RF'nin revizyonist politikaları nedeniyle Soğuk Savaş ayarlarına kolektif savunma görevi olan asli kimliğine geri dönmüştür.

2001-2022 arası dönemde NATO'ya müttefikler arası iç uyumun, dayanışmanın ve siyasi iş birliğinin zayıflaması olarak tanımlanabilecek örgüt içi kriz damga vurmuştur. Ortak

tehdit algısındaki zayıflık ile NATO'nun geleceği ve üstleneceği role ilişkin NATO üyeleri arasında görüş birliği olmaması NATO'yu kimlik bunalımına dayalı krize sokmuştur. Örgütün geleceğine ilişkin küreselciler, Madde 5'çiler ve Statükocular olarak üç farklı devlet grubunun olması NATO'nun kimlik krizini kronik yapısal bir krize dönüştürmüştür. Üye ülkelerin dış politika çıkarlarını ve eylemlerinin artan seviyede çatışması NATO içi krizin asli sebebi olduğu sonucuna varılmıştır. Bu kriz 2019-2022 arasında gizlenemez hale gelmiş bu nedenle örgütün kimliğini, rolünü tanımlayacak ve siyasi rolünü güçlendirecek yeni bir konsept belirlenmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu amaçla 2021'de kabul edilen 2030 Raporuyla yeni bir stratejik konseptin hazırlanması kararı alınmıştır.

2001'de tek bir yapı altında birleşen kriz yönetimi ilk kez 2005'te operasyonel hale gelmiştir. Uyarı ve ikaz, değerlendirme ile mukabele seçeneklerinin geliştirilmesi, planlama, uygulama ve geçiş olarak altı aşamadan oluşan NATO Kriz Yönetim Süreci'nin en büyük zaafı her aşamanın KAK'ın yetkisi ve kontrolü altında tutulmasıdır. 30 üyenin onayının ani ve acil bir kriz anında alınamaması kriz yönetim sürecinin harekete geçirilememesine neden olmaktadır. Bu yüzden kriz yönetim sürecinde Genel Sekretere daha fazla yetki ve güç verilmelidir. KAK ve Askeri Komite'yi kriz yönetiminde destekleyen kriz yönetim teşkilatı CCOMC, SITCEN, NIFC, NIWS, EADRCC ve Sivil Acil Durum Planlaması düzenlemelerinden oluşmaktadır. Kriz yönetim operasyonlarının her aşamasında KAK tam siyasi kontrole ve yetkiye sahipken askeri düzeyde kriz yönetimi karar verme ve uygulaması ise ACO ve onun başında olduğu CCOMC'ye verilmiştir. SITCEN, NATO organlarını krizlere karşı uyarma ve bilgilendirme rolünderken askeri istihbarat sağlamada NIFC, sivil istihbarat sağlamada NIWS devreye girmektedir. Doğal afet ve salgın yönetiminde EADRCC devreye sokulurken Sivil Acil Durum Planlaması düzenlemeleriyle krizlere karşı üye ülkelerin dayanıklılığı arttırılmaktadır. Bu yapı NATO'ya her krize uyarlanabilir esnek ve melez tehditlere karşı melez araçlarla hızlı müdahale edilebilir bir yapı sunsa da bazı sorunlara sahiptir. Bunlardan ilki siyasi irade eksikliğidir. Özellikle kriz yönetim aracı NRF'nin harekete geçebilmesi için 30 üyenin onayının gerekmesi kriz yönetiminde zamanında harekete geçebilme yeteneği ve imkanını kısıtlamaktadır. İkinci olarak NRF'nin daimi askeri varlıkların olmaması üye ülkelerin vermek istediği ve taahhüt ettiği düzeyle sınırlı olmasının yapısal bir sorun olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca Covid 19 salgını

NRF'nin yeterli ve daimi sivil araçlara ve malzemelere sahip olmadığını da göstermiştir. Bu herhangi bir krize doğru araçlarla etkili müdahaleyi kısıtlamaktadır. NATO kriz yönetim aracı olan NRF'nin dört farklı dönüşüm geçirerek bugünkü şeklini almasına rağmen bu evrimin yeterli olmadığı ve yeni bir revizyonun gerekli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. NRF'nin 1960-2002 arası faaliyet gösteren AMF konvansiyonel saldırıya yönelik kolektif savunma nitelikli kriz yönetim operasyonları için dizayn edilmiş 2004'te yeni nesil tehditlere yönelik kriz yönetim operasyonlarında hızlı hareket edebilecek şekilde dizayn edilen NRF'ye dönüşmüştür. 2014'te RF'nin revizyonist askeri eylemlerinin etkisiyle NRF yapısı komuta ve kontrol merkezi olan iki konuşlanabilir Müşterek Kuvvet Karargahı, VJTF, IFFG, NFIU, Daimi Denizcilik Grupları, Daimi Mayın Önleme Grupları, SOF ve KBRN Savunma Görev Gücü'nden oluşan sekiz katmanlı bir şemsiye yapıya dönüşmüştür. 2016'da ise NRF çatısında EFP'ler yaratılarak VJTF'nin açıkları kapatılmıştır.

Soğuk Savaş döneminde sınırlı üyeliğe, belirgin kimliğe ve ortak tehdit algısına sahip NATO, Avrupa-Atlantik merkezli bölgesel kolektif savunma örgütüydü. Soğuk Savaş sonrası dönemde yeni üye sayısının artması ve küresel düzeyde kriz yönetim misyonu ilan etmesiyle belirsiz etkiye ve işleve sahip küresel güvenlik örgütüne dönüşmüştür. Çünkü NATO için 2010 Stratejik Konsepti ile ilan edilen küresel kriz yönetimi ideali uygulamada gerçekleştirememiştir. Günümüzde dünyanın pek çok bölgesinde iç savaş ve etnik temizlik yaşanmasına rağmen örgütün yalnızca bunlardan bazılarına askeri müdahalede bulunması bu iddiayı desteklemektedir. Herhangi bir kriz yönetim operasyonu kararının sadece bütün NATO üyelerinin ulusal çıkarlarının birbiriyle örtüşmesi durumunda oybirliğiyle alınması NATO askeri müdahalelerinin küresel güvenlik amacıyla değil siyasi çıkarlar uzlaştığında yapılabildiği sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Bu kaspamda NATO'da askeri müdahale kararlarının alınmasındaki farklılıkların nedeni NATO'nun kurumsal dizaynından kaynaklandığı sonucunu ortaya çıkmaktadır.

NATO'nun bütün kriz yönetim operasyonları incelenmiş ancak değişkenlerin ve operasyon sayısının fazlalığı nedeniyle En Farklı Sistemler Tasarımı sadece altı ülkeyle sınırlandırılmıştır. NATO kriz yönetim operasyonlarından Irak, Afganistan, Bosna Hersek, Kosova, Libya ve Kuzey Makedonya vakalarına yönelik gerçekleştirilen En Farklı Sistemler Tasarımı sonucunda devlet içi istikrar ve güvenliği sağlama nedeninin

(bağımsız değişkeni) KAK'ın kriz yönetimi kararı çıkmasında belirleyici olduğu sonucuna varılmıştır. Bu kapsamda devlet içi istikrar ve güvenliği sağlama bağımsız değişkeni NATO'nun kriz yönetimi operasyonu sonucunun ortaya çıkmasında etkilidir.

5. Madde NATO tarihinde ilk kez terör saldırı için işletilmiş hava operasyonu olan ve AWACS'ların kullanıldığı Kartal Yardımı Operasyonunda kullanılmıştır. Aynı amaçla Akdeniz'de AWACS uçakları ve daimi deniz kuvvetleriyle gerçekleştirilen melez operasyon olarak nitelenebilecek ve 2001-2016 arası dönemde faaliyet gösteren Aktif Çaba Operasyonu gerçekleştirilmiştir. Söz konusu iki operasyonun terör saldırılarına uzun süredir maruz kalan Türkiye gibi NATO üyeleri için değilde ABD söz konusu olduğunda işletilmesi NATO içinde üyelerin tamamının aynı koruma şemsiyesinden faydalanmadığı sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Bu kapsamda terörle mücadele konusunda yaşanan çifte standart örgütün kolektif savunma kimliğinin inandırıcılığına ve üye ülkelerin birbirine olan güvenine zarar vermektedir. Diğer bir sorun düşman devletten kaynaklı konvansiyonel saldırıya yönelik dizayn edilen kolektif savunmanın soğuk savaş sonrası adaptasyonu ile ilişkilidir. Hangi yeni nesil tehditlerin kolektif savunma kapsamında olduğu veya olmadığı yanında söz konusu savunma şeklinin bütün üyelere eşit şekilde sunulup sunulmadığı da tartışmalıdır.

2016'da Aktif Çaba Operasyonu'nun yerini 5. Madde dışı ve terörle mücadele niteliğinde olmayan ve Avrupa'nın enerji güvenliğini sağlamak nedeniyle gerçekleştirilen SGO almıştır. SGO daimi deniz kuvvetlerinin olmaması, NATO üyeleri arasındaki siyasi krizlere duyarlı olması, askeri kuvvet kullanma yetkisinin olmaması ve deniz yasaklarını uygulama, kritik altyapıyı ve seyrüsefer özgürlüğünü koruma görevlerinin üstlenmemesi nedenleriyle büyük operasyonel kusurlara sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. SGO üzerindeki KAK kısıtlamaları kalkmadığı ve güç kullanma yetkisi verilmediği sürece operasyonun başarılı ve etkili olamayacağı sonucuna varılmıştır.

NATO'nun Bosna Hersek'te kriz yönetimi ise örgüt imajının korunması, insani müdahale ve devlet içi istikrar ve güvenliği sağlama gibi nedenlerle gerçekleştirilmiştir. NATO 1992-1994 arası dönemde BM onayı gerektiren Çifte Anahtar engeline takılmış NATO BM'nin müdahaleyi engellemesi nedeniyle bu dönemde sınırlı ve etkisi zayıf hava bombardımanları ve deniz izleme operasyonları yapmıştır. NATO 1995'te DFO hava bombardımanı ile zorlayıcı askeri müdahalede bulunmuş OJE ile Aralık 1995'te IFOR'un

kurulmasıyla Dayton Antlaşması'nın askeri yönlerini uygulamış ve 1996-2004 arası dönemde de SFOR'la istikrar sağlama rolüne geçmiştir. Kosova'da kriz yönetimi ise 1999'da Sırbistan ve Kosova'daki Sırp güçlerine yönelik AFO hava bombardımanıyla barışa zorlayıcı askeri müdahale olarak gerçekleşmiştir. Kosovalı Arnavutları korumak amacıyla insani müdahale ve devlet içi istikrar ve güvenliği sağlama gibi nedenlerle yapılsa da BMGK izni alınmadan gerçekleştirilmesi, Arnavutları koruyamaması ve askeri operasyonel kusurları nedeniyle büyük sorunlara sahip olduğu sonucuna varılmıştır. AFO barışa zorlama niteliğindeyken NATO, 1999'da OJG ile KFOR'un bölgeye girmesiyle barış inşa edici ve barışı koruma niteliğinde rol almıştır. Günümüzde de görevini sürdüren KFOR'un bölgedeki varlığı yeni bir iç savaşın çıkmaması bağlamında hayati olmakla birlikte ülkedeki etnik Sırp azınlıkların Kosova yönetimine karşı ayrılıkçı faaliyetlerinin dönem dönem çatışmaya dönüşmesi nedeniyle barış inşa sürecini tamamlayamamıştır.

Kosova'ya benzer şekilde Kuzey Makedonya'da NATO kriz yönetim operasyonunun gerçekleştirilme asli nedeni devlet içi istikrar ve güvenliği sağlamadır. NATO kriz yönetimi önceki kriz yönetim operasyonlarının aksine NATO Özel Temsilcisi Peter Feithow'un diplomatik çabalarıyla başlamış 2001 iç savaşında rol oynayan NLA ülkeye zorlayıcı müdahale yapılmadan (hava operasyonu) ikna edilmiştir. Ohri Antlaşması sonrası Temel Hasat, Sarı Tilki ve Müttefik Uyum Operasyonları gerçekleştirilmiştir. Ohri Antlaşması'nın askeri yönlerinin uygulanması için Temel Hasat Operasyonu ile NLA silahsızlandırılması ve terhisi sağlanmış Sarı Tilki Operasyonu ile bu antlaşmanın uygulanmasını denetleyen siyasilere koruma desteği verilmiştir. Müttefik Uyum Operasyonu ile istikrar sağlama ve Kuzey Makedonya'nın güvenlik güçleri inşasına yardım edilmiştir.

Kuzey Makedonya'ya benzer şekilde NATO'nun Afganistan'da kriz yönetimi operasyonu gerçekleştirmesinde devlet içi istikrar ve güvenliği sağlama nedeni belirleyici olmuştur. Ancak Kuzey Makedonya'da ki başarının aksine Afganistan'da kriz yönetimi örgütün tarihinde yaşadığı en büyük başarısızlık olarak geçmiştir. NATO'nun Afganistan'da kriz yönetimi yanlış devlet dizaynı ile güvenlik sektörü inşası, Pakistan faktörünün, ülkenin etnik yapısının ve kabile/aşiret kültürünün göz ardı edilmesi, sivil yönetimin iradesizliği, siyasi kurumların halk nezdinde meşruiyetinin sağlanamaması, savaş ağalarının hükümet tarafından desteklenmemesi, savaş ağalarının ulusal ordu-Taliban tarafından komployla saf dışı bırakılması gibi farklı nedenlerden dolayı ISAF ve

RMS misyonları Taliban'la savaşta başarısız olmuştur. Zorlayıcı askeri müdahalede rol almayan NATO, Afganistan'a 2003-2014 arası dönemde ISAF ile Afgan ulusal güvenlik güçlerinin inşa edilmesi bağlamında devlet inşa süreci evresiyle dahil olmuştur. Ancak askeri yolla Taliban'ın yok edilememiş olması nedeniyle 2015-2021 arası dönemde NATO savaş dışı devlet inşası ve NATO'nun geri çekilmesini içeren RSM'yi yürütmüştür. NATO'nun Afganistan'ı terk etmesi sonrası sadece 10 günde Taliban NATO destekli kurulmuş Afgan devletinin direnişi olmadan ele geçirmiştir. NATO çekilmesi sonrası Taliban karşısında Afgan ulusal hükümeti ve güvenlik güçlerinin çökmesi yani devlet inşasının başarısızlığı örgütün imajını zedelediği, NATO içi siyasi bölünme daha da belirgin hale geldiği ve oluşan güç boşluğunu Çin ve RF gibi aktörlerin doldurması olasılığı arttırdığı sonucuna varılmıştır.

NATO 2011'de Libya'da başlayan iç savaşta ilk kez doğrudan rejim değişimine yönelik zorlayıcı askeri müdahalede bulunmuştur. NATO'nun müdahalesi sivil muhaliflerin ve halkın korunması bağlamında koruma sorumluluğu, devlet içi istikrar ve güvenliği sağlamak, Libya enerji kaynaklarının paylaşımı, jeopolitik ön alma gibi (bağımsız değişkenlerle) nedenlerle gerçekleştirildi. Ancak NATO'nun Libya'ya kriz yönetimi operasyonu gerçekleştirmesinde devlet içi istikrar ve güvenliği sağlama en etkili nedendir. Kriz boyunca Libya üzerinde NATO üyeleri arasında çelişkili politikalar ve fikir ayrılıkları damga vurmuştur. NATO'nun müdahale gerekçesi güvenlikle ilgili değil daha çok Fransa gibi bazı NATO üyelerinin ülkedeki siyasi ve ekonomik çıkarları ve bu tek taraflı çıkarlarla bağlı emellerin NATO'nun devreye sokularak kontrol altında tutulmasıyla ilgili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. NATO'nun ilk koruma sorumluluğu operasyonu örneği olmasına rağmen Birleşik Koruyucu Operasyonu silahlı muhalifleri koruma vererek Kaddafi rejimini devirme misyonu üstlenerek BMGK yetkisini aştığı sonucuna varılmıştır. NATO müdahalesi askeri olarak Kaddafi rejiminin devrilmesi bağlamında başarılı olmasına rağmen NATO'nun çatışma sonrası barış inşa ve devlet inşa sürecinde rol almaması nedeniyle kriz yönetimi başarısız olmuştur. Çünkü ülke yeni bir iç savaş sarmalına girmiştir.

2003'te ABD'nin Irak'ı işgal operasyonuna dahil olmayan NATO'nun Irak vakasına dahil olmasında devlet içi istikrar ve güvenliği sağlama nedeni belirleyici olmuştur. Bu kapsamda Irak devletinin güvenlik yapısının yeniden inşası bağlamında BMGK kararıyla savaş dışı iki eğitim misyonu üstlenmiştir. 2004-2011 arası görev yapan NTM-I ve

2018'den günümüze varlığını sürdüren NTM Irak güvenlik kurumlarının ve kuvvetlerinin yeniden inşa etmek amacıyla kurulmuştur. NATO Irak'taki eğitim misyonları olan NTM-I ve NTM'un savaş dışı niteliğini koruyarak kendini Irak'taki istikrarsızlık ve savaş sarmalına sokmamıştır. Ancak 2011 sonrası NTM-I'nın kurduğu Irak güvenlik güçlerinin DAESH karşısında dağılması ve DAESH'in ülkeyi parçalaması nedeniyle NTM-I misyonunun başarılı olduğunu söylemek mümkün değildir. NTM ise DAESH'le mücadelede NTM-I'ya kıyasla daha etkili olmasına rağmen başarısı DAESH ve benzeri terör örgütlerinin Irak'ta tekrar nüfuz kazanması ihtimalinde Irak güvenlik güçlerinin performansına bağlıdır.

2008'de Somali kıyılarına denk gelen Aden Körfezi, Afrika Boynuzu, Kızıldeniz'in girişi ve Süveyş Kanalı'ndaki korsanlık saldırıları uluslararası ticari ve enerji naklinine yönelik deniz taşımacılığını engellemesi NATO dahil uluslararası aktörleri bölgede operasyon yapmaya yöneltmiştir. NATO Somali'ye insani yardımları, uluslararası ticari ve enerji naklini engellemesi, korsanlık faaliyetlerinin bölgedeki başarısız devletlerde ki çatışmaları etkileme veya tetikleme potansiyeli gibi farklı nedenlerden dolayı gerçekleşmiştir. Söz konusu bağımsız değişkenlerden küresel ticaret ve enerji naklini engellemesinin korsanlıkla mücadele operasyonunun gerçekleştirilmesinde asli belirleyici olduğu sonucuna varılmıştır. AB, ABD ve NATO'nun birbirinden ayrı üç farklı koalisyon operasyonu düzenlemesi NATO içi siyasi ayrılığı güçlendirmiştir. AB'nin NATO'dan ayrı operasyon yaparak NATO'ya paralel bir güvenlik yapılanmasına dönüşme çabaları ve ABD'nin NATO içerisinde göstermelik varlığı ve CTF-151 ile ayrı operasyon düzenlemesiyle NATO'nun birlik imajını zarar verdiği sonucuna ulaşılmıştır. NATO 2008'de Müttefik Sağlayıcı, 2009'da Müttefik Koruyucu ve 2009-2016 arası dönemde Okyanus Kalkanı olarak üç farklı deniz operasyonu gerçekleştirmiştir. ABD ve AB'nin NATO operasyonlarına katılmak yerine NATO'dan bağımsız ve ayrı operasyonlar gerçekleştirmesi NATO operasyonlarının daha verimli, etkili ve güçlü şekilde gerçekleştirilmesini engellediği sonucuna varılmıştır. AB ve ABD'nin ayrı operasyonlar düzenlemesi gücün bölünmesi bakımında bir bütün olarak NATO'nun operasyonlarında gücünü zayıflatmıştır.

60 yıllık tarihiyle en eski ve en başarılı görev misyonu olan NATO hava polisliği ise barış zamanında üye ülkelerin hava sahasını ihlallerden koruyarak kriz ortaya çıkmadan önlem almaktadır. Başarısının nedenlerinin her döneme ve her bölgeye uyarlanabilir şekilde

esnek yapısı, 7/24 esasına göre çalışan savaş uçaklarının olması ve ihlal durumlarında uçakları vurma yetkisini de içeren komuta ve kontrolünün KAK gibi siyasi kurumlar atlanarak doğrudan ACO'ya verilmesi olduğu sonucuna varılmıştır. KAK kontrolünde olmaması ve ACO yetkisine bırakılması ani ve acil kriz durumlarında örgüte etkili ve zamanında müdahale yeteneği sağlamaktadır. Uçak kaçırma, terör eylemleri, teknik hata veya arıza nedeniyle uçuş rotasından sapan sivil uçakları da takip etmenin yanında özellikle 2014 sonrası RF'nin saldırganlaşması sonucu NATO'nun zayıf kanadı Baltık bölgesinin korunması bakımından hayatidir. Hava polisliği İzlanda gibi hava kuvvetleri olmayan veya Batı Balkanlar ve Bulgaristan-Romanya gibi söz konusu kuvvetlerin zayıf olduğu NATO üyelerinin güvenlik açıklarını kapatmıştır. Ancak NATO'nun hava polisliği operasyonlarında NRF'ye benzer şekilde daimi NATO hava kuvvetlerinin olmaması bakımından zaafı olduğu sonucuna varılmıştır.

NATO doğal afetlerde yardım operasyonlarında NRF ile EADRCC'yi devreye sokulmuştur. NATO doğal afetlerde yalnızca kendi üyelerine değil İsrail, Pakistan ve İsveç gibi NATO üyesi olmayan ülkelere de yardım etmesi konu hakkında küresel vizyon sahibi olduğunu göstermektedir. İkinci olarak sadece doğal afetlerde değil kitlesel halk sağlığı için kritik sayılan İmmünoglobulin gibi maddelerin temininde de müdahale etmiştir. Üçüncü olarak NATO sadece afet bölgelerine insani yardım malzemelerinin hava ikmal kurarak lojistik destek sağlamamış aynı zamanda tıbbi destek, su, enerji ve ulaşım altyapılarının yenilenmesinde de rol oynamıştır. Bununla birlikte küresel ısınma ve iklim değişikliğiyle mücadele edilmediği sürece doğal afetlerinde daha fazla sayıda ve daha geniş bölgeyi etkileyeceği bilinmektedir. Bu nedenle NATO'nun küresel ısınma ve iklim değişikliği konusunda adaptasyon sağlaması ve aktif mücadele haritasını belirlemesi gerekmektedir. NATO adaptasyon ve aktif mücadele konusunda geç kaldığı sonucuna varılmıştır. Söz konusu adaptasyonla gelecekte küresel ısınma ve iklim değişikliğinin olumsuz sonuçlarını yönetmede NATO daha etkili bir aktöre dönüşecektir.

Aralık 2019'da Çin'de başlayan Covid 19 salgınına dünyaya benzer şekilde hazırlıksız yakalanan, hızlı tepki veremeyen ve düşük yoğunluklu mücadele yürüten NATO Mart 2020'de RAM sistemini ve Haziran 2020'de NATO Pandemi Müdahale Güven Fonu devreye sokarak ön alabilmiştir. Örgüt hem salgınla hem de RF'nin dezenformasyon faaliyetleriyle eş zamanlı mücadele etmiştir. Covid 19 salgınıyla mücadeleyi NATO SALIS, SAC, NSPA ve RAM'i EADRCC koordinasyonu vasıtasıyla kullanarak

gerçekleştirmektedir. NATO'nun RAM sistemi harekete geçirmede yaşadığı yaklaşık dört aylık gecikmenin yanında salgınlarla mücadeleye yönelik NATO Pandemi Müdahale Güven Fonu gibi yapılarının salgın öncesinde olmaması başarısız olmasında belirleyici olmuştur. Salgınla mücadelede başarısız olmasının nedenlerinin NATO'nun nakliye araçlarına ve tıbbi ekipman gibi daimi araçlara sahip olmaması, 30 üyeli KAK'ta karar alma zorluğu ve ABD'nin liderlik rolünün eksikliği olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca Covid 19 salgınının NATO'da var olan bazı sorunları daha da büyüteceği sonucuna varılmıştır. Bu sorunlar üye ülkelerin ekonomik kemer sıkma politikası nedeniyle NATO bütçesini kısılması, ekonomik gerekçelerle kritik alt yapı, enerji ve telekominkasyon şirketlerinin satılmasıyla üye ülkelerin dayanıklılığının zayıflaması ve yeni nesil tehditler ile kolektif savunma arasında tehdit dengesinin kurulamamasıdır. NATO'nun Covid 19 benzeri salgınlarla mücadele yeteneğinin artırılması ancak iki yoldan biriyle gerçekleştirilebilir. Bunlardan ilki NATO'nun NRF içerisinde KBRN Savunma Görev Gücü'ne bağlı tıbbi ekiplerin güçlendirilmesi yeterli olmayacaktır. Bu nedenle KBRN Savunma Görev Gücü hiyerarşisi altında salgınlara özel doktorlardan ve bilim adamlarından oluşan ve daimi araçlarla donatılan sivil özel bir ekibin kurulmasıdır. İkinci olarak benzer özelliklerde NRF çatısı altında ayrı bir kurum olarak Pandemi Savunma Görev Gücü'nün kurulmasıdır.

Kriz yönetim operasyonlarına deniz ve hava ikmali ekseninde lojistik destekle başlayan NATO-AU ilişkilerinin farklı sektörlerde işbirliğine yayıldığı sonucuna ulaşılmıştır. NATO, AU'nun askeri personelinin eğitilmesi, terörizmle mücadelede işbirliği ve Afrika Yedek Gücü'nün kurulması kapsamında AU'nun kurumsal yapısının dizayn edilmesinde rol almıştır. Kriz yönetimine kapsamlı ve küresel yaklaşımı benimseyen NATO'nun AU gibi bölgesel kolektif güvenlik örgütlerini desteklemesi bölgesel (Afrika kıtasında) düzeyde uluslararası barış ve güvenliği destekleyerek söz konusu istikrar ve güvenliği küresel düzeye yayılması anlayışına sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. NATO müttefiklerinin talep etmesi durumunda herkese açık sivil etkinliklerin korunması görevi ise diğer kriz yönetim operasyonlarına göre kriz ortaya çıkmadan önce gerçekleştirilmesi bakımından farklı niteliktedir. Barış döneminde yürütülen görev NRF'nin bazı unsurları ve hava polisliği misyonu ile eş zamanlı gerçekleştirilmesi bakımından esnek bir yapıya sahiptir. Misyonun NATO tarihinde 2004'te NATO Seçkin Oyunlar Operasyonu ile Yunanistan ve 2006'da Letonya'ya NATO Riga Zirvesi olarak iki örneği bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

- Abidin, Shazelina Z. "International Organizations." İçinde *International Relations*, Editör: Stephen McGlinchey, 71-78. Bristol-England: E-International Relations Publishing, 2017. Erişim Tarihi: Nisan 18, 2021. http://www.e-ir.info/wp-content/uploads/2016/11/EIR-Publications_International-Relations_Digital.pdf.
- Abts, Jan. "NATO's Very High Readiness Joint Task Force: Can the VJTF Give New Élan to the NATO Response Force?," Research Paper, NATO Defense College Research Division, 2015. Erişim Tarihi: Temmuz 7, 2021. <http://www.jstor.org/stable/resrep10398>.
- Abbott, Kenneth W., Robert O. Keohane, Andrew Moravcsik, Anne-Marie Slaughter, and Duncan Snidal. "The Concept of Legalization." *International Organization* 54, no. 3 (2000): 401-19. Erişim Tarihi: Nisan 18, 2021. <http://www.jstor.org/stable/2601339>.
- Abbott, Kenneth W., ve Duncan Snidal. "Why States Act through Formal International Organizations." *The Journal of Conflict Resolution* 42, no. 1 (1998): 3-32. Erişim Tarihi: Nisan 22, 2021. <http://www.jstor.org/stable/174551>.
- "ABD ile Taliban arasında barış anlaşması imzalandı." *Trt Haber*. Son Güncelleme: Şubat 29, 2020. <https://www.trthaber.com/haber/dunya/abd-ile-taliban-arasinda-baris-anlasmasi-imzalandi-463947.html>.
- Acet, Gül Seda. ve Fazlı Doğan, "11 Eylül Sonrası ABD-Afganistan İlişkileri: İstiladan İşbirliğine." *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi* 17, no. 33 (2017): 59-76. <https://doi.org/10.30976/susead.327644>.
- Açıkmeye, Sinem Akgül. ve Cihan Dizdaroğlu, *NATO-AB İlişkileri: İşbirliği ve Çatışma Dinamikleri*. Editör: Mustafa Aydın. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Kasım 2013.
- Adler, Emmanuel. "The Spread of Security Communities: Communities of Practice, Self-Restraint, and NATO's Post-Cold War Transformation." *European Journal of International Relations* 14, no. 2 (2008):195-230. Erişim Tarihi: Nisan 18, 2021. doi: 10.1177/1354066108089241.
- Adler, Emanuel. "Seizing the Middle Ground: Constructivism in World Politics." *European Journal of International Relations* 3, no. 3 (1997): 319-363. Erişim Tarihi: 20 Nisan 2020. doi: 10.1177/1354066197003003003.
- "Afganistan'daki Türk birlikleri artık NATO komutasında değil." *DW Türkçe*. Temmuz 16, 2021. Erişim Tarihi: Eylül16, 2021. <https://p.dw.com/p/3wabn>.
- Agius, Christine. "Sosyal İnşacılık." İçinde *Çağdaş Güvenlik Çalışmaları*, Editör: Allan Collins, Çeviren: Nasuh Uslu, 104-116. 3. Basımdan Çeviri. İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık, Eylül 2017.

- Agüera, M. “Air Power Paradox: NATO’s ‘Misuse’ of Military Force in Kosovo and its Consequences.” *Small Wars and Insurgencies* 12, no. 3 (2001): 115-135. doi:10.1080/714005404.
- Ağır, O. “Türkiye’de Askeri Darbeler Karşısında Siyaset Kurumunun Tutumu.” *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 15 (2018): 1-26.
- Akyeşilmen, Nezir. “Çatışma Yönetimi: Kavramsal ve Kuramsal Bir Analiz.” İçinde *Barişi Konuşmak: Teori ve Pratikte Çatışma Yönetimi*, Editör: Nezir Akyeşilmen, 18-44. 2. Baskı. Ankara: ODTÜ Yayıncılık, Ağustos 2014.
- Aktaş, Murat, editör. *Arap Baharı: Ortadoğu’da Demokrasi Arayışı ve Türkiye Modeli*. Ankara: Nobel Yayınları, Eylül 2012.
- Akıllı, Erman. “Ulusal Güç,” İçinde *Uluslararası İlişkilerin Temel Kavramları*, Editörler: Arif Behiç Özcan ve Yusuf Çınar, 131-160. 2. Baskı. Hükümdar Yayınları, Kasım 2015. Erişim Tarihi: Mayıs 12, 2021. <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e011xww&AN=2472478&lang=tr&site=ehost-live>.
- Aksu, Muharrem. ve Faruk Turhan, “Yeni Tehditler, Güvenliğin Genişleme Boyutları ve İnsani Güvenlik.” *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi* 4, no.2 (2012): 69-80.
- Akbulut, Hakan. “Istanbul Cooperative Initiative plus Iraq-A Brief Introduction.” *NATO, Cooperative Security, and the Middle East-Status and Prospects*. Vienna: OIIP-Austrian Institute for International Affairs, 2017. 6-7. Erişim Tarihi: Ağustos 7, 2021. <http://www.jstor.org/stable/resrep22271.5>.
- Aksoy, Sevilay Z. “Rejim Teorileri.” *Uluslararası İlişkiler Dergisi* 12, no. 46 (2015): 56-77.
- Akın, Fethullah. “İkinci Dünya Savaşı Sonrası Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye.” *İş ve Hayat Dergisi* 3, no. 5 (2017):119-135.
- Akgün, Sibel. “Kosova’da Yeniden Yapılandırma Çalışmaları Kapsamında Bugünkü Durum.” *Akademik Bakış* 5, no. 10 (2012): 249-268. Erişim Tarihi: Temmuz 20, 2021. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/73922>.
- Akdeniz, Hüsmen. “Değişen Güvenlik Konsepti ve Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması.” İçinde *Devlet Doğasının Değişimi: Güvenliğin Sınırları (Changing in State Nature: Boundaries of Security)*, Editör: Tolga Sakman, 63-80. İstanbul: TASAM Yayınları, 2017.
- Alganer, Yalçın. ve Müzeyyen Özlem Çetin, “Avrupa’da Birlik ve Bütünleşme Hareketleri.” *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi* 23, no. 2 (2007): 285-309.
- Alişoğlu, Batuhan. “Soğuk Savaş Rekabetleri ve Satranç.” *ESOGÜ Tarih Dergisi* 3, no.2 (2020): 59-87.

- Ali, Tarık. “Savaşın Sonra.” *Evrenin Efendileri? NATO’nun Balkan Seferi*, Derleyen: Tarık Ali, Çeviren: Yavuz Alogan, 7-19. İstanbul: OM Yayınevi, 2001.
- Aldrich, Richard J., Rory Cormac, ve Michael S. Goodman. “The Berlin Blockade.” *İçinde Spying on the World: The Declassified Documents of the Joint Intelligence Committee, 1936-2013*, 156-67. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2014. Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021. <http://www.jstor.org/stable/10.3366/j.ctt1g09vm0.9>.
- Alca, Deniz. “Kim: Yeni Savaşlarda Asil Vekil Sorunu.” *Savunma Bilimleri Dergisi* 19, no. 37 (2020): 25-48.
- Altınay, Ayşenur. “Sanayi Devriminden 1990’lara Dünyadaki Finansal Yapının Gelişimi ve Bretton Woods Kurumlarının Ortaya Çıkış Süreci.” *Bankacılık ve Sermaye Piyasası Araştırmaları Dergisi-BSPAD* 2, no.5 (2018): 1-18.
- Alkın, Kerem ve Can Fuat Gürlehel, “Dünya Ekonomisine Yönelik Global Tehditler: Dünyada Güvenlik ve Tehdit Kavramının Evrimi ve Global Güvenlik İçinde Ulusal Güvenlik Perspektifi.” *İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, no. 6 (2004): 9-34.
- Alkan, Nail. “ABD’nin Almanya Politikası.” *Avrasya Dosyası Dergisi* 6, no. 2 (2000): 54-67.
- Al-Turk, Akram. “Libya: From Revolt to State-Building.” *İçinde The Arab Awakening: America And The Transformation Of The Middle East*, Editörler: Kenneth M. Pollack, Akram Al-Turk, Pavel K. Baev, Michael S. Doran, Khaled Elgindy, Stephen R. Grand, Shadi Hamid, et al., 117-127. Washington, DC: Brookings Institution Press, 2011.
- Aras, Ufuk. *Kriz Yönetimi: Ulusal Ve Uluslararası Güvenlik*. Ankara: Trend Yayınevi, Ağustos 2017.
- Arpat, Recep Sait. *Acil Durum Ve Kriz Yönetimi (Emergency And Crisis Managment) NATO, AB, ABD, Birleşik Krallık Analizleri ve Türkiye Modeli*. Ankara: Gece Kitaplığı Yayınevi, Ocak 2016.
- Armaoğlu, Fahir. *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi:1914-1995*. 17. Baskı. İstanbul: Alkım Yayınevi, Ocak 2010.
- Armitage, Richard L. ve Joseph S. Nye JR., *CSIS Commission On Smart Power: A Smarter, More Secure America*. Washington D. C.: Center For Strategic And International Studies CSIS, 2007. Erişim Tarihi: Nisan 12, 2021. <https://carnegieendowment.org/files/csissmartpowerreport.pdf>.
- Arsovska, Jana. “Bosnia-Herzegovina: Where International Wars, Transnational Crime, and Shady Politics Meet.” *İçinde Conflict, Crime, and the State in Postcommunist Eurasia*, Editörler: Svante Cornell ve Michael Jonsson, 151-76. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2014. Erişim Tarihi: Temmuz 13, 2021. <http://www.jstor.org/stable/j.ctt5hjmcb.10>.

- Arends, J. Frederik M., “Homeros’dan Hobbes ve Ötesine: “Güvenlik” Kavramının Avrupa Geleneğindeki Boyutları.” *Uluslararası İlişkiler Dergisi* 6, no. 22 (2009): 3-33.
- Archer, Christon I., John R. Ferris, Holger H. Herwig ve Timothy H.E. Travers. *Dünya Savaş Tarihi*. Çeviren: Cem Demirkan. İstanbul: Tümm zamanlar Yayıncılık, Ekim 2006.
- Arı, Tayyar. *Uluslararası İlişkiler Teorileri Çatışma, Hegemonya, İş birliği*. 8. Baskı MKM Yayınevi, Nisan 2013.
- Aral, Berda. “Birleşmiş Milletler ve Uluslararası Eşitsizlik.” *SETA Analiz*, no.72 (2013): 7-26.
- Arıman, Orhan. *Zafersiz Barış ya da NATO*. Ankara: Ajans-Türk Matbaacılık Sanayi, 1978.
- Aras, Harun. “Soğuk Savaş Döneminden Günümüze Rusya’nın Nükleer Faaliyetleri ve Politikaları.” *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 10, no. 2 (2019): 14-23.
- Art, Robert J. “Creating a Disaster: NATO's Open Door Policy.” *Political Science Quarterly* 113, no. 3 (1998): 383-403. Erişim Tarihi: Mayıs 5, 2021. doi:10.2307/2658073.
- Audenaert, Didier. *Belgium Should Not Change Strategy on Her Contribution to NATO's Nuclear Role Sharing*. Bruxelles: Egmont Institute, 2020. Erişim Tarihi: Haziran 27, 2021. <http://www.jstor.org/stable/resrep28847.8>.
- Asal, Uğur Yasin. ve Furkan Terzi, “Rus Dış Politikasında Değişimin Felsefi Temelleri: NATO Genişlemesine Yönelik Baltıklar’da Bir İmparatorluk Tepkisi.” *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 19, no. 37 (2020): 619-633.
- Asmus, Ronald D. “Europe’s Eastern Promise: Rethinking NATO and EU Enlargement.” *Foreign Affairs* 87, no. 1 (2008): 95-106. Erişim Tarihi: Mayıs 8, 2021. <http://www.jstor.org/stable/20020270>.
- Aspaturian, Vernon V. “Soviet Aims in East Europe.” *Current History* 59, no. 350 (1970): 206-46. Erişim Tarihi: Eylül 2, 2021. <http://www.jstor.org/stable/45312369>.
- Aslan, Ömer. “ABD-Taliban anlaşması sonrası Afganistan’da barış sürecinin seyri.” AA. Nisan 3, 2020. Erişim Tarihi: Temmuz 23, 2021. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/abd-taliban-anlasmasi-sonrasi-afganistan-da-baris-surecinin-seyri/1790801>.
- Ataöv, T. *NATO And Turkey*. Publications Of The Faculty Of Political Science Of The University Of Ankara, no: 306, Ankara: Sevinç Basım Evi, 1970.
- Ateş, Davut. *Uluslararası Örgütler Devletlerin Örgütlenme Mantığı*. Bursa: Dora Yayınevi, 2012.

- Ateş, Elif. “Avrupa Birliği’nin Ortak Savunma Kimliğinde Almanya’nın Rolü.” İçinde *Yeni Dünya Ekonomi ve Güvenlik Mimarisi*, Editörler: Rüştü Salim Savaş Biçer ve Ahmet Yıldız, 153-167. Tasam Yayınları, Ekim 2020.
- Axelrod, Robert, ve Robert O. Keohane. “Achieving Cooperation under Anarchy: Strategies and Institutions.” *World Politics* 38, no.1 (1985): 226-54. Erişim Tarihi: Nisan 18, 2021. doi:10.2307/2010357.
- Ayhan, Halis. “Kosova’nın Bağımsızlığı Sürecinde Uluslararası Güçlerin ve Türkiye’nin Tutumu.” *Avrasya Etüdleri* 33, no.1 (2008): 113-134.
- Aydın, Mustafa. “Uluslararası İlişkilerin “Gerçekçi” Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği.” *Uluslararası İlişkiler* 1, no.1 (Bahar 2004): 33-60.
- Aydoğan, Bekir. ve Hakan Aydın, *Güç Kavramı, Kamu Diplomasisi ve Güvenlik*. Rapor no. 11-02. İstanbul: Ekopolitik Uluslararası İlişkiler Masası, Haziran 2011. Erişim Tarihi: Mayıs 12, 2021. file:///C:/Users/user/Downloads/Guc_kavrami_kamu_diplomasisi_ve_guvenlik.pdf.
- Aydın Aydın ve Emir Bakıncak, *Uluslararası Güç Dengesi ve İki Kutupluluk Arasında ki İlişki*.” *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 17, no. 1 (2016): 95-112.
- Aytekin, Emre. “ABD Ulusal Güvenlik Danışmanı Sullivan, Taliban’ın Kabil’i ele geçirmesinden Afgan ordusunu sorumlu tuttu.” AA. Ağustos 16, 2021. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abd-ulusal-guvenlik-danismani-sullivan-talibanin-kabili-ele-gecirmesinden-afgan-ordusunu-sorumlu-tuttu/2336912>.
- Aydoğan, Bekir. “PYD’nin ABD-Rusya Denklemindeki Tercihi.” *Ortadoğu Analiz Dergisi* 7, no. 71 (Kasım-Aralık 2015): 8-95.
- Babst, Stefanie. “Reinventing NATO’s Public Diplomacy,” Research Paper, NATO Defence College Research Division, 2008. <http://www.jstor.org/stable/resrep10424>.
- Baskıcı, Çiğdem. “Örgütsel Krizlerde Ağ Analizi.” İçinde *Krizi Yönetmek: Kaçınılmazı Anlamak*, Editörler: F. Senem Güngör ve Kıvılcım Romya Bilgin, 15-38. Ankara: Gazi Kitabevi, Şubat 2020.
- Barnett, Michael. “Building a Republican Peace: Stabilizing States after War.” *International Security* 30, no. 4 (2006): 87-112. Erişim Tarihi: Temmuz 11, 2021. <http://www.jstor.org/stable/4137530>.
- Bağbaşıoğlu, Arif. *NATO’nun Dönüşümü’nün Balkanlar’a Yansımaları: Müdahale, Genişleme, Ortaklıklar*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, Eylül 2018.
- Bağbaşıoğlu, Arif. “Güncelliğini Yitirmeyen Bir Sorun Olan Yük Paylaşımına Yeni Bir Çözüm Arayışı: Akıllı Savunma ve NATO.” *Gazi Akademik Bakış Dergisi* 10, no.19 (2019): 209-225.

- Bağbaşıoğlu, Arif. "NATO'nun Deniz Güvenliği Algısı: Süreklilik ve Değişim." *Güvenlik Bilimleri Dergisi* 10, no.1 (2021): 59-78. doi:10.28956/gbd.843006
- Barkway, Michael. "Canada's Changing Role in NATO Defence." *International Journal* 14, no. 2 (1959): 99-110. Erişim Tarihi: Nisan 24, 2021. doi:10.2307/40198426.
- Bayar, Ahmet. "Dünü, Bugünü ve Yarını ile NATO: Oluşum Süreci." *DefenceTurk*. Şubat 12, 2020. Erişim Tarihi: Temmuz 10, 2021. <https://www.defenceturk.net/dunu-bugunu-ve-yarini-ile-nato-olusum-sureci>.
- Ball, Christopher L. "Nattering NATO Negativism? Reasons Why Expansion May Be a Good Thing." *Review of International Studies* 24, no. 1 (1998): 43-67. Erişim Tarihi: Mayıs 5, 2021. <http://www.jstor.org/stable/20097505>.
- Bayraklı, Enes. "NATO'nun Galler Zirvesi: Yeni bir Soğuk Savaş mı, Rusya ile İş birliği mi?" *SETA Perspektif*, no.70 (2014): 1-6.
- Bayraklı, Enes. "NATO'nun Krizi." SETA, Kasım 30, 2019. Erişim Tarihi: Kasım 9, 2021. <https://www.setav.org/natonun-krizi/>.
- Baylis, John. "NATO Strategy: The Case for a New Strategic Concept." *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)* 64, no. 1 (1987): 43-59. Erişim Tarihi: 24, 2021. doi:10.2307/2621493.
- Barnard, Colin. "Improve NATO's Black Sea Maritime Posture Through Operation Sea Guardian." Center for International Maritime Security (CIMSEC), May 12, 2021. <https://cimsec.org/improve-natos-black-sea-maritime-posture-through-operation-sea-guardian/>.
- Basarab, Marina., Conor Bowman, Emma J Aarons ve Ian Cropley. "Zika Virus." *BMJ: British Medical Journal* 352 (2016). Erişim Tarihi: Nisan 29, 2021. <https://www.jstor.org/stable/26941700>.
- Bakan, Selahaddin. ve Gökhan Tuncel, "Küreselleşmenin Ulus Devlet Üzerindeki Etkisi." *Birey ve Toplum* 2, no. 3 (2012): 51-66.
- Bakan, Selahaddin. ve Sonay Şahin, "Uluslararası Güvenlik Yaklaşımlarının Tarihsel Dönüşümü ve Yeni Tehditler." *The Journal of International Lingual, Social and Educational Sciences* 4, no. 2 (2008):135-152.
- Bayır, Özgün Erler. "Soğuk Savaş Sonrasında Güvenliğe Yönelik Teorik Tartışmalar." İçinde *Uluslararası İlişkilerde Teorik Tartışmalar*, Editörler: Hasret Çomak ve Caner Sancaktar, 171-189. İstanbul: Beya Yayınları, Şubat 2013.
- Barnett, Michael, ve Raymond Duvall. "Power in International Politics." *International Organization* 59, no. 1 (2005): 39-75. Erişim Tarihi: Mayıs 11, 2021. <http://www.jstor.org/stable/3877878>.

- Baldwin, David A. *Power and International Relations: A Conceptual Approach*. Princeton; Oxford: Princeton Üniversitesi Yayınları 2016. Erişim Tarihi: Mayıs 11, 2021. <http://www.jstor.org/stable/j.ctt1q1xsp6>.
- “Baghdad Pact.” *International Organization* 11, no. 1 (1957): 186-88. Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021. <http://www.jstor.org/stable/2705062>.
- Baylis, John. “Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı.” *Uluslararası İlişkiler Dergisi* 5, no. 18 (Yaz 2008): 69-85.
- Badejo, Diedre L. *The African Union*. Editör: Peggy Kahn. New York: Chelsea House Infobase Publishing, 2008.
- Bag, Mustafa. “Taliban nasıl bu kadar hızlı ilerledi, Afganistan ordusu neden karşı koyamadı?” *Euronews Türkçe*. Son Güncelleme: Ağustos 16, 2021. <https://tr.euronews.com/2021/08/16/taliban-nas-l-bu-kadar-h-zl-ilerledi-afganistan-ordusu-neden-kars-koyamad>.
- Bergsman, S., “The Concept Of Military Alliance.” İçinde *Small States and Alliances*, Editörler: Erich Reiter ve Heinz Gartner, 25-38. New York: Springer-Verlag Berlin Heiderlberg, 2001.
- Benson, Brett V., Patrick R. Bentley ve James Lee Ray, “Ally Provocateur: Why Allies Do Not Always Behave.” *Journal of Peace Research* 50, no.1 (2013): 47-58. Erişim Tarihi: Mayıs 11, 2021. <http://www.jstor.org/stable/23441156>.
- Benson, Brett V. *Constructing International Security: Alliances, Deterrence, and Moral Hazard*, New York: Cambridge University Press, 2012. Erişim Tarihi: Mayıs 12, 2021. <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e000xtr&AN=490546&lang=tr&site=ehost-live>.
- Berridge, G. R. “Ententes and Alliances.” *Review of International Studies* 15, no.3 (1989): 251-60. Erişim Tarihi: Mayıs 11, 2021. <http://www.jstor.org/stable/20097185>.
- Bebler, Anton. ve Milan Jazbec “Slovenia.” İçinde *NATO At 60: The Post Cold War Enlargement And The Alliance’s Future*, Editör: Anton Bebler, 49-60. NATO Science for Peace and Security Series. E, Human and Societal Dynamics. Amsterdam: IOS Press, 2010. Erişim Tarihi: Mayıs 8, 2021. <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e000xtr&AN=315806&lang=tr&site=ehost-live>.
- Benjamin Cole. *The Changing Face of Terrorism: How Real Is the Threat From Biological, Chemical and Nuclear Weapons?* London: I.B. Tauris, 2011. Erişim Tarihi: Mayıs 19, 2021. <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e000xtr&AN=355536&lang=tr&site=ehost-live>.

- Bechev, Dimitar, ve Damir Marusic. "The Story Until Now." İçinde *North Macedonia on the Threshold of Europe*. Washington D.C. : Atlantic Council, 2020. 2-4. Erişim Tarihi: Mayıs 8, 2021. <http://www.jstor.org/stable/resrep30753.4>.
- Bernasconi, Claudia. "NATO's Fight Against Terrorism Where Do We Stand?" Research Paper, NATO Defense College Research Division, Nisan 2011. Erişim Tarihi: Temmuz 9, 2021. <http://www.jstor.org/stable/resrep10396>.
- Bew, John. "The Real Origins of Realpolitik." *The National Interest*, no.130 (2014): 40-52. Erişim Tarihi: Nisan 16, 2021. <http://www.jstor.org/stable/44153278>.
- Bellamy, Alex J. "İnsani Müdahale." İçinde *Çağdaş Güvenlik Çalışmaları*, Editör: Allan Collins, Çeviren: Nasuh Uslu, 289-305. 3. Basımdan Çeviri. İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık, Eylül 2017.
- Beagle, T. W. *Effects-Based Targeting: Another Empty Promise?*. Alabama: Air University Press, 2001. Erişim Tarihi: Temmuz 16, 2021. <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA391749.pdf>.
- Best, Antony., Jussi M. Hanhimäki, Joseph A Maiolo ve Kristen E. Schulze. *20. Yüzyılın Uluslararası Tarihi*. Çeviren: Taciser Ulaş Belge. Ankara: Siyasal Kitabevi Yayınları, Eylül 2012.
- Bergsman, Stefan. "The Concept Of Military Alliance," İçinde *Small States And Alliances*, Editörler: Erich Reiter ve Heinz Gartner, 25-37. New York: Springer-Verlag Berlin Heidelberg, 2001. Erişim Tarihi: Mayıs 16, 2021, <https://745e9234ede24d509e2ae15e4d48ef6be2b3b85c.vetisonline.com/content/pdf/10.1007%2F978-3-662-13000-1.pdf>.
- Beres, Louis René. "Bipolarity, Multipolarity, and the Reliability of Alliance Commitments." *The Western Political Quarterly* 25, no. 4 (1972): 702-10. Erişim Tarihi: Nisan 22, 2021. doi:10.2307/446797.
- Beckley, Paul. "Revitalizing NATO's Once Robust Standardization Programme." Research Paper, NATO Defense College Research Division, 2020. Erişim Tarihi: Haziran 29, 2021. <http://www.jstor.org/stable/resrep26019>.
- Berolzheimer, Josef. "The Impact of U.S. Foreign Aid Since the Marshall Plan on Western Europe's Gross National Product and Government Finances." *FinanzArchiv / Public Finance Analysis* 14, no. 1 (1953): 114-40. Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021. <http://www.jstor.org/stable/40910205>.
- Bıçakçı, Salih. "Yeni Savaş ve Siber Güvenlik Arasında NATO'nun Yeniden Doğuşu." *Uluslararası İlişkiler Dergisi* 9, no.34 (2012): 205-226.
- Birdişli, Fikret. "Alman Stratejik Kültürünün Dönüşümü ve Almanya'nın Uluslararası Politikaya Proaktif Katılımı." *Güvenlik Bilimleri Dergisi* 8, no. 2 (2019):359-379.

- Birdişli, Fikret. “Alman Stratejik Kùltürünün Dönüşümü Ve Almanya’nın Uluslararası Politikaya Proaktif Katılımı.” *Güvenlik Bilimleri Dergisi* 8, no.2 (2019): 359-379. doi:10.28956/gbd.646376.
- Birdişli, Fikret. “Birleşmiş Milletler (BM)’in Uluslararası Sorunları Önleyebilme Yeteneği.” *Journal of International Social Research* 3, no.11 (2010): 172-182.
- Birdişli, Fikret. “Ulusal Güvenlik Kavramının Tarihsel ve Düşünsel Temelleri.” *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1, no. 31 (2011): 149-169.
- Birdişli, F , Bařurgan, A . “Güvenlik Politikalarının Konstrüktivist Bir Unsuru Olarak Güvenlik Kùltürü ve Türkiye Örneği.” *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 4, no. 4 (2017): 58-78.
- Birsel, Haktan. “Başlangıçtan Günümüze NATO Sorunsalı “Madalyonun İki Yüzü.”” *SDÜ Fen Edebiyat Fakùltesi Sosyal Bilimler Dergisi*, no.25 (2012):109-124.
- Bird, Juliette. “NATO’s Role in Counter-Terrorism.” *Perspectives on Terrorism* 9, no. 2 (2015): 61-70. Erişim Tarihi: Temmuz 9, 2021. <http://www.jstor.org/stable/26297360>
- Birbudak, Togay Seçkin. “1853-1856 Kırım Harbi’nde Osmanlı-Avusturya İlişkileri.” *BELLETEN Dergisi* 82, no. 293 (2018): 241-264. Erişim Tarihi: Nisan 12, 2021. <https://doi.org/10.37879/belleten.2018.241>.
- Bilgiç, Ali. ““Güvenlik İkilemi”ni Yeniden Düşünmek Güvenlik Çalışmalarında Yeni Bir Perspektif.” *Uluslararası İlişkiler* 8, no. 29 (2011): 123-142.
- Bissell, Richard M., Jonathan E. Lewis, ve Frances T. Pudlo. “How This Book Was Written.” İçinde *Reflections of a Cold Warrior: From Yalta to the Bay of Pigs*, 246-50. New Haven, CT: Yale University Press, 1996. Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021. <http://www.jstor.org/stable/j.ctt32bhdc.14>.
- Billon-Galland, Alice. ve Nicholas Williams, “How Militarily Willing and Able Is the EU?: Operation Althea Struggles in Bosnia and Herzegovina.” Policy Brief, European Leadership Network, 2019. Erişim Tarihi: Temmuz 15, 2021. <http://www.jstor.org/stable/resrep22124>.
- Biscop, Sven. “Civil-Military Integration.” İçinde *NATO, ESDP And The Riga Summit: No Transformation Without Re-Equilibration*. Brussels: Egmont Institute, 2006. 19-20. Erişim Tarihi: Ağustos 10, 2021. <http://www.jstor.org/stable/resrep06687.8>.
- Blackwood, Mikaela. “How Smart Is Smart Defense? A Review of NATO’s Smart Defense Proposal.” *Connections* 11, no. 3 (2012): 85-94. Erişim Tarihi: Mayıs 1, 2021. <http://www.jstor.org/stable/26326288>.
- Blackburn, Robin. “Kosova NATO’nun Yayılma Savaşı.” İçinde *Evrenin Efendileri? NATO’nun Balkan Seferi*, Derleyen: Tarik Ali, Çeviren: Yavuz Alogan, 486-514. İstanbul: OM Yayınevi, 2001.

- Blanton, Shannon Lindsey ve Charles William Kegley, *World Politics: Trend And Transformation*, 2016-2017 Edition. Boston MA: Gengage Learning Press, 2016-2017.
- Bocse, Alexandra-Maria. "NATO's organizational adaptation: responding to energy security concerns." İçinde *The Alliance Five Years after Crimea: Implementing the Wales Summit Pledges*, Editör: Marc Ozawa, 81-90. Rome: NATO Defense College, 2019. Erişim Tarihi: Nisan 27, 2021. <http://www.jstor.org/stable/resrep23664.13>.
- Bollet, Alfred Jay. *Plagues & Poxes : The Impact of Human History on Epidemic Disease*. 2. Baskı. New York: Demos Health, 2004. Erişim Tarihi: Nisan 22, 2021. <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e000xtr&AN=122086&lang=tr&site=ehost-live>.
- Boros-McGee, Anna. "North Atlantic Treaty Organization, History of (1948–1990)." İçinde *Cold War: Essential Reference Guide*, Editörler: James R. Arnold ve Roberta Wiener. 157-159. California: ABC-CLIO Inc., 2012. Erişim Tarihi: Nisan 24, 2021. file:///C:/Users/user/Downloads/10_short_articles_in_James_R_Arnold_and.pdf.
- Bock, Andreas M, Ingo Henneberg, ve Friedrich Plank. ""If You Compress the Spring, It Will Snap Back Hard": The Ukrainian Crisis and the Balance of Threat Theory." *International Journal* 70, no. 1 (2015): 101-09. Erişim Tarihi: Mayıs 11, 2021. <http://www.jstor.org/stable/24709378>.
- Boin, Arjen. ve Paul't Hart, "Chapter 3:The Crisis Approach." İçinde *Handbook Of Disaster Research*, Editörler: Havidan Rodriguez, Enrico L. Quarantelli ve Russell R. Dynes, 42-54. New York: Springer, 2007.
- Bookman, Milica Z. "War and Peace: The Divergent Breakups of Yugoslavia and Czechoslovakia." *Journal of Peace Research* 31, no. 2 (1994): 175-87. Erişim Tarihi: Temmuz 13, 2021. <http://www.jstor.org/stable/425031>.
- Boeva, Antoaneta. ve Ivan Novatny, "Scope and Historical Developments of Article 6." *Emory International Law Review* 34, 0 (2019): 121-133. Erişim Tarihi: Eylül 25, 2020. <https://scholarlycommons.law.emory.edu/eilr/vol34/iss0/8>.
- Brzezinski, Zbigniew. "Genişlemenin İilemleri." İçinde *Yeni NATO Soğuk Savaş'tan Sıcak Savaş*, Hazırlayan ve Çeviren: Musa Ceylan, 33-65. İstanbul: Ülke Kitapları Yayınevi, Kasım 1999.
- Brzezinski, Ian. "Lesson From Libya: NATO Alliance Remains Relevant." *National Defense* 96, no. 696 (2011): 18-19. Erişim Tarihi: Temmuz 29, 2021. <https://www.jstor.org/stable/27019211>.
- Brecher, Michael. "Toward a Theory of International Crisis Behavior: A Preliminary Report." *International Studies Quarterly* 21, no. 1 (1977): 39-74. Erişim Tarihi: Haziran 29, 2021. doi:10.2307/2600147.

- Brecher, Michael. *Crises In World Politics: Theory And Reality*. First Edition. Oxford; New York: Pergamon Press, 1993.
- Brecher, Michael. ve Jonathan Wilkenfeld. *A Study Of Crisis*. Ann Arbor: The University of Michigan Press, 2000.
- Brecher, Michael. ve Patrick James, *Crisis And Change In World Politics*. Boulder: Westview Press, 1986.
- Brent, Mark ve William H. Kincade. "NATO Decides: New Arms and Arms Control in Europe." *Arms Control Today* 10, no. 2 (1980): 1-10. Erişim Tarihi: Nisan 24, 2021. <http://www.jstor.org/stable/23622898>.
- Brzoska, Michael. "The Securitization of Climate Change and the Power of Conceptions of Security." *Sicherheit Und Frieden (S F) / Security and Peace* 27, no. 3 (2009): 137-45. Erişim Tarihi: Nisan 26, 2021. <http://www.jstor.org/stable/24232823>.
- Bralo, Zrinka. ve John Morrison, "Immigrants, Refugees and Racism Europeans and Their Denial." İçinde *International Migration And Security Opportunities And Challenges*, Editörler: Elspeth Guild ve Joanne Van Selm, 113-128. Transnationalism Yayın Dizisi. London: Routledge, 2005. Erişim Tarihi: Nisan 22, 2021. <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e000xtr&AN=115907&lang=tr&site=ehost-live>.
- Brauch, H . "Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü." *Uluslararası İlişkiler Dergisi* 5, no.18 (2008): 1-47.
- Bridger, James M. "Safe Seas at What Price?: The Costs, Benefits and Future of NATO's Operation Ocean Shield." Research Paper, NATO Defense College Research Division, 2013. Erişim Tarihi: Ağustos 4, 2021. <http://www.jstor.org/stable/resrep10402>.
- Brubaker, Rogers. "National Minorities, Nationalizing States, and External National Homelands in the New Europe." *Daedalus* 124, no. 2 (1995): 107-32. Erişim Tarihi: Temmuz 12, 2021. <http://www.jstor.org/stable/20027299>.
- Briscoe, Ivan, Margriet Drent, Kees Homan, Frans-Paul Van Der Putten ve Dick Zandee. *Peacekeeping Operations in a Changing World*, Editörler: Van Der Lijn Jaır, Van De Goor Luc, Rood Jan ve Dinnissen Rosa. The Hague: Clingendael Institute, 2015. 51-61. Erişim Tarihi: Ağustos 14, 2021. <https://www.clingendael.org/sites/default/files/pdfs/Peacekeeping%20operations%20in%20a%20changing%20world.pdf>.
- Buchan, Alastair. "The Reform of NATO." *Foreign Affairs* 40, no. 2 (1962): 165-82. Erişim Tarihi: Haziran 24, 2021. doi:10.2307/20029545.
- Burgess, W. Randolph. "NATO: The First Ten Years." *Proceedings of the Academy of Political Science* 26, no. 4 (1959): 4-8. Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021. doi:10.2307/1173517.

- Buchan, Alastair. "The Reform of NATO." *Foreign Affairs* 40, no. 2 (1962): 165-82. Erişim Tarihi: Nisan 24, 2021. doi:10.2307/20029545.
- Bumgardner, Sherrod Lewis. "Article 4 And North Atlantic Treaty." *Emory International Law Review* 34, (2019): 71-83. Erişim Tarihi: Nisan 22, 2021. <https://scholarlycommons.law.emory.edu/eilr/vol34/iss0/6>.
- Buzan, Barry. "Barış, Güç ve Güvenlik: Uluslararası İlişkilerde Çatışan Kavramlar." İçinde *Uluslararası İlişkilerde Anahtar Metinler*, Derleyen: Esra Diri, 165-190. İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık, Ekim 2013.
- Bulut, Sedef. "Sovyet Tehdidine Karşı Güvenlik Arayışları: I. ve II. Menderes Hükümetlerinin (1950-1954) NATO Üyeliği ve Balkan Politikası." *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi* 11, no.41 (2008): 35-61.
- Burg, Steven L. "Why Yugoslavia Fell Apart." *Current History* 92, no. 577 (1993): 357-63. Erişim Tarihi: Temmuz 13, 2021. <http://www.jstor.org/stable/45316897>.
- Buckley, Edgar. "5. Madde'nin İşletilmesi." *NATO Dergisi*, Yaz 2006. Erişim Tarihi: Temmuz 22, 2021. <https://www.nato.int/docu/Review/2006/issue2/turkish/art2.html>.
- Burton, Fred. ve Samuel M. Katzs, *Under Fire: The Untold Story Of The Attack In Benghazi*. First Edition. New York: St. Martins Press, September 2013.
- "Bulgaria, Romania agree on third-country NATO air policing operations in their airspace." *ibna Independent Balkan News Agency*, Mart, 19, 2021. <https://balkan.eu.com/bulgaria-romania-agree-on-third-country-nato-air-policing-operations-in-their-airspace/>.
- Bugajski, Janusz. *Return Of The Balkans: Challenges To European Integration And U.S. Disengagement*. Carlisle P.A.: US Army War College, Strategic Studies Institute, 2013. Erişim Tarihi: Ağustos 22, 2021. <https://press.armywarcollege.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1326&context=monographs>.
- Büyükdeniz, Dilan. "Konstrüktivizm (Sosyal İnşacılık) Kuramı Temelinde Balkan Ülkelerinin Ulus İnşası ve Kimlik Yapılanması." *Anadolu Kültürel Araştırmalar Dergisi* 4, Sayı.3 (2020): 315-335.
- Carment, David. Patrick James ve Zeynep Taydas, "The Breakup of Yugoslavia and Its Immediate Aftermath." İçinde *Who Intervenes?: Ethnic Conflict And Interstate Crisis*, 143-77. Columbus: Ohio State University Press, 2006. Erişim Tarihi: Temmuz 12, 2021. <http://www.jstor.org/stable/j.ctt1kgqwf6.11>.
- Carment, David. ve Frank Harvey, *Using Force To Prevent Ethnic Violence: An Evaluation Of Theory And Evidence*. First Published. Westport, Conn.: Praeger Publisher, 2001.

- Calder, Kent E. *Pacific Alliance: Reviving U.S.-Japan Relations*. New Haven; London: Yale University Press, 2009. Erişim Tarihi: Mayıs 16, 2021, <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e000xtr&AN=278452&lang=tr&site=ehost-live>.
- Carapic, Jovana. ve Paul Holtom, “Life-Cycle Management Of Ammunition (LCMA): Lessons from Bosnia and Herzegovina.” Briefing Paper, Small Arms Survey, 2018. Erişim Tarihi: Temmuz 15, 2021. <http://www.jstor.org/stable/resrep20052>.
- Carpenter, Ted Galen. *NATO at 60: A Hollow Alliance*, Policy Analysis no. 635, Washington D.C.: Cato Institute, 2009. Erişim Tarihi: Eylül 10, 2021. [file:///C:/Users/user/Downloads/SSRN-id1464845%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/user/Downloads/SSRN-id1464845%20(1).pdf).
- Callinicos, Alex. “İnsani Müdahale İdeolojisi.” İçinde *Evrenin Efendileri? NATO’nun Balkan Seferi*, Derleyen: Tarik Ali, eviren: Yavuz Alogan, 246-264. İstanbul: OM Yayınevi, 2001.
- Caşın, Mesut Hakkı. *Uluslararası Terörizm*. Ankara: Nobel Yayınevi, Şubat 2008.
- Calazans, Erika. *Private Military and Security Companies : The Implications Under International Law of Doing Business in War*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 2016. Erişim Tarihi: Mayıs 19, 2021. <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e000xtr&AN=1236784&lang=tr&site=ehost-live>.
- Cascone, Gabriele. “NATO Enlargement and the Western Balkans.” İçinde *NATO in Search of a Vision*, Editörler: Aybet Gülnur ve Moore Rebecca R., 175-200. Washington, D.C.: Georgetown University Press, 2010. Erişim Tarihi: Mayıs 8, 2021. <http://www.jstor.org/stable/j.ctt2tt3mp.13>.
- Carp, Mihai. “Uurumun Kenarından Dönmek.” *NATO Dergisi*, Kış 2002. Erişim Tarihi: Temmuz 20, 2021. <https://www.nato.int/docu/review/2002/issue4/turkish/art2.html>.
- Cancian, Mark F. ve Adam Saxton, *Future NATO Enlargement Force Requirements and Budget Costs*, Center for Strategic & International Studies (CSIS) Raporu. Lanham: Rowman & Littlefield, September 2021. Erişim Tarihi: Eylül 10, 2021. https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/publication/210908_Cancian_NATO_Enlargement_0.pdf?qgEGB6Cp83mAH9SmFMdhFA0c4IwPq39A.
- Ceylan, Fatih. *A Proposed Frame For A New Strategic Concept For NATO*. Centre for Economics and Foreign Policy Studies, 2020. Erişim Tarihi: Mayıs 1, 2021. <https://edam.org.tr/wp-content/uploads/2020/05/EDAM-A-Proposed-Frame-for-a-New-Strategic-Concept-for-NATO.pdf>.
- Ceylan, Musa. “Soğuk Savaş’ın Sonu, Yeni NATO ve Türkiye.” İçinde *Yeni NATO Soğuk Savaş’tan Sıcak Savaşa*, Hazırlayan ve eviren: Musa Ceylan, 9-26. İstanbul: Ülke Kitapları Yayınevi, Kasım 1999.

- Charles-Philippe David, ve Jacques Lévesque. *Future of NATO : Enlargement, Russia, and European Security*. Foreign Policy, Security, and Strategic Studies. Montreal: McGill-Queen's University Press, 1999. Erişim Tarihi: Mayıs 5, 2021. <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e000xtr&AN=404215&lang=tr&site=ehost-live>.
- Chalmers, John ve Sabine Siebold, "NATO's Stoltenberg says plan was to build Afghan state, not to stay there forever." *Reuters*. August 17, 2021. <https://www.reuters.com/world/asia-pacific/natos-stoltenberg-says-plan-was-build-afghan-state-not-stay-there-forever-2021-08-17/>.
- "Charter of the Organization of American States." *The American Journal of International Law* 46, no. 2 (1952): 43-66. Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021. doi:10.2307/2213866.
- Checkel, Jeffrey T. "The Constructivist Turn in International Relations Theory." *World Politics* 50, no. 2 (1998): 324-48. Erişim Tarihi: Nisan 20, 2021. <http://www.jstor.org/stable/25054040>.
- Chow, Brian G. "Stalkers in Space: Defeating the Threat." *Strategic Studies Quarterly* 11, no. 2 (2017): 82-116. Erişim Tarihi: Mayıs 19, 2021. <http://www.jstor.org/stable/26271574>.
- Christensen, Thomas J., ve Jack Snyder. "Chain Gangs and Passed Bucks: Predicting Alliance Patterns in Multipolarity." *International Organization* 44, no. 2 (1990): 137-68. Erişim Tarihi: Nisan 16, 2021. <http://www.jstor.org/stable/2706792>.
- Christia, Fotini. "Following the Money: Muslim versus Muslim in Bosnia's Civil War." *Comparative Politics* 40, no. 4 (2008): 461-80. Erişim Tarihi: Eylül 13, 2021. doi:10.2307/20434096.
- Cin, T. "Yunanistan Anayasasına Göre Devlet Kilise İlişkisi." *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 19, no. 2 (2017): 1-59.
- Clarke, Michael, ve Paul Cornish. "The European Defence Project and the Prague Summit." *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)* 78, no. 4 (2002): 777-88. Erişim Tarihi: Temmuz 9, 2021. <http://www.jstor.org/stable/3095756>.
- Clarence K. Streit. "The Diplomatic Potential of NATO." *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 312 (1957): 116-26. Erişim Tarihi: Nisan 24, 2021. <http://www.jstor.org/stable/1031422>.
- Clausen, Maria-Louise. "NATO Mission Iraq: Providing Security In Iraq-What Do Iraqis Think?" Policy Brief, Danish Institute for International Studies, 2021. Erişim Tarihi: Ağustos 8, 2021. <http://www.jstor.org/stable/resrep33473>.
- Cohen, Eliot. "NATO Standardization: The Perils of Common Sense." *Foreign Policy*, no. 31 (1978): 72-90. Erişim Tarihi: Haziran 21, 2021. doi:10.2307/1148145.

- Cordesman, Anthony H., Abdullah Toukan, Michael Wang, ve Eric P. Jones., *The Indian Ocean Region: Red Sea and Horn Sub-Region*. Center for Strategic and International Studies (CSIS), 2016. Erişim Tarihi: Ağustos 4, 2021. <http://www.jstor.org/stable/resrep23393>.
- Collins, J. Lawton. "NATO: Still Vital for Peace." *Foreign Affairs* 34, no. 3 (1956): 367-79. Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021. doi:10.2307/20031170.
- Colin S. Gray, *War, Peace and International Relations An Introduction to Strategic History*. London; New York: Routledge Press, 2007.
- Colby, Elbridge. *From Sanctuary To Battlefield: A Framework for a U.S. Defense and Deterrence Strategy for Space*. Center for a New American Security, 2016. Erişim Tarihi: Nisan 29, 2021. <http://www.jstor.org/stable/resrep06428>.
- Combelle-Siegel, Pascale. *Target Bosnia: Integrating Information Activities In Peace Operations: NATO-Led Operations In Bosnia-Herzegovina, December 1995-1997*. Vienna: CCRP; Washington, D.C.: National Defense University, Institute for National Strategic Studies, 1998.
- Copsey, Kevin. "A New North Atlantic Treaty Organization (NATO) Approach: The Very High Readiness Task Force (VJTF)." İçinde *PROJECT 1721: A U.S. Army War College Assessment on Russian Strategy in Eastern Europe and Recommendations on How to Leverage Landpower to Maintain the Peace*, Project Leader. Douglas Mastriano, 83-96. Carlisle Barracks, PA: US Army War College Strategic Studies Institute, 2017. Erişim Tarihi: Temmuz 7, 2021. <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/AD1030359.pdf>.
- Coulson, Meg. "Looking behind the Violent Break-Up of Yugoslavia." *Feminist Review*, no. 45 (1993): 86-101. Erişim Tarihi: Temmuz 12, 2021. doi:10.2307/1395349.
- Cousens, Elizabeth M.ve Charles K. Cater, *Toward peace in Bosnia: Implementing The Dayton Accords*. Boulder, London: Lynne Rienner Publishers, 2001.
- Cox, Robert W. "Sosyal Kuvvetler, Devletler ve Dünya Düzenleri: Uluslararası İlişkiler Teorisinin Ötesinde." İçinde *Uluslararası İlişkilerde Temel Metinler*, Derleyen: Esra Diri, 509-550. İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık, Ekim 2013.
- Cox, Robert W. "Gramsci, Hegemony Ve Uluslararası İlişkiler: Metot Üzerine Bir Deneme." İçinde *Uluslararası İlişkilerde Temel Metinler*, Derleyen: Esra Diri, 551-566. İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık, Ekim 2013.
- Coşkun, Birgül Demirtaş. "g-ÇIKAR," İçinde *Uluslararası İlişkiler: Giriş, Kavram ve Teoriler*, Editör: Haydar Çakmak, 56-60. İstanbul: Doğu Kitabevi, Ocak 2014. Erişim Tarihi: Mayıs 12, 2021. <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e011xww&AN=1061966&lang=tr&site=ehost-live>.
- Cohen, Raymond. "Threat Perception in International Crisis." *Political Science Quarterly* 93, no.1 (1978): 93-107. Erişim Tarihi: Mayıs 11, 2021. doi:10.2307/2149052.

- Cogan, Jacob Katz. "Representation and Power in International Organization: The Operational Constitution and Its Critics." *The American Journal of International Law* 103, no. 2 (2009): 209-63. Erişim Tarihi: Nisan 22, 2021. doi:10.2307/20535148.
- Congar, Kerem. "Afganistan Milli Savunma Bakanı: Cumhurbaşkanı Eşref Gani ve etesi ülkeyi sattı." *Euronews Türkçe*. Son Güncelleme: Ağustos 16, 2021. <https://tr.euronews.com/2021/08/16/afghanistan-milli-savunma-bakan-cumhurbaskan-esref-gani-ve-cetesi-ulkeyi-satt>.
- Cockburn, Patrick. "The forever war in Afghanistan is far from over-recent Taliban successes are thanks to government weakness." *Independent*. July 9, 2021. <https://www.independent.co.uk/voices/afghanistan-taliban-biden-kabul-uk-troops-b1881023.html>.
- Crawford, Timothy W. "Powers of Division From the Anti-Comintern to the Nazi Soviet and Japanese-Soviet Pacts, 1936–1941." İçinde *The Challenge Of Grand Strategy The Great Powers And The Broken Balance Between The World Wars*, Editörler: Steven E. Lobell, Norrin M. Ripsman ve Jeffrey W Taliaferro, 246-278. Cambridge: Cambridge University Press, 2012. Erişim Tarihi: Nisan 12, 2021, <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e000xtr&AN=465766&lang=tr&site=ehost-live>.
- Crawford, Timothy W. "Preventing Enemy Coalitions: How Wedge Strategies Shape Power Politics." *International Security* 35, no. 4 (2011): 155-89. Erişim Tarihi: Nisan 16, 2021. <http://www.jstor.org/stable/41289683>.
- Crowther, G. Alexander. "NATO Nouvelle: Everything Old Is New Again." *Joint Force Quarterly* 83, no. 4 (2016): 91-98. Erişim Tarihi: Ağustos 12, 2021. https://ndupress.ndu.edu/Portals/68/Documents/jfq/jfq-83/jfq-83_91_98_Crowther.pdf?ver=2016-10-19-102203-113.
- Croci, Osvaldo. "Forced Ally? Italy and 'Operation Allied Force'." *Italian Politics* 15 (1999): 33-50. Erişim Tarihi: Temmuz 17, 2021. <http://www.jstor.org/stable/43486475>.
- Cruz, Marco Antnio Ferreira da. "NATO 2030": Survival In A New Era." *Janus.net, e-journal of international relations* 12, no. 1 (2021): 13-30. <https://doi.org/10.26619/1647-7251.12.1.2>.
- Cummings, Judy Dodge. *Epidemics and Pandemics: Real Tales of Deadly Diseases. Mystery & Mayhem*. North Mankato, Minnesota: Nomad Press, 2018. Erişim Tarihi: Nisan 22, 2021. <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e000xtr&AN=1692496&lang=tr&site=ehost-live>.
- aycı, Sadi. "Deniz Haydutluğu ile Mücadele ve Türkiye'nin Konumu: Somali rneği." *Orsam* 1, no.1 (2009): 5-24.

- Çakır, Arzu. ““AB Ordusu” Tartışmaları Yeniden Alevlendi.” *AmerikanınSesi*. Eylül 3, 2021. <https://www.amerikaninsesi.com/a/ab-ordusu-tartismalari-yeniden-alevlendi/6211006.html>.
- Çetin, Şerife., Furkan Abdula ve Dildar Baykan, “Kuzey Makedonya NATO'nun 30'uncu üyesi oldu.” *Anadolu Ajansı*. Mart 27, 2020. Erişim Tarihi: Kasım 12, 2020. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kuzey-makedonya-natonun-30uncu-uyesi-oldu-/1782278>.
- Çelik, Ahmet. *Soğuk Savaşın Oluşum Süreci ve Türkiye'ye Etkileri, 1939-1952*. İstanbul: Hiperlink Yayınları, 2020.
- Çelikipala, Mitat, “h-GÜÇ.” İçinde *Uluslararası İlişkiler: Giriş, Kavram ve Teoriler*, Editör: Haydar Çakmak, 60-65. İstanbul: Doğu Kitabevi, Ocak 2014. Erişim Tarihi: Mayıs 12, 2021. <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e011xww&AN=1061966&lang=tr&site=ehost-live>.
- Çelikipala, Mitat. “Eneji Güvenliği: NATO'nun Yeni Tehdit Algısı.” *Uluslararası İlişkiler Dergisi* 10, no. 40 (2014): 74-99.
- Çetinkaya, Şeref. “Güvenlik Algılaması ve Uluslararası İlişkiler Teorilerinin Güvenliğe Bakış Açıları.” *21. Yüzyılda Sosyal Bilimler Dergisi*, no. 2 (2012): 241-260.
- Çınar, Burak. “İkinci Dünya Savaşı'nda Almanya'nın İki Cepheli Savaş Sorunu.” *Güvenlik Stratejileri Dergisi* 10, no. 20 (2014): 0-199.
- Çimen, Ali. *Tarihi Değiştiren Konuşmalar*. İstanbul: Timaş Yayınları, Mart 2005.
- Çimen, Ali. *Tarihi Değiştiren Askerler*, 10. Baskı. İstanbul: Timaş Yayınları, Şubat 2012.
- Çiftçi, Kemal. ““Wesphalia Sistemi”ne Karşı “Millet Sistemi” Söylemi ve Soğuk Savaş Sonrasında “Uluslararası Siyaset.”” *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi* 10, no. 19 (2018): 685-705.
- Çiçek, Abdülkadir Bahar ve C. Emek İnan, “Dış Politikanın Belirlenmesinde Güvenlik Algısının Rolü.” *Akademik Yaklaşımlar Dergisi* 4, no.1 (İlkbahar 2013): 101-110.
- Çifçi, Sabri. “Amerika'nın Yeni Savaşı: Taliban'ın Önlenemez Yükselişi Ve Afganistan'da Devlet İnşasının Sınırları.” *Ortadoğu Analiz* 2, no. 22 (2010): 74-81.
- Çulha Zabçı, Filiz . “Yeni Savaşların Gizli Yüzü: Özel Askeri Şirketler.” *Mülkiye Dergisi* 28, no. 243 (2014): 21-48.
- Daalder, Ivo H., ve James G. Stavridis. “NATO's Victory in Libya: The Right Way to Run an Intervention.” *Foreign Affairs* 91, no. 2 (2012): 2-7. Erişim Tarihi: Temmuz 29, 2021. <http://www.jstor.org/stable/23217215>.

- Daalder, Ivo H., Christopher Layne ve Benjamin Schwarz. "NATO and Kosovo." *The National Interest*, no. 58 (1999): 113-17. Erişim Tarihi: Temmuz 17, 2021. <http://www.jstor.org/stable/42897228>.
- Daalder, Ivo. ve James Goldgeier, "Global NATO." *Foreign Affairs* 85, no. 5 (2006):105-113. Erişim Tarihi: Eylöl 10, 2021. <https://www.jstor.org/stable/20032073>.
- Dallin, David J. "Policy of Containment." *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 283 (1952): 22-30. Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021. <http://www.jstor.org/stable/1029346>.
- Dalay, Galip. "Order From Chaos: US-Turkey Relations Will Remain Crisis-Ridden For A Long Time To Come." Brookings, January 29, 2021. Erişim Tarihi: Kasım 9, 2021. <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2021/01/29/us-turkey-relations-will-remain-crisis-ridden-for-a-long-time-to-come/>.
- Das, Runa. "Critical Social Constructivism: "Culturing" Identity, (In) Security, And The State In International Relations Theory." *The Indian Journal of Political Science* 70, no. 4 (2009): 961-82. Erişim Tarihi: Nisan 18, 2021. <http://www.jstor.org/stable/42744013>.
- Dawson, Raymond H., ve George E. Nicholson. "NATO and the SHAPE Technical Center." *International Organization* 21, no. 3 (1967): 565-91. Erişim Tarihi: Nisan 24, 2021. <http://www.jstor.org/stable/2705726>.
- Davis, Lois M., Susan D. Hosek, Michael G. Tate, Mark Perry, Gerard Hepler ve Paul S. Steinberg, *Army Medical Support for Peace Operations and Humanitarian Assistance*. Santa Monica, CA: RAND Corporation, 1996. Erişim Tarihi: Temmuz 9, 2021. https://www.rand.org/pubs/monograph_reports/MR773.html.
- Davis, Dickie. "The NATO Campaign in Afghanistan: Comparisons With the Experience in Colombia." *PRISM* 5, no. 3 (2015): 134-45. Erişim Tarihi: Temmuz 22, 2021. <https://www.jstor.org/stable/26470416>.
- Davis, Christopher R. "NATO's Next Strategic Concept: How the Alliance's New Strategy Will Reshape Global Security." *Strategic Studies Quarterly* 4, no. 4 (2010): 32-49. Erişim Tarihi: Nisan 24, 2021. <http://www.jstor.org/stable/26269814>.
- "DC 6/1-1.12.1949 The Strategic Concept for Defense of the North Atlantic Area." İçinde *NATO Strategy Documents 1949-1969*, Editör: Gregory W Pedlow, 57-64. Erişim Tarihi: Nisan 29, 2020. <https://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/a491201a.pdf>.
- Dedeoğlu, Beril, *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*. Yenyzyıl Yayınları, İstanbul, Mayıs 2008.
- Dedeoğlu, Beril. "Yeniden Güvenlik Topluluğu: Benzerliklerin Karşılıklı Bağımlılığından Farklılıkların Birlikteliğine." *Uluslararası İlişkiler Dergisi* 1, no. 4 (2004): 1-21.

- Defense Technical Information Center. *Kosovo Air Operations: Combat Aircraft Basing Plans Are Needed in Advance of Future Conflicts*. Report to Chairman, Committee on Armed Services, House of Representatives. Rapor no. 01-461. Washington D.C.: United States General Accounting Office, May 2001. Erişim Tarihi: Temmuz 17, 2021. https://archive.org/details/DTIC_ADA390336/mode/2up?q=NATO.
- De Grossouvre, Henri, Pierre Pascallon, ve Côme Carpentier De Gourdon. "Organising Cooperation And Security In Greater Europe." *World Affairs: The Journal of International Issues* 12, no. 4 (2008): 66-69. Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021. <https://www.jstor.org/stable/48505031>.
- De Haas, Marcel. "Russia at NATO's Chicago Summit." *Atlantisch Perspectief* 36, no. 4 (2012): 13-16. Erişim Tarihi: Mayıs 8, 2021. <https://www.jstor.org/stable/48580988>.
- Diver, Michael J. "NATO's Follow-On Forward Attack (FOFA) Concept: Past, Present And Future." Bireysel Çalışma Projesi, Carlisle Barracks: U.S. Army War College, 1 Temmuz 1990. Erişim Tarihi: Eylül 29, 2020. <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a224090.pdf>.
- Dibenedetto, Alessandra Giada. "Implementing the Alliance Maritime Strategy in the Mediterranean: NATO's Operation Sea Guardian." Research Paper, NATO Defense College Research Division, 2016. Erişim Tarihi: Ağustos 14, 2021. <http://www.jstor.org/stable/resrep10237>.
- DiStefano, Angelo C., ve Mary Hurley. *Global Climate Change and U.S. Security Interests. Defense, Security and Strategies*. New York: Nova Science Publishers, Inc, 2012. Erişim Tarihi: Mayıs 19, 2021. <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e000xtr&AN=1430335&lang=tr&site=ehost-live>.
- Diakov, V. ve S. Koalev, *İlkçağ Tarihi Roma, Cilt: 2*. Çeviren: Özdemir İnce. 2. Baskı. İstanbul: Yordam Kitap Yayınevi, Kasım 2011.
- Dilbirliği, Muhterem. "ABD'nin Almanya'dan asker çekmesi ne anlama geliyor?" AA. Ağustos 11, 2020. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/abd-nin-almanya-dan-asker-cekmesi-ne-anlama-geliyor/1938152>.
- De Jong, Ben. "Intelligence and the Cold War." İçinde *The Routledge Handbook of the Cold War*, Editörler: A. M. Kalinovsky ve C. Daigle, 305-319. London, Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge Press, 2004.
- Demirtaş, Hasan. "Kriz Yönetimi," *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi* 23, no. 23 (2000): 353-373.
- Demircioğlu, Fatih. "Makedonya Cumhuriyeti'nde Barış ve Güvenlik Meseleleri." *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 4, no.1 (2019): 201-246.

- Demir, Sertif. “Stratejik Konseptler ve NATO’nun Dönüşümü.” İçinde ““Sıcak Barış”ın Soğuk Örgütü: Yeni NATO, Yeni Tehditler, Konseptler, Arayışlar, Dönüşüm ve Alan Dışı Operasyonlar”, Editör: Mehmet Seyfettin Erol, 297-342. Ankara: Barış Platin Yayınları, Ekim 2012.
- Demir, Burcu. “Demokratikleşme Sürecinde Terörizm Bağlamında Bir Karşılaştırma: İspanya ve Türkiye.” *Euro Politika Dergisi*, no.1 (2016): 53-83.
- Demir, Yalçın Köksal. “Cemaatten Ulusa Boşnaklar.” *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, no. 2 (2011): 71-88. Erişim Tarihi: Temmuz 13, 2021. https://www.ktu.edu.tr/dosyalar/sbedergisi_4483a.pdf.
- Demirel, Ege. “Sistemik Bağlamda BM’nin Rolü ve İşlevi.” *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi* 6, no.3 (2019): 219-237.
- Demirdöğen, Ülkü Demirtürk. “Soğuk Savaş Sonrası NATO ve Yeni Stratejisi.” *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası* 46, no. 1-4 (1993): 155-162.
- Deni, John R. “Disband The NATO Response Force.” İçinde *NATO 20/2020: Twenty Bold Ideas To Reimagine The Alliance After The 2020 US Election*, Editörler: Skaluba Christopher, Rodihan Conor ve Doyle Gabriela R. A., 36-40. Atlantic Council, The Scowcroft Center for Strategy and Security, 2020. Erişim Tarihi: Temmuz 7, 2021. <https://www.atlanticcouncil.org/wp-content/uploads/2020/10/NATO-20-2020-Final-Volume.pdf>.
- Deniz, Taşkın. “Uluslararası Göç Sorunu Perspektifinden Türkiye.” *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi* 181, no.181 (2014):175-204.
- Dennis, Pat. “Nato Awacs: Alliance Keystone For Out-Of-Area Operations.” *Canadian Military Journal* 8, no. 4 (Kış 2007-2008): 22-31. Erişim Tarihi: Temmuz 9 2021. <http://www.journal.forces.gc.ca/vo8/no4/doc/dennis-eng.pdf>.
- Dennis, Patrick M. “Comments on “Reflections on the Balkan Air Wars”.” *Air Power History* 57, no. 3 (2010): 46-48. Erişim Tarihi: Temmuz 14, 2021. <http://www.jstor.org/stable/26275924>.
- De Souza, Philip. *The Greek And Persian Wars 499-386 BC*. Essential Histories. New York: Routledge, 2003. Erişim Tarihi: Mayıs 16, 2021. <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e000xtr&AN=115755&lang=tr&site=ehost-live>.
- DeSantis, Marc G. *Rome Seizes the Trident : The Defeat of Carthaginian Seapower & the Forging of the Roman Empire*. Barnsley, South Yorkshire: Pen & Sword Military, 2016. Erişim Tarihi: Mayıs 16, 2021. <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e000xtr&AN=1246577&lang=tr&site=ehost-live>.
- Devires, Kelly. “The Hundered Years Wars: Not Only But Many.” içinde *The Hundred Years War (Part II) Different Vistas*, Editörler: L. J. Andrew Villalon ve Donald

- J. Kagay, 3-34. History of Warfare Series Vol. 51. The Netherlands; Leiden: Brill Publishers, 2008.
- Deutsch, Karl W. ve J. David Singer. "Multipolar Power Systems and International Stability." *World Politics* 16, no. 3 (1964): 390-406. Erişim Tarihi: Mayıs 11, 2021. doi:10.2307/2009578.
- Derby, Graham. *Hitler, Appeasement And The Road To War 1933-41*. London: Hodder Murray, 2007.
- Djalili, Muhammad-Reza ve Thierry Kellner, "*Arap Baharı*" *Karşısında İran ve Türkiye: Ortadoğu'da Yeni Bir Stratejik Rekabete Doğru Gidiş Mi?*. İstanbul: Bige Kùltür Sanat Yayınları, Mart 2013.
- Doherty, Peter C., *Pandemics: What Everyone Needs to Know*. Oxford: Oxford University Press, 2013. Erişim Tarihi: Nisan 29, 2021. <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e000xtr&AN=604437&lang=tr&site=ehost-live>.
- Doubleday, Justin. "NATO Eyes Revamped Command Structure." *Inside the Army* 29, no. 43 (2017): 4-5. Erişim Tarihi: Haziran 28, 2021. <https://www.jstor.org/stable/26416237>.
- Doğan, Nejat. "NATO'nun Örgùtsel Değişimi, 1949-1999: Kuzey Atlantik İttifakından Avrupa Atlantik Güvenlik Örgùtùne." *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakùltesi Dergisi* 60, no. 3 (2005): 69-108.
- Doğan, Salih ve şeref Kavak, "Uluslararası İlişkilerde Güç Kavramı." İçinde *Uluslararası İlişkilerin Temel Kavramları*, Editörler: Arif Behiç Özcan ve Yusuf Çınar, 251-286. 2. Baskı. İstanbul: Hükùmdar Yayınları, Kasım 2015. Erişim Tarihi: Mayıs 12, 2021. <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e011xww&AN=2472478&lang=tr&site=ehost-live>.
- Donald Kagan. *The Outbreak of the Peloponnesian War*. Ithaca, N.Y.: Cornell University Press, 1989. Erişim Tarihi: Mayıs 16, 2021. <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e000xtr&AN=671472&lang=tr&site=ehost-live>.
- Dobbins, James., Jason H. Campbell, Sean Mann ve Laurel E. Miller. *Consequences of a Precipitous U.S. Withdrawal from Afghanistan*. Santa Monica, CA: RAND Corporation, 2019. Erişim Tarihi: Temmuz 23, 2021. <https://doi.org/10.7249/PE326>.
- Dobbins, James., Jason H. Campbell, Laurel E. Miller ve S. Rebecca Zimmerman. *DDR in Afghanistan: Disarming, Demobilizing, and Reintegrating Afghan Combatants in Accordance with a Peace Agreement*. Santa Monica, CA: RAND Corporation, 2020. Erişim Tarihi: Temmuz 24, 2021. doi: <https://doi.org/10.7249/PE343>.

- Drent, Margriet, Rob Hendriks ve Dick Zandee. *New Threats, New EU and NATO Responses*. Clingendael Report. The Hague: Clingendael Institute, 2015. Erişim Tarihi: Temmuz 8, 2021, https://www.clingendael.org/sites/default/files/pdfs/New%20Threats_New%20EU_Nato%20Responses_Clingendael_July2015.pdf.
- Drent, Margriet. "Militarising Migration ? EU and NATO Involvement at the European Border." *Clingendael Spectator* 72, no. 4 (2018): 1-10. Erişim Tarihi: Ağustos 14, 2021. https://spectator.clingendael.org/pub/2018/4/_pdf/CS-2018-4-drent.pdf.
- Ducaru, Sorin. "Is Cyber Defense Possible?" *Journal of International Affairs* 70, no. 1 (2016): 182-89. Erişim Tarihi: Nisan 28, 2021. <https://www.jstor.org/stable/90012603>.
- Duffield, John S. "Explaining the Long Peace in Europe: The Contributions of Regional Security Regimes." *Review of International Studies* 20, no. 4 (1994): 369-88. Erişim Tarihi: Nisan 18, 2021. <http://www.jstor.org/stable/20097386>.
- Dzambic, Muhidin. "NATO's New Strategic Concept: Non-Traditional Threats and Bridging Military Capability Gaps." *Connections* 10, no. 3 (2011): 14-36. Erişim Tarihi: Mayıs 1, 2021. <http://www.jstor.org/stable/26326242>.
- Efegil, Ertan. *Dış Politika Analizi Ders Notları*. İstanbul: Gündoğan Yayınları, Kasım 2018.
- "Eight Priorities for the African Union in 2021." Briefing Paper, International Crisis Group, February 3, 2021. Erişim Tarihi: Ağustos 6, 2021. <http://www.jstor.org/stable/resrep31613>.
- Ekici, Süleyman. ve Baharçipek, Abdülkadir. "NATO'ya Üyelik Sürecinde Türkiye ABD İlişkileri." *Birey ve Toplum Dergisi* 6, no. 11 (2016): 149-168.
- Ekinci, Mehmet Uğur. *Bosna Hersek Siyasetini Anlama Klavuzu*. İstanbul: SETA Yayınları, 2014.
- Ekinci, Mehmet Uğur. *Sırbistan Siyasetini Anlama Kılavuzu*, İstanbul: SETA Yayınları, 2014.
- Elmi, Afyare A., Ladan Affi, W. Andy Knight ve Said Mohamed. "Piracy in the Horn of Africa Waters: Definitions, History, and Modern Causes." *African Security* 8, no. 3 (2015): 147-65. Erişim Tarihi: Ağustos 5, 2021. <https://www.jstor.org/stable/48598903>.
- Emin, Nedim. *Kosova Siyasetini Anlama Kılavuzu*, Rapor no. 42. İstanbul: SETA Yayınları, 2014.
- Emiroğlu, Hüseyin. "İkinci Dünya Savaşına Giden Süreçte Küresel ve Bölgesel Aktör-Devlet Davranışlarının Çözümlemesi." *Abant İzzet Baysal Üniversitesi SBE Dergisi* 1, no.14 (2007): 64-89.

- Enthoven, Alain C., ve K. Wayne Smith. "What Forces for NATO? And from Whom?" *Foreign Affairs* 48, no. 1 (1969): 80-96. Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021. doi:10.2307/20039424.
- "entente." Erişim Tarihi: Şubat 3, 2019. <https://www.dictionary.com/browse/entente>.
- Encyclopaedia Britannica*. Sub Verbo. "Conventional Strategy." Erişim Tarihi: Eylül 29, 2020. <https://www.britannica.com/topic/nuclear-strategy/Conventional-strategy>.
- Encyclopaedia Britannica*. Sub. Verbo. "The blast of World War II." Erişim Tarihi: Eylül 1, 2021. <https://www.britannica.com/topic/history-of-Europe/The-blast-of-World-War-II>.
- Encyclopedia Britannica*. Sub.Verbo. "Triple Entente European Alliance." Erişim Tarihi: Şubat 3, 2019. <https://www.britannica.com/topic/Triple-Entente>.
- Erdal, Leman. ve Etem Karakaya, "Enerji Arz Güvenliğini Etkileyen Ekonomik, Siyasi ve Coğrafi Faktörler." *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* XXXI, no.1 (2012): 107-136.
- Erdem, Ali Kemal. "Afganistanlı uzmanlar ve emekli askerler yanıtladı: ABD'nin 88 milyar dolar harcadığı Afgan ordusu, birkaç günde neden ve nasıl dağıldı?" *Independent Türkçe*. Ağustos 16, 2021. <https://www.indyturk.com/node/399646/d%C3%BCnya/afganistan%C4%B1-uzmanlar-ve-emekli-askerler-yan%C4%B1tlad%C4%B1-abdnin-88-milyar-dolar>.
- Erdurmaz, Ali Serdar. "NATO Balistik Füze Savunma Sistemi İçinde Türkiye'nin Yeri." *Savunma Bilimleri Dergisi* 15, no.1 (2016): 1-29.
- Erhan, Çağrı. "Avrupa'nın İntiharı ve İkinci Dünya Savaşı Sırasında Temel Sorunlar." *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* 51 (1996): 259-273.
- Ereker, Fulya Aksu. "Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü-NATO." *Güvenlik Yazıları Serisi*, no. 28, Ekim 2019. Erişim Tarihi: Eylül 20, 2020. doi: 10.13140/RG.2.2.16630.34887.
- Ersoy, Eyüp. "Realizm." İçinde *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, Derleyen: Ramazan Gözen, 159-186. İstanbul: İletişim Yayınları, 2014.
- Erkan, Süleyman. "Savaş ve Barış Bağlamında XIX. Yüzyıl Uluslararası İlişkilerinin Özellikleri." *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, no. 22 (2010): 93-115.
- Esendik, Tuğba. "Karadağ Cumhuriyeti'nin Batı Merkezli Uluslararası Örgütlere (Avrupa Birliği ve NATO) Katılımı." *Social Sciences Studies Journal (SSSJJournal)* 4, no.13, (2018): 249-257.
- Fausett, Elizabeth, and Thomas J. Volgy. "Intergovernmental Organizations (IGOs) and Interstate Conflict: Parsing Out IGO Effects for Alternative Dimensions of

- Conflict in Postcommunist Space.” *International Studies Quarterly* 54, no. 1 (2010): 79-101. Erişim Tarihi: Nisan 22, 2021. <http://www.jstor.org/stable/40664238>.
- Farley, Robert. “Space Force: Ahead of Its Time, or Dreadfully Premature?” *Cato Institute Policy Analysis*, no. 904 (December 1, 2020): 1-20. https://www.cato.org/sites/cato.org/files/2020-11/PA904_update.pdf.
- Fedder, Edwin H. “The Concept of Alliance.” *International Studies Quarterly* 12, no.1 (1968): 65-86. Erişim Tarihi: Mayıs 11, 2021. doi:10.2307/3013558.
- Ferdinando Sanfelice di Monteforte, “On the Geostrategic Aspects of NATO’s Enlargement.” İçinde *NATO At 60: The Post Cold War Enlargement And The Alliance’s Future*, Editör: Anton Bebler, 131-133. NATO Science For Peace And Security Series. E, Human and Societal Dynamics. Amsterdam: IOS Press, 2010. <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e000xtr&AN=315806&lang=tr&site=ehost-live>.
- Fields, Nic. *Roman Conquests: North Africa*. Barnsley, South Yorkshire: Pen & Sword Military, 2010. Erişim Tarihi: Mayıs 16, 2021. <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e000xtr&AN=462637&lang=tr&site=ehost-live>.
- Fink, Martin D. “UN-Mandated Maritime Arms Embargo Operations In Operation Unified Protector.” *Revue de Droit Militaire et de Droit de la Guerre, The Military Law and Law of War Review* 50, 1-2 (2011): 237-260. Erişim Tarihi: Temmuz 15, 2021. chrome-extension://efaidnbnmnnibpcajpcglclefindmkaj/viewer.html?pdfurl=https%3A%2F%2Fpure.uva.nl%2Fws%2Ffiles%2F1386791%2F111825_237_260_Fink.pdf.
- Finnemore, Martha, ve Kathryn Sikkink. “International Norm Dynamics and Political Change.” *International Organization* 52, no. 4 (1998): 887-917. Erişim Tarihi: Nisan 20, 2021. <http://www.jstor.org/stable/2601361>.
- Flockhart, Trine. *After The Strategic Concept Towards A NATO Version 3.0*. Rapor no. 6. Copenhagen: Danish Institute for International Studies (DIIS), 2011. Erişim Tarihi: Mayıs 3, 2021, https://www.diis.dk/files/media/publications/import/extra/rp2011-06-nato-after-strategic-concept_web.pdf.
- Folly, Martin H. “Breaking the Vicious Circle: Britain, the United States, and the Genesis of the North Atlantic Treaty.” *Diplomatic History* 12, no. 1 (1988): 59-77. Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021. <http://www.jstor.org/stable/24911828>.
- Fordham, Benjamin, ve Paul Poast. “All Alliances Are Multilateral: Rethinking Alliance Formation.” *The Journal of Conflict Resolution* 60, no. 5 (2016): 840-65. Erişim Tarihi: Nisan 22, 2021. <http://www.jstor.org/stable/24755898>.

- Fox, Annette Baker. "A New Task for NATO?" *International Studies Quarterly* 11, no. 4 (1967): 353-65. Erişim Tarihi: Nisan 22, 2021. doi:10.2307/3013917.
- Friis, Karsten ve Pia Jarmyr, *Comprehensive Approach Challenges And Opportunities In Complex Crisis Management*. NUPI Report no. 11. Oslo: Norwegian Institute of International Affairs (NUPI), 2008. <https://nupi.brage.unit.no/nupi-xmlui/bitstream/handle/11250/276483/Security%2bin%2bPracatice-11-Friis-Jarmyr.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
- "Fransa Cumhurbaşkanı Macron: NATO'nun beyin ölümü gerçekleşti." *BBC Türkçe*. Kasım 8, 2019. Erişim Tarihi: Ekim 4, 2020. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50342428>.
- Freedman, Lawrence. "Why the West Failed." *Foreign Policy*, no. 97 (1994): 53-69. Erişim Tarihi: Temmuz 12, 2021. doi:10.2307/1149439.
- Freedom Anatomy. "SUPPORTO UMANITARIO PEACEFUL SUMMIT, Security support for the 2006 NATO Riga Summit." Erişim Tarihi: Ağustos 12, 2021. <http://www.freedomanatomy.com/en/missioni/peaceful-summit/>.
- Friedman, George. *Gelecek 10 Yıl*. eviren: Tayfun Trner. 2. Baskı. İstanbul: Pegasus Yayınları, Temmuz 2012.
- Fromkin, David. "Entangling Alliances." *Foreign Affairs* 48, no. 4 (1970): 688-700. Erişim Tarihi: Mayıs 25, 2021. doi:10.2307/20039476.
- Garcia-Retamero, Rocio, Stephanie M. Mller, and David L. Rousseau. "The Impact of Value Similarity and Power on the Perception of Threat." *Political Psychology* 33, no. 2 (2012): 179-93. Erişim Tarihi: Mayıs 11, 2021. <http://www.jstor.org/stable/23260329>.
- Gardasevic, Ivana. "Russia and Montenegro: How and Why a Centuries Old Relationship Ruptured." *Connections* 17, no. 1 (2018): 61-75. Erişim Tarihi: Mayıs 8, 2021. <https://www.jstor.org/stable/26933985>.
- Gareev, Mahmut A. "The Expansion of NATO does not Solve, but Aggravates Security Issues." *Die Friedens-Warte* 72, no. 3 (1997): 297-303. Erişim Tarihi: Eylül 10, 2021. <https://www.jstor.org/stable/23778196>.
- Garrett, Nathan G.D., ve Ryan C. Hendrickson. "NATO's Anti-piracy Operations: Strategic and Political Implications." *Atlantisch Perspectief* 33, no. 8 (2009): 9-13. Erişim Tarihi: Ağustos 5, 2021. <http://www.jstor.org/stable/45280098>.
- Garson, Robert. "The Role of Eastern Europe in America's Containment Policy, 1945-1948." *Journal of American Studies* 13, no. 1 (1979): 73-92. Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021. <http://www.jstor.org/stable/27553662>.
- Gaub, Florence. *The North Atlantic Organization And Libya: Reviewing Operation Unified Protector*. Carlisle, PA: US Army War College, Strategic Studies

- Institute, 2013. Erişim Tarihi: Temmuz 29, 2021. <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA580956.pdf>.
- Gaub, Florence. "Building a New Military?: The NATO Training Mission-Iraq." Research Paper, NATO Defense College Research Division, Nisan 2011. Erişim Tarihi: Ağustos 6, 2021. <http://www.jstor.org/stable/resrep10393>.
- Geary, Patrick Joseph. "NATO Battlefield Strategy For The Conventional Defense Of Central Europe." Yüksek Lisans Tezi. University of Richmond UR Scholarship Repository 1987.
- Gebhard, Carmen. "One World Many Actors." İçinde *International Relations*, Editör: Stephen McGlinchey, 32-45. Bristol-England: E-International Relations Publishing, 2017. http://www.e-ir.info/wp-content/uploads/2016/11/EIR-Publications_International-Relations_Digital.pdf.
- Gebhard, Carmen ve Simon J Smith. "The Two Faces of EU-NATO Cooperation: Counter-Piracy Operations off the Somali Coast." *Cooperation and Conflict* 50, no. 1 (2015): 107-27. Erişim Tarihi: Ağustos 4, 2021. <http://www.jstor.org/stable/45084285>.
- Geddes, Andrew. "Immigration and the Welfare State." İçinde *International Migration And Security Opportunities And Challenges*, Editörler: Elspeth Guild ve Joanne Van Selm, 159-173. Transnationalism Yayın Dizisi. London: Routledge, 2005. Erişim Tarihi: Nisan 22, 2021. <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e000xtr&AN=115907&lang=tr&site=ehost-live>.
- Genç, Fatma Neval. "Kriz Yönetimi ve Kamu Yönetiminde Uygulanabilirliği." *Verimlilik Dergisi*, no. 4 (2009): 7-22.
- Georgieva, Lidija. "Macedonia." İçinde *NATO At 60: The Post Cold War Enlargement And The Alliance's Future*, Editör: Anton Bebler, 83-85. NATO Science for Peace and Security Series. E, Human and Societal Dynamics. Amsterdam: IOS Press, 2010. Erişim Tarihi: Mayıs 8, 2021. <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e000xtr&AN=315806&lang=tr&site=ehost-live>.
- Gheciu, Alexandra. *NATO in the 'New Europe': The Politics of International Socialization After the Cold War*. Stanford, Calif: Stanford University Press, 2005. <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e000xtr&AN=148611&lang=tr&site=ehost-live>.
- Gheciu, Alexandra. "Security Institutions as Agents of Socialization? NATO and the 'New Europe'." *International Organization* 59, no. 4 (2005): 973-1012. Erişim Tarihi: Nisan 18, 2021. <http://www.jstor.org/stable/3877834>.

- Gidadhubli, R. G. "Expansion of NATO: Russia's Dilemma." *Economic and Political Weekly* 39, no. 19 (2004): 1885-887. Erişim Tarihi: Mayıs 4, 2021. <http://www.jstor.org/stable/4414989>.
- Gilding, Paul. "The Mother of All Conflicts." *The Brown Journal of World Affairs* 18, no. 2 (2012): 167-79. Erişim Tarihi: Nisan 27, 2021. <http://www.jstor.org/stable/24590871>.
- Gilli, Andrea. Mauro Gilli, Ann-Sophie Leonard ve Zoe Stanley-Lockman. "'NATO-Mation': Strategies for Leading in the Age of Artificial Intelligence." Research Paper, NATO Defense College Research Division, 2020.
- Gilpin, Robert. "Hegemonik Savaş Teorisi." İçinde *Uluslararası İlişkilerde Anahtar Metinler*, Derleyen: Esra Diri, 423-442. İstanbul: Rle Akademik Yayıncılık, Ekim 2013.
- Gittings, John. "Çin Kartı." İçinde *Evrenin Efendileri? NATO'nun Balkan Seferi*, Derleyen: Tarik Ali, eviren: Yavuz Alogan, 536-545. İstanbul: OM Yayınevi, 2001.
- Glaser, Charles L. "Realizm," İçinde *ağdaş Güvenlik alışmaları*, Editör: Alan Collins, eviren: Nasuh Uslu, 13-27. 3. Basımdan eviri. İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık, Eylül 2017.
- Gocłowski, Marcin. ve Lidia Kelly, "Poland Says U.S. Missile Shield Site Delayed Until 2020." *Reuters*. Mart 22, 2018. Eriřim Tarihi: Ekim 4, 2020. <https://www.reuters.com/article/us-poland-defence-usa-idUSKBN1GY2RE>.
- Godzimirski, Jakub M. "What Threatens NATO-and What Members Can Do?: The Case of Norway and Poland." Research Paper, Norwegian Institute of International Affairs (NUPI), 2021. Erişim Tarihi: Mayıs 1, 2021. <http://www.jstor.org/stable/resrep30681>.
- Golan-Vilella, Robert. "NATO Approves Expanded Missile Defense." *Arms Control Today* 40, no. 10 (2010): 32-33. Erişim Tarihi: Mayıs 1, 2021. <http://www.jstor.org/stable/23628835>.
- Gold, Dana. ve Stephen McGlinchey, "International Relations Theory." İçinde *International Relations*, Editör: Stephen McGlinchey, 46-56. Bristol-England: E-International Relations Publishing, 2017. http://www.e-ir.info/wp-content/uploads/2016/11/EIR-Publications_International-Relations_Digital.pdf.
- Goldgeiger, James M. "NATO Expansion: The Anatomy of A Decision." *Washington Quarterly* 21, no.1 (1998): 83-102. Erişim Tarihi: Mayıs 5, 2021. doi: 10.1080/01636609809550295.
- Goldgeier, James. "NATO's Charter: Adaptable but Limited." İçinde *Charter of the North Atlantic Treaty Organization: Together with Scholarly Commentaries and Essential Historical Documents*, Editör: Shapiro Ian ve Tooze Adam, 288-301.

- New Haven, London: Yale University Press, 2018. Erişim Tarihi: Temmuz 9, 2021. <http://www.jstor.org/stable/j.ctvvndts.25>.
- Gomis, Benoît. "NATO: Lessons From Libya." *The World Today* 67, no. 5 (2011): 7-9. Erişim Tarihi: Temmuz 29, 2021. <http://www.jstor.org/stable/41962651>.
- Gompert, David C. ve Hans Binnendijk. *The Power to Coerce: Countering Adversaries Without Going to War*. Santa Monica, CA: RAND Corporation, 2016. Erişim Tarihi: Mayıs 12, 2021. https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR1000.html.
- Gordon, Joseph S. "Intelligence Sharing in NATO." *Atlantisch Perspectief* 41, no. 6 (2017): 15-19. Erişim Tarihi: Temmuz 4, 2021. <https://www.jstor.org/stable/48581386>.
- Gordon, Philip H. ve Omer Taspınar, *Winning Turkey: How America, Europe, And Turkey Can Revive A Fading Partnership*. Washington, D.C.: Brookings Institution Press, 2008.
- Got, Antoine. "Turkey's Crisis With The West: How A New Low In Relations Risks Paralyzing NATO." *War On The Rocks*, November 19, 2020. Erişim Tarihi: Kasım 9, 2021. <https://warontherocks.com/2020/11/turkeys-crisis-with-the-west-how-a-new-low-in-relations-risks-paralyzing-nato/>.
- Gök, Gonca Oğuz. "Kimin Güvenliği? Uluslararası Göç-Güvelik İlişkisi ve Uluslararası Örgütlerin Rolü." *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 31, no. 31 (2016):65-82.
- Gönen, Hakan. "ABD-Japonya Güvenlik Antlaşmaları: Oluşumu, Evrimi ve Sonuçları." *Uluslararası İlişkiler Dergisi* 1, no. 4 (2004): 115-139.
- Gönlübol, Mehmet, *Uluslararası Politika İlkeler, Kavramlar Kurumlar*. 6. Baskı. Ankara: Siyasal Kitabevi, 2014.
- Görücü, Kutluhan. ve Arzu Bünyad, "Rus Hayalet Ordusu Wagner." *Seta Analiz*, no. 311 (2020):1-19.
- Graber, Doris A. "The Truman and Eisenhower Doctrines in the Light of the Doctrine of Non- Intervention." *Political Science Quarterly* 73, no. 3 (1958): 321-34. Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021. doi:10.2307/2145842.
- Gräbner, Justus. "On NATO's Post-Cold War Eastern Enlargement." *İçinde NATO At 60: The Post Cold War Enlargement And The Alliance's Future*, Editör: Anton Bebler, 135-137. NATO Science For Peace And Security Series. Amsterdam: IOS Press, 2010.
- Graebner, Norman A. "Cold War Origins and the Continuing Debate." *The Journal of Conflict Resolution* 13, no. 1 (1969): 123-32. Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021. <http://www.jstor.org/stable/173304>.

- Gramer, Robbie ve Jack Detsch, "Turkey's Caucasus Adventure Risks Another Crisis in NATO." *Foreign Policy*, October 6, 2020. Erişim Tarihi: Kasım 9, 2021. <https://foreignpolicy.com/2020/10/06/turkeys-caucasus-nagorno-karabakh-conflict-risks-nato-crisis-armenia-azerbaijan/>.
- Granville, Johanna. "The Many Paradoxes of NATO Enlargement." *Current History* 98, no. 627 (1999): 165-70. Erişim Tarihi: Mayıs 8, 2021. <http://www.jstor.org/stable/45318321>.
- Greenwood, Sean. "Frank Roberts and the 'Other' Long Telegram: The View from the British Embassy in Moscow, March 1946." *Journal of Contemporary History* 25, no. 1 (1990): 103-22. Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021. <http://www.jstor.org/stable/260723>.
- Griffits, Martin ve Terry O'Callaghan, *International Relations: The Key Konsept*. Londra-Newyork: Routledge Press, 2002.
- Gromes, Thorsten. *Between Impositions and Promises: Democracy in Macedonia*. PRIF Rapor no. 91. Frankfurt: Peace Research Institute Frankfurt, 2009. Erişim Tarihi: Temmuz 19, 2021. https://www.hsfk.de/fileadmin/HSFK/hsfk_downloads/prif91.pdf.
- Gros, Philippe. "Libya And Mali Operations: Transatlantic Lessons Learned." Washington, DC: German Marshall Fund of the United States, 2014. 2-6. Erişim Tarihi: Ağustos 1, 2021. <http://www.jstor.org/stable/resrep18990.4>.
- Gul, Nabiha, ve Sanam Noor. "Disasters and International Cooperation: Case Study of the October Earthquake." *Pakistan Horizon* 59, no. 4 (2006): 69-87. Erişim Tarihi: Ağustos 10, 2021. <http://www.jstor.org/stable/43615509>.
- Guthrie, Elton F. "The Crisis Concept in the Approach to the Problem of Personality." *Social Forces* 13, no. 3 (1935): 383-90. Erişim Tarihi: Haziran 29, 2021. doi:10.2307/2570402.
- Güneş, Kadri Kemal. "Doğu-Batı İlişkileri ve Nükleer Güç (1945-1985)." *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 43, no.1 (1988):319-326.
- Güvenç, Serhat. "F 35 Müşterek Taarruz Uçağı Projesi ve Türkiye." *Bilge Strateji Dergisi* 6, no.10 (2014): 27-34.
- Güvenç, Serhat. "NATO'nun Evrimi ve Türkiye'nin Transatlantik Güvenliğı Katkıları." *Uluslararası İlişkiler* 12, no. 45 (2015): 101-119.
- Haas, Ernst B. "Güçler Dengesi: Talimat, Kavram Ya Da Propaganda mı?" İçinde *Uluslararası İlişkilerde Anahtar Metinler*, Derleyen: Esra Diri, 59-89. İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık, Ekim 2013.
- Hacıoğlu, Nerdun. "Kabil hükümeti düştü." *Hürriyet*. Son Güncelleme: Ağustos 15, 2021. <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/kabil-hukumeti-dustu-41874004>.

- Haffa, Robert P. "The Future of Conventional Deterrence: Strategies for Great Power Competition." *Strategic Studies Quarterly* 12, no. 4 (2018): 94-115. Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021. <https://www.jstor.org/stable/26533617>.
- Haglund, David G., *Encyclopaedia Britannica*. Sub. Verbo. "Alliance." Erişim Tarihi: Haziran 2, 2020. <https://www.britannica.com/topic/alliance-politics>.
- Hahn, Gordon M. "Rus İç Siyaseti ve NATO'nun Genişlemesi." İçinde *Yeni NATO Soğuk Savaş'tan Sıcak Savaş*, Hazırlayan ve Çeviren: Musa Ceylan, 66-83. İstanbul: Ülke Kitapları Yayınevi, 1999.
- Hale, William. *Türk Dış Politikası 1774-2000*. Çeviren: Petek Demir. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2003.
- Hallams, Ellen. ve Benjamin Schreer. "Towards a 'post-American' Alliance? NATO Burden-sharing after Libya." *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)* 88, no. 2 (2012): 313-27. Erişim Tarihi: Temmuz 29, 2021. <http://www.jstor.org/stable/41428608>.
- Hameiri, Shahrar. ve Lee Jones. "The Politics and Governance of Non-Traditional Security." *International Studies Quarterly* 57, no. 3 (2013): 462-73. Erişim Tarihi: Nisan 18, 2021. <http://www.jstor.org/stable/24017917>.
- Hampson, Fen Osler. "NATO's Conventional Doctrine: The Limits of Technological Improvement." *International Journal* 41, no. 1 (1985): 159-88. Erişim Tarihi: Nisan 24, 2021. doi:10.2307/40202354.
- Hanna, Michael, David Granzow, Bjorn Bolte ve Andrew Alvarado. "NATO Intelligence and Information Sharing: Improving NATO Strategy for Stabilization and Reconstruction Operations." *Connections* 16, no. 4 (2017): 5-33. Erişim Tarihi: Temmuz 9, 2021. <https://www.jstor.org/stable/26867924>.
- Hardt, Heidi. "How NATO remembers: explaining institutional memory in NATO crisis management." *European Security* 26, no. 1 (2017): 120-148. doi: 10.1080/09662839.2016.1263944.
- Hartwell, Leon. "Conflict Resolution: Lessons from the Dayton Peace Process." *Negotiation Journal* 35, no. 4 (Ekim 2019): 443-469. <https://doi.org/10.1111/nej.12300>.
- Hart, Basil Liddell. *I Dünya Savaşı Tarihi*. Çeviren: Kerim Bağrıaçık. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Eylül 2014.
- Harris, Chauncy D. "Unification of Germany in 1990." *Geographical Review* 81, no. 2 (1991): 170-82. Erişim Tarihi: Mayıs 4, 2021. doi:10.2307/215981.
- Haulman, Daniel L. "The United States Air Force and Bosnia, 1992-1995." *Air Power History* 60, no. 3 (2013): 24-31. Erişim Tarihi: Temmuz 15, 2021. <http://www.jstor.org/stable/26276349>.

- Haulman, Daniel L. "Operation Vittles: The Berlin Airlift." *Air Power History* 64, no. 3 (2017): 47-51. Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021. <https://www.jstor.org/stable/26571040>.
- Heller, Charles., Lorenzo Pezzani ve Situ Studio, *Forensic Oceanography Report on the Left-To-Die Boat*. University of London: Centre for Research Architecture, 2012. Erişim Tarihi: Temmuz 9, 2021. <https://www.fidh.org/IMG/pdf/fo-report.pdf>.
- Hendriks, Robert J. *Response Forces Galore A Guided Tour*. Clingendael: Clingendael Institute, 2014. Erişim Tarihi: Temmuz 7, 2021. <http://www.jstor.org/stable/resrep05332>.
- Hendrickson, Ryan C. "NATO's Secretaries-General: Organizational Leadership In Shaping Alliance Strategy." İçinde *NATO in Search of a Vision*, Editörler: Aybet Gülnur ve Moore Rebecca R., by Freedman Lawrence, 51-74. Washington, D.C.: Georgetown University Press, 2010. Erişim Tarihi: Nisan 24, 2021. <http://www.jstor.org/stable/j.ctt2t3mp.8>.
- Hendrickson, Ryan C. "Dnş Olmayan Karar." *NATO Dergisi*, Sonbahar 2005. Erişim Tarihi: Temmuz 9, 2021. <https://www.nato.int/docu/review/2005/issue3/turkish/history.html>.
- Henke, Marina E. *Constructing Allied Cooperation: Diplomacy, Payments, and Power in Multilateral Military Coalitions*. Ithaca: Cornell University Press, 2019. Erişim Tarihi: Nisan 22, 2021, <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e000xtr&AN=2093056&lang=tr&site=ehost-live>.
- Hempel, Sandra. *The Atlas of Disease : Mapping Deadly Epidemics and Contagion From the Plague to the Zika Virus*. London: White Lion Publishing, 2018. Erişim Tarihi: Nisan 22, 2021. <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e000xtr&AN=1901626&lang=tr&site=ehost-live>.
- Heraclides, Alexis ve Ada Dialla. "Humanitarian Intervention Today." İçinde *Humanitarian Intervention in the Long Nineteenth Century: Setting the Precedent*, 1-8. Manchester: Manchester University Press, 2015. Erişim Tarihi: Temmuz 10, 2021. doi:10.2307/j.ctt1mf71b8.4.
- Herd, Graeme P. "Baltic Security Politics." *Security Dialogue* 28, no. 2 (1997): 251-53. Erişim Tarihi: Mayıs 21, 2021. <http://www.jstor.org/stable/26296534>.
- Hess, Robert L. "Italy and Africa: Colonial Ambitions in the First World War." *The Journal of African History* 4, no. 1 (1963): 105-26. Erişim Tarihi: Nisan 22, 2021. <http://www.jstor.org/stable/179616>.
- Heywood, Andrew. *Siyaset*. Editör: Buğra Kalkan. evirenler: Bekir Berat zipek, Bican şahin, Mete Yıldız, Zeynep Kopuzlu, Bahattin Seilmişğlu ve Atilla Yayla. Ankara: Adres Yayınları, Ekim 2007.

- Hilde, Paal Sigurd, ve Andrew A. Michta. "Lean, Mean Fighting Machine?: Institutional Change in NATO and the NATO Command Structure." İçinde *The Future of NATO: Regional Defense and Global Security*, 135-54. Ann Arbor: University of Michigan Press, 2014. Erişim Tarihi: Haziran 27, 2021. <http://www.jstor.org/stable/10.3998/mpub.6980805.12>.
- Hinman, Ellwood P. "Skip". "Context and Theory: Lessons from Operation Allied Force." *Air Power History* 48, no. 2 (2001): 26-33. Erişim Tarihi: Temmuz 17, 2021. <http://www.jstor.org/stable/26274212>.
- Hixson, Walter L. "Containment on the Perimeter: George F. Kennan and Vietnam." *Diplomatic History* 12, no. 2 (1988): 149-63. Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021. <http://www.jstor.org/stable/24911760>.
- Hoadley, Steve. "West German Defence Dilemmas." *New Zealand International Review* 12, no. 3 (1987): 5-9. Erişim Tarihi: Mayıs 4, 2021. <http://www.jstor.org/stable/45233650>.
- Hobsbawm, Eric. *Devrim ağı 1789-1848*. Çeviren: Bahadır Sina şener. 3. Baskı. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları Haziran 2003.
- Hoehn, Andrew R. ve Sarah Harting. "Redefining NATO's Role: 9/11 to Afghanistan." İçinde *Risking NATO: Testing the Limits of the Alliance in Afghanistan*, 13-24. Santa Monica, CA; Arlington, VA; Pittsburgh, PA: RAND Corporation, 2010. Erişim Tarihi: Temmuz 22, 2021. <http://www.jstor.org/stable/10.7249/mg974af.10>.
- Hoehn, Andrew R., ve Sarah Harting. "The NATO That Once Was." İçinde *Risking NATO: Testing the Limits of the Alliance in Afghanistan*, 5-12. Santa Monica, CA; Arlington, VA; Pittsburgh, PA: RAND Corporation, 2010. Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021. <http://www.jstor.org/stable/10.7249/mg974af.9>.
- Hoffmann, Stanley. "International Organization and the International System." *International Organization* 24, no. 3 (1970): 389-413. Erişim Tarihi: Nisan 18, 2021. <http://www.jstor.org/stable/2705963>.
- Hoffman, Max. *Flashpoints In U.S.-Turkey Relations In 2021*. Washington D.C.: Center For American Progress, January 2021. Erişim Tarihi: Kasım 9, 2021. https://cf.americanprogress.org/wp-content/uploads/2021/01/Flashpoints-In-USTurkey-Relations-1.pdf?_ga=2.131874319.1291435859.1636538935-2113824954.1636538935.
- Holbrooke, Richard. "Richard Holbrooke on Bosnia." *Foreign Affairs* 76, no. 2 (1997): 170-172. Erişim Tarihi: Temmuz 15, 2021. doi:10.2307/20047956.
- Holborn, Hajo. "Germany's Rle in the Defense of Western Europe." *Proceedings of the Academy of Political Science* 26, no. 2 (1955): 86-97. Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021. doi:10.2307/1173594.

- Holder, William E. "International Organizations: Accountability and Responsibility." *Proceedings of the Annual Meeting (American Society of International Law)* 97 (2003): 231-36. Erişim Tarihi: Nisan 22, 2021. <http://www.jstor.org/stable/25659858>.
- Holsti, Ole R. *Crisis, Escalation, War*. Montreal: McGill-Queen's University Press, 1972.
- Holsti, K. J. "The Concept of Power in the Study of International Relations." *Background* 7, no.4 (1964): 179-94. Erişim Tarihi: Mayıs 11, 2021. doi:10.2307/3013644.
- Holsti, K. J. *International Politics: A Framework For Analysis*. Fourth Edition. Englewood Cliffs, N.J. : Prentice-Hall Inc., 1983.
- Hook, Steven W. ve John Spanier, *Amerikan Dış Politikası: İkinci Dünya Savaşından Günümüze*. Çeviren: Özge Zihnioğlu Tanrılı. İstanbul: İnkılap Kitabevi Yayınları, 2014.
- Hopf, Ted. "The Promise of Constructivism in International Relations Theory." *International Security* 23, no. 1 (1998): 171-200. Erişim Tarihi: Nisan 20, 2021. doi:10.2307/2539267.
- Hopmman, Terrence. "Principles of Conflict Management for Conflict Management Institutions: Best Practices and Lessons Learned." İçinde *International Crisis Management: NATO, EU, OSCE and Civil Society: Collected Essays on Best Practices and Lessons Learned*, Editörler: Samuel Goda, Oleksandr Tytarchuk ve Maksym Khyloko, 1-13. Amsterdam: IOS Yayınları, 2016. Erişim Tarihi: 29 Haziran 2021. <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e000xtr&AN=1238933&lang=tr&site=ehost-live>.
- Hotz, Alfred J. "NATO: Myth or Reality." *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 288 (1953): 126-33. Erişim Tarihi: Nisan 22, 2021. <http://www.jstor.org/stable/1029013>.
- Hudson, Darly J. "Vandenberg Reconsidered: Senate Resolution 239 and American Foreign Policy." *Diplomatic History* 1, no. 1 (1977): 46-63. Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021. <http://www.jstor.org/stable/24910235>.
- Huntington, Samuel P. "The Clash Of Civilizations?" İçinde *Foreign Affairs Agenda, The New Shape Of World Politics: Contending Paradigms In International Relations*, Fareed Zakaria, Francis Fukuyama, Samuel P. Huntington, Michael W. Doyle, Fouad Ajami, John J. Mearsheimer, Robert O. Keohane, et al., 67-91. Revised Edition. New York: Foreign Affairs, W.W. Norton & Company, 1999.
- Hoptner, J. B. "Soviet Policy In Eastern Europe Since 1945." *Journal of International Affairs* 8, no. 1 (1954): 95-106. Erişim Tarihi: Eylül 1, 2021. <http://www.jstor.org/stable/24355319>.

- Huth, Paul K. "Conceptualizing Deterrence." İçinde *Extended Deterrence and the Prevention of War*, 15-27. New Haven, London: Yale University Press, 1988. Erişim Tarihi: 12 Mart 2020. <https://doi.org/10.2307/j.ctt211qwdk.6>.
- H lsse, Rainer. ve Alexander Spencer. "The Metaphor of Terror: Terrorism Studies and the Constructivist Turn." *Security Dialogue* 39, no. 6 (2008): 571-92. Erişim Tarihi: Nisan 18, 2021. <http://www.jstor.org/stable/26299817>.
- H rsoy, Siret. "NATO's Problematic Enlargement Toward Central And Eastern European Countries." *Ege Akademik Bakış Dergisi* 2, no. 2 (2002): 65-70.
- Hyde-Price, Adrian. "NATO's Political Transformation and International Order." İçinde *NATO's New Strategic Concept: A Comprehensive Assesment*, Editör: Jens Ringsmore ve Sten Rynning, 45-54. Copenhagen: Danish Institute for International Studies (DIIS) Report, 2011.
- Ian, Shapiro. ve Tooze Adam. Ed. "Report Of The Committe Of Three On Non-Military Cooperation In NATO: New York, December 1956." İçinde *Charter of the North Atlantic Treaty Organization: Together with Scholarly Commentaries and Essential Historical Documents*, 81-107. New Haven, London: Yale University Press, 2018. Accessed June 21, 2021. doi:10.2307/j.ctvvndts.13.
- Iftimie, Ion A. Iftimie, Ion A. "The Implications of COVID-19 for NATO's Counter-Bioterrorism." İçinde *COVID-19: NATO in the Age of Pandemics*, Editör: Thierry Tardy, 51-60. Rome: NATO Defense College, 2020. Erişim Tarihi: Nisan 30, 2021. <http://www.jstor.org/stable/resrep25148.12>.
- Ingimundarson, Valur. "Iceland's Security Identity Dilemma: The End of a U.S. Military Presence." *The Fletcher Forum of World Affairs* 31, no. 1 (2007): 7-23. Erişim Tarihi: Ağustos 8, 2021. <http://www.jstor.org/stable/45289379>.
- Institute for the Study of War. *Iraq Situation Report: February 13 - 19, 2020*. Institute for the Study of War, 2020. Erişim Tarihi: Ağustos 7, 2021. <http://www.jstor.org/stable/resrep24731>.
- Isaacs, Jeremy ve Taylor Downing. *Cold War Illustrated History 1945-1991*. Canada: Little Brown 1998.
- Ismay, Lord Hasting Lionel. *NATO, The First Five Years 1949-1954*. NATO Yayınları, 1955. Erişim Tarihi: Nisan 24, 2021. https://archives.nato.int/uploads/r/null/2/1/216977/NATO-The_first_5_years_1949-1954__by_Lord_Ismay_.pdf.
- Işık, Mehmet Can. "2003-2011 Yılları Arasında Türkiye'nin Ortadoğu'da Yumuşak G  Uygulaması ve Sonuçları." *Gaziantep Üniversitesi İİBF Dergisi* 1, no. 2 (2019): 71-104.
- Jacks, L. P. "The Frailty of Alliances (a)." *Transactions of the Grotius Society* 23 (1937): 41-46. Erişim Tarihi: Nisan 22, 2021. <http://www.jstor.org/stable/742942>.

- Jandhyala, Srividya. ve Anupama Phene. "The Role of Intergovernmental Organizations in Cross-border Knowledge Transfer and Innovation." *Administrative Science Quarterly* 60, no. 4 (2015): 712-43. Erişim Tarihi: Nisan 22, 2021. <http://www.jstor.org/stable/24758810>.
- Jervis, Robert. "War and Misperception." *The Journal of Interdisciplinary History* 18, no.4 (1988): 675-700. Erişim Tarihi: Mayıs 11, 2021. doi:10.2307/204820.
- J. F. A. W. "Ten Years of East-West Relations in Europe: The Struggle for Germany." *The World Today* 11, no. 6 (1955): 246-54. Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021. <http://www.jstor.org/stable/40392822>.
- Johnson, Tana. "Institutional Design and Bureaucrats' Impact on Political Control." *The Journal of Politics* 75, no. 1 (2013): 183-97. Erişim Tarihi: Nisan 22, 2021. doi:10.1017/s0022381612000953.
- Johnston, Alastair Iain. "The Evolution Of Interstate Security Crisis-Managment Theory And Practice In China." *Naval War College Review* 69, no. 1 (2016): 28-71. Erişim Tarihi: Temmuz 1, 2021. <http://www.jstor.org/stable/26397911>.
- Johnsen, William T., "Reorganizing NATO Command And Control Structures: More Work In The Augean Stables?" İçinde *Command In Nato After The Cold War: Alliance, National, And Multinational Considerations*, Editör: Thomas-Durell Young, 9-28. Carlisle, Barracs: Strategic Studies Institute, US Army War College, 1997. Erişim Tarihi: Nisan 24, 2021. <http://www.jstor.org/stable/resrep12031.8>.
- Jones, Owen. "Hungary is making a mockery of 'EU values'. It's time to kick it out." *The Guardian*, June 22, 2018. <https://www.theguardian.com/commentisfree/2018/jun/22/hungary-eu-values-refugees-viktor-orban>.
- Jordan, Robert S., ve Parley W. Newman. "The Secretary-General of Nato and Multinational Political Leadership." *International Journal* 30, no. 4 (1975): 732-57. Erişim Tarihi: Nisan 24, 2021. doi:10.2307/40201276.
- Joseph, Iype. "Middle East Respiratory Syndrome Corona Virus (MERS CoV): The next Steps." *Journal of Public Health Policy* 36, no. 3 (2015): 318-23. Erişim Tarihi: Nisan 29, 2021. <http://www.jstor.org/stable/43948805>.
- Joyner, Christopher C. "International Regimes and International Relations Theorists." *Proceedings of the Annual Meeting (American Society of International Law)* 94 (2000): 212-13. Erişim Tarihi: Nisan 18, 2021. <http://www.jstor.org/stable/25659393>.
- Jönsson, Christer. *Superpower: Comparing American And Soviet Foreign Policy*. New York: St. Martin's Press, 1984.
- Junes, Tom. "In Poland, Authoritarianism May Turn Out Half-Baked." *BalkanInsight*, May 19, 2020. <https://balkaninsight.com/2020/05/19/in-poland-authoritarianism-may-turn-out-half-baked/>.

- Kabakcı, Fuat. “NATO liderliğindeki Kararlı Destek Misyonu’nun 5 bini aşkın askerinin Afganistan’dan çekilmesi bekleniyor.” AA. Mayıs 7, 2021. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/nato-liderligindeki-kararli-destek-misyonunun-5-bini-askin-askerinin-afganistandan-cekilmesi-bekleniyor/2232267>.
- Kader Özlem, “Sosyal İnşacılığın Temel Varsayımları İtibarıyla Güvenlik Yaklaşımı ve Avrupa Birliği’nin Balkanlar Genişlemesi.” *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kuramları ve Sorunlarına Temel Yaklaşımlar*, Editör: Sibel Turan ve Nergis Özkural Koroğlu, 205-222. London: Transnational Press London, 2017.
- Kamp, Karl-Heinz. “The Way To NATO’s New Strategic Concept.” Research Paper, NATO Defense College, 2009. Erişim Tarihi: Mayıs 1, 2021. <http://www.jstor.org/stable/resrep10410>.
- Kamp, Karl-Heinz. “NATO’s Coming Existential Challenge.” İçinde *NATO at 70: No Time to Retire*. Editör: Tardy Thierry, 11-18. Rome: NATO Defense College Research Division, 2020. [file:///C:/Users/user/Downloads/NDC_RP_08%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/user/Downloads/NDC_RP_08%20(1).pdf).
- Kann, Robert A. “Alliances Versus Ententes.” *World Politics* 28, no.4 (1976): 611-21. Erişim Tarihi: Mayıs 11, 2021. doi:10.2307/2010069.
- Kaplan, Lawrence S. “Nato and Its Commentators: The First Five Years.” *International Organization* 8, no. 4 (1954): 447-67. Erişim Tarihi: Nisan 22, 2021. <http://www.jstor.org/stable/2704592>.
- Kaplan, Morton A. “Balance of Power, Bipolarity and Other Models of International Systems.” *The American Political Science Review* 51, no. 3 (1957): 684-95. Erişim Tarihi Nisan 16, 2021. doi:10.2307/1951855.
- Kaplan, Lawrence S. “NATO Retrospect.” *The Review of Politics* 23, no. 4 (1961): 447-57. Erişim Tarihi: Nisan 24, 2021. <http://www.jstor.org/stable/1405703>.
- Karabulut, Bilal. “NATO’nun Dönüşüm Süreci: Askeri Savunma İttifakından Küresel Güvenlik Örgütüne.” İçinde “*Sıcak Barış’ın Soğuk Örgütü: Yeni NATO, “Yeni Tehditler, Konseptler, Arayışlar, Dönüşüm ve Alan Dışı Operasyonlar”*”, Editör: Mehmet Seyfettin Erol, 115-145. Ankara: Barış Kitabevi Yayınları, Ekim 2012.
- Karabulut, Andaç ve Filiz Değer, “Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı ve Realist Yaklaşım’a Genel Bakış.” *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 2, no.2 (2015): 69-79.
- Karaca, Ragıp Kutay ve Caner Kur, “Bandwagoning Işığında Güney Kore’nin Güvenlik Politikaları.” İçinde *Yeni Güvenlik Ekosistemi ve Çok Taraflı Bedeli, New Security System And Multilateral Cost*, Editörler: Tolga Sakman, Ayşenur Yılmaz ve Ufuk Çiçek, 193-202. İstanbul: TASAM Yayınları, Kasım 2018. Erişim Tarihi: Mayıs 12, 2021. https://tasam.org/Files/Icerik/File/%C4%B0GK3_kit_pdf_c694506d-6067-453f-8f34-a8f570005964.pdf.

- Karadeniz, Dilek. "Sovyetler Birliği Ekseninden Avrupa Birliği Üyeliğine: Doğu Avrupa Ülkelerinde Ekonomik ve Siyasal Dönüşümün Analizi." *Gazi İktisat ve İşletme Dergisi* 6, no. 1 (2020): 1-21.
- Karadeli, Cem. "Stalin ve Kruşçov Dönemlerinde Doğu Avrupa'da Sovyetler ve Krizler." *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 8, no.15 (2019): 239-253.
- Karadeli, Cem. "Soğuk Savaş'ın İlk Aşamasında Doğu Avrupa:Sosyalizm ve Başkaldırı." *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi* 4, no.1 (2020): 43-73.
- Karadağ, Haluk. "Uluslararası İlişkilerde Kriz Yönetimi." *İçinde Kriz Yönetimi: Kaçınılmazı Anlamak*, Editörler: F. Senem Güngör ve Kıvılcım Romya Bilgin, 39-48. Ankara: Odtü Kitabevi, Şubat 2020.
- Karber, Phillip A., ve Jerald A. Combs. "The United States, NATO, and the Soviet Threat to Western Europe: Military Estimates and Policy Options, 1945–1963." *Diplomatic History* 22, no. 3 (1998): 399-429. Erişim Tarihi: Eylül 1, 2021. <http://www.jstor.org/stable/24913704>.
- Katzenstein, Peter J., Robert O. Keohane, ve Stephen D. Krasner. "International Organization and the Study of World Politics." *International Organization* 52, no. 4 (1998): 645-85. Erişim Tarihi: Nisan 22, 2021. <http://www.jstor.org/stable/2601354>.
- Kavalski, Emilian. "Acting Politically In Global Life: Security And Logic Of Resillence." *İçinde An Anthology of Contending Views on International Security: Defence, Security And Strategies*, Editörler: David Walton ve Michael Frazier, 87-101. New York: Nova Science Publishers, 2012. Erişim Tarihi: Mayıs 12, 2021. <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e000xtr&AN=541992&lang=tr&site=ehost-live>.
- Kay, Sean "After Kosovo: NATO's Credibility Dilemma." *Security Dialogue* 31, no. 1 (2000): 71-84. Erişim Tarihi: Temmuz 17, 2021. <http://www.jstor.org/stable/26296626>.
- Kaypak, Şafak. "Güvenlikte Yeni Bir Boyut: Çevresel Güvenlik." *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* 8, no. 3 (2012): 1-22.
- Kegley Jr. Charles W. ve Eugene R. Wittkopf. *World Politics: Trend And Transformation*. Boston; New York: Bedford/St. Martin's, 2001.
- Kemp, Walter, Mark Shaw ve Arthur Boutellis. *The Elephant in the Room: How Can Peace Operations Deal with Organized Crime?*. New York: International Peace Institute, 2013. 69-81. Erişim Tarihi: Nisan 29, 2021. <http://www.jstor.org/stable/resrep09589.10>.
- Kenar, Nesrin. *Bir Dönemin Perde Arkası: Yugoslavya Sorununun Ulusal ve Uluslararası Boyutu*. Ankara: Palme Yayıncılık, 2005.

- Kennan, George F. "A Fateful Error." *NY Times*. Şubat 5, 1997. Erişim Tarihi: Mayıs 12, 2021. <https://www.nytimes.com/1997/02/05/opinion/a-fateful-error.html>.
- Kenwick, Michael R., John A. Vasquez, and Matthew A. Powers. "Do Alliances Really Deter?." *The Journal of Politics* 77, no. 4 (2015): 943-54. Erişim Tarihi: Mayıs 11, 2021. doi:10.1086/681958.
- Keohane, Robert O., ve Joseph S. Nye. "Globalization: What's New? What's Not? (And So What?)." *Foreign Policy*, no. 118 (2000): 104-19. Erişim Tarihi: Nisan 18, 2021. doi:10.2307/1149673.
- Keohane, Robert O., ve Lisa L. Martin. "The Promise of Institutional Theory." *International Security* 20, no.1 (1995): 39-51. Erişim Tarihi: Nisan 18, 2021. doi:10.2307/2539214.
- Keohane, Robert O. ve Joseph S. Nye. "Power and Interdependence Revisited." *International Organization* 41, no. 4 (1987): 725-53. Erişim Tarihi: Mayıs 11, 2021. <http://www.jstor.org/stable/2706764>.
- Kertesz, Stephen D. "NATO's Disarray and Europe's Future." *The Review of Politics* 28, no. 1 (1966): 3-18. Erişim Tarihi: Haziran 27, 2021. <http://www.jstor.org/stable/1405521>.
- Kertesz, Stephen D. "NATO's Disarray and Europe's Future." *The Review of Politics* 28, no. 1 (1966): 3-18. Erişim Tarihi: Nisan 24, 2021. <http://www.jstor.org/stable/1405521>.
- Keser, Ahmet. *Özel Askeri Şirketlerin Küresel Yayılımı ve Geleceği*. Rapor no:154. İstanbul: SETA Yayınları, 2020.
- Keskin, Serdar. *NATO-Rusya İlişkileri*. Giresun: Giresun Üniversitesi Karadeniz Stratejik Araştırma Ve Uygulama Merkezi Yayınları, 2009.
- Keyik, Mehmet ve Mehmet Seyfettin Erol, "Realizme Göre Güç ve Güç Dengesi Kavramları." *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi* 3, no. 1(2019):12-49.
- Khamashuridze, Zurab. "Energy Security and NATO: Any Role for the Alliance?" *Connections* 7, no. 4 (2008): 43-58. Erişim Tarihi: Nisan 27, 2021. <http://www.jstor.org/stable/26323363>.
- Khudoley, Konstantin K. "Russian Federation." İçinde *NATO At 60: The Post Cold War Enlargement And The Alliance's Future*, Editör: Anton Bebler, 117-127. NATO Science for Peace and Security Series. E, Human and Societal Dynamics. Amsterdam: IOS Press, 2010. Erişim Tarihi: Mayıs 6, 2021. <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e000xtr&AN=315806&lang=tr&site=ehost-live>.

- Kibaroglu, Mustafa. "NATO Before and After the Second Gulf War." *Connections* 4, no. 2 (2005): 43-46. Erişim Tarihi: Ağustos 6, 2021. <http://www.jstor.org/stable/26323170>.
- Kille, Kent J., and Ryan C. Hendrickson. "Secretary-General Leadership Across the United Nations and NATO: Kofi Annan, Javier Solana, and Operation Allied Force." *Global Governance* 16, no. 4 (2010): 505-23. Erişim Tarihi: Haziran 24, 2021. <http://www.jstor.org/stable/29764964>.
- Kildron, Colonel Lance. "The Libyan Model and Strategy: Why It Won't Work in Syria." *Journal of Strategic Security* 5, no. 4 (2012): 35-50. Erişim Tarihi: Temmuz 31, 2021. <https://www.jstor.org/stable/26463972>.
- Kim, Myongsob, Suzanne L. Parker, ve Jun Young Choi. "Increasing Distrust of the USA in South Korea." *International Political Science Review* 27, no. 4 (2006): 427-45. Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021. <http://www.jstor.org/stable/20445068>.
- King, Seth S. "Spain Enters NATO As First Country To Join Since 1955." *The New York Times*. Mayıs 31, 1982. Erişim Tarihi: Mayıs 4, 2021. <https://www.nytimes.com/1982/05/31/world/spain-enters-nato-as-first-country-to-join-since-1955.html>.
- Kirby, Dianne. "J. Edgar Hoover, the FBI, and the Religious Cold War." İçinde *The FBI and Religion: Faith and National Security before and after 9/11*, Editörler: Johnson Sylvester A. ve Weitzman Steven, 67-84. Oakland, California: University of California Press, 2017. Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021. <http://www.jstor.org/stable/10.1525/j.ctv1xxznq.9>.
- Kissinger, Henry. "Reflections on Containment." *Foreign Affairs* 73, no. 3 (1994): 113-30. Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021. doi:10.2307/20046662.
- Kissinger, Henry. *Diplomasi*. eviren: İbrahim H. Kurt. 10. Baskı. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kltr Yayınları, şubat 2011.
- Knezović, Sandro. *Resilience in the Western Balkans*. Editörler: Lange Sabina, Nechev Zoran, ve Trauner Florian. Report no. 36. Paris: European Union Institute for Security Studies (EUISS), 2017. 31-36. Eriřim Tarihi: Mayıs 4, 2021. <http://www.jstor.org/stable/resrep07086.8>.
- Knight, Jonathan. "America's International Guarantees for the Straits: Prelude to the Truman Doctrine." *Middle Eastern Studies* 13, no. 2 (1977): 241-50. Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021. <http://www.jstor.org/stable/4282646>.
- Knowlton, William A. "Early Stages in the Organization of "Shape"." *International Organization* 13, no. 1 (1959): 1-18. Erişim Tarihi: Nisan 24, 2021. <http://www.jstor.org/stable/2704284>.
- Koehler, Kevin. "Projecting Stability in Practice?: NATO's New Training Mission in Iraq." Policy Brief, NATO Defense College, 2018. Erişim Tarihi: Ağustos 6, 2021. <http://www.jstor.org/stable/resrep19834>.

- Kolasi, Klevis. “Eleştirel Teori ve Güvenlik: Kimin İçin Güvenlik?” İçinde *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı: Teorik Değerlendirmeler*, Derleyenler: Emre Çıtak ve Osman Şen, 121-154. İstanbul: Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi Yayınları, 2014.
- Kolasi, Klevis. “Soğuk Savaş’ın Barışçıl Olarak Sona Ermesi ve Uluslararası İlişkiler Teorileri.” *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 68, no.2 (2013):149-179.
- Konak, Ali. “Kırım’ın İlhakı ile Sonuçlanan Ukrayna Krizi ve Ekonomik Etkileri.” *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi* 4, no. 8 (2019): 80-93.
- Koneska, Cvete. “The Macedonia Name Dispute: A Few Drivers and Spoilers of Success.” *Insight Turkey* 21, no. 2 (2019): 51-62. Erişim Tarihi: Mayıs 9, 2021. <https://www.jstor.org/stable/26776073>.
- Koremenos, Barbara, Charles Lipson, ve Duncan Snidal. “The Rational Design of International Institutions.” *International Organization* 55, no. 4 (2001): 761-99. Erişim Tarihi: Nisan 22, 2021. <http://www.jstor.org/stable/3078615>.
- Korkmazyürek, Haluk. ve A. Kadir Varoğlu, “Kriz ve Kriz Yönetiminde Askeri Güç Kullanımı.” İçinde *Savaş: Farklı Disiplinlerde Yeni Yaklaşımlar*, Derleyen: Haldun Yalçınkaya 75-90. Ankara: Siyasal Kitabevi, 2010.
- Korteweg, Rem. “The New Strategic Concept: Important, Not Impressive.” *Atlantisch Perspectief* 35, no. 1 (2011): 20-23. Erişim Tarihi: Nisan 30, 2021. <https://www.jstor.org/stable/48580852>.
- Korzeniewska-Wiszniewska, Mirella. “International Military And Police Missions To The Republic Of Makedonia And Their Role In Stabilizing Macedonian-Albanian Relations.” *Politeja*, no. 30 (2014): 317-32. Erişim Tarihi: Temmuz 20, 2021. <http://www.jstor.org/stable/24919731>.
- Koselleck, Reinhart, and Michaela W. Richter. “Crisis.” *Journal of the History of Ideas* 67, no. 2 (2006): 357-400. Erişim Tarihi: Haziran 29, 2021. <http://www.jstor.org/stable/30141882>.
- Koslowski, Rey, ve Friedrich V. Kratochwil. “Understanding Change in International Politics: The Soviet Empire’s Demise and the International System.” *International Organization* 48, no. 2 (1994): 215-47. Erişim Tarihi: Nisan 18, 2021. <http://www.jstor.org/stable/2706931>.
- “Kosova’nın kuzeyinde çatışma.” *AlJazeeraTürk*. Kasım 24, 2011. Erişim Tarihi: Temmuz 16, 2021. <http://www.aljazeera.com.tr/haber/kosovanin-kuzeyinde-catisma>.
- “Kosova’ya takviye asker sayısı artıyor.” *BBC Türkçe*. Son güncelleme: Mart 19, 2004. Erişim Tarihi: Temmuz 16, 2021. http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2004/03/040319_kosova_update.shtm

- Kousary, Halimullah. "Afghanistan." *Counter Terrorist Trends and Analyses* 7, no. 1 (2015): 30-32. Erişim Tarihi: Temmuz 23, 2021. <http://www.jstor.org/stable/26351306>.
- Kousoulas, D. George. "The Success of the Truman Doctrine Was Not Accidental." *Military Affairs* 29, no. 2 (1965): 88-92. Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021. doi:10.2307/1983964.
- Kouzmanov, Krassi. "NATO's Response to the 11 September 2001 Terrorism: Lessons Learned." Yüksek Lisans Tezi, Naval Postgraduate School, Mart 2003.
- Kovancı, Ezgi. ve Duygu Yıldız Karakoç. "Bir Güvenlik Tehdidi Olarak İklim Değişikliği." *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi* (2019): 344-357.
- Kök, Havva. "NATO'nun Genişlemesi: Avrasya'da Rusya-ABD Nüfuz Mücadelesi." İçinde "Sıcak Barış"ın Soğuk Örgütü: Yeni NATO, "Yeni Tehditler, Konseptler, Arayışlar, Dönüşüm ve Alan Dışı Operasyonlar", Editör: Mehmet Seyfettin Erol, 171-197. Ankara: Barış Platin Yayınları, Ekim 2012.
- Köni, Hasan. *Kaos: Batı Hakimiyetinin Çöküşü*. 2. Baskı. İstanbul: Wizart Yayınevi, Mayıs 2016.
- Kramer, Franklin D. *NATO Global Partnerships: Strategic Opportunities and Imperatives in a Globalized World*. Washington D.C.: Atlantic Council, 2013. Erişim Tarihi: Mayıs 5, 2021. <https://www.atlanticcouncil.org/wp-content/uploads/2013/03/NATOPartnerships2013.pdf>.
- Kramer, Mark. "The Reverberations Of NATO Enlargment In Russia." *Security Dialogue* 31, no. 4 (2000): 505-08. Erişim Tarihi: Mayıs 5, 2021. <http://www.jstor.org/stable/26296720>.
- Kramer, Mark. "NATO, the Baltic States and Russia: A Framework for Sustainable Enlargement." *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944)* 78, no. 4 (2002): 731-56. Erişim Tarihi: Mayıs 8, 2021. <http://www.jstor.org/stable/3095754>.
- Kramer, Mark. "The New Russian Chill in the Baltic." *Current History* 114, no. 770 (2015): 108-14. Erişim Tarihi: Ağustos 8, 2021. <http://www.jstor.org/stable/45319290>.
- Krasner, Stephen D. "Structural Causes and Regime Consequences: Regimes as Intervening Variables." *International Organization* 36, no. 2 (1982): 185-205. Erişim Tarihi: Nisan 18, 2021. <http://www.jstor.org/stable/2706520>.
- Krasner, Stephen D. "Regimes and the Limits of Realism: Regimes as Autonomous Variables." *International Organization* 36, no. 2 (1982): 497-510. Erişim Tarihi: Nisan 18, 2021. <http://www.jstor.org/stable/2706531>.

- Krebs, Ronald R. "The Worst of Enemies, the Best of Allies." *International Studies Review* 6, no. 3 (2004): 496-98. Erişim Tarihi: Nisan 16, 2021. <http://www.jstor.org/stable/3699714>.
- Krepon, Michael, ve Julia Thompson, editörler. *Anti-satellite Weapons, Deterrence and Sino-American Space Relations*. Stimson Center, 2013. 1-4. Erişim Tarihi: Nisan 29, 2021. <http://www.jstor.org/stable/resrep10894.1>.
- Kriendler, John. *NATO Intelligence And Early Warning*. Oxford: Conflict Studies Research Centre, Mart 2006. Erişim Tarihi: Temmuz 3, 2021. https://www.files.ethz.ch/isn/39988/06_Apr.pdf.
- Kriendler, John. "Managing Crises, Anticipating Crises." *NATO Review*, Kış 2002. Erişim Tarihi: Temmuz 3, 2021. <https://www.nato.int/docu/review/2002/issue4/english/art4.html>.
- Kritsiotis, Dino. "The Kosovo Crisis and Nato's Application of Armed Force against the Federal Republic of Yugoslavia." *The International and Comparative Law Quarterly* 49, no. 2 (2000): 330-59. Erişim Tarihi: Temmuz 17, 2021. <http://www.jstor.org/stable/761683>.
- Kruijver, Kimberley, ve Visar Xhambazi. "Kosovo's NATO future How to Square the Circle?" Policy Brief, Clingendael Institute, 2020. Erişim Tarihi: Mayıs 9, 2021. <http://www.jstor.org/stable/resrep27536>.
- Krzak, Andrzej. "Asymmetry Of The Albanian-Macedonian Military Conflict In 2001: Military Characteristics Of The Fight In The Regions Of Tetova, Kumanovo, Aracinovo And Vaksince." *Politeja* 4, no. 30 (2014): 295-316. Erişim Tarihi: Ağustos 22, 2021. <http://www.jstor.org/stable/24919730>.
- Kuczyński, Grzegorz. *Russia's Hybrid Warfare In The Western Balkans*, Warsaw Institute. Special Report. Mart 26, 2019. Eriřim Tarihi: Mayıs 20, 2021. <https://warsawinstitute.org/wp-content/uploads/2019/03/Russias-HybridWarfare-in-the-Western-Balkans-Warsaw-Institute-Special-Report.pdf>.
- Kugler, Richard L., *The Great Strategy Debate, NATO's Evolution in the 1960s*. Santa Monica, CA: RAND Corporation, 1991. Erişim Tarihi: Nisan 29, 2020. <https://www.rand.org/pubs/notes/N3252.html>.
- Kunz, Barbara. "Hans J. Morgenthau's Political Realism, Max Weber, and the Concept of Power." *Max Weber Studies* 10, no. 2 (2010): 189-208. Erişim Tarihi: Mayıs 11, 2021. <http://www.jstor.org/stable/24579568>.
- Kupchan, Charles A. "On Great Power Conflict: Entangled or Untangled Alliances?" *Strategic Studies Quarterly* 13, no. 4 (2019): 3-9. Erişim Tarihi: Nisan 22, 2021. <https://www.jstor.org/stable/26815042>.
- Kurt, Veysel. "Arap İsyamları Sonrasında Ortadoğu'da Vekalet Savaşları: Yemen Örneği." *Uluslararası Siyaset Bilimi ve Kentsel Araştırmalar Dergisi* 7, no.1 (2019): 307-326.

- Küçükşahin, Ahmet. ve Tamer Akkan, “Değişen Güvenlik Algılamaları Işığında Tehdit ve Asimetrik Tehdit.” *Güvenlik Stratejileri Dergisi* 3, no. 5 (Haziran 2007): 41-66.
- Kühn, Ulrich ve Anna Péczeli. “Russia, NATO, and the INF Treaty.” *Strategic Studies Quarterly* 11, no. 1 (2017): 66-99. Erişim Tarihi: Nisan 24, 2021. <http://www.jstor.org/stable/26271591>.
- Labarre, Frederic. “The Kosovo War in a Constructivist Perspective.” *Connections* 6, no. 3 (2007): 33-61. Erişim Tarihi: Temmuz 16, 2021. <http://www.jstor.org/stable/26323298>.
- Lake, David A. “Anarchy, Hierarchy, and the Variety of International Relations.” *International Organization* 50, no. 1 (1996): 1-33. Erişim Tarihi: Mayıs 11, 2021. <http://www.jstor.org/stable/2706997>.
- Lake, David A. *Hierarchy in International Relations*. Cornell Studies in Political Economy. Ithaca, N.Y.: Cornell University Press, 2009. Erişim Tarihi: Mayıs 12, 2021. <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e000xtr&AN=673670&lang=tr&site=ehost-live>.
- Lamb, Michael W. *Operation Allied Force: Golden Nuggets for Future Campaigns*, Maxwell Paper no. 27. Alabama: Air War College, 2002. Erişim Tarihi: Temmuz 16, 2021. <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA407618.pdf>.
- Larrabee, F. Stephen. “Russia, Ukraine, And Central Europe: The Return Of Geopolitics.” *Journal of International Affairs* 63, no. 2 (2010): 33-52. Erişim Tarihi: Mayıs 21, 2021. <http://www.jstor.org/stable/24384333>.
- Larsen, Henrik Boesen Lindbo. “Libya: Beyond Regime Change.” Policy Brief, Danish Institute for International Studies, 2011. Erişim Tarihi: Temmuz 29, 2021. <http://www.jstor.org/stable/resrep13191>.
- Larsen, Jeffrey A. *NATO’s Roadmap And Priorities For The 2016 Warsaw Summit Agenda*. Rome: NATO Defense College, 2016. Erişim Tarihi: Temmuz 9, 2021. <http://www.jstor.org/stable/resrep10295>.
- Larsen, Jessica. ve Christine Nissen. *Learning From Danish Counter-Piracy Off The Coast Of Somalia*. Copenhagen: Danish Institute for International Studies, 2017. 13-23. Erişim Tarihi: Ağustos 3, 2021. <http://www.jstor.org/stable/resrep17374.6>.
- Larsen, Jeffrey A. “Projecting Stability in a New Cold War: A NATO Mission?” İçinde *Projecting Stability: Elixir or Snake Oil?*, Editör: Ian Hope, 29-40. Rome: NATO Defense College, 2018. Erişim Tarihi: Ağustos 10, 2021. <http://www.jstor.org/stable/resrep19962.10>.
- Larsen, Jessica. *The European Union As Security Actor: Perspectives from the Maritime Domain*. Copenhagen: Danish Institute for International Studies, 2019. 25-33. Erişim Tarihi: Ağustos 5, 2021. <http://www.jstor.org/stable/resrep21442.5>.

- Larsen, Henrick. "NATO's Strategic Concept: Three Do's and Don'ts." *Center for Security Studies (CSS) Policy Perspectives* 9, no.7 (June 2021): 1-4. Erişim Tarihi: Kasım 10, 2021. <https://doi.org/10.3929/ethz-b-000488882>.
- Lasconjarias, Guillaume. "The NRF: from a Key Driver of Transformation to a Laboratory of the Connected Forces Initiative." Research Paper, NATO Defense College Research Division, Ocak 2013. Erişim Tarihi: Temmuz 7, 2021. <http://www.jstor.org/stable/resrep10417>.
- Lasconjarias, Guillaume. "Training as a Way to Project Stability: The NATO Training Mission in Afghanistan." İçinde *Projecting Stability: Elixir or Snake Oil?*, Editör: Ian Hope, 53-62. Rome: NATO Defense College, 2018. Erişim Tarihi: Temmuz 24, 2021. file:///C:/Users/user/Downloads/NDC_RP_01.pdf.
- Lawson, Ruth C. "Some Contributions Of The North Atlantic Community Towards Improving Organization For Security." *Proceedings of the American Society of International Law at Its Annual Meeting (1921-1969)* 51 (1957): 117-27. Erişim Tarihi: Nisan 24, 2021. <http://www.jstor.org/stable/25657375>.
- Lawson, Ruth C. "Concerting Policies in the North Atlantic Community." *International Organization* 12, no. 2 (1958): 163-79. Erişim Tarihi: Nisan 24, 2021. <http://www.jstor.org/stable/2704930>.
- Lawler, Edward J., ve George A. Youngs. "Coalition Formation: An Integrative Model." *Sociometry* 38, no. 1 (1975): 1-17. Erişim Tarihi: Nisan 15, 2021. doi:10.2307/2786230.
- Leblanc, Paul. "Chaos is unfolding in Afghanistan. Here's what you need to know." *CNN*. Son Güncelleme: August 16, 2021. <https://edition.cnn.com/2021/08/15/politics/taliban-kabul-afghanistan-explainer/index.html>.
- Lebow, Richard Ned. "The Rise and Fall of the Cold War in Comparative Perspective." *Review of International Studies* 25 (1999): 21-39. Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021. <http://www.jstor.org/stable/20097637>.
- Lebow, Richard Ned. *Between Peace And War: The Nature Of International Crisis*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1981.
- Leeds, Brett Ashley ve Burcu Savun. "Terminating Alliances: Why Do States Abrogate Agreements?" *The Journal of Politics* 69, no. 4 (2007): 1118-132. Erişim Tarihi: Nisan 22, 2021. doi:10.1111/j.1468-2508.2007.00612.x.
- Leeds, Brett Ashley. "Alliance Reliability in Times of War: Explaining State Decisions to Violate Treaties." *International Organization* 57, no. 4 (2003): 801-27. Erişim Tarihi: Mayıs 30, 2021. <http://www.jstor.org/stable/3594847>.
- Leffler, Melvyn P. "The United States and the Strategic Dimensions of the Marshall Plan." *Diplomatic History* 12, no. 3 (1988): 277-306. Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021. <http://www.jstor.org/stable/24911804>.

- Legadec, Patric. "Crisis Managment In The Twenty-First Century: "Untinkable" Events In "Inconceivable" Contexts." İçinde *Handbook Of Disaster Research*, Editörler: Havidan Rodriguez, Enrico L. Quarantelli ve Russell R. Dynes, 489-507. New York: Springer, 2007.
- Legvold, Robert. "Managing the New Cold War: What Moscow and Washington Can Learn From the Last One." *Foreign Affairs* 93, no. 4 (2014): 74-84. Erişim Tarihi: Mayıs 21, 2021. <http://www.jstor.org/stable/24483560>.
- Legge, Michael. "The Making Of NATO's New Strategy." *NATO Review* 39, no.6 (1991). Erişim Tarihi: Eylül 29, 2020. <https://www.nato.int/docu/review/1991/9106-2.htm>.
- Lemnitzer, L. L. "Strength in NATO." *The Military Engineer* 62, no. 409 (1970): 301-02. Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021. <http://www.jstor.org/stable/44565696>.
- Lepgold, Joseph. "NATO's Post-Cold War Collective Action Problem." *International Security* 23, no. 1 (1998): 78-106. Erişim Tarihi: Eylül 10, 2021. <https://www.jstor.org/stable/2539264>.
- Lt, Bruno, ve Daiga Dege. "NATO Cybersecurity: A Roadmap to Resilience." Policy Brief, German Marshall Fund of the United States, 2017. Erişim Tarihi: Nisan 28, 2021. <http://www.jstor.org/stable/resrep18857>.
- Leurdijk, Dick A. "Before and after Dayton: The UN and NATO in the Former Yugoslavia." *Third World Quarterly* 18, no. 3 (1997): 457-70. Erişim Tarihi: Temmuz 14, 2021. <http://www.jstor.org/stable/3993263>.
- Leuprecht, Christian. "The Enhanced Forward Presence: Innovating NATO's Deployment Model for Collective Defence." no. 22. Policy Brief, NATO Defense College Research Division, Ekim 2019. Erişim Tarihi: Temmuz 9, 2021. [file:///C:/Users/user/Downloads/PB22_19%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/user/Downloads/PB22_19%20(1).pdf).
- Levy, Jack S. "What Do Great Powers Balance Against and When?" İçinde *Balance of Power: Theory and Practice in the 21st Century*, Editörler: T. V. Paul, James J. Wirtz, ve Michel Fortmann, 29-51. Stanford: Stanford University Press, 2004.
- Levering, Ralph B. *The Cold War: A Post-Cold War History*. 3. Baskı. Chichester, West Sussex, UK; Malden, MA, USA: Wiley Blackwell & Sons Inc., 2016.
- "Libya crisis: France suspends Nato mission role amid Turkey row." *BBC*. July 2, 2020. Erişim Tarihi: Eylül 2, 2021. <https://www.bbc.com/news/world-europe-53262725>.
- Lindsay, Richard C. "The Military Potential of NATO." *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 312 (1957): 89-93. Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021. <http://www.jstor.org/stable/1031418>.

- Lindley-French, Julian, ve Yves Boyer. "The NATO Strategic Concept: A SAG Strawman STRATCON 2010." Atlantic Council, 2010. Erişim Tarihi: Nisan 30, 2021. <http://www.jstor.org/stable/resrep03558>.
- Liska, George. *The Ways Of Power: Pattern And Meaning In World Politics*. Oxford, U K; Cambridge, USA: Basil Blackwell, 1990.
- Lister, Sarah A. "Ebola Basics About The Disease." *İçinde Ebola: Essentials, Response Efforts, and Prevention Issues. Virology Research Progress*, Editör: Maryann Cole, 1-7. New York: Nova Science Publishers, 2015. Erişim Tarihi: Nisan 22, 2021. <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e000xtr&AN=967931&lang=tr&site=ehost-live>.
- Livingston, Robert Gerald. "West Germany-A Favorite Ally." *German Politics & Society*, no. 9 (1986): 3-9. Erişim Tarihi: Mayıs 4, 2021. <http://www.jstor.org/stable/23735163>.
- Long, Andrew G., Timothy Nordstrom, ve Kyeonghi Baek. "Allying for Peace: Treaty Obligations and Conflict between Allies." *The Journal of Politics* 69, no. 4 (2007): 1103-117. Erişim Tarihi: Nisan 22, 2021. doi:10.1111/j.1468-2508.2007.00611.x.
- Lute, Douglas ve Nicholas Burns, *NATO At Seventy: An Alliance In Crisis*. Cambridge: Harward Kennedy School Belfer Center for Science and Internaional Affairs, 2019.
- Machiavelli, Niccolo. *Prens*. Alter Yayıncılık, Şubat 2011.
- MacMillan, Margaret. "Rebuilding The World After The Second World War." *The Guardian*. September 11, 2009. <https://www.theguardian.com/world/2009/sep/11/second-world-war-rebuilding>.
- Madak, Özlem. ve Ebru Gençalp. "2011 Libya Krizi ve Avrupa Birliği'nin Askeri Müdahale Girişimi." *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi* 15, (2020): 1-20. <https://doi.org/10.19168/jyasar.658511>.
- Magathan, Wallace C. "Some Bases of West German Military Policy." *The Journal of Conflict Resolution* 4, no. 1 (1960): 123-37. Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021. <http://www.jstor.org/stable/172588>.
- Magstadt, Thomas M. "Defolu Demokrasiler: NATO'ya Yeni Üyeliği Planlanan Ülkelerin Politik Liyakatinin Müphemliği Üzerine." *İçinde Yeni NATO Soğuk Savaş'tan Sıcak Savaş*, Hazırayan ve Çeviren: Musa Ceylan, 92-119. İstanbul: Ülke Kitapları Yayınevi, 1999.
- Major, Claudia. ve Christian Mölling. "Rethinking Deterrence: Adapting An Old Concept To New Challenges." German Marshall Fund of the United States (GMF), June 30, 2016. Erişim Tarihi: Ağustos 17, 2020. <https://www.gmfus.org/download/article/19310>.

- Major, Claudia. ve Christian Mölling, “More Than Wishful Thinking? The EU, UN, NATO And The Comprehensive Approach To Military Crisis Managment.” *Studia Diplomatica* 62, no. 3 (2009): 21-28. Erişim Tarihi: Temmuz 3, 2021. <http://www.jstor.org/stable/44838624>.
- Major, Claudia. “Catalyst or Crisis?: COVID-19 and European Security.” Policy Brief, NATO Defense College Research Division, 2020. Erişim Tarihi: Ağustos 12, 2021. <http://www.jstor.org/stable/resrep26864>.
- Mälksoo, Maria. “The Baltic States’ Rocky Road To NATO.” İçinde *NATO At 60: The Post Cold War Enlargement And The Alliance’s Future*, Editör: Anton Bebler, 29-33. NATO Science for Peace and Security Series. E, Human and Societal Dynamics. Amsterdam: IOS Press, 2010. Erişim Tarihi: Mayıs 6, 2021. <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e000xtr&AN=315806&lang=tr&site=ehost-live>.
- Mallett, Michael. ve Christine Shaw. *The Italian Wars 1494-1559 War, State and Society in Early Modern Europe*. New York: Routledge Taylor & Francis, 2014.
- Mandelbaum, Michael. “Preserving the New Peace: The Case against NATO Expansion.” *Foreign Affairs* 74, no. 3 (1995): 9-13. Erişim Tarihi: Mayıs 5, 2021. doi:10.2307/20047118.
- Marcovitz, Hal. *The Arab Spring Uprisings*. San Diego, CA: Reference Point Press, 2014.
- Marrone, Alessandro. “Afghanistan in Transition: The Security Context Post-Bin Laden.” Working Paper, Istituto Affari Internazionali (IAI), 2011. Erişim Tarihi: Temmuz 23, 2021. <http://www.jstor.org/stable/resrep09660>.
- Mattes, Michaela. “Reputation, Symmetry, and Alliance Design.” *International Organization* 66, no. 4 (2012): 679-707. Erişim Tarihi: Nisan 22, 2021. <http://www.jstor.org/stable/23279975>.
- Matyszak, Philip. *Sparta: Rise of a Warrior Nation*. South Yorkshire: Pen And Sword Military, 2017. Erişim Tarihi: Mayıs 16, 2021. <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e000xtr&AN=1519589&lang=tr&site=ehost-live>.
- Matsaberidze, David. “Russia vs. EU/US through Georgia and Ukraine.” *Connections* 14, no. 2 (2015): 77-86. Erişim Tarihi: Mayıs 11, 2021. <http://www.jstor.org/stable/26326399>.
- Mayne, Richard O. “The Canadian Experience: Operation Mobile.” İçinde *Precision and Purpose: Airpower in the Libyan Civil War*, Editörler: Mueller Karl P., Mayne Richard O., Alegi Gregory, Anrig Christian F., Chivvis Christopher S., Egnell Robert, Goulter Christina, et al., 239-66. Santa Monica, California: RAND Corporation, 2015. Erişim Tarihi: Temmuz 29, 2021. <http://www.jstor.org/stable/10.7249/j.ctt16f8d7x.15>.

- Mazarr, Michael J. *Understanding Deterrence*. Santa Monica, C.A.: RAND Corporation, 2018. Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021. <http://www.jstor.org/stable/resrep19896>.
- Mearsheimer, John J. "Back to the Future: Instability in Europe after the Cold War." *International Security* 15, no. 1 (1990): 5-56. Erişim Tarihi: Mayıs 5, 2021. doi:10.2307/2538981.
- Mearsheimer, John. *The Tragedy of Great Power Politics*. New York: Norton Company Inc, 2001.
- Mearsheimer, John. "Geleceğe Dönüş: Soğuk Savaş Sonrasında Avrupa'da İstikrarsızlık." içinde *Uluslararası İlişkilerde Anahtar Metinler*, Derleyen: Esra Diri, 567-618. İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık, 2013.
- Mearsheimer, John J. "Why the Ukraine Crisis Is the West's Fault: The Liberal Delusions That Provoked Putin." *Foreign Affairs* 93, no. 5 (2014): 77-89. Erişim Tarihi: Mayıs 9, 2021. <http://www.jstor.org/stable/24483306>.
- Mearsheimer, John J. "Conventional Deterrence: An Interview with John J. Mearsheimer." *Strategic Studies Quarterly* 12, no. 4 (2018): 3-8. Erişim Tarihi: Mayıs 23, 2021. <https://www.jstor.org/stable/26533611>.
- Medar, Sergui. "Military Intelligence Transformation: Accomplishing New Missions in Response to the Recent NATO Strategic Concept." *American Intelligence Journal* 29, no. 1 (2011): 12-16. Erişim Tarihi: Temmuz 4, 2021. <http://www.jstor.org/stable/26201915>.
- Mehmetçik, Hakan. "21. Yüzyıl için Caydırıcılık: Teori ve Pratikte Neler Değişti?" *Güvenlik Stratejileri Dergisi* 11, no. 22 (2015): 31-60.
- Melissen, Jan, ve Bert Zeeman. "Britain and Western Europe, 1945-51: Opportunities Lost?" *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)* 63, no. 1 (1986): 81-95. Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021. doi:10.2307/2620234.
- Menon, Rajan. "The End of Alliances." *World Policy Journal* 20, no. 2 (2003): 1-20. Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021. <http://www.jstor.org/stable/40209855>.
- Merom, Gil. "Realist Hypotheses on Regional Peace." *The Journal Of Strategic Studies* 26, no. 1 (2003): 109-135, Erişim Tarihi: Mayıs 11, 2021. doi: 10.1080/01402390308559310.
- Mertus, Julie A. "Operation Allied Force: Handmaiden of Independent Kosovo." *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)* 85, no. 3 (2009): 461-76. Erişim Tarihi: Temmuz 16, 2021. <http://www.jstor.org/stable/27695025>.
- Mezran, Karim. ve Elissa Miller. "Libya: From Intervention to Proxy War." Issue Brief, Atlantic Council, 2017. Erişim Tarihi: Temmuz 29, 2021. <http://www.jstor.org/stable/resrep03495>.

- McCalla, Robert B. "NATO's Persistence after the Cold War." *International Organization* 50, no. 3 (1996): 445-75. Erişim Tarihi: Mayıs 6, 2021. <http://www.jstor.org/stable/2704032>.
- McCormick, James M. "International Crises: A Note on Definition." *The Western Political Quarterly* 31, no. 3 (1978): 352-58. Erişim Tarihi: Haziran 29, 2021. doi:10.2307/447735.
- McInnis, Kathleen J. "The Competitive Advantages and Risks of Alliances." *Heritage*, October 30, 2019. Erişim Tarihi: Ağustos 30, 2021. <https://www.heritage.org/military-strength/topical-essays/the-competitive-advantages-and-risks-alliances>.
- McInnes, Colin. "A Different Kind of War? September 11 and the United States' Afghan War." *Review of International Studies* 29, no. 2 (2003): 165-84. Erişim Tarihi: Temmuz 22, 2021. <http://www.jstor.org/stable/20097844>.
- Mcleary, Paul. "Stalled Polish Missile Defense Site Needs Extra \$96M, 2 Years." *Breaking Defence*. Şubat 12, 2020. Erişim Tarihi: Ekim 4, 2020. <https://breakingdefense.com/2020/02/stalled-polish-missile-defense-site-needs-extra-96-million-two-years/>.
- McMahon, Robert J. *Soğuk Savaş*. Çeviren: Sinem Gül. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, Mart 2013.
- McMahon, Patrice C. "Rebuilding Bosnia: A Model to Emulate or to Avoid?." *Political Science Quarterly* 119, no. 4 (2004): 569-93. Erişim Tarihi: Temmuz 15, 2021. <http://www.jstor.org/stable/20202430>.
- McMillan, Susan M. "Interdependence and Conflict." *Mershon International Studies Review* 41, no. 1 (1997): 33-58. Erişim Tarihi: Nisan 18, 2021. doi:10.2307/222802.
- McNeilly, Mark R. *Sun Tzu and the Art of Modern Warfare*. Updated Edition. New York: Oxford University Press. 2015. Erişim Tarihi: Mayıs 16, 2021. <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e000xtr&AN=843591&lang=tr&site=ehost-live>.
- McNeill, William H. *Dünya Tarihi*. Çeviren: Alaaddin Şenel. 14. Baskı. Ankara: İmge Kitabevi, Eylül 2008.
- McNamara, Sally. *NATO Summit 2010: Time to Turn Words Into Action*. Backgrounder No. 2498, Washington D.C.: Heritage Foundation Report, 2010. Erişim Tarihi: Mayıs 1, 2021. http://thf_media.s3.amazonaws.com/2010/pdf/bg2498.pdf.
- "M.C. 14 28.03.1950." İçinde *NATO Strategy Documents 1949-1969*, Editör: Gregory W. Pedlow, 85-106. Erişim Tarihi: Eylül 28, 2020. <https://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/a500328c.pdf>.

- “MC 14-28.3.1950 Strategic Guidance for the North Atlantic Regional Planning.” İçinde *NATO Strategy Documents 1949-1969*, Editör: Gregory W. Pedlow, 85-105. Erişim Tarihi: Nisan 29, 2020. <https://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/a500328c.pdf>.
- “MC 3/5(Final)-3.12.1952 The Strategic Concept for the Defense of the North Atlantic Area.” İçinde *NATO Strategy Documents 1949-1969*, Editör: Gregory W. Pedlow, 185-192. Erişim Tarihi: Nisan 29, 2020. <https://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/a521203a.pdf>.
- “MC 14/2 (Rev) (Final Decision)-23.5.1957 Overall Strategic Concept for the Defense of the North Atlantic Treaty Organization Area.” İçinde *NATO Strategy Documents 1949-1969*. Editör: Gregory W. Pedlow, 277-314. Erişim Tarihi: Nisan 24, 2021. <https://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/a570523a.pdf>.
- “MC 48/2(Final Decision)-23.5.1957 Measures to Implement the Strategic Concept.” İçinde *NATO Strategy Documents 1949-1969*, Editör: Gregory W. Pedlow, 315-332. Erişim Tarihi: Nisan 24, 2021. <https://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/a570523b.pdf>.
- “MC 14/3(Final)-16.1.1968 Overall Strategic Concept for the Defense of the North Atlantic Treaty Organization Area.” İçinde *NATO Strategy Documents 1949-1969*, Editör: Gregory W. Pedlow, 345-370. Erişim Tarihi: Nisan 24, 2021. <https://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/a680116a.pdf>.
- “MC 48/3(Final)-8.12.1969 Measures to Implement the Strategic Concept for the Defence of the NATO Area.” İçinde *NATO Strategy Documents 1949-1969*, Editör: Gregory W. Pedlow, 371-400. Erişim Tarihi: Nisan 24, 2021. <https://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/a691208a.pdf>.
- Mihalka, Michael. “Cooperative Security in the 21st Century.” *Connections* 4, no. 4 (2005): 113-22. Erişim Tarihi: Nisan 24, 2021. <http://www.jstor.org/stable/26323201>.
- Miller, Brick T. *Transforming the NATO Military Command Structure: A New Framework for Managing the Alliance’s Future*. USA: Atlantic Council, 2003. 3-9. Erişim Tarihi: Haziran 27, 2021. <http://www.jstor.org/stable/resrep03518.5>.
- Miles, Edward. “Organizations and Integration in International Systems.” *International Studies Quarterly* 12, no. 2 (1968): 196-224. Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021. doi:10.2307/3013501.
- Minogue, Nick. “The North Atlantic Treaty at 70-Article 10.” *Emory International Law Review* 34, 0 (2019): 165-181. Erişim Tarihi: Eylül 25, 2020. <https://scholarlycommons.law.emory.edu/eilr/vol34/iss0/11>.
- Missiroli, Antonio, editör. “Termination of Operation Concordia and Launch of Mission Proxima,” İçinde *From Copenhagen to Brussels: European Defence: Core Documents*. Paris: European Union Institute for Security Studies (EUISS), 2003.

334-38. Erişim Tarihi: Temmuz 21, 2021.
<http://www.jstor.org/stable/resrep06986.61>.

Mitroff, Ian I. ve Christine M. Pearson, *Crisis Managment: A Diagnostic Guide For Improving Your Organizations Crisis-Preparedness*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers, 1993.

Mitroff, Ian. *Crisis Leadership: Planning For Unthinkable*. Hoboken, New Jersey: John Wiley And Sons Publishers, 2004.

Modelski, George. "United States Alliances: Obselecence Of The "Korean" System?" *World Affairs* 139, no. 2 (1976): 75-86. Erişim Tarihi: Haziran 27, 2021.
<http://www.jstor.org/stable/20671669>.

Møller, Bjørn. "Piracy off the Coast of Somalia." DIIS Brief, Danish Institute for International Studies, 2009. Erişim Tarihi: Ağustos 3, 2021.
<http://www.jstor.org/stable/resrep13217>.

Moon, Younghoon. "The Future of NATO: The Purpose of the Alliance after the Cold War." *Harvard International Review* 34, no. 3 (2013): 19-21. Erişim Tarihi: Ağustos 1, 2021. <http://www.jstor.org/stable/43746115>.

Morgan, Forrest E. *Crisis Stability and Long-Range Strike: A Comparative Analysis of Fighters, Bombers, and Missiles*. Santa Monica, CA: RAND Corporation, 2013. Erişim Tarihi: Haziran 29, 2021. <http://www.jstor.org/stable/10.7249/j.ctt3fh1db>.

Mor, Ben D. *Decision And Interaction In Crisis: A Model Of International Crisis Behavior*. Westport: Praeger Publishers, 1993.

Morgan, Patrick. "Liberalizm." İçinde *Çağdaş Güvenlik Çalışmaları*, Editör: Alan Collins, Çeviren: Nasuh Uslu, 28-42. 3. Basımdan Çeviri. İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık, Eylül 2017.

Morgan, Patrick M. *Deterrence: A Conceptual Analysis*. Beverly Hills, California: Sage Publications, 1977. Erişim Tarihi: Mayıs 23, 2021.
<https://archive.org/details/deterrenceconcep0000morg/page/42/mode/2up>.

Moravcsik, Andrew. "Taking Preferences Seriously: A Liberal Theory of International Politics." *International Organization* 51, no. 4 (1997): 513-53. Erişim Tarihi: Nisan 18, 2021. <http://www.jstor.org/stable/2703498>.

Mueller, Karl P. "Victory Through (Not By) Airpower." İçinde *Precision and Purpose: Airpower in the Libyan Civil War*, Editörler: Mueller Karl P., Alegi Gregory, Anrig Christian F., Chivvis Christopher S., Egnell Robert, Goulter Christina, Grand Camille, et al., 373-92. Santa Monica, California: RAND Corporation, 2015. Erişim Tarihi: Temmuz 1, 2021.
<http://www.jstor.org/stable/10.7249/j.ctt16f8d7x.19>.

Muller, Lilly Pijnenburg ve Tim Stevens. "Upholding the NATO cyber pledge: Cyber Deterrence and Resilience: Dilemmas in NATO defence and security politics."

- Policy Brief, Norwegian Institute of International Affairs (NUPI), 2017. Erişim Tarihi: Nisan 28, 2021. <http://www.jstor.org/stable/resrep08037>.
- Murphy, Ray. “The European Union and Developments in Crisis Management Operations and Peacekeeping.” *Connections* 8, no. 1 (2008): 58-91. Erişim Tarihi: Temmuz 21, 2021. <http://www.jstor.org/stable/26326159>.
- Mutimer, David. “Eleştirel Güvenlik alışmaları: Ayrılıkçı Tarih.” İçinde *adaş Güvenlik alışmaları*, Editör: Allan Collins, eviren: Nasuh Uslu, 67-86. 3. Basımdan eviri, İstanbul: Rle Akademik Yayıncılık, Eylül 2017.
- Nagorski, Zygmunt. “NATO and the Captive Countries.” *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 288 (1953): 74-81. Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021. <http://www.jstor.org/stable/1029007>.
- Naimark, Norman M. “Stalin and Europe in the Postwar Period, 1945–53: Issues and Problems.” *Journal of Modern European History/Zeitschrift Fr Moderne Europäische Geschichte/Revue D'histoire Européenne Contemporaine* 2, no. 1 (2004): 28-57. Erişim Tarihi: Eylül 2, 2021. <https://www.jstor.org/stable/26265788>.
- Nardulli, Bruce R., Walter L. Perry, Bruce Pirnie, John Gordon ve John G. McGinn. “Air Operation.” İçinde *Disjointed War: Military Operations in Kosovo*, 1999, 21-56. Santa Monica, CA; Arlington, VA; Pittsburgh, PA: RAND Corporation, 2002. Erişim Tarihi: Temmuz 17, 2021. <http://www.jstor.org/stable/10.7249/mr1406a.11>.
- Nardulli, Bruce R., Walter L. Perry, Bruce Pirnie, John Gordon, and John G. McGinn. “Enforcing The Peace.” İçinde *Disjointed War: Military Operations in Kosovo*, 1999, 99-110. First Edition. Santa Monica, CA; Arlington, VA; Pittsburgh, PA: RAND Corporation, 2002. Erişim Tarihi: Temmuz 17, 2021. <http://www.jstor.org/stable/10.7249/mr1406a.13>.
- Nation, R. Craig. *War In The Balkans, 1991-2002*. Carlisle, PA: Strategic Studies Institute, US Army War College, 2003. 223-78. Erişim Tarihi: Temmuz 17, 2021. https://www.files.ethz.ch/isn/101059/War_Balkans.pdf.
- “NATO Genel Sekreteri Stoltenberg’den “AB ordusu” planına tepki.” *Trt Haber*. Son Güncelleme: Eylül 6, 2021. <https://www.trthaber.com/haber/dunya/nato-genel-sekreteri-stoltenbergden-ab-ordusu-planina-tepki-606858.html>.
- NATO Handbook*. Brussels: Public Diplomacy Division, 2006. Erişim Tarihi: Temmuz 6, 2021. <https://www.nato.int/docu/handbook/2006/hb-en-2006.pdf>.
- NATO Logistic Handbook*. NATO/OTAN Yayınları, Kasım 2012. Erişim Tarihi: Haziran 22, 2021. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2016_03/20160303_2012-logistics_hndbk-en.pdf.

NATO/OTAN. *İstanbul Summit Readers Guide*. 2004. Erişim Tarihi: Ağustos 6, 2021. <https://www.nato.int/docu/rdr-gde-ist/rdr-gde-ist-e.pdf>.

NATO 2030: *United for a New Era, Analysis and Recommendations of the Reflection Group Appointed by the NATO Secretary General*. NATO Rapor, Kasım 25, 2020. Erişim Tarihi: Eylül 7, 2021. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2020/12/pdf/201201-Reflection-Group-Final-Report-Uni.pdf.

NATO/OTAN. “Deterrence and Defence.” Son Güncelleme: Haziran 25, 2021. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_133127.htm.

NATO/OTAN. “NATO Nedir.” Erişim Tarihi: Eylül 10, 2021. https://www.nato.int/nato-welcome/index_tr.html.

NATO/OTAN. “NATO reform.” Son Güncelleme: Ağustos 11, 2021. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_68230.htm.

NATO/OTAN. “OPERATION ACTIVE ENDEAVOUR.” Erişim Tarihi: Temmuz 9, 2021. <https://mc.nato.int/missions/operation-active-endeavour>.

NATO/OTAN. “Strengthened Resilience Commitment.” Son Güncelleme: Haziran 15, 2021. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_185340.htm.

NATO/OTAN. “London Declaration Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in London 3-4 December 2019.” Son Güncelleme: Aralık 4, 2019. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_171584.htm.

NATO/OTAN. ““NATO 2030. United for a new era”: a Digest.” Son Güncelleme: Aralık 9, 2020. https://www.ndc.nato.int/news/news.php?icode=1509#_ednref2.

NATO/OTAN. “Foreign Ministers address NATO 2030, Afghanistan, Russia, security in the Black Sea region, and the rise of China.” Son Güncelleme: Aralık 2, 2020. https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_179805.htm.

NATO/OTAN. “NATO 2030 What is NATO 2030?” Factsheet, Haziran 2021. Erişim Tarihi: Ekim 6, 2020. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2021/6/pdf/2106-factsheet-nato2030-en.pdf.

NATO/OTAN. “Composite Special Operations Component Command (C-SOCC).” Factsheet, December 2020. Erişim Tarihi: Eylül 11, 2021. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2020/12/pdf/2012-factsheet-C-SOCC.pdf.

NATO/OTAN. “Brussels Summit Communiqué Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Brussels 14 June 2021.” Son Güncelleme: Haziran 24, 2021. https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_185000.htm.

- NATO/OTAN. “NATO Headquarters.” Son Güncelleme: Haziran 14, 2018.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49284.htm.
- NATO/OTAN. “Military organisation and structures.” Son Güncelleme: Mayıs 20, 2021.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49608.htm.
- NATO/OTAN. “WHO’S WHO?.” Son Güncelleme: Eylül 2, 2021.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/who_is_who.htm.
- NATO/OTAN. “Consultation, Command and Control Board (C3B).” Son Güncelleme: Kasım 14, 2017. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_69279.htm.
- NATO/OTAN. “NATO Permanent Representatives.” Son Güncelleme: Temmuz 13, 2020. https://www.nato.int/cps/en/natohq/who_is_who_39074.htm.
- NATO/OTAN. “NATO’s maritime activities.” Son Güncelleme: Mayıs 17, 2021.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_70759.htm.
- NATO/OTAN. “Warsaw Summit Communiqué Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Warsaw 8-9 July 2016.” Son Güncelleme: Mart 29, 2017.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm#oea.
- NATO/OTAN. “Operation Sea Guardian.” Son Güncelleme: Mayıs 17, 2021.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_136233.htm.
- NATO/OTAN. “Alliance Maritime Strategy.” Son Güncelleme: Haziran 17, 2011.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_75615.htm.
- NATO/OTAN. “NATO begins security assistance for 2004 Olympics.” Son Güncelleme: Kasım 3, 2008.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_20777.htm?selectedLocale=en.
- NATO/OTAN. “Rapid Air Mobility.” Son Güncelleme: Temmuz 22, 2021.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_175432.htm.
- NATO/OTAN. “NATO Support and Procurement Agency (NSPA).” Son Güncelleme: Nisan 24, 2020. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_88734.htm.
- NATO/OTAN. “Russia’s Top Five Myths about NATO & COVID-19.” Factsheet. Nisan 2020. Erişim Tarihi: Ağustos 12, 2021.
https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2020/4/pdf/2004-Factsheet-Russia-Myths-COVID-19_en.pdf.
- NATO/OTAN. “NATO’s Response to the COVID-19 Pandemic.” Factsheet. Mart 2021. Erişim Tarihi: Temmuz 9, 2021.
https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2021/3/pdf/2103-factsheet-COVID-19-en.pdf.

- NATO/OTAN. "NATO's Response to the COVID-19 Pandemic." Factsheet. Şubat 2021.
Erişim Tarihi: Temmuz 9, 2021.
https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2021/2/pdf/2102-factsheet-COVID-19_en.pdf.
- NATO/OTAN. "Forest fires in Latvia." Son Güncelleme: Temmuz 25, 2018.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_157539.htm?.
- NATO/OTAN. "Explosion of ammunition in Ukraine." Son Güncelleme: Mart 24, 2017.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_142599.htm?.
- NATO/OTAN. "EADRCC launches urgent request for human immunoglobulin." Son Güncelleme: Mart 27, 2018.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_152589.htm?.
- NATO/OTAN. "NON-CLASSIFIED EADRCC Situation Report #2 Lack of human immunoglobulin in Romania (new information in bold)." Erişim Tarihi: Ağustos 9, 2021.
https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2018_03/20180327_180327-eadrcc-romania-sitrep2.pdf.
- NATO/OTAN. "Floods in Bosnia and Herzegovina." Son Güncelleme: Mart 2, 2015.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_117759.htm?.
- NATO/OTAN. "Snowfall and floods in Albania." Son Güncelleme: Mart 2, 2015.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_117784.htm?.
- NATO/OTAN. "Forest and wild fires brought under control in Israel." Son Güncelleme: Aralık 5, 2016. https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_138464.htm?.
- NATO/OTAN. "NATO Allies and partners help Georgia fight major forest fire." Son Güncelleme: Eylül 27, 2017.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_147116.htm?.
- NATO/OTAN. "Forest fires in Montenegro, Request for assistance and situation reports." Son Güncelleme: Temmuz 19, 2017.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_146267.htm?.
- NATO/OTAN. "Forest fires in Sweden." Son Güncelleme: Temmuz 28, 2018.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_157546.htm?.
- NATO/OTAN. "Helping the US cope with Katrina's aftermath Video interview with Maurits Jochems, NATO's Deputy Assistant Secretary General for Operations." Son Güncelleme: Eylül 20, 2005.
<https://www.nato.int/docu/speech/2005/s050921b.htm>.
- NATO/OTAN. "Support to the US in response to hurricane Katrina." Son Güncelleme: Eylül 15, 2005. <https://www.nato.int/eadrcc/2005/katrina/index.htm>.

- NATO/OTAN. "NATO and partner countries aid hurricane Katrina relief." Son Güncelleme: Eylül 8, 2015. <https://www.nato.int/docu/update/2005/09-september/e0904a.htm>.
- NATO/OTAN. "Pakistan earthquake relief operation." Son Güncelleme: Ekim 27, 2010. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50070.htm.
- NATO/OTAN. "AIR POLICING OVER BENELUX." Erişim Tarihi: Ağustos 8, 2021. <https://ac.nato.int/missions/air-policing/benelux>.
- NATO/OTAN. "AIR POLICING OVER THE WESTERN BALKANS." Erişim Tarihi: Ağustos 8, 2021. <https://ac.nato.int/missions/air-policing/western-balkans>.
- NATO/OTAN. "HELLENIC AIR FORCE-KEY PLAYER IN THE WESTERN BALKANS FOR NATO AIR POLICING." Temmuz 30 2021. https://ac.nato.int/archive/2021/HAF_60YAP.
- NATO/OTAN. "NATO's assistance to Iraq (Archived)." Son Güncelleme: Eylül 1, 2015. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_51978.htm.
- NATO/OTAN. "Spain and Belgium take over NATO's Baltic Air Policing mission." Son Güncelleme: Ocak 8, 2016. https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_126427.htm?selectedLocale=en.
- NATO/OTAN. "NATO and partner air forces train over the Baltic Sea." Son Güncelleme: Nisan 21, 2016. https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_130222.htm?selectedLocale=en.
- NATO/OTAN. "NATO Air policing: securing NATO airspace." Son Güncelleme: Haziran 23, 2021. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_132685.htm
- NATO/OTAN. "Safe skies: 60 years of NATO Air Policing." Son Güncelleme: Ağustos 3, 2021. https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_185683.htm?selectedLocale=en.
- NATO/OTAN. "Warsaw Summit Key Decisions." Factsheet, Şubat 2017. Erişim Tarihi: Ağustos 7, 2021. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2017_02/20170206_1702-factsheet-warsaw-summit-key-en.pdf.
- NATO/OTAN. "NATO Mission Iraq (NMI)." Factsheet, Mart 2021. Erişim Tarihi: Ağustos 6, 2021. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2021/3/pdf/2103-factsheet-NMI-en.pdf.
- NATO/OTAN. "NATO Mission Iraq (NMI)." Factsheet, June 2021. Erişim Tarihi: Ağustos 6, 2021. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2021/5/pdf/2105-factsheet-NMI-en.pdf.

- NATO/OTAN. “NATO Mission Iraq.” Son Güncelleme: Haziran 1, 2021.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_166936.htm.
- NATO/OTAN. “Brussels Summit Declaration Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Brussels 11-12 July 2018.” Son Güncelleme: Ağustos 30, 2018.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_156624.htm#54.
- NATO/OTAN. “NATO and the 2003 campaign against Iraq (Archived).” Son Güncelleme: Eylül 1, 2015.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_51977.htm.
- NATO/OTAN. “Riga Summit Declaration Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Riga on 29 November 2006.” Son Güncelleme: Mayıs 8, 2014.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_37920.htm?mode=pressreleas.
- NATO/OTAN. “Relations with Iraq.” Son Güncelleme: Haziran 1, 2021.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_88247.htm?selectedLocale=en.
- NATO/OTAN. “Alliance to support Iraq with troop training.” Son Güncelleme: Ağustos 5, 2004. <https://www.nato.int/docu/update/2004/06-june/e0629b.htm>.
- NATO/OTAN. “Statement on Iraq: Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Istanbul on 28 June 2004.” Son Güncelleme: Haziran 28, 2004.
<https://www.nato.int/docu/pr/2004/p04-098e.htm>.
- NATO/OTAN. “NATO hosts the African Union for Military to Military Staff Talks.” Son Güncelleme: Haziran 12, 2008.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_155895.htm?selectedLocale=en.
- NATO/OTAN. “NATO and African Union exchange views on furthering Counter-Terrorism Cooperation.” Son Güncelleme: Aralık 19, 2019.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_172328.htm?selectedLocale=en.
- NATO/OTAN. “Operation Ocean Shield November 2014.” Erişim Tarihi: Ağustos 2, 2021. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_topics/141202a-Factsheet-OceanShield-en.pdf.
- NATO/OTAN. “NATO Defence Ministers decide to extend NATO’s counter-piracy mission until 2016.” Son Güncelleme: Haziran 4, 2014.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_110867.htm?selectedLocale=en.
- NATO/OTAN. “OPERATION ALLIED PROVIDER.” Erişim Tarihi: Ağustos 2, 2021.
<https://shape.nato.int/page13984631>.
- NATO/OTAN. “OPERATION OCEAN SHIELD.” Erişim Tarihi: Ağustos 2, 2021.
<https://mc.nato.int/missions/operation-ocean-shield>.

- NATO/OTAN. "Cooperation with the African Union." Son Güncelleme: Mayıs 17, 2021.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_8191.htm.
- NATO/OTAN. "Warsaw Summit Communiqué Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Warsaw 8-9 July 2016." Son Güncelleme: Mart 21, 2017.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm#au.
- NATO/OTAN. "NATO-African Union plan closer collaboration." Son Güncelleme: Kasım 5, 2019.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_170512.htm?selectedLocale=en.
- NATO/OTAN. "NATO and the African Union boost their cooperation." Son Güncelleme: Mayıs 13, 2014.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_109824.htm?selectedLocale=en.
- NATO/OTAN. "Assisting the African Union in Somalia." Son Güncelleme: Ekim 27, 2010. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50099.htm?selectedLocale=ru.
- NATO/OTAN. "NATO to explore Darfur options." Son Güncelleme: Mayıs 24, 2005.
<https://www.nato.int/docu/update/2005/05-may/e0518c.htm>.
- NATO/OTAN. "Statement by the Spokesman on NATO support to the African Union for Darfur." Son Güncelleme: Mayıs 24, 2005.
<https://www.nato.int/docu/pr/2005/p05-065e.htm>.
- NATO/OTAN. "Speech by the Secretary General at the Pledging Conference for the AU Mission in the Sudan." Son Güncelleme: May 31, 2005.
<https://www.nato.int/docu/speech/2005/s050526a.htm>.
- NATO/OTAN. "Operation UNIFIED PROTECTOR Final Mission Stats 02 November 2011." Fact Sheet. Erişim Tarihi: Temmuz 29, 2021.
https://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_2011_11/20111108_111107factsheet_up_factsfigures_en.pdf.
- NATO/OTAN. "NATO and Libya (Archived)." Son Güncelleme: Kasım 9, 2015.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_71652.htm.
- NATO/OTAN. "North Atlantic Council Ministerial Statement on Afghanistan." Son Güncelleme: Nisan 14, 2021.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_183146.htm?selectedLocale=en.
- NATO/OTAN. "Backgrounder NATO Training Mission-AFGHANISTAN (NTM-A)." Erişim Tarihi: Temmuz 23, 2021.
https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2009_10/20110310_091022-media-backgrounder-NTM-A.pdf.

- NATO/OTAN. “Operation Essential Harvest (Task Force Harvest) 27 August-26 September 2001.” Güncellenme Tarihi: Aralık 9, 2002. <https://www.nato.int/fyrom/tfh/home.htm>.
- NATO/OTAN. “Peace support operations in North Macedonia (Archived).” Son Güncelleme: Nisan 1, 2021. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52121.htm.
- NATO/OTAN. “NATO’s Role In The Former Yugoslav Republic Of Macedonia.” Son Güncelleme: Ağustos 6, 2004. <https://www.nato.int/fyrom/home.htm>.
- NATO/OTAN. “NATO’s Role In Kosovo.” Erişim Tarihi: Temmuz 16, 2021. <https://jfcnaples.nato.int/kfor/about-us/welcome-to-kfor/natos-role-in-kosovo>.
- NATO/OTAN. “History: KFOR Deploys.” Erişim Tarihi: Temmuz 16, 2021. <https://jfcnaples.nato.int/kfor/about-us/history>.
- NATO/OTAN. “NATO’s role in Kosovo.” Son Güncelleme: Kasım 16, 2020. https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_48818.htm.
- NATO/OTAN. “RC EAST.” Erişim Tarihi: Temmuz 16, 2021. <https://jfcnaples.nato.int/kfor/rc-east>
- NATO/OTAN. “RC WEST.” Erişim Tarihi: Temmuz 16, 2021. <https://jfcnaples.nato.int/kfor/page185725355>
- NATO/OTAN. “MSU.” Erişim Tarihi: Temmuz 16, 2021. <https://jfcnaples.nato.int/kfor/about-us/units/msu>.
- NATO/OTAN. “KTR.” Erişim Tarihi: Temmuz 16, 2021. <https://jfcnaples.nato.int/kfor/about-us/units/ktm>.
- NATO/OTAN. “NATO Headquarters Sarajevo, Bosnia And Herzegovina.” Erişim Tarihi: Temmuz 15, 2021. <https://jfcnaples.nato.int/hqsarajevo>.
- NATO/OTAN. “Relations with Bosnia and Herzegovina.” Son Güncelleme: Nisan 7, 2021. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49127.htm.
- NATO/OTAN. “History of the NATO-led Stabilisation Force (SFOR) in Bosnia and Herzegovina.” Erişim Tarihi: Temmuz 15, 2021. <https://www.nato.int/sfor/docu/d981116a.htm>.
- NATO/OTAN. “Peace support operations in Bosnia and Herzegovina.” Son Güncelleme: Nisan 26, 2019. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52122.htm.
- NATO/OTAN. “Decisions taken at the Meeting of the North Atlantic Council in Permanent Session.” Son Güncelleme: Ekim 31, 2000. <https://www.nato.int/docu/comm/49-95/c940209a.htm>.

- NATO/OTAN. “Declaration of the Heads of State and Government, participating in the meeting of the North Atlantic Council (“The Brussels Summit Declaration”).” Son Güncelleme: Ağustos 26, 2010. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_24470.htm?mode=pressreleas.
- NATO/OTAN. “Decisions on the Protection of Safe Areas.” Son Güncelleme: Ekim 31, 2000. <https://www.nato.int/docu/comm/49-95/c940422b.htm>.
- NATO/OTAN. “NATO aircraft attack the Udbina airfield in Serbheld Croatia.” Kasım 21, 1994. Son Güncelleme: Kasım 5, 2008. https://www.nato.int/cps/en/SID-38262011-8BA8FE1A/natolive/news_24210.htm.
- “NATO’s Enhance Forward Presence.” NATO Factsheet, Şubat 2021. Erişim Tarihi: Temmuz 9, 2021. https://shape.nato.int/resources/site16187/General/factsheets/factsheet_efp_2021.pdf.
- “NATO’nun üyelik davetine Rusya’dan tepki geldi.” *Dünya Gazetesi*. Aralık 2, 2015. Erişim Tarihi: Mayıs 9, 2021. <https://www.dunya.com/dunya/nato039nun-uyelik-davetine-rusya039dan-tepki-geldi-haberi-300126>.
- NATO/OTAN. “Verification Coordinating Committee (VCC).” Son Güncelleme: Nisan 20, 2011. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_69341.htm.
- NATO/OTAN. “The NATO Command Structure.” Şubat 2018, Erişim Tarihi: Eylül 28, 2020. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2018_02/1802-Factsheet-NATO-Command-Structure_en.pdf.
- NATO/OTAN. “The Consultation Process and Article 4.” Son Güncelleme: Şubat 28, 2020. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49187.htm.
- NATO/OTAN. “The United Kingdom And NATO.” Erişim Tarihi: Eylül 27, 2020. https://www.nato.int/cps/en/natohq/declassified_162351.htm?selectedLocale=e.
- NATO/OTAN. “The Defence Planning Committee (Archived).” Son Güncelleme: Kasım 11, 2014. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49201.htm.
- NATO/OTAN. “The North Atlantic Treaty Washington D.C.-4 April 1949.” Son Güncelleme: Nisan 10, 2019. https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_17120.htm.
- NATO/OTAN. “Situation Centre (SITCEN).” Son Güncelleme: Haziran 21, 2021. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_57954.htm.
- NATO/OTAN. “Special Meeting of Foreign and Defence Ministers (The “Double-Track” Decision on Theatre Nuclear Forces) Chairman: Mr. J. Luns.” Son Güncelleme: Kasım 9, 2010. https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_27040.htm.
- NATO/OTAN. “Strategic Concepts.” Son Güncelleme: Haziran 15, 2021. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_56626.htm.

- NATO/OTAN. “Security Committee (SC).” Son Güncelleme: Eylül 22, 2011.
https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_69274.htm.
- NATO/OTAN. “Resource Policy and Planning Board.” Son Güncelleme: Eylül 12, 2019.
https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_67653.htm.
- NATO/OTAN. “Military Committee.” Son Güncelleme: Ağustos 25, 2021.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49633.htm.
- NATO/OTAN. “Military organisation and structures.” Son Güncelleme: Mayıs 20, 2021.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49608.htm.
- NATO/OTAN. “Logistics Committee.” Son Güncelleme: Ağustos 03, 2015.
https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_61715.htm.
- NATO/OTAN. “High-Level Task Force on Conventional Arms Control.” Son Güncelleme: Nisan 20, 2011.
https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_67991.htm.
- NATO/OTAN. “Funding NATO.” Son Güncelleme: Ağustos 13, 2021.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_67655.htm.
- NATO/OTAN. “My Country And NATO: The United States And NATO.” Erişim Tarihi: Eylül 27, 2020.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/declassified_162350.htm?selectedLocale=e.
- NATO/OTAN. “NATO Intelligence Fusion Center.” Erişim Tarihi: Temmuz 4, 2021.
<https://web.ifc.bices.org/>.
- NATO/OTAN. “NATO’s assessment of a crisis and development of response strategies.” Son Güncelleme: Haziran 16, 2011.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_75565.htm?selectedLocale=e.
- NATO/OTAN. “Comprehensive Crisis And Operations Managment Centre.” Erişim Tarihi: Temmuz 4, 2021. <https://shape.nato.int/comprehensive-crisis-and-operations-management-centre->.
- NATO/OTAN. “Civil preparedness.” Son Güncelleme: Mart 23, 2021.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49158.htm.
- NATO/OTAN. “Euro-Atlantic Disaster Response Coordination Centre.” Son Güncelleme: Eylül 20, 2021.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52057.htm?.
- NATO/OTAN. “Deputies Committee.” Son Güncelleme: Mayıs 25, 2020.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_69343.htm.
- NATO/OTAN. “Defence Policy and Planning Committee.” Son Güncelleme: Aralık 10, 2010. https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_69128.htm.

- NATO/OTAN. “Collective Defence-Article 5.” Son Güncelleme: Şubat 8, 2021.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_110496.htm.
- NATO/OTAN. Crisis Management.” Son Güncelleme: Ekim 8, 2020.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49192.htm.
- NATO/OTAN. “NATO Response Force.” Son Güncelleme: Eylül 20, 2021.
https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49755.htm.
- NATO/OTAN. “NATO Responce Force.” Erişim Tarihi: Temmuz 9, 2021.
<https://jfcnaples.nato.int/page6734927>.
- NATO/OTAN. “NATO Forec Integration Units.” Erişim Tarihi: Temmuz 9, 2021.
<https://shape.nato.int/operations/nato-force-integration-units>.
- NATO/OTAN. “Special Operations Forces.” Son Güncelleme: Şubat 24, 2015.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_105950.htm.
- NATO/OTAN. “Combined Joint Chemical, Biological, Radiological and Nuclear Defence Task Force.” Son Güncelleme: Mayıs 19, 2020.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49156.htm.
- NATO/OTAN. “A “comprehensive approach” to crises.” Son Güncelleme: Haziran 1, 2021.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_51633.htm#:~:text=Applying%20a%20comprehensive%20approach%20means,other%20international%20and%20local%20actors.
- NATO/OTAN. “Allied Command Transformation.” Son Güncelleme: Eylül 23, 2021.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52092.htm.
- NATO/OTAN. “Archives Committee.” Son Güncelleme: Nisan 07, 2016.
https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_69340.htm.
- NATO/OTAN. “Allied Command Operations (ACO).” Son Güncelleme: Ekim 23, 2020.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_52091.htm.
- NATO/OTAN. “Air and Missile Defence Committee (AMDC).” Son Güncelleme: Haziran 10, 2021. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_69342.htm.
- NATO/OTAN. “Aviation Committee.” Son Güncelleme: Ağustos 24, 2016.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_69339.htm.
- NATO/OTAN. “Conference of National Armaments Directors (CNAD).” Son Güncelleme: Eylül 28, 2016.
https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49160.htm.
- NATO/OTAN. “Committee for Standardization (CS).” Son Güncelleme: Mart 17, 2020.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_69277.htm.

- NATO/OTAN. "Committees." Son Güncelleme: Mart 17, 2020. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49174.htm.
- NATO/OTAN. "Committee on Proliferation (CP)." Son Güncelleme: Mart 23, 2020. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_69282.htm.
- NATO/OTAN. "Civil Emergency Planning Committee (CEPC)." Son Güncelleme: Kasım 15, 2011. https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_50093.htm.
- NATO/OTAN. "Committee on Public Diplomacy (CPD)." Son Güncelleme: Kasım 25, 2019. https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_69272.htm.
- NATO/OTAN. "Council Operations and Exercises Committee (COEC)." Son Güncelleme: Aralık 14, 2010. https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_69281.htm.
- NATO/OTAN. "International Military Staff." Son Güncelleme: Mart 23, 2020. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_64557.htm.
- NATO/OTAN. "Civilian Intelligence Committee (CIC)." Son Güncelleme: Kasım 16, 2011. https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_69278.htm.
- NATO/OTAN. "Chair of the Military Committee." Son Güncelleme: Haziran 25, 2021. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49152.htm.
- NATO/OTAN. "Consultation, Command and Control Board (C3B)." Son Güncelleme: Aralık 14, 2017. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_69279.htm.
- NATO/OTAN. "Nuclear Planning Group (NPG)." Son Güncelleme: Mayıs 27, 2020. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50069.htm.
- NATO/OTAN. "North Atlantic Council." Son Güncelleme: Ekim 10, 2017. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49763.htm?.
- NATO/OTAN. "Allied Command Europe Mobile Force Land Headquarters to be dissolved in Autumn 2002." Son Güncelleme: Kasım 3, 2008. https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_19298.htm?selectedLocale=en.
- NATO/OTAN. "Statement by the Secretary General on the conclusion of Operation Eagle Assist." Son Güncelleme: Mayıs 3, 2002. <https://www.nato.int/docu/update/2002/04-april/e0430a.htm>.
- NATO/OTAN. "Operation Active Endeavour (Archived)." Son Güncelleme: Ekim 27, 2016. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_7932.htm.
- NATO/OTAN. "Operation Sea Guardian." Son Güncelleme: Mayıs 17, 2021. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_136233.htm.
- NATO El Kitabı*. Brüksel: NATO Enformasyon Servisi, 1972.

“NATO Genel Sekreterinin görev tanımı değişiyor mu?” *NATO Review*, Mart 30, 2009.
Erişim Tarihi: Eylül 26, 2020.
<https://www.nato.int/docu/review/tr/articles/2009/03/30/nato-genel-sekreterinin-goerev-tanimi-degisiyor-mu/index.html>.

NATO/OTAN. “NATO Secretary General.” Son Güncelleme: Nisan 13, 2016.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50094.htm.

NATO/OTAN. “NATO Organization.” Son Güncelleme: Ağustos 20, 2020.
<https://www.nato.int/cps/en/natohq/structure.htm>.

NATO/OTAN. “NATO Internship Programme NATO Divisions and Views of Interns.”
Mart 29, 2018. <https://www.nato.int/cps/en/natolive/71161.htm>.

NATO/OTAN. “NATO Internship Programme NATO International Military Staff Policy
& Capabilities (P&C) Division.” Son Güncelleme: Şubat 27, 2017.
<https://www.nato.int/cps/en/natolive/141848.htm>.

NATO/OTAN. “NATO Internship Programme NATO International Military Staff
Cooperative Security Division (CS).” Son Güncelleme: Mart 03, 2017.
<https://www.nato.int/cps/en/natolive/71175.htm>.

NATO/OTAN. “NATO Internship Programme-NATO International Military Staff,
Logistics, Armaments and Resources Division (IMS L&R) Mission.” Son
Güncelleme: Nisan 12, 2011. <https://www.nato.int/cps/en/natolive/71178.htm>.

NATO/OTAN. “NATO International Military Staff.” Son Güncelleme: Mart 03, 2017.
<https://www.nato.int/cps/en/natolive/107942.htm>.

NATO/OTAN. “NATO North Atlantic Treaty Organization.” Son Güncelleme: Nisan
12, 2011. <https://www.nato.int/cps/en/natolive/71185.htm>.

NATO/OTAN. “NATO Standardization Office.” Son Güncelleme: Haziran 09, 2017.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_124879.htm.

“NATO In Crisis: Will the Atlantic Alliance Survive?” *Great Decisions*, 1967, 71-82.
Erişim Tarihi: Nisan 24, 2021. <http://www.jstor.org/stable/43739920>.

NATO/OTAN. “NATO’s approach to space.” Son Güncelleme: Haziran 17, 2021.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_175419.htm.

NATO/OTAN. “NATO 3.0-A 21st Century Alliance.” Son Güncelleme: Kasım 6, 2012.
https://www.nato.int/cps/en/natolive/news_91178.htm.

NATO/OTAN. “Origins: NATO Leaders-Lord Ismay.” Erişim Tarihi: Eylül 24, 2020.
https://www.nato.int/cps/en/natohq/declassified_137930.htm.

NATO/OTAN. “Operations Policy Committee.” Son Güncelleme: Eylül 12, 2019.
https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_69312.htm.

- NATO/OTAN. "Origins-Symbols: A Star Is Born." Son Güncelleme: Ekim 20, 2016. https://www.nato.int/cps/en/natohq/declassified_136211.htm.
- NATO/OTAN. "Our Story." Erişim Tarihi: Eylül 28, 2020. <https://www.act.nato.int/index.php?CID=417#we-scan>.
- NATO/OTAN. "Political Committee." Son Güncelleme: Aralık 11, 2014. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_115938.htm.
- NATO/OTAN. "Partnerships and Cooperative Security Committee." Son Güncelleme: Mart 24, 2020. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_79430.htm.
- Nayak, Pradip. "Twenty-Year-Old NATO." *Economic and Political Weekly* 4, no. 26 (1969): 1049-051. Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021. <http://www.jstor.org/stable/40739796>.
- "Nejat Eslen: Türkiye'nin Afganistan'da bıraktığı askeri teçhizat neler?" *Cumhuriyet*. Eylül 6, 2021. <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/nejat-eslen-turkiyenin-afganistanda-biraktigi-askeri-techizatlar-neler-1866585>.
- Ng, Trina. "Safeguarding Peace and Security in Our Warming World: A Role for the Security Council." *Journal of Conflict & Security Law* 15, no. 2 (2010): 275-300. Erişim Tarihi: Nisan 27, 2021. <http://www.jstor.org/stable/26294631>.
- Niebuhr, Reinhold. *The World Crisis And American Responsibility: Nine Essays*. Derleyen ve Editör: Ernest W. Lefever. New York: Association Press, 1958.
- Noetzel, Timo. ve Benjamin Schreer. "Does a Multi-Tier NATO Matter? The Atlantic Alliance and the Process of Strategic Change." *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)* 85, no. 2 (2009): 211-26. Erişim Tarihi: Nisan 24, 2021. <http://www.jstor.org/stable/27694971>.
- "North Atlantic Council: Communique." *The American Journal of International Law* 44, no. 1 (1950): 22-28. Erişim Tarihi: Nisan 24, 2021. doi:10.2307/2213858.
- Noueihed, Lin. ve Alex Warren, *The Battle For The Arab Spring: Revolution, Counter-Revolution And The Making Of A New Era*. New Haven: Yale University Press, 2012.
- Nopens, Patrick. "The Impact of the Withdrawal from Afghanistan on Russia's Security." *Egmont Institute Security Policy Brief* no. 54, Mart 2014. Erişim Tarihi: Temmuz 23, 2021. <http://www.jstor.org/stable/resrep06648>.
- Nye Jr, Joseph S. *Amerikan Gücünün Paradoksu*. Çeviren: Gürol Koca. İstanbul: Literatür Yayınları, Temmuz 2003.
- Nye, Joseph S. "Get Smart: Combining Hard and Soft Power." *Foreign Affairs* 88, no. 4 (2009): 160-63. Erişim Tarihi: Mayıs 23, 2021. <http://www.jstor.org/stable/20699631>.

- O'Connor, James. *The Meaning Of Crisis: A Theoretical Introduction*. Oxford; New York: Basil Blackwell, 1987.
- Odman, M. Tevfik. *Uluslararası Uyuşmazlıkları Yargı Dışı Barışçıl Yöntemlerle Çözümlemesi Ve Barışı Destekleme Operasyonları*. Adana: Çağ Üniversitesi Yayınları, Nisan 2002.
- Oğuzlu, H . Tarık. "Dünya Düzenleri ve Güvenlik: Ulus-Devlet Güvenlik Anlayışı Açılıyor mu?" *Güvenlik Stratejileri Dergisi* 3, no. 6 (2007): 7-41.
- Oğuzlu, Tarık. "NATO ve Türkiye: Dönüşen İttifakın Sorgulayan Üyesi." *Uluslararası İlişkiler* 9, no. 34 (Yaz 2012): 99-124.
- Oğultürk, M. Cem ve Ferhat Dağıstan, "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Almanya'nın Balkanlar'a Etkisi." *Savunma Bilimleri Dergisi* 16, no.1 (2017): 33-56.
- Oğuz, Şafak. "Missile Defense in Europe: Against Whom?" *Insight Turkey* 20, no. 3 (2018): 265-82. Erişim Tarihi: Mayıs 1, 2021. <https://www.jstor.org/stable/26469854>.
- O'Hanlon, Michael E. "A Flawed Masterpiece." *Foreign Affairs* 81, no. 3 (2002): 47-63. Erişim Tarihi: Temmuz 22, 2021. doi:10.2307/20033162.
- O'Hanlon, Michael E. ve Ömer Taşpınar, "Order From Chaos: Repairing The Rift With Turkey." Brookings, November 18, 2020. Erişim Tarihi: Kasım 9, 2021. <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2020/11/18/repairing-the-rift-with-turkey/>.
- Oktay, Emel G. "NATO'nun Dönüşümü ve Kamu Diplomasisi'nin Artan Rolü." *Uluslararası İlişkiler* 9, no. 34 (2012): 125-149.
- Oliver, David. "Icelandic Gap Guardians." *armadainternational*, Nisan 9, 2020. <https://armadainternational.com/2020/04/icelandic-gap-guardians/>.
- Orallı, Levent Ersin. "Uluslararası Hukukta Ve BM Sisteminde Askeri Müdahale Olgusu." *Tesam Akademi Dergisi* 1, no.1 (2014): 102-127.
- Orford, Anne. "NATO, Regionalism, and the Responsibility to Protect." İçinde *Charter of the North Atlantic Treaty Organization: Together with Scholarly Commentaries and Essential Historical Documents*, Editörler: Shapiro Ian ve Tooze Adam, 302-27. New Haven, London: Yale University Press, 2018. Erişim Tarihi: Temmuz 10, 2021. <http://www.jstor.org/stable/j.ctvvnnds.26>.
- O'Rourke, Ronald. *Navy Aegis Ballistic Missile Defense (BMD) Program: Background and Issues for Congress*, Congressional Research Service Raporu, 2017. Erişim Tarihi: Mayıs 1, 2021. file:///C:/Users/user/Downloads/801385.pdf.
- Orvik, Nils. "The Threat: Problems of Analysis." *International Journal* 26, no. 4 (1971): 675-85. Erişim Tarihi: Nisan 24, 2021. doi:10.2307/40201069.

- Osgood, Robert Endicott. *Alliances And American Foreign Policy*. Baltimore, London: Johns Hopkins Press, 1971.
- Oye, Kenneth A. “Anarşi Altında İşbirliğini Açıklamak: Varsayımlar ve Stratejiler.” İçinde *Uluslararası İlişkilerde Anahtar Metinler*, Derleyen: Esra Diri, 317-340. İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık, Ekim 2013.
- Ozan Emre. ve Erjada Progonati, “Yirmi Birinci Yüzyılda Savaşın Değişen Karakteri.” İçinde “*Sıcak Barış’ın Soğuk Örgütü: Yeni NATO, “Yeni Tehditler, Konseptler, Arayışlar, Dönüşüm ve Alan Dışı Operasyonlar”*”, Editör: Mehmet Seyfettin Erol, 37-56. Ankara: Barış Kitabevi Yayınları, Ekim 2012.
- Ozawa, Marc. “NATO and Russia in the time of Corona.: Countering disinformation and supporting Allies.” İçinde *COVID-19: NATO in the Age of Pandemics*, Editör: Tardy Thierry, 21-30. Rome: NATO Defense College, 2020. Erişim Tarihi: Ağustos 12, 2021. <http://www.jstor.org/stable/resrep25148.9>.
- Öğütçen, Büşra Selvi. “Binlerce mahkumun bulunduğu Bagram Üssü’nde Afgan askerleri Taliban’a teslim oldu.” AA. Ağustos 15, 2021. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/binlerce-mahkumun-bulundugu-bagram-ussunde-afgan-askerleri-talibana-teslim-oldu/2335613>.
- Öncel, Rıfat. “5 Soru: AUKUS Güvenlik Ortaklığı Anlaşması.” SETA, Eylül 17, 2021. Erişim Tarihi: Kasım 9, 2021. <https://www.setav.org/5-soru-aukus-guvenlik-ortakligi-anlasmasi/>.
- Öraz, Seçil. “Andrew Moravcsick ve Liberal Hükümetlerarası Sistem İle Avrupa Bütünleşmesi.” *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 6, no.1 (2011): 1611-1624.
- Özalp, M. “Fayda ve Zararlar: Çıkmakla Kalmak Arasında Türkiye-NATO İlişkileri.” *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 3, no. 2 (2018): 404-421.
- Özer, Ayşe İ. A. ve Mehmet Emre Kahraman, “Tartışmaların Gölgesinde NATO Londra Zirvesi.” *SETA Analiz*, no. 300 (2019): 7-19.
- Özer, Yusuf. “Savaşın Değişen Karakteri: Teori ve Uygulamada Hibrit Savaş.” *Güvenlik Bilimleri Dergisi* 7, no.1 (2018): 29-56.
- Özalp, Güven. “NATO’nun marşı 29 yıl sonra onaylandı.” *Hürriyet*. Ocak 4, 2018. Erişim Tarihi: Ağustos 10, 2020. <https://www.hurriyet.com.tr/>.
- Özbey, İpek. “Akil İnsanlar Grubu’ndan İldem, raporu anlattı ‘Çin NATO’ya tehdit değil’.” *Cumhuriyet*. Aralık 7, 2020. <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/akil-insanlar-grubundan-ildem-raporu-anlatti-cin-natoya-tehdit-degil-1796715>.
- Özdemir, Haluk. “Uluslararası İlişkilerde Güç Çok Boyutlu Bir Değerlendirme.” *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 63, no. 3 (2008): 113-144.

- Özdemir, Musa., Sadık Çalışkan ve Fatih Öztürk. “Yalta Konferansı: Soğuk Savaşa Giden Yol.” *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi* 5, no. 2 (2017): 62-79.
- Özdemir, Çağatay. “NATO’da ABD-AB gerilimi ve Türkiye’nin konumu.” AA. Temmuz 16, 2018. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/natoda-abd-ab-gerilimi-ve-turkiyenin-konumu/1205816>.
- Özgür, Pınar Selçuk. “Yunanistan İç Savaşı ve Dış Güçlerin Rolü.” *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi* 15, no. 57 (2015): 101-129.
- Özlük, Erdem. *Uluslararası İlişkilerde Devlet Tanım, Teori ve Devlet İstisnacılığı*. 2. Baskı. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları, Haziran 2014.
- Özlük, Erdem. “Dengeleme mi Peşine Takılmak mı? Dış Politika Stratejilerini Yeniden Düşünmek.” *Akademik Bakış Dergisi* 10, no. 20 (2017): 221-263.
- Özlük, Duygu. “Çatışma Yönetim Aracı Olarak Uluslararası Örgütler.” *İçinde Barışı Konuşmak Teori ve Pratikte Çatışma Yönetimi*, Editör: Nezir Akyeşilmen, 108-130. 2. Baskı. Ankara: Odtü Yayıncılık, Ağustos 2014.
- Özsoy, Nihal Kırkpınar ve Özge Kobak, “Yugoslavya’daki Kimlik Çatışmalarının Sosyal İnşacılık Teorisi Kapsamında İncelenmesi, *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 11, no. 22 (2019): 207-219.
- Öztürk, Yunus. “Konvansiyonel Savaş Devri Geride mi Kaldı?” *Millî Güvenlik ve Askerî Bilimler Akademik Dergisi* 2, no. 6 (2015): 23-42.
- Öztekin, Muhammed Kürşad. “Doğu Akdeniz’de Değişen Enerji Jeopolitiği ve Türkiye.” *Güvenlik Stratejileri Dergisi* 16, no. 33 (2020): 1-51. doi: 10.17752/guvenlikstrj.719964.
- Padelford, Norman J. “Political Cooperation in the North Atlantic Community.” *International Organization* 9, no. 3 (1955): 353-65. Erişim Tarihi: Nisan 24, 2021. <http://www.jstor.org/stable/2704625>.
- Palabıyık, Mustafa Serdar. “Sadabat Paktı (8 Temmuz 1937) İttifak Kuramları Açısından Bir İnceleme.” *Ortadoğu Etütleri* 2, no. 3, (2010): 147-179.
- Palmer, Diego A. Ruiz. *A Strategic Odyssey: Constancy of Purpose and Strategy-Making in NATO, 1949-2019*. Rome: NATO Defense College, 2019. 5-14. Erişim Tarihi: Nisan 24, 2021. <http://www.jstor.org/stable/resrep19967.9>.
- Palmer, Diego Ruiz. “From AMF to NRF.” *NATO Review*, Mart 25, 2009. Erişim Tarihi: Temmuz 6, 2021, <https://www.nato.int/docu/review/articles/2009/03/25/from-amf-to-nrf/index.html>.
- Pardew, James. ve Christopher Bennett, “NATO’nun Gelişen Operasyonları.” *NATO Dergisi*, İlkbahar 2006, Erişim Tarihi: Temmuz 19, 2021. <https://www.nato.int/docu/review/2006/issue1/turkish/art1.html>.

- Pazarıcı, Hüseyin. "Comecon (Hukuksal Yönü)." *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 27, no. 3 (1973): 217-255.
- Pearson, Lester. "NATO: Retrospect and Prospects." *International Journal* 14, no. 2 (1959): 79-84. Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021. doi:10.2307/40198423.
- Pedlow, Gregory W., editör. *NATO Strategy Documents 1949-1969*. Erişim Tarihi: Nisan 29, 2020. <https://www.nato.int/docu/stratdoc/eng/intro.pdf>.
- Peksarı, Derya Gonca. *NATO'nun Değişen Konsepti*. Ankara: Asil Yayıncılık, 2007.
- Pekşen, Hasan Deniz, "NATO'nun Dönüşümünün Sınırları: Bir Uygulama Vakası Olarak Enerji Güvenliği." *Güvenlik Stratejileri Dergisi* 12, no. 23 (2016): 35-69.
- Pepper, Allen. "Africa: a Region for Enhanced NATO-EU Cooperation." Research Paper, NATO Defense College Research Division, 2015. Erişim Tarihi: Ağustos 2, 2021. <http://www.jstor.org/stable/resrep10236>.
- Pero, Mario Del. "Kissinger and Kissingerism." İçinde *The Eccentric Realist: Henry Kissinger and the Shaping of American Foreign Policy*, 43-76. Ithaca, London: Cornell University Press, 2010. Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021. <http://www.jstor.org/stable/10.7591/j.ctt7zd72.5>.
- Petersen, Friis Arne. "From Comprehensive Approach to Comprehensive Capability." *NATO Review*, Mart 25, 2008. Erişim Tarihi: Temmuz 3, 2021. <https://www.nato.int/docu/review/articles/2008/03/25/from-comprehensive-approach-to-comprehensive-capability/index.html>.
- Petkovski, Aleksandar. "Drought In The 'Oasis Of Peace': War Comes To Macedonia." *Security Dialogue* 32, no. 2 (2001): 267-269. Erişim Tarihi: Temmuz 21, 2021. <http://www.jstor.org/stable/26298056>.
- Pétursson, Gustav. "The Defence Relationship of Iceland And The United States And The Closure of Kefavík Base." Doktora Tezi, University of Lapland, 2020.
- Pezard, Stephanie ve Ashley L. Rhoades, *What Provokes Putin's Russia? Deterring Without Unintended Escalation*, Santa Monica; C.A.: RAND Corporation, 2020. Erişim Tarihi: Mayıs 1, 2021. <http://www.jstor.org/stable/resrep26521>.
- Plümper, Thomas ve Eric Neumayer, "Free-riding In Alliances: Testing An Old Theory With A New Method." *Conflict Management and Peace Science* 32, no. 3 (2015): 247-268. Erişim Tarihi: Mayıs 11, 2021. <https://www.jstor.org/stable/26271388>.
- Polak, Nathan M., Ryan C. Hendrickson, ve Nathan G. D. Garrett. "NATO Membership for Albania and Croatia: Military Modernization, Geo-Strategic Opportunities and Force Projection." *Journal of Slavic Military Studies* 22, no. 4 (October 2009): 502-14. Erişim Tarihi: Mayıs 9, 2021. doi:10.1080/13518040903355745.
- Polat, Doğan Şafak. "NATO ve Rusya Federasyonu'nun Yeni Mücadele Alanı: Karadeniz." *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi* 5, (2017): 51-66.

- Pollard, Robert A. "Economic Security and the Origins of the Cold War: Bretton Woods, the Marshall Plan, and American Rearmament, 1944–50." *Diplomatic History* 9, no. 3 (1985): 271-89. Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021. <http://www.jstor.org/stable/24911665>.
- Ponting, Clive. *Yeni Bir Bakış Açışıyla Dünya Tarihi*. Çeviren: Eşref Bengi Özbilen. İstanbul: Alfa Yayınları, Mayıs 2011.
- Pothier, Fabrice, and Alexander Vershbow. *NATO and Trump: The Case for a New Transatlantic Bargain*. Atlantic Council, 2017. 14. Erişim Tarihi: Haziran 28, 2021. <http://www.jstor.org/stable/resrep03492.7>.
- Pursley, David McGregor, "NATO's Organizational Evolution: The Case For A Civil Security Committee." Rome: NATO Defense College Research Division, 2008. Erişim Tarihi: Haziran 22, 2021. <http://www.jstor.org/stable/resrep10298>.
- Purtaş, Fırat. "Soğuk Savaş Sonrası NATO'nun Dönüşümü ve Genişlemesi Çerçevesinde Türk Amerikan Askeri İlişkileri." *Güvenlik Stratejileri Dergisi* 1, no. 2 (2005): 0-30.
- Pushkov, Alexei K. "Don't Isolate Us: A Russian View of NATO Expansion." *The National Interest*, no. 47 (1997): 58-63. Erişim Tarihi: Mayıs 8, 2021. <http://www.jstor.org/stable/42896937>.
- Putin, Vladimir. "Address by president of the Russian Federation." March 18, 2014. Erişim Tarihi: Mayıs 11, 2021. <http://en.kremlin.ru/events/president/news/page/488>.
- Quackenbush, Stephen L. "Deterrence Theory: Where Do We Stand?" *Review of International Studies* 37, no. 2 (2011): 741-62. Erişim Tarihi: Mayıs 11, 2021. <http://www.jstor.org/stable/23024618>.
- Quartararo, Joe., Michael Rovenolt ve Randy White, "Libya's Operation Odyssey Dawn: Command and Control." *PRISM* 3, no. 2 (2012): 141-156. Erişim Tarihi: Temmuz 29, 2021. <https://www.jstor.org/stable/26469735>.
- Rabasa, Angel, Cheryl Benard, Lowell H. Schwartz, ve Peter Sickle. "The Cold War Experience." İçinde *Building Moderate Muslim Networks*, 7-34. Santa Monica, CA: RAND Corporation, 2007. Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021. <http://www.jstor.org/stable/10.7249/mg574srf.9>.
- Raccagni, Gianluca. "The teaching of rhetoric and the Magna Carta of the Lombard cities: the Peace of Constance, the Empire and the Papacy in the works of Guido Faba and his leading contemporary colleagues." *Journal of Medieval History* 39, no. 1 (2013): 61-79. Erişim Tarihi: Mayıs 28, 2021. doi:10.1080/03044181.2012.745446.
- Rafferty, Kirsten. "An Institutional Reinterpretation of Cold War Alliance Systems: Insights for Alliance Theory." *Canadian Journal of Political Science* 36, no. 2

- (2003): 341-62. Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021. <http://www.jstor.org/stable/3233250>.
- Rafferty, John P. *Encyclopedia Britannica*, Sub. Verbo. "Flexible Response Warfare." Erişim Tarihi: Nisan 24, 2021. <https://www.britannica.com/topic/Flexible-Response>.
- Rasheed, Mazen Faris. "The Concept of Power in International Relations." *Pakistan Horizon* 48, no. 1 (1995): 95-99. Erişim Tarihi: Mayıs 11, 2021. <http://www.jstor.org/stable/41371577>.
- Rasmussen, Anders Fogh. "NATO After Libya: The Atlantic Alliance in Austere Times." *Foreign Affairs* 90, no. 4 (2011): 2-6. Erişim Tarihi: Temmuz 29, 2021. <http://www.jstor.org/stable/23039600>.
- Read, Thornton. "Nuclear Tactics for Defending a Border." *World Politics* 15, no. 3 (1963): 390-402. Erişim Tarihi: Mayıs 23, 2021. doi:10.2307/2009469.
- Rees, Elizabeth. "E-3A, E-3D Squadrons Based at Secret Locations: NATO AWACS Flights Commence This Week To Monitor Olympic Skies." *Inside the Air Force* 15, no. 33 (2004): 5-6. Erişim Tarihi: Ağustos 12, 2021. <http://www.jstor.org/stable/24791235>.
- Reiter, Dan. "Learning, Realism, and Alliances: The Weight of the Shadow of the Past." *World Politics* 46, no. 4 (1994): 409-526. Erişim Tarihi: Mayıs 11, 2021. doi:10.2307/2950716.
- Reiter, Dan. *Crucible of Beliefs: Learning, Alliances, and World Wars*. Ithaca, London: Cornell University Press, 1996. Erişim Tarihi: Mayıs 11, 2021. <http://www.jstor.org/stable/10.7591/j.ctvr7f55h>.
- Reike, Ruben. "Libya and the Responsibility to Protect: Lessons for the Prevention of Mass Atrocities." *St Antony's International Review* 8, no. 1 (2012): 122-49. Erişim Tarihi: Ağustos 1, 2021. <http://www.jstor.org/stable/26229091>.
- Rey, Denis, ve John Barkdull. "Why Do Some Democratic Countries Join More Intergovernmental Organizations Than Others?" *Social Science Quarterly* 86, no. 2 (2005): 386-402. Erişim Tarihi: Nisan 22, 2021. <http://www.jstor.org/stable/42956070>.
- Rice, Anthony J. "Command And Control: The Essence Of Coalition Warfare." *Parameters: Journal of the US Army War College* 27, no. 1 (1997): 152-165. Erişim Tarihi: Mayıs 11, 2021. <https://press.armywarcollege.edu/parameters/vol27/iss1/9>.
- Richardson, James L. *Crisis Diplomacy: The Great Powers Since The Mid-Nineteenth Century*. Cambridge; New York: Cambridge University Press, 1994.

- Richards, David. "Sağlam Bir Temel." *NATO Dergisi*, İlkbahar 2007. Erişim Tarihi: Temmuz 23, 2021. <https://www.nato.int/docu/review/2007/issue1/turkish/art1.html>.
- Ries, John C. "NATO Reorganization: A Critique and Analysis." *The Western Political Quarterly* 18, no. 1 (1965): 64-72. Erişim Tarihi: Nisan 24, 2021. doi:10.2307/445655.
- Ringmar, Erik. *History Of International Relations: A Non-European Perspective*. Cambridge: Open Book Publishers, 2019. Erişim Tarihi: Mayıs 16, 2021. <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e000xtr&AN=2225561&lang=tr&site=ehost-live>.
- Ringsmose, Jens. "Caught between Strategic Visions: NATO's Rapid Reaction Force." İçinde *The Future of NATO: Regional Defense and Global Security*, Editörler: Michta Andrew A. Ve Hilde Paal Sigurd, 155-75. Ann Arbor: University of Michigan Press, 2014. Erişim Tarihi: Temmuz 7, 2021. <http://www.jstor.org/stable/10.3998/mpub.6980805.13>.
- Ringsmose, Jens ve Sten Rynning, "Credible Deterrence?: NATO's New Spearhead Force." *Atlantisch Perspectief* 39, no. 6 (2015): 7-10. Erişim Tarihi: Temmuz 7, 2021. <https://www.jstor.org/stable/48581232>.
- Ripiloski, Sasho. ve Stevo Pendarovski, "Macedonia and the Ohrid Framework Agreement: Framed Past, Elusive Future." *PERCEPTIONS: Journal of International Affairs* 18, no. 2 (2013): 135-161.
- Rittimann, Olivier. "NATO and the COVID-19 Emergency: Actions and Lessons." Policy Brief, NATO Defense College Research Division, 2020. Erişim Tarihi: Ağustos 12, 2021. <http://www.jstor.org/stable/resrep26020>.
- Roach, Kent. *The 9/11 Effect : Comparative Counter-Terrorism*. Cambridge: Cambridge University Press, 2011. Erişim Tarihi: Mayıs 19, 2021. <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e000xtr&AN=399405&lang=tr&site=ehost-live>.
- Roach, J. Ashley. "Countering Piracy off Somalia: International Law and International Institutions." *The American Journal of International Law* 104, no. 3 (2010): 397-416. Erişim Tarihi: Ağustos 3, 2021. doi:10.5305/amerjintelaw.104.3.0397.
- Robert Axelrod ve Robert O. Keohane, "Anarşi Koşullarında İşbirliğinin Sağlayabilmek: Stratejiler ve Kurumlar." İçinde *Uluslararası İlişkilerde Anahtar Metinler*, Derleyen: Esra Diri, 341-370. İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık, Ekim 2013.
- Roberts, John. M. *Avrupa Tarihi*. Çeviren: Fethi Aytuna. İstanbul: İnkılap Kitabevi Yayınları, 2015.

- Rob de Wijk, "Towards a new political strategy for NATO." *NATO Review* 48, no. 2 (1998): 14-18. Erişim Tarihi: Nisan 24, 2021. <https://www.nato.int/docu/review/1998/9802-05.htm>.
- Robinson, Neil. "NATO: siber savunmada vites değiştiriyor." *NATO Review*, Haziran 08, 2016. Erişim Tarihi: Mayıs 19, 2021, <https://www.nato.int/docu/review/tr/articles/2016/06/08/nato-siber-savunmada-vites-degistiriyor/index.html>.
- Rodkiewicz, Witold. "Poland as an Ally." İçinde *Global Allies: Comparing US Alliances in the 21st Century*, Editör: Wesley Michael, 133-40. Australia: ANU Press, 2017. Erişim Tarihi: Mayıs 1, 2021. <http://www.jstor.org/stable/j.ctt1sq5twz.12>.
- Rogin, Josh. "Get ready for NATO 3.0." *Foreign Policy (FP)*, Ekim 29, 2010. Erişim Tarihi: Ekim 4, 2020. <https://foreignpolicy.com/2010/10/29/get-ready-for-nato-3-0/>.
- Roskin, Michael G. ve Nicholas O. Berry, *Uluslararası İlişkiler UI'nin Yeni Dnyasi*. eviren: zlem şimşek. Ankara: Adres Yayınları, şubat 2014.
- Rousseau, David L., and Rocio Garcia-Retamero. "Identity, Power, and Threat Perception: A Cross-National Experimental Study." *The Journal of Conflict Resolution* 51, no. 5 (2007): 744-71. Erişim Tarihi: Nisan 16, 2021. <http://www.jstor.org/stable/27638576>.
- Rosulek, Premysl. "Albanians in the Republic of Macedonia (1991—2001): Could the Attempt to Create a Multiethnic Society Succeed?" *Perspectives*, no. 17 (2001): 43-58. Erişim Tarihi: Temmuz 20, 2021. <http://www.jstor.org/stable/23615910>.
- Rowen, Herbert H. "The Dutch Revolt: What Kind of Revolution?" *Renaissance Quarterly* 43, no. 3 (1990): 570-90. Erişim Tarihi: Nisan 22, 2021. doi:10.2307/2862560.
- Roy, Denny. "Southeast Asia and China: Balancing or Bandwagoning?" *Contemporary Southeast Asia* 27, no. 2 (2005): 305-22. Erişim Tarihi: Nisan 16, 2021. <http://www.jstor.org/stable/25798738>.
- Rudischhauser, Wolfgang. "Adaptations Needed: NATO Partnership Programmes in the 21st century." Working Paper, Federal Academy for Security Policy, 2019. Erişim Tarihi: Mayıs 5, 2021. <http://www.jstor.org/stable/resrep22162>.
- Ruggie, John Gerard. "Multilateralism: The Anatomy of an Institution." *International Organization* 46, no. 3 (1992): 561-98. Erişim Tarihi: Nisan 18, 2021. <http://www.jstor.org/stable/2706989>.
- Rühle, Michael. "NATO enlargement and Russia: myths and realities." *NATO Review*, Temmuz 1, 2014, Erişim Tarihi: Mayıs 8, 2021. <https://www.nato.int/docu/review/articles/2014/07/01/nato-enlargement-and-russia-myths-and-realities/index.html>.

- Rühle, Michael. "On yıl sonra NATO: ders alıyoruz." *NATO Review*, Eylül 2, 2011. Erişim Tarihi: Temmuz 22, 2021. <https://www.nato.int/docu/review/tr/articles/2011/09/02/on-yil-sonra-nato-ders-aliyoruz/index.html>.
- Sagner, David E. *Confront And Conceal: Obama's Secret Wars And Surprising Use Of American Power*. New York: Crown Publishers, 2012.
- Saikal, Amin. "Afghanistan's Transition: ISAF's Stabilisation Role?" *Third World Quarterly* 27, no. 3 (2006): 525-34. Erişim Tarihi: Temmuz 22, 2021. <http://www.jstor.org/stable/4017768>.
- Sak, Yıldırım. "Uluslararası Hukukta İnsancıl Müdahale ve Libya Örneği: Suriye'de Yaşanan ya da Yaşanacaklar için Dersler." *Uluslararası İlişkiler* 11, no. 44 (2015): 121-153.
- Sakman, Tolga. "NATO 2030 projeksiyonu ve Asya-Avrupa dengesizliği." AA. Aralık 11, 2020. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/nato-2030-projeksiyonu-ve-asya-avrupa-dengesizligi/2073624>.
- Samokhvalov, Vsevolod. "Russia in the Balkans: Great Power Politics and Local Response." *Insight Turkey* 21, no. 2 (2019): 189-210. Erişim Tarihi: Mayıs 8, 2021. <https://www.jstor.org/stable/26776081>.
- Sampson, Gareth C. *Rome Spreads Her Wings : Territorial Expansion Between the Punic Wars*. Barnsley, South Yorkshire: Pen & Sword Military, 2016. Erişim Tarihi: Mayıs 16, 2021. <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e000xtr&AN=1246578&lang=tr&site=ehost-live>.
- Sancaktar, Caner. "Bütünleşme ve Bütünleşme Teorileri." İçinde *Uluslararası İlişkilerde Teorik Tartışmalar*, Editörler: Hasret Çomak ve Caner Sancaktar, 113-157. İstanbul: Beta Yayınları, Şubat 2013.
- Sancaktar, Caner. "Kosova'da Uluslararası Himaye Yönetimi." *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi* 4, no. 4 (2018): 63-71.
- Sander, Oral. *Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e*. 20. Baskı. İmge Kitabevi Yayınları, Ekim 2010.
- Sandıklı, Atilla ve Bilgehan Emeklier, "Güvenlik Yaklaşımlarında Değişim Ve Dönüşüm." İçinde *Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri*, Editör: Atilla Sandıklı, 3-70. İstanbul: Bilgesam Yayınları, Mart 2012.
- Sarwar, Nadia. "Darfur Crisis: Why Has the U.N. Failed?" *Strategic Studies* 29, no. 4 (2009): 124-40. Erişim Tarihi: Ağustos 2, 2021. <https://www.jstor.org/stable/48527706>.

- Sayers, Brian. "The North Atlantic Treaty Organization: A Study in Institutional Resilience." *Georgetown Journal of International Affairs* 12, no. 2 (2011): 48-55. Erişim Tarihi: Nisan 30, 2021. <http://www.jstor.org/stable/43133885>.
- Saydam, Mehmet. "ABD'nin Uluslararası Hukuk ıkılmazı: Afganistan Müdahalesi." *Orta Doğu Analiz* 2, no.19-20 (Temmuz-Ağustos 2010): 68-76.
- Seib, Philip. "Public Diplomacy and Hard Power: The Challenges Facing NATO." *The Fletcher Forum of World Affairs* 38, no. 1 (2014): 95-100. Erişim Tarihi: Haziran 24, 2021. <http://www.jstor.org/stable/45289709>.
- Selin M. Bölme, "NATO Zirvesi ve Füze Kalkanı Projesi," *SETA Analiz*, no: 30 (Aralık 2010): 3-18. <http://file.setav.org/Files/Pdf/nato-zirvesi-ve-fuze-kalkani-projesi.pdf>.
- Serrato, Ray. ve Jake Wallis, *Covid-19 Disinformation and Social Media Manipulation Trends: Covid-19 and the Reach of pro-Kremlin Messaging*. Barton: Australian Strategic Policy Institute, International Cyber Policy Centre, 2020. Erişim Tarihi: Ağustos 12, 2021. <http://www.jstor.org/stable/resrep26983>.
- Sezgin, Ferudun. "Kriz Yönetimi." *Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 8, no.1 (2003): 181-195.
- Schake, Kori. "NATO after the Cold War, 1991-1995: Institutional Competition and the Collapse of the French Alternative." *Contemporary European History* 7, no. 3 (1998): 379-407. Erişim Tarihi: Nisan 24, 2021. <http://www.jstor.org/stable/20081679>.
- Schafranek, Niels. "NATO and EU Training Missions in Iraq-An Opportunity To Enhance Cooperation." Policy Brief, NATO Defense College, 2019. Erişim Tarihi: Ağustos 7, 2021. <http://www.jstor.org/stable/resrep19840>.
- Schimmelfennig, Frank. "NATO Enlargement: A Constructivist Explanation." *Security Studies* 8, no. 2-3 (1998):198-243. Erişim Tarihi: Nisan 18, 2021. doi: 10.1080/09636419808429378.
- Schinella, Anthony M. *Bombs Without Boots: The Limits of Airpower*. Washington, D.C.: Brookings Institution Press, 2019.
- Schnaubelt, Christopher M. "What NATO Can Learn from "the Surge" in Iraq." Research Paper, NATO Defense College Research Division, 2008. Erişim Tarihi: Ağustos 7, 2021. <http://www.jstor.org/stable/resrep10380>.
- Schroeder, Paul W. "The Nineteenth Century System: Balance of Power or Political Equilibrium?" *Review of International Studies* 15, no. 2 (1989): 135-53. Erişim Tarihi: Nisan 16, 2021. <http://www.jstor.org/stable/20097176>.
- Schroeder, Paul. "Historical Reality vs. Neo-Realist Theory." *International Security* 19, no. 1 (1994): 108-48. Erişim Tarihi: Nisan 18, 2021. doi:10.2307/2539150.

- Schultz, Teri. "AB ve NATO hibrit tehdit merkezi açtı." *DW Türkçe*. 7 Ekim 2017. Erişim Tarihi: 6 Nisan 2021. <https://www.dw.com/tr/ab-ve-nato-hibrit-tehdit-merkezi-a%C3%A7t%C4%B1/a-40851514>.
- Schweller, Randall L. "New Realist Research on Alliances: Refining, Not Refuting, Waltz's Balancing Proposition." *The American Political Science Review* 91, no. 4 (1997): 927-30. Erişim Tarihi: Nisan 16, 2021. doi:10.2307/2952176.
- Schweller, Randall L. "Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Back In." *International Security* 19, no. 1 (1994): 72-107. Erişim Tarihi: Nisan 16, 2021. doi:10.2307/2539149.
- Schweigler, Gebhard. "Unravelling at the Margins? West Germany and the Alliance." *Harvard International Review* 9, no. 1 (1986): 31-34. Erişim Tarihi: Mayıs 4, 2021. <http://www.jstor.org/stable/42760900>.
- Scott, Gregory M., Randall J. Jones ve Louis S. Furmanski, editör, *21 Debated Issues In World Politics*. New Jersey: Prentice Hall, 2000.
- Shank, J. B. "Crisis: A Useful Category of Post-Social Scientific Historical Analysis?" *The American Historical Review* 113, no. 4 (2008): 1090-099. Erişim Tarihi: Haziran 29, 2021. <http://www.jstor.org/stable/30223247>.
- Shea, Jamie. "What does a New Strategic Concept do for NATO?" İçinde *NATO's New Strategic Concept: A Comprehensive Assessment*, Editörler: Jens Ringsmore ve Sten Rynning, 25-30. Copenhagen: Danish Institute for International Studies (DIIS), 2011. Erişim Tarihi: Mayıs 1, 2021. https://www.files.ethz.ch/isn/128345/RP2011-02-NATO_web.pdf.
- Sheehan, M. "The Development of British Theory and Practice of the Balance of Power before 1714." *History* 73, no. 237 (1988): 24-37. Erişim Tarihi: Nisan 22, 2021. <http://www.jstor.org/stable/24415889>.
- Sheehan, Michael, "Askeri Güvenlik." İçinde *Çağdaş Güvenlik Çalışmaları*, Derleyen: Alan Collins, Çeviren: Nasuh Uslu, 147-160. 3. Baskıdan Çeviri. Röle Akademik Yayıncılık, Eylül 2017.
- Shelley, Louise I. "Corruption & Illicit Trade." *Daedalus* 147, no. 3 (2018): 127-43. Erişim Tarihi: Nisan 29, 2021. <https://www.jstor.org/stable/48563085>.
- Shiryaev, Valery. "Darkness looms over Afghanistan." *Novaya Gazeta*, Temmuz 7, 2021. Erişim Tarihi: Temmuz 23, 2021. <https://novayagazeta.ru/articles/2021/07/07/na-afghanistan-nadvigaetsia-tma>.
- "Sırp göstericiler BM polisiyle çatıştı." *DW Türkçe*. Mart 17, 2008. Erişim Tarihi: Temmuz 16, 2021. <https://p.dw.com/p/DQ7Q>.
- "Sırbistan'dan Kosova'ya askeri müdahale tehdidi." *DW Türkçe*. Aralık 14, 2018. Erişim Tarihi: Temmuz 16, 2021. <https://p.dw.com/p/3A90A>.

- “Sirplar NATO Askerleriyle Çatıştı.” *Trt Haber*. Haziran 1, 2012. Erişim Tarihi: Temmuz 16, 2021. <https://www.trthaber.com/haber/dunya/sirplar-nato-askerleriyle-catisti-43182.html>.
- Siebold, Sabine “Taliban risk military strikes if they host terrorists again, NATO warns.” *Reuters*. August 17, 2021. <https://www.reuters.com/world/asia-pacific/taliban-must-not-let-afghanistan-become-safe-haven-terrorists-again-nato-says-2021-08-17/>.
- Sinovets, Polina, ve Bettina Renz. “Russia’s 2014 Military Doctrine And Beyond: Threat Perceptions, Capabilities And Ambitions.” Research Paper, NATO Defense College Research Division, 2015. Erişim Tarihi: Mayıs 1, 2021. <http://www.jstor.org/stable/resrep10265>.
- Singer, J. David. “Threat-Perception and the Armament-Tension Dilemma.” *The Journal of Conflict Resolution* 2, no. 1 (1958): 90-105. Erişim Tarihi: Nisan 16, 2021. <http://www.jstor.org/stable/172848>.
- Singh, Currun. ve Arjun Singh Bedi. “War on Piracy: The Conflation of Somali Piracy with Terrorism in Discourse, Tactic, and Law.” *Security Dialogue* 47, no. 5 (2016): 440-58. Erişim Tarihi: Ağustos 4, 2021. <https://www.jstor.org/stable/26294238>.
- Singh, Arjun. “A Terrorist’s Tempest: The Challenge Of Operation Sea Guardian.” NATO Association Of Canada, March 8, 2021. <https://natoassociation.ca/a-terrorists-tempest-the-challenge-of-operation-sea-guardian/>.
- Simpson, Charles. “Assessing the Arab Spring in Libya and Syria: A Compilation of Varying Statements from Key Actors.” *Connections* 11, no. 1 (2011): 55-68. Erişim Tarihi: Temmuz 29, 2021. <http://www.jstor.org/stable/26326264>.
- Skolnik, Miroslav. “Global Supply Chain Standarts And Solutions In The Context of Legislative And Structural Tools Of The Ministry Of Defence Of The Slovak Republic In Alliance Cooperation.” *Zeszyty Naukowe AON* 1, no.102 (2016): 69-74.
- Small, Melvin, and J. David Singer, “Formal Alliances, 1816-1965: An Extension of the Basic Data.” *Journal of Peace Research* 6, no. 3 (1969): 257-82. Erişim Tarihi: Mayıs 11, 2021. <http://www.jstor.org/stable/422694>.
- Smith, Bruce L. R. “NATO: From Treaty to Alliance.” İçinde *Lincoln Gordon: Architect of Cold War Foreign Policy*, 162-87. Lexington, Kentucky: University Press of Kentucky, 2015. Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021. <http://www.jstor.org/stable/j.ctt14jxwtg.14>.
- Snyder, Glenn H. “The Security Dilemma in Alliance Politics.” *World Politics* 36, no. 4 (1984): 461-95. Erişim Tarihi: Mayıs 14, 2021. doi:10.2307/2010183.

- Snyder, Glenn H. "Alliance Theory: A Neorealist First Cut." *Journal of International Affairs* 44, no.1 (1990): 103-23. Erişim Tarihi: Mayıs 11, 2021. <http://www.jstor.org/stable/24357226>.
- Snyder, Glenn H. "Mearsheimer's World-Offensive Realism and the Struggle for Security: A Review Essay." *International Security* 27, no. 1 (2002): 149-73. Erişim Tarihi: Nisan 16, 2021. <http://www.jstor.org/stable/3092155>.
- Sorokin, Pitirim Alexandrovich. *The Crisis Of Our Age: The Social And Cultural Outlook*. Tenth Printing. New York: E.P. Dutton & Co, September 1946.
- Sorokin, Gerald L. "Alliance Formation and General Deterrence: A Game-Theoretic Model and the Case of Israel." *The Journal of Conflict Resolution* 38, no. 2 (1994): 298-325. Erişim Tarihi: Mayıs 11, 2021. <http://www.jstor.org/stable/174297>.
- "Son Avrupalı askeri birlikler de 20 yıllık görevin ardından Afganistan'dan çekiliyor." *Euronews Türkçe*. Son güncelleme: Haziran 30, 2021. <https://tr.euronews.com/2021/06/30/son-avrupal-askeri-birlikler-de-20-y-ll-k-gorevin-ard-ndan-afganistan-dan-cekiliyor>.
- Sökmen, Aşkın İnci. "Yeni Savaş Alanı: Uzay." İçinde *Geleceğın Güvenliğı Security of Future*, Editör: Ahmet Yıldız, 87-117. İstanbul: TASAM Yayınları, 2019. Erişim Tarihi: Nisan 29, 2021. [https://tasam.org/Files/Icerik/File/Gelecegin_g%C3%BCvenigi_%C4%B0GK_4_EKT_\(2\)_pdf_9e23cf81-08d6-4065-858d-5639c5ee70b7.pdf](https://tasam.org/Files/Icerik/File/Gelecegin_g%C3%BCvenigi_%C4%B0GK_4_EKT_(2)_pdf_9e23cf81-08d6-4065-858d-5639c5ee70b7.pdf).
- Sönmez, Göktuğ., Gökhan Bozbaş ve Serhat Konuşul, "Afgan Talibanı: Dünyü, Bugünü ve Yarını." *Necmettin Erbakan Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* 2, no. 2 (2020): 59-77. doi: 10.51124/jneusbf.2020.1.
- Spalding, Elizabeth Edwards. "The Great Principles of Human Freedom and Justice": The Beginning of the Atlantic Alliance." İçinde *The First Cold Warrior: Harry Truman, Containment, and the Remaking of Liberal Internationalism*, 129-52. Lexington, Kentucky: University Press of Kentucky, 2006. Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021. <http://www.jstor.org/stable/j.ctt2jcmrx.10>.
- Spelberg, James. "Introduction: A Stable Crisis? NATO into the Twenty-First Century." İçinde *NATO After Sixty Years: A Stable Crisis*, Editörler: James Sperling ve S. Victor Papacosta, 1-30. Kent, Ohio: Kent State University Press, 2012.
- Spindler, Manuela. "Social Constructivist Theory." İçinde *International Relations: A Self-Study Guide to Theory*, 195-224. Opladen; Berlin; Toronto: Verlag Barbara Budrich, 2013. Erişim Tarihi: Nisan 18, 2021. doi:10.2307/j.ctvdf09vd.12.
- Sprenger, Sebastian. "Top NATO Military Officials Stress Alliance's Support Role In Darfur." *Inside the Pentagon* 22, no. 10 (2006): 25-26. Erişim Tarihi: Ağustos 3, 2021. <http://www.jstor.org/stable/insipent.22.10.20>.
- Spofford, Charles M. "NATO's Growing Pains." *Foreign Affairs* 31, no. 1 (1952): 95-105. Erişim Tarihi: Haziran 27, 2021. doi:10.2307/20030944.

- Stawowy-Kawka, Irena. "The Outbreak Of The Albanian-Macedonian Armed Conflict In 2001-The Economic Situation." *Politeja*, no. 30 (2014): 281-94. Erişim Tarihi: Temmuz 20, 2021. <http://www.jstor.org/stable/24919729>.
- Steer, Cassandra. "Global Commons, Cosmic Commons: Implications of Military and Security Uses of Outer Space." *Georgetown Journal of International Affairs* 18, no. 1 (2017): 9-16. Erişim Tarihi: Nisan 29, 2021. <http://www.jstor.org/stable/26396047>.
- Stern, Paul C., Robert Axelrod, Robert Jervis ve Roy Radner, "Deterrence In The Nuclear Age: The Search For Evidence." İçinde *Perspectives on Deterrence*, Editörler: Paul C. Stern, Robert Axelrod, Robert Jervis ve Roy Radner, 3-24. New York : Oxford University Press, 1989. Erişim Tarihi: Mayıs 23, 2021. https://archive.org/details/perspectivesonde0000unse_k3z8/page/n5/mode/2up.
- Steinberg, James B. ve Philip H. Gordon. "NATO Enlargement: Moving Forward; Expanding the Alliance and Completing Europe's Integration." Policy Brief, The Brookings Institution, 2001. Erişim Tarihi: Mayıs 8, 2021. <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/pb90.pdf>.
- Steinke, Ralph R. "A Look Back at NATO's 1999 Kosovo Campaign: A Questionably "Legal" but Justifiable Exception?" *Connections* 14, no. 4 (2015): 43-56. Erişim Tarihi: Temmuz 17, 2021. <http://www.jstor.org/stable/26326417>.
- Stein, Shimon. "Following the Chicago Summit: NATO between Afghanistan and Syria." Institute for National Security Studies INSS Insight no. 342, 2012. Erişim Tarihi: Temmuz 23, 2021. <http://www.jstor.org/stable/resrep08554>.
- Stevens-Strhmann, Rosalind. "German Unification and Europe's Integration." *The World Today* 47, no. 10 (1991): 169-71. Erişim Tarihi: Nisan 24, 2021. <http://www.jstor.org/stable/40396244>.
- Stimson Center. "Rebuilding Afghanistan: The United Nations Assistance Mission In Afghanistan (UNAMA)." Washington D.C.: Stimson Center, 2002. Erişim Tarihi: Temmuz 23, 2021. <https://www.files.ethz.ch/isn/31675/UNAMABackground.pdf>.
- Stojarov, Vra. "Unifying the Armed Forces Of Bosnia And Herzegovina Mission Completed?" *Vojenské Rozhledy*, no. 3 (2019): 71-82. Erişim Tarihi: Temmuz 15, 2021. doi:10.3849/2336-2995.
- Stollberg-Rilinger, Barbara. ve Yair Mintzker. "The Thirty Years' War And The Peace Of Westphalia." İçinde *The Holy Roman Empire: A Short History*, 88-105. Princeton, Oxford: Princeton University Press, 2018. Erişim Tarihi: Nisan 22, 2021. doi:10.2307/j.ctvc778tr.12.
- Stoop, Manuela. "The NATO Response Force." *Atlantisch Perspectief* 28, no. 4 (2004): 14-18. Erişim Tarihi: Temmuz 7, 2021. <http://www.jstor.org/stable/45279837>.

“Stoltenberg: Korona güvenliği etkileyebilir.” *DW Türkçe*, Nisan 16, 2020. <https://p.dw.com/p/3az3Q>.

Sur, Serge. *International Law, Power, Security and Justice : Essays on International Law and Relations*. French Studies in International Law. Oxford: Hart Publishing, 2010. Erişim Tarihi: Mayıs 12, 2021. <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e000xtr&AN=365117&lang=tr&site=ehost-live>.

Sur, Melda. “Birleşmiş Milletler Örgütünün Gelişimi ve Geleceği.” *Yaşar Üniversitesi Dergisi* 8, Özel Sayı (2013): 2535-2550. doi:10.19168/jyu.84529

Swarttouw, Henk. ve Donna L. Hopkins. “The Contact Group on Piracy off The Coast of Somalia: Genesis, Rationale and Objectives.” İçinde *Fighting Piracy off the Coast of Somalia: Lessons Learned from the Contact Group*, Editör:Tardy Thierry, 11-17. Paris: European Union Institute for Security Studies (EUISS), 2014. Erişim Tarihi: Ağustos 3, 2021. <http://www.jstor.org/stable/resrep07079.5>.

Sweeney, Kevin ve Paul Fritz. “Jumping on the Bandwagon: An Interest-Based Explanation for Great Power Alliances.” *The Journal of Politics* 66, no. 2 (2004): 428-49. Erişim Tarihi: Nisan 16, 2021. doi:10.1111/j.1468-2508.2004.00158.x.

Sweijts, Tim, Artur Usanov ve Rik Rutten. *Back To The Brink: Escalation And Interstate Crisis*. The Hague, Netherlands: Hague Centre for Strategic Studies, 2016. Erişim Tarihi: Temmuz 1, 2021. <http://www.jstor.org/stable/resrep12568.7>.

Şahin, Yeliz. “Küresel Gündem: NATO’nun Yeni Müttefiki Karadağ.” *İKV E-Bülteni*, Haziran 1-15, 2017. Erişim Tarihi: Mayıs 9, 2021. https://bulten.ikv.org.tr/icerik_print.asp?ust_id=7952&id=8061.

Şahin, Güngör. *Küresel Güvenlik ve NATO: Teori-Aktör-Tehdit-Risk*. Ankara: Detay Yayınları, Ocak 2016.

Şahin, Bedri. “Değişen Dünya Düzenine Bağlı Olarak Değişen Uluslararası Güvenlik Algısı.” *İmgelem Dergisi* 4, no. 6 (2020):177-204.

Şahin, Damla. “Taliban’ın Ortaya Çıkışı ve ABD’nin Örgütün Gelişim Sürecindeki Etkisi.” *Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, no. 1 (2016): 226-245.

Şeker, Ensar. “Siber Savunma Tatbikatları: Planlama Uygulama ve Değerlendirme.” *Uluslararası Bilgi Güvenliği Mühendisliği Dergisi* 3, no.2 (2017): 33-41.

Şener, Bülent. “Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Göç Olgusu ve Ulusal Güvenlik Üzerindeki Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme.” *Güvenlik Bilimleri Dergisi* 6, no.1 (2017): 1-30.

Şener Aktürk, “NATO Neden Genişledi? Uluslararası İlişkiler Kuramları Işığında NATO’nun Genişlemesi ve ABD-Rusya İç Siyaseti.” *Uluslararası İlişkiler* 9, no. 34 (2012): 73-97.

- “Taliban ‘birkaç gün içinde’ yönetimi devralmayı planlıyor.” *DW Türkçe*. Ağustos 15, 2021. <https://p.dw.com/p/3z0jc>.
- “Taliban, Afganistan'ın geçici hükümetini açıkladı: Başbakan Molla Akhund, İçişleri Bakanı Hakkani FBI’ın arananlar listesinde.” *BBC Türkçe*. Son Güncelleme: Eylül 8, 2021. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-58480169>.
- Tamçelik, Soyalp. “Kıbrıs’ta Kurulan Askeri İttifaklar ve Özellikleri.” *Folklor/Edebiyat Dergisi* 18, no.70 (2012): 197-232.
- Tannam, Etain. “The EU’s Response to the International Court of Justice’s Judgment on Kosovo's Declaration of Independence.” *Europe-Asia Studies* 65, no. 5 (2013): 946-64. Erişim Tarihi: Temmuz 18, 2021. <http://www.jstor.org/stable/23438650>.
- Tandoğan, Muhammed. “Konstrüktivizm (Sosyal İnşacılık) Kuramı Bağlamında Afrika Birliği.” *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 4 no.3 (2015): 634-650. doi: 10.15869/itobiad.44813.
- Tangör, Burak., ve Haldun Yalçınkaya, “Güvenlik Yönetişimi Çerçevesinde Özel Askeri Şirketler.” *Uluslararası İlişkiler Dergisi* 7, no. 25 (2010):127-154.
- Tangjia, Wang. “A Philosophical Analysis of the Concept of Crisis.” *Frontiers of Philosophy in China* 9, no. 2 (2014): 254-67. Erişim Tarihi: Haziran 29, 2021. <http://www.jstor.org/stable/43281921>.
- Tardy, Thierry. “COVID-19: Shaping Future Threats and Security Policies.” İçinde *COVID-19: NATO in the Age of Pandemics*, Editör: Thierry Tardy, 13-20. Rome: NATO Defense College, 2020. Erişim Tarihi: Nisan 30, 2021. <http://www.jstor.org/stable/resrep25148.8>.
- Temiz, Süleyman. “Kağıt Kaplan-Zayıf Bir Pakt Olarak Güneydoğu Asya Antlaşması Teşkilatı (SEATO) ve Bölgesel Siyasi Etkileri.” *Tokat Gazi Osman Paşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, Ekonomi & Siyaset Özel Sayısı (2019): 285-305.
- “Tentative North Atlantic Treaty Organization 1 April 1952.” *International Organization* 6, no. 2 (1952): 345. Erişim Tarihi: Haziran 27, 2021. <http://www.jstor.org/stable/2704111>.
- Terry, Patrick CR. “The Libya Intervention (2011): Neither Lawful, nor Successful.” *The Comparative and International Law Journal of Southern Africa* 48, no. 2 (2015): 162-82. Erişim Tarihi: Temmuz 29, 2021. <http://www.jstor.org/stable/24585876>.
- Tertrais, Bruno. “Article 5 of the Washington Treaty: Its Origins, Meaning and Future.” Research Paper, NATO Defense College Research Division, Nisan 2016. Erişim Tarihi: Mayıs 17, 2021. <http://www.jstor.org/stable/resrep10238>.
- Terzic, Almir. ve Lejla Biogradlija, “Ivanic: Bosna Hersek’in NATO üyeliği Sırplar arasında bölünme demek.” AA. Kasım 8, 2017. Erişim Tarihi: Mayıs 9, 2021.

<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ivanic-bosna-hersekin-nato-uyeligi-sirplar-arasinda-bolunme-demek/959566>.

Theys, Sarina. "Constructivism." İçinde *International Relations Theory*, Editörler: Stephen McGlinchey, Rosie Walters ve Christian Scheinpflug, 36-41. (Bristol-England: E-International Relations Publishing, 2017).

The North Atlantic Treaty Organization Facts and Figures. 11. Baskı. Bruxelles: NATO Information Service, 1989.

Thielmann, Greg. "Can the INF Treaty Survive?: Putin's New Missile Presents A Major Test for Arms Control." *Arms Control Today* 47, no. 3 (2017): 6-13. Erişim Tarihi: Nisan 24, 2021. <https://www.jstor.org/stable/90005214>.

Third Way. "Country Brief: Afghanistan." Third Way, 2019. Erişim Tarihi: Temmuz 24, 2021. <http://www.jstor.org/stable/resrep20147>.

Thomas, Charles M. "Nations in Alliance: The Limits of Interdependence by George Liska." *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 347 (1963): 138-39. Erişim Tarihi: Nisan 20, 2021. <http://www.jstor.org/stable/1036564>.

Thomson, James A., *NATO's Strategic Choices: Defense Planning and Conventional Force Modernization*. Santa Monica, CA: RAND Corporation, 1986. Erişim Tarihi: Nisan 24, 2021. <https://www.rand.org/pubs/papers/P7184.html>.

Tierney, John J. "The Use Of Systems Theories In International Political Analysis." *World Affairs* 134, no. 4 (1972): 306-24. Erişim Tarihi: Nisan 16, 2021. <http://www.jstor.org/stable/20671334>.

Tolbert, Julian H. *Crony Attack: Strategic Attack's Silver Bullet?*. Alabama: Air University Press, 2006. 27-40. Erişim Tarihi: Temmuz 16, 2021. <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA462291.pdf>.

Tonkin, Hannah. *State Control Over Private Military and Security Companies in Armed Conflict*. Cambridge Studies in International and Comparative Law. Cambridge, U.K.: Cambridge University Press, 2011. Erişim Tarihi: Mayıs 19, 2021.

Tosun, Fatih. "Uluslararası Hukukta "Kuvvet Kullanma Ve Karışma" Kavramlarının Değişen Anlamı." *Güvenlik Stratejileri Dergisi* 5, no.9 (2009): 89-118.

Towards The New Strategic Concept: A Selection Of Background Documents. NATO/OTAN Yayınları, Erişim Tarihi: Eylül 29, 2020. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120412_Towards_the_new_strategic_concept-eng.pdf.

Tow, William T. "The Anzus Dispute: Testing U.S. Extended Deterrence in Alliance Politics." *Political Science Quarterly* 104, no. 1 (1989): 117-49. Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021. doi:10.2307/2150990.

- Trahair, Richard C.S. ve Robert L. Miller, *Encyclopedia Of Cold War Espionage, Spies and Secret Operations*. New York: Enigma Books, 2009.
- Traugutt, Loren G. *Is Consensus Still Necessary Within NATO?*. NDC Research Report. Rome: NATO Defense College Research Division, 2016. Erişim Tarihi: Eylöl 10, 2021. <http://www.jstor.org/stable/resrep10296>.
- Tucker, Robert C. "The Long Telegram: An Act of Political Leadership." *The Princeton University Library Chronicle* 66, no. 2 (2005): 295-98. Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021. doi:10.25290/prinunivlibrchro.66.2.0295.
- Tuncay, Hidayet. *A Dictionary Of Terms In International Relations And Political Science: Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Bilimi Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Yalın Yayıncılık, 2010. Erişim Tarihi: Mayıs 12, 2021. <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e011xww&AN=1162320&lang=tr&site=ehost-live>.
- Tunçarslan, Nilay. "Uluslararası Sorunların Çözümünde Normatif ve Reel Politik Araçların Karşılařtırılmalđ Bir Analizi: İran ve Suriye Krizinde Türkiye'nin Arabuluculuğu." *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi* 6, no. 2 (2018): 73-89.
- Turan, İşhak. ve Bahadır Yusuf Keskin, "Çevreleme Politikasının Çin'e Uygulanabilirliği." *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi* 13, no.13 (2017): 707-717.
- Tuszynski, Marek., ve Dale F Denda. "Soviet War Crimes Against Poland During The Second World War And Its Aftermath: A Review Of The Factual Record And Outstanding Questions." *The Polish Review* 44, no. 2 (1999): 183-216. Erişim Tarihi: Eylöl 1, 2021. <http://www.jstor.org/stable/25779119>.
- Tsygankov, Andrei P. "The Russia-NATO Mistrust: Ethnophobia and the Double Expansion to Contain "the Russian Bear."" *Communist and Post-Communist Studies* 46, no. 1 (2013): 179-88. Erişim Tarihi: Mayıs 8, 2021. <https://www.jstor.org/stable/48610383>.
- United Nations. *A more secure world: Our shared responsibility: Report of the High-level Panel on Threats, Challenges and Change*. United Nations, 2004. Erişim Tarihi: Eylöl 27, 2020. https://www.un.org/ar/peacebuilding/pdf/historical/hlp_more_secure_world.pdf.
- United Nations. *United Nations Treaty Series Treaties and international agreements registered or filed and recorded with the Secretariat of the United Nations*. Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021. <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%209/v9.pdf>.
- United Nations Peacemaker. "Framework Agreement 13.08.2001." Erişim Tarihi: Temmuz 20, 2021.

https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/MK_010813_Frameworkord%20Agreement%20%28Orhid%20Agreement%29.pdf.

United Nations Peacekeeping Operations: Principles and Guidelines, New York: The Peacekeeping Best Practices Section, United Nations Department of Peacekeeping Operations, 2008. Erişim Tarihi: Temmuz 20, 2021. https://www.un.org/ruleoflaw/files/Capstone_Doctrine_ENG.pdf.

“UNPREDEP Mission Profile.” Son Güncelleme: Mart 16, 1999. Erişim Tarihi: Temmuz 19, 2021. https://peacekeeping.un.org/mission/past/unpred_p.htm.

UNSCR. “Resolution 983, Establishment of the UN Preventive Deployment Force (UNPREDEP) within the former Yugoslav Republic of Macedonia.” Erişim Tarihi: Temmuz 20, 2021. <http://unscr.com/en/resolutions/983>.

U.S. Department of State Archive. “Fact Sheet: NATO Involvement in the Balkan Crisis.” Mayıs 9, 1997. Erişim Tarihi: Temmuz 9, 2021. <https://1997-2001.state.gov/regions/eur/natobalk.html>.

Uslubaş, Tolga. ve Sezgin Dağ. *İlkçağlardan Günümüze Dünya Tarihi Ansiklopedisi*. İstanbul: Karma Kitaplar Yayınevi, Ekim 2007.

Uzgel, İlhan. “ABD ve NATO’yla İlişkiler.” *İçinde Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler Yorumlar Cilt:II 1980-2001*, Editör: Baskın Oran, 243-325. 12. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları, 2010.

Ülman, A. H. “NATO ve Türkiye.” *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi* 22, no. 4 (1967):143-167.

Ünal mış, Ahmet Nafız ve şafak Oğuz, “Karadeniz’de Rusya-ABD Rekabeti ve Ukrayna Krizi.” *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 5, no.7 (2019): 1-10.

Van Evera, Stephen. “The Cult of the Offensive and the Origins of the First World War.” *International Security* 9, no. 1 (1984): 58-107. Erişim Tarihi: Mayıs 2, 2021. doi:10.2307/2538636.

Van Heuven, Marten H. A. “Civil Emergency Planning in NATO.” *The International Lawyer* 4, no. 2 (1970): 391-98. Erişim Tarihi: Haziran 22, 2021. <http://www.jstor.org/stable/40704637>.

Van Alstyne, Richard W. “The Shape of Nato.” *Current History* 39, no. 229 (1960): 129-38. Erişim Tarihi: Haziran 24, 2021. <http://www.jstor.org/stable/45313727>.

Van Eekelen, Wim. “Fifty Years of Nuclear Planning: How It Started.” *Atlantisch Perspectief* 41, no. 6 (2017): 42-47. Erişim Tarihi: Haziran 27, 2021. <https://www.jstor.org/stable/48581393>.

Varlık, Ali Bilgin. “Savaşı Tanımlamak: Terminolojik Bir Yaklaşım.” *Avrasya Terim Dergisi* 1, no. 2 (2013):114-129.

- Varol, A Emre, ve Murat M Gunal. "Simulating Prevention Operations at Sea against Maritime Piracy." *The Journal of the Operational Research Society* 66, no. 12 (2015): 2037-049. Erişim Tarihi: Ağustos 5, 2021. <http://www.jstor.org/stable/43830604>.
- Vasiu, Mihaela, ve Michael Schmitt. "NATO Enlargement on the Eve of the Second Round." *Connections* 1, no. 1 (2002): 69-92. Erişim Tarihi: Mayıs 8, 2021. <http://www.jstor.org/stable/26322930>.
- Vasquez, John A. "Komşular Neden Savaşır? Yakınlık, Etkileşim veya Bölgesellik." İçinde *Uluslararası İlişkilerde Temel Metinler*, Derleyen: Esra Diri, 479-505. İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık, Ekim 2013.
- Vasquez, John A. "The Causes of the Second World War in Europe: A New Scientific Explanation." *International Political Science Review* 17, no. 2 (1996): 161-78. Erişim Tarihi: Nisan 22, 2021. <http://www.jstor.org/stable/1601301>.
- Vogel, T. K. *Bosnia and Herzegovina: The Challenge of Legitimacy: FAST Country Risk Profile Bosnia and Herzegovina*. Bern: Swisspeace, 2006. Erişim Tarihi: Temmuz 15, 2021. <https://www.swisspeace.ch/assets/publications/Old-Workingpapers/74143eb899/Bosnia-and-Herzegovina-The-Challenge-of-Legitimacy-swisspeace-Workingpaper.pdf>.
- Volgy, Thomas J., Elizabeth Fausett, Keith A. Grant, and Stuart Rodgers. "Identifying Formal Intergovernmental Organizations." *Journal of Peace Research* 45, no. 6 (2008): 837-50. Erişim Tarihi: Nisan 22, 2021. <http://www.jstor.org/stable/27640772>.
- Von Hlatki, Stefanie. "Burden Sharing and Collective Penny Pinching within NATO: The Implementation of Smart Defence." *Studia Diplomatica* 67, no. 3 (2014): 33-52. Erişim Tarihi: Mayıs 1, 2021. <https://www.jstor.org/stable/26531628>.
- Von Münchow, Sebastian. "The Security Impacts of the COVID-19 Pandemic." *Connections* 19, no. 2 (2020): 5-9. Erişim Tarihi: Nisan 30, 2021. <https://www.jstor.org/stable/26937605>.
- Von Riekhoff, Harald. "The Changing Function of Nato." *International Journal* 21, no. 2 (1966): 157-72. Erişim Tarihi: Nisan 22, 2021. doi:10.2307/40200327.
- Voon, Tania. "Closing The Gap Between Legitimacy And Legality Of Humanitarian Intervention: Lessons From East Timor And Kosovo." *UCLA Journal of International Law and Foreign Affairs* 7, no. 1 (2002): 31-97. Erişim Tarihi: Temmuz 16, 2021. <https://www.jstor.org/stable/45302164>.
- Vural, Çağla. "Küresel İklim Değışikliğı ve Güvenlik." *Güvenlik Bilimleri Dergisi* 7, no.1 (2018): 57-85.
- Wagnsson, Charlotte. "NATO's Role in the Strategic Concept Debate: Watchdog, Fire-fighter, Neighbour or Seminar Leader?" *Cooperation and Conflict* 46, no. 4

- (2011): 482-501. Erişim Tarihi: Nisan 30, 2021. <http://www.jstor.org/stable/45084675>.
- Walker, Walter. "The Military Situation in Northern Europe." *Atlantische Tijdingen*, no. 123 (1971): 1-8. Erişim Tarihi: Temmuz 9, 2021. <http://www.jstor.org/stable/45343544>.
- Wallander, Celeste A. "Institutional Assets and Adaptability: NATO after the Cold War." *International Organization* 54, no. 4 (2000): 705-35. Erişim Tarihi: Mayıs 8, 2021. <http://www.jstor.org/stable/2601379>.
- Wallace, James C. "A Religious War?: The Cold War and Religion." *Journal of Cold War Studies* 15, no. 3 (2013): 162-80. Erişim Tarihi: Nisan 23, 2021. <https://www.jstor.org/stable/26924388>.
- Walt, Stephen M. *The Origins Of Alliances, Cornell Studies in Security Affairs*. Ithaca: Cornell University Press, 1987. Erişim Tarihi: Mayıs 12, 2021. <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e000xtr&AN=671626&lang=tr&site=ehost-live>.
- Walt, Stephen M. "Alliance Formation and the Balance of World Power." *International Security* 9, no. 4 (1985): 3-43. Erişim Tarihi: 16, 2021. doi:10.2307/2538540.
- Walt, Stephen M. "Why Alliances Endure Or Collapse." *Survival* 39, no.1(1997): 156-179. doi: 10.1080/00396339708442901.
- Walt, Stephen M. "Alliances in a Unipolar World." *World Politics* 61, no.1 (2009): 86-120. Erişim Tarihi: Mayıs 11, 2021. <http://www.jstor.org/stable/40060222>.
- Waltz, Kenneth. ve George H. Quester, *Uluslararası İlişkiler Kuramı ve Dünya Siyasal Sistemi*. Çeviren: Ersin Onulduran. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1982.
- Waltz, Kenneth N. "The Origins of War in Neorealist Theory." *The Journal of Interdisciplinary History* 18, no. 4 (1988): 615-28. Erişim Tarihi: Nisan 17, 2021. doi:10.2307/204817.
- Waltz, Kenneth N. *Man, The State, And War: A Theoretical Analysis*. New York: Columbia University Press, 2018.
- Wang, Q. Edward ve Sun Weiguo, "The East Asian War of 1592–98: International Perspectives-Introduction." *Chinese Studies in History* 52, no.1 (2019): 1-4. Erişim Tarihi: Temmuz 30, 2020. <https://doi.org/10.1080/00094633.2019.1606646>.
- Warbrick, Colin. "Kosovo: The Declaration of Independence." *The International and Comparative Law Quarterly* 57, no. 3 (2008): 675-90. Erişim Tarihi: Temmuz 18, 2021. <http://www.jstor.org/stable/20488236>.

- Ward, Clarissa. Tim Lister, Angela Dewan ve Saleem Mehsud, “Afghan President Ashraf Ghani flees the country as Taliban forces enter the capital.” *CNN*. Son Güncelleme: August 16, 2021. <https://edition.cnn.com/2021/08/15/asia/afghanistan-taliban-advances-kabul-intl/index.html>.
- Weitsman, Patricia A. *Waging War Alliances, Coalitions and Institutions of Interstate Violence*. Stanford, California: Stanford University Press, 2014. Erişim Tarihi: Nisan 22, 2021. <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e000xtr&AN=713623&lang=tr&site=ehost-live>.
- Wendt, Alexander. “Anarchy Is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics.” *International Organization* 46, no. 2 (1992): 391-425. Erişim Tarihi: Nisan 20, 2021. <http://www.jstor.org/stable/2706858>.
- Wendt, Alexander. “Constructing International Politics.” *International Security* 20, no. 1 (1995): 71-81. Erişim Tarihi: Nisan 20, 2021. doi:10.2307/2539217.
- “West Germany & the U.S.: What’s Wrong With The Alliance?” *Great Decisions*, 1983, 79-88. Erişim Tarihi: Mayıs 4, 2021. <http://www.jstor.org/stable/43682078>.
- Wezowicz, Robert. ve John Czekalski. “Missile Defence And Polish Security.” *Politeja*, no. 50/5 (2017): 295-322. Erişim Tarihi: Mayıs 1, 2021. <https://www.jstor.org/stable/26564295>.
- Whiteneck, Daniel J. “Long-Term Bandwagoning and Short-Term Balancing: The Lessons of Coalition Behaviour from 1792 to 1815.” *Review of International Studies* 27, no. 2 (2001): 151-168. Erişim Tarihi: Nisan 22, 2021. <http://www.jstor.org/stable/20097725>.
- Wilhelmsen, Julie. “Russia’s view of Georgia A NATO proxy yet again?” Policy Brief, Norwegian Institute of International Affairs (NUPI), 2020. Erişim Tarihi: Mayıs 8, 2021. <http://www.jstor.org/stable/resrep27588>.
- Williams, Phil. *Crisis management: Confrontation And Diplomacy In The Nuclear Age*. London: Martin Robertson, 1976.
- Williams, Garland H. *Engineering Peace: The Military Role In Postconflict Reconstruction*. Washington, D.C.: United States Institute of Peace Press, 2005.
- Wilkins, Thomas S. “ ‘Alignment’, Not ‘alliance’ the Shifting Paradigm of International Security Cooperation: Toward a Conceptual Taxonomy of Alignment.” *Review of International Studies* 38, no.1 (2012): 53-76. Erişim Tarihi: Mayıs 11, 2021. <http://www.jstor.org/stable/41485490>.
- Wilson, Ernest J. “Hard Power, Soft Power, Smart Power.” *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 616 (2008): 110-24. Erişim Tarihi: Mayıs 23, 2021. <http://www.jstor.org/stable/25097997>.

- Wilson, Peter H. "The Causes of the Thirty Years War 1618-48." *The English Historical Review* 123, no. 502 (2008): 554-86. Erişim Tarihi: Nisan 22, 2021. <http://www.jstor.org/stable/20108541>.
- Winckler, Jean-Claude. "Is NATO Solid and Is It Otherwise Adequate?" *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 342 (1962): 123-29. Erişim Tarihi: Nisan 24, 2021. <http://www.jstor.org/stable/1033167>.
- Winrow, Gareth M. "NATO And The Out-Of-Area Issue: The Positions Of Turkey And Italy." *Il Politico* 58, no. 4 (167) (1993): 631-52. Erişim Tarihi: Temmuz 9, 2021. <http://www.jstor.org/stable/43101452>.
- Witteried, Peter F. "A Strategy Of Flexible Response." *Parametres* 2, no.1 (1972): 12-13. Erişim Tarihi: Eylül 28, 2020. <https://press.armywarcollege.edu/parameters/vol2/iss1/19>.
- Wittmann, Klaus. *Towards The A New Strategic Concept For NATO*. Rome: NATO Defence College Research Division, Eylül 2009. Erişim Tarihi: Eylül 29, 2020. [https://www.nato.int/strategic-concept/pdf/Forum%20Paper%2010%20-%20NATO%20Strategic%20Concept%20\(Sep%202009\).pdf](https://www.nato.int/strategic-concept/pdf/Forum%20Paper%2010%20-%20NATO%20Strategic%20Concept%20(Sep%202009).pdf).
- Wolff, Andrew T. "The Future of NATO Enlargement after the Ukraine Crisis." *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)* 91, no. 5 (2015): 1103-121. Erişim Tarihi: Mayıs 9, 2021. <http://www.jstor.org/stable/24539021>.
- Wolfers, Arnold. *Discord and Collaboration: Essays on International Politics*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1962.
- Wolfers, Arnold. "'National Security' as an Ambiguous Symbol." *Political Science Quarterly* 67, no. 4 (1952): 481-502. Erişim Tarihi: Mayıs 23, 2021. doi:10.2307/2145138.
- Wood, Robert J. "The First Year of SHAPE." *International Organization* 6, no. 2 (1952): 175-91. Erişim Tarihi: Nisan 24, 2021. <http://www.jstor.org/stable/2704085>.
- Yağcı, Özcan. "Kriz Yönetimi: Teşhis, Engelleme ve Müdahale." İçinde *Kriz Yönetimi: Kaçınılmazı Anlamak*, Editörler: F. Senem Güngör ve Kıvılcım Romya Bilgin, 3-14. Ankara: Gazi Kitabevi, Şubat 2020.
- Yalçın, Hasan Basri. "NATO'nun Krizi ve Geleceği ve Türkiye'nin Artan Otonomisi." *SETA Analiz*, no. 251 (2018): 7-17.
- Yalçın, Hasan Basri. *Ulusal Güvenlik Stratejisi: ABD, İngiltere, Fransa, Rusya, Çin*. 3. Baskı. İstanbul: SETA Yayınları, Mart 2018.
- Yanık, Lerna K. "Liberalizm: Bir Yazın Değerlendirmesi." *Uluslararası İlişkiler* 12, no. 46 (2015): 34-55.

- Yapıcı, Merve İrem. “Bosna Hersek’te Gerçekleştirilen Askeri Müdahalenin Uluslararası Hukuktaki Yeri.” *Uluslararası Hukuk ve Politika* 2, no.8 (2007): 1-24.
- Yatağan, Arda Görkem. “Sert Güç Unsurlarının Yumuşak Güç Aracı Olarak Etkileri.” *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi* 28, no. 2 (Aralık 2018): 69-94.
- Yellen, Jeremy A. “Into the Tiger's Den: Japan and the Tripartite Pact, 1940.” *Journal of Contemporary History* 51, no. 3 (2016): 555-76. Erişim Tarihi: Nisan 22, 2021. <http://www.jstor.org/stable/44503998>.
- Yeşiltaş, Murat. “AUKUS Paketi: Çin’e Karşı Yeni Cephe.” SETA, Eylül 18, 2021. Erişim Tarihi: Kasım 9, 2021. <https://www.setav.org/aukus-pakti-cine-karsi-yeni-cephe/>.
- Yılmaz, Ömer Faruk. “Osmanlı Devleti Savaşa Nasıl İtildi? Büyük Oyun Büyük Savaş.” *İçinde 3 Kıtada 4Yıl: 1. Dünya Savaşı’nın 100. Yılı*, Editörler: Selman Kılıç, Veysel Sekmen ve Ömer Faruk Salar, 56-67. İstanbul: Yedi Kıta Kitaplığı Yayınları, 2014.
- Yılmaz, Nihat. ve Ali Çifçi, “Arktika Bölgesi’nin Siyasal Önemi ve Siyasal ve Hukuksal Statüsünün Karşılaştırmalı Değerlendirmesi.” *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, no. 31 (2013): 1-16.
- Yıldırım, Mutlu. “Gelişmiş Batı Demokrasilerinde Sivil Asker İlişkilerine Dair Farklı Çözümler.” *İnsan ve İnsan Dergisi* 6, no. 20 (2019): 351-379.
- Yiğittepe, Levent. *NATO Güvenlik Politikaları ve Terörle Mücadele Stratejileri*. İstanbul: Cinius Yayınları, Şubat 2017.
- Yoo, John. “International Law and the War in Iraq.” *The American Journal of International Law* 97, no. 3 (2003): 563-76. Erişim Tarihi: Ağustos 6, 2021. doi:10.2307/3109841.
- Yost, David S. “NATO’s Evolving Purposes and the next Strategic Concept.” *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)* 86, no. 2 (2010): 489-522. Erişim Tarihi: Nisan 24, 2021. <http://www.jstor.org/stable/40664078>.
- Yost, David S. *NATO Transformed: The Alliance’s New Roles In International Security*. Washington, DC: United States Institute of Peace Press, 1998.
- Young, Thomas-Durell. *Multinational Land Forces And The NATO Force Structure Review*. Carlisle, PA: US Army War College Strategic Studies Institute, 2000. Erişim Tarihi: Temmuz 9, 2021. https://www.files.ethz.ch/isn/47742/Multinational_Land_Forces.pdf.
- Yurdusev, A. Nuri “‘Uluslararası İlişkiler’ Öncesi.” *İçinde Devlet Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar*, Derleyen: Atilla Eralp, 15-56. 12. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları, 2010.

Zahariadis, Nikolaos. "External Interventions and Domestic Ethnic Conflict in Yugoslav Macedonia." *Political Science Quarterly* 118, no. 2 (2003): 259-279. Erişim Tarihi: Temmuz 20, 2021. <http://www.jstor.org/stable/30035741>.

Zajedova, Iivi. "The Baltic States' Security and NATO Enlargement." *Perspectives*, no. 13 (1999): 79-90. Erişim Tarihi: Mayıs 8, 2021. <http://www.jstor.org/stable/23615944>.

Zea, Antonio. "Should Spain Join NATO?" *Naval War College Review* 32, no. 6 (1979): 78-87. Erişim Tarihi: Mayıs 4, 2021. <http://www.jstor.org/stable/44641965>.

Zengin, Gürkan. *Kavga: Arap Baharı'nda Türk Dış Politikası 2010-2013*. İstanbul: İnkılap Kitabevi Yayınları, 2013.

Ziya, Olcay. "Mülteci-Göçmen Belirsizliğinde İklim Mültecileri." *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 25, no. 99 (2012): 229-239.

EK

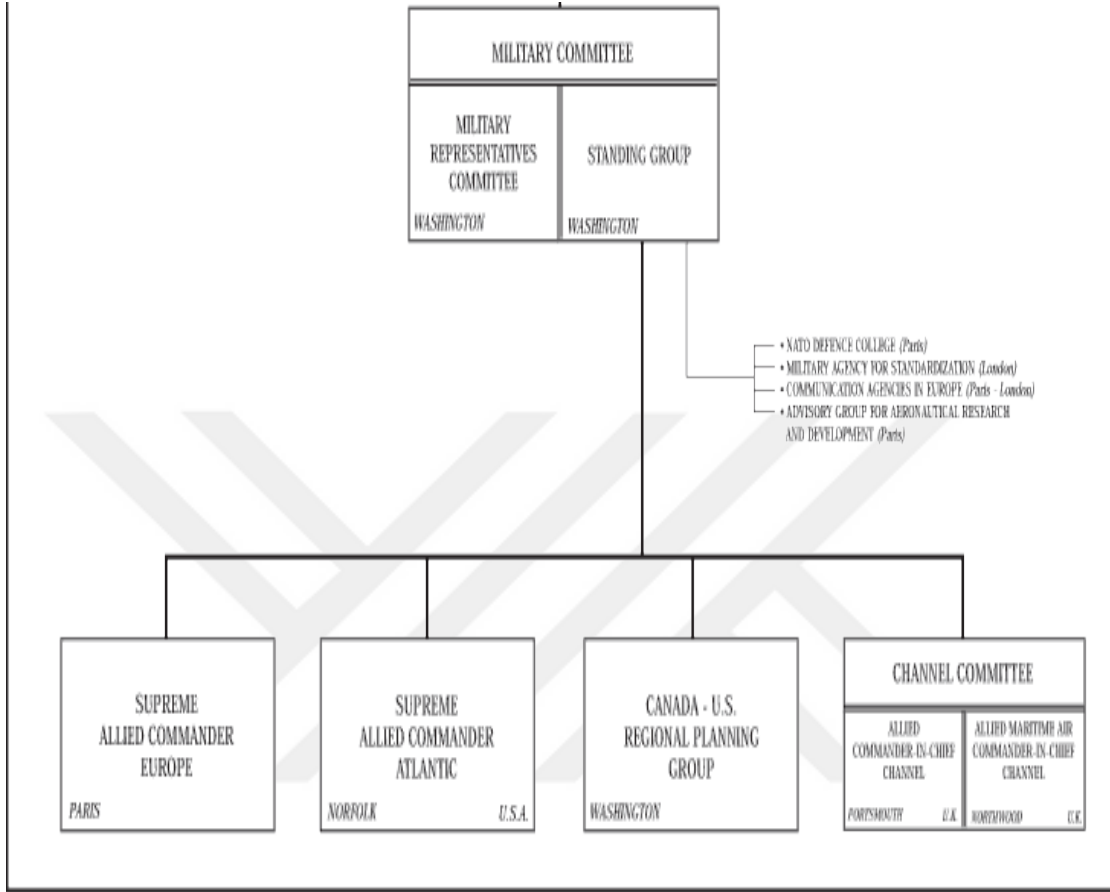
Ek 1: NATO Kriz Yönetim Süreci

As at: 6 April 2011

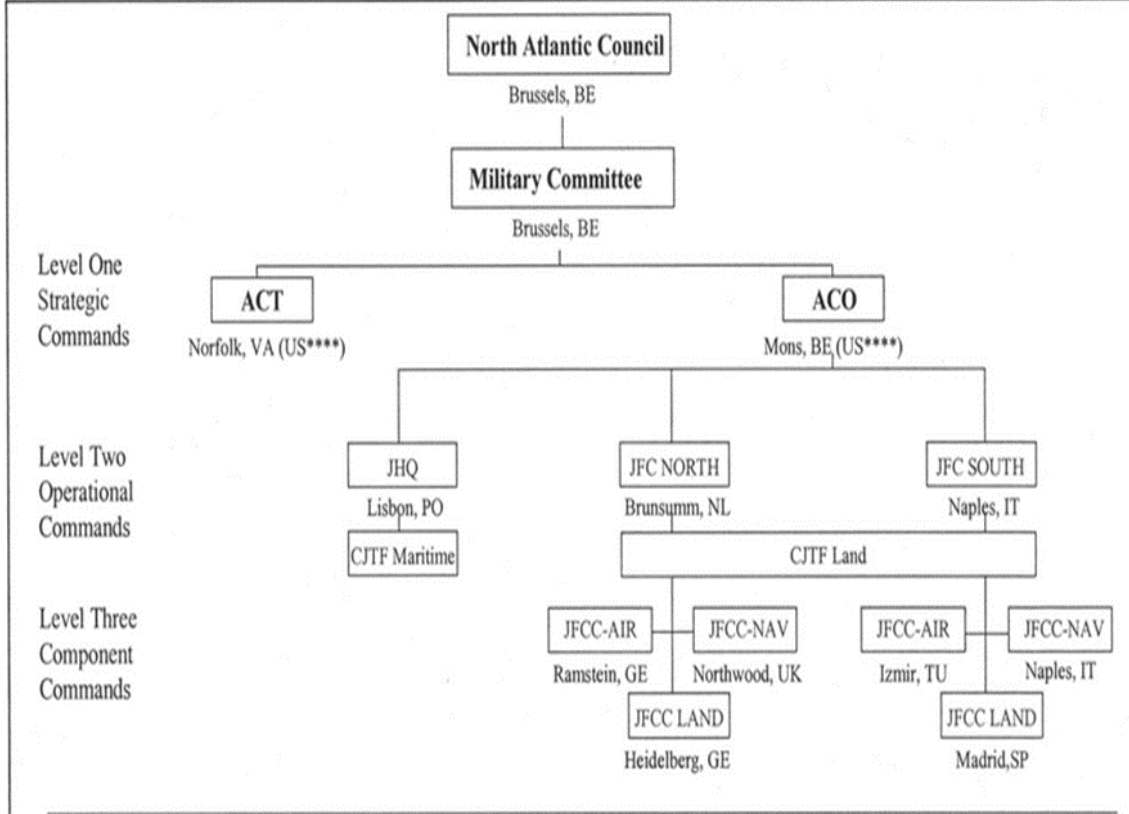
Kaynak: www.nato.int, Son Güncelleme: Haziran 16, 2011, Erişim Tarihi: Eylül 1, 2021, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_75565.htm.

Ek 2: 1952-2002 Arası Dönemde Faaliyette Olan Eski Komuta Yapısı

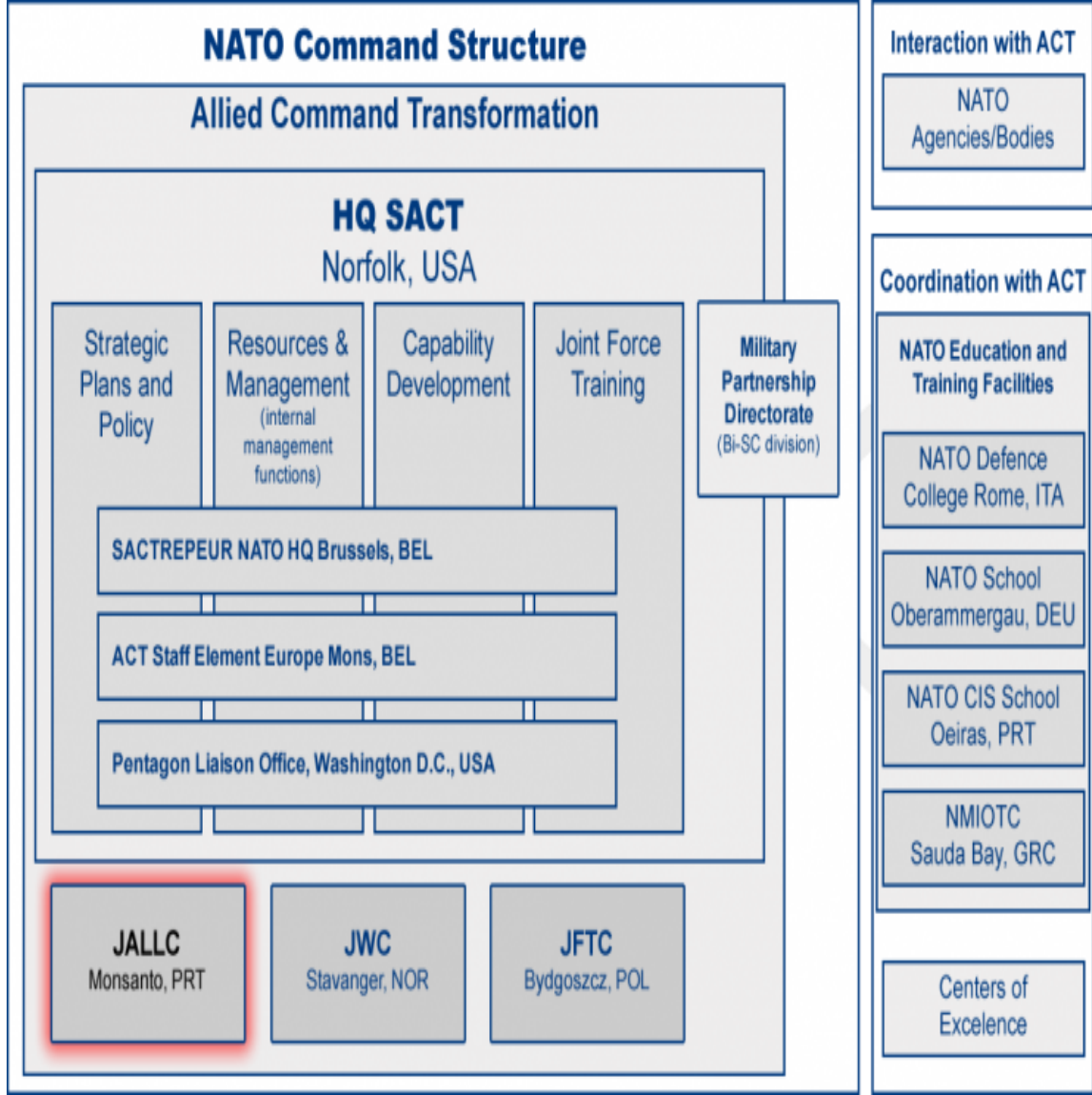
Kaynak: Lord Hasting Lionel Ismay, *NATO The First Five Years 1949-1954*, (NATO Yayınları, 1955), 69, Erişim Tarihi: Nisan 24, 2021, https://archives.nato.int/uploads/r/null/2/1/216977/NATO-The_first_5_years_1949-1954__by_Lord_Ismay_.pdf.

Ek 3: Yeni Komuta Yapısında ACT ve ACO

Kaynak: Raymond A. Millen, *Reconfiguring The American Military Presence In Europe*, (Carlisle Barracks, PA: Strategic Studies Institute, U.S. Army War College, 2004), 24, Erişim Tarihi: Eylül, 2021, file:///C:/Users/user/Downloads/RECONFIGURING_THE_AMERICAN_MILITARY_PRESENCE_IN_EU%20(1).pdf.

Ek 4: Müttefik Dönüşüm Komutanlığı'nın Yapısı

Kaynak: “Allied Command Transformation (ACT),” NATO/OTAN, Erişim Tarihi: 2 Ekim, 2021, <https://www.jallc.nato.int/old-not-used/allied-command-transformation-act>.

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad: Zikriye Sevda SEKMEN	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Selçuk Üniversitesi
Fakülte	İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Bölümü	Uluslararası İlişkiler
Yüksek Lisans	
Üniversite	Osmangazi Üniversitesi
Enstitü Adı	İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Anabilim Dalı	Uluslararası İlişkiler
Programı	Uluslararası İlişkiler
Makale ve Bildiriler	
1. “1994 Ruanda Soykırımı ve Çatışma Sonrası Dönemin Stratejik Diyalog Modeliyle Analizi, Journal Of Social, Humanities and Administrative Sciences, Cilt: 7, Sayı: 38, 2021, ss.377-388. http://dx.doi.org/10.31589/JOSHAS.539. 2. “Dini Motifli Terörün Aykırı Kolu Heyet Tahrir Şam: Yükselişi, Dönüşümü ve Düşüşü” International Social Sciences Studies Journal, Cilt: 6, Sayı: 74, ss. 5422-5439, http://dx.doi.org/10.26449/sss.2776.	